INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIŢESCU"

TEZAUR

Volumul XXVII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIŢESCU”

TEZAUR

1993
Vol. XXVII

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Coperta: Nicolae LOGIN

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUŞTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂŢĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIŢULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
“Costin C. Kiriţescu”. Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-159-9 Apărut 2013

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIŢESCU”

TEZAUR

1993
vol. XXVII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XXVII

PROBLEME ECONOMICE NR. 23/1993

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE- EXPERIENŢE, REZULTATE- MAREA BRITANIE _____ 5

1. Evoluţia intervenţiei statului în economie 5
2. Dimensiunea şi aria de cuprindere a sectorului public 7
   2.1. Cheltuielile publice şi impozitarea 8
   2.2. Principalele surse de venit ale bugetului statului 10
   2.3. Implicarea sectorului public în producţie 12
3. Modalităţile de intervenţie a statului în economie 13
4. Experienţa privatizării întreprinderilor publice 18
   4.1. Cauzele şi scopurile privatizării 19
   4.2. Alegerea metodelor de privatizare 19
   4.3. Formele de vânzare a întreprinderilor de stat. 20
   4.4. Cumpărătorii întreprinderilor 21
   4.5. Privatizarea întreprinderilor şi mecanismul de reglare a activităţii lor 23
   4.6. Activitatea întreprinderilor privatizate 24
5. Creşterea capitalului de risc şi dezvoltarea firmelor mici în Marea Britanie 25
6. Politicile guvernului şi competitivitatea internaţională 27
7. Evoluţii recente în politica economică 29

PROBLEME ECONOMICE NR. 24/1993

SCHIMBĂRI INTERVENITE ÎN STRUCTURA ŞI CONŢINUTUL COMPONENTELOR ORGANIZATORICE ALE ÎNTREPRINDERILOR DIN ROMÂNIA _____ 39

1. Schimbări intervenite în structura de organizare a regiilor autonome şi a societăţilor comerciale 42

2. Modalităţi practice de adaptare a structurilor organizatorice ale întreprinderilor la cerinţele economiei de piaţă şi unele consecinţe ale acestora 48
3. Adaptarea şi perfecţionarea conţinutului componentelor organizaţionale şi modificările interne ale acestora 53

PROBLEME ECONOMICE NR. 25/1993

COSTUL SECURITĂŢII SOCIALE ÎN ROMÂNIA _____ 69
1. Introducere 69
2. Securitate socială. Concept 70
3. Costul securităţii sociale în România. Evaluare 72
3.1. Pensii 73
3.2. Şomaj 74
3.3 Prestaţii familiale 75
3.4. Sănătate 76
3.5. Asistenţă socială 77
4. Comparaţii cu alte ţări 85

PROBLEME ECONOMICE NR. 26/1993

JUSTIŢIA SOCIALĂ ŞI ECONOMIA DE PIAŢĂ _____ 99
Piaţa contra justiţiei sociale 100
Economia socială de piaţă 105
Piaţa in ajutorul sistemelor sociale 109
Capitalismul. un sistem just? 114
Justiţia regulilor sociale 119
Justiţia comportamentelor individuale 124

PROBLEME ECONOMICE NR. 27/1993

PROBLEME ACTUALE LE REFORMEI ECONOMICE ÎN GERMANIA DE EST - PERSPECTIVE PENTRU 1992-1993- _____ 133
1. Introducere 133
2. Starea economiei est-germane. Perspective pentru 1992-1993 136
3. Privatizarea 156

PROBLEME ECONOMICE NR. 28/1993

ŞOMAJ-INFLAŢIE. O PROVOCARE PENTRU ECONOMIA ÎN TRANZIŢIE ___ 171
1. Repere introductive ... 171
2. Problematica actuală a şomajului şi inflaţiei în economia României ... 175
3. Căi de combatere a şomajului şi inflaţiei ... 182

PROBLEME ECONOMICE NR. 29/1993

ASPECTE ALE REFORMEI ECONOMICE ÎN REPUBLICA FEDERATIVĂ CEHĂ ŞI SLOVACĂ ___ 193
1. Cadrul economic general ... 193
2. Procesul de privatizare ... 196
2.1. Reprivatizarea ... 196
2.2. Mica privatizare ... 197
2.3. Marea privatizare ... 199
3. Aspecte ale politicilor de stabilizare a economiei ... 204
3.1. Politica bugetară ... 204
3.2. Politica monetară ... 206
3.3. Politica veniturilor ... 212
3.4. Politica valutară ... 214
4. Concluzii ... 215

PROBLEME ECONOMICE NR. 30/1993

PROBLEME ALE TRANZIŢIEI LA ECONOMIA DE PIAŢĂ ÎN BULGARIA ___ 221
1. Începuturile tranziţiei. Opinii privind căile de ieşire din criză ... 221
2. Programele de reformă economică şi primele rezultate ... 226
3. Programele partidelor politice ... 229
4. Programul economic al guvernului ... 232
5. Probleme ale privatizării întreprinderilor de stat şi obşteşti ... 238
6. Probleme ale reformei în agricultură ... 244
7. Unele idei privind perspectivele economiei bulgare ... 248

PROBLEME ECONOMICE NR. 31-32/1993

MINIMUL DE TRAI - INSTRUMENT UTIL PENTRU DETERMINAREA DIMENSIUNILOR SĂRĂCIEI ŞI PENTRU O POLITICĂ SOCIALĂ ADAPTATĂ LA REALITĂŢI ___ 255

Capitolul I – Nivelul minim de trai – indicator sintetic de mare complexitate 255
1. Elementele de definire a nivelului minim de trai 256
2. Metode de stabilire a nivelului minim de trai 259
3. Scalele de echivalenţă – instrument de determinare a minimului de trai al unei familii 265
Capitolul II – Premise ale stabilirii nivelului minim de trai în România 269
1. Elementele de calcul caracteristice metodei normative 269
2. Premise ale determinării minimului de trai pe baza metodei structurale 274
Capitolul III – Variante ale nivelului minim de trai 276

PROBLEME ECONOMICE NR. 33/1993

INTRODUCERE ÎN CORPORATISMUL LUI MIHAIL MANOILESCU _____ 307
Spiritualitatea neamului, valoarea supremă a reconstrucţiei 308
Doctrina corporatistă 310
Corporaţiile, nucleul statului 313
Principiile esenţiale ale organizării corporatiste 315
Coordonarea corporatistă a naţiunii 317
Echilibrul corporativ 318
Statul corporatist (solidarist şi productivist) 321
Şomajul în statul corporatist 323
Sindicatele 325
Organigrama statului corporatist 326

PROBLEME ECONOMICE NR. 34/1993

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - SUEDIA _____ 333
1. Coordonate ale modelului economic suedez 333
2. Obiectivele strategice ale economiei Suediei şi implicarea statului în definirea şi realizarea lor 338
3. Derularea politicii economice şi sociale în Suedia şi modul de intervenţie a statului pe domenii specifice 341
3.1. Politica industrială şi intervenţia statului în orientarea restructurării economice 341

3.2. Politica în domeniul cercetării-dezvoltării. Componenţa tehnică a dezvoltării şi suportul guvernamental în Suedia 343
3.3. Politica comercială în Suedia – implicarea statului în elaborarea şi derularea sa 345
3.4. Politica regională şi sprijinirea de către stat a întreprinderilor mici şi mijlocii 347
3.5. Politica fiscală - element esenţial de intervenţie a statului în economia Suediei 348
3.6. Politica agrară în Suedia şi principalele instrumente de reglementare a pieţei interne în acest sector..... 352
3.7. Politica socială şi importanţa ei în "modelul suedez"..... 354
4. În loc de concluzii..... 356

PROBLEME ECONOMICE NR. 35/1993

PEDEAPSA, CRIZA ŞI LECŢIA DE ISTORIE SAU INFLAŢIE, ÎN LOC DE BUNĂSTARE SOCIALĂ _____ 363

PROBLEME ECONOMICE NR. 36/1993

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - STATELE UNITE ALE AMERICII _____ 377
1. Situaţia economică..... 378
2. Direcţii de acţiune ale statului 381
3. Reglementarea mecanismului de funcţionare a economiei..... 383
4. Bugetul - instrument de intervenţie a statului în economie..... 386
5. Sistemul de impozitare..... 388
6. Creditul, dobânda şi masa monetară..... 390
7. Investiţii şi subvenţii 392

PROBLEME ECONOMICE NR. 37/1993

DETERMINĂRI ŞI INCIDENŢE ALE CLIMATULUI ORGANIZAŢIONAL _____ 401
1. Motivaţia şi satisfacţia în muncă a personalului 404
1.1. Structura organizatorică – motivare – satisfacţie – integrare 405
1.2. Salariul şi rolul său în motivarea şi satisfacţia personalului 408
1.3. Autorealizarea personală – factor determinant al motivaţiei şi satisfacţiei în muncă..... 410

1.4. Contextul de desfăşurare a muncii 414
2. Participare – dialog – parteneriat 419
2.1. Delimitări conceptuale 419
2.2. Împliniri şi deficienţe în desfăşurarea relaţiilor de parteneriat 420
2.3. Opinii şi oportunităţi privind îmbunătăţirea climatului organizaţional 424

PROBLEME ECONOMICE NR. 38/1993

COSTUL SOCIAL AL LOCUIRII (HABITATULUI) ÎN PERIODA DE TRANZIŢIE ____ 435
1. Criza de locuinţe în contextul politicii locative actuale 435
2. Formarea relaţiilor de piaţă şi politica socială în domeniul locuirii 442
3. Costul social al reformei în domeniul locuirii (habitatului) 450
3.1. Concept şi posibilităţi de evaluare 450
3.2. "Costul social" al asigurării cu locuinţe a populaţiei în perioada de tranziţie 452
3.3. Aspecte ale politicii chiriilor în condiţiile trecerii la economia de piaţă 464
3.4. Costul social al asigurării gradului de confort al locuirii (subvenţiile de preţ pentru combustibil şi energie) 467
3.5.Costul social al ameliorării infrastructurii aşezărilor umane 472

PROBLEME ECONOMICE NR. 39/1993

RAŢIONALITATEA ECONOMICĂ A DESCHIDERII REPUBLICII MOLDOVA SPRE VEST. DILEME ŞI STRATEGII ____ 479
Introducere 479
1. Deschiderea economică spre Vest - necesitate 479
2. Alternativele în deschiderea economică externă a Republicii Moldova 482

PROBLEME ECONOMICE NR. 40/1993

PERCEPŢIA CALITĂŢII INSTITUŢIILOR PUBLICE. AUTOEVALUAREA STĂRII DE SĂNĂTATE ANCHETE NAŢIONALE: IULIE 1993 ____ 491
I. Aspecte metodologice 491
II. Percepţia calităţii mediului social-politic 493
1. Încrederea în autorităţile publice 493
2. Încrederea în serviciile publice 494

3. Preocuparea societăţii pentru categoriile de populaţie defavorizate.....496
4. Protecţia asigurată de societate 497
5. Primăriile şi aşteptările populaţiei 498
6. Atitudinea faţă de partidele politice.....500
7. Corupţia în societatea românească.....501
8. Mass-media şi calitatea vieţii 503
8.1. Timpul afectat de populaţie pentru citirea presei, lectură, audierea radioului şi vizionarea emisiunilor de televiziune.....503
8.2 Timpul folosit, comparative cu perioada anterioară lui decembrie 1989 504
8.3. Cumpărarea ziarelor, revistelor şi cărţilor.....506
III. Autoevaluarea stării de sănătate 508
1. Aspecte ale stării de sănătate a populaţiei.....508
2. Percepţia problemelor de sănătate.....509
3. Autoaprecierea stării de sănătate a populaţiei 510
4. Variabilele care influenţează starea de sănătate a populaţiei.....511
5. Starea actuală de sănătate comparativ cu aceea din ultimii doi ani 512
IV. Concluzii 513

PROBLEME ECONOMICE NR. 41-42/1993

ALCOOL ŞI ALCOOLISM DIN PERSPECTIVA CALITĂŢII VIEŢII _____521
Introducere.....521
Partea I - Ipostazele şi problemele asociate alcoolului 523
Capitolul 1. Alcoolul - componenta normală a consumului alimentar.....523
Capitolul 2. Alcoolul - axa a unui stil patologic de viaţă 526
Capitolul 3. O schiţă de tipologie a efectelor generale ale consumului excesiv de alcool 529
Capitolul 4. Abuzul de alcool – variantă a abuzului de narcotice.....535
Capitolul 5. Lupta cu alcoolismul - căi şi rezultate 538
Partea a II-a - Caracterizarea preliminară a problematicii sociale generate de alcool în România.....552
Capitolul 6. Permisivitate şi restricţie în tradiţia autohtonă.....552
Capitolul 7. Politica economico-socială recentă - sursă de anomalii în domeniul băuturilor alcoolice.....554
Capitolul 8. Premise actuale ale consumului de alcool (din datele statistice la nivel naţional) 557

Capitolul 9. Diferenţieri în consumul de alcool reflectate în statistica bugetelor de familie 560
Capitolul 10. Consumul de alcool în România: penetraţie, nivel şi unii indicatori de consecinţă 567
Capitolul 11. Elemente de cazuistică a etilismului în practica medicală - un sondaj în rândul specialiştilor 572
Postfaţă 575

PROBLEME ECONOMICE NR. 43/1993

O NOUĂ CONCEPŢIE ASUPRA JUSTIŢIEI SOCIALE _____ 585
1. Conceptul de justiţie socială la Hayek şi Nozick 586
2. O definiţie individualistă a justiţiei 592
3. O interpretare din perspectiva metautilităţii a concepţiei lui J. Rawls 597

PROBLEME ECONOMICE NR. 44/1993

INTERVENŢIA STATUTULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE- CANADA ____ 605
Introducere 605
1. Modalităţi de intervenţie a statului în economie 606
2. Evoluţia strategiilor şi politicilor de intervenţie a statului în economie 609
2.1. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie până în 1984 609
2.2. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie după 1984 613
3. Canada în anii ‘90 615

PROBLEME ECONOMICE NR. 45-46/1993

CRIZA AUTOMOBILULUI ROMÂNESC SUB ŞOCURILE TRANZIŢIEI (CONSIDERAŢII ASUPRA UNOR PROBLEME ECONOMICE PRIVIND EVOLUŢIA PRODUCŢIEI ŞI A ÎNZESTRĂRII POPULAŢIEI CU BUNURI DE CONSUM DURABILE, PE EXEMPLUL AUTOMOBILULUI) _____ 629
Introducere 629
1. Industria bunurilor de consum durabile în contextul dezvoltării 631
2. Locul industriei de automobile în economie şi societate 636
3. Conjunctura internaţională a industriei de automobile 638
3.1. Evoluţii pe plan mondial 638

3.2. Evoluţii în Europa de Est 640
4. Agravarea crizei automobilului românesc sub efectul programelor de reformă 643
4.1. Prima dimensiune: modificarea ciclului industrial pe fondul unui declin cronic al producţiei 643
4.2. A doua dimensiune: transformarea automobilului românesc într-un bun rar 648
4.3. Atreia dimensiune: îmbătrânirea parcului naţional de automobile 652
5. Industria naţională de automobile sub incidenţa schimbărilor previzibile 656
5.1. Conjunctura economică internă la sfârşitul anului 1992 şi începutul acestui an 656
5.2. Schimbări previzibile, pe termen scurt şi mediu, ale conjuncturii interne 660
6. Observaţii, opinii şi concluzii 664
6.1. Cauze sigure ale declinului economic 664
6.2. Redefinirea doctrinei tranziţiei 668

PROBLEME ECONOMICE NR. 47/1993

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 1993 681
Lucrări publicate în anul 1993 684
I. Analele Institutului Naţional de Cercetări Economice 684
II. Studii şi cercetări economice 684
III. Probleme economice 686
IV. Romanian Economic Digest 690
V. Revista română de economie 692
VI. Economia României - evoluţii pe termen scurt 693
VII. Alte lucrări ale institutelor 693
VIII. Calendarul manifestărilor ştiinţifice organizate de INCE 695
IX. Lucrări realizate 695

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 23/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE- EXPERIENŢE, REZULTATE- MAREA BRITANIE _____ 5

1. Evoluţia intervenţiei statului în economie 5
2. Dimensiunea şi aria de cuprindere a sectorului public 7
   2.1. Cheltuielile publice şi impozitarea 8
   2.2. Principalele surse de venit ale bugetului statului 10
   2.3. Implicarea sectorului public în producţie 12
3. Modalităţile de intervenţie a statului în economie 13
4. Experienţa privatizării întreprinderilor publice 18
   4.1. Cauzele şi scopurile privatizării 19
   4.2. Alegerea metodelor de privatizare 19
   4.3. Formele de vânzare a întreprinderilor de stat. 20
   4.4. Cumpărătorii întreprinderilor 21
   4.5. Privatizarea întreprinderilor şi mecanismul de reglare a activităţii lor 23
   4.6. Activitatea întreprinderilor privatizate 24
5. Creşterea capitalului de risc şi dezvoltarea firmelor mici în Marea Britanie 25
6. Politicile guvernului şi competitivitatea internaţională 27
7. Evoluţii recente în politica economică 29

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE- EXPERIENŢE, REZULTATE- MAREA BRITANIE

Mihai ION

1. Evoluţia intervenţiei statului în economie

Deşi mecanismele pieţei joacă în Marea Britanie un rol principal, statul este puternic implicat în activitatea social-economică. Natura şi gradul de implicare a statului au variat considerabil în timp. Ca şi în alte ţări occidentale, evoluţia a fost de la "statul jandarm", apărător al legii şi ordinii, la "statul providenţă", organizator al unor acţiuni sociale, la "statul partener", care acţionează ca agent economic independent.

În ciuda imperfecţiunii unor indicatori de măsurare a intervenţiei statului în domeniul social-economic există suficiente semnale, pentru a aprecia că, parallel cu dezvoltarea economiei mixte, gradul de intervenţie al statului a crescut în timp, sub influenţa unui mare număr de factori. Astfel, statul şi-a extins funcţiile socio-economice, cum ar fi cele privind apărarea, educaţia, sănătatea, protecţia socială, justiţia. Statul a preluat de asemenea unele funcţiuni realizate înainte de 1930 de către sectorul particular, cum ar fi cele legate de dezvoltarea sectorului public al economiei, în speţă al industriilor naţionalizate (în domeniul transporturilor, cărbunelui, gazelor, electricităţii, oţelurilor, aeroporturilor etc.). Managementul economic este considerat ca una din funcţiile cele mai noi ale statului, cu implicaţii puternice asupra cadrului instituţional şi activităţii economice în general.

Modalităţile de intervenţie ale statului în economie au în general un caracter global şi indirect, lăsând libertate de decizie agenţilor economici şi funcţionării economiei pe baza legilor pieţei. Însă, în perioadele de criză, de dezechilibru economic sau social deosebit, gradul de intervenţie a statului a cunoscut o creştere şi, totodată, a avut o deplasare dinspre modalităţile indirecte de influenţare către cele mai directe.

În perioada "laissez-faire-ului" din secolul 19, orice intervenţie a guvernului, de exemplu, de a proteja munca femeii şi a copilului de exploatare, sau de reglementare a atitudinii monopolurilor, avea o justificare specială. Puţine persoane se gândeau atunci la răspunderea statului pentru ceea ce azi numim "creştere economică". În cadrul doctrinelor grupate azi sub denumirea de

mercantilism se subliniau puternic aspectele promoţionale şi reglementatoare ale statului. Acesta, prin intermediul guvernului trebuia să asigure o balanţă favorabilă a comerţului, încurajarea industriei şi maximizarea utilizării forţei de muncă, protejarea flotei britanice împotriva concurenţei străine.

În perioada următoare, cea mai mare parte a intervenţionismului caracteristic perioadei mercantiliste a fost treptat eliminat în teorie dar nu întotdeauna şi în practică. Responsabilităţile economice ale guvernului s-au limitat la păstrarea stabilităţii monetare, la perceperea impozitelor, pentru a face faţă propriilor cheltuieli, relativ moderate şi promovării unui cadru legal favorabil pentru dezvoltarea întreprinderilor libere.

În ultimii ani ai secolului 19 şi începutul secolului 20 s-a observat o revenire la început ezitantă, la politicile protecţioniste, adaptarea de măsuri pentru a ajuta exportatorii britanici să concureze pe pieţele străine şi extinderea largă a legilor anterioare de protecţie a muncii şi de promovare a serviciilor sociale.

În perioada primului război mondial, sub forţa împrejurărilor s-a instituit un sever control asupra economiei naţionale. Deşi după 1918, acest control a fost desfiinţat, intervenţionismul a crescut şi chiar s-a întărit în unele privinţe. El a fost impus de criza economiei britanice, care a atins punctul culminant în anii 1929-1933, dar şi de către consolidarea puterii şi statutului mişcării muncitoreşti, care a încredinţat politicilor intervenţioniste misiunea de a apăra ceea ce era considerat drept o protecţie adecvată a intereselor muncitorilor.

Modificări interesante în modalităţile de intervenţie au apărut către finele anilor ’30, ca rezultat al lucrărilor teoretice ale lui Keynes, când s-a conştientizat de către economiştii şi politicienii progresişti, că politicile monetare şi fiscale reprezintă mai mult decât asigurarea unor ajustări periferice ale economiei, ele putând fi utilizate pentru atenuarea ciclurilor economice, minimizarea şomajului şi stimularea activităţii economice.

Înainte de a putea simţi pe deplin impactul revoluţiei keynesiste a izbucnit cel de al II-lea război mondial. În această perioadă, guvernul britanic a fost obligat să exercite controale riguroase asupra oricărui aspect al vieţii economice. Aceste controale au fost în majoritate menţinute în perioada reconstrucţiei postbelice. Măsurile luate în această perioadă vizau controlul preţurilor şi salariilor, donaţii şi împrumuturi pentru industrie, pentru echilibrarea dezvoltării regionale, reglementarea monopolurilor şi practicilor restrictive, îmbunătăţirea calificării forţei de muncă, creşterea eficienţei economice etc.

Succesul obţinut în conducerea economiei în timpul războiului a întărit convingerea (foarte atractivă pentru socialişti) că aceeaşi tendinţă se va manifesta şi în timp de pace şi, statul îşi va folosi noile puteri pentru întărirea economiei britanice, pentru a face faţă unui standard de viaţă în creştere.

Dacă până atunci, intervenţia statului a fost o chestiune de necesitate, odată cu venirea la putere a laburiştilor, intervenţionismul a început să reflecte unele opţiuni de politică deliberată. Aceasta se datora în parte încrederii

laburiştilor în socialismul democratic, care implica nu doar extinderea sectorului public al economiei, dar şi angajarea în planificarea economică. În plus, obiectivul stabilit de un guvern de coaliţie prin Cartea Albă din 1944, care stabilea tehnicile keynesiste larg cunoscute şi general acceptate pe atunci, obliga în mod necesar orice guvern, indiferent de ideologie, la un grad de intervenţionism necunoscut mai înainte, decât în perioada de război.

În perioada 1945-1970, ambele guverne care s-au succedat la putere (laburist şi conservator) sub influenţa gândirii keynesiste au contribuit la creşterea intervenţionismului statului în economie prin instituirea unor controale şi introducerea unei planificări cu caracter orientativ. Însă, în general, în timpul guvernărilor conservatoare s-a acordat mai mult credit liberalismului, în speţă monetarismului care susţine concentrarea statului asupra controlului sever al emisiei monetare, dar, în acelaşi timp restrângerea intervenţiei sale în economie, pentru ca acestea să se regleze singură, atribuirea unei încrederi mai mari stimulării concurenţei şi urmărirea limitării unor practici restrictive adoptate anterior.

În ultimile două decenii, în Marea Britanie se desfăşoară o adevărată reformă microeconomică, în cadrul căreia se urmăreşte stimularea iniţiativei individuale a întreprinderilor, reducerea intervenţiei statului, care se va limita în principal doar la cererea cadrului desfăşurării activităţii economice, stimulării concurenţei, liberalizării pieţelor muncii şi financiare, privatizarea activităţii economice şi încurajarea deţinerii de acţiuni, de reglementarea practicii lor industriale şi comerciale. În acelaşi timp, statul va vrea să se asigure că pieţele rămân libere şi corecte, de aceea, pe lângă stimularea concurenţei el urmăreşte controlul practicilor restrictive şi anticoncurenţiale.

Organizarea guvernamentală în Marea Britanie este împărţită între un guvern central, cu puteri largi şi un număr de autorităţi guvernamentale locale, cu puteri limitate. Autoritatea guvernamentală fie centrală, fie locală are funcţiuni şi îndatoriri variate, care implică cheltuieli şi venituri.

2. Dimensiunea şi aria de cuprindere a sectorului public

Marea Britanie are o economie mixtă, în sensul că reprezintă o îmbinare a unor sectoare de activitate private şi publice. Aşa cum sugerează însăşi numele său, economia mixtă este aceea care prezintă un amestec de diferite mijloace de alocare a resurselor insuficiente ale societăţii, pentru scopuri alternative şi concurente.

Apariţia şi dezvoltarea, în cursul secolului 20 a economiei mixte în Marea Britanie este ilustrată de datele din tabelul nr.1 care arată evoluţia cheltuielilor guvernamentale, faţă de cea a activităţii economice totale, reflectate prin creşterea produsului naţional brut.

Tabelul nr.1 - Creşterea economiei mixte a Marii Britanii în perioada 1932-1980

	1932	1951	1970	1976	1980
Cheltuieli publice ca procent din PNB (la factor cost)	29,4	40,2	44,8	51,4	53,4

Sursa: C.V. Brown, P.M. Jackson, Public Sector Economics, Second edition, Martin Robertson, Oxford, 1982.

Tendinţa Marii Britanii către o economie mixtă este evidentă, ea fiind ca şi în alte ţări, rezultatul expansiunii activităţilor guvernamentale şi al măririi ariei de cuprindere a acestor activităţi. Astfel, Marea Britanie, şi-a extins funcţiile socio-economice ale guvernului ca educaţie, sănătate, servicii sociale, asigurări sociale, serviciile de producţie şi justiţie.

Creşterea cheltuielilor publice înseamnă implicit creşterea impozitării. Ca procent din PNB, aceasta a crescut în Marea Britanie, de la 33,5% în 1955 la 47,7% în 1980.

În anii ’70 s-au manifestat reacţii sporite împotriva activităţilor guvernului şi expansiunii sectorului public. Alegerea însăşi a guvernelor s-a făcut după susţinerea unor reduceri masive în cheltuielile publice, impozitare şi reglementări. Este de remarcat faptul că, reacţia la ratele înalte ale impozitelor este de creştere a economiei subterane, în care tranzacţiile se fac în numerar, pentru a evita plata impozitelor.

Alte reacţii împotriva guvernului s-au bazat pe credinţa că plăţile sociale sunt destinate leneşilor şi pe constatarea că politicile sociale ale guvernului nu şi-au atins scopul. Politicile fiscale tradiţionale au fost criticate pe considerentul că sunt neeficiente. Anumiţi economişti, adepţi ai sistemului monetarist au arătat că în loc să stabilizeze producţia şi să aducă economia către utilizarea deplină a forţei de muncă, deficitele bugetare provocate de anumite politici fiscale au promovat inflaţia, au ridicat ratele dobânzii şi au aglomerat cheltuielile particulare. S-a arătat că „eşecul politic” este un fenomen la fel de real ca şi „eşecul pieţii”, că birocraţia sectorului public nu operează fără fricţiuni şi fără costuri, că ineficienţa, funcţionarea defectuoasă şi inerţia există, dar, că, ceea ce se impune este descoperirea limitelor acţiunii guvernului şi definirea mai clară a avantajului comparativ al sectorului public, în cadrul economiei mixte[1)].

2.1. Cheltuielile publice şi impozitarea

În majoritatea analizelor referitoare la intervenţia guvernului în orientarea activităţii economice se apelează la măsurarea cheltuielilor publice şi a

---

[1)] C.V. Brown, P.M. Jackson, Public Sector Economics, Second edition, Martin Robertson, Oxford, 1982, p.93.

impozitelor. Aceşti indicatori sunt utilizaţi frecvent pentru a aprecia gradul de implicare a guvernului în economie.

Examinarea componenţei cheltuielilor publice permite să observăm că, în anul 1980, ponderea cea mai mare o deţine consumul sectorului public (44,9%), donaţiile curente (26,3% din total), urmate de dobânzile pentru datorii (10,9%), investiţiile sectorului public (7,3%) şi subvenţiile (5%), împrumuturile nete şi transferurile de capital deţin ponderi mai mici (3,4%, respectiv 2,2%)[2)].

S-a observat, de asemenea, că ponderea subvenţiilor şi transferului de plăţi în totalul cheltuielilor reprezintă elementele cu cea mai rapidă creştere (între anii 1966-1980 de la 3,9% la 5%, respectiv de la 1,3% la 2,2%).

Pentru măsurarea activităţii guvernului, mai relevantă decât mărimea absolută a cheltuielilor publice este mărimea relativă a acestora care în anul 1980 a reprezentat 53,6% în PIB, 53,4% în PNB şi 62,3% în venitul naţional[1].

Cheltuielile publice se împart în câteva categorii mari, precum cererile de resurse, plăţile de transfer, dobânzile la datorii şi împrumuturi nete. Există două modalităţi de a face cereri de resurse pentru sectorul public: a) pe bază de cont curent care acoperă cheltuielile cu salarii şi bunuri de consum necesare producţiei de bunuri publice şi b) pe baza contului de capital adică cheltuielii pentru şcoli, spitale, drumuri, utilaje. Cele două categorii luate împreună acoperă partea cea mai importantă a funcţiei de alocare a statului. Anumite capitole de cheltuieli cum ar fi cele pentru educaţie şi construcţii de locuinţe asociază alte elemente de redistribuire, cât şi programe de capital.

Tranferurile de capital se asociază cu obiectivele de redistribuire ale guvernului. Aceste transferuri se impart între donaţii curente pentru sectorul de personal, subvenţii, donaţii în străinătate şi transferurile de capital.

Ponderea cererii de resurse reale ale sectorului public a scăzut în 1980, faţă de 1966, de la 56,7% la 52,2% iar împrumuturile nete au scăzut de la 7,1% la 3,4%. Plăţile de transfer au crescut în aceeaşi perioadă de la 25,8% la 37%, iar dobânzile pentru datorii de la 10,2% la 10,8%.

În totalul cererii de resurse, cheltuielile curente şi-au menţinut într-o proporţie constantă (44%), în timp ce ponderarea relativă a cheltuielilor de capital a scăzut de la 13% la 7,3%[2]. Aceasta s-a datorat în parte măsurilor de control public al cheltuielilor din anii ‘70. Reducerile de cheltuieli afectează în

---

[2)] National Income Expenditure (Londra: HMSO, diferite ediţii). Consumul şi investiţiile sectorului public reprezintă cererea acestui sector pentru resurse reale ale economiei, în timp ce subvenţiile, donaţiile curente şi transferul de capital reprezintă transmiterea unor plăţi de la un grup de agenţi din economie către altul. Împrumuturile nete către sectorul privat şi în străinătate se referă la cheltuielile nete ale tranzacţiilor guvernului cu active financiare, reflectând rolul său limitat ca intermediar în promovarea de împrumuturi pentru industrie.

[1] C.V. Brown, P.M. Jackson, op. cit.

[2] National Income Expenditure (Londra: HMSO, diferite ediţii).

primă instanţă programele capitale. Anumite lucrări capitale deşi planificate nu primesc aprobarea de începere a execuţiei, iar cele care sunt deja în operă sunt frecvent modificate.

Conform aceloraşi date, se observă de asemenea că, cheltuielile curente ale administraţiei locale au crescut mai repede, decât cele ale guvernului, fapt datorat declinului absolut al cheltuielilor de apărare, care este funcţie a guvernului central. Totodată, administraţia locală şi-a sporit unele servicii cum ar fi cele legate de construcţia de locuinţe, educaţie şi sociale.

Cheltuielile de transfer au cunoscut cea mai rapidă rată de creştere dintre toate componentele cheltuielilor publice. Printre acestea subvenţiile guvernului central sunt de departe cele mai repede crescătoare. Creşterea subvenţiilor de preţuri a constituit o parte a politicii inflaţioniste şi este clar evidenţiată de cifrele prezentate.

Din datele privind structura cheltuielilor publice, pentru diferite funcţii şi servicii, rezultă că, în 1980, cele mai mari ponderi le deţin cheltuielile de asistenţă socială (21%), de apărare (11,5%), sănătatea (11,1%), dobânda pentru datorii (10,9%). În perioada 1953-1980 a avut loc o reducere substanţială a cheltuielilor pentru apărarea (de la 24,5% la 11,5%, fapt care a eliberat resurse pentru creşterea mai rapidă a cheltuielilor pentru construcţii de locuinţe, educaţie, sănătate publică, asistenţă socială ş.a.

2.2. Principalele surse de venit ale bugetului statului

Principalele surse de venit ale bugetului statului sunt: taxele asupra venitului (inclusiv profituri) care includ impozitul pe venit personal, impozitul pe corporaţii şi impozitul pe venituri din petrol; impozite pe capital, care cuprind impozite pe succesiune şi impozitul pe câştiguri din capital; impozite pe cheltuieli care includ impozitul pe valoarea adăugată şi taxe vamale şi indirecte. Alte surse de venit sunt contribuţiile pentru asigurările naţionale.

Impozitul pe venit este aplicat pentru un an de impunere, începând cu 6 aprilie. Pentru anii 1990-1991 rata de bază de 25% se aplică primelor 20 700 lire din venitul impozabil. Peste acest nivel se aplică 40%.

Impozitul pe corporaţii. Ratele acestui impozit în Marea Britanie sunt mai mici, decât în majoritatea ţărilor industrializate. Companiile plătesc impozitul pe corporaţii din venitul lor, după reducerea anumitor alocaţii şi a oricăror venituri provenite din capital. O companie care distribuie profituri acţionarilor săi trebuie să plătească mai întâi taxa pe corporaţii la venitul statului.

Principala rată a impozitului pe corporaţii este de 35% cu o reducere a ratei la 25% pentru micile companii (cele al căror profit este sub 200000 lire pe an).

Impozitul pe venituri din petrol. Acest impozit este impus pe profilurile din producţie nu din rafinare sau alte forme de prelucrare. Rata impozitului este de 75%.

Impozitul pe succesiune se aplică transferurilor făcute cu până la 5 ani înainte de moartea donatorului.

Impozitul pe câştiguri din capital. Câştigurile din capital sunt realizate din predarea de active. Contribuabilii ca peroane sunt scutiţi dacă au un câştig total de până la 5000 lire pe an, iar trusturile până la 2500 lire.

Impozitul asupra valorii adăugate reprezintă 15%. El este colectat din producţia şi distribuţia de bunuri şi servicii de la persoanele impozabile (în general cele a căror cifră de afaceri este de mai mult de 25.400 lire anual). Impozitul final este generat de consumator. Când o persoană impozabilă cumpără bunuri sau servicii impozabile furnizorul impune acest impozit (impozit pe inputul persoanei impozabile). Când persoana impozabilă furnizează bunuri şi servicii la clienţi, atunci acestea sunt în schimb impuse cu acest impozit (impozit pe outputul persoanei impozabile).

Anumite bunuri şi servicii sunt scutite de impozitul asupra valorii adăugate, fie prin impunerea la o rată de impozit zero sau prin exceptare. Impozitarea cu rata zero se aplică la exporturi şi la majoritatea alimentelor, cărţilor, ziarelor şi periodicelor, combustibililor (cu excepţia petrolului şi altor combustibili) şi energiei pentru utilizatori casnici etc.

Taxele vamale se impun conform tarifului vamal comun al Comunităţii Europene.

Impozitele indirecte. Hidrocarburile utilizate drept combustibil în transporturi sunt impuse cu rate mai ridicate decât cele utilizate pentru alte scopuri. Gazul lampant, majoritatea uleiurilor de uns şi alte uleiuri utilizate în diferite procese industriale sunt scutite de impozit. Există impozite pe spirturi, bere, vinuri, cidru, etc. bazate pe tărie alcoolică şi volum, precum şi pe ţigări.

Impozitul pe automobile, motociclete, scutere fie fabricate în ţară, fie importate, sunt impuse cu 10% din valoarea de vânzare cu ridicata.

Taxa de timbru. Anumite transferuri fac obiectul taxei de timbru. Aceasta include cumpărarea de locuinţe (1% din preţul total dacă depăşeşte 30000 lire), transferul de stocuri şi acţiuni altele decât ale guvernului (0,5% din valoarea tranzacţiei).

Alte venituri provin din **contribuţiile pentru asigurări naţionale**. Există patru clase de contribuţii: a) plătite de angajaţi şi patronii lor; b) plătite de afacerile individuale; c) plătite voluntar pentru pensii; d) plătite de afacerile individuale asupra profiturilor impozabile peste limita de 5450 lire pe an şi sub limita de 18 200 lire pe an (suplimentar faţă de clasa 2-a de contribuţie).

2.3. Implicarea sectorului public în producţie

Aşa cum s-a arătat anterior, Marea Britanie are o economie mixtă. Sectorul public deţinea în anii ’80 aproximativ 30% din totalul forţei de muncă ocupate. Cea mai însemnată parte a activităţii productive este desfăşurată de firmele particulare. Ele acţionează în cadrul unor prevederi legale, care le conferă anumite drepturi şi obligaţii şi dispun de o largă autonomie în activitatea lor. Singura cerinţă pentru asigurarea continuităţii afacerilor este rentabilitatea. Afacerile nerentabile îşi încetează eventual activitatea, cu excepţia celor care sunt subvenţionate de stat.

Sectorul public cuprinde departamentele guvernului central şi local, corporaţiile publice şi forţele armate.

Activitatea unor departamente (de exemplu Ministerul Apărării) acoperă întreaga Mare Britanie. Unele departamente (ca Departamentul Forţei de Muncă) acoperă Anglia, Ţara Galilor şi Scoţia, dar nu şi Irlanda de Nord. Altele ca Departamentul Mediului sunt implicate în Anglia. Departamente precum Departamentul Comerţului şi Industriei menţin o organizare regională având de asemenea unele oficii locale. Printre domeniile de responsabilitate principale ale acestui minister figurează politica industrială şi comercială, promovarea spiritului întreprinzător şi concurenţial, a informaţiilor despre noi metode şi oportunităţi, protecţia investitorului şi consumatorului. Dintre responsabilităţile specifice menţionăm politica de inovaţie industrială, politica industrială regională şi promovarea investiţiilor interne, dezvoltarea managerială, politica comerţului internaţional, relaţiile comerciale şi promovarea exportului, politica concurenţei, legea companiilor, insolvabilitatea, protecţia patentelor şi a dreptului de autor.

Statul are în proprietatea sa capacităţi productive conduse de aceste departamente. Ele sunt responsabile pentru o serie largă de activităţi incluzând nu numai funcţiile de bază ale apărării, ale ordinei publice, dar şi ale educaţiei, sănătăţii şi construcţiilor. Prin însăşi natura acestor activităţi guvernul este direct implicat în organizarea lor, inclusiv în organizarea producţiei. Cea mai mare parte a bunurilor şi serviciilor produse nu se vând pe piaţă. Totodată departamentele guvernului nu dau faliment dacă nu sunt rentabile.

Corporaţiile publice sunt organizaţii de comerţ publice, înfiinţate printr-o lege a Parlamentului. Ele acţionează la o anumită distanţă de departamentele guvernamentale, care sunt în ultimă instanţă responsabile pentru activitatea lor. Totuşi, guvernul numeşte direct sau indirect întregul consiliu de conducere sau majoritatea membrilor săi. Mai mult, practic, guvernele au exercitat o influenţă considerabilă asupra activităţii corporaţiilor, aşa cum se va arăta în continuare.

În anul 1982 existau 49 de corporaţii publice, din care 17 reprezentau industrii naţionalizate, printre care menţionăm National Coal Board, British Railways Board, British Steel Corporation, ş.a. În literatură s-a arătat că ele vor

continua să existe, în ciuda unor pierderi destul de mari înregistrate. Ele îşi puteau permite aceasta, spre deosebire de afacerile private, în virtutea accesului lor la fondurile publice.

Sectorul public exercită o influenţă enormă asupra restului economiei prin intermediul cumpărării de bunuri şi servicii (din total producţie, consumul total al guvernului central şi local reprezintă cam un sfert) şi prin ponderea ridicată în totalul investiţiilor (aproximativ 12%).

În ceea ce priveşte participarea în companiile cu răspundere limitată menţionăm că guvernul poseda acţiuni în unele companii importante, cum ar fi de exemplu, British Aerospace, în care deţinea aproape jumătate din acţiuni, iar în British Layland aproape 100%.

3. Modalităţile de intervenţie a statului în economie

Instrumentele de control guvernamental se încadrează în general în politica monetară, politica fiscală şi în controlul şi intervenţia directă.

Politica monetară. Se ştie că emisiunea monetară şi creditele influenţuază direct nivelul activităţii economice, ştiut fiind că la o cantitate mai mare de bani disponibili capacitatea populaţiei de a cumpăra bunuri (cererea) creşte de unde necesitatea sporirii producţiei de bunuri şi posibilitatea creşterii gradului de utilizare a forţei de muncă. Dimpotrivă, la o cantitate mai redusă de bani disponibili, creşterea este mai redusă ca şi producţia şi utilizarea forţei de muncă. Guvernul poate în general controla cantitatea de numerare disponibil, prin Banca Angliei şi Royal Mynt, însă creditul disponibil din mai multe surse – bănci şi case financiare – este mai greu de controlat. În aceste împrejurări, unul din instrumentele principale la care apelează guvernul este reglarea ratei dobânzii, la care pot fi făcute împrumuturile. Cu cât rata dobânzii este mai mare, cu atât mai scumpe devin restituirile şi mai puţin atractive împrumuturile; cu cât rata dobânzii este mai redusă cu atât mai uşor va fi de împrumutat bani. Prin urmare, când guvernul doreşte să reducă emisia monetară ridică rata dobânzi, iar când doreşte să mărească emisia monetară reduce rata dobânzii.

Politica fiscală urmăreşte să controleze cererea şi oferta (abilitatea economică de a întâmpina cererea) prin impozitarea şi cheltuielile guvernului. Astfel, Ministerul Finanţelor poate reduce cererea prin creşterea impozitelor, sau să o sporească prin reducerea acestor impozite. Acest mecanism este denumit acordul fin (fine tunning) al economiei. În această privinţă Ministerul Finanţelor manifestă o atenţie deosebită, deoarece dacă permite cereri ca să crească prea rapid economia poate să nu fie în stare să o întâmpine şi importurile vor fi retrase. Dacă importurile depăşesc cu prea mult exporturile cel mai adesea apare o situaţie indezirabilă a balanţei de plăţi. Aceasta poate avea mai multe efecte negative dintre care cel mai evident este rata la care alte ţări sunt dispuse să schimbe propria valută pentru lire – rata de schimb –

începe să scadă, face importurile mai scumpe şi impulsionează inflaţia. Venitul guvernului este rareori suficient pentru a face faţă cheltuielilor, şi, în fiecare an, deficitul cunoscut drept Public Sector Borrowing Requirement (PSBR) trebuie acoperit prin împrumut de stat pe pieţele financiare. Totuşi, poliţele de plată („bills") şi obligaţiile („bonds") emise în schimbul împrumuturilor, pot fi utilizate de bănci pentru a finanţa alte împrumuturi, până la de mai multe ori valoarea lor. Împrumutând, deci guvernul avea poate o influenţă disproporţională asupra cantităţii de bani în circulaţie.

Controlul direct şi intervenţia

În perioada 1939-1945, guvernul a intervenit să controleze virtual orice aspect al producţiei şi utilizării forţei de muncă. În timp de pace aceste controale au fost demontate, dar nu întru totul abandonate. De exemplu, s-au făcut încercări repetate de a corela preţurile şi salariile, prin preţuri şi politici de venituri, de a realiza o creştere mai bine echilibrată geografic, prin subvenţii pentru zonele mai slabe din punct de vedere economic şi pentru a regla unele domenii specifice ale economiei prin instituţii special create.

Doctrine economice adoptate şi aplicate

Guvernele care s-au succedat în timp în Marea Britanie au adoptat unele măsuri, care au fost influenţate în bună parte, de creditul acordat unor teorii referitoare la modul în care funcţionează economia. În Marea Britanie, suportul acestor măsuri l-a constituit două curente principale de gândire şi anume: keynesismul şi monetarismul.

Din anul 1945, până în 1970, ambele guverne laburist şi conservator şi-au pus încrederea în „managementul cererii" al lui Keynes şi au înfiinţat o serie de agenţii pentru a controla preţurile şi veniturile, a stimula investiţiile şi a planifica creşterea viitoare.

În anul 1970, guvernul nou al lui Heath a experimentat pentru o perioadă scurtă de timp, o abordare de tip monetarist, dar, când a apărut ameninţarea unor falimente majore, a revenit la formula keynesiană a „saltului spre creştere", îmbinând investiţii puternice cu controalele statutare asupra veniturilor. Aceasta s-a prăbuşit iremediabil, când minerii au constatat asemenea controale legale şi laburiştii au câştigat alegerile generale din 1974. Inflaţia scăpată de sub control din următorii doi ani combinată cu şomajul în creştere, situaţia de stagnare a economiei părea să confirme analizele lui M. Friedman, mai curând decât ale lui Keynes. În anul 1976, ministrul de finanţe, laburistul Healey a adoptat o politică de control monetar susţinută de FMI, care a avansat împrumuturi masive pentru susţinerea lirei aflate în colaps. Formula lui Healey de control monetar-concretizat în reducerea cheltuielilor publice şi şomaj sporit – şi în intervenţia keynesistă persistă prin restrângerea veniturilor şi sprijin bănesc din partea guvernului, pentru industriile suferinde, nu a fost fără succes; în anul 1978,

inflaţia s-a redus, venitul real a crescut (ajutat şi de petrolul din Marea Nordului) şi s-a manifestat o atmosferă de încredere.

Totuşi încercarea lui Callagan de a obţine sprijin pentru creşterea salariilor cu 5% a avut ca rezultat haosul industrial din iarna nemulţumirilor din 1978-1979 şi guvernul său a fost înfrânt în 1979, dând guvernului următor al D-nei Thatcher şansa de a aplica formula sa mai severă a monetarismului. Încă din anul 1983, nu era foarte clar dacă ea avea mai mult succes decât predecesorii săi încercarea sa de a:

- stimula activitatea economică, prin reducerea impozitului pe venit, nu a avut efect şi trecerea la impozitarea indirectă (pe valoarea adăugată) nu a făcut decât să sporească inflaţia. Impozitarea generală a crescut în timpul primilor cinci ani de conducere ai noului guvern, de la 36% în 1979 la 39,5% în anul 1983;
- aplica un control strict al emisiei monetare, prin rate ale dobânzii înalte, iniţial a eşuat provocând multe falimente şi atrăgând valuta externă, care a menţinut cursul de schimb prohibitiv de ridicat, până târziu în anul 1982;
- elimina întreprinderile ineficiente, prin disciplina controlului financiar fenomen ce a afectat negativ industriile eficiente şi a dus la reducerea producţiei industriale de prelucrare cu 20% către anul 1993;
- admite creşterea şomajului, pentru a reduce supradimensionarea forţei de muncă; a avut un anumit succes, dar existenţa a 3 milioane de şomeri a creat alte probleme politice;
- încuraja acordurile privind salariile pentru a spori productivitatea a stimulat această creştere, dar nu la nivelul concurenţei japoneze şi americane;
- controla PSBR (Public Sector Borrowing Requirement); a fost dificil, în ciuda unor reduceri mari a cheltuielilor publice, parţial ca rezultat al unor plăţi ridicate ale ajutorului de şomaj;
- crea climatul de creştere economică; a avut succes numai în provocarea unei opoziţii înverşunate, ale unor păturii largi ale lumii afacerilor.

Ceea ce trebuie subliniat cu deosebire în final este că guvernele succesive din Marea Britanie, dincolo de vederile şi programele într-o anumită măsură diferit, **în politica economică au păstrat unele elemente care au asigurat continuitatea dezvoltării,** chiar în condiţiile schimbărilor de guvern, care au avut loc în timp.

Planificarea indicativă. Guvernele s-au implicat adesea în economie prin încercarea de a coordona planurile şi deciziile particulare. În perioada postbelică, cel mai îndrăzneţ experiment în acest sens a fost cel al laburiştilor, care au publicat în anul 1965 Planul Naţional. Acest plan acceptă că cea mai importantă parte a producţiei va continua să fie guvernată de forţele pieţei, dar, arată în acelaşi timp, că adunarea la un loc a previziunilor şi planurilor

industriei private reprezintă un mare ajutor pentru planificarea sectorului public, că industriaşii vor beneficia atât de cunoaşterea planurilor altor industriaşi, cât şi a înţelegerilor guvernului ca cel mai mare cumpărător din ţări. Pentru diferite motive, obiectivele stabilite prin plan nu s-au realizat. Un asemenea exerciţiu detaliat de planificarea indicativă nu s-au mai repetat, însă încercări mai mari sau mai mici ale guvernului de a dobândi mai multă coordonare asupra deciziilor s-au manifestat în continuare. Un mecanism de coordonare care a reuşit să supravieţuiască schimbărilor succesive de guverne s-a realizat prin Consiliul Naţional al Dezvoltării Economice (NEDC) înfiinţat în 1962.

Un număr de comitete NEDC au fost înfiinţate pentru industriile particulare dar ele nu aveau decât un caracter consultativ, referitor la o serie largă de probleme privind încurajarea concurenţei şi înlăturarea unor obstacole ale creşterii economice, fără a avea însă vreo putere formală.

Planificare acentrală reprezintă o posibilitate de coordonare a producţiei într-o economie de acest gen ca a Marii Britanii. O altă posibilitate este reprezentată de „mâna invizibilă a pieţii", în care elementul cheie îl reprezintă tranzacţia. Adesea implicarea statului în producţie este justificată într-un astfel de sistem prin referirea la „eşecul pieţei".

Industriile naţionalizate. Într-o accepţiune mai îngustă a pieţii multe industrii naţionalizate puteau fi considerate ca aproape monopoliste. Exemplu: British Rail, National Coal Board, în primul caz, deoarece căile ferate particulare nu aveau un rol semnificativ în Marea Britanie, iar în al doilea caz deşi existau câteva mine particulare de cărbune, corporaţia publică avea o pondere covârşitoare în aprovizionarea cu acest produs. De aceea, s-a simţit nevoia unor anumite reglementări pentru a face ca aceste industrii, cu caracter monopolist, să nu-şi exploateze puterea de piaţă. Ridicarea preţurilor pentru ca să nu fie singura cale de exploatare a acestei puteri, acesta putându-se manifesta şi prin creşterea costurilor. Iată de ce – s-a afirmat adesea – conducerea corporaţiei nu trebuie să aibă participări în activele acesteia. Contrar ei ar urmări alte obiective decât cele care conduc la creşterea eficienţei activităţii. Forţa de muncă poate de asemenea să profite de caracterul „public" al corporaţiei, pentru a obţine salarii mai mari decât în sectorul particular.

În sfârşit, având acces la fondurile publice, industriile naţionalizate pot provoca pierderi, fără a fi obligate la lichidare. Prin aceasta, ultima sancţiune comercială, cea a închiderii unităţii este slăbită, dacă nu eliminată cu totul.

Responsabilitatea publică

Controlul public asupra industriilor naţionalizate s-a exercitat pe mai multe căi:

a) fiecare industrie a fost supusă unui control detaliat de către Parlament prin sistemul său de aşa-numite Select Commitees;

b) guvernul s-a implicat şi el în diferite moduri în activitatea acestor industrii: numea preşedintele şi membrii Consiliului de conducere şi elabora chiar liniile directoare privind stabilirea preţurilor şi procedurilor de evaluare a investiţiilor. El verifică programele de investiţii. De asemenea, putea cere unei industrii să urmeze anumite politici, ca de exemplu, aranjamentele de plăţi să fie consecvente cu propria stategie economică;

c) cele mai multe din industriile naţionalizate aveau organisme stătătoare de verificare din partea consumatorilor. Astfel, Poştei Centrale i se cere să consulte Consiliul naţional al utilizatorilor serviciilor poştale asupra propunerilor referitoare la condiţiile principale ale prestaţiilor, cum ar fi de exemplu, schimbarea tarifelor. În fine, Comisia monopolurilor şi fuziunilor (MMC) a avut până în 1980, puterea de a investiga aspecte ale activităţii industriilor naţionalizate.

Naţionalizarea: argumente pro şi contra

În decursul timpului s-au avansat argumente pentru naţionalizarea activităţii industriale – unele cu caracter ideologic şi politic, dar, şi cu caracter pur economic. De pildă, s-a argumentat că naţionalizarea stopează dezvoltarea unor inegalităţi inacceptabile de bunăstare şi venituri şi, că introduce un element esenţial de responsabilitate publică asupra utilizării resurselor productive ale naţiunii. Alt argument a fost că proprietatea publică împuterniceşte statul să controleze „culmile de comandă" ale economiei şi prin aceasta să facilizeze mai bine conducerea macroeconomică. Industriile naţionalizate erau considerate ca un canal direct de implementare a politicilor economice. În sfârşit se aprecia că industriile naţionalizate mai mult decât cele privatizate puteau lua în consideraţie costurile sociale drept criteriu în luarea deciziilor. S-a sugerat însă adesea că utilizarea criteriului social mai degrabă decât a celui privind costurile şi beneficiile promovează o justificare deschisă virtual pentru orice activitate a industriilor naţionalizate, deoarece costurile sociale sunt dificil de cuantificat şi apreciat.

O problemă mult dezbătută a constituit-o cea privind eficienţa industriilor naţionalizate. S-a susţinut că ineficienţa industriilor naţionalizate provine din poziţia de piaţă puternică a multora din acestea care reduce presiunea concurenţei de a minimiza costurile şi, că, ultima sancţiune comercială cea a încheierii activităţii lipseşte, datorită acordării de către stat la nivele a unor subvenţii. De asemenea, conducerea acestor industrii poate urmări obiective proprii şi nu maximizarea eficienţei deoarece ştie că guvernul va salva ultima instanţă, industria respectivă. Pentru acelaşi considerent, conducerea nu se străduieşte să introducă programe de naţionalizare şi inovaţii. Apoi muncitorii, în virtutea faptului că lucrează în sectorul public pot negocia salarii, care sunt de regulă mai mari decât în sectorul privat. S-a afirmat totodată, că, implicarea guvernului în cadrul industriilor împiedică o conducere eficientă.

Cu toate acestea, discuţiile privind eficienţa industriilor naţionalizate nu sunt absolut concludente. Astfel, nu se ştie cât din ineficienţă se datorează proprietăţii publice însăşi şi cât poziţiilor puternice de piaţă ale multor industrii naţionalizate. Totodată multe din slăbiciunile industriilor naţionalizate ale Marii Britanii au fost manifestate de industriile similare private din străinătate. Mai mult trebuie amintit, că unele companii private din Marea Britanie au fost în proprietate publică, tocmai datorită faptului că erau ineficient să supravieţuiască în calitate de entităţi private.

Politica concurenţei

Există cinci domenii principale în care politica concurenţei Marii Britanii operează curent. Aceste domenii privesc firmele dominante (monopoliste, oligopoliste), fuziunile, acordurile între firme practicile anticompetitive şi industriile naţionalizate. De remarcat este faptul că politica concurenţei în Marea Britanie s-a dezvoltat într-o concepţie globală (conform unui aşa numit master-plan), ci bucată cu bucată.

Monopolurile şi oligopolurile nu sunt interzise prin lege. Totuşi conform legislaţiei actuale – Legea comerţului corect din 1973 – acolo unde o afacere sau un grup de afaceri interconectate furnizează cel puţin 25% sau mai mult dintr-un bun sau serviciu pot fi trimise pentru control la Comisia pentru monopoluri şi fuziuni (MMC). Această comisie când examinează asemenea trimiteri trebuie să decidă asupra a două aspecte: a) dacă există într-adevăr o situaţie de monopol şi b) dacă operează sau ar putea opera împotriva interesului public. După aceasta, comisia face un raport şi o serie de recomandări pe care le trimite la secretariatul statului, care la rândul său poate utiliza o serie de prerogative de implementare a recomandărilor făcute. Printre aceste prerogative figurează dreptul de a opri sau modifica o anumită practică de a obţine sub supravegherea, sau de a ordona dezintegrarea unei afaceri.

De asemenea, fuziunile care conduc la furnizarea a cel puţin 25% dintr-un anumit produs pe piaţă, sau care totalizează active de peste 30 milioane lire sau mai mult sunt pasibile de a fi trimise la comisia menţionată.

4. Experienţa privatizării întreprinderilor publice

Dintre ţările occidentale, Marea Britanie a păşit prima pe calea unei privatizări masive şi a obţinut cele mai bune rezultate. De aceea, experienţa britanică a constituit obiectul unor studii atente, efectuate atât de guverne, cât şi de cercetătorii din mai multe ţări ale lumii.

4.1. Cauzele şi scopurile privatizării

În literatura economică au fost analizate amănunţit şi suficient de clar, cauzele privatizării. Printre aceste cauze, o importanţă fundamentală s-a acordat ineficienţei întreprinderilor de stat, datorită productivităţii reduse a muncii, consumului specific ridicat de capital, rentabilităţii reduse.

Scopurile nu vizează însă doar creşterea eficienţei, ci şi reducerea necesarului de împrumuturi al sectorului de stat, reducerea imixtiunii statului în luarea deciziilor de către întreprinderi, slăbirea puterii sindicatelor profesionale, mărirea numărului de acţionari, stimularea participării cu acţiuni a lucrătorilor, obţinerea de avantaje politice etc.

Printre părerile exprimate de guvernul conservator figurează şi aceea că, atât proprietatea publică în sine, cât şi supraprotecţia industriilor naţionalizate, faţă de disciplina impusă de forţele de piaţă, au generat niveluri inacceptabile de eficienţă. În consecinţă, s-a urmărit o politică de privatizare.

4.2. Alegerea metodelor de privatizare

Concepţia privatizării este la fel de veche ca şi ideea naţionalizării.

În cursul anilor ’70 s-au purtat numeroase discuţii, dacă privatizarea să se facă pe baza vânzării de acţiuni direct, sau prin intermediul unor trusturi investiţionale, dacă aceste acţiuni să se acorde întregii populaţii sau numai salariaţilor întreprinderii, dacă privatizarea să se facă gratuit sau prin compensaţie.

În cele din urmă, guvernul Thatcher şi consilierii săi au respins concepţia distribuirii fără plată a proprietăţii, pe considerentul că numai ce se obţine este greu de apreciat şi, în consecinţă, s-a decis vânzarea întreprinderilor de stat.

În anul 1979 existau 51 de corporaţii publice în care erau ocupate peste 2 milioane persoane. În anii 1980 s-au vândut 16 corporaţii. La jumătatea anului 1990 personalul ocupat în corporaţiile de stat s-a redus la 1,3 milioane persoane, reprezentând 2,8% din populaţia ocupată. Veniturile realizate din privatizarea întreprinderilor au reprezentat după datele de la finele anului 1990-33 miliarde lire.

Cronologic, procesul de privatizare din Marea Britanie poate fi împărţit în trei perioade de bază.

Din 1979, până în vara anului 1984 s-a realizat vânzarea întreprinderilor ramurilor concurente, motivată înainte de toate de strădania de a reduce nevoia de credite a sectorului de stat. Aceasta a fost perioada „micii privatizări” în care s-au predat sectorului privat companii de dimensiune mai redusă.

Din vara anului 1984, până în toamna anului 1987, procesul de privatizare a fost dictat de năzuinţa de a lărgi cercul posesorilor de acţiuni. Relevante în acest sens sunt formele de vânzare a Corporaţiei britanice a

telefoanelor (British Telecom) şi Corporaţiei britanice a gazelor (British Gas). Guvernul le-a vândut în totalitate păstrând structurile de monopol ale ramurii.

Din 1987 până în prezent se desfăşoară un proces de vânzare activă a ramurilor din domeniul economiei comunale, în scopul întăririi bazelor concurenţiale în aceste ramuri.

4.3. Formele de vânzare a întreprinderilor de stat.

Întreprinderile de stat, ca şi cele particulare îşi pot schimba proprietarul prin vânzarea publică (deschisă) sau privată (închisă). Alegerea metodei de vânzare depinde de mărime şi de alte caracteristici ale întreprinderii.

La vânzarea publică o cerinţă obligatorie este transformarea întreprinderii care se vinde, în societate deschisă pe acţiuni, în timp ce vânzarea se poate realiza fără schimbarea statutului său juridic.

Preţul bunurilor în cazul vânzării private se stabileşte în timpul tratativelor, sau ca rezultat al unei concurenţe limitate. Un preţ mai precis poate fi stabilit în condiţiile vânzării publice.

Vânzarea publică poate fi efectuată pe baza unor preţuri fixate sau preţuri de concurs. Statul stabileşte cu ajutorul unor consultanţi financiari valoarea bunurilor întreprinderii, cantitatea, valoarea nominală şi preţul acţiunilor. Simplitatea metodei nu este însă compensată de precizie, gradul de eroare fiind foarte mare. Dacă întreprinderea este micşorată, cursul acţiunilor lansate pe piaţă, pe baza preţului fixat, poate creşte rapid. Aşa s-a întâmplat în repetate rânduri la vânzarea întreprinderilor prin acest procedeu, mai ales în perioada din-nainte de 1984[1)].

Greşeala în evaluarea valorii întreprinderilor la vânzarea sa pe baza licitaţiei deschise este de regulă corectată-concurenţa între cumpărători dă posibilitatea de a realiza o evaluare precisă. Cererile oficiale se dau la un preţ nu mai mic decât preţul minim stabilit de vânzător (în cazul dat statul).

În timpul licitaţiei, investitorii ale căror cereri sunt primite plătesc preţul propus de ei, iar cererile se satisfac începând cu cea mai ridicată propunere de preţ, în ordine descrescătoare. Fiecare investitor are dreptul să dea mai multe cereri cu diferite preţuri. La anumite licitaţii acţiunile se vând la aşa-numitul preţ de „închidere”. Acesta este preţul maxim dintre preţurile propuse în cereri, pe baza căruia poate fi vândută ultima parte a acţiunilor. Privatizarea în Marea Britanie se realizează preponderent tocmai sub forma licitaţiilor, cu vânzarea acţiunilor pe baza preţului de „închidere”.

Adeseori au existat şi forme mixte de vânzare (ex: „British Petroleum”).

[1)] Unii autori sunt de părere că aceasta a fost o politică premeditată, pentru a atrage un număr maxim de depunători.

Guvernul a controlat structura deţinătorilor de acţiuni, nu numai pe calea stabilirii unor preţuri diferite, pentru diferite categorii ale acestora, dar şi pe calea stabilirii unor cote la vânzarea acţiunilor. Ilustrativă din acest punct de vedere este una din ultimele privatizări, prin care s-au vândut 12 companii din domeniul aprovizionării cu electricitate. Astfel, pentru vânzarea către investitorii individuali s-au repartizat 34,4% din acţiuni, instituţiilor britanice 45,6%, iar persoanelor fizice şi juridice străine 20%. Totuşi există posibilitatea schimbării acestor cote în favoarea investitorilor individuali.

În multe cazuri suma conturată iniţial a subscrierilor pentru acţiuni a fost substanţial depăşită şi, în acest caz, cererea de acţiuni a fost doar parţial satisfăcută.

4.4. Cumpărătorii întreprinderilor

Principalii cumpărători au fost instituţiile financiare. Aceasta este pe deplin legic: ele sunt principalul deţinător de acţiuni, nu numai ale companiilor privatizate. Depunătorii individuali, în cazul corporaţiei British Telecom, de pildă, au obţinut în total 21,3% din totalul acţiunilor.

Ponderea destul de mare a investiţiilor individuali în structura de proprietate a companiilor privatizate se explică prin încurajarea micilor investitori şi lucrătorilor-acţionari şi prin practica cumpărării întreprinderilor de stat, de către colectivele acestora.

Cumpărarea întreprinderilor de către managerii şi lucrătorii acestora în cursul privatizării a căpătat o mare răspândire. În perioada 1982-1989 s-au perfectat 119 cumpărări, iar în prezent a ajuns la 150. Cumpărările se pot împărţi în patru grupe:

1. cumpărarea întreprinderii în întregime. Unicul exemplu îl constituie privatizarea Corporaţiei de transport auto;
2. fracţionarea întreprinderilor şi organizaţiilor în mai multe cumpărări, care a avut loc în particular la vânzarea Companiei naţionale de autobuze;
3. cumpărarea subdiviziunilor de producţie auxiliare ale întreprinderii, ca în cazul companiilor Austria-Rover – 13 subdiviziuni, British Shipbuilders – 11 subdiviziuni, British Steel – 10 subdiviziuni;
4. cumpărarea de întreprinderi ale organelor locale ale puterii (inclusiv organizaţii de sănătate). În anul 1990 s-au făcut doar 14 asemenea cumpărări.

Într-o serie de cazuri, cumpărarea întreprinderilor s-a realizat la valoarea nominală, dar după un număr de ani aceste întreprinderi s-au revăzut la preţuri mai ridicate cauza acestei soluţii a fost insuficienta competenţă a guvernului şi consultanţiilor săi privind perspectivele de dezvoltare şi rentabilitatea afacerilor şi poate şi ascunderea premeditată a informaţiilor de gestiune anterioare.

Pentru evitarea unei astfel de practici, într-o serie de cazuri s-a revăzut o plată separată sau corectată. De exemplu, preţul iniţial al unei componente a lui Austin-Rover (Uniport) a fost stabilit la 30 de milioane de lire, dar, guvernul şi-a rezervat dreptul de a-l mări la 45 de milioane, în condiţiile unei creşteri determinate a veniturilor şi până la 52 de milioane în condiţiile plasării acţiunilor pe piaţă.

La privatizare, micii depunători şi lucrătorii întreprinderii au primit unele înlesniri. De pildă, permisiunea de a achita acţiunile parţial, printr-o serie de plăţi, ceea ce a permis micilor depuneri insuficient de bogaţi să dobândească o proprietate mai mare, decât în cazul plăţii imediate şi totale a acţiunilor. Intervalul de timp între plăţi a reprezentat 2 şi 10 luni. Într-o serie de cazuri s-au plătit dividende complete deja în perioada când acţiunile erau doar parţial achitate. Investitorilor loiali li se acordă premii. Într-o serie de companii privatizate deţinătorii au primit premii de o acţiune, la fiecare 10 acţiuni păstrate de aceştea timp de 3 luni. Pentru a determina investitorii individuali să păstreze acţiunile, British Telecom şi British Gas au propus ca în locul acţiunilor premiate să se acorde reduceri la facturile pentru telefon şi gaze timp de 6 luni după privatizare.

La toate vânzările publice, pentru lucrătorii întreprinderii respective s-au prevăzut anumite avantaje. Astfel, în cazul cumpărării unui număr determinat de acţiuni se acordă un anumit număr de acţiuni fără plată, în acest sens arătăm că, la vânzarea companiei British Gas pentru lucrători şi pensionari s-au rezervat 50% din acţiunile privilegiate. Fiecare din ei ar putea primi 52 de acţiuni fără plată şi, afară de aceasta pentru fiecare acţiune cumpărată s-au oferit 2 acţiuni gratuite, în aşa fel încât, numărul acţiunilor gratuite să nu depăşească 111. Mai departe, lucrătorul (pensionarul) poate dobândi 1481 acţiuni cu reducere de 10% din preţul de vânzare fixat şi încă 20000 de acţiuni fără reducere, dar cu garantarea satisfacerii cererilor lor cu prioritate.

Privatizarea (ca şi o serie de alte măsuri) a permis să se mărească substanţial numărul acţionarilor de la 7% din populaţia adultă în 1979, la 24% în prezent. Menţionăm totodată că, 5,3 milioane persoane, sau aproape jumătate din totalul investiţiilor deţin acţiuni ale companiilor privatizate. Aportul privatizării în creşterea numărului acţionarilor poate fi evaluat la cel puţin 4% din populaţie, care deţin acţiuni numai la companiile privatizate. Este adevărat valoarea portofoliului de acţiuni aparţinând celei mai mari părţi a investitorilor nu este mare, iar 60% dintre aceştia deţin acţiuni numai la o companie.

Indiferent de metodele de vânzare şi stimulare a păstrării de către investitori a acţiunilor, numărul acţiunilor practic în toate companiile privatizate s-a schimbat esenţial în timp, în sensul că numărul iniţial s-a diminuat considerabil. Aceasta se explică prin faptul că mulţi cumpărători nu aveau de gând să devină acţionari ci au dorit să câştige din diferenţa între preţul cumpărării şi preţul de piaţă al acţiunilor, în condiţiile cotaţiei ulterioare a acestora.

4.5. Privatizarea întreprinderilor şi mecanismul de reglare a activităţii lor

Vânzarea întreprinderilor de stat este însoţită de păstrarea sau crearea noilor mecanisme de reglare a activităţii lor.

La privatizarea unui mare număr de corporaţii de stat, guvernul şi-a rezervat o acţiune specială aşa-numită „de aur". Ea a dat guvernului posibilitatea să controleze noua companie, deoarece în statutul companiei s-au fixat condiţii determinate, care nu pot fi schimbate, fără acordul deţinătorului unei acţiuni speciale.

Între limitările care s-au prevăzut în procesul privatizării trebuie menţionată interdicţia unei persoane de a poseda 15% sau mai mult din acţiunile cu drept de vot; interzicerea tuturor investitorilor străini luaţi la un loc de a deţine peste 15% din acţiunile companiei; interzicerea de a emite acţiuni cu drept de vot, separat de acţiunile obişnuite; cerinţa ca principala persoană executivă a companiei să fie cetăţean englez; interzicerea destituirii directorilor numiţi de guvern; limitarea revânzării tuturor sau unei părţi importante a activelor (prin parte importantă înţelegând de regulă 25%); limitarea dreptului companiei de lichidare voluntară sau desfinţare.

În acelaşi timp, acţiunea specială nu da nici un drept guvernului în conducerea afacerilor sau participarea la beneficii. Afară de aceasta, ea nu este veşnică, într-o serie de cazuri stipulându-se termenul ei de validitate.

Acţiunea specială permite controlul structurii companiei, dar ea nu oferă pârghii de influenţare operativă. Asupra eficienţei activităţii influenţează alte mecanisme, dintre care cel mai puternic este concurenţa.

Necesitatea stimulării concurenţei este recunoscută, cel puţin în vorbe, şi de multe personalităţi oficiale. „Succesul pe termen lung al programului de privatizare – a spus în 1983 secretarul financiar al tezaurului John Moor – va depinde de măsura în care ea va maximiza concurenţa". Tot el spunea că „acolo unde concurenţa nu este posibilă... proprietatea particulară reglată de monopoluri naturale este, cu toate acestea, de preferat naţionalizării". Specificul privatizării în Marea Britanie a fost tocmai vânzarea ramurilor cu grad ridicat de monopol natural şi anume, ramurile economiei comunale.

La jumătatea anilor '80 guvernul a început să vândă întreprinderile de stat cu caracter de monopol în ansamblu, dar ulterior a început să însoţească privatizarea structurilor monopoliste cu fărămiţarea acestora.

În vederea controlului asupra ramurilor bazate pe monopol natural au fost create mai multe consilii, precum cel al comunicaţiilor telefonice, aprovizionării cu gaze, cu apă, cu energie electrică. Controlul asupra acestor ramuri se face de asemenea prin Consiliul pentru comerţ corect şi Comisia pentru monopoluri.

Principala formă de reglare a activităţii ramurilor economiei locale în Marea Britanie este reglementarea preţurilor. Fixarea unor limite de beneficiu, metodă larg aplicată în SUA, a fost respinsă.

4.6. Activitatea întreprinderilor privatizate

Transferul întreprinderilor în sectorul particular, mai ales în ramurile concurente a atras schimbări esenţiale în principiile conducerii afacerilor. Anchetele efectuate au relevat că lucrătorii şi funcţionarii ocupaţi în întreprinderile de stat sunt absolut indiferenţi faţă de aspectele comerciale ale activităţii. La aceştia s-a obsevat pasivitate, lipsă de iniţiativă, inerţie birocratică ş.a. Privatizarea a schimbat esenţial motivaţia activităţii lucrătorilor, şi, înainte de toate a managerilor.

După privatizare, la 75% din companii s-a schimbat structura conducerii, deşi până la privatizare, aceasta s-a observat doar la 50% din întreprinderi. Un număr de 15 companii au lichidat total anumite verigi ale conducerii. De exemplu, administraţia a păstrat 6 niveluri de conducere, în loc de 22, înainte de privatizare. Pretutindeni a avut loc reducerea aparatului central de conducere. Activitatea acestuia a fost reorientată de la rezolvarea problemelor curente, către planificarea strategică şi problemele finanţării. Aşa de pildă, aparatul central de conducere a Comitetului britanic al aeroporturilor a fost redus de la 800 la 60 de persoane.

Schimbări importante de personal au avut loc în direcţiile fostelor întreprinderi de stat. Ca regulă generală a avut loc creşterea de 2-3 ori a salariilor directorilor.

Companiile privatizate dovedesc preocupări deosebite în dezvoltarea unor metode moderne de organizare a muncii, perfecţionarea sistemelor de salarizare şi premiere. Pretutindeni a avut loc îmbunătăţirea utilizării forţei de muncă, creşterea productivităţii şi a rentabilităţii[1)].

Procesul de privatizare nu se manifestă numai la nivel naţional, cuprinzând numai întreprinderile, pământul şi alte bunuri aparţinând sau depinzând de guvernul central, ci şi la nivel local. Elementele importante ale procesului de privatizare la acest nivel sunt locuinţele şi întreprinderile municipale.

În anii ’80 s-au vândut 1,5 milioane apartamente şi case, ceea ce reprezintă ¼ din întregul fond de locuinţe municipale. Vânzarea apartamentelor s-a făcut cu o reducere de până la 70%, acordată în funcţie de termenul de locuire, care adesea a coincis cu vârsta şi gradul de uzură al locuinţelor.

[1)] De exemplu, productivitatea muncii la British Telecom a crescut cu 3% pe an, faţă de 1,9% în perioada 1979-1983. Preţurile serviciilor telefonice în anii de după privatizare au scăzut cu 20% (ţinând seama de inflaţia generală).

Organelor locale nu li s-a permis utilizarea veniturilor din privatizare pentru construcţia de noi locuinţe. Ponderea veniturilor din privatizare predate la bugetul central a crescut mereu de la 50% la 60% şi 80% din sumele încasate.

Evaluarea programului de privatizare al Marii Britanii, prin prisma scopurilor pe care şi le-a propus ne conduc la concluzia că ea s-a desfăşurat cu succes. Încasările din privatizarea efectuată în diferiţi ani au acoperit până la 60% din deficitul bugetar al sectorului de stat. Imixtiunea guvernului în luarea deciziilor s-a redus, puterea sindicatelor profesionale a slăbit, s-a lărgit cercul acţionarilor, a crescut numărul lucrătorilor-acţionari. În fine, mulţumită privatizării conservatorii şi-au sporit substanţial popularitatea. Totuşi, în ceea ce priveşte realizarea scopului principal – creşterea eficienţei – rezultatele nu sunt univoce. Aşa cum s-a arătat în diferite lucrări, asigurarea regimurilor de concurenţă a fost sacrificată în favoarea tendinţei de privatizare cât mai rapidă a întreprinderilor, de lărgire a numărului de acţionari şi obţinere a unui venit cât mai mare.

Experienţa privatizării în Marea Britanie este adesea privită, în literatura de specialitate, ca un model sau etalon pentru alte ţări. Acest lucru este discutabil, dar nu înseamnă desigur, că din această experienţă nu putem reţine informaţii utile pentru ţara noastră.

5. Creşterea capitalului de risc şi dezvoltarea firmelor mici în Marea Britanie

În perioada anilor ’80, guvernul a considerat necesar să ia măsuri de sporire a şanselor pentru crearea de mici afaceri şi de facilitare a dezvoltării afacerilor existente, în cadrul unui mediu concurenţial.

Odată cu dezvoltarea micilor afaceri s-a pus problema potenţialului sectorului privat, de a procura finanţele necesare pentru apariţia de afaceri, care comportă un risc ridicat, datorită naturii inovatoare a produselor sau proceselor care se intenţionează a se implementa. Fenomenul care s-a observat a fost creşterea rapidă a pieţei capitalului de risc. Acest capital poate fi definit drept sprijinul financiar acordat de investitori talentului întreprinzător şi ingeniozităţii în afaceri, pentru exploatarea unor oportunităţi ale pieţei şi obţinerea în acest mod a unor câştiguri pe termen lung.

În mod obişnuit, capitalul de risc descrie nu numai furnizarea finanţelor necesare începerii afacerii, sau „capitalului de sămânţă”, ci şi creşterea capitalului pentru stadiile ulterioare ale afacerii.

Deşi multe dintre firmele cele mai mici se bazează în mare măsură pe economiile personale, pentru finanţarea începerii afacerii, ele necesită acces la finanţarea exterioară, fie prin emisiunea de acţiuni, fie prin împrumuturi bancare. Firmele mici, în mod normal, nu sunt în situaţia de a avea acces la sursele convenţionale de finanţare prin acţiuni, cum ar fi cea bazată pe listingul

bursei. Atât piaţa titlurilor de valoare neînregistrate (Unlisted Securities Market) deschisă în 1980 şi care comercializează acum acţiunile a 400 de mici companii, cât şi Third Market lansată în 1987, care promovează o structură formală pentru comercializarea unui număr de obligaţiuni, în special cele ale micilor companii, încercând să sporească volumul capitalului de risc au uşurat procurarea fondurilor necesare pentru companiile în dezvoltare. Pentru a intra în Third Market o firmă trebuie să aibă un stagiu de un an şi să nu existe cerinţa de a lansa o cantitate minimă de acţiuni către public.

Asociaţia britanică a capitalului de risc (The British Venture Capital Association-BVCA) este principala organizaţie care urmăreşte şi articulează intereselor firmelor cu capital de risc în Marea Britanie. În anul 1988, ea avea 107 membri deplini, răspunzând pentru aproape toate organizaţiile capitalului de risc.

Piaţa capitalului de risc s-a dezvoltat rapid în anii ’80. În 1979 erau 20 de firme de capital de risc, cu investiţii de 7 milioane lire. În 1988, cei 107 membri ai BVCA au investit 1400 milioane lire. În anul 1987, piaţa capitalului de risc a Marii Britanii reprezenta peste ¼ din totalul capitalului de risc al Europei şi o proporţie mai ridicată din PNB al Marii Britanii decât în SUA era destinat capitalului de risc.

Guvernul consideră că firmele mici sunt o sursă importantă de posturi, de inovaţie şi producţie şi, de aceea, a elaborat şi implementat permanent o serie de măsuri, care să ajute creşterea acestui sector. Aceste măsuri au contribuit la o creştere marcată a numărului de afaceri, ce acţionează în Marea Britanie şi în diverse regiuni ale acesteia. Îmbunătăţirea creşterii economice, în ultimii ani a permis multor companii mici să se dezvolte rapid.

Necesitatea restructurării bazei de utilizare a forţei de muncă a fost întâmpinată de guvern prin accentuarea afacerilor individuale. Drept urmare, numărul estimativ al personalului ocupat în aceste afaceri a crescut de la 1,9 milioane în septembrie 1978, la peste 3 milioane în martie 1989, reprezentând o creştere a ponderii în forţa de muncă de la 7% la 11,6%.

În finanţarea şi activitatea firmelor mici sunt implicate riscuri substanţiale – durata medie de viaţă a unei companii înregistrate pentru plata impozitului pe valoarea adăugată este de numai 5 ani – dar climatul economic îmbunătăţit din ultimii ani le-a ajutat să apară în număr sporit. Micile afaceri reprezintă aproape 1/5 din PNB al Marii Britanii şi deţin ¼ din totalul posturilor din economie.

Principalele forme de asistenţă acordată întreprinderilor mici sunt următoarele:

a) împrumuturi bancare şi consultanţă;

b) încurajarea întreprinderilor şi pregătirea personalului (prin Organizaţia pentru stimularea iniţiativei întreprinderilor – Entreprise Initiative, aparţinând Departamentului pentru Comerţ şi Industrie);

c) serviciul pentru micile firme (The Small Firms Service)

d) sistemul de garantare a micilor firme (The Small Firms Guarantee Scheme);

e) sistemul de alocaţie pentru întreprinderi (The Enterprise Allowance Scheme);

f) donaţii pentru întreprinderile regionale (Regional Enterprise Grant).

Dereglementarea

Guvernul a subliniat necesitatea de a încuraja întreprinderea în Britania, prin asigurarea unui mediu economic liber, pe cât posibil, de reglementarea excesivă a activităţilor de afaceri. O serie de iniţiative politice din 1985 au urmărit realizarea unor astfel de dereglementări şi în multe departamente guvernamentale acţionează unităţi de dereglementare, a căror activitate este coordonată central de Unitatea pentru întreprindere şi dereglementare (Enterprise and Dereglation Unit) înfiinţată în cadrul Departamentului pentru Comerţ şi Industrie.

Măsuri fiscale

Politica guvernului de reducere a poverii impozitelor a inclus reducerea ratei impozitului asupra corporaţiilor, pentru micile companii cu un profit sub 150.000 lire pe an, cu 25%. Scutirea parţială faţă de rata cea mai înaltă a impozitului pe corporaţii, care este 35% se aplică companiilor cu profituri anuale sub 750.000 lire.

6. Politicile guvernului şi competitivitatea internaţională

Multe din măsurile politice care s-au luat pentru a ridica competitivitatea internaţională a industriei britanice au implicat intervenţia în cadrul firmelor sau industriilor specifice, în asemenea domenii ca inovaţia, investiţiile, restructurarea industrială industrială (care obişnuit a presupus fuziunea de firme), recomandările planificate şi pregătirea cadrelor.

Conform părerii unor guverne conservatoare (nu întotdeauna pusă şi în aplicare), cea mai bună cale de a îmbunătăţi competitivitatea internaţională era considerată stabilirea unui mediu economic favorabil pentru activitatea industrială, prin măsuri economice generale, mai degrabă decât prin implicarea detaliată a guvernului în activitatea firmelor. Măsurile economice generale se realizează prin asemenea instrumente ca banii, aprovizionarea, rata dobânzii, impozitarea cheltuielii guvernamentale. Tot aici intră stimulentele investiţionale, alocaţii sau scutiri de impozite sau taxe.

Ilustrativ pentru cele arătate este salvarea de către stat a companiei Rolls Royce în anul 1971. Falimentul vechii companii cu aceleaşi nume a confruntat guvernul cu o situaţie extremă gravitate care afecta numai propriile

forţe armate şi liniile aeriene naţionale, dar şi multe guverne şi linii aeriene străine. Reputaţia Marii Britanii ca naţiune comercială şi ca lider în tehnologie ar fi fost profund afectată, dacă guvernul nu ar fi intervenit rapid şi eficient, pentru asigurarea resurselor materiale, financiare, capacitate de conducere, necesară continuării activităţii pe o bază nouă. În joc se aflau cam 100000 de locuri de muncă, atât la compania menţionată, cât şi la furnizorii acesteia, din care un sfert reveneau proiectului noului motor RB 211, pentru nouă generaţie de avioane mari de transport, ale căror costuri economice şi sociale sunt lesne de imaginat. Dacă incertitudinea s-ar fi prelungit, solvabilitatea multor firme ar fi fost supusă unui mare risc, iar încrederea în afaceri ar fi fost grav afectată în toată ţara. Unii din factorii menţionaţi au jucat un rol însemnat şi în salvarea altor companii cum ar fi British Leyland în 1974. În mod evident, aceste intervenţii au avut implicaţii importante pentru competitivitatea internaţională a industriei. De pildă, Rolls Royce a fost în măsură să lanseze un nou motor competitiv. Dar au existat şi alte consideraţii demne de luat în seamă cum ar fi eliminarea abuzurilor în stăpânirea puterii de piaţă, extinderea democraţiei industriale şi proprietăţii publice şi mai ales, un motiv foarte important pentru intervenţia guvernului l-a constituit reducerea şomajului, în regiunile în care acesta era cu deosebire ridicat. Asistenţa selectivă acordată firmelor din domeniile afectate a avut ca urmare menţinerea ocupării forţei de muncă sau chiar creşterea acesteia, care are implicaţii, deşi de regulă indirecte, şi asupra creşterii competitivităţii internaţionale.

În decursul timpului, guvernele succesive au adoptat o largă varietate de abordări şi măsuri pentru creşterea competitivităţii. Altfel, sub guvernarea laburistă (în 1974 – 1979), Cartea Albă publicată în anul 1979 analizează cauzele declinului poziţiei internaţionale a Marii Britanii. Printre cauzele performanţelor reduse se numără insuficienţa calificare a forţei de muncă, inadecvarea investiţiilor, preemţiunea resurselor pentru sectorul public şi chiar schimbările frecvente în politica guvernului. Pe baza acestui document guvernul a propus dezvoltarea unei „strategii naţionale pe termen lung pentru industrie”, ale cărei elemente principale erau:

a) identificarea sectoarelor industriale-cheie, adică a celor mai impoertante dintre acestea, pentru atingerea obiectivelor economice, atât ale guvernului, cât şi ale industriei particulare, asupra cărora să se focalizeze o anumită asistenţă financiară;

b) guvernul intenţiona să promoveze larg o finanţare selectivă. Prin legea industriei din 1975 el a înfiinţat National Entreprise Board (NEB), având ca scopuri statutare „promovarea eficienţei industriale şi a competitivităţii internaţionale”. Întrucât de la început, scopurile pentru care se acordă asistenţa erau foarte largi s-a simţit nevoia elaborării unor criterii pentru asistenţa industrială, conform cărora toate deciziile trebuiau să vizeze obiectivul de a face capabilă industria britanică să concureze cu mai mult succes pe piaţă. Ca

prime teste ale utilizării eficiente a resurselor erau rentabilitatea şi recuperarea capitalului;

c) guvernul dorea să facă acorduri de planificare între el şi firmele cele mai importante, fapt ce ar fi declanşat un flux de informaţii între aceşti participanţi, care să permită acoperirea unor domenii importante ca: strategia companiilor, planurile de investiţii, prevederile privind exportul şi dezvoltările tehnologice.

7. Evoluţii recente în politica economică

În strategia guvernamentală actuală se urmăresc, în principal, două mari obiective:

- controlul inflaţiei, în principal prin politica macroeconomică;
- încurajarea concurenţei întreprinderii, în principal, prin politica microeconomică, prin liberalizarea pieţelor de orice control şi crearea unui climat de asumare a riscurilor.

Guvernul consideră că performanţele dobândite de Marea Britanie în anii ’80 se datorează în mare măsură reformei microeconomice. Tema principală actuală este încurajarea creării bunăstării, prin stimularea iniţiativei individuale şi întreprinderii. Rolul guvernului este de a încuraja procesul de creare a bunăstării fără a-l perturba. Acesta va consta de exemplu în:

- o importanţă mai redusă acordată managementului cererii;
- refuzul de a interveni în negocierile de plăţi în sectorul privat,
- o implicare mai redusă în distribuţia venitului şi bunăstării;
- o reducere a nivelului producţiei directe a statului, conform programului de privatizare;
- un rol mai mic al politicii regionale.

Aceste schimbări au fost însoţite de o mişcare către reducerea privilegilor de care se bucurau sindicatele şi organizaţiile profesionale. Ca parte a politicii de încurajare a activităţii economice, guvernul a abolit o serie de controale incluzând pe cele referitoare la plăţi, preţuri, dividende, tranzacţii valutare, împrumuturi bancare, angajarea de cumpărări şi construcţii industriale.

Reformele includ măsuri precum:

- stimularea concurenţei;
- liberalizarea pieţelor muncii şi financiare, ca şi a comerţului internaţional de bunuri şi servicii;
- privatizarea activităţilor;
- încurajarea deţinerii de acţiuni;
- dereglementarea practicilor industriale şi comerciale.

Odată cu publicarea Cărţii Albe din 1988 s-a lansat o nouă strategie pentru întreprinderi, bazată pe piaţa liberă şi libertatea individuală. Între-

prinderea, ca acţiune, este considerată fundamentală pentru o economie dinamică, în creştere şi lipsa ei a fost un motiv important în declinul economic. Rolul de a încuraja întreprinderea, eficienţa şi competitivitatea industriei şi comerţului s-a atribuit Departamentului pentru comerţ şi industrie.

Deşi guvernul doreşte să lase pieţele să funcţioneze, cu cât mai puţine reglementări posibile, el recunoaşte că trebuie să se asigure că pieţele rămân libere şi corecte. De aceea, se urmăreşte atât stimularea concurenţei, cât şi controlul practicilor restrictive sau anticoncurenţiale.

Paşi importanţi s-au făcut în îmbunătăţirea funcţionării pieţei muncii. Măsurile au inclus flexibilitatea sporită a pieţei, înlăturarea barierelor la recrutarea, adaptarea instruirii forţei de muncă la nevoile economiei, ajutorarea şomerilor pentru a găsi de lucru.

Guvernul consideră că cea mai bună cale pentru îmbunătăţirea performanţelor pe termen lung este expunerea industriilor la forţele pieţei, prin privatizare şi promovarea concurenţei.

Privatizarea este considerată elementul-cheie al strategiei economice, care are următoarele obiective:

- eliberarea organizaţiilor de intervenţia birocratică şi controlul politic;
- supunerea lor stimulentelor şi disciplinelor pieţei;
- autorizarea publicului să investească în companii private, încurajând extinderea „capitalismului popular”;
- obţinerea de către plătitor a valorii activelor transferate către sectorul particular.

Concurenţa este baza acestor obiective în două privinţe:

1) companiile particulare sunt libere să urmeze propriile lor obiective concurenţiale referitoare, de exemplu, la mărirea finanţării pentru investiţii şi dezvoltarea noilor produse;

2) nevoia de succes comercial dictează concurenţa dintre companii.

Pentru cazurile când afacerile privatizate deţin o poziţie dominantă de piaţă, guvernul şi-a stabilit un regim strict de reglementare contra abuzurilor şi organisme de reglementare contra abuzurilor şi organisme de reglementare independente, care la nevoie se substituie pieţei, pentru a menţine preţurile scăzute şi a asigura servicii corespunzătoare pentru consumatori. Astfel de organisme s-au înfiinţat în domeniul comunicaţiilor, aprovizionării cu gaz, apă şi electricitate, în care companiile respective au fost deja privatizare.

Ca urmare a privatizării au rezultat o serie de avantaje importante. În majoritatea cazurilor a avut loc o creştere a producţiei rentabilităţii şi investiţiilor.

Pentru extinderea privatizării metoda uzuală a constituit-o flotarea acţiunilor de piaţă. Aceasta a avut o influenţă considerabilă asupra extinderii posesiunii de acţiuni.

În prezent, numărul deţinătorilor de acţiuni adulţi din Marea Britanie este de 11 milioane adică 24% din populaţia adultă a ţării (faţă de 7% în 1979). Guvernul, prin măsuri adecvate urmăreşte să încurajeze deţinerea de acţiuni de către populaţie, precum şi de către angajaţii firmelor.

Guvernul a luat, de asemenea, o serie de măsuri de dereglementare, pentru a crea un mediu în care întreprinderea să poată înflori, cu minimum de controale şi în care concurenţa să fie stimulată. Această înseamnă, în fapt, suprimarea reglementărilor necesare într-o serie de domenii.

Principiul dereglementării este înlăturarea barierelor în afaceri şi încurajarea întreprinderilor prin:

- evaluarea costurilor de conformare la toate reglementările privind afacerile;
- luarea în consideraţie a impactului reglementărilor asupra micilor afaceri, care tind să fie afectate disproporţionat.
- revederea reglementărilor existente, pentru a identifica pe cele care ar putea fi necesare, sau depăşite.

Dereglementarea nu înseamnă abolirea tuturor reglementărilor, ci reducerea acestora şi reţinerea celor mai importante. De pildă, unele dintre acestea, cum ar fi apărarea angajaţilor, consumatorilor şi mediului au fost reţinute. Se consideră totuşi necesar un anumit grad de reglementare, pentru a asigura concurenţa corectă şi pieţele libere.

Fiecare departament guvernamental, care iniţiază reglementări are un ministru însărcinat cu dereglementarea, sprijinit de o mică unitate specială. Guvernul a propus dereglementarea în domeniul radioului şi telecomunicaţiilor, transportului public şi anumitor servicii publice.

În reformarea impozitelor, principalele obiective ale guvernului au fost îmbunătăţirea performanţelor economice şi încurajarea atât a indivizilor, cât şi a afacerilor. S-a urmărit a se lăsa oamenilor mai mulţi bani la dispoziţie, pentru a-şi realiza cu aceştia opţiunile lor de a reduce ratele marginale ale impozitelor, astfel încât orice liră în plus de venit sau profit să merite efortul; de a se asigura că opţiunile oamenilor oamenilor sunt cât mai puţin posibil denaturate de către sistemul de impozite; de a promova scutiri de taxe care ar ajuta funcţionarea economiei. Printre măsurile luate figurează reducerea etapizată a ratei impozitului pe venit de la 33% la 25%, reducerea tot etapizată a ratei impozitului corporatist de la 52% la 35%, iar în cazul companiilor mici de la 42% la 25%. De asemenea, s-a produs o schimbare a impozitării, în sensul deplasării de la venituri către cheltuieli, prin reducerea impozitului pe venit şi a celui corporatist şi creşterea impozitului pe valoarea adăugată (care reprezintă principalul impozit pe cheltuieli). Guvernul consideră că aceasta va stimula activitatea economică şi va lărgi libertatea individuală de alegere.

Acţiunea impozitului asupra veniturilor din vânzarea de capital a fost modificată, în sensul de a scuti de impozite veniturile nominale atribuite exclusiv inflaţiei.

Contribuţiile la sistemul naţional de asigurări au fost simplificate, pentru a îmbunătăţi perspectivele activităţii, iar suprataxa asupra contribuţiilor patronilor a fost desfiinţată.

În final vom încerca, pe baza experienţei analizate să evidenţiem pe scurt unele concluzii utile pentru ţara noastră. Astfel, studiul efectuat relevă, în esenţă, că procesul de creştere economică a Marii Britanii nu a avut un caracter continuu ascendent, ci s-au manifestat pe parcurs numeroase contradicţii şi chiar rămâneri în urmă, în ce priveşte ritmurile de creştere, productivitatea muncii şi competitivitatea unor produse, faţă de alte ţări dezvoltate, cum ar fi Germania sau Japonia.

Marea Britanie reprezintă însă o ţară cu o economie avansată, cu un grad înalt de civilizaţie şi bunăstare. Este neîndoielnic faptul că la această situaţie a contribuit atât rolul important jucat de piaţă, de agenţii economici particulari, cu autonomie largă, cât şi intervenţia statului, care având un rol complementar faţă de piaţă a urmărit prin modalităţi potrivite diferitelor etape de dezvoltare, corectarea unor dezechilibre ale pieţei şi soluţionarea unor cerinţe pe care piaţa nu este întotdeauna în măsură să o facă, aşa cum ar fi dezvoltarea educaţiei şi culturii, protecţia socială a populaţiei, apărarea producţiei naţionale prin prelucrarea unor sectoare economice necesare, dar nu suficient de eficiente în general, sau pe termen scurt (care funcţionează pe baza legilor pieţei), dezvoltarea ştiinţei şi asigurarea competitivităţii internaţionale a producţiei, protecţia concurenţei etc.

Evident, pentru a răspunde acestor cerinţe statul a utilizat unele pârghii şi instrumente specifice de intervenţie, de politică monetară, fiscală dar şi de control direct.

Experienţa britanică referitoare la intervenţia statului în economie oferă elemente importante care ar putea fi luate în consideraţie, pentru elaborarea propriei noastre politici economice.

Principalele concluzii care prezintă interes pentru ţara noastră sunt următoarele:

- în Marea Britanie s-a manifestat şi continuă să se manifeste un puternic intervenţionism al statului în economie. Acest intervenţionism a crescut în timp, atât datorită asumării de către stat a unor sarcini de protecţie socială sporită a populaţiei, cât şi preluării de stat a unor activităţi economice care, deşi necesare economiei naţionale, nu sunt suficient de eficiente, sau au o eficienţă mai redusă (cel puţin temporar), precum şi a unor funcţii de planificare şi control la nivel macroeconomic;

- gradul de intervenţie al statului deşi nu lipsit de interes, nu reprezintă cel mai important aspect al acestuia, esenţială fiind implicarea sa în proporţia necesară asigurării eficienţei economice;
- alături de planificarea microeconomică a cărei necesitate este incontestabilă au existat şi continuă să existe preocupări de planificare macroeconomică, însă cu un caracter indicativ-orientativ;
- succesul privatizării unor întreprinderi ale statului, concretizat în acoperirea unei mari părţi a deficitului bugetar, reducerea imixtiunii guvernului în luarea deciziilor şi creşterea numărului acţionarilor s-a datorat modalităţilor şi formelor adecvate de vânzare a unei părţi a patrimoniului statului. În întreprinderile privatizate a avut în general loc, îmbunătăţirea conducerii şi organizării, creşterea motivaţiei şi iniţiativei salariaţilor, a preocupării faţă de dezvoltarea în perspectivă şi sporirea eficienţei economice a activităţii;
- evoluţii recente marchează o tendinţă manifestă de întărire a politicii microeconomice, prin liberalizarea pieţelor, încurajarea concurenţei, cu ajutorul unor dereglementări, dar şi prin controlul practicilor restrictive şi anticoncurenţiale.

Pe baza examinării experienţei Marii Britanii, apare evident pentru oricine că, înlăturarea dificultăţilor cu care se confruntă România, nu se poate realiza exclusiv pe baza forţelor spontane ale pieţei. Statul are un rol deosebit de greu şi important, el trebuind să asigure atât ieşirea din criză, cât şi controlul procesului de trecere la economia de piaţă, inclusiv pregătirea condiţiilor retragerii sale, din conducerea economiei, pe măsura privatizării unor sectoare ale acesteia.

În concordanţă cu cele menţionate, retragerea prematură a statului din economie, ale cărei consecinţe sunt cunoscute, ne apare astăzi ca o greşeală istorică de mari proporţii. De aceea, se impune înainte de toate o reconsiderare a rolului şi intervenţiei statului în economie. Desigur că, în perspectivă, aşa cum demonstrează şi tendinţele recente din Marea Britanie, statul, pe măsura eliminării fenomenelor de criză şi a extinderii pieţei libere va trebui să-şi reducă intervenţia în economie, el urmând a se implica atât la nivel macro cât şi microeconomic, numai în sectoarele şi domeniile în care acţiunea sa este necesară şi mai ales eficienţă, în condiţiile concrete ale fiecărei etape de dezvoltare.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 24/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

SCHIMBĂRI INTERVENITE ÎN STRUCTURA ŞI CONŢINUTUL COMPONENTELOR ORGANIZATORICE ALE ÎNTREPRINDERILOR DIN ROMÂNIA 39

1. Schimbări intervenite în structura de organizare a regiilor autonome şi a societăţilor comerciale 42
2. Modalităţi practice de adaptare a structurilor organizatorice ale întreprinderilor la cerinţele economiei de piaţă şi unele consecinţe ale acestora 48
3. Adaptarea şi perfecţionarea conţinutului componentelor organizaţionale şi modificările interne ale acestora 53

SCHIMBĂRI INTERVENITE ÎN STRUCTURA ŞI CONŢINUTUL COMPONENTELOR ORGANIZATORICE ALE ÎNTREPRINDERILOR DIN ROMÂNIA

Romeo CONSTANTIN

Transformările fundamentale care au loc în România, în vederea asigurării redresării economiei şi creşterii performanţelor activităţii agenţilor economici, se realizează prin intermediul unor modificări de fond ale structurilor organizatorice prin adaptarea lor la cerinţele mecanismelor de piaţă.

Alcătuite dintr-o multitudine de elemente organizate raţional şi acţionând într-o interdependenţă pentru realizarea obiectivelor stabilite în strategia economică, fiecare întreprindere reprezintă un sistem a cărui funcţionare este bazat pe anumite principii şi criterii aplicate la specificul activităţii şi condiţiile proprii în care îşi desfăşoară activitatea.

Obţinerea unor rezultate economice ridicate datorate efectelor organizatorice, este condiţionată, în primul rând, de crearea unor structuri organizatorice raţionale, bazate pe analiza aprofundată a întregii activităţi a unităţilor, concomitent cu aplicarea principiilor şi modalităţilor de realizare a unor forme de structură moderne, în care fizionomia şi conţinutul elementelor componente ale acestora să răspundă specificului activităţii fiecărei întreprinderi.

Adaptarea şi perfecţionarea structurilor organizatorice înseamnă în fapt perfecţionarea conţinutului diferitelor componente, eliminarea sau introducerea unor elemente cerute de buna desfăşurare a activităţii economice şi dispunerea lor raţională potrivit condiţiilor şi nevoilor privind realizarea obiectivelor.

Eliminarea elementelor organizatorice perimate, crearea şi grefarea noilor subdiviziuni organizatorice, remodelarea compartimentelor de muncă existente şi a legăturilor orizontale şi verticale statornicite între ele, trebuie să se realizeze la diferite intervale de timp, în funcţie de modificările ce intervin în cadrul elementelor componente ale unităţii şi în condiţiile economice, politice şi sociale în care funcţionează.

Indiferent de numărul, dimensiunea şi varietatea componentelor organizatorice care alcătuiesc structura unei întreprinderi, acestea se constituie într-un ansamblu unitar şi independent, urmare căruia unitatea dispune de autonomie funcţională, de conducere proprie şi îşi desfăşoară activitatea de realizare a obiectivelor în conformitate cu principiile gestiunii economice.

Capacitatea de înfăptuire a acestor transformări este dobândită printr-o structurare corespunzătoare a unităţii potrivit strategiei economice, care asigură coeziunea necesară realizării şi delimitării ei în mediu.

Scopul principal al activităţii oricărei întreprinderi, realizat prin dispunerea structurii sale organizatorice, îl constituie maximizarea cantitativă şi, mai ales, calitativă a raportului intrări-ieşiri în funcţie de care îşi orientează şi reglează activitatea, bazându-se pe un volum mare şi divers de informaţii pe care le primeşte şi le prelucrează după nevoi.

Conducerea activităţii economice a întreprinderilor presupune un lanţ de decizii succesive prin care se definesc obiectivele şi se precizează acţiunile specifice diferitelor niveluri de organizare şi conducere.

Stabilirea configuraţiei structurale şi asigurarea coerenţei elementelor sale componente, trebuie să faciliteze accelerarea procesului de luare a deciziilor, atât a celor strategice, cât şi a celor tactice şi operative.

Totodată, acest ansamblu de componente, organic legate între ele, se caracterizează printr-o continuă evoluţie datorată unor mutaţii permanente ce au loc atât în interiorul întreprinderii, cât şi în condiţiile de mediu, care, percepute şi prelucrate de sistemul informaţional, sunt folosite la redefinirea şi adaptarea lor potrivit noilor cerinţe. Trebuie subliniat însă că redefinirea obiectivelor solicită, totodată, o remodelare a structurii care prin reaşezarea elementelor sale componente şi modificarea conţinutului acestora să răspundă noilor condiţii.

Această viziune privind construirea structurii organizatorice a întreprinderilor trebuie să se înscrie în limitele unor coordonate bine definite cum sunt:

a) fiecare componentă organizaţională trebuie ca prin obiectivele economice să răspundă nevoilor unei activităţi eficiente şi să exprime direct sau indirect condiţiile concrete de realizare a lor;
b) funcţionalitatea cadrului organizaţional şi eficienţa formelor structurale adoptate să se reflecte prin nivelul performanţelor obţinute, rezultate din contribuţia fiecărei componente la realizarea obiectivelor;
c) cadrul organizaţional al întreprinderii stabilit în funcţie de natura, profilul, dimensiunea şi statutul juridic al unităţii, este necesar să fie realizat prin aplicarea principiilor, normelor, metodelor şi tehnicilor moderne de organizare, în condiţiile specifice de activitate;
d) proiectarea structurilor organizatorice trebuie să ţină seama în mod obişnuit de cantitatea, calitatea şi diversitatea resurselor umane care reprezintă, în ultimă instanţă, elementul hotărâtor de care depinde funcţionalitatea şi eficienţa structurilor, aspect care amplifică problematica conceperii şi definirii acestora;
e) cadrul organizatoric şi componentele sale structurale trebuie să manifeste în continuare o mare capacitate de adaptare la schimbările

intervenite în condiţiile mediului economico-social, în care funcţionează. Rapiditatea recepţionării acestor schimbări şi reacţia de adaptare la acestea constituie o condiţie a reuşitei îndeplinirii obiectivelor strategiei economice.

Se poate spune deci că funcţionarea cadrului organizatoric, care manifestă o complexitate în continuă creştere, prin dimensionarea, dispunerea şi agregarea elementelor sale structurale, are un rol deosebit în dezvoltarea activităţii întreprinderilor şi a obţinerii unor bune rezultate.

Tipul şi sistemele de organizare sunt dependente de structura, volumul şi tipul producţiei, de gradul de cooperare şi specializare etc. astfel că organizarea întreprinderilor poate varia nu numai de la o ramură de producţie la alta, ci chiar în cadrul aceleiaşi ramuri ca urmare a acestor factori.

Această diferenţiere a structurii se referă nu numai la componentele organizaţionale, ci şi la dimensiunea şi conţinutul acestora, la locul şi rolul conferit fiecăreia în cadrul structurii, precum şi la modalităţile de agregare şi dispunere a lor în cadrul ierarhiei organizatorice a fiecărei unităţi.

Transformările care au loc în sistemul de conducere şi organizare a unităţilor economice sunt generate în principal de doi factori principali care acţionează în cadrul economiei în etapa actuală:

a) descentralizarea conducerii şi acordarea autonomiei agenţilor economici. Aceste fenomene au constituit elementele principale care au solicitat modificările în conducerea economiei şi implicit în structura de organizare a unităţilor economice.

Cele mai semnificative momente ale acestui proces au fost: desfiinţarea ministerelor de ramură şi al centralelor economice, reorganizarea unităţilor economice de stat în regii autonome şi societăţi comerciale, organizarea societăţilor comerciale, precum şi înfiinţarea de facto a regiilor autonome şi societăţilor comerciale prin hotărârile guvernamentale.

Transformarea unităţilor de stat în regii autonome şi societăţi comerciale şi scoaterea lor din subordonarea centralelor economice şi a ministerelor, care aveau atribuţii şi competenţe privind organizarea şi conducerea directă a activităţii acestora, se putea realiza numai printr-o nouă formă de organizare care să corespundă condiţiilor create.

Acest sistem nou de organizare are la bază atât atribuţiile şi competenţele care decurg din autonomia economică şi funcţională conferită agenţilor economici de noul cadru legislativ, cât şi cele care erau exercitate de vechile verigi ierarhice (centrale şi ministere), inclusiv răspunderea ce revine pentru deciziile şi acţiunile întreprinse în legătură cu activitatea unităţii. Din cercetările efectuate în numeroase unităţi economice ca şi din discuţiile şi informaţiile furnizate de specialişti, a rezultat că cea mai importantă problemă în stabilirea formei şi structurii de organizare (astfel ca ea să răspundă nevoilor şi condiţiilor din fiecare unitate) o constituie echilibrul permanent între gradul de

descentralizare şi autonomie a unităţilor, prin dozajul corect de autoritate al fiecărui nivel ierarhic, aspecte care depind de evoluţia economică şi de competenţa cadrelor.

Unele din cadrele de conducere ale regiilor autonome şi societăţilor comer-ciale nu au înţeles însă că autonomia economică acordată nu înseamnă o simplă descentralizare administrativă de eliminare a tutelei din partea organelor ierarhice şi excluderea controlului centralizat şi direct asupra activităţii lor economice. Libertatea de acţiune presupune de fapt preluarea tuturor atribuţiilor legate de buna funcţionare a unităţilor concomitent cu asumarea responsabilităţilor asupra deciziilor şi măsurilor luate în toate domeniile de activitate, suportând consecinţele care decurg din acestea;

b) cel de-al doilea factor care a influenţat sistemul de organizare şi conducere al întreprinderilor l-a constituit schimbarea formei şi conţinutul proprietăţii întreprinderilor, care modifică principiile şi criteriile ca şi formele şi metodele de organizare şi conducere a acestora.

Întrucât schimbările în sistemul de organizare şi conducere sunt datorate schimbărilor intervenite în cadrul factorilor ce asigură desfăşurarea activităţii economice, iar obiectivul principal îl constituie eliminarea deficitului de performanţă, trecerea de la economia centralizată la economia de piaţă nu se realizează prin simple operaţii estetice sau modificări de formă ale vechilor structuri organizatorice existente în condiţiile economiei centralizate. Este necesar ca întreprinderea să opteze pentru o formă care, renunţând la "concepţia colectivistă" în luarea deciziilor şi mai ales în asumarea răspunderilor precum şi eliminarea formelor de tip administrativ-birocratic, să asigure maximum de performanţe.

Această optică nu înseamnă, cel puţin într-o primă etapă, adoptarea poziţiei de demolare totală a vechilor structuri de organizare, ci modificarea şi adoptarea treptată a formelor şi mai ales a conţinutului acestora la nevoile de ridicare a eficienţei şi de funcţionare potrivit mecanismelor economiei de piaţă.

1. Schimbări intervenite în structura de organizare a regiilor autonome şi a societăţilor comerciale

Eliberate de complexul reglementărilor şi normativelor în domeniul structurilor organizatorice, întreprinderile româneşti s-au avântat, după apariţia legilor 15 şi 31 pe 1990, într-o adevărată competiţie a construcţiilor structurale cu rezultate semnificative.

Condiţiile economice, politice şi sociale în cadrul cărora s-au desfăşurat eforturile de modificare a formelor organizatorice a întreprinderilor nu au fost însă dintre cele mai favorabile unei asemenea activităţi, ceea ce a creat numeroase greutăţi, împietând atât asupra duratei de realizare cât şi asupra

calităţii formulelor acceptate. Aspectele care au îngreunat procesul de elaborare şi implementare al noilor structuri organizatorice, corespunzătoare cerinţelor de funcţionare eficientă a întreprinderilor, în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă, au fost următoarele:

a) absenţa unor strategii economice a unităţilor care să jaloneze activitatea pe termen mediu şi lung, pe baza cărora să poată fi alcătuită structura organizatorică corespunzătoare;

b) insuficienţa unor date şi informaţii asupra principalilor parametrii de evoluţie ai pieţei interne şi mai ales externe, prin care să se poată stabili intensitatea cererii de produse de profil, dar şi evoluţia resurselor şi a preţurilor acestora;

c) pregătirea managerială nesatisfăcătoare a factorilor de decizie, la nivel macro şi microeconomic şi lipsa de experienţă privind organizarea şi conducerea întreprinderilor în condiţiile economiei de piaţă, inclusiv în elaborarea unei structuri organizatorice adecvate;

d) lipsa de îndrumare şi sprijin din partea ministerelor şi departamentelor care, în virtutea "respectării" principiului autonomiei unităţilor, nu au elaborat o metodologie orientativă de proiectare a structurilor organizatorice, care ar fi uşurat mult activitatea acestora.

De menţionat, că în ancheta efectuată de noi la nivelul unităţilor, datorită unei experienţe relativ reduse şi a lipsei acute de informaţii în problemele de conducere şi organizare, 60% din numărul celor anchetaţi au considerat oportună elaborarea unei metodologii orientative de proiectare a structurilor organizatorice;

e) concentrarea atenţiei factorilor de decizie asupra unor dificultăţi legate de funcţionarea unităţilor cum sunt: asigurarea de materii prime, materiale, energie şi mai ales a resurselor financiare necesare la care se adaugă cele referitoare la contractarea producţiei;

f) existenţa unei anumite inerţii din partea unor specialişti şi cadre de conducere care, din necunoaştere sau lipsă de interes "abuzând de experienţa lor anterioară", au procedat la elaborarea unor structuri organizatorice relativ asemănătoare cu cele anterioare, în care, prin schimbări ale denumirii componentelor au menţinut, în mare măsură, vechiul conţinut. Un exemplu în acest sens îl constituie şi faptul că în stabilirea atribuţiilor şi competenţelor verigilor organizatorice din noua structură "elaborată" s-au preluat nemodificate unele prevederi din vechile regulamente de organizare-funcţionare al unităţilor (IMGB - S.A., Electroaparataj - S.A., Grup Industrial Titan - S.A. etc.).

Pe fondul procesului general de restructurare şi a condiţiilor existente, evantaiul structurilor de organizare al întreprinderilor înregistrează astăzi o mare diversitate de tipuri şi forme bazate, în marea lor majoritate, pe o insuficientă cunoaştere teoretică şi practică.

Profitând de libertatea de acţiune acordată în organizarea activităţilor economice, întreprinderile de stat au supradimensionat nejustificat structurile, şi în special pe cele funcţionale şi de conducere, prin crearea unor funcţii şi compartimente suplimentare, nefundamentate economic şi uneori lipsite de finalitate. Pe parcurs, aceste deficienţe au început să se remedieze treptat prin renunţarea la unele, comasarea altora şi ceea ce este mai important, precizarea şi delimitarea atribuţiilor şi răspunderilor fiecăruia.

Cercetările efectuate la nivelul unor regii autonome şi societăţi comerciale au arătat că schimbările intervenite în structura de organizare se referă în principal la două aspecte şi anume:

a) stabilirea tipului de structură care răspunde nevoilor şi condiţiilor din unitate, prin crearea, adoptarea şi eliminarea unor componente organizaţionale care să permită funcţionarea unităţilor în condiţiile de piaţă la parametri ridicaţi;

b) modificarea structurii interne şi a conţinutului componentelor organizaţionale prin completarea, precizarea şi delimitarea atribuţiilor competenţelor şi răspunderilor fiecărei componente, în condiţiile autonomiei economice şi funcţionale.

Abrogarea "Normelor unitare de structură", care au încorsetat stabilirea unor forme organizatorice corespunzătoare condiţiilor şi nevoilor din fiecare unitate, a dat posibilitatea proiectării "libere" a unor structuri, potrivit specificului activităţii întreprinderilor ţinând totodată seama de elementele noi intervenite cum sunt: autonomia economică şi funcţionarea lor potrivit mecanismelor de piaţă, separarea şi desprinderea unor activităţi în unităţi independente, schimbarea structurii producţiei ca urmare a cererii pieţei, reducerea numărului de salariaţi (la 85% din numărul întreprinderilor analizate) etc.

Marea diversitate a tipurilor de structură elaborate demonstrează dorinţa de individualizare cu orice preţ a unităţilor dar, în acelaşi timp, şi o insuficientă cunoaştere a rolului structurilor organizatorice în cadrul sistemului de conducere.

Un rol deosebit, în stabilirea noului tip de structură organizatorică, l-a avut însă pregătirea şi experienţa cadrelor de conducere şi a specialiştilor din fiecare unitate. Din răspunsurile obţinute la ancheta efectuată în unele întreprinderi a rezultat că 57% din numărul celor intervievaţi au considerat că unităţile lor duc lipsă de specialişti în domeniile de management şi marketing.

Cele mai profunde schimbări ale structurilor au avut loc însă în unităţile pe scheletul cărora erau grefate centralele economice, unităţi care erau lipsite nu numai de autonomie economică ci chiar de unele componente organizaţionale de bază care erau contopite cu cele ale centralei.

Acest dezavantaj, datorat necesităţii de creare a unor componente organizatorice care să exercite toate funcţiile întreprinderii, inclusiv atribuţiile ce erau exercitate de fostele centrale, a fost într-o oarecare măsură compensat de disponibilizarea unor cadre de specialişti din centrală cu o bună pregătire,

ce au fost încadraţi în diverse compartimente şi funcţii ale întreprinderii (IMGB - S.A., Postăvăria Română - S.A. etc.).

Deosebirile, datorate poziţiei şi gradului de autonomie al întreprinderilor, în relaţiile cu centralele industriale, au condus la diferenţieri şi în ce priveşte intensitatea modificărilor intervenite în structura lor organizatorică.

Înainte de a evoca principalele caracteristici ale noilor structuri organizatorice dorim să amintim faptul că proiectarea lor s-a făcut în aproape toate unităţile, fără o fundamentare temeinică şi fără parcurgerea etapelor necesare unei astfel de elaborări cum sunt:

a) analiza obiectivelor unităţii şi a mediului ei de acţiune;

b) definirea activităţilor necesare şi stabilirea conţinutului acestora;

c) determinarea volumului de muncă specific fiecărei activităţi în parte şi determinarea pe această bază a numărului de personal pe niveluri de calificare şi specialităţi;

d) stabilirea propriu-zisă a structurii de organizare prin alegerea celui mai potrivit tip, cu dispunerea compartimentelor şi definirea legăturilor dintre ele;

e) evaluarea în plan constructiv şi funcţional a structurii stabilite.

Principalul element avut în vedere şi care de fapt a adus mari prejudicii elaborării noilor structuri organizatorice a fost vechile organigrame şi regulamentele de organizare şi funcţionare ale unităţilor, anterioare anului 1990, al căror rol a fost în multe cazuri absolutizat.

Examinând modul de dispunere a componentelor din structura organizatorică în sfera producţiei, concepţiei şi funcţionale, vom constata numeroase schimbări de natură să releve tendinţele actuale manifestate în domeniul organizării.

O primă constatare, care se degajă din analiza modului de repartizare a componentelor organizatorice pe cele trei tipuri de structuri (de producţie, de concepţie şi funcţională), este că într-un mare număr din întreprinderile examinate, o mare parte din componentele organizatorice se regăsesc în structura de producţie (între 56 şi 91%), urmând în ordine cele din structura funcţională şi apoi de concepţie.

Este interesant de menţionat însă că în cazul unui număr de cinci unităţi (Floras S.A., Stirom S.A., Select S.A., Unirea S.A. şi Uzitex S.A.) ponderea componentelor din structura de producţie este mai redusă decât cea a componentelor din structura funcţională. Această situaţie este rezultatul faptului că în cazul formelor adoptate, s-a optat pentru o simplificare a structurii de producţie, renunţându-se la organizarea pe ateliere şi mai ales la formaţiunile de lucru.

Prin această decizie, posibilă în condiţiile specifice de producţie din aceste unităţi, se realizează o anumită apropiere a conducerii de producţie, eliminarea unor verigi intermediare care îngreunau transmiterea informaţiilor şi realizarea unor economii.

Tendinţa de diminuare a ponderii componentelor din structura de producţie poate fi considerată deci ca un element de raţionalizare mai ales dacă ea este confirmată şi prin performanţele economice, evoluţia sa fiind favorizată de alte fenomene.

Cu toate acestea, în perioadă 1990-1991, în peste 31% din unităţile investigate, au apărut noi secţii şi ateliere de producţie iar în circa 22% au fost create secţii auxiliare şi de deservire, prohibite în condiţiile economiei centralizate, prin restricţiile impuse de normele unitare de structură.

Situaţia componentelor din structura de producţie relevă că ponderea acestora în totalul structurilor de organizare scade în anul 1991 faţă de 1989, la aproape 59% din numărul unităţilor examinate, ceea ce poate să constituie un element pozitiv.

Această tendinţă se manifestă concomitent cu alte procese care "favorizează" şi justifică această formulă de organizare a unităţilor cum sunt: reducerea numărului de salariaţi, desprinderea unor activităţi independente (IMGB 5 şi Grup Industrial Titan 19), schimbarea structurii producţiei şi scăderea volumului acesteia până la nivelul contractelor economice încheiate, modificarea fluxurilor tehnologice etc.

Scăderea ponderii componentelor organizatorice din structura de producţie este însoţită la circa 60% din întreprinderi, de o creştere a ponderii componentelor funcţionale şi în unele cazuri invers.

Creşterea componentelor funcţionale, în cadrul structurilor adoptate de regiile autonome şi societăţile comerciale, este rezultatul autonomiei economice şi funcţionale care le-a conferit atribuţii şi competenţe sporite ce trebuiau să fie exercitate de noi compartimente funcţionale. Astfel, în 47% din totalul unităţilor analizate au apărut componente funcţionale care au încărcat într-o anumită măsură structura organizatorică a unităţilor cu elemente nejustificate, ridicând costurile funcţionării acestora.

Modificări semnificative au loc şi în cadrul structurilor funcţionale, prin mutaţii între cele trei componente principale ale acesteia (direcţii, servicii şi birouri). Astfel, în cadrul structurii organizatorice elaborate de către agenţii economici, constatăm o tendinţă, prezentă la peste 53% din unităţile studiate, de introducere a unor elemente organizaţionale noi, inexistente la nivelul acestora în cadrul vechilor structuri şi anume direcţiile. Considerăm că ele se datoresc îndeosebi faptului că prin libertatea de organizare au fost create numeroase funcţii de director (director economic, director comercial, director de marketing, director de producţie etc.) a căror necesitate şi fundamentare a fost complet ignorată.

Un alt aspect semnificativ datorat mutaţiilor în cadrul structurii funcţionale este creşterea faţă de anul 1989 a ponderii serviciilor, la 60% din numărul unităţilor examinate, reducându-se în mod corespunzător numărul birourilor. Dacă avem în vedere lărgirea sferei de atribuţii şi competenţa ce revine agenţilor economici, ca urmare a autonomiei ce le-a fost acordată prin cadrul

legislativ, precum şi preluarea unor atribuţii cu totul noi (mai ales la unităţile pe care erau grefate fostele centrale economice - IMGB S.A., Postăvăria Română S.A., Mecanică Fină S.A., IMUAB S.A, Intreprinderea Faur, Republica etc.) precum şi includerea în cadrul aceluiaşi compartiment a unor activităţi de natură diferită, creşterea componentelor funcţionale şi a elementelor din structura lor internă sunt în bună măsură justificate. Desigur sunt şi cazuri în care s-a avut în vedere menţinerea personalului din vechea structură funcţională, neglijându-se efectele şi costurile noii structuri.

Relevăm, de asemenea, că în aproape jumătate din numărul unităţilor cercetate, componentele structurilor de concepţie scad îngrijorător, iar unele dintre ele nici nu îşi propun crearea unor astfel de elemente organizatorice. Dacă la acestea adăugăm şi unităţile în care componentele organizatorice de concepţie sunt absente, ponderea lor ajunge la aproape 65% din numărul celor cercetate. Ori, în condiţiile ritmului rapid al progresului tehnic ca şi al schimbărilor profunde ce au loc în viaţa economică, o asemenea opţiune este lipsită de logică. Ba mai mult, dacă avem în vedere că dotarea tehnică a unităţilor este rămasă în urmă, iar produsele întreprinderilor sunt în unele cazuri de un nivel tehnic scăzut şi de o calitate slabă, la care se adaugă tehnologiile învechite şi consumurile ridicate de resurse, această tendinţă poate fi apreciată ca dăunătoare propriilor interese. Astfel, modificările intervenite în cadrul structurii de concepţie ne arată că dacă în anul 1989 peste 35% din unităţile investigate dispuneau de secţii de cercetare, în anul 1991 jumătate din numărul acestora au renunţat la existenţa lor ca elemente ale structurii de concepţie. În acelaşi timp, constatăm că în 70% din unităţi existau ateliere de cercetare atât în 1989 cât şi în 1991 cu menţiunea că, în ultimul an, peste jumătate din numărul întreprinderilor au redus aceste ateliere. O anumită creştere se observă, în aceeaşi perioadă, în ce priveşte colectivele de cercetare.

Explicaţia renunţării la unele componente organizatorice de concepţie, precum şi diminuarea activităţii lor o constituie deficitul resurselor financiare, datorate eficienţei economice scăzute pe care o realizează mulţi agenţi economici în ultimii ani. De fapt, unităţile se află într-un cerc vicios pe care structura organizatorică putea să îl înlăture.

Având în vedere că structura organizatorică se realizează pentru un orizont de timp mai îndelungat, poziţia conducerilor faţă de componentele de concepţie întăresc concluzia că fundamentarea structurilor a fost insuficientă, fie şi numai pornind de la faptul că se preferă un compartiment funcţional (serviciu sau birou) supradimensionat în locul unui atelier sau colectiv de cercetare cu aport incomparabil mai mare.

Există desigur posibilitatea de a opta pentru formula rezolvării problemelor de cercetare şi proiectare pe baze contractuale cu institutele specializate, dar contractele trebuie încheiate cu mult timp înainte, iar costul lor

este mult mai ridicat decât în cazul rezolvării lor în unitate, astfel că problema resurselor băneşti pentru acoperirea lor continuă să rămână.

Se poate spune deci, că spre deosebire de nevoile practice, structurile organizatorice noi din unităţile cercetate se prezintă ca un conglomerat de elemente manageriale, fără o fundamentare economică şi fără a fi subordonate realizării obiectivelor strategice.

Cele câteva probleme prezentate relevă tendinţele manifestate în direcţia reorganizării activităţii unităţilor şi rezultatele privind crearea noilor structuri organizatorice, care se impun a fi revăzute, particularizate şi definitivate, astfel încât să se constituie într-un instrument principal de creştere a performanţelor economice a întreprinderilor.

2. Modalităţi practice de adaptare a structurilor organizatorice ale întreprinderilor la cerinţele economiei de piaţă şi unele consecinţe ale acestora

Înţelegând necesitatea obiectivă a adaptării structurilor la noile condiţii din economia noastră, toate întreprinderile au procedat la o anumită remaniere a structurii lor organizatorice. Făcute cu mai mult sau mai puţin succes, calitatea acestor schimbări a depins atât de fundamentarea care a stat la baza lor, cât şi de profesionalismul cu care au fost executate, astfel încât să răspundă unor necesităţi obiective şi nu numai unor presiuni de moment.

Insuficienta fundamentare a structurilor de organizare, care rezultă şi din lipsa strategiilor de dezvoltare şi a studiilor de fezabilitate, a condus la apariţia unor omisiuni în structura de organizare, necorelării între unele elemente ale acesteia, precum şi defecţiuni de natura interferenţelor şi neclarităţilor în formularea conţinutului unor componente.

Reglementarea ulterioară a unora din aceste deficienţe, făcută ca urmare a unor presiuni de moment, nu a rezolvat problemele de fond ale construcţiilor structurale realizate, cauzele reale şi profunde ale dezechilibrelor existente continuând să influenţeze labilitatea structurilor, care a devenit o caracteristică a organizării întreprinderilor noastre în această etapă.

Cerinţele noi, privind conducerea activităţii în cadrul economiei de piaţă, impun găsirea unor modalităţi de organizare care să conducă la creşterea eficienţei, atât sub aspectul rezultatelor economice cât şi în ce priveşte costurile antrenate de procesul de reorganizare, aspecte omise aproape integral la elaboararea structurilor de către unităţile analizate. O asemenea optică ar fi putut contribui la o mai bună dimensionare a componentelor structurale şi o încărcare raţională a fiecărui element în parte eliminând din start unele din deficienţele constatate.

La proiectarea structurilor organizatorice au trebuit să fie luate în considerare, pe lângă unele atribuţii existente în organizarea anterioară, şi

altele noi, disponibilizate prin descentralizarea conducerii economiei şi a eliminării unor verigi ierarhice (centrală şi minister) sau prin desprinderea de centrale a unităţilor pe structura cărora acestea erau grefate. Printre aceste atribuţii şi competenţe menţionăm: crearea şi utilizarea fondurilor pentru investiţii, a fondurilor pentru cercetare şi dezvoltare , stabilirea şi urmărirea cooperărilor, aprobarea de repartiţii şi cote de materii prime şi materiale, repartizarea produselor pe beneficiari, activitatea de comerţ exterior, aprobarea temelor de cercetare etc.

Printre deficienţele constatate în proiectarea structurilor economice menţionăm menţinerea unor elemente structurale vechi şi cu un conţinut inadecvat, prezente la mai multe unităţi, ca şi absenţa unor componente indispensabile activităţii în condiţiile economiei de piaţă cum este compartimentul de marketing care nu este prezent în structura societăţii comerciale Select S.A.

Necunoaşterea conţinutului activităţii de marketing a dus la crearea la întreprinderea Metavia S.A. a două compartimente cu acest titlu din care unul este subordonat directorului cu cercetarea şi altul care înglobează şi contractarea, directorului economic.

Delimitarea precisă a atribuţiilor şi competenţelor fiecărui compartiment şi stabilirea locului său în cadrul structurii de organizare are o mare însemnătate pentru activitatea întreprinderii. Astfel, compartimentul de marketing prin conţinutul activităţii sale trebuie subordonat directorului comercial împreună cu activităţile de aprovizionare şi desfacere sau în lipsa acestuia directorului economic care, pe lângă cele trei ar coordona şi serviciul plan şi financiar-contabil, toate acestea oferind o viziune clară asupra activităţii întreprinderii în domeniul respectiv.

În cazul Societăţii Comerciale Electroaparataj S.A. însă acest compartiment este subordonat nemijlocit directorului general care se ocupă şi de activitatea de planificare, în timp ce directorul comercial coordonează numai serviciile de aprovizionare şi desfacere. La Societatea Postăvăria Română S.A. activităţile au fost împărţite astfel: aprovizionarea şi vânzările împreună cu serviciul administrativ sunt conduse de directorul comercial - administrativ, în timp ce activităţile marketing, direcţia contractare, preţuri, planificare şi statistică sunt subordonate directorului de marketing, considerând ca acestea să devină "statul major" care să orienteze tactico-operativ activitatea întreprinderii.

Activitatea de marketing efectuează studiul pieţei produselor şi materiilor prime legate de activitatea întreprinderii sub aspect cantitativ, calitativ, al evoluţiei preţurilor acestora etc. compartimentele de aprovizionare şi desfacere se ocupă de activitatea de contractare a materiilor prime necesare unităţii şi a produselor acesteia, în limitele informaţiilor furnizate de studiile de marketing şi urmăreşte derularea şi realizarea lor în condiţiile stabilite (respectiv cumpărarea şi vânzarea lor).

Compartimentul de marketing furnizează, de asemenea, informaţii pentru plan-producţie, preţuri, financiar-contabil, în vederea stabilirii variantei optime de producţie.

În majoritatea cazurilor însă, în structura de organizare nou creată, activitatea de marketing este ruptă sub aspectul conducerii directe de cea de aprovizionare şi desfacere cu care este strâns legată, iar relaţiile cu compartimentele de plan, producţie, preţuri, financiar-contabil nu sunt precis stabilite şi delimitate, astfel încât să fie evitate suprapunerile şi să se stabilească răspunderile.

În concluzie, noile elemente, structurile apărute în organizarea întreprinderilor nu au fost întotdeauna corect plasate în cadrul ierarhiei funcţionale a unităţii şi mai ales nu au avut precis stabilite atribuţiile şi competenţele specifice economiei concurenţiale, dimensionarea lor fiind făcută după alte criterii decât nevoile unităţii.

Fenomenul de dezagregare organizatorică, prezent în numeroase unităţi de talie mare şi foarte mare, prin care o serie de activităţi cu caracter productiv s-au desprins din cadrul unor unităţi foarte mari, devenind societăţi comerciale independente (cum este cazul IMGB divizat în 7 societăţi comerciale şi IMUAB în 19 societăţi comerciale etc.) au avut în vedere mai ales aspectul structurilor de producţie. În cazul structurilor de concepţie şi mai ales în cele de conducere şi funcţionale, această separare a condus la o creştere apreciabilă a personalului acestora, faţă de structura anterioară care într-o oarecare măsură a redus eficienţa economică printr-o creştere a costurilor necesare susţinerii acestor structuri.

Deşi nu avem încă elemente care să ne permită o apreciere a acestor decizii, care se pare că cel puţin în cazul Grupului Industrial Titan, nu este justificată, măsurile respective, şi mai ales graba cu care ele au fost aplicate, fără să existe o fundamentare temeinică, nu au ţinut seama de faptul că modificările în structura de organizare a fostelor întreprinderi socialiste aveau în primul rând rolul de a asigura menţinerea funcţionării sistemelor acestora. Evident, integrarea producţiei acestor unităţi, indiferent de dimensiunea lor se impunea ca o finalitate doar în măsura în care , reorganizarea, conform noilor condiţii, reuşea să asigure o funcţionare a sistemului întreprinderii, în ansamblu, viabilitatea sa urmând să fie confirmată din punct de vedere economic.

O caracteristică a noilor structuri organizatorice, indiferent de talia sau domeniul de activitate al întreprinderii îl constituie supleţea şi gradul ridicat de adaptabilitate la schimbările ce pot interveni în condiţiile interne şi externe de funcţionare a întreprinderilor. Cu toate acestea, numeroasele modificări care au avut loc în structura organizatorică a majorităţii agenţilor economici (IMGB, Titan, Mecanică Fină, Pionierul, Pipera, Metavia etc.) nu s-au datorat în principal unui asemenea motiv, ele având mai mult rolul de a corija unele deficienţe şi omisiuni care au creat o stare de neclaritate şi inconsecvenţă ce au generat incertitudine şi ineficienţă.

Analiza structurii de organizare a celor 22 de întreprinderi analizate relevă că prin ordonarea componentelor organizatorice şi delimitarea activităţilor mai ales în structura de producţie, s-a realizat o mai mare raţionalitate şi o mai precisă diviziune a muncii din fiecare unitate. Acest proces este justificat nu numai de stabilirea proceselor desfăşurate în acest sector ci şi de competenţa şi calitatea resurselor de muncă existente.

Una din principalele modificări constatate în structura organizatorică a majorităţii agenţilor economici o constituie creşterea numărului funcţiilor de conducere. Astfel, în anul 1991, faţă de anul 1989, numărul funcţiilor de directori a crescut la Postăvăria Română S.A. de la 1 la 5, la Metavia S.A. de la 2 la 6, la Titan S.A. de la 3 la circa 65, la IMGB S.A. de la 9 la 28, iar la I.Metalurgică S.A. a rămas acelaşi.

Prezenţa noilor componente organizatorice nu este suficientă însă pentru asigurarea calităţii unei structuri. Însuşirile şi funcţionalitatea unui cadru de organizare structurală ca şi contribuţia sa la obţinerea rezultatelor de ansamblu ale întreprinderii sunt condiţionate de îmbinarea şi agregarea naţională a componentelor structurale.

Creşterea exagerată a numărului de directori faţă de anul 1989, la Grupul Industrial Titan şi la IMGB este rezultatul separării unor activităţi de producţie în societăţi comerciale independente care, fiecare din ele are 2-4 directori. Trebuie amintit însă că cele două întreprinderi, la care se adaugă Postăvăria Română, constituiau unităţi pe care erau grefate centrale industriale, a căror conducere, formată din numeroşi directori (5-6 fiecare) coordona şi activitatea întreprinderii în domeniul său de activitate (investiţii, plan, tehnic, comercial etc.).

Unele din funcţiile de director, din noile structuri de organizare ale unităţilor, au rezultat prin transformarea funcţiilor de contabil şef sau inginer şef, iar altele, ca urmare a creării unor funcţii noi de conducere, inexistente în conducerea anterioară, cum sunt: director calitate (IMGB), director marketing (Postăvăria Română), director servicii (Titan S.A.), director administrativ etc.

Ceea ce trebuie subliniat în legătură cu aceste schimbări, frecvent întâlnite în structura de producţie, este că dacă unele din acestea sunt justificate, cum este cazul directorului economic sau directorului cu producţia, altele nu sunt, deoarece în această perioadă nu s-au produs schimbări importante în domeniile respective faţă de perioada anterioară, activităţile amintite situându-se în cadrul aceloraşi coordonate principale.

În legătură cu creşterea numărului funcţiilor de director se impune menţionat faptul, confirmat de analiza organigramelor, că rezultă o încărcare inegală a acestora cu sarcini, mai ales în cazul directorilor cu producţia şi a directorilor tehnici care coordonează activitatea unui mare număr de compartimente şi subordonaţi faţă de directorii economici, administrativi sau de marketing, care se ocupă de activitatea din 2-3 compartimente. În acest sens poate fi arătat că directorul cu producţia, de exemplu, coordona activitatea unui

număr de 15 compartimente organizatorice în cadrul Societăţii Electroaparataj, 14 compartimente la Grupul Industrial Titan, 9 la Societatea Metalurgică şi câte 6 la Societăţile IMGB şi Metavia, iar directorii tehnici care coordonau 9 compartimente la Electroaparataj şi IMGB, 7 compartimente la Postăvăria Română etc.

Încărcarea exagerată a directorului general cu supravegherea şi coordonarea unui număr mare de subordonaţi, pe lângă faptul că poate să însemne o tendinţă de concentrare a puterii, dăunează activităţii întreprinderilor, ca urmare a reducerii posibilităţii acestuia de a se consacra asupra problemelor de concepţie, de previziune şi dirijare a întregii activităţi. Dacă avem în vedere că directorul general este relativ sufocat de rezolvarea sarcinilor curente, rămăşiţă a vechilor metode de conducere din perioada economiei centralizate, ce mai continuă şi astăzi, coordonarea unui număr de 15 compartimente este dacă nu imposibilă, cel puţin superficială, întrucât o singură zi sau două pe lună este cu totul nesatisfăcător atât pentru cunoaşterea şi luarea deciziilor cât şi pentru că, prin aceasta, activitatea directorului general este fărâmiţată şi coborâtă la nivelul unor probleme înguste. În această situaţie se impune ca, de la caz la caz, să se aplice metoda dezlegării de atribuţii competente şi răspunderi, reţinând numai pe acelea de care depinde succesul activităţii întreprinderii.

Sfera largă a competenţelor, atribuţiilor şi responsabilităţilor funcţiilor de conducere se realizează cu maximum de eficienţă numai în măsura în care acestea coordonează un număr raţional de probleme şi sarcini, în funcţie de capacitatea fizică şi profesională, grupate după natura, complexitatea şi omogenitatea lor, pentru a lua decizii coordonate. Ori din acest punct de vedere noile structuri organizatorice se caracterizează prin deficienţe care vor trebui corijate.

Dimensiunile ponderii ierarhice diferă deci de la o întreprindere la alta în funcţie de natura activităţii, frecvenţa, complexitatea şi amploarea sarcinilor, coroborate cu nivelul competenţei şi experienţei cadrelor.

Se impune menţionat, de asemenea, rolul acordat diferitelor compartimente funcţionale în cadrul noilor structuri organizate. Astfel, în multe întreprinderi cercetate, ca urmare a complexităţii sarcinilor şi atribuţiilor pe care le are de rezolvat şi cărora trebuie să le facă faţă în situaţia acţiunii mecanismelor de piaţă compartimentul personal, salarizare-învăţământ este subordonat nemijlocit directorului general. În acelaşi timp, se observă că şi în cadrul noilor structuri organizatorice, compartimentul de organizare este trecut pe planul doi, neacordându-i-se însemnătatea pe care acesta trebuie să o aibă în noile condiţii şi mai ales în această perioadă de schimbări profunde în sistemul de organizare al întreprinderilor.

Datorită schimbărilor rapide ale cadrului legislativ se pare că oficiul juridic este tot mai solicitat. Prin subordonarea sa directorului general şi uneori directorului economic, oficiul juridic nu are numai rolul de a veghea asupra legalităţii

activităţii întreprinderii sau apărării drepturilor acesteia faţă de terţi ci şi rolul unui organ consultativ, la colaborarea căruia apelează toate compartimentele, în vederea "avizării" sau acoperirii în plan legislativ a deciziilor luate.

Un loc relativ secundar în structura actuală îl ocupă compartimentul plan-dezvoltare, care în întreprinderile din ţările cu economie de piaţă, alături de marketing, are un rol de bază în desfăşurarea activităţii unităţilor. Planificarea volumului şi structurii producţiei, dezvoltarea şi modernizarea întreprinderii, planificarea investiţiilor, normarea producţiei şi a muncii sunt numai câteva din atribuţiile pe care le desfăşoară cu o mai mare rigurozitate acest compartiment în condiţiile economiei de piaţă.

O situaţie aparte în cadrul celor 22 de unităţi analizate o are societatea comercială Hidroconstrucţia, care, organizată pe principiul teritorial menţine o structură de organizare mult prea încărcată şi neeficientă (5 directori, 23 de servicii şi numeroase birouri care conduc activitatea a 14 sucursale şi două secţii, care la rândul lor au structuri de conducere proprii).

Considerăm că activitatea acestei societăţi şi mai ales sistemul de organizare nu sunt specifice economiei de piaţă.

Prin structura de care dispune ca şi prin atribuţiile şi competenţele pe care le are fiecare sucursală, ca şi cele două secţii din componenţa societăţii, considerăm că acestea se pot constitui în unităţi de sine stătătoare având autonomie şi gestiune economică proprie.

Aceste câteva constatări şi concluzii rezultate din analiza structurilor organizatorice relevă modalităţile practice în care întreprinderile au considerat că trebuie să-şi adapteze structurile organizatorice la noile condiţii, din acestea rezultând tendinţele rezultate şi deficienţele apărute în această fază a reformei lor organizatorice.

3. Adaptarea şi perfecţionarea conţinutului componentelor organizaţionale şi modificările interne ale acestora

Adaptarea şi perfecţionarea conţinutului componentelor structurale constituie elementul esenţial al alcătuirii formei de organizare şi dispunere a elementelor, în funcţie de configuraţia şi dimensiunea fiecăruia astfel încât să alcătuiască un ansamblu unitar şi să permită realizarea unor obiective strategice.

Dacă prezentarea şi dispunerea principalelor componente ale structurilor organizatorice este făcută prin organigrame, conţinutul acestora, cu atribuţiile, competenţele şi răspunderile diferitelor elemente din cadrul structurii, este stabilit prin regulamentele de organizare şi funcţionare care înfăţişează, în detaliu, elementele şi activităţile diferitelor compartimente, funcţii şi posturi încorporate în structură, specificând sarcinile, atribuţiile, competenţele şi răspunderile ce revin fiecăreia. Astfel, pentru a putea descifra rolul pe care

componentele organizatorice îl au în cadrul noilor structuri ale unităţilor vom încerca să conturăm conţinutul acestora, în conformitate cu structura formulată şi cu atribuţiile stabilite în cadrul regulamentelor elaborate.

Adaptarea conţinutului componentelor structurale obiectivelor economice se face în funcţie de atribuţiile şi competenţele fiecăreia şi de relaţiile dintre ele, care permit o dispunere, agregare şi integrare a lor raţională în ansamblul sistemului, astfel încât activitatea lor să contribuie eficient la obţinerea rezultatelor economice.

Subordonarea activităţii componentelor organizatorice realizării obiectivelor strategice are rolul de a asigura coerenţa necesară între elementele structurii organizatorice.

Înainte de a ne referi la modul în care a fost adaptat şi perfecţionat conţinutul elementelor structurale deja existente, sau a fost precizat cel al elementelor nou create vom arăta că acest proces trebuie să se înscrie în limitele unor coordonate bine definite cum sunt:

- să răspundă nevoilor activităţii economice şi să exprime condiţiile concrete în care se realizează;
- să reflecte contribuţia fiecărei componente la realizarea obiectivelor economice;
- să ţină seama de normele, metodele şi tehnicile moderne de organizare, transpuse la condiţiile şi activităţile specifice din fiecare unitate;
- să manifeste o mare capacitate de adaptare şi să recepţioneze rapid schimbările intervenite în mediu.

Cercetările efectuate la nivelul unităţilor economice au arătat că aceste cerinţe, indispensabile unei bune organizări a activităţii economice, indiferent de specificul şi condiţiile în care se desfăşoară, au fost aproape total ignorate în procesul de elaborare, ceea ce a redus gradul de fundamentare şi implicit calitatea sistemului de organizare creat.

Stabilirea configuraţiei componentelor organizatorice şi mai ales a conţinutului acestora poate fi realizată cu succes numai dacă acest proces se desfăşoară prin parcurgerea unor etape logice absolut necesare, cele mai importante dintre ele fiind definirea activităţilor cerute de îndeplinirea obiectivelor şi a conţinutului acestora precum şi măsurarea volumului de muncă pentru fiecare activitate care concură la realizarea obiectivelor. Aşa cum a rezultat din cercetările efectuate, marea majoritate a unităţilor nu au parcurs aceste etape considerând că este suficient să ţină seama de vechile organigrame şi regulamente de organizare.

Regulamentele de organizare şi funcţionare, elaborate de unele din întreprinderile în care am efectuat analize (Electroaparataj, Postăvăria Română S.A., Hidroconstrucţia S.A., IMGB S.A.) la restul unităţilor acestea fiind în curs de elaborare şi definitivare, se compun din mai multe părţi: dispoziţii generale;

atribuţiile specifice unităţii; structura organizatorică; atribuţiile compartimentelor funcţionale şi de producţie, precum şi atribuţiile conducerii.

Realizată mai mult sau mai puţin complet, prima parte care a avut la bază prevederile legale în vigoare (Legea 15/1990, Legea 31/1990 şi Hotărârea Guvernului de înfiinţare a unităţii), face o prezentare generală privind denumirea, forma juridică, mediul, capitalul social, numărul şi valoarea acţiunilor, obiectul de activitate, organele de conducere, inclusiv în perioada de tranziţie.

Deşi se deosebesc de formulările din vechile regulamente de organizare şi funcţionare (R.O.F.) întrucât au la bază prevederi legale noi, conţinutul acestei părţi în unele din regulamentele analizate conţin unele formulări inadecvate condiţiilor actuale. Astfel, în capitolul 1 din R.O.F.-ul societăţii comerciale IMGB S.A. găsim exprimată următoarea prevedere: "societatea are relaţii bugetare directe, efectuează vărsăminte reprezentând prelevări pentru societate din valoarea producţiei nete, impozitul pe circulaţia mărfurilor, o parte din beneficii, în condiţiile stabilite de lege". Unele din aceste prevederi sunt cu totul nepotrivite dacă avem în vedere Legile 15 şi 31/ 1990, şi urmarea cărora centralele economice şi ministerele de resort nu mai sunt verigi organizatorice superioare astfel că întreprinderile au căpătat o mai mare autonomie şi libertate de acţiune. În acelaşi timp, vărsămintele din producţia netă privind prelevarea pentru societate au încetat să se mai facă începând cu anul 1990, iar conform prevederilor legale, unele regii autonome fac vărsăminte la buget însă din profitul realizat şi nu din "beneficiu". De altfel, noţiunea de "beneficiu" o regăsim frecvent şi în alte formulări din acest capitol.

Aceste inadvertenţe se datoresc preluării "ad literam" a formulărilor din vechiul regulament al întreprinderii, precum şi necunoaşterii legislaţiei actuale care cuprinde cu totul alţi termeni decât cei anteriori anului 1990.

Cel de-al doilea capitol din regulamentele de organizare şi funcţionare tratează atribuţiile regiilor autonome sau societăţilor comerciale.

Acest capitol cu caracter general, de sinteză, este necesar să cuprindă întregul ansamblu de atribuţii şi competenţe specifice noilor condiţii de trecere la economia de piaţă şi de autonomie economică, stabilite pe domenii de activitate şi funcţiuni ale întreprinderii (planificare-dezvoltare, cercetare-ştiinţifică, producţie, comercial, financiar-contabil şi personal).

Din acest complex de atribuţii şi competenţe se desprind cele care revin fiecărei componente structurale (compartiment, funcţie, post etc.) potrivit posibilităţilor şi cerinţelor de a contribui la realizarea obiectivelor strategice stabilite.

Ca urmare a eliminării celor două verigi ierarhice superioare (centrala şi ministerul de resort) şi acordării autonomiei unităţilor economice, atribuţiile şi competenţele acestora fiind preluate de către întreprinderi îmbogăţindu-li-se conţinutul, ceea ce noile regulamente de organizare nu surprind în totalitate şi mai ales nu delimitează şi nu precizează clar conţinutul fiecăreia. Un exemplu în acest sens îl găsim în R.O.F.-ul societăţii comerciale IMGB S.A. din care

lipsesc atribuţiile referitoare la activitatea de planificare (unificate nejustificat cu cele din domeniile cercetării-dezvoltării) ca şi cele din domeniul comercial (aprovizionare - desfacere) din care are specificate numai unele atribuţii din domeniul comerţului exterior şi relaţiilor economice internaţionale (formulare folosită înainte de anul 1990).

De menţionat, că modalitatea de sintetizare şi prezentare a atribuţiilor ce revin întreprinderii prezintă, în multe cazuri o structurare şi încadrare necorespunzătoare şi formulări neadecvate care uneori se referă inclusiv la aspectele de fond ale organizării economice.

Importanţa şi totodată dificultatea acestei părţi a regulamentelor de organizare rezultă din faptul că pe lângă cuprinderea întregii game de atribuţii şi competenţe clar formulate şi precis determinate pe domenii şi funcţiuni ale întreprinderii, ele trebuie grupate după complexitatea, omogenitatea şi natura lor, astfel încât să poată fi uşor repartizate în competenţa şi responsabilitatea diferitelor componente organizaţionale.

Trebuie menţionat că, deşi problemele sunt clare atât din punct de vedere teoretic cât şi practic, nu toate regulamentele elaborate grupează atribuţiile unităţilor după funcţiunile şi competenţele pe care acestea le au în noile condiţii ale economiei de piaţă ceea ce creează dificultăţi în desfăşurarea normală a unor activităţi şi mai ales în stabilirea ulterioară a responsabilităţii realizării acestora.

Omisiunea unor atribuţii ce revin întreprinderilor, formularea lor ambiguă ca şi neprecizarea domeniului de activitate de care aparţin, atrag după sine greutăţi în stabilirea corectă a conţinutului activităţii diferitelor componente structurale, care conduc la neconcordanţe între competenţele şi atribuţiile acestora.

Astfel noul regulament de organizare al societăţii Postăvăria Română este structurat relativ corect pe cele 6 domenii principale de activitate ale întreprinderii (planificare, cercetare-dezvoltare, producţie, comercial, financiar contabil şi personal), ceea ce i se poate reproşa însă este modul în care au fost grupate atribuţiile specifice fiecărui domeniu.

Atribuţiile în domeniul planificării, de exemplu sunt limitate numai la elaborarea şi fundamentarea programelor de producţie şi urmărirea executării acestora, însă până la nivelul capacităţilor existente, fără să se ocupe de planificarea investiţiilor, repartizarea profiturilor, planificarea pregătirii şi utilizării forţei de muncă, planificarea financiară, planificarea stocurilor etc.

Elaborarea şi fundamentarea programelor de producţie sunt organic legate de activitatea de dezvoltare a capacităţilor de producţie şi de înnoire a produselor. Regulamentul de organizare al societăţii stabileşte însă că aceste atribuţii revin domeniului cercetării care grupează activităţile legate de cercetarea ştiinţifică, ingineria tehnologică şi introducerea progresului tehnic, investiţii-construcţii şi organizarea conducerii producţiei şi a muncii. Atribuţiile pe linia dezvoltării sunt incluse de fapt la investiţii-construcţii unde se

precizează că "elaborează planurile de investiţii şi cele de finanţare şi creditare a investiţiilor" care intră în competenţa planificării, compartimentul de investiţii fundamentând aceste planuri sub aspect tehnic. Considerăm deci că era mai potrivit cu cele de planificare care dau o imagine de ansamblu a evoluţiei economice. Legăturile cu domeniile producţiei, cercetării, investiţiilor şi financiar urmează a fi precizate prin obligaţiile ce revin compartimentelor respective de a colabora la realizarea obiectivelor economice.

Stabilirea unor legături "forţate" între unele atribuţii ale întreprinderii a căror natură este diferită, dăunează bunei organizări a activităţii întrucât acestea nu pot fi repartizate celor mai competente elemente structurale spre rezolvare, ceea ce poate contribui la o diminuare a calităţii activităţilor desfăşurate.

Deficienţe privind stabilirea corectă a atribuţiilor întreprinderilor pe domenii de activitate sunt prezente şi în noul regulament de organizare elaborat de întreprinderea Poştăvăria Română S.A.. Cu titlu de exemplu, vom arăta că la atribuţiile legate de elaborarea programelor de producţie compartimentul de planificare "urmăreşte încheierea la timp a contractelor de aprovizionare şi desfacere", "urmăreşte acoperirea cu contracte de aprovizionare-desfacere" şi "elaborează programe speciale de marketing vizând evoluţia unor produse, căile şi măsurile concrete pentru asigurarea resurselor şi valorificarea lor superioară", atribuţii care revin de drept compartimentelor de aprovizionare şi desfacere.

De asemenea, la atribuţiile compartimentului de plan, legate de elaborarea şi urmărirea programelor de producţie se precizează că: "ia măsuri pentru creşterea disciplinei de plan şi tehnologice şi rezolvă operativ problemele care apar pe parcursul execuţiei" aspecte care intră în competenţa sectoarelor de producţie şi tehnic.

La capitolul destinat domeniului cercetării-dezvoltării găsim specificată atribuţia "întocmirii de studii comparative pentru oferte de importuri, propunând adunării generale aprobarea lor, aspecte care intră tot în competenţa aprovizionării şi desfacerii.

Asemenea exemple pot continua şi ele sunt prezente într-o formă mult mai gravă şi la alte unităţi analizate.

Aspecte lipsite de fundamentare întâlnim şi în regulamentul de organizare al IMGB S.A. Astfel, atribuţiile privind elaborarea şi fundamentarea programelor de fabricaţie sunt contopite cu cele privind cercetarea-dezvoltarea, acest amestec creând confuzie în ceea ce priveşte repartizarea lor pe diferite componente structurale. În această parte se specifică, de exemplu, că cercetarea "urmăreşte aplicarea în producţie a studiilor şi cercetărilor ştiinţifice" (în loc de "colaborează cu sectoarele productive pentru aplicarea în practică"). În acelaşi regulament se arată că sectorul de cercetare-dezvoltare se ocupă cu "investigarea şi preluarea de la societăţi cu profil de fabricaţie asemănător a unor invenţii şi inovaţii cu aplicaţii productive rentabile", activitate specifică

domeniului comercial care însă nu se regăseşte în atribuţiile generale ale regulamentului elaborat de IMGB S.A.

În domeniul activităţii de comerţ exterior care este prezentat distinct în cadrul R.O.F. se precizează că acesta "răspunde direct de organizarea corespunzătoare a producţiei destinată exportului, de realizarea şi livrarea fondului de marfă cu această destinaţie" atribuţii care sunt de competenţa producţiei, cei care se ocupă de activitatea de export având obligaţia de a urmări realizarea şi livrarea mărfurilor cu această destinaţie.

Exemple privind modul în care au fost sintetizate atribuţiile pe domenii de activitate pot continua, mai ales sub aspectul unor lipsuri constatate în această direcţie. Socotim însă că cele prezentate reuşesc să releve felul în care întreprinderile cercetate au reuşit să surprindă şi să precizeze atribuţiile ce revin diferitelor compartimente corespunzător condiţiilor economiei de piaţă şi prevederilor noului cadru legislativ elaborat.

Unele din aceste lipsuri, ca şi cele de ordin general din regulamentele de organizare, se datoresc şi faptului că cea mai mare parte a specialiştilor care au lucrat la elaborarea lor, nu au încă experienţa şi pregătirea organizării unităţilor în condiţiile acţiunii mecanismelor de piaţă.

Ca ordine de tratare a problemelor era necesar ca după stabilirea atribuţiilor generale ale întreprinderii şi a structurii de organizare, să urmeze prezentarea funcţiilor de conducere a unităţii (regie autonomă sau societate comercială),, cu atribuţiile şi competenţele" pe care le au, în contextul legislaţiei actuale şi a drepturilor conferite de adunarea generală a acţionarilor. După aceea era necesar să fie tratate atribuţiile şi competenţele compartimentelor funcţionale şi de producţie etc. Un asemenea mod de tratare a problemelor îl regăsim în regulamentul de organizare şi funcţionare a societăţii Electroaparataj S.A. Bucureşti.

Deosebit de importantă, pentru buna organizare şi funcţionare a întreprinderilor, este stabilirea precisă, corectă şi clară a atribuţiilor ce revin diferitelor compartimente de producţie şi funcţionale, atribuţii care decurg din funcţiunile şi competenţele întreprinderii, strâns legate de obiectivele dezvoltării economice.

Potrivit specificului producţiei, a volumului şi complexităţii acesteia, la care se adaugă rezultatele economice obţinute, numărul şi dimensiunile compartimentelor sunt diferite de la o întreprindere la alta, de mare importanţă fiind în acest sens stabilirea precisă a locului fiecăruia în efortul general de realizare a obiectivelor dezvoltării economice.

Dacă stabilirea atribuţiilor compartimentelor de producţie este relativ mai uşoară ca urmare a presiunilor schemei tehnologice, divizarea activităţilor ce revin compartimentelor funcţionale este deosebit de complexă şi dificilă având în vedere necesitatea grupării lor după omogenitatea sarcinilor. Acestea nu exclud totuşi interferenţele între diferitele servicii şi birouri care au tangenţă cu

aceleaşi activităţi însă din alte unghiuri de vedere sub aspectul competenţelor şi a contribuţiei la realizarea lor.

Analiza în detaliu a elementelor aparţinînd diferitelor compartimente, corelate cu sarcinile, atribuţiile şi responsabilităţile ce le revin, relevă în general o anumită îmbunătăţire a conţinutului acestora, care însă va trebui continuată pentru ca ele să răspundă cerinţelor de autonomie economică şi de funcţionare a unităţilor în condiţiile economiei de piaţă.

O primă concluzie care se degajă din această analiză este că prin atribuţiile şi locul care le este conferit în structura de organizare a unităţilor, unele compartimente nu se situează la nivelul pe care trebuie să îl aibă în contextul economiei de piaţă.

În această situaţie este compartimentul de plan care are un rol important în activitatea economică şi care, în cazul multor unităţi, nu numai că nu are toate atribuţiile care ar trebui să-i revină ci şi faptul că importanţa sa se reduce la nivel de birou. Astfel, în cazul noului regulament de organizare al societăţii Electroaparataj S.A., de activitatea de planificare se ocupă "biroul plan-dezvoltare" subordonat directorului general, care are înscrisă printre atribuţiile sale "fundamentarea indicatorilor din programele de producţie pe toate secţiunile precum şi urmărirea acestora fără să menţioneze însă şi faptul că elaborează şi fundamentează programul de dezvoltare economică a unităţii.

Atribuţiile biroului plan-dezvoltare precizate în R.O.F. sunt: programarea producţiei şi urmărirea utilizării capacităţilor de producţie (care de fapt intră în competenţa serviciului de programare şi urmărire a producţiei); coordonarea progresului, dezvoltarea societăţii şi urmărirea realizării indicatorilor.

În cadrul atribuţiilor nu se precizează însă că împreună cu serviciile personal şi financiar elaborează secţiunile de plan referitoare la forţa de muncă şi bugetul de venituri şi cheltuieli.

Omisiunile şi impreciziunile la acest compartiment nu sunt de natură să creeze premisele unei bune organizări a muncii bazată pe o planificare riguroasă a întregii activităţi economice.

La societatea Postăvăria Română S.A.deşi în partea de atribuţii generale se insistă asupra rolului planificării, atribuţiile compartimentului plan-statistică se reduc la nivelul şi rolul unui birou, în timp ce toate celelalte activităţi, inclusiv activitatea administrativă, de secretariat, de pază, PSI sunt la nivel de servicii.

Cu toate că sunt mai complete şi mai precis formulate atribuţiile biroului plan-statistică, subordonat directorului de marketing, are unele omisiuni, cum este cea referitoare la urmărirea îndeplinirii sarcinilor de plan (desfacerea producţiei-vânzările, rezultatele financiare, nivelul stocurilor etc.) elaborarea unor programe speciale de acţiune pe domenii, efectuarea de studii privind evoluţia întreprinderii etc., aspecte care se regăsesc în atribuţiile generale ale unităţii în domeniul planificării, dar neprecizate în atribuţiile biroului plan-statistică.

Sunt trecute în schimb în sarcina acestui compartiment atribuţii care nu intră în competenţa sa dintre care menţionăm că ţine evidenţa fondului de premiere şi repartizarea acestuia (de competenţa serviciului personal-salarizare) sau evidenţa producţiei pe secţii şi faze de fabricaţie, pe structuri şi destinaţii care este de competenţa serviciului programare, pregătirea şi urmărirea producţiei etc.

În regulamentul societăţii Postăvăria Română, spre deosebire de alte unităţi, un rol deosebit este acordat compartimentului de organizare a producţiei şi a muncii căruia îi sunt conferite atribuţii în direcţia organizării conducerii societăţii, a organizării producţiei şi a muncii.

Trebuie subliniat însă că prin numeroasele atribuţii care îi sunt conferite de către noul regulament, acest compartiment îşi depăşeşte competenţele pe care ar trebui să le aibă în structura de organizare a întreprinderii. Astfel de atribuţii se referă la controlul realizării obligaţiilor ce revin celorlalte compartimente, luarea de măsuri pentru folosirea integrală a timpului de lucru, întocmirea statelor de personal, urmărirea îndeplinirii normelor de muncă etc., atribuţii preluate de la alte compartimente ceea ce îl situează undeva alături de conducerea societăţii Postăvăria Română S.A.

Din analiza unor R.O.F.-uri a rezultat, de asemenea, că unele atribuţii şi competenţe specifice unor compartimente, nu sunt bine delimitate, multe dintre acestea fiind în mare parte asemănătoare cu cele din vechiul regulament, deşi condiţiile se deosebesc în mod sensibil. Exemplul cel mai edificator îl constituie compartimentul de marketing, existent în structura majorităţii unităţilor cercetate care, prin unele atribuţii şi competenţe stabilite (asemănătoare cu cele din vechile compartimente de aprovizionare şi desfacere), nu reprezintă un element de bază al structurii organizatorice. Din atribuţiile compartimentului de marketing lipsesc, de exemplu, studierea pieţei materiilor prime, materialelor şi utilajelor, prospectarea pieţei interne şi externe a produselor proprii, evoluţia preţurilor, producţia principalilor concurenţi interni şi externi ca şi activităţile de publicitate, reclamă etc.

O caracteristică a structurilor organizatorice actuale o constituie faptul că nu au ţinut seama de gradul de încărcare a personalului din cadrul fiecărei componenţe ceea ce a dat naştere unor neajunsuri privind dimensionarea lor corectă, mai ales la nivelul structurilor funcţionale (direcţii, servicii, birouri etc.).

De asemenea, nefinalizarea multora din regulamentele de organizare şi funcţionare care stabilesc, precizează şi delimitează atribuţiile şi competenţele diferitelor componente şi relaţiile dintre acestea, continuă să menţină o stare de incertitudine în ce priveşte desfăşurarea activităţii şi mai ales asumarea responsabilităţilor ce le revin în luarea şi mai ales în realizarea deciziilor.

Nu putem să nu menţionăm în acest context că cea mai simplă, dar cea mai importantă componentă din structura organizatorică a fiecărei întreprinderi o reprezintă postul ale cărui atribuţii, competenţe şi responsabilităţi, constituie unitatea de dimensionare corectă şi de agregare a celorlalte elemente

organizatorice. Cu toate acestea, "preocupate" de adaptarea structurilor organizatorice la noile condiţii nici una dintre întreprinderile cercetate nu a realizat fişele posturilor unde sunt prezentate şi detaliate atribuţiile, competenţele şi responsabilităţile fiecărei celule de bază a unităţii.

Precizarea obiectivelor, atribuţiilor şi răspunderilor fiecărui post trebuie să reprezinte de fapt începutul procesului de reorganizare şi adaptare a structurilor organizatorice, elaborarea lor constituind elementul fundamental de dimensionare a întregului edificiu structural.

Importanţa acestei etape rezultă şi din faptul că cele mai multe dificultăţi întâmpinate în activitatea unor întreprinderi s-au datorat tocmai nesincronizării dintre sarcinile, competenţele şi responsabilităţile diferitelor posturi, nedelimitării precise a acestora în cadrul compartimentelor din care fac parte, precum şi a relaţiilor care trebuie să existe între ele.

Constatările şi concluziile prezentate conduc la necesitatea unei revederi amănunţite a tuturor sarcinilor şi a fundamentării atribuţiilor fiecărui compartiment în parte, stabilind corect rolul pe care îl are în ansamblul activităţii economice.

În fine ultima parte, la care dorim să ne oprim, o constituie atribuţiile conducerii societăţii comerciale formată din adunarea generală a acţionarilor, consiliul de administraţie, consiliul director, directorul general, directorii de producţie, tehnic economic, comercial, administrativ, contabilul şef, inginerul şef etc.

Atribuţiile adunării generale a acţionarilor decurg din prevederile rezultate din Legile 15 şi 31/1990 precum şi celelalte acte legislative adoptate ulterior. Consiliul de administraţie acţionează în limitele atribuţiilor şi competenţelor stabilite de către adunarea generală a acţionarilor, unele din ele rezultând (mai ales pentru regiile autonome) din actele legislative menţionate.

În perioada de tranziţie la economia de piaţă atribuţiile adunării generale a acţionarilor sunt exercitate de consiliul împuterniciţilor mandataţi, numiţi de stat în virtutea dreptului de proprietate al acestuia.

Soluţia adoptată de către guvern privind conducerea întreprinderilor cu capital de stat, până la privatizarea lor, prin adunările generale ale acţionarilor, este o formulă acceptabilă în măsura în care acestea acţionează în limitele atribuţiilor adunării acţionarilor şi se comportă ca un adevărat proprietar, preocupat de buna funcţionare a unităţilor şi obţinerea unor performanţe economice.

Cercetările efectuate în cadrul unor întreprinderi industriale au arătat însă că deşi unităţile sunt conduse de către Consiliile împuterniciţilor mandataţi ele dispun de competenţe relativ limitate şi au o sferă decizională restrânsă comparativ cu nevoile de funcţionare.

Această constatare este confirmată şi prin răspunsurile primite la chestionare, unde numai 40% din numărul întreprinderilor consideră că dispun de autonomia necesară soluţionării tuturor problemelor. Restul de 60% sunt de

părere că este necesară o mai mare libertate de acţiune a unităţilor, mai ales în domeniul comercial, financiar şi al cercetării ştiinţifice.

Preluarea atribuţiilor "legale" ale adunărilor acţionarilor, în perioada de tranziţie, de către Consiliile împuterniciţilor a fost stabilită prin articolul 212 din Legea 31/1990, acestea având competenţa de a decide asupra organizării societăţilor, precum şi asupra politicii lor economice şi comerciale.

Activitatea Consiliilor împuterniciţilor este coordonată de către departamentele pe domenii de activitate economică din structura Ministerului Economiei şi Finanţelor, membrii lor fiind numiţi şi revocaţi prin ordinul ministrului.

Funcţionarea Consiliilor împuterniciţilor a fost reglementată prin Hotărârea Guvernului României, numărul 1254/1990 care a aprobat Regulamentul de organizare şi funcţionare al acestora completată de Hotărârea nr. 250/1991 privind modificarea statutelor unor societăţi comerciale cu capital de stat, şi circulara nr. 8092/12 iulie 1990 a Ministerului Industriei.

În conformitate cu Legile 15 şi 31/1990 şi hotărârile amintite, Consiliile împuterniciţilor mandatate au următoarele atribuţii:

- numesc şi înlocuiesc membrii consiliului de administraţie şi cenzorii şi solicită prin Divizia personal-relaţii sociale, avizarea administratorilor de către miniştri; analizează şi aprobă activitatea administratorilor şi se pronunţă asupra gestiunii acestora; stabilesc remunerarea administratorilor şi cenzorilor; analizează şi aprobă bugetul de venituri şi cheltuieli şi programele pe exerciţiul următor, analizează, aprobă şi modifică bilanţul contabil anual şi fixează dividendele; hotărăsc asupra gajării, închiderii sau desfiinţării unora din unităţile societăţilor; hotărăsc comasarea, divizarea, dizolvarea şi lichidarea societăţii cu respectarea prevederilor legale; hotărăsc asupra măririi sau reducerii capitalului social, modificarea numărului şi valorii acţiunilor nominale, cesionarea acţiunilor, emisiunea de obligaţiuni, modificarea statutului, a sediului, denumirii sau formei juridice a societăţilor.

Am enumerat aceste atribuţii pentru a ilustra amploarea drepturilor şi atribuţiilor conferite Consiliilor împuterniciţilor. Faţă de toate aceste drepturi şi atribuţii Consiliile împuterniciţilor au obligaţia de a informa asupra activităţii unităţilor "Departamentul de Privatizare", alt organ decât ministerul pe care îl reprezintă şi care analizează şi avizează oportunitatea hotărârilor luate.

Atribuţiile Consiliilor împuterniciţilor se referă şi la activitatea consiliului de administraţie pe care îl îndrumă în direcţia luării măsurilor privind dezvoltarea cercetării şi aplicarea rezultatelor: "aplicarea programelor orientative de dezvoltare cantitativă şi calitativă a ramurii" privind metode şi mecanisme specifice economiei de piaţă; aplicarea acţiunilor de reorientare şi reconversiune a activităţii agentului economic propuse prin programele elaborate la nivelul ministerului; programe de recuperare a materialelor refolosibile etc.

Consiliile împuterniciţilor aplică politica de subvenţii a guvernului pentru unitatea respectivă şi urmăresc folosirea fondurilor alocate din bugetul special de cercetare şi dezvoltare, analizează şi avizează studiile de fezabilitate întocmite conform Hotărârii Guvernului nr. 64/22.01.1991 prin care se efectuează evaluarea economică şi financiară a unităţilor.

La toate aceste atribuţii şi competenţe conferite Consiliilor împuterniciţilor mandatari nu este însă prevăzută nici un fel de responsabilitate concretă asupra efectelor deciziilor luate în legătură cu activitatea unităţilor.

Preluarea atribuţiilor adunării acţionarilor nu înseamnă numai dreptul de decizie ci şi stimularea şi răspunderea asupra efectelor acestora pe care împuterniciţii şi ministerul pe care îl reprezintă nu şi le asumă.

Întrucât în cazul adunării acţionarilor consecinţele erorilor de decizie sunt suportate de către acţionari, este normal ca în condiţiile preluării atribuţiilor acestora, statul să îşi asume o responsabilitate asupra hotărârilor luate acoperind eventualele daune ce decurg din erorile de decizie. Nu este deci suficient să fie specificat faptul că "neîndeplinirea atribuţiilor ce revin împuterniciţilor atrage după sine încetarea reprezentării". Ea trebuie completată cu faptul că statul reprezentat de minister şi Consiliul împuterniciţilor va suporta eventualele daune, aduse întreprinderilor prin deciziile privind activitatea unităţii, aşa după cum îşi însuşeşte drepturile care îi revin din rezultatele activităţii lor economice.

Din examinarea atribuţiilor personalului de conducere a rezultat că nefundamentarea sarcinilor ce revin compartimentelor şi stabilirea arbitrară a unor atribuţii au influenţat asupra posibilităţilor de delimitare precisă a sarcinilor ce revin cadrelor de conducere. Astfel, la societatea Electroaparataj S.A. regulamentul de organizare nu face o delimitare exactă între atribuţiile directorului general şi a celorlalţi directori ai întreprinderii. Ca urmare, se poate constata o anumită suprapunere de atribuţii din care decurge o încărcare exagerată cu sarcini a unor cadre şi în special a directorului general care coordonează activitatea unui număr de 15 compartimente şi cadre de conducere. O încărcare mare poate fi constatată de asemenea şi în cadrul directorului tehnic şi a directorului cu producţia.

Se constată de asemenea atribuirea unor competenţe Consiliului de administraţie care de fapt aparţine adunării acţionarilor (cum sunt aprobarea obiectivelor de investiţii, fondul şi nivelul salariilor etc.)

În cazul societăţii Hidroconstrucţia S.A. în regulamentul de organizare al sucursalelor este menţionat faptul că întreaga conducere a activităţii este exercitată de directorul sucursalei, căruia îi este subordonat consiliul de conducere.

Asemenea suprapuneri, inadvertenţe şi imprecizii întâlnim şi la celelalte unităţi analizate.

Se poate spune deci că noile structuri organizatorice deşi reprezintă un progres faţă de perioada anterioară ele corespund numai parţial nevoilor actuale de dezvoltare ale agenţilor economici în condiţiile economiei de piaţă trebuind să fie continuu perfecţionate pe măsura găsirii celor mai bune soluţii. Cauzele acestei situaţii au fost elucidate pe parcursul analizelor efectuate, ele trebuind să fie avute în vedere la definitivarea structurilor.

Modificările succesive ale structurilor organizatorice, ca element definitoriu al situaţiei prezente sunt urmare a nefundamentării temeinice a structurilor eliberate. Corectivele ce au fost aduse ulterior, mai ales sub anumite presiuni de moment, nu au rezolvat problemele de fond, cauzele reale şi profunde ale dezechilibrelor existente în întreprinderi şi în economie continuând să influenţeze labilitatea structurală care a devenit o caracteristică a organizării întreprinderilor noastre în etapa actuală.

Modalitatea de stabilire a structurilor şi de dispunere a componenţelor, de sus în jos, ocolind parcurgerea unor etape de proiectare a structurilor a creat numeroase dificultăţi mai ales sub aspectul dimensionării şi al precizării atribuţiilor diferitelor elemente structurale.

Nefinalizarea regulamentelor de organizare de către numeroase unităţi economice continuă să menţină o stare de incertitudine şi instabilitate cu efecte nedorite asupra activităţii economice. De altfel, lichidarea vechilor structuri organizatorice şi întârzierea înlocuirii lor cu altele corespunzătoare constituie, după părerea noastră, una din principalele cauze de scădere a producţiei. Astfel, crearea şi implementarea unor structuri noi devine unul din factorii hotărâtori ai realizării unei cotituri în direcţia stopării scăderii producţiei şi demarării creşterii economice.

Paralel se impune realizarea unui amplu program de instruire şi formare a cadrelor în domeniul organizării şi conducerii unităţilor şi informarea lor cu problemele noi privind organizarea şi conducerea activităţii unităţilor.

Pentru o mai bună orientare şi îndrumare a întreprinderilor se impune ca structurile organizatorice şi regulamentele de organizare ale regiilor autonome şi societăţilor comerciale cu capital de stat să fie analizate şi avizate de comisii multidisciplinare, după care să fie supuse aprobării Consiliului împuterniciţilor şi direcţiilor de specialitate din ministere. Se poate lua în considerare şi posibilitatea ca elaborarea structurilor organizatorice şi a regulamentelor de organizare şi funcţionare să fie realizate de firme specializate care apoi să fie aprobate de organele de specialitate.

Oricum restructurarea întreprinderilor în perioada de tranziţie managerială trebuie considerată ca o regândire a fiecărei unităţi, cu toată structura ei, spre obţinerea de profit.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 25/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

COSTUL SECURITĂŢII SOCIALE ÎN ROMÂNIA 69
1. Introducere 69
2. Securitate socială. Concept 70
3. Costul securităţii sociale în România. Evaluare 72
3.1. Pensii 73
3.2. Şomaj 74
3.3 Prestaţii familiale 75
3.4. Sănătate 76
3.5. Asistenţă socială 77
4. Comparaţii cu alte ţări 85

COSTUL SECURITĂŢII SOCIALE ÎN ROMÂNIA

Maria POENARU

1. Introducere

Sistemul securităţii sociale constituie în economiile moderne unul din cele mai importante subiecte pentru adaptări în funcţie de evoluţile economiei şi de concepţiile dominante privind bunăstarea membrilor societăţii.

În condiţiile în care România a păşit pe calea reformării întregului complex economic şi social şi se confruntă, în acelaşi timp, cu probleme mari generate de criza economică apar numeroase întrebări în legătură cu viitorul securităţii sociale, respectiv cu reforma în acest domeniu.

Unul din fundamentele deciziilor în legătură cu posibilităţiile de remodelare a sistemului de securitate socială îl constituie analiza costurilor securităţii sociale, cunoaşterea funcţiei factorilor endogeni şi exogeni care dimensionează aceste costuri. În aprecierea: dacă sistemul securităţii sociale absoarbe mult sau puţin din resursele economiei naţionale, de mare utilitate este cunoaşterea actualului cost în condiţiile date ale accesibilităţii populaţiei la diferitele scheme şi prestaţii de securitate socială şi a gradului de acoperire a nevoilor cu ajutorul prestaţiilor respective; toate acestea conexate la obiectivele stabilite în domeniu. De asemenea, este necesară o comparaţie a costului securităţii sociale în România şi în alte ţări. Acest ultim aspect apare important dat fiind faptul că în procesul decizional legat de măsuri privind alocarea resurselor, protecţia socială a populaţiei sunt invocate şi argumente legate de unele coordonate ale sistemului de securitate socială din ţările dezvoltate (ponderea cheltuielilor cu diferite prestaţii în PIB, de exemplu) cel mai adesea fără a se ţine seama de „istoria" evoluţiei sistemului respectiv, de nivelul de dezvoltare etc.

În această fază a cercetării, studiul îşi propune o evaluare a costului securităţii sociale în România în perioada actuală şi o prezentare comparativă a cheltuielilor de securitate socială în ţara noastră şi în unele ţări europene. Într-o fază ulterioară, accentul va fi pus pe relevarea implicaţiilor evoluţiei unor factori care dimensionează costurile securităţii sociale în ţara noastră şi pot conduce la modificarea mecanismelor interne de funcţionare a sistemului de securitate socială.

În procesul de documentare şi de culegere a informaţiilor referitoare la România m-am bucurat de un sprijin deosebit din partea specialiştilor din din

Direcţia generală a bugetului public a Ministerului Finanţelor, a unor specialişti din Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale şi din Comisia Naţională pentru Statistică. Le adresez pe această cale recunoştinţă şi mulţumiri călduroase. Responsabilitatea pentru evaluările pe care le conţine lucrarea revine autoarei.

2. Securitate socială. Concept

Termenul „securitatea socială" este un concept care în literatura din România are, din păcate, o utilizare sporadică, cu toate că problematica socială pe care o acoperă constituie în prezent subiect de interes pentru factorii guvernamentali şi ştiinţifici. Termenul nu a penetrat, în principal, datorită faptului că în vechiul sistem, securitatea socială, cu alte cuvinte siguranţa existenţei, era considerată ca fiind subînţeleasă prin însuşi sistemul economico-social. Proclamarea principiului ocupării depline a forţei de muncă şi faptul că se considera că prin asigurările sociale statul se ocupă de toţi membrii societăţii părea suficient ca termenul să nu fie agreat şi utilizat.

Totuşi, practica socială şi o vastă literatură de specialitate pe plan mondial tratează acest subiect. Faptul că acest termen este consacrat[1] necesitatea evitării ambiguităţilor şi exprimărilor generatoare de confuzii şi, nu în ultimul rând, nevoia alinierii la uzanţele internaţionale constituie suficiente argumente pentru plasarea termenului „securitate socială" în galeria conceptelor cu care se operează în ştiinţa şi practica social-economică.

Rezultat al unui lung proces istoric, securitatea socială poate fi asimilată unui ansamblu de măsuri orientate spre protecţia generală a existenţei populaţiei. Expresia „securitate socială" desemnează într-un sens larg, protecţia pe care societatea o acordă membrilor săi printr-o serie de măsuri publice împotriva sărăciei economice şi sociale în care aceştia ar putea cădea din caza dispariţiei sau reducerii sensibile a câştigului. Mai concret, acestea înseamnă mecanisme de protejare a individului împotriva riscurilor vieţii sociale şi economice. Termenul „risc" moştenire a vocabularului consacrat asigurărilor sociale, se referă la situaţii nefavorabile de viaţă, care antrenează la nivelul individului familiei fie creşterea nevoilor, fie o diminuare a resurselor de trai, fie ambele efecte, pe care prestaţiile de securitate socială le contractează mai mult sau mai puţin. Aceste riscuri sunt, în principal boala, maternitatea, accidentele de muncă şi bolile profesionale,

---

[1] *Termenul de „securitate socială" a devenit pentru prima dată oficial în denumirea unei legi a SUA – legea din 1935 privind securitatea socială, când nu acoperea decât bătrâneţea, decesul, invaliditatea şi şomajul. Acest termen a reapărut în 1938 într-o lege din Noua Zeelandă, care regrupa un anumit număr de prestaţii existente deja sau adoptate pentru prima dată. El a fost utilizat în 1941 în documentul cunoscut sub denumirea „Carta Atlantică" adoptat pentru vremuri de război. OIM nu a întârziat să adopte termenul, expresie clară şi simplă a uneia din aspiraţiile cele mai profunde şi generale ale tuturor popoarelor lumii (Introduction à la sécurité sociale, BIT, Geneve, 1986, p.3).*

invaliditatea bătrâneţea, decesul şi şomajul. La acestea se adaugă îngrijirea medicală şi acordarea de prestaţii familiilor cu copii.

În quasitotalitatea ţărilor industrializate, ansamblul de măsuri ce se reunesc în sistemul de prestaţii de securitate socială s-au structurat în practică în jurul a cinci mari piloni: (1) pensii, inclusiv pensii de urmaşi, (2) îngrijirea sănătăţii şi transferuri în caz de boală şi accident, (3) alocaţii familiale, (4) asistenţă socială şi (5) ajutorul de şomaj.

Prestaţiile pot fi foarte diverse. Ele se întâlnesc sub forma: (a) prestaţiilor în bani către persoanele afectate de unul sau mai multe din riscurile ce fac obiect al securităţii sociale (cazul pensiilor, al alocaţiilor familiare, ajutoarele de boală şi maternitate, ajutorului de şomaj etc.); (b) furnizării de servicii gratuite sau cu preţ redus: este vorba de prestarea de servicii sociale în cadrul cărora cele mai importante sunt serviciile de sănătate în spitale şi în clinici, în unităţi de asistenţă socială; (c) scutiri sau reduceri de impozite cunoscute şi sub denumirea de prestaţii fiscale.

Precizăm că sfera de cuprindere a securităţii sociale nu este identică în toate ţările. Configuraţia acestei sfere depinde, în primul rând, de evoluţiile pe care le-au înregistrat sistemele de asigurări şi de asistenţă socială. Dezvoltarea prestaţiilor pe baze contributive şi/sau necontributive a fost diferită în funcţie de factorii specifici fiecărei ţări. Se poate constata însă o tendinţă de ordonare a prestaţiilor sociale spre domeniile mai sus amintite, în prezent existând un acord în legătură cu această sferă. De aici situaţia în care chiar dacă serviciile de sănătate n-au fost tradiţional incluse în sistemul securităţii sociale al unor ţări, dată fiind semnificaţia activităţii din acest domeniu, acestea sunt cuprinse astăzi în analizele care privesc sistemul securităţii sociale în ansamblul său. Ultima anchetă (a 13-a) a OIM privind costurile securităţii sociale a prevăzut luarea în considerare şi a acestor servicii. În această anchetă s-au avut în vedere sisteme de servicii şi prestaţii băneşti care corespund următoarelor criterii[1]:

1) sistemul trebuie să aibă ca obiect:
   a) acordarea de servicii medicale curative sau preventive;
   b) să garanteze mijloacele de existenţă în caz de pierdere involuntară a venitului din muncă sau a unei părţi importante a acestuia;
   c) să asigure un venit suplimentar persoanelor cu responsabilităţi familiale;

2) sistemul trebuie să fie instituţionalizat printr-un act legislativ care prevede pentru indivizi anumite drepturi sau care impun obligaţii specificate unor organisme publice, semipublice sau autonome;

3) sistemul trebuie să fie administrat de un organism public, semipublic sau autonom.

---

[1] *The Cost of Social Security. Thirteenth international inguiry, Geneva, 1992, p.13.*

3. Costul securităţii sociale în România. Evaluare

Evaluarea costului securităţii sociale în România ne obligă, mai întâi, la identificarea schemelor[1] şi prestaţiilor[2] de securitate socială şi la ordonarea acestora în funcţie de riscurile la care sunt asociate. Următorul pas îl constituie evaluarea cheltuielilor aferente fiecărei scheme. Din raţiuni legate de sistemul informaţional şi de natură metodologică vom face distincţie între prestaţiile în bani de cele în natură. Această distincţie este importantă şi pentru faptul că prestaţiile băneşti (instrumente de susţinere a veniturilor băneşti) merită o atenţie specială, dat fiind că deţin o pondere importantă în totalul cheltuielilor de securitate socială, iar impactul lor social şi economic este direct şi imediat. Prestaţiile băneşti sunt pârghii ce au avantajul, dar şi riscul de a fi manevrate cu mai mare uşurinţă în scopuri de macrostabilizare, fapt deosebit de important pentru perioada de tranziţie în România. Prestaţiile în natură de securitate socială (servicii gratuite sau cu reducere de tarif) deţin o pondere însemnată în cazul orcrotirii sănătăţii şi al asistenţei sociale, volumul şi evoluţia cheltuielilor aferente acestei categorii de prestaţii, având o altă logică decât în cazul prestaţiilor băneşti.

În cele ce urmează prezentăm principalele elemente care determină volumul cheltuielilor de securitate socială pe scheme, şi anume: pensii, şomaj, prestaţii familiale, sănătate (servicii de sănătate şi ajutoare de boală), asistenţă socială. În cazul fiecărei scheme încercăm o evaluare a cheltuielilor aferente pentru anul 1991. Această abordare urmăreşte cu prioritate posibilitatea realizării unor comparaţii internaţionale care vizează corelarea cheltuielilor de securitate socială cu nivelul dezvoltării economice. Problemele de funcţionare internă a fiecărei scheme, ale surselor de finanţare şi măsura în care sunt atinse principalele obiective de securitate socială constituie subiecte distincte, necesitând analize speciale de mare amploare şi complexitate. Importanţa unor astfel de analize este imensă în contextul tranziţiei, inclusiv din punctul de vedere al costurilor, sugerând posibilităţi de ajustare a schemelor în funcţiune în raport cu nevoile şi posibilităţile reale ale fiecărei perioade, cu cerinţele pe

---

[1] *Termenul „schemă”desemnează un ansamblu de măsuri luate în scopul protecţiei individului în faţa unui anumit risc. O schemă cuprinde: regulile de stabilire a accesibilităţii la prestaţii, modul (formula) de calcul al nivelului prestaţiei, sistemul actuarial. De asemenea, prin schemă se precizează şi modul de finanţare a prestaţiilor care poate fi pe baze contributive (contribuţii ale persoanelor, patronatului, statului) sau necontributive (finanţare din bugetele publice). Diferitele scheme de securitate socială sunt asociate de regulă principalelor riscuri.*

[2] *Noţiunea de „prestaţie” o utilizăm ca denumire generică a formelor în care se materializează diferitele măsuri aferente schemelor de securitate socială. Exemplu: pensii, alocaţii pentru copii, concedii medicale, servicii de sănătate, ajutoarele sociale etc. toate reprezintă prestaţii de securitate socială sau prestaţii sociale.*

care le impune o funcţionare eficientă a acestora din punct de vedere economic şi social în condiţiile în care se tinde – pe termen mai îndelungat – spre realizarea obiectivelor în acest domeniu. Această temă va fi tratată într-o etapă următoare a programului de cercetare.

În această fază ne rezumăm la enunţarea principalelor elemente cu impact asupra volumului cheltuielilor aferente schemelor de securitate socială în scopul evaluării acestor cheltuieli (vezi schema 1 de la finele acestui paragraf).

3.1. Pensii

Sistemul de pensii este principala componentă a sistemului asigurărilor sociale, din care sunt finanţate şi alte prestaţii sociale (vezi anexa 1). El cuprinde pensiile pentru muncă şi limită de vârstă, pensia de invaliditate şi pensia de urmaş.

Sistemul de pensii de asigurări sociale cuprinde pe cele din: (a) asigurările sociale de stat; (b) sistemul de asigurări sociale ale agricultorilor (foşti ţărani CAP) şi (c) alte fonduri de dimensiuni relativ mici: ale membrilor cooperativelor meşteşugăreşti, avocaţilor, scriitorilor, artiştilor plastici, preoţilor; din 1992, schemele de asigurări sociale ale Uniunii artiştilor plastici şi ale Bisericii Ortodoxe Române au fost integrate în sistemul asigurărilor sociale de stat. Schemele de pensii din sistemul asigurărilor sociale au, în majoritatea lor, două componente: un fond de bază (principal) din care se finanţează pensia de bază şi un fond suplimentar, din care se finanţează pensia de bază şi un fond suplimentar, din care se finanţează pensia suplimentară; ele au surse de finanţare şi administrare distincte.

Alături de acest grup mare de scheme de pensii de asigurări sociale funcţionează o schemă de pensii pentru invalizi, veterani şi văduve de război şi pensii sociale, finanţate din bugetul de stat.

Cheltuielile cu ansamblul schemelor de pensionare sunt determinate în principal de: (a) numărul beneficiarilor ca rezultat al: reglementărilor privind dreptul de pensie (vârsta, vechimea în muncă, perioada de cotizare, capacitatea de muncă (în cazul pensiilor de invaliditate) etc.; (b) formula de calcul al pensiilor care determină nivelul acestora; (c) modalitatea de revalorizare (în funcţie de creşterea preţurilor de consum, de exemplu). Conform estimărilor noastre, pe baza informaţiilor culese de la Ministerul Finanţelor, Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale şi pe baza publicaţiilor Comisiei Naţionale pentru Statistică, cheltuielile cu pensiile au fost de 136,1 miliarde lei în anul 1991, reprezentând 6,4% din PIB.

Tabelul 1 - Cheltuielile cu pensiile în anul 1991

- milioane lei -

1. Pensii de asigurări sociale de stat - pensia de bază -pensia suplimentară	126183,1 119452,9 6730,2
2. Pensii IOVR	1798,6
3. Pensii pentru foştii membrii CAP - pensia de bază - pensia suplimentară	7258,7 7123,2 135,5
4. Pensii pentru ţărani cu gospodărie individuală	75,6
5. Pensii pentru avocaţi - pensia de bază - pensia suplimentară	202,9 198,5 4,4
6. Pensii CASCOM - pensia de bază - pensia suplimentară	3,5 3,3 0,2
7. Pensii pentru meşteşugari cu ateliere proprii	0,4
8. Pensii sociale	589,2
TOTAL	136112,0

Notă: Nu sunt cuprinse cheltuielile cu pensii distribuite prin casele de pensii ale Uniunii scriitorilor, Uniunii artiştilor plastici, pensiile militarilor, ale bisericilor.

Sursa: Estimări pe baza datelor culese din evidenţele MF şi din Buletinul statistic trimestrial nr. 3/1992.

3.2. Şomaj

Schema privind ajutorul de şomaj a fost adoptată în februarie 1991, printr-o lege privind protecţia şomerilor. Este o schemă ce prevede protecţia persoanelor în cazul pierderii locului de muncă şi, respectiv, venitului din această sursă. Schema funcţionează independent de alte scheme de asigurare, finanţarea fiind pe baze contribuabile. Cheltuielile cu plata ajutorului de şomaj sunt o rezultantă a mai multor factori: (a) numărul de şomeri înregistraţi; (b) durata legală şi efectivă a încasării ajutorului de şomeri; (c) nivelul ajutorului, dependent la rândul său, de nivelul salariului, vechimea în activitate etc.; (d) metoda de revalorizare.

Anul 1991 a fost primul an în care s-a acordat ajutor de şomaj. Aprecierile privind volumul cheltuielilor absorbite de plata acestui gen de prestaţie de securitate socială trebuie făcute în acest context al începutului când rata şomajului era scăzută, când mare parte din şomeri proveneau din rândul absolvenţilor de învăţământ superior şi liceal sau din cel al salariaţilor cu o vechime mică, respectiv cu un nivel mai scăzut al salariilor.

Potrivit evidenţelor Ministerului Muncii şi Protecţiei Sociale, în anul 1991, cheltuielile pentru plata ajutorului de şomaj propriu-zis (4,2 miliarde lei), plata celor aflaţi în şomaj tehnic a cărei sursă de finanţare a fost tot fondul de şomaj (2,2 miliarde lei) şi plata unui ajutor pentru absolvenţii care nu au fost încadraţi

în muncă (0,1 miliarde de lei). Vezi şi anexa nr.2: veniturile şi cheltuielile fondului de şomaj.

3.3 Prestaţii familiale

Prestaţiile familiale sunt prestaţii băneşti a căror plată este ocazionată de naşterea copiilor şi se acordă în scopul susţinerii veniturilor familiilor cu copii. Actuala tipologie a alocaţiilor familiale este similară cu cea practicată şi în anii anteriori. Sub această denumire includem următoarele prestaţii: alocaţiile pentru copii (standard); ajutorul pentru mamele cu mulţi copii; ajutorul acordat mamelor la naşterea celui de al doilea copil şi a următorilor; ajutoarele acordate soţiilor de militari în termen şi ajutorul acordat mamelor pentru creşterea copiilor până la vârsta de un an a copilului.

Tot în această grupă ar trebui inclusă şi reducerea de impozit aplicată la impozitul pe salarii de care beneficiază salariaţii cu copii (prestaţii fiscale). Sumele corespunzătoare acestei categorii de prestaţii n-au putut fi luate în calcul din următoarele motive. Unul este faptul că de reducerea de impozit pe salariu beneficiază toţi salariaţii care au sau au avut copii, cota reducerii fiind aceeaşi indiferent de numărul copiilor, de statutul actual al copiilor (dacă sunt în întreţinere sau au propriile lor venituri). De aici situaţia că reducerea de impozit, materializată în venit suplimentar, nu corespunde în cazul tuturor beneficiarilor semnificaţiei de alocaţie familială. Un alt motiv îl constituie lipsa informaţiilor privind numărul salariaţilor ce beneficiază de reducere de impozit şi valoarea acesteia.

Rezumându-ne deci la prestaţiile mai sus amintite, costul schemelor privind alocaţiile familiale este rezultanta factorilor endogeni ai fiecărui tip de prestaţie, conform normelor legale în vigoare.

Tabelul 2 - Cheltuieli cu prestaţiile familiale în anul 1991

- milioane lei -

Alocaţii pentru copii	26300,1
- alocaţia de stat pentru copii	26190,2
- indemnizaţia pentru copiii foştilor membri CAP	109,9
Ajutorul pentru mamele cu mulţi copii	5064,3
Indemnizaţii de naştere	182,2
Ajutorul pentru creşterea copilului până la un an	5428,2
Ajutorul acordat soţiilor de militari în termen	22,8
TOTAL	36997,6

Notă: Încadrarea unor prestaţii în această categorie s-a făcut ţinându-se seama de obiectivul urmărit, indiferent de sursa de finanţare a acestora. Astfel, în această categorie am inclus şi ajutorul pentru creşterea copilului până la un an (finanţat din bugetul asigurărilor sociale), precum şi indemnizaţiile pentru copiii foştilor membri CAP finanţate în 1991 din fonduri proprii. Menţionăm că cheltuielile aferente concediilor de maternitate au fost încadrate în cheltuielile cu prestaţiile băneşti legate de sănătate.

În cazul alocaţiilor pentru copii, volumul cheltuielilor este determinat de: (a) numărul copiilor ce au dreptul la alocaţii; precizăm că, potrivit reglementărilor în vigoare în acest moment, nu beneficiază de astfel de alocaţii copiii ţăranilor, lucrătorilor din sectorul privat, al liber profesioniştilor şi persoanelor fără ocupaţie; (b) durata alocaţiei sau vârsta copiilor (16 ani sau 18 ani în cazul în care copilul are un handicap); (c) nivelul alocaţiei care depinde de numărul de copii şi rangul copilului.

Cheltuielile ocazionate de plata celorlalte tipuri de ajutoare familiale depind de numărul beneficiarilor şi de mărimea ajutorului (prestaţiei).

Un factor important al mărimii cheltuielilor îl constituie – pentru condiţiile actuale ale României – metoda de revalorizare. Menţionăm că în cazul alocaţiilor pentru copii s-a utilizat un adaos în sumă fixă cu ocazia indexării, iar ajutorul pentru mamele cu mulţi copii şi ajutorul la naştere au rămas la nivelurile iniţiale fixate prin lege, deci neindexate.

3.4. Sănătate

Sănătatea este un domeniu important al securităţii sociale. Prestaţiile de care beneficiază populaţia îmbracă următoarele forme importante: (a) prestaţii sub forma serviciilor de sănătate acordate de sistemul de sănătate: servicii preventive şi curative, în această categorie sunt cuprinse şi cele care se acordă în legătură cu accidentele de muncă şi bolile profesionale, prestaţii care în sistemele altor ţări sunt evidenţiate distinct; în sistemul actual din ţara noastră finanţarea acestor servicii se face din bugetul de stat; (b) compensarea preţului la medicamente pentru categoria de populaţie racordată, prin sistemul de contribuţii, la asigurările sociale de stat; sursa de finanţare este prin urmare bugetul asigurărilor de stat; (c) prestaţii băneşti sub formă de indemnizaţii în caz de pierdere a capacităţii de muncă (concedii medicale plătite) finanţate de agenţii economici şi de bugetul asigurărilor sociale. Tot în această categorie includem şi prestaţiile băneşti legate de maternitate şi îngrijirea copilului bolnav, care au aceeaşi sursă de finanţare. Potrivit datelor statistice, am estimat că în 1991 cheltuielile pentru prestaţii legate de sănătate au fost de 79,2 miliarde de lei, din care 80% reprezentau prestaţii în natură. Serviciile de sănătate deţineau 78% din totalul cheltuielilor publice cu sănătatea şi reprezentau aproape 3% (2,94%) din PIB.

Tabelul 3 - Cheltuielile cu prestaţiile privind ocrotirea sănătăţii, în anul 1991

- milioane lei -

Prestaţii în natură-total	63794,5
- servicii de ocrotirea sănătăţii	62110,4
- cheltuieli pentru compensarea medicamentelor	500,0
- alte ajutoare în natură (proteze, orteze etc.)	1184,1

Prestaţii în bani-total	15413,5
- indemnizaţii de boală	11777,9
- concedii de maternitate	3635,6
TOTALE	79208,0

Sursa: Estimări pe baza datelor din: Starea socială şi economia României în anul 1991, p. 130; evidenţele MF

3.5. Asistenţă socială

Cheltuielile cu asistenţa socială ocupă un loc marginal în cheltuielile de securitate socială în România. Două motive principale explică această situaţie: (a) faptul că nu sunt încă stabilite instrumentate operaţionale pentru măsuri ce intră în această categorie şi (b) lipsa de resurse ce ar putea fi orientate spre ajutorarea săracilor sau a persoanelor defavorizate. Cheltuielile cu asistenţa socială sunt finanţate din resursele bugetului de stat şi ale bugetelor locale. Astfel în anul 1991 au fost cheltuite în acest scop 4656,6 milioane lei, din care 4093,9 milioane lei din bugetul central şi 563,7 milioane lei din bugetele locale. Din total, 551,5 milioane lei au constat în ajutoare băneşti (foarte scăzute, ca nivel, comparativ cu alte prestaţii de securitate socială). Cheltuielile în natură sunt cele aferente instituţiilor de asistenţă socială: cămine de bătrâni şi pensionari, cămine pentru bolnavi cronici, cămine pentru copii infirmi, cantine de ajutor social, centre de primire minori, centre de plasament familial.

Tabelul 4 - Cheltuielile cu prestaţiile de securitate socială, în anul 1991

-milioane lei -

	Prestaţii în bani	Prestaţii în natură	TOTAL
Pensii	136112,0	-	136112,0
Ajutor de şomaj	6500,0	-	6500,0
Prestaţii familiale	36997,6	-	36997,6
Sănătate	15413,5	63794,5	79208,0
Asistenţă socială	551,5	4105,1	4656,6
TOTAL	195574,6	67899,6	263474,2

- în procente din PIB[1)] –

Pensii	6,45	-	6,45
Ajutor de şomaj	0,31	-	0,31
Prestaţii familiale	1,75	-	1,75
Sănătate	0,73	3,02	3,75
Asistenţă socială	0,02	0,19	0,21
TOTAL	9,26	3,21	12,47

[1)] În anul 1991, PIB a fost de 2109,7 miliarde lei (CNS, Starea socială şi economia României în anul 1991, p.61).

Sursa: Idem tabelele 1-3.

SCHEMĂ: Privire de ansamblu asupra sistemului securităţii sociale în România – decembrie 1992

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
I. PENSII					
A. Pensii de asigurări sociale de stat[1]	Lucrătorii din toate sectoarele pentru care sunt plătite contribuţii de asigurări sociale de stat	Cotă procentuală din venitul mediu realizat pe o perioadă de 5 ani din ultimii 10 ani lucraţi, în funcţie de: tranşe de venit; grupa de muncă; număr de ani lucraţi	Indexare de la 1 noiem-brie 1992, diferenţiată după mărimea pensiei	Bugetul asigurărilor sociale de stat (contribuţii: 25% pentru gr. III muncă; 30% pentru gr. II muncă; 35% pentru gr. I muncă)	
1) Pensii pentru limită de vârstă (B)	- vârstă: 62 ani (B), 57 ani (F), la cerere 60 ani (B), 55 ani (F); - vechime: - pentru pensie integrală: 30 ani (B), 25 ani (F); - pentru pensie incompletă: minimum 15 ani Este permis cumulul pensiei cu salariul		- cu 25% pentru pensiile sub 10.500 lei; - cu 21%, peste 10.500 lei		M.M.P.S.
2) Invaliditate (B)	Lucrătorii din toate sectoarele pentru care sunt plătite contribuţii de asigurări sociale; este necesar certificat autentificat pentru boală sau accident. Se plăteşte maximum până la împlinirea vârstei limită de pensionare: 60 (B), 55 (F).	Aceeaşi formulă ca în cazul pensiilor pentru limită de vârstă la care se aplică următoarele cote: a) pentru pensii legate de muncă; gr.I – 100% din pensia pentru muncă depusă gr. II – 85% din pensia pentru muncă depusă gr. III – 60% din pensia pentru muncă depusă b) pentru pensii	Idem	Bugetul asigurărilor sociale de stat	M.M.P.S.

1 Aceleaşi tipuri de pensii şi în cazul altor sisteme de asigurare care au reglementări de funcţionare similare cu cele ale sistemului asigurărilor sociale de stat, dar cu administrare proprie. Aceste sisteme sunt ale: a) Cooperaţiei meşteşugăreşti; b) Uniunii scriitorilor; c) Uniunii compozitorilor; d) Avocaţilor. Până în 1992, sisteme proprii de asigurare socială aveau şi Uniunea artiştilor plastici şi Biserica Ortodoxă Română, care în acest an (1992) au fost integrate în sistemul asigurărilor sociale de stat.
NOTA: (B) = prestaţii în bani; (N) = prestaţii în natură.

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
		nelegate de muncă; gr. I de-pinde de vechi-mea în muncă; gr. II reprezintă 85% din gr. I; gr. III reprezintă 60% din gr. I			
3) Urmaşi (B)	Urmaşi (soţie, copii) ai lucrătorilor pentru care au fost plătite contribuţii de asigurări sociale de stat	75% din pensia cuvenită soţului dacă soţia are un singur copil sub 16 ani (25 dacă urmează cursuri în învăţământul de zi) 100% dacă are trei copii	Idem	Bugetul asigurărilor sociale de stat	M.M.P.S.
B. Pensii de asigurări sociale pentru ţărani (foşti membri CAP şi ţărani cu gospodării individuale). (B)	Lucrătorii din fostele CAP pentru care s-au plătit contribuţii la Casa de pensii a ţăranilor	Nivelul pensiei este în funcţie de: vechimea în muncă şi vărsămintele cooperativei la casa de pensii.	Prima indexare la 1 noiembrie 1992 cu 21%	- Fonduri proprii (contribuţia asiguraţilor) - O contribuţie de 2-4% a agenţilor economici care produc, industrializează producţia agricolă - Bugetul de stat (diferenţa)	M.M.P.S. (direcţia de pensii, asigurări sociale şi tratament balnear pentru agricultori prin oficiile de pensii pentru agricultori)
C. Pensia suplimentară (B[1])	Persoanele asigurate care au contribuit cu o cotă de 3% din salariu la sistemul de asigurare la care este afiliat	Cotă procentuală în funcţie de nu-mărul anilor de contribuţie apli-cată la venitul uti-lizat pentru calcu-larea pensiei de asigurări sociale	Indexare la 1 noiembrie 1992 cu 21%	Fondul pentru pensia supli-mentară (fond extrabugetar); Sursa: contri-buţie = 3% din salariu, plătită de salariaţi	M.M.P.S.
D. Pensii militari (B)	Lucrătorii din unităţile militare – condiţii de vârstă şi vechime în activitate		indexare	Bugetul de stat	Ministerele de profil
E. Pensii ajutoare, îndemnizaţii pentru IOVR (B)	Invalizi, orfani, văduve şi veterani de război	Indemnizaţii în sume fixe lunare diferenţiate pentru invalizi, veterani şi văduve de război. Indemnizaţii în sumă fixă pentru participare la război	indexare la 1 noiembrie 1992 cu 21%	Bugetul de stat	M.M.P.S.

[1] *Poate fi considerată alocaţie familială doar suma reprezentînd reducerea de impozit ce se cuvine salariaţilor ce au copii în întreţinere, cea care revine persoanelor ce nu se încadrează în această categorie nu îndeplineşte funcţiile alocaţiilor familiale.*

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
F. Alte pensii, ajutoare şi indemnizaţii (B)	- Membrii Academiei Române; văduvele şi copiii minori ai academicienilor decedaţi; dreptul văduvelor este pe viaţă, iar al copiilor până la majorat;	75% din salariul corespunzător CPI		Bugetul de stat	M.M.P.S.
	- Văduvele eroilor revoluţiei cu 2-3 copii de vârstă şcolară;	Indemnizaţie la nivelul salariului minim brut pe ţară		Bugetul de stat	Secretariatul General al Gu-vernului (Subse-cretariatul pt. Prob. Victimelor Revoluţiei)
	- Invalizi din revoluţia din decembrie 1989;	Pensii în funcţie de gradul de invaliditate	Indexare	Bugetul de stat	M.M.P.S.
	- Persoanele persecutate din motive politice şi deportate	Îndemnizaţia lunară pentru fiecare an de detenţie	Indexare	Bugetul de stat	M.M.P.S.
II. ŞOMAJ					
1) Ajutor de şomaj (B)	a) Salariaţii concediaţi pentru cauze de ordin economic, înregistraţi la oficiile de muncă. Condiţii: - vârsta peste 18 ani şi sub vârsta de pensionare; - nu deţin în proprietate terenuri agricole în suprafaţă de cel puţin 10000 mp în zone colinare şi de şes şi de cel puţin 20000 mp în zone montane; - n-au surse de venituri proprii, nu realizează venituri din prestarea unor activităţi autorizate şi nu deţin pe aceste căi un venit de cel puţin ½ din salariul minim pe ţară; b) Absolvenţii şcolilor secundare şi cu studii universitare dacă în termen de 60 de zile au căutat şi nu au găsit loc de	Cote procentuale de 50,55,60% din salariul de bază net din ultima lună în funcţie de vechimea în muncă, dar nu mai puţin de 75,80, 85% din salariul minim net pe economie (cote diferenţiate tot în funcţie de vechimea în muncă) 60% din salariul minim pentru absolvenţii de şcoli secundare; 70% pentru absolvenţi cu studii superioare	Indexare	Fondul pentru plata ajutorului de şomaj format din: - o contribuţie de 4% din fondul de salarii realizat, plătită de persoanele fizice şi juridice care utilizează muncă salariată - cota de 1% din salariul brut lunar, plătită de salariaţi; - o contribuţie de 1% din venitul brut al membrilor cooperatori	M.M.P.S. prin organele teritoriale în subordine

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
	muncă Durata maximă 270 zile				
2) Alocaţie de sprijin (B)	Şomerii pentru care a expirat durata de acor-dare a ajutorului de şomaj. Se acordă pentru o perioadă de 18 luni	40% din salariul minim pe ţară	idem	idem	idem
III. ALOCAŢII FAMILIALE					
1) Alocaţii pentru copii (standard) (B)	- Actuala lege: Pentru copiii ai căror părinţi sunt salariaţi la agenţi economici cu capital de stat, la instituţii publice; de asemenea pentru copiii şomerilor, pensionarilor - până la vârsta de 16 ani a copiilor (18 ani dacă sunt invalizi) - sunt excluşi copiii agricultorilor particulari, lucrătorilor din sectorul privat, persoanelor fără ocupaţie	Sumă fixă lunară, diferenţiată în funcţie de venitul părinţilor şi rangul copilului; Nivelul alocaţiilor lunare la 30 octombrie 1992 pentru: primul copil 990 lei, al doilea 1040 lei, al treilea 1075 lei, al patrulea 1140lei	Indexare cu sumă fixă; la 1 noiembrie 1992; 215 lei	Bugetul de stat	M.M.P.S.prin întreprinderi
	Proiect de lege: - pentru toţi copiii, indiferent de statutul socio-profesional sau material al părinţilor; - până la vârsta de 16 ani a copiilor (18 ani dacă sunt invalizi)	Sumă fixă, indiferent de venit sau rangul copiilor propunere: 1500 lei pentru fiecare copil		Bugetul de stat	M.M.P.S. prin întreprinderi
2) Ajutoare pentru mamele cu trei şi mai mulţi copii (B)	Tuturor mamelor care au în îngrijire trei sau mai mulţi copii, indiferent de statutul socio-pro-fesional al mamei; se acordă toată viaţa	Sumă fixă lunară diferenţiată în funcţie de numărul copiilor; 400 lei pentru 3 copii, 500 lei pentru 4 şi mai mulţi copii	Neindexabilă	Bugetul de stat	Autorităţile locale
3) Indemnizaţii de naştere (B)	Mamelor la cea de a doua naştere şi următoarele	Sumă fixă = 1500 lei	Neindexabilă	Bugetul de stat	Autorităţile locale
4) Indemnizaţii pentru sarcină	Femeile gravide şi mamele salariate	Cotă procentuală din salariul de	Se indexează	Bugetul asigurărilor	M.M.P.S. prin întreprinderi şi

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
şi lehuzie (B)	pentru care se plătesc contribuţii de asigurări sociale	bază plus sporurile, diferenţiată în funcţie de vechimea în muncă: - până la 6 luni – 50% - 6-12 luni – 65% - peste 12 luni – 85%; Cota este de 94% pentru cel de al treilea copil	baza de calcul (salariul)	sociale de stat	instituţii
5) Indemnizaţii pentru îngrijirea copilului până la vârsta de un an a copilului (B)	Mamele, salariate pentru care se plătesc contribuţii de asigurări sociale; pentru perioada de la expirarea concediului de maternitate până la prima aniversare a copilului; se acordă la cererea mamei	65% din salariul de bază plus sporurile	Se indexează baza de calcul	Bugetul asigurărilor sociale de stat	M.M.P.S. prin întreprinderi şi instituţii
6) Ajutoare pentru soţii de militari în termen (B)	Soţiile militarilor în termen, în anumite condiţii			Bugetulde stat	Autorităţile locale
7) Reducere de impozit pe salariu[1]	Salariaţii ce au avut sau au copii indiferent de statutul actual al copiilor				
IV. SĂNĂTATE					
1) Servicii de ocrotire a sănătăţii (N)	Întreaga populaţie: - consultaţii gratuite - spitalizare gratuită			Bugetul de stat	Ministerul Sănătăţii
2) Gratuitatea medicamentelor în ambulatoriu (N)	Anumite categorii de persoane (gravide, lehuze etc.) sau pentru toată populaţia în cazul anumitor boli (TBC, diabet etc.)	În funcţie de prescripţiile medicului		Bugetul de stat	Ministerul Sănătăţii prin direcţiile sanitare judeţene
3) 50% din costul medica-mentelor	Persoanele afiliate asigurărilor sociale de stat	50% din costul reţetei de medicamente		Bugetul asigurărilor sociale de stat	M.M.P.S. şi Ministerul Sănătăţii prin

[1] *Poate fi considerată alocație familială doar suma reprezentând reducerea de impoyit ce se cuvine salariaților ce au copii în întreținere, cea care revine persoanelor ce nu se încadrează în această categorie nu îndeplinește funcțiile alocațiilor familiale.*

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
recomandate în ambulatoriu				(fondul special pentru sănătate constituit din contribuţia de 2% la fondul de salarii (brut) realizat	Oficiile comerciale farmaceutice
4) Indemnizaţii pentru incapacitate de muncă din cauză de boală şi accident (B)	Salariaţii angajaţi cu contract de muncă la persoane fizice şi juridice, şomerii. Se acordă maximul 180 zile		Se indexează baza de calcul	Bugetul asigurărilor sociale de stat - Întreprinderi	M.M.P.S. prin întreprinderi sau autorităţile locale
V. ASISTENŢĂ SOCIALĂ					
A. Componente ale securităţii sociale					
1) Ajutoare băneşti trimestriale (B)	Persoanele cu incapacitate de muncă, fără venituri proprii şi ai căror susţinători au un venit mediu lunar pe persoană aflată în întreţinere sub 1000 lei	O sumă până la 5500 lei trimestrial	indexare la 1 noiembrie 1992 cu 21%	Bugetul de stat	Secretariatul de stat pentru handicapaţi (SSH) prin filialele judeţene
2) Ajutoare sociale şi indemnizaţii (B)	- Alocații de întreținere pentru minorii dați în plasament unor familii sau persoane - Pensii sociale pentru nevăzători a) nevăzători asimilaţi gr. I de invaliditate b) nevăzători asimilaţi gr. II de invaliditate	O sumă fixă lunară La nivelul salariului de vază minim pe țară 50% cuantumul stabilit pentru cei asimilați gr. I	Indexare Indexare Indexare	Bugetele locale Fondul de risc și accident (fond extrabugetar constituit din contribuția de 1% la fondul de salarii realizat lunar, plătită de agenții economici)	Autorităţile locale Secretariatul de stat pentru handicapaţi (SSH) prin inspectoratele teritoriale pentru handicapaţi
3) Ajutoare de deces (B)	În cazul deceselor salariaţilor sau pensionarilor de asigurări sociale de stat, militari şi IOVR sau în cazul decesului unui membru din aceste familii	Suma fixă 14500 lei, respectiv 12000 lei	Se modifică prin hotărâri privind nivelul ajutorului	Bugetul asigurărilor sociale de stat	
4) Acordarea de gratuităţi sau preţuri reduse pentru: proteze, orteze, aparate ortopedice, mijloace şi dispozitive de mers (N)	- Elevi, studenți și dependenți sociali, invalizi a căror infirmitate a fost cauzată de participarea la evenimentele din decembrie; de asemenea, invalizii cu un venit mediu lunar pe o persoană în întreținere mai	Costul de producţie al produsului		Bugetul de stat (Fondul special pentru sănătate)	SSH decontează facturile la Întreprinderea de produse ortopedice M.M.P.S.

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
	mic de 1000 lei - Beneficiari cuprinşi în sistemul asigurărilor sociale de stat care au informităţi și, respectiv, nevoie de proteze și aparate ortopedice	Costul de producţie al produsului		Bugetul asigurărilor sociale de stat Fondul special pentru sănătate	M.M.P.S. Ministerul Sănătăţii
5) Servicii de îngrijire în: cămine de bătrâni şi pensionari; cămine spital pentru invalizi şi bolnavi cronici; centre de primire a minorilor cu handicap sever; cantine de ajutor social (N)	Persoanele asistate în: cămine de bătrâni şi pensionari; cămine special pentru invalizi şi bolnavi cronici; centre de primire a minorilor cu handicap sever; cantine de ajutor social	Cheltuieli cu hrana şi îngrijirea		Bugetul de stat Bugetele locale	- SSH prin inspectoratele judeţene - MMPS prin direcțiile teritoriale de muncă și protecție socială
B. Alte prestaţii cu caracter de asistenţă socială[1]					
1) Gratuităţi şi reduceri la transport feroviar şi auto (N)	- Invalizii de război încadraţi în grade de invaliditate, marii mutilaţi, precum şi veteranii de război decoraţi cu ordine şi medalii, văduvele de război şi pensionari, de urmaşi	12 călătorii pe an pe CFR dus-întors; 6 călătorii cu autobuzele până la localitatea reşedinţă de judeţ pentru cei care locuiesc în mediul rural		Bugetul de stat	SSH prin asociaţia veteranilor de război repartizează biletele de transport (CFR) beneficiarilor. În cazul transporturilor auto, unele societăţi comerciale prezintă spre decontare Inspectoratelor judeţene pentru handicapaţi documente justificative care atestă prestarea serviciilor
	- Urmaşii eroilor martiri din decembrie 1989 (dacă se află în întreţinere), răniţii, pensionarii de invaliditate şi luptă-torii din revoluţie	În limita a 12 călătorii anual pe CFR		Fondul de risc şi accident	SGG prin SSVR
	- Pensionarii şi beneficiarii de ajutor social încadraţi în gr. I <%-6>de invali-ditate care provin din	două călătorii anual pe CFR		Fondul de risc şi accident	SSH prin inspectoratele judeţene

** Cheltuielile aferente acestor prestaţii nu sunt cuprinse în volumul total al cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială.*

Felul prestaţiei	Domeniu de aplicare, beneficiari, condiţii	Nivelul prestaţiei; formula de calcul	Revalo-rizare	Sursa de finanţare	Administrare
1	2	3	4	5	6
	sectorul asigurări sociale de stat, IOVR, MApN, MI - Nevăzători şi persoane însoţitoare	În limita a: 12 călătorii anual pe CFR (pentru gr.I de invaliditate) şi a 6 călătorii (pt. gr.II de invaliditate); transport urban gratuit		Bugetul de stat	SSH prin inspectoratele judeţene
2) Servicii de îngrijire în case de copii şi unităţi de învăţământ pentru copii cu deficienţe (N)	Copii fără susţinători şi copii cu handicap	Cheltuielile cu funcţionarea şi întreţinerea		Bugetul de stat	Ministerul învăţământului
3) Tratament balnear şi odihnă (N)	Salariaţii şi pensionarii de asigurări sociale de stat	Se suportă o parte din costul biletelor de tratament balnear şi odihnă		Bugetul asigurărilor sociale de stat	M.M.P.S.
4) Alte ajutoare (N)	- Subvenţii pentru realizarea locuin-ţelor proprietate personală, invali-zilor, handicapaţilor, răniţilor din decem-brie 1989 - Reducerea cu 50% a dobânzilor la creditele acordate pentru investiţii contractate de ur-maşii eroilor martiri din decembrie 1989, răniţii şi pensionarii de invaliditate	O singură dată, 30% din valoarea construcţiei autorizate şi nu mai puţin de 50000 lei		Bugetul de stat Bugetul de stat	SGG prin SSVR (se transferă sub-venţia unităţii construct-oare). SGG prin SSVR (se transferă contravaloare a reducerii dobânzii)

4. Comparaţii cu alte ţări

Analiza comparativă a costului securităţii sociale presupune abordarea unui întreg complex de probleme: cheltuielile antrenate, sursele şi modalităţile de finanţare, tipul şi mărimea prestaţiilor, sistemul de administrare etc.

În acest paragraf ne rezumăm la prezentarea diferenţelor între România şi unele ţări europene în ceea ce priveşte volumul resurselor absorbite de prestaţiile de securitate socială – total şi pe principalele scheme – ca pondere în produsul intern brut. Importanţa acestei analize derivă din faptul că ea oferă măsura efortului pe care le presupune funcţionarea – în coordonate date

pentru fiecare ţară – a sistemului de securitate socială, precum şi posibilitatea aprecierii acestor eforturi în raport cu nivelul de dezvoltare economică, exprimat în cazul nostru de indicatorul PIB/locuitor.

Compararea costului sistemelor de securitate socială constituie o preocupare sistematică pentru diferite organisme la nivel internaţional sau regional[1]. Analiza de faţă are la bază informaţiile pe care le oferă cea de-a 13-a anchetă efectuată de OIM în acest scop[2]. Ancheta nu oferă date pentru România. În scopul realizării acestei comparaţii utilizăm evaluările noastre privind costul schemelor de securitate în România pentru 1991 (paragraful 3), demers în care am ţinut seama de criteriile şi sfera de cuprindere indicate de OIM[3]. Ultimele date disponibile pentru celelalte ţări europene se referă la 1986. Cu toate acestea, considerăm că analiza comparativă a costurilor schemelor de securitate socială poate sugera unele concluzii utile pentru căutările de soluţionare a unor probleme sociale majore în perioada actuală în ţara noastră; acestea cu condiţia să avem în memorie: condiţiile specifice de evoluţie a schemelor de securitate socială în aceste ţări şi în România, faptul că în ţările europene dezvoltate schemele erau apreciate, încă de la începutul anilor ”80, ca fiind „mature” din punctul de vedere al accesibilităţii şi al acoperirii cu

---

[1] *Între aceste preocupări amintim pe cele ale: a) Comunităţii Economice Europene, care, prin oficiul său de statistică EUROSTAT, elaborează un studiu cu ritmicitate anuală privind cheltuielile cu prestaţiile de protecţie socială în cadrul Sistemului European de Statistici de Protecţie Socială Integrată; b) Statisticii Securităţii Sociale a celor 5 ţări nordice (Danemarca, Finlanda, Islanda, Norvegia şi Suedia), care începând cu anul 1949 publică date la fiecare doi ani; c) Organizaţiei Internaţionale a Muncii care efectuează o anchetă periodică la nivel mondial. În 1990 şi 1991 a publicat rezultatele celei de a 13-a anchete privind costul securităţii sociale în 113 ţări. România lipseşte din această anchetă. Se impune precizarea că, spre deosebire de evaluările OIM, celelalte studii comparative acoperă o sferă ceva mai largă de prestaţii de securitate socială, existând în prezent preocupări de aliniere la sistemul utilizat de OIM.*

[2] *The Cost of Social Security. Thirteenth international inguiry, OIM.Geneva, 1992.*

[3] *Datele privind costul securităţii sociale din ancheta a 13-a a OIM acoperă cheltuielile cu prestaţiile următoarelor tipuri de scheme: scheme de asigurări sociale obligatorii; scheme de asigurări sociale voluntare sau facultative dacă acestea satisfac criteriul (2) (vezi paragraf 1); scheme universale care nu sunt pe baze contributive; scheme ce se referă la responsabilitatea patronilor în legătură cu accidentele de muncă şi bolile profesionale; prestaţiile familiale; servicii naţionale de sănătate stabilite prin lege şi care asigură tuturor cetăţenilor serviciile şi prestaţiile prescrise; scheme speciale care privesc agenţii publici (dacă există) fondate sau nu pe principii contributive; asistenţă publică (în limitele criteriului 1, paragraf 1); prestaţiile la care au dreptul victimele de război (în limitele criteriului 1, paragraf 1); scheme aplicate anumitor ramuri de activitate sau scheme stabilite ca rezultat al unor înţelegeri între patroni şi salariaţi cu condiţia ca obligaţiile ce revin patronilor să devină obligatorii prin lege şi aceasta să stabilească criteriile 1,2,3 (paragraful 1). Toate acestea sunt prezentate pe componentele statistice (MP) ale prestaţiilor de securitate socială: sănătate, pensii, şomaj, alocaţii familiale, asistenţă socială.*

prestaţii, că în ultima perioadă şi în această categorie de ţări au loc ajustări majore, chiar reforme în cazul unor scheme importante de securitate socială (în special în domeniul sănătăţii şi pensiilor), reforme impuse de realitatea economico-socială din fiecare ţară. Învăţămintele ce pot fi trase dintr-o astfel de comparaţie, complectate cu analiza problematică a factorilor care modelează dimensiunile şi structura cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială constituie, în opinia mea, elemente de referinţă în procesul complex şi de durată al modelării sistemului securităţii sociale în România.

Tabelul 5 şi anexa 3 cuprind date referitoare la nivelul PIB/locuitor, exprimat în dolari SUA, şi ponderea cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială, delimitate şi pe principalele scheme: îngrijire medicală (servicii de sănătate), pensii, şomaj, alocaţii familiale; ponderea acestor cheltuieli este calculată pe baza datelor exprimate în moneda naţională a fiecărei ţări. Făcând precizarea că fiecare schemă de securitate socială antrenează cheltuielile în condiţiile prescrise de legislaţia fiecărei ţări şi că analiza în detaliu presupune comentarii privind condiţiile de aplicare, de nivelul şi durata prestaţiilor de modul de revalorizare etc. Pe care nu ne propunem să le facem în acest studiu, în continuare ne rezumăm la câteva ramuri sugerate de comparaţia privind ponderea cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în PIB. Înainte de aceasta este esenţială sublinierea că României îi revine un nivel al PIB/locuitor de 1192 dolari în 1991, cel mai scăzut în ierarhia ţărilor comparate.

Este posibil ca nivelul PIB în România în 1991, exprimat în dolari, să conţină unele imperfecţiuni sau erori de estimare. Cu toate acestea, considerăm că ordinea de mărime a decalajelor între România şi alte ţări este suficient de semnificativă atunci când se fac aprecieri cu privire la ponderea cheltuielilor absorbite de prestaţiile de securitate socială în raport cu nivelul dezvoltării economice.

Astfel, dacă PIB/ locuitor în România în anul 1991 este considerat 1, PIB/locuitor în 1986 era de circa 2,5 ori mai mare în Portugalia şi Grecia, de peste 10 ori mai mare în Belgia: (10,4), Olanda (11,3), Franţa (11,8), Finlanda (12,8), Suedia (13,6), Germania (13,7), Norvegia (14,0), Elveţia (16,8).

Tabelul 5 - Comparaţii internaţionale ponderea cheltuielilor de securitate socială în PIB, 1986(%)

Ţara	Anul	PIB/loc. (dolari)	Total		Pensii	Şomaj		
ROMÂNIA	1991	1192	12,5	3,0	6,4	0,3	1,8	9,3
1. AUSTRIA	1986	13720	24,4	3,1	10,7	1,2	2,3	19,6
2. BELGIA	1986	12412	24,9	5,1	6,9	4,2	2,5	19,7
3. DANEMARCA	1986	17647	25,5	4,7	7,7	4,0	0,4	15,5
4. ELVEŢIA	1986	23034	-	-	7,6	0,2	-	-
5. FINLANDA	1986	15281	22,1	5,4	10,3	0,9	0,7	14,3
6. FRANŢA	1986	14081	27,2	6,6	9,3	2,1	3,1	20,2
7. GERMANIA	1986	16300	22,7	6,1	9,2	2,0	0,7	14,6
8. GRECIA	1985	3144	18,3	1,9	10,9	0,9	-	16,0
9. ITALIA	1986	11535	-	-	8,8	0,4	0,4	10,0

Ţara	Anul	PIB/loc. (dolari)	Total		Pensii	Şomaj		
10. NORVEGIA	1986	16688	29,5	14,2	8,1	0,4	1,1	15,1
11. OLANDA	1986	13466	27,7	5,6	11,3	3,1	1,9	22,1
12. PORTUGALIA	1986	2964	9,9	0,2	5,6	0,5	0,8	9,3
13. SPANIA	1986	6247	17,2	3,9	7,5	2,7	0,2	13,2
14. SUEDIA	1986	16368	30,1	7,4	12,6	2,0	4,6	16,9
15. REGATUL UNIT	1986	9710	19,4	4,6	5,9	0,5	1,3	12,8
16. BULGARIA	1986	2437	-	-	7,8	-	2,4	12,2
17. CEHOSLOVACIA	1986	3727	21,4	5,1	9,9	-	2,9	15,6
18. POLONIA	1986	1457	17,0	4,6	8,3	-	1,7	12,1
19. UNGARIA	1986	1805	-	-	11,2	-	3,0	16,1
20. URSS	1986	2994	15,5	4,1	8,9	-	2,2	11,1
21. IUGOSLAVIA	1986	2200	10,5	3,0	6,5	-	-	7,0

x) Venit naţional
Sursa: Vezi Anexa nr.3

O primă remarcă se referă la faptul că ponderea cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în PIB în România era în 1991 între cele mai scăzute (12,5%). Decalajele în cazul acestui indicator sunt mult mai mici decât cele în cazul PIB/locuitor. Cele mai multe ţări europene dezvoltate au înregistrat ponderi mai mari (de 1,5-2 ori) a cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în PIB decât în România. Cele mai mari ponderi se întâlnesc în ţări ca: Suedia (30,1%), Norvegia (29,5%), Olanda (27,7%), Franţa (27,2%), Danemarca (25,5%) etc.

Factorul primordial al acestui rezultat este nivelul de dezvoltare economică – suportul material indispensabil pentru promovarea unui sistem solid de securitate socială. Un alt factor care particularizează ţările mai sus menţionate, din acest punct de vedere, este în opinia noastră, legat de caracterul şi coordonatele politicii sociale promovate în fiecare ţară. Astfel, ţările nordice a căror politică socială s-a dezvoltat având drept suport suplimentar concepţii cu accente de sorginte social-democratică sunt caracterizate printr-o accesibilitate largă (practic întreaga populaţie îndreptăţită) la diferite prestaţii de securitate socială. Rezultatul: ponderea foarte înaltă a cheltuielilor de securitate socială în PIB. Spre deosebire de acestea, în alte ţări cu o politică socială mai selectivă pentru anumite prestaţii (exemplu: prestaţiile familiale în Germania), rezultatul este o pondere mai puţin înaltă comparativ cu prima categorie. Grăitoare în acest sens este comparaţia între Suedia şi Germania. Cu aproximativ acelaşi nivel al PIB/loc (16300 dolari în 1986). Suedia a înregistrat o pondere a cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în PIB cu 8 puncte procentuale mai mare decât în Germania.

Dincolo de această particularitate frapantă se cuvine să facem şi alte nuanţări legate de accentele pe care fiecare ţară le pune în cadrul politicii sale sociale. Astfel, dacă facem abstracţie de ţările nordice cu particularitatea lor în domeniul, este cunoscut de pildă, că Franţa a promovat o politică de lungă tradiţie orientată spre familiile, politica generoasă prin multitudinea formelor de

sprijinire a familiilor cu copii. Acesta este unul din factorii care explică nivelul înalt al ponderii pe care o deţin alocaţiile familiale în PIB în Franţa (3,1% în anul 1986), departe de următoarea ţară (Belgia cu 2,5%) în ierarhia ţărilor europene dezvoltate alcătuită după acest indicator; Germania deţinea la acest capitol de prestaţii sub 1% (0,7%). Aceasta în condiţiile în care diferenţele în ceea ce priveşte nivelul dezvoltării economice şi în ponderea populaţiei potenţial accesibilă la aceste prestaţii (populaţia sub 16 ani) sunt practic nesemnificative.

Un loc aparte îl ocupă factorul demografic configuraţia pe grupe de vârstă a populaţiei care structurează în bună măsură diferitele tipuri de prestaţii sociale. În condiţiile accesibilităţii pe scară largă la unele categorii de prestaţii (de exemplu: pensii, servicii de sănătate, ponderea populaţiei îndreptăţită la astfel de prestaţii în totalul populaţiei influenţează esenţial volumul şi ponderea cheltuielilor cu prestaţiile respective PIB. Se cunoaşte, de exemplu, faptul că în general, nevoia şi respectiv consumul de servicii de sănătate sunt de cca. 3 ori mai mari în cazul persoanelor vârstnice comparativ cu cele ale persoanelor tinere; parametrii factorului demografic influenţează volumul cheltuielilor cu sănătatea – în acest caz – dincolo de factorii intrinseci ai sistemului de sănătate: gama şi calitatea serviciilor, parametrii specifici ai costurilor îngrijirii medicale etc.

Ţările relativ mai puţin dezvoltate (Grecia şi Spania), ţări care au un PIB/loc. De 3-5 ori mai mare decât al României, afectează 17-18% din PIB pentru prestaţii de securitate socială, cu 4-5 puncte procentuale mai mult decât România.

Comparativ cu ţările foste socialiste, România se situează de asemenea pe ultimul loc, atât în ceea ce priveşte nivelul PIB/loc., cât şi ponderea cheltuielilor cu prestaţiile sociale în PIB.

O altă remarcă este aceea că, în timp, pe măsura creşterii economice, dar şi a acţiunii unor factori intrinseci ai sistemului de securitate socială, precum şi a manifestării unor tendinţe de armonizare între ţări a măsurilor din acest domeniu, se constată că a avut loc o creştere mai rapidă a volumului resurselor absorbite de securitatea socială decât a PIB şi, în consecinţă, creşterea ponderii acestora în produsul intern brut (anexa 3). Aceasta şi pentru faptul că în perioada 1980-1986 s-a continuat (este adevărat că în ritmuri încetinite comparativ cu perioada anterioară) procesul de dezvoltare a măsurilor din sistemul securităţii sociale.

Se cuvine subliniat însă, în acest context, faptul că în ţările europene dezvoltate, la jumătatea deceniului nouă, a apărut un proces de stabilizare a ponderilor cheltuielilor cu prestaţiile de securitate în PIB. Pe de o parte, datorită „maturizării" schemelor de securitate sociale cu toate elementele lor definitorii (accesibilitate, grad de acoperire a riscurilor, sistem de revalorizare etc.) şi, pe de altă parte, datorită manifestării unor presiuni pe care volumul cheltuielilor antrenate cu prestaţiile sociale le-au exercitat asupra sistemului economic.

România se situează departe de această fază a „maturizării" sistemului de securitate socială. Problematica este de o complexitate deosebită dacă avem în

vedere tendinţa firească de ajustare şi dezvoltare a sistemului securităţii sociale din ţara noastră astfel încât aceasta să devină comparabil cu cel din ţările dezvoltate din Europa. De aceea, descifrarea mecanismelor care conduc la dimensionarea – în limite rezonabile – a ponderii cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în PIB în prezent şi mai ales, în următoarea perioadă impune o analiză specială. Construită pe evaluarea influenţei punerii în aplicare a unor sisteme de măsuri de securitate socială, o astfel de analiză poate atrage atenţia unor nevoi ce urmează a fi acoperite în acest domeniu şi concomitent, asupra surselor de finanţare, a impactului derulării măsurilor asupra bugetului şia modului de armonizare cu mecanismele economiei de piaţă etc.

O remarcă specială se cuvine a fi făcută în privinţa coordonatelor specifice concepţiei şi practicii din fiecare ţară în domeniul securităţii sociale, coordonate care particularizează sistemele şi, în final, volumul resurselor absorbite de acestea. Amintim, în acest context, că dincolo de o serie de factori cum sunt: structura pe vârste a populaţiei, rata şomajului etc., volumul cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială depinde de accentele puse de fiecare ţară pe o modalitate sau alta de acoperire a unor nevoi generate de apariţia unor riscuri – prin sistemul securităţii sociale sau lăsată la opţiunea individuală cu ajutorul instrumentelor pieţei; de exemplu, cheltuielile cu serviciile de sănătate prin sistemul securităţii sociale deţineau în 1986 în Austria 3,1% în PIB, în timp ce în Franţa 6,6%; în România această pondere era în 1991 de 3,0%. În ceea ce priveşte ponderea cu prestaţiile pentru protecţia şomerilor sau pentru pensii, aceasta diferă în raport cu rata şomajului (dependentă de politica de ocupare a forţei de muncă) şi respectiv de caracteristicile schemelor de pensionare, precum şi de mărimea prestaţiilor (ajutor de şomaj, pensii).

Ţinând seama, în linii mari, de tendinţele ce par a fi evidente în ceea ce priveşte relaţia dintre nivelul de dezvoltare şi ponderea cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială (total şi pe principalele scheme) în PIB, considerăm că este important de subliniat particularitatea sistemului fiecărei ţări dată de: modul de integrare a acestora în mecanismele pieţei, obiectivele economice şi sociale urmărite, eficienţa cu care sunt cheltuite resursele pentru acoperirea diferitelor riscuri.

O ultimă remarcă trebuie făcută în legătură cu faptul că, în majoritatea ţărilor, prestaţiile băneşti reprezintă 70-80% din totalul prestaţiilor. În România ponderea era, în 1991, de 74%. Relevanţa aceste sublinieri este dată de faptul că acest tip de prestaţii reprezintă, pe de o parte, o susţinere directă şi imediată a persoanelor în cazul apariţiei unor riscuri din sfera de cuprindere a securităţii sociale şi, pe de altă parte, că reprezintă un volum important de resurse a căror administrare dar mai ales „manevrare” influenţează esenţial cererea, macroechilibrele financiare, potenţează sau restricţionează înclinaţia spre investiţii etc. De aici, necesitatea ca această categorie de prestaţii să constituie subiect de observaţie permanentă deopotrivă din perspectiva obiectivelor sociale la nivelul individului şi a macroechilibrelor, a unui permanent racord între aspectele sociale şi economice ale dezvoltării.

Anexa nr. 1 - SIstemul asigurărilor sociale. Venituri şi cheltuieli (prestaţii)

I. Asigurările sociale de stat

• Dreptul la asigurări sociale de stat au: salariaţii din întreprinderile de stat, societăţi mixte, sectorul privat şi parţial liber profesioniştii.

• Bugetul: (a) Veniturile se constituie dintr-o contribuţie de 25% la fondul de salarii. Se plăteşte de către întreprinderi, instituţii publice, patroni. Pentru salariaţii încadraţi în gr. I şi II de muncă, contribuţia este de 35% şi respectiv 30%; (b) Cheltuielile (prestaţiile) se fac pentru: (1) pensii (pentru muncă şi limită de vârstă, invaliditate, de urmaşi); (2) indemnizaţii de boală; (3) indemnizaţii legate de maternitate şi pentru îngrijirea copilului bolnav; (4) proteze şi aparate ortopedice şi alte aparate medicale; ajutoare sociale ocazionale în caz de deces ce se acordă familiilor de salariaţi şi pensionarilor; (5) ajutoare sociale.

• Fonduri speciale:

a) Fondul pentru pensie suplimentară

Dreptul la pensie suplimentară: la fel ca şi în cazul pensiei de bază. Veniturile se constituie dintr-o contribuţie de 3% din salariul de bază; contribuţia este plătită de salariaţi şi alimentează fondul pentru pensia suplimentară din care sunt plătite aceste pensii.

b) Fondul pentru ajutor de şomaj

c) Asigurarea în limita fondului constituit din cota de 2% din CAS; fondul este destinat compensării a 50% din preţul medicamentelor consumate ambulatoriu, compensării parţiale a consumului de medicamente în unităţi de ocrotire a sănătăţii.

II. Asigurările sociale ale agricultorilor

Acestea au un buget distinct, cu gestiune separată. Se adresează foştilor membri ai cooperativelor agricole şi ţăranilor individuali care plătesc contribuţie de asigurări sociale; dat fiind faptul că unităţile agricole cooperatiste s-au desfiinţat, acest buget s-a blocat în 1991; pentru plata pensiilor ţăranilor din 1991 a fost necesar un împrumut pentru perioada aprilie-septembrie 1992, s-a prevăzut ca veniturile acestui fond să se constituie dintr-o contribuţie de 0,5% pe încasările întreprinderilor cu capital integral sau majoritar de stat. Prestaţii: toate categoriile de pensii.

III. Pensii IOVR

Sunt finanţate de la bugetul statului; tipurile de prestaţii; ca şi în cazul asigurărilor sociale de stat.

IV. Alte bugete de asigurări sociale

(a) Asigurările sociale ale cooperativelor meşteşugăreşti, pentru salariaţii din acest sector veniturile şi prestaţiile; în mare, la fel ca în cazul bugetului asigurărilor sociale de stat. (b) Asigurările sociale ale meşteşugarilor cu ateliere proprii, acordă prestaţii pentru cei care plătesc contribuţii; (c) Bugetele de asigurări sociale ale

avocaţilor, scriitorilor, artiştilor plastici, cultelor etc. Aceste bugete sunt independente; îşi formează veniturile din resurse proprii şi sunt plătite, în linii mari, aceleaşi prestaţii ca şi în cazul bugetului asigurărilor sociale de stat. Bugetele pentru pensii suplimentare se constituie şi pentru ţărani, membrii colectivelor meşteşugăreşti, avocaţi şi militari.

Anexa nr.2 - Veniturile şi cheltuielile fondului de asigurare pentru şomaj

-miliarde lei –

	31 dec. 1991	31 mai 1992
1. Venituri	39,9	26,8
2. Cheltuieli – total din care pentru:	6,9	13,8
2.1. ajutor de şomaj	4,2	13,2
2.2. plata celor aflaţi în şomaj tehnic	2,2	-
2.3. plata absolvenţilor neîncadraţi în activitate	0,1	-
2.4. pregătirea profesională a şomerilor	0,1	0,1
2.5. cheltuieli pentru transmitere a plăţilor prin oficiile poştale	0,1	0,3
Excedent	+33,0	+13,0

Note: 1) Veniturile sunt obţinute din următoarele surse: plata unei contribuţii de 5% (4% din fondul de salarii plătită de întreprindere, 1% din salariu plătită de salariaţi); 2) Plata lucrătorilor disponibilizaţi temporar din motive tehnice sau legate de lipsa energiei.

Sursa: *Ministerul Economiei şi Finanţelor, Comisia Naţională pentru Statistică.*

Anexa nr. 3 - Ponderea cheltuielilor cu prestaţiile de securitate socială în pib. total şi pe principalele scheme (%)

Ţara	Anul								
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. AUSTRIA	1980	21,4	3,0	8,8	1,1	2,5	0,8	17,2	9542
	1986	24,4	3,1	10,7	1,2	2,3	0,7	19,6	13730
2. BELGIA	1980	24,7	4,8	6,6	3,6	2,6	2,8	19,7	11117
	1986	24,9	5,1	6,9	4,2	2,5	2,4	19,7	11412
3. DANEMARCA	1980	26,2	5,5	7,8	3,2	0,8	1,4	15,4	12130
	1986	25,5	4,7	7,7	4,0	0,4	1,3	15,5	17647
4. ELVEŢIA	1980	12,8	-	7,5	0,1	-	0,8	-	15278
	1986	13,4	-	7,6	0,2	-	0,8	-	23034
5. FINLANDA	1980	17,3	4,4	6,0	0,5	0,7	0,7	11,1	10504
	1986	22,1	5,4	10,3	0,9	0,7	1,5	14,3	15281
6. FRANŢA	1980	25,0	5,5	7,6	1,2	2, 6 3,1	1,4	19,1	11541
	1986	27,2	6,6	9,3	2,1		-	20,2	14081
7. GERMANIA	1980	23,1	5,8	9,6	1,4	1,2	1,0	15,2	12263
	1986	22,7	6,1	9,2	2,0	0,7	0,8	14,6	16300
8. GRECIA	1980	11,6	1,9	5,5	-	0,6	0,4	9,6	3813
	1986	18,3	1,9	10,9	0,9	-	0,6	16,0	3144
9. ITALIA	1980	17,1	4,3	5,7	0,4	0,6	0,8	12,5	7379

Ţara	Anul								
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	1986	-	-	8,8	0,4	0,4	0,4	10,0	11535
10. NORVEGIA	1980	19,7	6,3	7,4	0,4	1,0	1,8	11,6	13465
	1986	29,5	14,2	8,1	0,4	1,1	2,3	15,1	16683
11. OLANDA	1980	27,3	5,7	11,1	1,1	2,1	2,0	21,5	11176
	1986	27,7	5,6	11,3	3,1	1,9	1,6	22,1	13466
12. PORTUGALIA	1980	8,7	0,2	5,2	0,4	0,7	1,0	8,1	2425
	1986	9,9	0,2	5,6	0,5	0,8	0,6	9,3	2964
13. SPANIA	1980	15,3	3,7	5,8	2,1	0,4	1,5	11,3	5113
	1986	17,2	3,9	7,5	2,7	0,2	0,9	13,2	6247
14. SUEDIA	1980	31,1	7,4	9,6	0,4	1,6	3,3	18,2	14450
	1986	30,1	7,4	12,6	2,0	4,6	3,2	16,9	16328
15. REGATUL UNIT	1980	17,2	4,8	5,5	0,7	1,3	0,5	11,3	9749
	1986	19,4	4,6	5,9	0,5	1,3	0,5	12,8	9710
16. BULGARIA[x]	1980	-	-	7,8	-	2,4	1,8	12,2	2723
	1986	-	-	8,9	-	2,5	1,9	13,4	2437
17.	1980	18,9	4,2	9,9	-	2,8	1,4	14,1	2880
CEHOSLOVACIA[x]	1986	21,4	5,1	9,9	-	2,9	2,6	15,6	3727
18. RDG[x]	1980	16,0	4,5	8,7	-	0,7	2,0	11,5	5665
	1986	14,1	4,4	6,5	-	0,7	1,8	9,7	7289
19. POLONIA[x]	1986	17,0	4,6	8,3	-	1,7 3,0	1,6	12,1	1457
20. UNGARIA[x]	1980	18,2	3,9	9,5	-	3,0	1,7	14,3	1689
	1986	-	-	11,2	-	0,3	1,8	16,1	1805
21. URSS[x]	1980	14,2	4,2	7,3	-	0,3	2,1	9,8	2591
	1986	15,5	4,1	8,9	-	0,3	2,2	11,1	2994
22. IUGOSLAVIA	1981	10,0	3,6	5,1	-	0,4	0,8	6,3	3665
	1986	10,5	3,0	6,5	-	-,	0,6	7,0	2200
23. ROMÂNIA	1980	7,7	2,3	3,0[1]	-	1,9[2]			1939
	1986	10,1	2,2	4,8	-	2,7[2]			-
	1989	11,2	2,4	6,0	-	3,0[2]			2154
	1990	13,2	2,8	7,0	-	2,8[2]			1732
	1991	12,9	3,5	6,4	0,3	1,8 (2,0)[2]	0,7	9,3	1192

Note: [x]) *venit naţional*
[1)] *numai pensii de asigurări sociale de stat*
[2)] *inclusiv asistenţă socială*

Sursa: Calculat pe baza datelor din: The Cost of Social Security. Thirteenth international incuiry OIM, Geneva, 1992, p. 60-69, 82-84, 118-122, 163-167, 179-181. Pentru România - estimări: pentru 1991 pe baza datelor de la Ministerul Economiei şi Finanţelor; pentru 1980-1990, pe baza datelor din Anuarul statistic al României, 1991, p. 646-647, 650- 651; Buletin statistic trimestrial nr. 2/1992, p. 107; România, Accelerating Transition: Human Resources Strategy for 1990, World Bank 1992, p. 177. PIB/loc: Economia mondială în cifre, iunie 1991, p. 20 (pentru 1980 şi 1985); pentru 1989-1991 estimări (MP), utilizând cursul oficial de schimb lei/dolar: 16 lei (1989). 21 lei (1990), 76 lei (1991).

ABREVIERI

MF = Ministerul Finanţelor
MMPS = Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale
SGG = Secretariatul General al Guvernului
SSH = Secretariatul de Stat pentru Handicapaţi
SSVR = Subsecretariatul de Stat pentru Problemele Victimelor Revoluţiei din decembrie 1989

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 26/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

JUSTIŢIA SOCIALĂ ŞI ECONOMIA DE PIAŢĂ _____ 99
Piaţa contra justiţiei sociale 100
Economia socială de piaţă 105
Piaţa in ajutorul sistemelor sociale 109
Capitalismul. un sistem just? 114
Justiţia regulilor sociale 119
Justiţia comportamentelor individuale 124

JUSTIŢIA SOCIALĂ ŞI ECONOMIA DE PIAŢĂ

Roxana IFTIMIE

Organizată de către filiala europeană a Institutului de Studii Umane la Aix-en-Provence, Franţa, Universitatea de Vară a Noii Economii reuneşte anual cercetători din mai toate ţările lumii.

În esenţă, Institutului de Studii Umane (Institute for Human Studies), fondat în SUA, în 1961, şi în Europa, în Franţa, în 1989, este adeptul doctrinei Liberalismului clasic şi militează pentru aplicarea acestuia în zilele noastre, atât în domeniul politico-economic, cât şi în alte discipline, aşa-numite „umane", cum sunt filozofia, dreptul, psihologia.

Printre reprezentanţii de marcă din secolul XX ai Şcolii Liberalismului clasic pot fi amintiţi L. von Mises, F.A. Hayek, M. Friedman, G. Stiegler, J. Buchanan, M. Allais, toţi fiind laureaţi ai premiului Nobel în ştiinţa economică, cu excepţia primului, considerat însă ca şef de Şcoală în acest secol.

La Seminarul celei de-a XIV-a Universităţii de Vară a Noii Economii, care s-a desfăşurat având ca temă „Justiţia socială şi economia de piaţă", am avut privilegiul de a mă număra şi eu printre participanţi.

Lucrările Universităţii au constat din comunicări prezentate de către personalităţi ale ştiinţei economice, urmate de comentarii ale colegilor acestora şi apoi de discuţii cu publicul auditor. În continuare, prezentăm sinteza celor şase teme generale, sub ale căror idei s-a circumscris programul fiecărei zile.

PIAŢA CONTRA JUSTIŢIEI SOCIALE

Economia de piaţă = eficienţă

Toată lumea recunoaşte astăzi eficacitatea economiei de piaţă. Eşecul economiilor planificate este evident: penurii de tot felul, datorii externe, dezorganizarea producţiei.

Nu numai ţările socialiste din Europa de Est, dar şi cele mai sărace state din Lumea a treia, abandonează planificarea (centralizată, n.t.) angajându-se într-un program de privatizare şi deschizându-se liberului schimb.

Ruptura cu socialismul a fost deci reacţia popoarelor doritoare să-şi îmbunătăţească nivelul de viaţă şi să termine cu sărăcia şi mediocritatea. Toate speranţele lor sunt puse în economia de piaţă. Adesea, aceste speranţe sunt nemăsurate, de la trecerea la economia de piaţă aşteptându-se rezultate imediate şi spectaculoase, ceea ce, desigur, nu este cazul.

Economia de piaţă = libertate

Dar respingerea planificării (centralizate) a însemnat şi respingerea dictaturilor care o adoptaseră. Comunismul nu este numai un eşec economic, dar şi un regim inuman care dispreţuieşte drepturile omului şi libertăţile publice.

Trecerea la economia de piaţă înseamnă, de asemenea, intrarea în lumea liberă care a rămas fidelă, mai mult sau mai puţin, principiilor economiei de piaţă. Piaţa este sinonimul libertăţii.

Noii îmbogăţiţi

Totuşi, economia de piaţă nu are numai avantaje în ochii tuturor, ea antrenează şi un număr de vicii sociale.

O economie de piaţă nu este şi o economie mai inegală ? Într-o economie de piaţă nu toată lumea ajunge imediat la reuşită. Există „noii îmbogăţiţi” care câştigă prea mulţi bani şi prea uşor, după părerea celorlalţi. Bogăţia lor se etalează în mijlocul persoanelor rămase încă în sărăcie.

Noii săraci

Dacă există noi îmbogăţiţi, există de asemenea şi noi sărăciţi. Şomajul este un flagel descoperit acum de mii de persoane ce cunoscuseră deplina ocupare a forţei de muncă specifică economiilor dirijate. Chiar ţările

occidentale se confruntă cu acest flagel, ţările cele mai dezvoltate având a „patra lor lume”, o lume de excluşi şi cerşetori. Într-o societate a bogăţiei, chiar a risipei, unii sunt reduşi la supa populară. Prin urmare, piaţa-eficenţă şi piaţa-libertate poate fi, de asemenea, piaţa-inegalitate şi piaţa-injustiţie.

Statul redistribuitor

Aceste critici contra pieţei apar cu atât mai acute comparate cu capacitatea Statului ce pare înzestrat cu toate virtuţile. Avem în vedere nu un Stat totalitar şi opresor, cu un Stat cumsecade şi binevoitor, care are ca misiune temperarea exceselor economiei de piaţă. Statul trebuie să-şi ia sărăcia eliminării inegalităţilor, a dezechilibrelor celor mai frapante şi a introducerii justiţiei sociale în viaţa economică.

Forma cea mai dorită a intervenţiei Statului este redistribuţia. Statul redistribuitor prelevă de la unii pentru a da altora şi ia din producţia naţională ceea ce este necesar interesului general.

Justiţia socială = refuzul pieţei

În realitate, ne vom da seama imediat că apelul la justiţie socială nu este decât un alibi al partizanilor Statului.

În economiile planificate (centralizat), dar şi în celelalte, prea mulţi oameni trăiesc pentru şi prin Stat. Ei se tem (adesea, pe bună dreptate) că trecerea la economia de piaţă pură înseamnă o repunere în discuţie a Statului şi, prin intermediul acestuia, a situaţiei lor personale. Proclamând de formă dorinţa de a merge spre piaţa (liberă, n.t.) ei refuză să avanseze într-o direcţie care se tem că nu le va îmbunătăţi soarta, ci din contră, o va degrada. În numele justiţiei sociale, se încearcă deci acoperirea contra „daunelor” aduse de trecerea la economia de piaţă.

Câştigurile sociale

Spre exemplu, într-o economie socialistă, ce cetăţean nu a obţinut prin bună-voinţa Statului, unele drepturi sociale la care nu vrea să renunţe. Chiar Ceauşescu a fost lăudat de către unii români pentru meritul de a fi dat o locuinţă fiecărei familii.

În acelaşi fel, Statele au garantat de 50 de ani un număr mare de astfel de avantaje, aparent gratuite: pensie, sănătate, cultură, educaţie. Desigur, aceste garanţii au fost amăgitoare în majoritatea ţărilor. Cu toate acestea, oamenii nu sunt gata să le abandoneze şi să se reorienteze spre economia de piaţă.

Privilegiile conducătorilor

Printre cei ce au moştenit cele mai mari drepturi se află conducătorii fostelor regimuri, notabilităţile de tot felul care au ştiut să-şi facă recunoscute o mulţime de privilegii. Mizeria maselor nu îi privea deloc, ei aveau totul pentru a trăi bine.

Situaţia nu este radical diferită în ţările occidentale. Aici, de asemenea, conducătorii de tot felul, creaţi de către economia dirijată şi socializată, se tem de o repunere în cauză a Statului şi a privilegiilor pe care el le-a adus. El sunt adesea acei „buni apostoli" care sperie populaţiile denunţând injustiţiile pieţei. În realitate, ei se tem în special pentru propriul lor viitor. Trăind din opresiune, încearcă să respingă libertatea.

Drepturi de proprietate fără obiect

Un alt mod de a frâna sau bloca trecerea la economia de piaţă este invocarea nedreptăţilor pe care le-ar putea crea recunoaşterea noilor drepturi de proprietate. Când totul aparţine Statului, cum se poate atribui indivizilor proprietatea ? Se poate considera că fiecare cetăţean ar trebui să aibă un drept. Sau se pot da drepturi foştilor proprietari, când aceştia sunt cunoscuţi. Sau se pot recunoaşte drepturi muncitorilor sau sindicatelor lor. În lipsa posibilităţii de rezolvare simplă a acestei redistribuiri, se va concluziona că piaţa nu poate în mod concret să se organizeze.

Evident, se va uita în această afacere de toate posibilităţile oferite de o piaţă liberă a capitalurilor, care permite, de exemplu, atribuirea proprietăţii celui ce oferă cel mai mult.

Aceleaşi obstacole au fost întâlnite şi în economiile occidentale când s-a intenţionat eliminarea proprietăţii de stat. În domeniul privatizării, soluţia economică simplă care constă în a atribui drepturi acelora care sunt decişi să le plătească a fost adesea respinsă sub pretextul că aceasta se va face pe seama drepturilor câştigate de lucrători sau de cetăţeni naţionali, sau chiar de către administraţii.

Teama de inadaptare

Este clar că tranziţia de la economia dirijată (centralizat, n.t) către economia liberă este însoţită în mod necesar de o refacere a resurselor şi a activităţilor şi că aceasta se traduce în termeni de ocupare a forţei de muncă. Unele locuri de muncă-artificiale şi create de către administraţie – vor dispărea, în timp ce altele noi – rentabile şi garantate de piaţă – vor apărea.

Sunt numeroşi aceia ce nu înţeleg această adaptare necesară sau îi supra-estimează costurile. Ei nu au deloc încredere în mecanismul pieţei muncii şi capitalului şi nu cunosc rolul întreprinderilor în acest proces de mutaţie.

De altfel, în numele aceloraşi reticenţe, numeroase guverne occidentale subvenţionează întreprinderi şi activităţi perimate, privând de şanse oameni şi sectoare dinamice. Răsplata este, fără îndoială, şomajul, rezultat mai mult al refuzului schimbării decât al schimbării însăşi.

Refuzul concurenţei

Din moment ce economia de piaţă implică deschiderea către liberul schimb, ea are contra sa pe toţi aceia ce nu vor să fie expuşi concurenţei. Ei se află în Europa de Est, a cărei situaţie ar fi compromisă dacă întreprinderile lor ar trebui să fie supuse sancţiunilor competiţiei internaţionale.

Dar ei sunt mai numeroşi în Europa de Vest, căci îşi dau seama că sunt ameninţaţi de concurenţă. El încearcă să împiedice prin toate mijloacele jocul pieţei, evident, sub pretext că „alţii nu joacă jocul". Opuşi astăzi japonezilor, mîine vor fi contra lucrătorilor şi produselor din est. Astfel, se visează a se face din Comunitatea Europeană o fortăreaţă capabilă să protejeze ţările membre contra agresiunilor străine. Se doreşte a se bucura de eliberarea popoarelor din est, cu condiţia însă ca acestea să rămână la ele, ţinute în afara pieţei mondiale, rezervată unei „elite".

Justiţia socială-conspiraţie contra schimbării

Desigur, toţi cei ce au interesul să se protejeze contra concurenţei, toţi cei ce se tem de efectele schimbărilor, toţi cei ce se gândesc la posibilitatea pierderii privilegiilor sau a amăgitoarelor lor „drepturi câştigate" nu-şi pot pleda cauza invocând adevăratele lor motive. Ei evocă, prin urmare, faimoasa „justiţie socială". Ei vor denunţa viciile sociale ale pieţei şi vor pretinde reglementări de natură să „stăpânească" economia de piaţă.

Unii o vor face fiind de bună credinţă. Mai întâi, ei nu ştiu nimic despre perspectivele pieţei, chiar dacă trăiesc în economia de piaţă de secole. Este deci necesar să se cerceteze să şi să se explice mai bine regulile pieţei şi, în primul rând, să se răspundă la întrebarea dacă piaţa este într-adevăr atât de „injustă" cum se spună.

Dar alţii nu sunt de bună credinţă. Şi justiţia socială stă în centrul unei vaste conspiraţii contra schimbării. Corporaţiile, sindicatele, nomenclaturiştii, administraţiile de tot felul nu au interesul ca spaţiul de acţiune al pieţei să se lărgească, iar ca cel al Statului să se restrângă. Ei nu ezită să exploateze

nerăbdarea legitimă născută după ani de dezastru sau creşterea şomajului (chiar dacă aceasta este trecătoare). Multiplicându-şi eforturile pentru a face economia de piaţă inoperantă, ei se grăbesc să denunţe crizele prezente, noile probleme, care nu sunt de în fapt decât greaua moştenire a economiei planificate statal.

Trebuie spus adevărul despre piaţă, dar şi despre adversarii ei, chiar când aceştia se ascund în spatele pavezei justiţiei sociale.

ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAŢĂ

A treia cale

Astăzi, toată lumea este convinsă de necesitatea trecerii de la economia planificată la economia de piaţă.

Dar sunt cunoscute, de asemenea, reticenţele inspirate de trecerea la capitalism. Şi chiar dacă în aparenţă se doreşte o ruptură cu planificarea, nu se doreşte căderea în „capitalismul sălbatic". De aici decurge ideea celei de-a „treia căi", un gen de compromis între libertatea economică, ale cărei performanţe sunt apreciate, şi intervenţia Statului, însărcinat cu organizarea justiţiei sociale.

A treia cale a fost deja încercată în numeroase ţări occidentale. Rezultatele obţinute ne dau însă dreptul de a considera această cale un model pentru ţările din est ?

Ponderea Statului Providenţă

Oricare ar fi formula aleasă, cea de-a treia cale conduce întotdeauna la Statul Providenţă.

Şi prezenţa Statului Providenţă, la rândul său, conduce la creşterea permanentă a prelevărilor obligatorii. Indivizii şi întreprinderile sunt apăsaţi de impozite, de cotizaţii, iar bugetele publice nu încetează să crească.

Aceasta înseamnă că o mare parte a activităţii economice nu se mai supune legilor pieţei, ci depinde de deciziile administraţiei şi de criterii politice: iată-ne reveniţi, într-un mod indirect, la o logică a planificării (centralizate, n.t).

Reglementarea

Funcţiile financiare nu sunt singurul mod în care Statul Providenţă îşi face simţită prezenţa.

Reglementările sunt tot la fel de împovărătoare. Ele încadrează toată activitatea economică şi socială.

Statul nu lasă nimic la voia întâmplării. De la naştere până la moarte, în procesul educaţiei şi al muncii, individul este prins în angrenajul colectivităţii.

Nici o întreprindere, nici o iniţiativă economică, nici o relaţie socială nu poate exista şi nu se poate dezvolta fără acordul puterii publice.

Sectorul public

Mai mult: Statul este acela care ia sub pulpana sa viaţa economică. Acesta nu numai că garează activităţi care pot fi considerate la limită drept servicii publice (cum sunt învăţământul şi sănătatea), dar şi produce bunuri şi servicii vandabile, care ar putea foarte bine să fie furnizate de întreprinderi private concurenţiale. Existenţa unui sector public foarte important este evident un mijloc de a întreţine o administraţie şi o birocraţie influente. Astfel înţelegem de ce unele ţări socialiste sunt seduse de această metodă: se doreşte trecerea la capitalism şi se admit binefacerile iniţiativei private, dar aceasta nu este considerat un motiv pentru distrugerea economiei publice. Se doreşte păstrarea a ceea ce există şi adăugarea la aceasta a coordonatelor pieţei (libere, n.t).

Progresivitate contra productivitate

Drama celei de-a treia căi astfel concepute este că ea va distruge foarte repede resorturile creşterii economice.

Statul, având nevoie de fonduri substanţiale pentru a-şi efectua redistribuţia şi pentru a face să funcţioneze sectorul public, va lua banii necesari de acolo de unde aceştia există.

Orice Stat providenţă utilizează progresivitatea: factura Statului este mai puternică pe măsură ce se avansează pe scara veniturilor şi patrimoniilor.

Progresivitatea afectează elementele cele mai dinamice ale economiei, acelea care prin munca lor, prin iniţiativa lor, prin voinţa de progres şi schimbare, sunt în măsură să antreneze ansamblul colectivităţii. Aceia ce sunt cei mai productivi suportă impozitele cele mai mari. Ei nu se lasă mult timp prinşi în acest joc şi sfârşesc prin a merge la pescuit mai curând decât la muncă, din moment ce eforturile nu le sunt nici recunoscute, nici rentabile.

Creşterea dispare şi toată populaţia, inclusiv săracii, este afectată. Acest scenariu a caracterizat situaţia ţărilor scandinave şi a Marii Britanii în anii ’70.

Protecţia contra concurenţei

Distrugător al procesului creşterii, Statul Providenţă vrea să repare stricăciunile. În climatul de improductivitate crescândă, el este adus în situaţia de a-şi lua încă şi mai mult în sarcină destinul întreprinderilor. În curând acestea nu vor mai putea funcţiona decât cu ajutorul subvenţiilor şi protecţiilor de tot felul.

Sancţiunea ar putea veni din partea comerţului exterior. În acest domeniu, imprudenţele şi erorile comise într-o ţară constituie un noroc pentru producătorii străini.

Guvernele îşi fac atunci o datorie din protecţia producătorilor naţionali contra concurenţei internaţionale: barierele vamale reapar, adesea sub forma subtilă a protecţionismului monetar, financiar, sub pretextul "politicii industriale" . Unele avantaje de foarte scurtă durată, care permit supravieţuirea câtorva întreprinderi, anunţă şi pregătesc o pierdere generală de competitivitate şi fac ca un prejudiciu foarte grav să apese pe toţi consumatorii: diminuarea puterii de cumpărare.

Economia mixtă-sursă de ineficacitate

Ideea însăşi de "economie mixtă" este o sfidare a logicii şi a realităţii economice. În fapt nu pot coexista durabil două sectoare ale vieţii sociale, dintre care unul se supune imperativelor rentabilităţii şi concurenţei, în timp ce celălalt este direcţionat spre satisfacerea justiţiei sociale şi beneficiază de monopoluri şi privilegii. De aceea, acesta din urmă îl paralizează foarte repede pe primul. Grevele serviciilor publice, în transporturi, în sectoarele energetic şi bancar, duc în final la blocarea întregii ţări şi fac ca întreprinderile din sectorul privat să suporte super-costuri care le pot elimina din competiţia mondială.

Economia mixtă - sursă de arbitrariu

Sursă de ineficacitate datorită costurilor pe care le antrenează, economia mixtă, departe de realizarea obiectivelor "justiţiei sociale", este, în acelaşi timp, şi sursă de arbitrariu .

Ea creează o inegalitate inadmisibilă între cei ce muncesc în întreprinderi supuse concurenţei, de la care se aşteaptă o mare productivitate, şi al căror loc de muncă este tot timpul ameninţat, şi cei ce beneficiază de securitatea şi tihna sectorului public.

Ea creează, de asemenea, o inegalitate în puterea de cumpărare. Producătorii din sectorul privat se mulţumesc cu salarii fără întrerupere posibil de redus datorită concurenţei, iar în postura de consumatori suportă supracosturile sectorului public. Salariaţii sectorului public, din contra, câştigă în ambele situaţii : veniturile le sunt fixate fără să se ţină cont de productivitate, iar drept consumatori beneficiază de bătălia preţurilor care se poartă între întreprinderile private.

Corupţie şi privilegii : democraţia confiscată

În această descriere a societăţilor duale, roade ale celei de-a treia căi, nu există nici o condamnare morală din partea celor care beneficiază de sistem. În fond, sistemul se datorează sorţii, de ce nu ar profita de el? Dar profitând, ei devin ardenţi partizani ai situaţiei actuale, trecerea la economia de piaţa pură ne mai interesându-i. Ei înţeleg că vor avea şi mai mult de câştigat dacă activează pe tărâm politic, conservându-şi şi sporindu-şi privilegiile, decât în domeniul economic. În final, aceasta devine un joc conştient. Minorităţi bine organizate fac ca Statul Providenţă să funcţioneze numai în folosul lor. Ei contează pe legislaţie, pe redistribuţie, pentru a profita în plus de efortul celorlalţi.

Avantajele comune de care beneficiază un număr dintre ei se transformă destul de uşor în avantaje individualizate: privilegiul devine corupţie.

Drept de vot contra drept de proprietate

Ne putem întreba dacă aceste deturnări ale democraţiei nu sunt inerente democraţiei însăşi. Nu apare un conflict între democraţie şi liberalism ?

O societate a libertăţii cere un respect strict al drepturilor individuale şi, mai ales, al drepturilor de proprietate.

O societate democratică acordă fiecăruia un drept de vot. Dar ce se întâmplă dacă exercitarea dreptului de vot conduce la spolierea unora de munca lor, de veniturile şi patrimoniul lor, sub pretextul unei justiţii sociale decretate de majoritatea electorilor ?

Pericolul este toarte concret; coaliţia celor interesaţi în redistribuţie, presiunea grupurilor de interes asupra oamenilor politici sfârşesc prin a limita, chiar prin a anula, drepturile de proprietate ale acelora ce nu pot avea o poziţie majoritară.

Fragilele garanţii constituţionale

Ne putem linişti afirmând că o constituţie poate garanta drepturile de proprietate contra apetitului unei majorităţi de electori.

Aceasta înseamnă însă a uita că aceeaşi majoritate are puterea de a modifica constituţia şi de a o devia în sensul intereselor ei specifice. Nu trebuie idealizată, procedura de votare şi imaginat că electorul, odată intrat în cabina de votare, îşi uită interesele personale şi că un gen de miracol va face să iasă din urne un mitic "interes general".

Trebuie fără îndoială să existe forme de organizare a Statului şi mai ales moduri de selecţie şi de evoluţie ale dreptului foarte rigide, insensibile la variaţiile majorităţii politice, pentru ca drepturile individuale să fie respectate.

În jocul delicat dintre democraţie şi libertate cea de-a treia cale nu aduce nici o soluţie acceptabilă. Ea sfârşeşte prin a sufoca libertatea, desfigurând democraţia.

PIAŢA IN AJUTORUL SISTEMELOR SOCIALE

Piaţa, un gigant care doarme

Când se reproşează economiei de piaţă lipsa dimensiunii sociale, alta decât negativă, se ignoră piaţa.

Se ignoră prin confuzie. Se crede că toate ţările occidentale sunt tot atâtea economii de piaţă şi că dezordinile sociale existente acolo sunt imputabile pieţei. Noii îmbogăţiţi, noii sărăciţi îşi datorează situaţia jocului normalul economiei de piaţă, sau explicaţia trebuie căutată în altă parte? Înainte de toate, noii săraci sunt rodul Statului Providenţă.

Se ignoră, de asemenea, prin lipsă. Multe din posibilităţile pieţei nu sunt astăzi exploatate. În domeniul social perspectivele oferite de piaţă sunt considerabile. Piaţa este un gigant care doarme.

Sistemele sociale în criză

Explorarea posibilităţilor pieţei pare astăzi cu atât mai necesară cu cât sistemele aşa-zis "sociale", administrate de către Statul Providenţă, sunt în criză.

Criza este financiară. Bugetele sunt deficitare, costul prestaţiilor creşte şi povara cotizaţiilor se măreşte. Aproape toate sistemele publice de asigurări sociale sunt in pragul falimentului.

Dar criza este şi psihologică. Sistemele sociale au creat drepturi complet abuzive. Indivizii au sentimentul că societatea le datorează un numai de prestaţii şi că ar fi injust să nu mai beneficieze de ele; iresponsabilitatea este regula. Ea degradează cu câte puţin în fiecare zi condiţiile financiare ale sistemelor sociale.

Securitate socială sau asigurări private

Aceste rezultate nu sunt surprinzătoare. întreaga logică a sistemelor sociale trebuie pusă în discuţie. Este necesar, în primul rând, a ne întreba dacă majoritatea prestaţiilor astăzi încredinţate "Securităţii sociale" nu ar fi în mod natural de resortul asigurărilor private.

Cea mai mare parte a acestor servicii sociale poate aparţine pieţei şi a fost un pic cam repede etichetată drept "servicii publice". Acoperirea riscului de boală, sau de şomaj, sau de pensionare, poate constitui obiectul contractelor de asigurare, pe care le-ar putea administra întreprinderi private.

În sistemul actual, separarea a ceea ce se supune unei logici a asigurării de ceea ce ţine de misiunea serviciilor publice ar constitui deja un mare progres.

Costurile prohibitive ale monopolurilor publice

Nu numai noţiunea de serviciu public a fost pe nedrept extinsă la acest domeniu, dar, mai mult, gestiunea acestui serviciu public a fost încredinţată unor administraţii pletorice, centralizate şi birocratice.

În Franţa, Securitatea Socială este administrată de o entitate într-adevăr monstruoasă. Ca balena cu care ea se identifică de bună-voie, Securitatea Socială are o astfel de dimensiune încât nu poate supravieţui. Este inutil a căuta câştiguri de productivitate într-un ansamblu care se sustrage concurenţei Numai pluralitatea şi autonomia organelor de gestiune poate conduce la performanţe superioare. Si ce este mai diversificat, mai autonom şi mai performant decât întreprinderile private supuse concurenţei *i*

Asigurare contra redistribuţie

O ultimă eroare de fond a sistemelor sociale a fost dorinţa de a face din aceste sisteme instrumente noi pentru realizarea redistribuţiei veniturilor. În acelaşi fel în care fiscalitatea a fost dorită progresivă, s-a decis că cei ce aveau venituri superioare trebuie să se dovedească solidari cu cei mai modeşti.

Astfel, Securitatea Socială s-a găsit amestecată într-o politică a veniturilor, într-o politică fiscală şi într-una familială.

Ar fi fost mai bine, şi aici, să se separe ceea ce ţine de domeniul asigurărilor de ceea ce priveşte solidaritatea.

Pentru asigurări trebuie refuzat principiul primelor variabile în funcţie de venituri: în economia de piaţă preţurile sunt aceleaşi pentru toţi. Fiind vorba de solidaritate, cel mai bun mijloc de a ajuta pe cei slabi nu înseamnă a-i acoperi de drepturi sociale.

Asistaţi - nu, consumatori - da

Căci "beneficiarii" sistemului social devin repede victimele acestuia. Ei se lasă puţin câte puţin în grija societăţii şi pierd orice şansă de autonomie şi promovare personală.

În fond, orice sistem actual a fost conceput pentru transformarea "asiguraţilor" în asistaţi, chiar în "subordonaţi", am putea spune. O schimbare radicala consistă în a pune indivizii în situaţia de a-şi organiza ei înşişi protecţia împotriva unui număr de riscuri.

Chiar dacă unii trebuie ajutaţi, cel puţin acest ajutor să nu fie oferit sub formă de gratuitate, ci ca putere de cumpărare. "Cecurile sau bonurile sociale" ("vouchers") se inspiră din acest principiu. Dar, în general, indivizii trebuie făcuţi a se comporta drept consumatori, preocupaţi de preţul şi calitatea prestaţiilor sociale pe care le consumă.

Cu adevăraţi consumatori, toate mecanismele pieţei se vor putea manifesta în acest domeniu, cunoscut ca rebel la procesele de piaţă.

Piaţa sănătăţii

De exemplu, piaţa convine perfect existenţei unui sistem de sănătate, de calitate şi economic. Ca toate bunurile şi serviciile, prestaţiile în domeniul sănătăţii vor fi cele mai bune când vor fi oferite de către prestatori privaţi, în concurenţă. Astăzi concurenţa nu există.

Profesiunile medicale sunt sub înaltă supraveghere publică, căci onorari, le fac obiectul unei convenţii impuse de către administraţie. Spitalele private nu pot lupta contra sectorului public, unde totuşi risipa este evidentă. Industria farmaceutică este victima unei reglementări arbitrare, iar farmaciile sunt supuse unor constrângeri ruinătoare, care reprezintă o compensaţie împovărătoare pentru privilegiul instalării, contrar regulilor concurenţei.

Profunzimea răului depinde de ţară. În Anglia, cursul către medicina socializată a fost cel mai rapid, rezultatul fiind un sistem de prevenire şi de îngrijire complet lamentabil. în Elveţia, resorturile concurenţei au fost utilizate din plin şi calitatea sistemului de sănătate este în ansamblu foarte satisfăcătoare.

O piaţa liberă în domeniul sănătăţii impune; libertatea instalării, libertatea onorariilor, libertatea preţurilor produselor farmaceutice, libertatea preţurilor şi prestaţiilor din spitale. Pe o astfel de piaţă orice speculaţie asupra creşterii cheltuielilor de sănătate sau asupra "demografiei medicale" este inutilă. Piaţa reglează pe termen lung numărul şi calitatea prestaţiilor medicale.

Pensii - economie contra demografie

Majoritatea sistemelor de pensionare din ţările occidentale sunt falimentare. Si asta se întâmplă pentru că s-au ales "pensiile prin repartiţie", o expresie improprie care indică că cei ce plătesc cotizaţiile şi cei ce primesc pensiile nu sunt aceeaşi ; activii (cei ce muncesc) plătesc, (actualii) pensionari încasează în locul viitorilor pensionari.

În fapt, este vorba de o redistribuire între generaţii impusă de către legislator. Ea a convenit câtorva generaţii, dar astăzi nu mai oferă garanţii pentru viitorii pensionari.

Acestui principiu poate fi opus acela al "capitalizării", care constă în constituirea de către individ a propriului fond de pensionare prin economisire de-a lungul întregii vieţi active.

In primul caz, viitorul pensiei este condiţionat de creşterea demografică. În cel de-al doilea, cea care garantează pensia este creşterea economică, o creştere pe care injecţia regulată de economii pe piaţa financiară o întreţine. Această integrare a economiilor în

circuitul economic nu este înţeleasă de cei care consideră pensia un simplu mecanism redistribuitiv. În acelaşi fel ei ignoră mijloacele de care se dispune astăzi pentru a transfera într-un sistem de "capitalizare" persoane care au dobândit drepturi într-un sistem de "repartiţie".

Acoperirea fondurilor pentru şomaj

Problema acoperirii fondurilor de ajutor de şomaj este cu mult mai simplă.

O tehnică clasică de asigurare permite indivizilor de a se feri de acest risc. În cadrul acesteia, este posibil ca primele să fie plătite în parte de către întreprinderi, în schimbul - fără îndoială - a facilitării concedierilor provizorii ale personalului şi prelungirii vieţii întreprinderii.

Un sistem de asigurări personale ar incita şomerul să se întoarcă cât mai repede posibil la muncă, pe când practicile actuale încurajează instalarea în inactivitate.

Legea banului

Se va obiecta soluţiilor prezentate faptul că ele convin perfect celor care au mijloace financiare şi culturale pentru a-şi administra propria protecţie, dar că exclud net pe toţi ceilalţi.

Piaţa înseamnă legea banului. Şi cei ce nu au bani?

Să remarcăm mai întâi că oamenii au mai mulţi bani decât ar părea: este vorba de toate sumele prelevate astăzi pe veniturile salariaţilor şi celorlalte categorii, şi care pot reprezenta, ca în Franţa, o treime din venituri. Aceşti bani ar fi restituiţi proprietarilor legitimi.

Să re marcăm apoi că nimic nu interzice introducerea unor doze de generozitate spontană şi de gratuitate voluntară în domenii ca sănătatea, educaţia sau cultura. Doctorii de altădată aveau obiceiul de a-şi adapta onorariile în funcţie de veniturile familiilor: acest gen de redistribuire între clienţi era curent admis.

Să remarcăm în sfârşit că logica pieţei nu interzice de a da bani celor care nu mijloacele de a intra pe pieţe.

Un venit minim?

Problema venitului minim (garantat) nu întruneşte unanimitatea de păreri a tuturor liberalilor. Dacă Hayek a admis principiul, Mises i l-a reproşat.

Să precizăm mai întâi că venitul minim înseamnă un "cec social" de natură să permită fiecărei familii să facă faţă unui număr de cheltuieli indispensabile, dintre care chiar cheltuielile de protecţie socială.

Să mai precizăm că acest cec (distribuit de exemplu sub forma impozitului negativ) ar trebui cel puţin să fie o sumă descrescătoare în timp.

Dar atunci nu ar fi mai simplu să ne imaginăm că indivizii se asigură contra lipsei de bani şi subscriu prime pentru acoperirea riscului ca venitul lor familial să cadă sub un prag anumit ? Si aici, formulele pieţei şi concurenţei nu au fost suficient explorate.

Promovarea personală

Cu acest ultim exemplu înţelegem mai bine filozofia formulelor pieţei. Ele pun accent pe responsabilitatea personală, pe calităţile prevederii şi administrării pe care fiecare individ trebuie să le cultive.

Este o datorie indisociabilă de bucuria libertăţii.

Un regim al libertăţii este acela care permite fiecăruia să dea ceea ce are mai bun în el. Promovarea personală este în fond cea mai bună garanţie contra tuturor riscurilor pe care se doreşte a şi le asuma societatea.

Aceasta vrea să exprime ideea că piaţa este pe măsura demnităţii şi progresului oamenilor. În loc de a prevedea pentru ei sisteme prefabricate, arbitrare şi degradante, piaţa oferă fiecăruia ocazia şi mijloacele asumării propriei responsabilităţi.

CAPITALISMUL. UN SISTEM JUST ?

Capitalismul corupător ?

Atacurile contra economiei de piaţă, în numele justiţiei sociale, pot avea în vedere rezultatele: piaţa antrenează situaţii inadmisibile. Am putut vedea că piaţa este cel puţin la fel de calificată ca Statul Providenţă pentru a regla majoritatea problemelor sociale: săracii ar trebui să aleagă piaţa.

Dar atacurile pot viza şi fundamentele, filozofia care susţine economia de piaţă.

Prin natura sa, economia de piaţă nu este injustă?

Mulţi au pretins-o; se cunoaşte celebra formulă a lui Proudhon: "PROPRIETATEA PRIVATĂ ESTE FURT". Proprietatea privată, bază a capitalismului, instituţie cardinală a economiei de piaţă, ar fi în sine perversă. După aceştia, capitalismul ar fi corupător, iar domnia banului ar fi cea a imoralităţii, a materialismului, a inegalităţii.

Capitalismul opresor?

Inegalitatea: iată tara de nedepăşit a sistemului.

Economia de piaţă este făcută pentru cei puternici, pentru cei care reuşesc prin toate mijloacele. Capitalismul înseamnă legea junglei. Libertatea este aceea a vulpoiului în coteţul cu pui.

Capitalismul divizează societatea în două clase; pe de-o parte exploatatorii, pe de alta exploataţii.

Aceasta ar fi vizibil la nivelul indivizilor, dar şi al categoriilor sociale, şi chiar al naţiunilor. Bogaţii se îmbogăţesc în detrimentul săracilor, care continuă să sărăcească.

Iată câteva din ideile de bază care au fost răspândite, cu mult succes de altfel, pe seama capitalismului; capitalismul care alienează, capitalismul care exploatează.

Bazele capitalismului

În realitate, această prezentare a economiei de piaţă ignoră complet etica capitalismului.

Capitalismul s-a născut înainte de Manhattan, iar New York-ul este o caricatură a civilizaţiei capitaliste.

Bazele filozofice şi morale ale capitalismului sunt cu mult mai vechi, cu mult mai profunde. In Europa, ele au fost acumulate de-a lungul secolelor, şi s-au reflectat în societatea europeană începând cu secolul al XII-lea.

Capitalismul nu este deci un sistem economic contemporan, apărut odată cu automobilul sau electronica. Capitalismul este o concepţie asupra vieţii în societate, o viziune despre om, şi un ansamblu instituţional.

Iniţiative personale

Primul principiu al capitalismului îl constituie primatul recunoscut al iniţiativelor personale .El decurge din anterioritatea individului faţă de colectiv. Este un act de încredere în om, în capacităţile lui creatoare, în simţul lui de progres.

Ceea ce se întâmplă la nivel social nu este decât consecinţa - involuntară - a acţiunilor desfăşurate de indivizi la nivel propriu şi în interes propriu.

Au fost necesare multe secole pentru a se admite această autonomie a destinului individual, acest caracter unic şi de neînlocuit al fiecărei fiinţe umane.

Libertate şi proprietate

Prin natura sa, adică in funcţie de ordinea naturală în care se înscrie, fiecare fiinţă umană este liberă. Această libertate este ceea ce o distinge faţă de alte vieţuitoare.

Pentru a se exprima însă, libertatea are nevoie de un spaţiu, definit prin drepturile fundamentale. Aceste drepturi fundamentale sunt dreptul la viaţă, la libertate şi la proprietate.

Bastiat a arătat legătura indisolubilă între libertate şi proprietate. A fi liber înseamnă a putea să-ţi afirmi individualitatea în sânul comunităţii, adesea în serviciul comunităţii. Fiecare are deci nevoie de recunoaşterea aptitudinilor sale personale printr-o procedură socială: este proprietatea această procedură?

Proprietatea este ceea ce permite omului să fie mândru de el însuşi, să-şi cucerească întreaga demnitate în societate.

Capitalismul este deci acel sistem social care recunoaşte din plin drepturile individuale de proprietate.

Drepturile legitimate prin creaţie

Adevăratul sens al proprietăţii nu este deci atât de a furniza o bază comodă pentru relaţiile sociale, cât de a da fiecărui individ ocazia de a face ceva în serviciul altora.

În sistemul capitalist acel ce creează, acel ce descoperă noi oportunităţi de bună-stare, are complet proprietatea roadelor creaţiei sale, ale descoperirii sale. Cel ce găseşte, păstrează.

Proprietarul nu "fură" pe nimeni, cum credea Poudhon, din moment ce el aduce la lumină bogăţii care, înainte de intervenţia sa, nu existau sau nu avea valoarea care o au în prezent. Proprietarul adaugă la bogăţiile existente, este creator , este multiplicator.

Reciproc, datorită faptului că recunoaşte creatorului posibilitatea de a dispune de fructele creaţiei sale, capitalismul este un stimulent extraordinar al iniţiativei şl al reuşitei.

Piaţa descoperă pe ceilalţi

Dar această operă de creaţie, recunoscută prin proprietate, nu se face la întâmplare: nu contează cine creează nu contează ce, nu contează cum.

Piaţa este cea care coordonează şi orientează Iniţiativele personale.

Piaţa este locul de întâlnire al individualităţilor şi al planurilor lor.

Piaţa înseamnă descoperirea altora. Este un proces de informare reciprocă, care permite revelarea cunoştinţelor difuze din societate, care permite fiecăruia să cunoască pe alţii, şi să se cunoască pe sine însuşi. Nimic nu este mal extravertit ca piaţa; nu putem înţelege cum a putut fi prezentată ca apogeu al egoismului şi al calcului individual, când de fapt ea are ca virtute esenţială obligarea fiecăruia de a ţine cont de toţi ceilalţi.

Piaţa semnifică, înainte de toate, respectul altora, al libertăţii lor, al intereselor lor.

Contract şi responsabilitate

Revelatoare a ceea ce pot şi doresc partenerii noştri, revelatoare - în ochii partenerilor noştri-a ceea ce noi putem şl dorim, piaţa conduce la concluzia logică a acestei descoperiri mutuale: contractul. Prin contract, piaţa (târgul, afacerea) este "încheiat(ă)".

Cine spune contract are în vedere, evident, şi respectul contractului. Piaţa pune deci în, cauza responsabilitatea participanţilor. Respectul cuvântului dat, absenţa minciunii şi înşelăciunii, sunt deci singurele baze durabile ale unei economii de piaţa.

Iată de ce loviturile interzise, informaţiile false, călcarea înţelegerilor nu aparţin logicii pieţei. Din contră, ele sunt tot atâtea tentative şi manevre pentru a scăpa de echitatea contractului.

Exigenţele sociale ale concurenţei

Apare astfel conceptul concurenţei, prelungire necesară a pieţei. Căci, pentru a elimina practicile neloiale din contracte, dacă se poate conta pe sancţiuni publice şi private aplicate acelora ce nu-şi respectă obligaţiile contractuale, trebuie de asemenea mizat - mai ales - pe concurenţă, adică pe punerea în concurs a tuturor participanţilor potenţiali de pe piaţă.

Concurenţa înseamnă competiţie deschisă. În acel moment trişorii sau acei plasaţi cel mai defavorabil pentru satisfacerea partenerilor vor fi automat eliminaţi.

Invers, concurenţa garantează furnizarea de către fiecare a bunului sau serviciului ce corespunde cel mai bine comunităţii. Concurenţa ierarhizează planurile individuale; trebuie mai întâi să te gândeşti la ce vor ceilalţi, înainte de a impune ce doreşti tu însuţi. Dacă suntem tentaţi de a munci pentru noi, numai în interesul nostru egoist, concurenţa vine rapid să corijeze proiectul nostru şi ne obligă a-l integra - dacă asta nu a fost deja făcut într-o perspectivă socială.

Iată de ce adversarii pieţei nu încetează să distrugă concurenţa, şi Statul Providenţă, prin reglementările sale, prin subvenţiile şi protecţiile sale, este o armă foarte puternică în acest sens.

Obligaţia autodepăşirii

Într-o piaţă concurenţială nimic nu este confortabil pentru indivizi. Ei sunt expuşi fără încetare schimbărilor, "fanteziilor" altora, cărora trebuie să se plieze. Aceasta nu e deloc comod. Fiecare este implicat cu sila într-o competiţie care îl costă.

Dar ce este înţeleasă ca o constrângere insuportabilă nu este mai curând sursa unei îmbogăţiri personale considerabile ?

Piaţa înseamnă exploatare în sensul conducerii fiecărei fiinţe umane la exploatarea din plin a capacităţilor sale, hi a merge cel mai departe posibil în progresul personal, conform imaginii atletului care nu-şi cunoaşte limitele şi nu încetează de a le extinde practicând înalta competiţie.

Secretul succesului capitalismului nu este un aranjament financiar sau al tehnicilor de "management" , cum cred unii. El rezidă în posibilitatea oferită fiecăruia de a-şi urma de bunăvoie drumul progresului personal. Oamenii liberi sunt oameni capabili de dezvoltare plenară.

Reabilitarea morală a capitalismului

Toate aceste baze etice ale capitalismului nu au scăpat unui mare număr de spirite ale Evului Mediu. Urmând tradiţia scolasticilor, fii spirituali ai lui

Thomas d'Aquino şi Aristotel, filozofii scoţieni din secolul al XVIII-lea, şi în special Adam Smith, au conclus asupra superiorităţii morale a pieţei.

După două secole de discreditare nejustificată, capitalismul cunoaşte azi o reabilitare remarcabilă şi neaşteptată de mulţi: enciclicul "Centesimus Annus" (al Papei IoanPaul II, n.t.) explică superioritatea capitalismului (pe care îl putem numi , de asemenea, economie de piaţă sau economie a libertăţilor) pe planul sistemelor administrative, nu numai datorită calităţilor operaţionale, dar şi prin virtuţile morale pe care le pretinde; piaţa conformă demnităţii persoanei, conformă ordinii naturale, conformă binelui comun.

Eficace pentru că este justă

Ajungem astfel la o concluzie paradoxală, inversă a ce se crede în general despre relaţiile între piaţă şi justiţia socială.

Cei ce, de obicei, dau calificativ pozitiv din punct de vedere moral pieţei, o fac în numele eficacităţii. Pentru că este în măsură să accelereze creşterea economică, capitalismul este o mai mare şansă de progres social. Pentru că nu au ştiut să administreze economia, planificatorii au creat, din contră, noi injustiţii sociale.

Dacă capitalismul are rezultate mai bune, asta nu se datorează întâmplării , ci pentru că el este funciarmente just.

El merită deci a fi adoptat, practicat şi dezvoltat peste tot în lume, nu în primul rând pentru că este sursă de bună-stare, ci mai ales pentru că este singurul sistem conform cu libertatea şi demnitatea oamenilor.

JUSTIŢIA REGULILOR SOCIALE

Care justiţie?

Când se analizează meritele sociale ale capitalismului sau ale altor sisteme, se fac referiri la justiţia socială.

S-a creat obiceiul de a aprecia meritele sau slăbiciunile economiei de piaţă prin referire la justiţia socială. Dar avem noi o concepţie riguroasă a acestei faimoase justiţii sociale ? Despre ee justiţie e vorba ? In ce este ea socială ?

Există cel puţin două concepţii ale justiţiei:

- o justiţie-rezultate : o situaţie este "justă" când simt obţinute anumite rezultate;
- o justiţie - procedură : o situaţie este "justă" pentru că a fost obţinută utilizând o anumită procedură.

Societatea garantează rezultate

Prima dintre aceste concepţii este cea mai frecventă in mintea oamenilor şi în scrierile lor.

În acest caz, justiţia este satisfăcută când societatea împarte cu dărnicie un anumit număr de binefaceri diferiţilor indivizii sau grupuri sociale care o compun. Aceasta presupune, evident, că societatea justă dispune de mijloace pentru a satisface dorinţele estimate ca legitime; şi presupune, de asemenea, că s-a stabilit un acord asupra a ceea ce este legitim şi ce nu.

O justă repartiţie a bogăţiei

Totuşi, unii cred că se poate naşte un consens social, că poate exis o unanimitate în legătură cu o anumită repartiţie a bogăţiilor.

Este, de exemplu, cazul lui John Rawls. Acest filozof presupune că toţi indivizii ar fi gata să accepte o cheie de repartiţie a veniturilor dacă, aprioric, şi-ar ignora poziţia lor reală pe scara globală a veniturilor. Datorită acestui "văl de ignoranţă", ei nu ar şti dacă re distribuţia le este sau nu favorabilă, şi ar fi dispuşi, deci, să accepte o redistribuţie care şi-ar trage legitimitatea din faptul că ar da maximum posibil celor cu venituri minime.

Această teorie este o variaţiune abilă in jurul temei egalitarismului. Direct sau indirect, admite că o societate este mai "dreaptă" când repartiţia veniturilor sau patrimoniilor este mai egalitară.

O exercitare justă a drepturilor sociale

O altă variaţiune egalitaristă propune nu numai o egalitate a situaţiilor individuale, dar şi o egalitate a drepturilor economice şi sociale care trebuie garantate fiecărui individ.

Aceasta înseamnă că fiecare membru al colectivităţii este in drept de a accede la un anumit număr de prestaţii: dreptul la muncă, dreptul la educaţie, dreptul la sănătate, dreptul la cultură. Justiţia socială s-ar obţine deci când aceste "noi drepturi ale omului", mai ales cele proclamate prin Declaraţia Naţiunilor Unite din 1948, ar fi exercitate în mod real. Prin contrast, şomajul, ignoranţa, carenţele sanitare, alimentare sau culturale sunt semne revelatoare ale unei societăţi injuste.

Cum, desigur, trebuie găsite mijloace financiare care să permită exercitarea acestor drepturi economice şi sociale, această concepţie despre justiţia socială este foarte aproape de aceea a repartiţiei veniturilor, prin aceea că societatea nu trebuie să garanteze bani pentru toţi, ci echivalentul a ceea ce se poate procura cu bani. Acest echivalent este desigur lăsat la aprecierea societăţii. SI se presupune că, din nou, unanimitatea se poate obţine în jurul rezultatelor.

Indivizii respectă regulile

Hayek şi alţii au arătat imposibilitatea obţinerii unanimităţii (de păreri, n. t.) în jurul rezultatelor.

Indivizii nu sunt atât de ignoranţi în materie de mecanisme ale redistribuţiei ca să neglijeze mult timp ceea ce pentru ei o măsură socială poate reprezenta din punct de vedere al avantajelor sau al costurilor. Ei încearcă să-şi îmbunătăţească situaţia personală şi vor fi întotdeauna tenta să protesteze împotriva nedreptăţii, când aspiraţiile nu le vor fi satisfăcute. Pe aceste baze nici o societate nu va putea fi dreaptă.

Singurul lucru care poate face obiectul unui acord generalizat îl constituie procedura care reglează relaţiile dintre indivizi în căutarea personală a progresului. Societatea înlătură injustiţia când indivizii respectă regulile jocului, când există o recunoaştere generalizată a ceea ce este inter zis sau nu, şi a necesităţii de a respecta interdicţiile.

Regulile se impun tuturor

Pentru ca viaţa în societate să fie posibilă, trebuie într-adevăr ca indivizii să se raporteze la o singură regulă: aceea că normele sociale se impun tuturor. Nu se poate imagina situaţia în care fiecare conduce pe acea parte a străzii

care lui personal îi pare cea mai bună. O conduită justă este aceea conformă regulii.

O societate justă exclude posibilitatea ca unii să scape regulii şi să beneficieze de o normă specială, de o lege privată: cea a privilegiilor. Justiţia se măsoară prin absenţa privilegiilor. Este deci o problemă de drept.

Justiţie şi Stat de Drept

Descoperim astfel legăturile necesare care se stabilesc între justiţie şi statul de drept.

Statul de drept reprezintă o situaţie în care regula de drept se impune tuturor, inclusiv celor care deţin puterea politică.

Fără îndoială, este dificila face ca simpli particulari să-şi recunoască mutual drepturi şi obligaţii şi să se abţină de la constrângeri injuste. Dar este şi mai dificil de a obţine ca cei ce deţin puterea politică să se abţină de la acestea din urmă, căci ei vor să se legitimeze de obicei printr-un monopol al exercitării constrângerii.

De la Magna Carta şi până la liberalismul modern, lupta de a supune dreptului şl pe guvernanţi şi pentru a asigura statul de drept nu a încetat niciodată.

Cum se nasc regulile juste

Cum se poate naşte o unanimitate în jurul "regulilor juste" ?

Când numărul indivizilor ce compun societatea e limitat, se poate ajunge la un acord pe care fiecare are interesul să-l respecte. De altfel, este ceea ce se întâmplă şi în cazul contractelor private: clauzele pot fi dezbătute, încheiate şi respectate fără recurs la o constrângere exterioară.

Dar cum să trecem de la reguli limitate şi contractuale la reguli sociale, care vor deveni norme de drept ?

Suveranitatea populară contra justiţiei

Un mare număr de false răspunsuri a fost dat acestei întrebări. Cea mai rea deformare a ideii de drept este cea născută din concepţia suveranităţii populare. Este mitul inventat de Jean Jacques ROUSSEAU, acela al "poporului legislator". Legea s-ar naşte din popor - ceea ce în termeni atât de generali am putea admite - dar voinţa populară se exprimă prin vocea reprezentanţilor poporului - ceea ce este inadmisibil. În fapt, aceasta semnifică că majoritatea electorilor este cea care face legea, şi că dreptul este o problemă de voinţă politică, supusă unor variaţii şi unor situaţii specifice.

Dacă adunările naţionale legiferează cu pretenţia de crea dreptul suntem angajaţi în arbitrariul cel mal complet. Drepturile individuale nu rezistă mult timp asaltului indivizilor şi grupurilor care au interesul să conceapă o legislaţie favorabilă unora (lor înşile, în general) în detrimentul altoi o legislaţie în care viaţa, libertatea şi proprietatea sunt ameninţate.

Judecătorul nu face dreptatea

Unii sunt de părere că judecătorul poate spune mai bine decât legislatorul ce este just şi ce injust.

Este adevărat că în ţările de "common law" judecătorul are ca misiune esenţială descoperirea dreptului comun, adică a regulilor susceptibl de a obţine un acord generalizat. Aceasta constituie un progres apreciabil faţă de rolul judecătorului de drept civil, care se mulţumeşte să aplice lege legislatorului, fie ea injustă.

Dar judecătorul îşi poate depăşi prerogativele, pretinzând să aplic dreptul în maniera sa şi organizând relaţiile sociale în felul său propriu.

Arbitrariul său îl egalează atunci pe cel al legislatorului.

Justiţie şi tradiţie

Dacă normele nu se nasc nici prin voinţă populară, nici prin puterea judecătorului, care este atunci veritabila lor origine ?

Răspunsul a fost dat în parte de HAYEK în concepţia sa asupra statului de drept. Norma justă este aceea care se înscrie în tradiţie, aceea lent secretată de experienţa permanentă a indivizilor în căutarea celor mai bune soluţii pentru viaţa în comun.

Dreptul este deci roiul unei selecţii istorice; nu poate fi construit sau distrus într-o zi, prin voinţa unora, fie el majoritari astăzi sau investiţi cu puteri excepţionale. Dreptul se transmite, precum istoriile povestite de către bunici nepoţilor; şi ca aceste istorii, el se modifică fără ca cineva să fie clar conştient de această transformare.

Tradiţie şl ordin natural

Admiţând concepţia lui HAYEK (rămâne doar să ne întrebăm de ce unele norme. sunt selecţionate, iar altele nu.

HAYEK găseşte această întrebare primejdioasă; ea ne-ar duce la o viziune a justiţiei absolute. Dar ne putem referi la o justiţie absolută fără a avea pretenţia a o cunoaşte. Este suficient să putem identifica ce este contrar justiţiei, în absolut.

Putem atunci susţine că Injustiţia se naşte când libertatea individuală nu mai este satisfăcută, când norma se manifestă contra a ceea ce este natural: natural pentru om, natural prin ordinea în care omul îşi înscrie acţiunea. Este just ceea ce creezi armonie pentru oameni, între oameni. Misterioasa ordine naturală către care tind realizările noastre fără a o discerne net.

JUSTIŢIA COMPORTAMENTELOR INDIVIDUALE

Domnia solidarităţii forţate

Dacă este necesar a pune întrebări asupra justiţiei şi injustiţiei, este probabil mai necesar a ne întreba dacă justiţia constituie o problemă socială sau nu.

Această interogaţie are de ce surprinde. Suntem obişnuiţi astăzi cu ideea că justiţia „se face şi se desface" la nivelul societăţii.

Prin justiţie socială înţelegem un mecanism de constrângere care ne antrenează într-un proces de redistribuţie obligatorie. La ordinul societăţii, cu toţii trebuie să fim solidari. Justiţia socială nu se discută; trăim sub domnia solidarităţii forţate.

Naţionalizarea generozităţii

În consecinţă, nu ne putem imagina că generozitatea se exercită altfel decât prin intermediul procedurilor sociale de redistribuire. Tot ceea ce priveşte sprijinul acordat altora este naţionalizat. Este interzis indivizilor să se ocupe de asta, cu excepţia prelevărilor băneşti obligatorii.

Nu trebuie să ne mirăm că în aceste condiţii se dezvoltă un egoist înverşunat. Solidaritatea forţată distruge solidaritatea spontană, şi oamenilor nu le pasă de ce se întâmplă celor de Ungă ei, de mizeria şi confuzia ce se pol naşte în jurul lor; Statul Providenţă este acolo pentru a avea grijă de asta.

Justiţia - o problemă personală

Ajungem astfel a uita că justiţia este, înainte de toate, o chestiune de comportament personal. Nu societatea este cea care este justă sau injustă, ei indivizii care o compun se comportă corect sau incorect.

Societatea dezumanizaţi prin exces de justiţie socială redescoperă astăzi, pe nesimţite, virtuţile angajamentului personaj în sprijinul altora.

Libertatea individuală nu este sursă de injustiţie; din contră, există o legătură indisolubilă între libertate şi justiţie, între individ şi justiţie.

Libertate = personalitate

Pentru a înţelege aceasta, trebuie revenit la înseşi principiile unei societăţi a libertăţilor; pentru că ea este concepută în jurul individului şi a

drepturilor sale, are ca merit faptul că permite fiecăruia să-şi afirme personalitatea, să facă dovada propriilor capacităţi.

Într-o societate liberă fiecare este obligat să meargă cât mai departe posibil. "Devino ceea ce eşti"; libertatea incită pe fiecare să progreseze pe propriul drum.

Lumea în totalitate nu atinge aceeaşi culme, dar fiecare în parte poate năzui către culmea proprie.

Interesul personal şi binele comun

Căutarea propriului interes, locul acordat individului, nu ne îndepărtează de un ideal al respectului celorlalţi ? Este drept să ne gândim prioritar la noi înşine ?

In aparenţă, dacă fiecare acţionează pentru sine, binele comun nu are de câştigat. În realitate, din moment ce trăim împreună, nu putem avansa decât prin relaţie cu ceilalţi. Orice calcul individual capătă astfel în mod necesar o dimeniune "socială", înţelegând prin aceasta luarea în considerare a calculelor individuale ale celorlalţi.

Piaţa şi concurenţa sunt un excelent exemplu al acestei transmutări de interese; egoişti şi porniţi la început spre satisfacerea unicului ţel al dorinţelor personale, oamenii întâlnesc prin forţa lucrurilor dorinţele altora, trebuind să se integreze într-o schemă socială pe care voinţa individuală nu o poate stăpâni, şi nici măcar sesiza.

Spirit de întrajutorare

Pe de altă parte, nu trebuie să subestimăm potenţialul de altruism care există în inima fiecărui individ.

Interesul personal poate integra sprijinul acordat celorlalţi. Suntem departe de a fi inventariat toate iniţiativele spontane ale indivizilor sau grupurilor în sprijinul altora.

Spiritul de întrajutorare este dovedit prin mobilizarea pentru marile cauze umanitare, pentru eliminarea urmărilor calamităţilor, sau satisfacerea nevoilor individuale. Bastonul alb, câinii-ghid pentru orbi, vizitele la bolnavi, prevenirea folosirii drogurilor, sunt tot atâtea semne că indivizii doresc să facă ceva pentru semenii lor.

Spiritul de partajare

La fel, spiritul de a împărţi cu alţi este mai dezvoltat decât se crede. A obliga să împartă sub pretextul justiţiei sociale presupune că altfel nimeni nu ar fi dispus să dea - sau că ceea ce se oferă trebuie împărţit egal.

In fapt, cel ce dă se îmbogăţeşte şi nu are nevoie de nici o constrângere care să-1 determine să o facă sau care să fixeze modul cel mai potrivit în care să o facă. S-a înţeles ,de exemplu, oare, că există o formă de partaj complet spontană în sânul familiei? Dacă ne gândim bine, cea mai mare parte a veniturilor şi patrimoniilor se redistribuie după proceduri voluntare şi private. Redistribuţia şi partajul nu au început o dată cu apariţia legilor sociale.

Comunitatea familială

Exemplul redistribuţiei familiale este revelator. El ne aminteşte că indivizii aplică spiritul de întrajutorare şi de partaj în spaţii comunitare variate. Familia este unul dintre acestea, fără îndoială cel mai firesc şi cel mai vechi.

Iată deci dovada că indivizii nu pot merge singuri şi că progresul personal se câştigă alături de ceilalţi, la întâlnirea cu ei.

Comunităţi spontane: societatea civilă

Ansamblul spaţiilor de solidaritate, de partajare şi întâlnire constituie societatea civilă. Ea este alcătuită din numeroase celule comunitare, unele de esenţă familială, altele născute din relaţii de vecinătate, din convingeri religioase, din afinităţi intelectuale, din complementarităţi profesionale.

Intr-o hune a libertăţilor, societatea civilă este cea care ar trebui să rezolve esenţialul problemelor calificate astăzi abuziv drept "sociale". A aduce fiecăruia ajutorul , încurajările, protecţia de care are nevoie şi a personaliza acest sprijin :iată ce poate face societatea civilă, eu condiţia să fie lăsată. Alexis de Tocqueville admira americanii secolului XIX pentru arta lor de a rezolva la nivelul cel mai modest şi cel mai uman posibil majoritatea dificultăţilor născute din viaţa în comun şi din nevoile individuale.

Societatea politică - focar al neînţelegerilor

Dar Alexis de Tocqueville nu-şi făcea iluzii asupra viitorului soci taţii civile, fie ea americane. El avea presentimentul sufocării progresive a acesteia de către societatea politică.

Aceasta, din urmă impune constrângerea acolo unde exista sponta-eitatea; impune centralizarea şi anonimatul acolo unde relaţiile erau apropiate şi personalizate. Societatea politică îşi poate impune formulele, căci ea este aceea care deţine monopolul constrângerii.

Ea ajunge să separe ceea ce era unit în mod natural, să inventezi graniţe între categorii sociale artificiale, să separe populaţii apropiate în mod firesc.

Din acel moment, fiecare încearcă să trăiască contra celorlalţi în detrimentul celor diferiţi de el. Justiţia socială devine alibiul tuturor invidiilor, violenţelor, arbitrariului. Toţi contra tuturor.

Europenii uniţi în libertate

Există poate o şansă istorică a revanşei societăţii civile asupra societăţii politice, a revanşei naţiunilor şi a oamenilor liberi asupra guvernanţilor.

Această şansă se cheamă Europa. Sau mai bine : se cheamă europeni, aceste sute de mii de oameni care şi-au relevat voinţa de a sfârşi cu servitutea, cu iluziile colectiviste întreţinute de către societatea politică, voinţa de a trăi împreună libertatea, dincolo de frontierele artificiale.

Aceşti europeni ar putea să se regăsească într-un spaţiu al unei comunităţi libere, în care solidaritatea se organizează în mod liber.

Justiţie şi armonie

Europenii regăsiţi într-o Europă deschisă atât spre interior, cât şi spre exterior ar putea să reînnoade marea tradiţie a civilizaţiei liberale. Această tradiţie a libertăţii ne învaţă că justiţia nu este o chestiune de repartiţie, sau de echilibru. Justiţia este o problemă de armonie.

Este just ceea ce se integrează natural în viaţa oamenilor în societate. Este just ceea ce respectă deosebirile, dar permite îndepărtarea de ele pentru binele comun.

Suntem prea ocupaţi de echilibrul justiţiei. Ar trebui să căutăm armonia. Balanţa simbolizează o justiţie imuabilă, uniformă. Lira evocă o justiţie diversificată. Să preferăm lira balanţei. Să preferăm armonia echilibrului.

Să facem din justiţie o armonie personală, o armonie cu alţii.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 27/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

PROBLEME ACTUALE LE REFORMEI ECONOMICE ÎN ERMANIA DE EST - PERSPECTIVE PENTRU 1992-1993- _____ 133

1. Introducere 133
2. Starea economiei est-germane. Perspective pentru 1992-1993 136
3. Privatizarea 156

PROBLEME ACTUALE LE REFORMEI ECONOMICE ÎN GERMANIA DE EST
- PERSPECTIVE PENTRU 1992-1993 -

Luoana DULGHERU

1. Introducere

Dacă în anul trecut încă se mai putea vorbi distinct de o politică economică a reformei în Germania de Est, începând cu a doua jumătate a anului 1991 problematica „noilor landuri" nu mai poate fi disjunsă total de cea a întregii Germanii.

Procesul de racordare la mecanismele economiei sociale de piaţă – „filozofia" economică dominantă a Germaniei Occidentale în perioada postbelică – este, pentru Germania de Est, deja în faza în care adaptarea completă la standardele occidentale în fiecare domeniu (instituţional, al veniturilor, al producţiei, al productivităţii etc.) se prevede a fi finalizată în 2-3 ani şi până la sfârşitul mileniului.

Deşi nu întotdeauna întâmpinate de un impact social favorabil şi nu întotdeauna bine adaptate structurii economico-sociale a unei foste ţări socialiste, măsurile politice de ajustare structurală şi instituţională au fost implementate cu o rigurozitate şi o eficienţă tipic germane.

Analizând global dinamica deosebit de rapidă a transformărilor structurale în fosta RDG nu putem să nu remarcăm importanţa pe care noua Germanie o are şi mai ales cea pe care o va avea în următorii ani în context european şi mondial. Concentrarea unor eforturi financiare uriaşe în restructurarea economiei est-germane a menţinut Germania, oarecum, departe de lupta de interese economice generată de colapsul economiei socialiste în fosta URSS, centrul şi estul Europei. Odată, însă, cu depăşirea propriilor dificultăţi interne, Germania îşi va afirma deplin, într-un mod sau altul, poziţia sa incontestabilă de cea mai mare putere economică europeană şi rolul său esenţial în procesul integrării vest - şi general – europene.

Experienţa Germaniei de Est în procesul unificării nu mai apare, în acest context, ca un caz particular, nerelevant, al tranziţiei unei economii centralizat-planificate la o economie de piaţă, ci ca o experienţă „avant la lettre" a unui proces spre care tind în mod evident toate fostele state socialiste: acela de a deveni „Germanii de Est" ale Comunităţii Economice Europene. În ce măsură acest „scenariu" va fi valabil în cazul fiecărei ţări centro-est-europene în parte, nu se poate discuta în momentul de faţă, decât pe baze, în mare parte, speculative.

Spre deosebire de celelalte ţări est-europene, Germania de Est nu a cunoscut procesul anevoios al constituirii propriilor instituţii şi legislaţii care să creeze condiţiile de funcţionare a mecanismelor de piaţă, dar, a suferit „şocul" adoptării „peste noapte" a cadrului instituţional şi legislativ al unei economii occidentale dezvoltate. Deşi au existat şi există multe obiecţii privind aplicarea preceptelor caracteristice unei economii de piaţă dezvoltate şi a unui sistem de protecţie socială propriu unui stat cu o mare putere economică în cazul unei structuri economice şi a unor mentalităţi sociale profund distorsionate de peste 45 de ani de conducere centralizată (obiecţii asupra cărora vom reveni în capitolele următoare), „tratamentul – şoc" aplicat economiei şi societăţii est-germane şi sprijinul financiar uriaş din partea „vechilor landuri" au scurtat mult perioada de adaptare la mediul concurenţial real – în ciuda corectivelor de natură a atenua costul social al procesului.

Singurele măsuri specifice în plan legislativ şi instituţional au fost determinate de necesitatea incontestabilă a privatizării fostelor întreprinderi aparţinând statului socialist. În acest scop a fost înfiinţată Agenţia de Custodie (Treuhandanstalt) şi au fost reglementate prin lege atribuţiile sale specifice (vezi „Experienţa privatizării în Germania de Est" în cadrul lucrării de plan a sectorului „Teorie şi istorie economică" al IEN, în anul 1991). Se dezbate încă, de mai mult de un an, un proiect de lege privind returnarea proprietăţilor celor expropriaţi abuziv de regimul comunist al fostei securităţi RDG (reprivatizarea).

În concluziile analizelor unor specialişti germani se observă însă şi necesitatea de schimbare a opticii principale în politica economică a guvernului federal. Pornind de la constatarea că împletirea celor două pieţe-cea „puternică" vest-germană şi cea neaşteptat de „slabă" est-germană a avut un impact negativ mult mai amplu şi mai puternic asupra producătorilor din Est, se detaşează necesitatea găsirii punctului critic asupra căruia trebuie acţionat în procesul reformei economice a Estului.

Acest punct critic îl constituie nivelul de competitivitate mult mai redus al întreprinderilor est-germane confruntate cu nivelurile exigenţelor occidentale. În ciuda concedierilor masive, creşterile salariale de peste 60% din ultimii doi ani au dus la o productivitate stagnantă care nu a redus aproape deloc decalajul de 20% existent în această privinţă (a productivităţii sociale a muncii) între Vestul şi Estul Germaniei. În ciuda acestei principale probleme a economiei fostei RDG – care este una a ofertei – tendinţa actuală, de neoprit, este cea a egalizării salariilor din Est cu cele din Vest (fireşte, nu prin coborârea acestora din urmă). Concluzia teoreticienilor germani este că, pentru Germania, în ansamblu, impulsurile dezvoltării viitoare trebuie să fie altele decât cele induse prin intermediul mecanismului de stimulare a cererii. Programul de stimulare a cererii „botezat" chiar „Unitatea germană" a produs, într-adevăr, un „boom" prelungit în producţia occidentală, dar nu a „îndulcit" prea mult căderea producţiei în Est. Urmările acestei politici, cu tentă inflaţionistă mai puternică decât s-a aşteptat, a fost o politică monetară restrictivă care acum pune în

pericol potenţialul de creştere, chiar şi al Germaniei de Vest, ca să nu mai vorbim de descurajarea avântului investiţional în Est, în ciuda facilităţilor speciale de creditare pentru aceste investiţii. Cursul unei asemenea politici trebuie după părerea cercetătorilor germani ai DIW[1], fundamental schimbat.

Cu toate că măsurile de politică economică adoptate de administraţia statului federal de la unificare până în prezent nu au fost totdeauna unanim acceptate (cum am văzut în unele cazuri, chiar dimpotrivă) sau nu au adus totdeauna rezultatele scontate, ele încep să se coreleze către un ţel economic principal: relansarea economică în noile landuri. Pentru ca acest proces să nu se confrunte cu perioade de discontinuitate, ci, dimpotrivă, să îşi menţină un ritm înalt, autorităţile federale consideră necesar ca excedentul economic al Germaniei unificate să fie dirijat în cvasi-totalitate către programele de sprijinire a noilor landuri, în cadrul unei strategii coerente de dezvoltare, care să evite transformarea ajustării perpetue a măsurilor care nu au dat rezultate, în concepţie generală de politică economică.[1]

Este demn de reţinut acest mod de abordare în cazul unei ţări în care liberalismul economic este unul din cele mai preţuite concepte, iar aportul consistent al statului pentru asigurarea bunăstării şi protecţiei tuturor membrilor societăţii – un principiu de la care nu a existat abatere de la sfârşitul războiului până în prezent.

---

[1] *„Bundesrepublik Deutschland: Die Stagnation uberwinden" în „Wochenbericht" 26/27/1992 – publicaţie a Institutului German de Cercetări Economice (DIW) din Berlin.*

[1] *Manfred Kanther „Eine neue Wirtschaftpolitik fur die Union" în „Wirtschafts Woche" nr. 40/27.09.1991, pag. 68-69.*

2. Starea economiei est-germane. Perspective pentru 1992-1993

Începând cu a doua jumătate a anului 1991 decalajul economic între Estul şi Vestul Germaniei a încetat să se mai mărească. Aceasta se datorează în primul rând opririi declinului producţiei în landurile est-germane care s-a stabilizat la un nivel lunar reprezentând aproximativ 50% din media anului 1990. Începând cu a doua parte a anului 1991 se poate vorbi chiar de o uşoară creştere a producţiei determinată în special de un avânt mai puternic în sectorul construcţiilor şi de o creştere moderată a veniturilor din comerţ şi servicii. Producţia agricolă a înregistrat de asemenea o uşoară creştere.

În al doilea rând, oprirea adâncirii decalajului Est-Vest se datorează intrării producţiei vest-germane într-o perioadă de stagnare ca urmare a atenuării efectelor „boom"-ului cererii de consum înregistrat imediat după unificare.

După ce, în trimestrul I al anului 1991, în Vest se mai înregistra o creştere cu 4% a producţiei faţă de trimestrul precedent, aceasta s-a redus în următoarele două trimestre, pentru ca în ultimul trimestru stagnarea să fie reală.

Măsurile de creştere a impozitelor luate în 1991 au afectat atât cererea de consum, cât şi cea de investiţii în Vestul Germaniei, în cursul celei de a doua jumătăţi a anului.

Începând cu al patrulea trimestru al anului 1991 s-a înregistrat o stagnare reală a produsului intern brut pe întreaga Germanie, determinând o creştere medie pentru anul 1991 faţă de 1990 de numai 1,0% şi de 1,5% (previzionat) în 1992 faţă de 1991.

Scăderea cererii interne a fost puţin compensată de o creştere redusă a cererii de export, aflată şi ea în declin datorită înrăutăţirii conjuncturii pe plan mondial, în a doua jumătate a anului 1991. Ca urmare, gradul de utilizare a capacităţilor de producţie (în Germania de Vest) a scăzut în 1991 cu 3% în medie, faţă de anul precedent.

Slăbirea conjuncturii în vechile landuri ale Germaniei a determinat de asemenea o stagnare a numărului de şomeri în a doua jumătate a lui 1991, după o scădere în prima jumătate a anului şi în 1990; o creştere a indicelui preţurilor de consum cu 3% şi a indicelui general al preţurilor cu 4%. Această tendinţă s-a menţinut şi în prima jumătate a anului 1992, indicele lunar al preţurilor de consum atingând un nivel maxim de 4,8% în luna martie.

Nivelul preţurilor de consum a înregistrat o creştere anuală de 21% în special ca urmare a măsurilor de reducere a subvenţiilor pentru chirii şi cheltuieli asimilate chiriilor (energie, furnizarea apei, gazului metan etc.) şi a eliminării subvenţiilor pentru preţurile transportului în comun, măsuri adoptate la începutul toamnei 1991. În aprilie 1992 se înregistra o creştere a nivelului preţurilor de consum faţă de aceeaşi lună în 1991 de 14%.

Tabelul nr.1 - Indicatori macroeconomici ai economiei germane în anul 1991 şi previziuni pentru 1992-1993

Indicatori	Germania de Vest				
	1991		1992		1993
		IW	DIW	IW	DIW
Produsul intern brut[1)] (creştere procentuală faţă de anul precedent) (%)	3,5	1,0	...	1,5	...
Produsul social brut (idem)[1)] (%)	3,0	0,5	1,0	1,5	2,5
Populaţie ocupată[2)] (mii)	29270	29350	29425	29280	29520
Salariaţi activi[2)] (mii)	26300	26380	...	26310	...
Şomeri (mii)	1700	1830	1815	2070	1920
Lucrători cu program redus (mii)	170	280	...	250	...
Indicele anual al preţurilor de consum faţă de anul precedent (%)	...	3,5	4,0	2,5	4,0
Soldul financiar al statului[3)] (mld. DM)	...	...	77	...	-70,5
Indicatori	**Germania de Est**				
	1991		**1992**		**1993**
		IW	**DIW**	**IW**	**DIW**
Produsul intern brut[1)] (creştere procentuală faţă de anul precedent) (%)	-23	6,0	...	10,0	...
Produsul social brut[1)] (idem) (%)	-21	9,0	6,0	10,0	6,0
Populaţie ocupată[2)] (mii)	7150	6340	6175	6380	5915
Salariaţi activi[2)] (mii)	6670	5780	...	5770	...
Şomeri (mii)	920	1220	1245	1200	1380
Lucrători cu program redus (mii)	1050	410	...	320	...
Indicele anual al preţurilor de consum faţă de anul precedent (%)	...	14,0	14,0	6,0	9,0
Soldul financiar al statului[3)] (mld. DM)	...	...	-24,0	...	-51,5
Indicatori	**Germania unificată**				
	1991		**1992**		**1993**
		IW	**DIW**	**IW**	**DIW**
Produsul intern brut[1)] (creştere procentuală faţă de anul precedent) (%)	1,0	1,5	...	2,0	...
Produsul social brut[1)] (idem) (%)	1,0	1,0	1,5	2,0	3,0
Populaţie ocupată[2)] (mii)	36420	35690	35595	35660	35435
Salariaţi activi[2)] (mii)	32970	32160	...	32680	...

Şomeri (mii)	2620	3050	3060	3270	3300
Lucrători cu program redus (mii)	1220	690	...	570	...
Indicele anual al preţurilor de consum faţă de anul precedent (%)	...	...	5,0	...	4,5
Soldul financiar al statului[3)] (mld. DM)	-120,0	-145,0	-101,0	-140,0	-122,0

1) În preţuri constante ale anului precedent.
2) Pe teritoriul ţării.
3) Intrări minus ieşiri de la bugetul statului, conform delimitărilor statisticii financiare.
Sursa: „Die Weltwirtschaft", Heft 2/1991, Heft 1/1992 şi Heft 2/1992, publicaţie a Institutului de Economie Mondială din Kiel. (I.W.) „Wochenbericht" – 26-27/1992 – publicaţie a Institutului German de Cercetări Economice (DIW) din Berlin.

Cu toate acestea, nivelul veniturilor reale nu a scăzut corespunzător, datorită creşterii salariilor, pensiilor şi ajutoarelor sociale şi a instituirii unui ajutor extra-salarial pentru preţul crescut al chiriilor.

În Germania de Est s-a înregistrat o creştere a numărului de şomeri, la începutul anului 1992 faţă de luna decembrie 1991, cu 300.000 de persoane, atingând cifra de 1,35 milioane, datorită unor noi reglementări privind persoanele angajate cu program redus (al căror număr a scăzut de la 520.000 la 500.000) şi ca urmare a unor concedieri masive în întreprinderi aflate în custodia Treuhandanstalt. Nivelul şomajului „mascat" este însă în creştere (de la cca. 1 milion la mijlocul anului 1991, la 1,7 milioane în mai 1992), dacă luăm în calcul, pe lângă lucrătorii cu program redus pe cei cuprinşi în diferite forme de recalificare şi perfecţionare şi pe cele cca. 400.000 de persoane angajate în aşa-numitele programe „Arbeitsbeschaffung Massnahmen" (ABM) (locuri de muncă provizorii oferite de administraţiile centrale şi locale pentru activităţi „în interesul întregii comunităţi", lucrări publice pentru construcţii infrastructurale, munci administrative sezoniere etc.).

*

* *

Politica monetară este un domeniu care influenţează – în măsuri diferite – în acelaşi timp şi prin aceleaşi instrumente întreaga Germanie, încă din momentul Uniunii Monetare din iunie 1990. Trecerea la folosirea mărcii vest-germane şi în landurile fostei RDG a însemnat, la acea dată, creşterea explozivă a costurilor pentru întreprinderile din proprietatea fostului stat socialist, afectând grav nu numai profitabilitatea şi atractivitatea acestora în perspectiva privatizării, ci chiar şi posibilitatea supravieţuirii lor în noul mediu economic.

În plan macroeconomic însă efectele nu diferă în mod esenţial în Estul faţă de Vestul Germaniei, fapt pentru care măsurile luate de Bundesbank (Banca Centrală a Germaniei unificate) nu pot fi nici ele diferenţiate, mai ales din moment ce moneda este unică.

După revizuirea, la mijlocul anului 1991, a obiectivelor sale monetare, Bundesbank a anunţat că, pentru următorul an, va păstra expansiunea masei monetare în limitele unui coridor de 3-5%. În toamna anului 1991 masa monetară M3 ajunsese deja la limita superioară a „coridorului" de creştere, iar M1 înregistra o rată apropiată de creştere, cu puţin mai redusă. Această creştere mai rapidă a M3 faţă de M1 reflectă schimbările înregistrate de cererea de bani pe piaţă şi accelerarea vitezei de creştere a numerarului. La această situaţie a contribuit şi acumularea mai accentuată a economiilor populaţiei, în urma anunţării unor noi măriri de impozite, dobânzi şi dividende pentru luna noiembrie 1991. Expansiunea mai puternică a depozitelor pe termen scurt este expresia schimbărilor induse în structura economiilor de politica dobânzilor dusă de Bundesbank. Astfel, începând din 1991 şi până în prezent, rata dobânzii la depozitele pe termen lung continuă să fie mai mică decât cea la depozitele pe termen scurt cu mai mult de 1,5%, situaţie caracteristică şi în trecut perioadelor de recesiune în Germania. Structura prezentă a ratei dobânzii reprezintă însă şi un mijloc prin care Bundesbank a încercat (şi se pare că a reuşit) să reducă aşteptările inflaţioniste. (Dacă nivelul dobânzii pe termen lung se situează sub nivelul dobânzii pe termen scurt este un semnal clar că piaţa validează o aşteptare de diminuare a inflaţiei, deci dovedeşte încredere în succesul politicii de stabilizare).

În trimestrele III şi IV 1991 masa monetară M3 a crescut, însă, mai puternic decât în prima parte a anului, atingând 5,7% şi respectiv 7,6%, fiind urmată îndeaproape şi de creşterea masei monetare M1, mai redusă cu câteva zecimi de procent. Faţă de trimestrul IV 1991, se înregistra o rată aproximativă de creştere a M 3 pentru 1992 de 9%, depăşind „coridorul" prevăzut iniţial de 3,5-5,5%.

În condiţiile în care Bundesbank va reduce rata scontului şi celelalte dobânzi dominante pe piaţă se poate spera ca masa monetară M1 să întreacă în dinamică, la începutul anului 1993, masa monetară M 3, revenind la o structură normală a ratelor dobânzii.

La mijlocul lunii decembrie 1991, Bundesbank a mărit rata scontului şi rata de lombardare la 8%, respectiv 9,75%, afirmând cu claritate opţiunea pentru o politică monetară restrictivă. Banca Centrală a Germaniei şi-a argumentat hotărârea de mărire a dobânzilor dominante pe piaţă prin necesitatea de a diminua presiunile de creştere a preţurilor, a costurilor salariale şi de a reduce deficitul bugetar al statului. În ciuda unei politici monetare restrictive cererea de credite rămâne foarte mare, atât din partea întreprinderilor cât şi din partea persoanelor private. Din experienţa trecută se cunoaşte faptul că există un lag de timp până când producţia şi conturile întreprinderilor se adaptează noilor condiţii, respectiv îşi acoperă nevoia crescută de lichiditate printr-un volum crescut de credite. Analog, consumatorii casnici care au suportat în a doua jumătate a anului 1991, o reducere importantă a veniturilor ca urmare a creşterii impozitelor, nu au reacţionat

imediat prin reducerea consumului, acoperind temporar deficitul bugetului propriu prin diminuarea economiilor sau prin credite suplimentare.

O semnificaţie diferită în creşterea cererii şi folosirii de credite, insuficient considerată de Bundesbank în luarea măsurii de creştere a dobânzii, o au creditele destinate cumpărării de întreprinderi şi investiţiilor în noile landuri germane sau cele destinate menţinerii lichidităţii unor întreprinderi din custodia Treuhandanstalt. Aceste credite sunt subiectul unor facilităţi acordate de către stat, deci nu prezintă un comportament tipic determinat de politica dobânzii pe piaţă. În condiţiile în care acest tip de credite vor continua a fi încurajate, iar Bundesbank îşi va menţine restrictivă oferta de bani şi credite cu dobânzi ridicate, „povara" expansiunii generale a creditului va fi transferată spre piaţa creditului din Germania Occidentală.

După mijlocul anului 1992, sub presiunea creşterilor salariale din a doua jumătate a anului 1991 şi din prima parte a anului 1992 şi în condiţiile lipsei perspectivei de redresare a deficitului bugetar al statului, indicele general al preţurilor se ridică la aproximativ 3% pe ansamblul federaţiei germane.

Previziunile[1)] Institutului de Economie Mondială din Kiel de la începutul anului 1992 indică o reducere a ratelor dobânzii de către Bundesbank în a doua jumătate a anului 1992 şi în prima parte a anului 1993. Concomitent dobânzile vor reveni la o structură normală, iar căderea celor pe termen lung va indica o scădere a aşteptărilor inflaţioniste. Având în vedere că ratele de piaţă ale dobânzii în celelalte ţări vest-europene arată de asemenea tendinţe de scădere, în perspectiva unificării europene, specialiştii germani aşteaptă şi un aşa-numit „efect Maastricht" asupra politicii ratei dobânzii dusă de Bundesbank. O piaţă unificată a creditului în întreaga Comunitate Europeană va duce, fără îndoială, la o nivelare a ratelor dobânzii, iar rata dobânzii în Germania fiind actualmente cea mai ridicată, cu excepţia Italiei (cea mai redusă fiind în Spania), va suferi, desigur, o presiune în sensul scăderii spre un nivel mediu. Aceste evoluţii, împreună cu o creştere mai semnificativă a producţiei în landurile est-germane ar reprezenta eliminarea definitivă a efectelor negative ale unificării monetare din anul 1990.

Aceste previziuni ale începutului de an 1992 s-au dovedit însă prea optimiste, în special în privinţa redresării conjuncturii mondiale şi a producţiei în noile landuri germane. Bundesbank se vede astfel în imposibilitatea de a renunţa la politica monetară restrictivă în cursul anului 1992 şi în prima parte a anului 1993.

Politica fiscală a Germaniei reprezintă principalul mijloc prin care se fac transferurile financiare vest-est, fără de care nu s-ar putea asigura un ritm înalt de desfăşurare a procesului de transformare structurală în landurile est-germane.

[1)] *A. Boss, M. Kischer, E. Langfeld, E. Nitschke, K. W. Schatz, P. Trapp „Bundesrepublik Deutschland; Stagnation im Westen – Produktionanstieg im Osten" în „Die Weltwirtschaft" Heft 1/1992.*

Continuă să funcţioneze diferenţieri în sistemul de impozitare, între vestul şi estul Germaniei, după cum se menţine încă şi decalajul de venituri salariale, totuşi în rapidă reducere. De asemenea, atât mulţi cetăţeni est-germani, cât şi majoritatea întreprinderilor din custodia Treuhand sunt, în expresie netă, beneficiari ai sistemului fiscal german.

După unificarea germano-germană, deficitul bugetar al diverselor unităţi teritoriale (federaţie, landuri, comunităţi locale) a crescut drastic. Nou înfiinţate „Fond de lichidare a creditelor”[1)] şi fondul „Unitatea germană” s-au constituit în surse speciale de venituri ale federaţiei folosite de aceasta ca mijloace suplimentare pentru piaţa de capital. Aceste „bugete-umbră” se împletesc cu bugetele „normale” în multiple moduri. O presiune suplimentară asupra pieţei de capital a fost adusă de creditele mari acordate Treuhandanstalt pentru realizarea obiectivelor sale. În sfârşit, bugetul asigurărilor sociale a început să joace un rol mult mai important pe piaţa financiară după unificare. Prin asigurările sociale se transferă miliarde de mărci către noile landuri germane, pentru plata pensiilor, ajutoarelor de şomaj, salariilor celor care lucrează cu program redus (şomaj tehnic parţial) – plăţi pe care landurile est-germane nu şi le-ar fi putut permite dacă nu ar fi fost incluse în sistemul naţional al asigurărilor sociale. În plus, faţă de ajutoarele crescute transferate în Est, bugetul asigurărilor sociale suportă recent o presiune suplimentară şi din partea vechilor landuri, odată cu creşterea, în urma unor noi reglementări legale, a costurilor asistenţei medicale.

Anul fiscal 1991 a fost încheiat cu un deficit bugetar al statului (inclusiv fondurile speciale şi bugetul Treuhandanstalt dar fără bugetul asigurărilor sociale) de aproximativ 140 mld. DM. Organizaţiile locale ale administraţiei, împreună cu fondurile speciale constituite în urma unificării germane, datorează, în 1992, numai din dobânzi la creditele primite în valoare de 12 mld. DM. Aceste finanţări, ca şi alte cheltuieli din bugetul public, se vor mări considerabil în 1992. Deşi prevăzute iniţial să crească cu 3%, cheltuielile bugetare ale statului vor atinge, până la sfârşitul anului, o creştere de 6%, însumând 426 mld. DM. Deficitul bugetar pe 1992 se va ridica la 140 mld. DM şi nu se prevede decât o reducere nesemnificativă şi pentru 1993. Această creştere a cheltuielilor, respectiv a deficitului se datorează, în cea mai mare parte, bugetului asigurărilor sociale. Astfel, cheltuielile sociale cresc cu aproximativ 10%. La o creştere a veniturilor salariale în medie cu 5% în vest şi 15% în est, era de aşteptat, de asemenea, o creştere substanţială a ajutoarelor sociale individuale. Creşterea totală a cheltuielilor publice (inclusiv asigurările sociale de stat) se estimează la 8,5%, depăşind cu mult rata de creştere a

---

[1)] *Fondul de lichidare a creditelor – instituit prin art.23 din Tratatul de unificare preia: datoria totală a bugetului republican al fostei RDG, serviciul datoriei externe; obligaţiile statului federal rezultate din calitatea sa de garant faţă de Banca de Stat Berlin, ca şi obligaţiile de a acoperi deficitele din bilanţurile bancare ca urmare a uniunii monetare.*

produsului social brut. Abia în 1993 cheltuielile publice vor creşte probabil într-un ritm apropiat celui al produsului social brut, ca efect al măririi ratei dobânzii, al datoriei publice şi al unor măsuri reale de stimulare a economiilor.

Veniturile fiscale vor creşte în 1992 şi 1993 ca urmare a noilor reglementări legale adoptate de Bundesrat în februarie 1992 cu privire la taxa pe valoarea adăugată. Nivelul taxei pe valoarea adăugată va creşte la începutul anului 1993 la 16%. Aproximativ jumătate din veniturile acestui tip de taxe (6 mld. DM) vor fi destinate subvenţionării veniturilor familiale, conform legislaţiei privind protecţia socială.

Datoria publică va continua să crească (de la 1200 mld. DM în 1991, la aproximativ 1500 mld. DM în 1992 şi 1600 mld. DM în 1993), incluzând partea rămasă din datoria publică preluată de la fosta RDG. La sfârşitul anului 1993 datoriile comunităţilor locale din noile landuri germane vor fi preluate integral de bugetul federal. Datoria bugetului public va atinge în 1994 peste 50% din produsul social brut (de menţionat că în 1989 aceasta reprezenta 41,3%).

Tabelul nr. 2 - Soldul bugetului statului pe componente 1990-1993

- mld. D.M. –

	1990	1991	1992	1993 Previziuni
	1	2	3	4
- Soldul bugetului federal al Germaniei Unificate	- 45[2)]	- 52	- 42	-
- Soldul bugetelor landurilor vest-germane	-19	-18	-20	-
- Soldul bugetelor landurilor est-germane	-	- 4	- 8	-
- Soldul bugetelor comunităţilor locale în Vest	- 4	- 7	- 8	-
- Soldul bugetelor comunităţilor locale în Est	-	- 5	- 8	-
- Soldul bugetelor asociaţiilor regionale	- 68	- 86	- 86	- 90
- Soldul fondurilor speciale ERP	- 2	- 7	- 7	- 5
- Soldul fondului „Unitatea germană” („Deutsche Einheit”)	- 20	- 31	- 24	- 15
- Soldul fondului de lichidare a creditelor	-	0	- 3[3)]	- 3[3)]
- Soldul bugetelor speciale ale asociaţiilor regionale	- 90	- 124	- 210	- 113
- Soldul bugetului Treuhandanstalt	- 4	- 20	- 30[3)]	- 30[3)]
- Soldul bugetului asigurărilor sociale	17	13	- 5	- 2
- Sold total	- 77	- 131	- 155	- 145

1) Se folosesc delimitările din statistica financiară.

2) Inclusiv 24 mld. DM (în a doua jumătate a anului) pentru bugetul fostei RDG.

3) Exclusiv datoriile preluate în cadrul asimilării bugetului fostei RDG sau datoriile rezultate în urma uniunii monetare ca şi prin regularizarea bilanţurilor întreprinderilor din regiunile fostei RDG.

Sursa: „Die Weltwirtschaft”, Heft 2/1991, Heft 1/1992; publicaţie a Institutului de Economie Mondială din Kiel.

Deşi presiunile asupra bugetului public au crescut enorm după unificare, politica fiscală a administraţiei federale prevede relativ puţine măsuri de reducere a acestora. Conform planului bugetar 1992 ajutoarele sociale continuă să crească, în acest an, deşi într-un ritm mai redus faţă de 1991; subvenţionarea unor domenii de activitate precum agricultura şi exploatarea cărbunelui nu va înregistra reduceri; întreprinderile din subordinea Treuhandanstalt vor beneficia în continuare de ajutoare financiare importante. Astfel, cheltuielile publice vor reprezenta şi în 1992-1993 cca. 52% din produsul social brut (faţă de 50% în 1991 şi 45,3% în 1989 în fosta RFG). (Vezi tabelul nr. 3 pentru dimensiunile şi structura datoriei publice, în dinamică).

Datorită importanţei lor pentru economia noilor landuri, iaţă câteva date despre două din fondurile special create pentru a prelua dificultăţile financiare ale Germaniei de Est.

Tabelul nr.3 - Datoriile publice 1990-1995
(în mld. DM la 31 decembrie ale fiecărui an)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
- Datorii ale bugetului federal	542	590	628	677	754	792
- Datorii ale vechilor landuri	328	346	367	387	407	425[1)]
- Datorii ale noilor landuri	-	3	11	22	69	77[1)]
- Datorii ale comunităţilor locale din vechile landuri	125	130	136	142	148	155
- Datorii ale comunităţilor locale din noile landuri	...	5	16	24	80[2)]	87[2)]
- Datorii ale fondurilor speciale ERP	9	15	22	27	30	32
- Datorii ale fondului „Unitatea Germană”	20	51	75	90	95	94
- Datorii ale „Fondului de lichidare a creditelor”	28	29	70[3)]	78[3)]	.[4)]	.[4)]
- Datorii ale Treuhandanstalt	4	25	78	130	167	192
- Total	1056	1194	1403	1577	1750	1854
- în procente faţă de produsul social brut	...	42,2	46,1	48,8	51,3	51,4

1) Fără a considera eventuale noi reglementări în procedurile fiscale ale landurilor.
2) Inclusiv vechile datorii ale sectorului construcţiilor de locuinţe (50 mld. DM inclusiv dobânzile aferente).
3) Inclusiv obligaţiile de compensare cu ocazia unificării monetare
4) Fondul se va desfiinţa în 1993, datoriile fiind preluate de federaţie şi noile landuri.
Sursa: „Die Weltwirtschaft”, Heft 2/1991, pag. 63, publicaţie a Institutului de Economie Mondială din Kiel.

Fondul „Unitatea Germană” a fost creat prin Tratatul de Uniune Monetară, Economică şi Socială în 18 mai 1990. El este alimentat din venituri directe de la bugetul federal (provenind din impozite suplimentare) cât şi, în mare parte, din credite garantate de stat. Fondul alimentează o multitudine de programe de investiţii şi sociale atât direct, cât şi prin finanţarea bugetelor

locale. Astfel, comunităţi locale au primit, în 1991,5 mld. DM ca alocaţii pauşale pentru investiţii în cadrul programului de colaborare inter-instituţională „Avântul Estului”, 9 mld. DM pentru un program de credite comunale cu dobânzi subvenţionate de către federaţie (până la 3 procente din dobândă).

Deşi administraţia federală preconizează o alimentare suplimentară a fondului „Unitatea germană” cu încă 3,5 mld. DM pe 1992, finanţarea de la acest fond a bugetelor locale nu este prevăzută a creşte în 1992 şi 1993, sumele fiind în continuare destinate programelor proprii de finanţare a investiţiilor pentru restructurare şi achitării parţiale a creditelor primite. Nefiind un fond permanent, fondul „Unitatea Germană” ar trebui să-şi „închidă conturile” la sfârşitul anului 1994.

„Fondul de lichidare a creditelor” (Kreditabwicklungsfonds) a fost înfiinţat ca fond special al finanţelor federale pentru a servi drept „recipient de colectare” a datoriilor vechi preluate de la administraţia fostei RDG (vezi nota de la pag. 14). La acestea s-au adăugat obligaţii de plată rezultate în urma uniunii monetare de la 1 iulie 1990. Astfel el a devenit creditor şi debitor (cu posturi de compensare de activ şi pasiv) al obligaţiilor rezultate în urma uniunii monetare în cadrul sectorului bancar. Din transformarea „asimetrică” a „activelor” şi „pasivelor” bancare a rezultat un sold care a trecut ca obligaţie asupra Fondului, corespunzând unei creanţe în bugetul republican al fostei RDG. La momentul 1992 această „obligaţie” se ridică la 27 mld. DM. Alte obligaţii asemănătoare au fost preluate, tot în urma unificării, din pasivul întreprinderilor din custodia Treuhand – suma acestora ridicându-se la aproximativ 20 mld. DM.

La acestea se adaugă preluarea datoriei externe a fostului stat est-german.

Obligaţiile rezultând din dobânzile datoriilor preluate de către Fond sunt suportate în proporţii egale, conform reglementărilor legale, de către bugetul federal şi bugetul Treuhandanstalt. Costurile de administrare ale Fondului revin integral bugetului federal. Începând cu 1 ianuarie 1994 datoriile Fondului vor fi împărţite între Treuhandanstalt, bugetul federal şi bugetele noilor landuri (inclusiv landul Berlin) şi cu aceasta Fondul va fi desfiinţat.

Există numeroase discuţii, în special între cei desemnaţi a împărţi plata datoriilor Fondului, în loc de a le investi în restructurarea întreprinderilor privatizabile. Deocamdată Fondul dă posibilitatea dimensionării costurilor de ineficienţă ale economiei est-germane. Poate că această afirmaţie este cam „brută”, dar într-o modalitate mai mult sau mai puţin directă, datoriile acumulate în acest Fond reprezintă costurile determinate de lipsa de competitivitate a structurii fizice şi organizatorice a economiei fostei RDG – scoasă în evidenţă odată cu manifestarea concretă a decalajului de productivitate între Estul şi Vestul Germaniei. Până la desfiinţarea Fondului se vor mai acumula 50 mld. DM din astfel de datorii, adăugându-se la „soldul negativ” de 29 mld. DM de la sfârşitul anului 1991.

Politica fiscală s-a străduit, încă de la începutul Uniunii Politice şi Monetare să atenueze, prin măsuri „spontane”, dificultăţile sociale ale tranziţiei şi să evite situaţiile limită. O astfel de politică este inevitabilă, având în vedere graviditatea problemelor generate de prăbuşirea bruscă a sistemului economic est-german care necesitau un sprijin social imediat. Pentru a nu perpetua sau mări pe termen lung solicitările de redistribuire la nivel statal a resurselor, acum se afirmă necesitatea de a schimba prioritățile în utilizarea veniturilor bugetului public şi a reduce, în perspectivă, cheltuielile bugetare. Semnele unei asemenea modificări în politica fiscală nu se întrevăd încă în practică, în ciuda avertismentelor specialiştilor care consideră că o menţinere a unei rate înalte de creştere a cheltuielilor sociale va ameninţa curând creşterea potenţialului productiv în economia naţională.

O rată mai scăzută de creştere a cheltuielilor bugetare pe 1992 este o necesitate greu de contestat, dar mai puţin luată în considerare de administraţie. Aceasta rezultă şi din observaţia că s-au alocat subvenţii speciale Direcţiei federale a muncii încă din 1991, iar cheltuielile planificate pentru acelaşi beneficiar în 1992 ţin seama mai degrabă de nivelul înalt al cererii de subvenţii decât de posibilităţile normale de finanţare a acestora. Numai programele ABM au reprezentat în 1991 peste 70% din aportul vest-german la cheltuielile sociale publice în fosta RDG. Rata previzionată de creştere a subvenţiilor către Direcţia federală a muncii este de 5,5%.

Este simptomatic faptul că guvernul federal nu numai că a cedat rapid presiunilor diverselor grupuri de interese, renunţând la intenţiile sale de reducere a subvenţiilor, dar a mai şi mărit, în 1991, subvenţiile pentru construcţii de locuinţe (ce au fost, ulterior, reduse în 1992) şi agricultură. Lipsa de decizie pentru adoptarea unei politici stricte de limitare a cheltuielilor bugetare dovedită de administraţia centrală şi locală are contraponderea ei pe partea veniturilor bugetare. În această privinţă, guvernul nu şi-a respectat promisiunea de a nu creşte impozitele, găsind ca pretext obligaţia de finanţare a războiului din Golf.

În ansamblu, politica fiscală nu va abandona misiunea sa de bază: aceea de a îndepărta piedicele din calea creşterii economice, în special pentru estul Germaniei. În acelaşi timp, obiectivul operativ pare a fi o reformă cuprinzătoare a sistemului de impozitare a firmelor. Aceste două direcţii de acţiune sunt necesare pentru accelerarea procesului de tranziţie în noile landuri şi pentru menţinerea atractivităţii şi poziţiei economiei germane în perspectiva apropiatei integrări în spaţiul unic european.

*

* *

Politica salarială reprezintă una dintre problemele mult controversate în presa germană de specialitate şi, în acelaşi timp, subiect central al unor conflicte sociale care au generat ample mişcări greviste în primăvara acestui an.

Legislaţia federaţiei germane prevede stabilirea tarifelor salariale orare pe ramurile principale de activitate la nivel naţional, prin negocieri patronat-sindicate, sub autoritatea guvernului. Neexistând un patronat est-german puternic, resprezentaţii întreprinderilor de stat est-germane sunt puternic influenţaţi de presiunile sindicale în stabilirea salariilor. În special în cazurile în care organizaţiile sindicale din Est beneficiază de un puternic sprijin din partea celor occidentale. Astfel, prin aderarea organizaţiilor sindicale de profil din est, confederaţia sindicală IGMetall din industria metalurgică este cunoscută ca cea mai puternică organizaţie sindicală a Germaniei, impunându-se categoric în negocierile salariale atât pentru inteprinderile din Vestul, cât şi din Estul Germaniei**.**

În principiu, părţile participante la negocierile pentru Germania de Est au hotărât în anul trecut o adaptare treptată a nivelurilor salariale din Est la cele din Vest într-o perioadă de timp mergând până la mijlocul anilor ’90. În ciuda acestei decizii, ca şi a ratei ridicate de şomaj în Germania de Est, tarifele salariale orare au crescut în anul 1991, în medie cu 40% faţă de 1990. Cu toate acestea, în multe întreprinderi est-germane lucrătorii acceptă salarii sub nivelul celor negociate de sindicate la nivel naţional, sub ameninţarea mult mai serioasă a şomajului, decât în landurile din Vest. Acest comportament afectează interesele lucrătorilor vest-germani, pentru că finanţarea de noi locuri de muncă de către patronatul multor firme cu filiale în ambele părţi ale Germaniei est „mutată” cu precădere în Est unde lucrătorii pot fi convinşi mai uşor să accepte salarii sub cele negociate de sindicat.

Creşterile salariale, neînsoţite de o creştere corespunzătoare a productivităţii (plasată şi aşa mult în urma productivităţii muncii în Germania Occidentală) nu au putut fi reflectate în preţuri (cum se întâmplă cu precădere în economia noastră de exemplu) datorită concurenţei exercitate pe piaţa internă de produsele şi serviciile similare vest-germane şi a restricţiei bugetare „tari” promovate prin politica de credite, în primul rând cele dirijate de Treuhandanstalt. Astfel, situaţia întreprinderilor est-germane s-a înrăutăţit mult, determinând concedieri masive care să poată asigura o creştere „forţată” a productivităţii muncii. Numim această creştere a productivităţii „forţată” pentru că este doar rezultatul unui calcul statistic, nu al unei creşteri reale a eficienţei, capitalul fix fiind încă învechit, iar forţa de muncă rămasă continuând să aibe o productivitate marginală sub medie, deşi productivitatea medie, prin concedieri, creşte. Astfel, „foarfecele” productivităţii între Germania de Est şi cea de Vest continuă să crească şi în acest an sub presiunea noilor cereri de creştere a salariilor (în acest ritm, până în anul 1993 în Germania de Est se vor depăşi nivelurile salariale din SUA şi Australia ţări cu unele din cele mai ridicate salarii din lume). Astfel, competitivitatea producţiei est-germane nu poate dacă să se înrăutăţească (spre exemplu, costul unei ore de lucru în minerit şi industria prelucrătoare era, în septembrie 1991, în medie, de 50 DM în Vest ceea ce înseamnă dublul costurilor salariale pentru aceleaşi activităţi în Est, în timp ce

venitul adus în Vest pentru fiecare oră de muncă de 3,5 ori mai mare decât în Est).

Pentru a veni în întîmpinarea necesităţilor reale de schimbare a structurii ocupării în Germania de Est, a reducerii supraocupării din majoritatea sectoarelor şi a subocupării în câteva sectoare (servicii, în special) trebuie asigurată o mai mare flexibilitate a forţei de muncă, prin transferul nu numai intersectorial, ci şi chiar, în cadrul aceluiaşi sector, de la o întreprindere la alta în cazul în care situaţia lor economică diferită permite şi chiar necesită acest lucru. Pentru aceasta este încă de aşteptat o diferenţiere mai clară a nivelurilor salariale inter şi intrasectoriale, un sistem real de preţuri relative ale forţei de muncă diferit calificate şi cu nivel variat de pregătire, ca şi de preţuri relative ale factorilor de producţie în general. Pe piaţa muncii se cer practicate (şi nu numai în Germania de Est !!!), în concluzie, diferenţe salariale mai mari, care să corespundă stării economice actuale a întreprinzătorilor privaţi, întreprinderilor şi ramurilor, ca şi noi corelaţii cantitative în cadrul forţei de muncă. Specialiştii germani[1)] în politică salarială propun includerea în contractele colective de muncă a unor clauze deschise ce se completează în fiecare întreprindere în parte, abandonând reglementările actuale care favorizează o unificare obligatorie a nivelurilor salariilor tarifare. S-ar crea, astfel, posibilitatea pentru întreprinderile aflate în dificultate, de a practica salarii tarifare sub nivelul „unificat" pentru a putea păstra suficiente locuri de muncă.

În acelaşi timp, aşa cum am mai arătat, există un număr mare de persoane care lucrează în aşa numitele „societăţi de angajare" (Beschaftigung-gesellschaften-BG) din cadrul programelor ABM sau care urmează cursuri de calificare şi recalificare. Aceasta nu înseamnă că nivelul de calificare al est-germanilor este scăzut, dar este necesară o reorientare a forţei de muncă pentru a deveni capabilă să lucreze cu succes în sectorul privat. O angajare de mai lungă durată în aceste „societăţi de angajare" şi salariile practicate actualmente pentru astfel de activităţi sunt învinuite a face o concurenţă neloială firmelor private, care, la salariile pe care le pot oferi, găsesc cu greu forţa de muncă calificată de care au nevoie.

Deşi condamnate de mulţi teoreticieni, care văd în cheltuielile pentru programele de recalificare şi programele ABM cheltuieli neproductive (dacă nu chiar contraproductive dacă se consideră că ele ar putea fi distribuite pentru investiţii de restructurare) – programele finanţate de stat pentru ocuparea provizorie şi pregătirea profesională a forţei de muncă pot fi considerate investiţii valoroase pe termen lung. Concepute într-o structură profesională adecvată cererii pieţei muncii, programele de recalificare desfăşurate de asociaţii special concepute se constituie în „măsuri investive pentru

---

1) A. Boss, M. Kischer, E. Langfeld, E. Nitschke, K. W. Schatz, P. Trapp: „Bundesrepublik Deutschland; Fortschritte bei der Strukturanpassung im Osten – Konjukturabschwung im Westen" în „Die Weltwirtschaft" Heft 2/1991, pag.24-41.

dezvoltarea regională”[2)] de perspectivă. În acelaşi timp, programele ABM se orientează spre activităţi cu importanţă majoră în procesul de restructurare regională (infrastructură, protecţia mediului etc.) ale căror efecte îşi vor demonstra eficienţa socială abia pe termen mediu.

Corelarea acestor programe cu cele de lucru cu program redus sau chiar cu închiderile unor întreprinderi din custodia Treuhand a necesitat încheierea unui acord-cadru, în iulie 1991, între patronat, sindicate, Treuhandanstalt şi administraţiile landurilor est-germane. În urma acestei înţelegeri s-a creat în fiecare land o „asociaţie umbrelă” care are menirea de a coordona diversele asociaţii regionale organizatoare de programe de recalificare şi de a gestiona fondurile primite de la fiecare din părţile acordului (de exemplu, Treuhand contribuie cu 10% la fondurile totale ale asociaţiilor landurilor).

Prin instituţionalizarea participării Treuhand la finanţarea şi coordonarea dintre asociaţiile organizatoare de programe de recalificare şi între acestea şi acţiunile sale proprii, întreprinderile din custodia agenţiei nu mai pot participa independent la astfel de asociaţii. Mai mult, Treuhand acordă sprijin concret asociaţiilor, punându-le la dispoziţie spaţii şi material didactic pentru cursuri, personal pentru management şi chiar lectori pentru cursuri. Programele ABM sunt finanţate parţial de către întreprinderi (tot prin intermediul Treuhand) parţial din bugetele comunităţilor locale, inclusiv cu sprijinul fondurilor federale speciale.

Evoluţiile actuale pe piaţa muncii est-germane par a demonstra că ordinea cronologică firească din punct de vedere economic-înnoirea structurii producţiei, creşterea productivităţii şi „însănătoşirea” întreprinderilor mai întîi şi apoi creşterea salariilor – este inversată, iar consecinţele pot fi fatale nu numai pe termen scurt şi mediu.

Aceste evoluţii neraţionale în privinţa politicii salariale în Est au antrenat şi în Vestul Germaniei o creştere a salariilor, în medie cu 7% pentru 1991 (şi 6% previzionat pentru anul în curs) în condiţiile unei creşteri a productivităţii muncii cu doar 1,5%. Datorită acestui fapt şi al concurenţei acerbe pe piaţă creşterea netă a costurilor salariale nu poate fi transferată integral asupra preţurilor, determinând presiuni asupra ratei profitului.

Aşteptările inflaţioniste şi creşterea câştigurilor în anul trecut ca urmare a „boom”-ului de cerere din Est sunt argumentele sindicatelor în negocierile pentru niveluri salariale mai ridicate. Hotărârea administraţiei de a creşte cu 1% (ajungând la 16%) taxa pe valoarea adăugată, începând cu 1 ianuarie 1993 ca şi politica monetară restrictivă a Bundesbank sunt de natură a descuraja acceptarea unor pretenţii salariale ridicate şi a împiedica creşterea exagerată a preţurilor şi amorsarea inflaţiei. În aceste condiţii s-ar putea ca politica salarială să nu determine înrăutăţirea situaţiei profiturilor întreprinderii, dar şansele de

---

[2)] *„Wochenbericht” nr. 18/92, pag. 242-248, publicaţie a Institutului German de Cercetări Economice – Berlin.*

creştere a gradului de ocupare nu se îmbunătăţesc, în ciuda creşterii reale a veniturilor salariale.

O deosebită importanţă în ansamblul negocierilor salariale o au contractele colective în domeniul serviciilor publice, datorită efectului antrenat care îl generează în privinţa nivelurilor salariale în întreaga economie. Aceasta a determinat şi greva cu un ecou deosebit din domeniul serviciilor publice, prin care sindicatele de profil au cerut o rată de creştere a salariilor de 9% (cu 3% mai mult faţă de nivelul previzionat şi propus de administraţie).

Chiar şi înaintea creşterilor salariale din ultimii 2 ani, Germania (de Vest) ocupa primul loc în Europa în ceea ce priveşte costul forţei de muncă (35,74 DM salariul orar mediu în 1989, ceea ce însemna, la acea dată, de exemplu, de 5 ori nivelul salariului orar mediu în Coreea de Sud). Aceasta implică, totodată, unul din cele mai ridicate standarde în privinţa nivelului de trai, iar tendinţa de egalizare a nivelurilor salariale între Est şi Vest reflectă, în realitate, dorinţa de eliminare a decalajelor în privinţa nivelului de trai pe teritoriul noii Germanii. Acest decalaj s-a redus la ½ în aproximativ 1 an de la unificarea politică şi economică. Dacă germanii din Est se plâng de nivelul, încă, mai redus decât în Vest, al veniturilor lor reale, germanii din Vest se plâng de nivelul crescut al impozitelor care le-a afectat, de asemenea, nivelul veniturilor reale. O remarcă ironică din presa germană[1)] afirmă: „Dacă şi esticii şi vesticii se plâng la fel de tare – cu sau fără motive întemeiate – înseamnă că toate costurile unificării s-au distribuit în mod echitabil între Vest şi Est”.

Ceea ce recunosc mai greu cei din Vest este că unificarea a adus un impuls important creşterii economice, chiar în fosta RFG. În urma estimărilor unor analişti germani de la IFO (Institut fur Wirtschaftsforschung) din Munchen a rezultat că dacă în 1991, produsul social brut a crescut cu 14,4% faţă de 1989, în lipsa unificării cu Germania de Est, rata de creştere ar fi fost doar de 11,8%. De asemenea, s-au creat în Vest, ca urmare a unificării, 500.000 de noi locuri de muncă, dar care au fost ocupate în mare parte de emigranţi din Germania de Est, al căror număr mai mare decât numărul de locuri de muncă create a determinat o creştere a şomajului. Şomajul crescut în vestul Germaniei poate fi considerat a fi determinat şi de fenomene calitative, cum ar fi: umplerea „golurilor” din rezerva de forţă de muncă calificată pentru anumite specializări cu emigranţi din Est; sau mutarea „centrului de greutate” al investiţiilor generatoare de noi locuri de muncă din vestul spre estul Germaniei, ca urmare a unor condiţii conjuncturale mai favorabile.

Pentru sublinierea efectelor unificării asupra nivelului de trai al germanilor din Vest prezentăm în tabelul nr.4 modificările aduse de unificare asupra bugetului lunar al unei familii medii vest-germane.

[1)] Roland Stimper: „Jammernde Gewinner” în „Wirtschafts Woche” nr. 40/27.09. 1991, pag. 46.

Tabelul nr.4 Efectele unificării germane asupra bugetului lunar al unei familii vest-germane de 4 persoane cu venituri relativ ridicate (familie de salariaţi) perioada: a doua jumătate a anului 1991

- DM-

Venituri brute	Sume	Diferenţa
1	2	3
- în urma unificării	7250	
- în absenţa unificării	7178	+72
Impozite şi taxe		
- creşterea impozitelor pe salariu	20	
-contribuţii la fondurile de solidaritate cu landurile de Est	86	
- creşterea reţinerilor pentru asigurări sociale	24	-130
Cheltuieli de consum curent		
- creşterea tarifelor pentru energie termică	2	
- creşterea preţurilor combustibililor	34	
- creşterea tarifelor poştale şi de telecomunicaţii	4	
- creşterea tarifelor de asigurări	2	
- creşterea chiriilor	11	
-creşterea cheltuielilor pentru alte bunuri şi servicii de consum privat	9	-62
Creşterea dobânzilor (soldul intrărilor şi ieşirilor)		-5
Total		-125

Sursa: *„Wirtschafts Woche" nr. 40/27.03.1991, pag.49; după calculele Institutului de Cercetări Economice (IFO) din Munchen.*

În privinţa cetăţenilor est-germani, la un an de la unificare, se poate spune că aceştia au cunoscut o redistribuire şi o creştere netă a veniturilor lor reale, înlocuind „al doilea salariu" oferit de statul socialist prin subvenţionarea preţurilor la bunurile de strictă necesitate şi creşterea exagerată (faţă de veniturile nominale medii) a preţurilor la cele considerate „de lux" – cu o mai mare libertate în consum între produse ale căror preţuri sunt stabilite, în quasi totalitatea lor, pe piaţă. Astfel, dotarea cu bunuri de folosinţă îndelungată a familiilor est-germane, a ajuns, deja, în 1991, la nivelul unei familii medii vest-germane. De asemenea, ponderea chiriei şi costurilor de natura chiriilor reprezintă acelaşi procent din venitul mediu nominal ca şi în Vest, cu deosebirea că preţul chiriei, energiei şi apei este încă parţial subvenţionat în Est.

S-a înregistrat o creştere în termeni reali a pensiilor şi ajutoarelor sociale (inclusiv de şomaj), astfel încât Institutul IFO din Munchen consideră categoria socială a pensionarilor drept cea mai „câştigată" din procesul unificării.

De notat însă, că toate subvenţiile publice către consumatorii şi întreprinderile de stat est-germane au însemnat un transfer net dinspre Vest spre Est de 70 mld. DM în 1991.

Situaţia nu se mai prezintă atât de optimist când se aduc în discuţie numărul de şomeri (1,3 milioane la sfârşitul anului 1991), numărul celor

angajaţi în programe de recalificare sau ABM (cca. 1 milion în trimestrul IV 1991) sau numărul celor angajaţi în programe de recalificare sau ABM (cca. 1 milion în trimestrul IV 1991) sau numărul celor angajaţi cu program redus sau în şomaj tehnic (1,3 milioane în trimestrul IV 1991 – inclusiv cei care sunt apropiaţi de vârsta pensionării şi primesc o anumită fracţiune din salariu pentru a nu fi concediaţi efectiv). La sfârşitul lunii august 1992 se atinsese deja cifra de 3 mil. şomeri (1,2 milioane în Germania de Est şi 1,8 milioane în Germania de Vest, corespunzător unor rate de 14,8%, respectiv 6,7%).

În domeniul politicii structurale pentru Germania de Est, cel mai încurajator semnal al eforturilor depuse în primii doi ani de la unificare este schimbarea de tendinţă în evoluţia producţiei.

Înnoirea economică a fost resimţită, în grade diferite, de aproape toate sectoarele economiei, în special de cele care produc pentru piaţa internă, neconfruntate direct cu concurenţa internaţională. Aceasta este însă şi o reflectare a reorientării consumului cetăţenilor est-germani spre produsele autohtone, după „invazia" produselor vest-germane şi „furia consumatoristă" înregistrate imediat după unificare.

În industrie, producţia a cunoscut o stabilizare relativă la mijlocul anului 1991, mai ales prin sprijinul masiv al statului (în special prin garantarea creditelor pentru exportul în ţările est-europene aflate la rândul lor în recesiune). Totuşi, marea majoritate a întreprinderilor din custodia Treuhand nu sunt încă rentabile sau competitive pe piaţă. S-au făcut relativ puţine progrese pe linia introducerii de noi tehnologii de producţie şi de noi metode manageriale. O situaţie oarecum mai bună o au în întreprinderile private nou înfiinţate sau „proaspăt" private. Ritmul înfiinţării de noi firme private este de aproximativ 10.000 noi înscrieri lunar, ceea ce „prezintă", prin profitul lor de activitate cel mai frecvent, o contribuţie importantă la restructurarea reţelei comerciale şi de servicii şi afirmarea tot mai puternică a concurenţei în aceste domenii. S-au declanşat în multe întreprinderi, operaţiuni de restructurare şi modernizare a infrastructurii, unele dificultăţi în domeniul transporturilor şi telecomunicaţiilor fiind deja surmontate.

Aşa cum era, însă, de aşteptat, există încă o serie de piedici importante în calea transformărilor structurale în curs în noile landuri germane:

- în primul rând, crearea noii structuri instituţional-administrative este un proces lent, în lipsa unor cadre pregătite corespunzător şi experienţei de acţiune în condiţii de piaţă. Sistemul administrativ preluat ca atare din fosta RFG are o complexitate specifică, sistemul juridic este adecvat unei economii de piaţă dezvoltate, iar normele legale şi uzanţele în tranzacţiile economice sunt dificil de adaptat structurii economiei est-germane. De multe ori lipsesc condiţiile şi informaţiile concrete care să permită luarea unor decizii de importanţă vitală. În asemenea condiţii au fost numeroase cazurile în care investitori interesaţi în încheierea unei afaceri s-au retras din teama

de a acţiona într-un mediu economic fără o structură instituţională bine definită şi funcţională;

- în al doilea rând, probleme deosebite ridică situaţia neclară, în numeroase cazuri, a drepturilor de proprietate. În privinţa reprivatizării nu există încă o legislaţie clară, deşi există numeroase cereri de returnare a unor proprietăţi (terenuri, clădiri etc.) care au nevoie de investiţii mai mult sau mai puţin importante. Cu reglementările existente în privinţa investitorilor nu s-au putut elucida încă posibilităţile de continuare a unor investiţii începute deja şi oprite după unificare;
- în al treilea rând, creşterile salariale nu numai că fac investitorii mai circumspecţi, dar împiedică în unele cazuri restructurarea întreprinderilor care ar necesita mijloace financiare importante şi, din acelaşi motiv, împiedică introducerea de noi produse şi tehnologii cerute pe piaţă.

Investiţiile – nucleul dur al politicii structurale – au cunoscut în 1991 o creştere puternică, datorită în mare parte stimulentelor create de către stat, care se va continua şi pe parcursul acestui an. În anul 1991 sectorul privat şi public au investit în total, întreprinderei din Germania de Est aproximativ 70 mild. DM, ceea ce reprezintă aproape 1/3 din produsul social brut al landurilor fostei RDG. Spre comparaţie, în vechile landuri germane, cota investiţiilor în produsul social brut al acestor landuri abea depăşeşte 1/5. Pentru 1992, firmele private vest-germane şi-au manifestat intenţia de a investi în jurul a 44 mld. DM în Germania de Est, ceea ce depăşeşte volumul investiţiilor private în 1991 cu 25 mld. DM. La aceste valori se adaugă investiţiile de capital străin, ca şi cele ale celui est-german. Investiţiile publice cresc, de asemenea, în 1992, la 23 mld. DM (faţă de 13 mld. în 1991). Cu toate că volumul total al investiţiilor în Germania de Est se va ridica, în 1992, la aproximativ 80 mld. DM, volumul de investiţii pe cap de locuitor va fi cu 40% mai redus decât în Germania de Vest. Ca şi consumul, şi investiţiile vor beneficia în continuare de un transfer masiv de fonduri dinspre Vest, sub auspiciile statului federal. În 1992 transferurile de acest gen se vor ridica la aproape două treimi din produsul social brut al Germaniei în ansamblu.

Partea cea mai importantă a capitalului investiţional este destinată direct întreprinderilor, cele mai consistente programe de investiţii fiind plasate în domeniul telecomunicaţiilor şi căilor ferate. Ponderea investiţiilor aparţine sectorului privat, în special investiţii ale firmelor vest-germane, pentru înfiinţarea de noi întreprinderi în Germania de Est, în timp ce întreprinderile din subordinea **Treuhandanstalt** duc, în mare parte, lipsă de mijloace financiare necesare, ca şi de o concepţie viabilă de restructurare care să le asigure supravieţuirea în noul mediu concurenţial.

Un alt indicator care prevede o puternică creştere a invenţiilor în 1992 îl prezintă volumul mare al solicitărilor de credite oferite de stat prin intermediul unor programe multiple destinate dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii, ca şi

volumul mare al veniturilor realizate din contracte de lucrări de construcţii – montaj încheiat de firmele specializate sau de administraţiile locale cu micii întreprinzători privaţi. Deşi ezitante, la început, în alegerea destinaţiilor ce trebuie acordate fondurilor investiţionale de care dispun, administraţiile locale („Kommunen"), ale landurilor, împreună cu administraţia centrală au contribuit, în 1991, cu peste 13 mild. DM la demararea unor lucrări de investiţii de interes local sau naţional, dintre care majoritatea devin funcţionale în cursul acestui an sau la începutul lui 1994. Reflectarea directă a „boom"-ului investiţional din aceşti ani o reprezintă creşterea volumului producţiei în construcţii, unul din puţinele domenii în care se înregistrează rate de creştere pozitive. Considerată de unii analişti drept semnul cert al începerii redresării economice în noile landuri est-germane, creşterea producţiei în sectorul construcţiilor (previzionată pentru 1993 la o rată de 17%) este privată de alţii[1)] cu scepticism, având în vedere lipsa de stabilitate generală din economia est-germană, care poate induce variaţii mari ale cererii în construcţii.

Numeroasele stimulente introduse de administraţie pentru investiţii în noile landuri au determinat în special o creştere parţială conjuncturală a construcţiilor în sectorul productiv. Aportul investiţional (în special prin credite avantajoase) oferite de administraţia federală autorităţilor locale (landuri şi comunităţi locale) au accelerat şi investiţiile de interes public (infrastructură, aşezăminte social-culturale, lucrări în domeniul protecţiei sau refacerii mediul înconjurător). O rămânere în urmă se manifestă în domeniul construcţiilor de locuinţe, pentru care, deşi există o cerere mare acesta a devenit în mare parte insolvabilă în urma eliminării subvenţiilor pentru serviciile administrative locale (apă, energie electrică şi termică) şi pentru chirii. În compensaţie, se înregistrează o creştere a activităţii de modernizare şi de renovare a fondului locativ existent, pentru a aduce condiţiile de locuit la nivelul mediu al standardelor occidentale.

Având exemplul evoluţiei din domeniul construcţiei de locuinţe[2)] s-ar putea dovedi întemeiată temerea că, odată cu reducerea sau renunţarea la o serie de stimulente de creditare sau subvenţii oferite temporar de administraţia federală pentru încurajarea investiţiilor de a construi în landurile de Est, să avem de-a face cu scăderea bruscă a cererii de construcţii şi în domeniul productiv, potenţată de slăbiciunea generală a conjuncturii interne şi internaţionale care nu se aşteaptă a se redresa mai devreme de a doua jumătate a anului 1993.

[1)] *„Bauboom in neuen Landern fehlt es noch an Stabilität"- în „Die Walt" din 25 nov. 1992, pag. 13.*

[2)] *Pentru construcţiile de locuinţe, ministrul federal al construcţiilor – doamna Irmard Schwaetzer – a iniţiat o campanie de susţinere a elaborării unui program complex de acordare a unui sprijin investiţional din partea statului federal autorităţilor locale. „Weigel will mehr Geld" – în „Wirtschafts Woche" nr. 42/9.10.1992, pag.8.*

În prima jumătate a anului 1991 se estima la cca. 710[3)] mil. de mărci valoarea totală a investiţiilor străine nete de la începutul anului în Germania de Vest. În 1990 „întăririle" din străinătate de capital străin în ambele părţi ale Germaniei au fost de cca. 3mld. DM, în timp ce „ieşirile" de capital investiţional german spre alte ţări au fost de 30 mld. DM, decalajul de 1:10 mărindu-se în prima jumătate a anului 1991 la 1:18. Deşi este de aşteptat ca o putere economică de prim rang a lumii cum este Germania să fie un exportator net de capital, multe personalităţi ale administraţiei şi chiar din conducătorii marilor firme germane consideră acest „exod" al capitalului investiţional drept un fenomen îngrijorător pentru viitorul investiţiilor de restructurare şi relansarea economică în Germania de Est[4)]. Chiar în comparaţie cu ţările Europene Occidentale, mediul economic, privit din punct de vedere al oportunităţilor investiţionale, este cel mai nefavorabil: Germania are cele mai mari cote de impozite pe cifra de afaceri, cele mai ridicate costuri salariale, cea mai redusă săptămână de lucru, cele mai ridicate costuri pentru protecţia mediului înconjurător. Aceste condiţii determină multe din marile concerne germane să-şi orienteze investiţiile de dezvoltare (şi, implicit, crearea de noi locuri de muncă) către ţări cu o forţă de muncă mai ieftină sau impozite mai reduse, în special din sud-estul Asiei. Facilităţile ofertei de stat pentru investiţii în landurile est-germane sunt, de multe ori, insuficient de atractive, în comparaţie cu avantajele ofertei de aceste ţări.

Comerţul exterior al Germaniei de Est a cunoscut o importantă scădere în 1991 faţă de 1990, asemeni tuturor statelor est-europene, datorită destrămării relaţiilor comerciale din cadrul fostului CAER. Exporturile au scăzut în 1991 cu 40% faţă de anul precedent, după trecerea statelor est-europene foste membre CAER la decontări în valută convertibilă, la nivelul preţurilor mondiale, ceea ce a determinat căderea bruscă a cererii solvabile a acestor ţări; mai mult, rata de scădere poate fi considerată a fi atenuată de credite acordate de guvernul federal ţărilor est-europene, în special republicilor fostei URSS, pentru a continua importurile din Germania de Est. Strategia exporturilor est-germane prevede reducerea treptată a acestor credite pentru a favoriza o reconsiderare a nivelului calitativ al produselor de export est-germane şi reorientarea treptată spre pieţele occidentale, chiar dacă reducerea exporturilor în ţările foste membre CAER va însemna desfiinţarea, în continuare, a numeroase locuri de muncă. Pentru 1992 se înregistrează o înviorare uşoară a exportului în landurile est-germane de aproximativ 20% faţă de anul precedent, creştere previzionată şi pentru 1993.

Asemănător se prezintă situaţia în cazul importurilor Germaniei de Est (fără a lua în calcul transferurile din landurile vestice). Produsele est-europene nu fac faţă concurenţei celor vest-germane pe piaţa internă, iar restructurarea

---

3) Ceea ce nu egalează nici măcar preţul unei singure mari întreprinderi.

4) Henning Krumrey: „Blute auf Pump", articol în „Wirtschafts Woche" nr. 1-2/3.01.1992, pag. 18-22.

treptată a producţiei întreprinderilor est-germane fac inutile unele importuri tradiţionale de produse semifabricate din ţările est-europene.

*

* *

Prognozele prevăd în general o tendinţă ascendentă a economiei est-germane pentru anii 1992-1993. Produsul social brut va înregistra o creştere medie anuală previzionată de 6-10%, iar pentru întreaga Germanie de 1,5-3,0%[1)].

Pe termen lung, se prevede o creştere medie anuală a produsului social brut, în Germania de Est, de 10% până în anul 2000 şi de 5% până în anul 2010, iar pe ansamblul economiei germane de 2,4%, respectiv 2,2%.

Drept rezultat, egalizarea nivelului veniturilor medii anuale pe locuitor între estul şi vestul Germaniei va avea loc în aproximativ 20 ani, la nivelul de cca. 32000 DM, în preţurile anului 1991. Aceasta va însemna o dublare a venitului mediu pe locuitor pentru Germania de Vest şi o quadruplare, pentru Germania de Est.

Câteva din consecinţele previzionate ale acestei creşteri vor fi:

- întoarcerea a cca. 40000 de emigranţi est-germani din Germania de Vest înapoi în landurile de origine încă în jurul anului 1995, urmând ca, până în 2010, soldul migrării forţei de muncă în interiorul Germaniei între Est şi Vest să atingă nivelul 0;
- numărul mediu de ore lucrate pe an, în anul 2010, se va reduce la 1400, ceea ce reprezintă 1/5 mai puţin decât în prezent;
- odată cu creşterea angrenării economiei fostelor republici sovietice în schimburile economice internaţionale, Germania va avea mult de profitat şi datorită legăturilor tradiţionale ale economiei est-germane cu acestea;
- în următoarele decenii, Germania de Est va deveni o regiune cu potenţial de creştere economică deosebit, datorită volumului mare de investiţii nou realizate în anii ’90, care vor dota economia noilor landuri cu tehnologie modernă, situată peste nivelul tehnic actual al multor firme vest-germane şi vest-europene, în general.

Există însă şi fenomene îngrijorătoare pe termen lung care preocupă specialiştii în prognoze ai Germaniei, cum ar fi puternicul proces de îmbătrânire a populaţiei, atât în fosta RFG cât şi în noile landuri estice şi creşterea masivă a problemelor ecologice, în special în Germania de Est.

[1)] Există previziuni diferite ale institutelor de cercetări. Redăm aici estimări ale Institutului de Economie Mondială din Kiel şi ale Institutului German de Cercetări Economice (DIW) din Berlin.

3. Privatizarea

Fără a constitui un proces de sine stătător, „rupt" de evoluţiile generale – atât conjuncturale, cât şi sistemice – din economia germană, privatizarea reprezintă un domeniu de interes major atât pentru politica economică, pentru analiza teoretică, cât şi pentru viaţa socială şi politică a întregii Germanii şi a noilor landuri estice în special. În prezentarea pe larg a privatizării în Germania de Est în cadrul lucrării de plan pe 1991 cât şi în capitolul privind privatizarea din studiul „Reforma în ţările est-europene" destinat fundamentării strategiei INCE privind tranziţia la economia de piaţă în România[1)] am subliniat rolul de „placă turnantă" deţinut de strategia privatizării în ansamblul procesului de transformare sistemică şi de restructurare în Germania de Est. Vom încerca să prezentăm în continuare o evaluare a modului de realizare a obiectivelor asumate de instituţia desemnată a elabora şi a duce la îndeplinire strategia naţională de privatizare – am numit deja binecunoscuta Treuhandanstalt – cât şi câteva din evoluţiile mai recente în desfăşurarea procesului.

Cele mai recente date disponibile cu privire la rezultatele obţinute în procesul de privatizare de către Treuhandanstalt sunt relevante pentru ritmul adoptat:

- Până la 31 iulie 1992, din custodia Treuhand, fuseseră privatizate (vândute):
- 4223 de întreprinderi şi 4558 de active ale întreprinderilor foste proprietăţi de stat;
- 14917 ha teren agricol şi 736 ha terenuri silvice;
- 718 proprietăţi imobiliare din custodia „Societăţi centrale imobiliare a Treuhandanstalt" şi 2087 proprietăţi imobiliare ale filialelor locale ale acestei societăţi şi ale filialelor locale ale Treuhandanstalt.

Ca urmare a acestor activităţi de privatizare au rezultat:

- 32,4 mld. DM – venituri din vânzarea proprietăţilor din custodie;
- 148,2 mld. DM – investiţii pe care noii proprietari s-au angajat să le facă în respectivele unităţi, prin contractul de vânzare-cumpărare;
- 1.262.525 – locuri de muncă garantate de noii proprietari a fi păstrate în unităţile privatizate, angajament de asemenea stipulat în contractul de vânzare-cumpărare.

Dincolo de aceste date impresionante dacă sunt comparate cu informaţii similare din celelalte foste ţări socialiste – se ridică un larg evantai de probleme principale, teoretice, financiare şi sociale, a căror abordare în cadrul activităţii Treuhandanstalt este subiectul a numeroase controverse atât în coloanele

---

1) Vezi „Probleme economice" nr. 23-24/1992, CIDE, Bucureşti, 1992.

publicaţiilor de specialitate, cât şi în pieţele publice ale multor localităţi est-germane.

La înfiinţare, în 1990, Treuhandanstalt (Instituţia Agenţia de Custodie), a devenit cea mai mare companie de tip „holding" din lume, cu 8000 de întreprinderi (devenite, prin scindări de firme, peste 10.000), 25.000 de unităţi (active) din comerţ şi servicii, însumând 4,1 milioane angajaţi – tot atât cât primele 25 de firme din SUA, luate ca mărime, împreună. Treuhand se autodefineşte ca o întreprindere de servicii a statului german, cu principalul obiectiv de a se face pe sine însăşi „superfluă" cât mai rapid posibil[1)].

În ciuda stabilirii prin lege a obiectivelor sale principale şi a atribuţiilor sale şi faptului că foloseşte personal cu înaltă calificare atât vest, cât şi est-german, bucurându-se de o largă autonomie decizională în planul organizării concrete a propriei activităţi – Treuhandanstalt rămâne o organizaţie a statului federal german, sub controlul direct al administraţiei centrale. Politica Treuhand se subordonează politicii economice generale a statului, cu efecte mai mult sau mai puţin benefice asupra activităţii sale curente. Acest mod de abordare este logic atât din punct de vedere legal (proprietarul întreprinderilor şi celorlalte bunuri imobile din custodia Treuhand fiind, în cele din urmă, statul german) cât şi din punct de vedere strict economic – Treuhandanstalt fiind principalul beneficiar de transferuri financiare către landurile din Est din partea bugetului federal[2)].

Deşi evidenţiat separat în statisticile oficiale, bugetul Treuhandanstalt (vezi tabelul nr. 5) este parte a bugetului de stat al Germaniei Federale[3)].

Am insistat atât de mult asupra dependenţei funcţionale şi politice a Treuhandanstalt faţă de celelalte autorităţi ale statului federal, atât pentru a evidenţia o explicaţie generală a comportamentului instituţiei în legătură cu obiectivele sale principale (privatizare, restructurare, lichidare a întreprinderilor fără posibilităţi de rentabilizare), cât mai ales pentru a accentua o situaţie cu semnificaţii speciale pentru strategia românească de privatizare: Fondul

---

1) „Promoting the New Germany" – broşură de prezentare a Treuhandanstalt Departamentul de relaţii publice, Berlin, 1992.

2) Conform tratatului de unificare, Treuhand este o instituţie a dreptului public, cu capacitate juridică, dependentă nemijlocit de administraţia federală, pentru care dreptul de supervizare îl are Ministerul Federal al Finanţelor (MFF). Supervizarea directă pe specificul fiecărei activităţi a Treuhandanstalt este exercitată de MFF în colaborare cu Ministerul Federal al Economiei (MFE) şi cu alte ministere de resort. Treuhandanstalt este guvernat de un Consiliu de administraţie numit de guvernul federal. Practic, Treuhandanstalt exercită funcţia unui consiliu de administraţie faţă de întreprinderile din custodia sa. În 20 de consilii de administraţie ale celor mai importante întreprinderi din custodia sa, Treuhandanstalt este reprezentat de către delegaţi ai MFF şi MFE.

3) „Zur Politik der Treuhandanstalt – Eine Zwischenbilanz" în „Wochenbericht" nr. 7/1992 – publicaţie a Institutului German de Cercetări Economice (DIW) din Berlin.

Proprietăţii de Stat este, în ţara noastră, instituţia care trebuie să preia atribuţiile unei Agenţii de Custodie româneşti, Legea privatizării conferă o autonomie decizională foarte largă acestei instituţii, făcând-o responsabilă în exclusivitate Parlamentului.

Tabelul nr.5 – Treuhandanstalt
(bugetul de venituri/cheltuieli)

mld. DM

	1990	1991		1992
	Realizat	Planificat	Realizat	Planificat
0	1	2	3	4
Cheltuieli totale	**5,9**	**37,7**	**30,5**	**50,2**
I. Pentru activităţile principale	1,6	27,4	20,4	31,4
1) Obligaţii rezultate în urma contractelor de cumpărare		5,0	1,5	4,6
- acoperire pierderi, fonduri de asistenţă pentru investiţii				3,4
- compensarea creanţelor recunoscute				0,6
- compensarea datoriilor ecologice „vechi”			0,4	0,4
2) Restructurare-rentabilizare		15,4	9,9	11,5
- credite pentru investiţii şi constituirea capitalului propriu			2,8	5,3
- dobânzi pentru compensarea creanţelor recunoscute				1,0
- alocaţii pentru programe sociale			5,0	2,9
- contribuţii pentru acoperirea datoriilor ecologice			0,5	0,6
- restituiri pentru vânzări parţiale			1,6	1,6
3) Fonduri utilizate pentru garantarea creditelor de refacere a lichidităţii		2,6	4,5	8,0
4) Dobânzi pentru credite contractate de THA		1,0	1,0	3,2
5) Închideri de întreprinderi		2,5	2,5	2,8
6) Alte cheltuieli		0,9[x)]	1,0	1,3
II. Cheltuieli secundare, conform prevederilor legale	4,3	10,3	10,1	18,8
1. Dobânzi pentru amânarea plăţii, respectiv pentru preluarea datoriilor „vechi”		7,1	7,1	6,8
2. Restituiri de dobânzi către Fondul de lichidare a creditelor		3,2	1,7	8,0
3. Compensaţii datorate în legătură cu reprivatizarea				3,3
4. Alte cheltuieli			1,3	0,7
Venituri totale	1,6	16,9	10,0	18,8

	1990	1991		1992
	Realizat	Planificat	Realizat	Planificat
0	1	2	3	4
din care, venituri din:				
1. Privatizare			9,8	14,8
(din care-imobile)			(0,3)	(3,2)
2. Lichidări			0,1	1,1
3. Reglarea unor obligaţii, restituiri de dobânzi, chirii			0,2	2,9
Sold	-4,3	-20,8	-20,5	-31,4

x) Estimări şi calcule ale DIW.
Surse: THA, Ministerul Federal al Finanţelor, calcule proprii ale DIW

Considerând rezolvată problema alegerii celor mai calificate persoane din punct de vedere profesional şi moral pentru conducerea acestui gen de holding-gigant, atât la nivelul consiliului de administraţie cât şi al directorilor executivi, rămâne problema corelării decizionale a acestui reprezentant al proprietarului-stat cu celelalte instituţii statale (în special din zonele puterii executive) implicate în elaborarea şi implementarea stategiei economice naţionale şi a strategiilor sectoriale. Autoritatea acestui studiu consideră greu de presupus că Parlamentul, for legislativ, cu o flexibilitate redusă pentru cerinţele tipice ale deciziei economice-poate asigura o corelare eficientă şi operativă între opţiunile strategiei şi curente ale fondului proprietăţii de stat şi cele ale Guvernului, ale ministerelor economice în primul rând. Fără a contrazice cu nimic calea spre democratizarea vieţii economico-socială în România, paralelismul lipsit de o autoritate efectivă a mai multor instituţii naţionale cu atribute în definirea şi implementarea strategiei economice nu poate fi considerat a fi oportun în această perioadă de tranziţie. Soluţia germană de a plasa Treuhandanstalt, practic, în subordinea executivului nu poate fi absolutizată ca fiind cea mai bună nici măcar în cazul concret al Germaniei (dovadă numeroasele critici la adresa activităţii Treuhand), cu atât mai puţin în cazul României. Cu toate acestea, lipsa unui organism coordonator, este mai periculoasă decât existenţa unui coordonator imperfect nu numai pentru procesul de privatizare, ci şi pentru conturarea unei strategii economice naţionale în general. Din acest punct de vedere, atribuţiile Consiliului Naţional pentru Coordonarea Reformei ar trebui gândite şi spre corelarea la scară naţională a procesului de privatizare-restructurare- ca posibilă soluţie pentru prevenirea unei „crize de autoritate” şi a contradicţiilor ce ar putea apărea între instituţiile statului, încetinind sau chiar stopând evoluţia acestui proces.

Revenind la modul de abordare practică a obiectivelor principale ale activităţii Treuhandanstalt, una dintre problemele anticipate încă de la debutul procesului de privatizare-a priorităţii de importanţă privatizare/restructurare-continuă să fie abordată în sistem „case by case”. Două indicii clare ne

determină să considerăm, că, deşi mult discutată şi promovată declarativ, restructurarea a „alunecat”, spre ultima poziţie în seria priorităţilor Treuhand. În primul rând, promovarea unui ritm rapid al privatizărilor a adus în primplanul practicii curente de vânzare adjudecarea pe criterii combinate, în parte preţul oferit nu ocupa decât locul secund. Licitaţiile pe criteriul programelor de afaceri, de ocupare şi de investiţii a lansat concepţia „restructurării prin aportul capitalului privat”. Bugetul Treuhand se degrevează astfel de cheltuieli importante destinate operaţiunilor de restructurare – modernizare, care au fost considerate a fi mai mari decât eventualul câştig de preţ care ar fi putut fi obţinut la privatizarea ulterioară a întreprinderilor care au parcurs un program de restructurare. Aceasta este, de fapt, un al doilea indiciu al scăderii interesului pentru restructurarea, ce se poate observa la o sumară analiză a datelor din tabelul nr. 4. Astfel, în 1991, faţă de cele 15,4 mld. DM, planificate pentru operaţiuni de restructurare, s-au cheltuit doar 9,9 mld. DM, pentru 1992 fiind, în consecinţă prevăzute a fi cheltuite doar 11,5 mld. DM. Corespunzător, veniturile din privatizare au fost în 1991 de aproximativ 10 mld. DM, cu aproape 7 mld. mai puţin decât suma planificată. Această situaţie se datorează doar parţial numărului de întreprinderi vândute, mai mici decât cel intenţionat a fi vândut, dar mai mult, scăderii preţului mediu unitar de vânzare-în speţă, vânzării unor întreprinderi sub preţul la care au fost evaluate iniţial. Absolutizând criteriul planului de afaceri şi al păstrării locurilor de muncă, au fost situaţii în care s-au vândut active şi întreprinderi contra sumei simbolice de 1 DM. Aceasta s-a întâmplat în special în cazuri în care tehnologiile existente aveau un potenţial poluant foarte mare, iar preluarea întreprinderii însemna automat schimbarea utilajelor a căror funcţionare nu era conformă cu legislaţia vest-germană în problema protecţiei mediului.

Lipsa aparentă de preocupare pentru restructurare sugerată de reducerea fondurilor alocate reprezintă o reflectare concretă a politicii bugetare a Treuhan coroborată cu dificultăţile noi, apărute în activitatea unor întreprinderi din subordonarea sa în cursul anului 1991. Decizia de a nu apela la credite suplimentare de la bugetul federal faţă de cele planificate – decizie care nu aparţine desigur, în primul rând, consiliului de administraţie al Treuhand, ci mai degrabă Ministerului Federal de Finanţe- şi cheltuielile suplimentare generate mai ales de creşterile, mai mari decât cele prevăzute, ale costurilor salariale, au determinat necesitatea de a acorda garanţii de creditare sau chiar subvenţii speciale multor întreprinderi, pentru refacerea lichidităţii-care nu au putut fi acoperite decât reducând alte posturi de cheltuieli.

Cele mai afectate au fost, astfel, cheltuielile pentru modernizare-restructurare sau de constituire a capitalului propriu.

Nu trebuie uitat, de asemenea, faptul că, bugetul Treuhandanstalt reprezintă un canal important (caracterizat drept „parafiscal” într-un stadiu al DIW a bugetului federal, de acoperire a datoriilor vechi ale fostului RDG, ale fostelor întreprinderi socialiste, ca şi a datoriilor întreprinderilor rezultate în

urma unificării monetare şi în urma pagubelor ecologice cauzate de multe întreprinderi est-germane care trebuie compensate conform legislaţiei vest-germane. Începând cu 1992 se preconizează că Treuhand să contribuie şi la fondul destinat despăgubirii foştilor proprietari ai unor întreprinderi, imobile şi terenuri expropriaţi abuzivi de regimul comunist, care au cerut refacerea dreptului de proprietate dar, din diverse motive aceasta nu este posibil.

Aşa cum am menţionat în partea studiului destinat pieţei muncii şi politicii salariale, Treuhand este principalul finanţator al programelor de lucru la program redus în întreprinderile nerentabile, al programelor de recalificare şi al altor programe cu caracter social destinate a atenua pe cât posibil tensiunile de pe piaţa muncii. Este încă un domeniu în care, sub autoritatea ministerului federal al muncii, Treuhandanstalt este parte a unui pact-cadru cu reprezentanţi ai administraţiei centrale, a landurilor şi locale cu organizaţii sindicale şi patronate a căror activitate se corelează în realizarea programelor speciale destinate procesului de restructurare în domeniul forţei de muncă.

Considerând la rangul de principiu, descentralizarea procesului de privatizare Treuhandanstalt a acordat, odată cu restructurarea sa organizatorică de la începutul anului 1991, o mare autonomie decizională filialelor locale.

Acestora li s-a acordat deplină libertate de acţiune în privatizarea întreprinderilor de importanţă locală, reprezentând cam 2/3 din numărul total al întreprinderilor din custodia Treuhand. Desigur, acţiunile, au fost bazate pe un program de criterii-cadru privind strategia de privatizare stabilit de departamentele specializate ale agenţiilor centrale Treuhand[1)]. De asemenea, Treuhand a creat o serie de societăţi-fiice destinate a prelua privatizarea unor domenii specifice, cu grad ridicat de omogenitate (bunuri imobiliare, întreprinderi de comerţ cu amănuntul)[2)].

O iniţiativă particulară, prezentată în presa de specialitate[3)] la sfârşitul anului 1991, se înregistra în landul Saxonia. Guvernul acestui land condus de prim-ministrul Kurt Biedenkopf – a decis constituirea unui fel de „Mini Treuhand" saxon. Prin crearea unui fond special, ce urma să se ridice la 500 mil. DM cu aportul băncilor locale, a unor firme de asigurări, de comerţ sau industriale din Saxonia, prim-ministrul Biedenkopf dorea răscumpărarea tuturor întreprinderilor din custodia Treuhand aflate pe teritoriul landului şi ameninţate cu lichidarea în scopul retehnologizării şi restructurării cu mijloace financiare proprii şi revinderii lor cu un câştig de preţ net. Motivaţia unei asemenea iniţiative, exprimată de Ministrul Economiei landului-Kajo Sommer – este că administraţia landului nu doreşte ca Saxonia să devină un land al societăţilor – fiicei ale marilor firme occidentale. Landul Saxonia are nevoie de propria sa

---

1) Vezi „Experienţa privatizării în Germania de Est"- lucrare de plan a sectorului „Teorie şi istorie economică" al IEN pe 1991.

2) Idem.

3) „Rosinen und Rinde" – în „Wirtschafts Woche" nr. 50/6.12.1991.

clasă economică de mijloc. Desigur, această iniţiativă a generat conflicte şi discuţii aprinse atât între administraţia landului şi Treuhand, cât şi în cadrul comunităţii economice saxone. Preluând toate sau marea majoritate a întreprinderilor locale aflate în custodia Treuhand, acest fond local speră să acţioneze şi unităţi rentabile, ale căror profituri să poată spori capitalul investiţional necesar restructurării celor nerentabile. Scepticii, reprezentanţii Treuhand remarcă faptul că pentru restructurarea firmelor nu este nevoie doar de bani, ci şi de un puternic potenţial managerial, domeniu în care Treuhand deţine un cert avantaj comparativ. Cu toate acestea, există un curent favorabil acestei idei, chiar la cadrul Treuhand, firesc, dacă e să acceptăm ideea că noul fond ar degreva instituţia de o serie de „pietre de moară" nerentabile. Despre această iniţiativă nu am beneficiat, din păcate de alte informaţii mai recente, ceea ce poate duce la concluzia că amploarea „răscumpărărilor" a fost scăzută, fapt care reduce mult impactul structural în procesul de privatizare.

Această iniţiativă[4)] de constituire a noi holdinguri din portofoliul Treuhand nu este însă singulară. S-a născut astfel, din rândul parlamentarilor est-germani un nou concept pentru salvarea marilor întreprinderi-foste combinate gigant ale economiei RDG – întreprinderi care aduc cele mai mari pierderi pentru bugetul Treuhand şi care constituie adevărate „bombe sociale" în momentul când ar putea intra în discuţie închiderea lor. Acest nou concept numit al „holdingurilor federaţie-landuri" prevede scoaterea acestor întreprinderi – gigant de sub autoritatea Treuhand şi trecerea lor în cadrul unor holdinguri mixte (de stat-private) în care investitorii privaţi să deţină 50% din acţiuni, iar restul să fie păstrat în mod egal, împărţit între proprietatea federaţiei şi cea a landurilor.

Această iniţiativă numită de administraţie „unicul caz de amplificare a naţionalizării active din istoria Germaniei Federale" a fost vehement combătut de reprezentanţi ai Treuhand şi ai administraţiei federale. Ea s-a născut din psihoza tot mai prezentă în landurile estice, a unei „dezindustrializări" potenţiale a economiei fostei RDG. Închiderile unor mari întreprinderi, transformarea multor altora în societăţi-fiice sau sucursale ale unor mari firme din vest au creat temerea permanentizării stării de instabilitate a economiei est-germană care, în perioadele de recesiune, va fi prima afectată de reducerile uzuale de activitate.

Chiar dacă aceste temeri sunt doar parţial întemeiate, o problemă reală o constituie prezenţa foarte slabă a unei clase de mijloc în fosta RDG.

De la căderea zidului Berlinului până în septembrie 1992 au fost înregistrate în noile landuri germane 670.000 de noi firme private[1)], din care, după estimarea Institutului pentru Cercetarea Clasei de Mijloc din Bonn, doar 277.000 funcţionează efectiv. Dintre acestea, doar 5.000 de firme lucrează în

---

[4)] „Druck der Basis" în „Wirtschafts Woche" nr. 5/24.01.1992.
[1)] „Aus den Fugen" în „Wirtschafts Woche" nr. 42/9.10.1992.

activităţi industriale. Spre a avea un termen de comparaţie, se poate menţiona că, înaintea războiului, existau în landurile est-germane 2,5 mil. firme şi întreprinzătorii independenţi, iar 1945 funcţionau, încă, 1,5 milioane Politicii regimului comunist i-au „rezistat" 182.000 de întreprinzători independenţi, din care 12.000 au fost expropriaţi în 1972. Aceşti întreprinzători sunt actualmente consideraţi „fermenţi" ai unei noi clase de mijloc în devenire, în condiţiile în care vor putea primi înapoi întreprinderile abuziv expropriate.

Problema reprivatizării devine din perspectiva proprietăţii mici şi mijlocii- sector cu mare impact social- una din problemele cel mai mult discutate atât în forurile legislative, cât şi în presa germană. Astfel, din cele 16.500 de cereri de reîmproprietărire înregistrate, în condiţiile legislaţiei existente s-au rezolvat mai puţin de 5.000 de cereri la care se adaugă cifra 3.000 de proprietăţi returnate în perioada administraţiei Modrow (înainte de unificare).

După mai multe schimbări de viziune[2)] (privind promovarea cu prioritate a principiului refacerii fizice a proprietăţii sau a principiului despăgubirilor), ultima variantă de proiect[3)] legislativ înaintată de Ministrul de Finanţe, Theo Weigel, reprezintă o soluţie de compromis, încă nevalidată de Bundestag.

Conform acestui proiect cel care înaintează o cerere de refacere a dreptului de proprietate nu are dreptul de a opta între returnarea efectivă a proprietăţii şi despăgubire. Autorităţile special desemnate analizează şi rezolvă cererile de împroprietărire, studiind capacitatea fostului proprietar de a continua desfăşurarea activităţii în întreprinderea reclamată şi posibilitatea reală de refacere a dreptului de proprietate, hotărăşte în favoarea uneia din cele două alternative.

Acelaşi proiect prevede că cetăţenii vest-germani cărora li se returnează proprietăţile vor plăti o contribuţie stabilită prin înmulţirea valorii de piaţă a proprietăţii în anul 1935 cu un multiplicator variabil (între 4-pentru terenuri agricole şi păduri şi 27-pentru terenuri construibile). Aceste contribuţii sunt prevăzute a alimenta un fond din care se plătesc despăgubirile celor cărora nu li se poate reface proprietatea. Despăgubirile se calculează înmulţind valoarea din 1935 a proprietăţii cu coeficientul 1,3, suma neputând depăşi 250.000 DM.

Există multe exceptări de la plata contribuţiei pentru noii reîmproprietăriţi: în primul rând, toţi cei care până la 9 noiembrie 1989 au fost cetăţeni ai fostei RDG, apoi cei care se angajează să păstreze, minimum 3 ani, 90% din salariaţi şi lista se lungeşte pe zi ce trece în urma solicitării unor ministere, organizaţii profesionale etc. Se stabileşte şi o limită de suprafaţă de 160 ha pentru returnarea unor terenuri agricole, limită care poate fi depăşită în cazuri „speciale". Aceste precizări ambiguu formulate cât şi: lipsa dreptului de opţiune

---

[2)] *Vezi „Experienţa privatizării în Germania de Est"- lucrare de plan a sectorului pe anul 1991 şi „Experienţa privatizării în ţările est-europene" în „Probleme economice" nr. 23-24/1992, CIDE, Bucureşti, 1992.*

[3)] *„Entschadigungs Gesetz" în „Wirtschafts Woche" nr. 36/28.08.1992.*

între returnare şi despăgubire; compensaţiile datorate de cei reînproprietăriţi care micşorează sau anulează disponibilităţile investiţionale ale noilor întreprinzători; probabilitatea mare ca sumele necesare pentru despăgubiri să nu poată fi acoperite numai din compensaţii, iar apelarea la buget să devină astfel inevitabilă – toate acestea dau puţine şanse de aprobare a acestei legi, ca atare. Până la această dată nu am găsit informaţia că o lege a reprivatizării ar fi fost votată de Bundestag.

Altă poartă „de penetrare"a proprietăţii mici şi mijlocii către un rol mai important în economia est-germană este sistemul de privatizări MBO („Management-buy-out") promovat de Treuhandanstalt (peste 1.700 din cele 9.300 de unităţi privatizate de Treuhand până în august 1992 au fost vândute în sistem MBO, iar cererea pentru astfel de privatizări este în creştere).

După părerea unor specialişti, aceste MBO-uri nu vor supravieţui în proporţie de 50-80%, neavând mijloace financiare proprii pentru modernizare-dezvoltare. Micile întreprinderi proaspăt privatizate în acest sistem se vor confrunta rapid, în aceste condiţii, cu aceleaşi dificultăţi financiare ca şi înainte de privatizarea lor (spre exemplu, dacă ar trebui să crească salariile cu 25%, aşa cum s-a întâmplat în întreprinderile din custodia Treuhand, mii de întreprinderi mici ar da faliment). În economia germană se zice că micului întreprinzător îi merge bine atunci când partenerilor săi comerciali le merge bine; în situaţia actuală principalii posibili contractanţi ai micilor întreprinzători din Germania de Est sunt tot întreprinderile de stat din custodia Treuhand – şi acestora este departe de a le merge bine. Astfel, restructurarea economiei est-germane din punctul de vedere al dimensiunii şi formei de proprietate are încă un drum lung de străbătut odată cu celelalte laturi ale ajustării structurale în economie. Pentru a sugera disproporţia structurală între estul şi vestul Germaniei este elocvent faptul că, dacă în vechile landuri 66% din salariaţi lucrează în firme cu până la 500 de angajaţi, procentul respectiv pentru noile landuri este doar de 33,6%.

*

* *

Pentru funcţionarea normală a principiilor economiei sociale de piaţă în noile landuri este încă de parcurs un lung drum al ajustării structurale către reperele landurilor occidentale. Crearea unei puternice clase de mijloc este unul dintre cele mai importante obiective ale reformei germane, pentru că se consideră că numai astfel se poate asigura fundamentul stabil al creşterii economice. Experienţa germană, deşi nu este repetabilă din punct de vedere politic şi istoric, poate însemna un real model „tehnic" pentru celelalte economii est-europene. Faptul că reforma est-germană este cu unul sau mai mulţi „paşi" înaintea celor din celelalte foste ţări socialiste este un prilej unic de a avea o imagine concretă asupra modului de reflectare în economia reală a acţiunii unor instrumente de politică caracteristice unei economii de piaţă. Dihotomia economie nominală – economie reală produce efecte surprinzătoare uneori

chiar în ţările capitaliste dezvoltate – într-o economie cu o structură distorsionată de mecanisme centralizate de decizie, cu o rigiditate a structurii fizice şi comportamentale foarte ridicată, această dihotomie poate avea consecinţe dramatice. Factorul care nu poate fi în mod comparabil evaluat pe cazul economiei germane – în interesul unei economii ca cea românească – este gradul de suportabilitate socială a măsurilor de reformă – care planează ca o ameninţătoare necunoscută, mai ales în această perioadă a tranziţiei, în ţara noastră.

Având în vedere aceste diferenţe cât şi cele atât de des invocate – ale existenţei imensului potenţial vest-german investiţional în privatizarea şi restructurarea din fosta RDG, considerăm totuşi extrem de utilă studierea evoluţiilor din cadrul tranziţiei est-germane. Aceasta pentru că este nevoie să ne intereseze nu „cât" cheltuiesc germanii în procesul tranziţiei, ci „cum" cheltuiesc şi cu ce rezultate.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 28/1993

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ**
BUCUREŞTI

SUMAR

ŞOMAJ-INFLAŢIE. O PROVOCARE PENTRU ECONOMIA ÎN TRANZIŢIE ___ 171
1. Repere introductive 171
2. Problematica actuală a şomajului şi inflaţiei în economia României 175
3. Căi de combatere a şomajului şi inflaţiei 182

ŞOMAJ-INFLAŢIE. O PROVOCARE PENTRU ECONOMIA ÎN TRANZIŢIE

Dr. Constantin CIUTACU

1. Repere introductive

Dintre formele cele mai grave ale dezechilibrelor cu care se confruntă economiile contemporane – indiferent de nivelul lor de dezvoltare – două sunt din ce în ce mai greu de soluţionat: şomajul şi inflaţia.

Aceste fenomene sunt cu certitudine produsul funcţionării mecanismelor specifice economiei de piaţă; ele însoţesc tot mai adesea atât procesele de creştere, cât şi pe cele de criză, respectiv stagnarea sau chiar descreşterea economică – desigur în proporţii şi forme de manifestare diferite de la o perioadă la alta sau de la o ţară la alta.

Teoria şi practica economică care însoţesc şi propun tratamentul celor două maladii sunt specifice îndeosebi ultimelor şase decenii ale secolului actual. O dezvoltare cantitativă şi calitativă a teoriilor despre şomaj şi inflaţie-însoţită de controverse şi polemici extrem de animate – a avut ca punct de pornire mai ales contribuţiile lordului J.M.Keynes. De altfel, după primul război mondial fenomenele de inflaţie şi şomaj au început să erodeze tot mai serios echilibrele "naturale" ale economiilor naţionale.

Pe fondul crizei din anii '30 liber-schimbismul şi teoria echilibrului general ce purtau amprenta unor economişti de vază gen Walras sau Marshall au început să primească replici tot mai dure şi mai fundamentate. În urma "războiului" dintre concepţiile liber-schimbiste şi cele intervenţionist-dirijiste-care continuă şi astăzi – deşi s-a dezvoltat enorm teoria economică, deşi au proliferat şcolile şi a apărut prefixul "neo", pe terenul practicii, politica economică se confruntă tot mai adesea cu agravarea, cu permanentizarea şi cronicizarea celor două maladii: inflaţia şi şomajul. O asemenea constatare generează fără îndoială o anume confuzie cu privire la valabilitatea şi viabilitatea unor teorii economice.

Despre inflexiunile şi dezvoltările teoretice ataşate respectivelor forme grave de manifestare a dezechilibrelor şi disfuncţionalităţilor din economiile contemporane s-ar putea expune foarte multe argumente favorabile uneia sau alteia dintre concepţiile dominante.

Pentru România, atât dimensiunea şomajului şi inflaţiei, cât şi formele de manifestare, cauzele, raportul dintre ele, dar mai ales căile de diminuare şi

asanare a efectelor acestor maladii, sunt tot atâtea subiecte presante, de o maximă actualitate.

În încercarea de diagnosticare, profilaxie şi tratament specific şomajului şi inflaţiei se poate observa la noi o anume superficialitate şi chiar o blazare, pentru a nu folosi şi alte epitete care pe lângă gravitatea fenomenelor practice nu ar părea nicidecum prea dure.

Între acestea, una dintre concluziile fundamentale care se enunţă cel mai adesea de către anumiţi practicieni şi teoreticieni este şi aceea după care între **rata şomajului şi cea a inflaţiei este o relaţie de determinare reciprocă.**

Cu alte cuvinte, întreaga concepţie de înlăturare a şomajului şi a inflaţiei se bazează pe necesitatea alegerii între cele două rele: ori şomaj, ori inflaţie; fără una din aceste boli nu se poate face tranziţia la economia de piaţă, iar inexistenţa ambelor racile ar face dovada că reforma nu există sau avansează lent.

Deci, dacă se doreşte scăderea ratei inflaţiei până la zero, este necesar să se accepte sporirea proporţională a şomajului, tot astfel cum a nu accepta decât o rată naturală a şomajului (2-5% din populaţia activă) înseamnă a arunca ţara în mod conştient într-o inflaţie imposibil de stăpânit. Cauza creşterii explozive a preţurilor rezidă, în concepţia unor economişti, în sporirea foarte înceată a şomajului. Reducerea la absurd a unei astfel de afirmaţii ar conduce la concluzia după care succesul reformei va fi maxim dacă toţi salariaţii vor accepta să devină şomeri. În medicină există multe situaţii prin care o proastă funcţionare a unui organ este cauză pentru îmbolnăvirea altuia; tot în medicină, multe boli au şi cauze comune. S-ar putea să existe cazuri excepţionale prin care, atunci când tratăm o boală de stomac sau ficat să constatăm că ne-am vindecat de pneumonie, de cardiopatie sau de pancreatită. Asemenea întâmplări se înscriu în aria miraculosului, a excepţiilor ce confirmă regula şi care în economie sunt mai greu de acceptat.

Este drept că inflaţia şi şomajul-ca boli ce tind să devină cronice pentru organismul economic românesc-au foarte multe cauze comune, dar tot aşa de adevărat este că ele sunt provocate şi amplificate şi de factori specifici; un asemenea enunţ nu ne poate conduce la concluzia că înlăturând una va dispărea automat şi cealaltă maladie.

Care este însă fundamentul teoretic al acestei concepţii superficiale?

A. W. Phillips a reuşit să verifice – pe datele statistice ale Angliei din perioada 1861-1957 – că între salariile nominale şi rata şomajului este o relaţie negativă (inversă). Cum între creşterea salariilor şi cea a preţurilor apare statistic o corelaţie pozitivă, unii economişti – chiar de marcă – au tras concluzia că între rata inflaţiei şi rata şomajului este o relaţie ce poartă denumirea de curba Phillips. Dacă numai aşa ar sta lucrurile, concluzia

imediată şi unică ar fi că **nu există decât o singură rată a şomajului compatibilă cu inflaţia nulă.**

Ulterior s-a demonstrat econometric faptul că relaţia inflaţie-şomaj este extrem de instabilă şi în cele mai multe cazuri corelaţia lipseşte cu desăvârşire.

Monetariştii au utilizat curba Phillips pentru a-şi argumenta teoria lor după care **combaterea şomajului conduce pe termen mediu la creşterea inflaţiei**, transferând cauzele profunde ale şomajului pe piaţa muncii şi nu pe cea financiar-monetară**.**

În fapt, istoria şi practica economiilor de piaţă arată că există o multitudine de cazuri (ţări şi perioade) în care şomajul şi inflaţia cresc sau scad concomitent tot astfel cum se întâmplă adesea ca inflaţia să crească iar şomajul să scadă simultan.

Afirmarea existenţei unei asemenea corelaţii pentru România şi mai ales a unei dependenţe şi determinări reciproce a celor două fenomene ni se pare forţată şi de tendinţa conjuncturală de a teoretiza imposibilitatea creşterii, limitării sau stopării prin mecanisme şi politici riguroase, a efectelor celor două maladii.

În realitate, cauzele şomajului şi inflaţiei sunt extrem de complexe. Un raţionament global ne permite să susţinem că actualmente **una dintre cauzele inflaţiei înalte din România o constituie tocmai creşterea şomajului.** Aşa de pildă, costul social al şomajului cuprinde următoarele elemente: costul întreţinerii şomerilor fără a produce nimic; pierderea globală de câştig pentru cei ce lucrează; pierderile de producţie şi de contribuţii fiscale şi sociale neîncasate; costuri pentru combaterea inflaţiei fenomenelor antisociale generate de şomeri (hoţii, jafuri, toxicomanie, prostituţie, crime etc.); costurile reinserţiei sociale a şomerilor (cheltuieli de reconversiune şi recalificare, investiţii pentru noi locuri de muncă ş.a.). Toate aceste elemente de costuri sunt profund inflaţioniste.

Pentru a susţine o asemenea afirmaţie vom oferi numai câteva calcule: pentru a acorda ajutor şi indemnizaţie de şomaj la un milion de şomeri/an-cifră pe care România a depăşit-o şi care va fi mult mai mare – la un salariu mediu lunar brut de 40000 lei sunt necesare 240 miliarde lei anual; fondul de salarii economisit este de circa 480 miliarde lei şi pentru acesta, la bugetul de stat, la cel al asigurărilor sociale şi la fondul de şomaj se vor înregistra următoarele pierderi: 120 miliarde lei diminuare a impozitelor pe salariu ca venit la buget, reducerea contribuţiilor la asigurările sociale tot cu aproximativ 120 miliarde lei, scăderea vărsămintelor la fondul de şomaj cu minimum 22 miliarde lei. Totalul pierderilor de venituri însumează circa 240 miliarde lei, la care se adaugă contravaloarea indemnizării şomerilor de 240 miliarde lei şi rezultă circa 500 miliarde lei. Dacă am continua calculele, probabil că vom depăşi 1000 miliarde lei anual.

Pentru a nu apărea ca argumente lipsite de suport, vom aminti că PA Samuelson considera şomajul echivalent cu a arunca în mare o enormă cantitate de mărfuri; tot Samuelson concluziona că aceasta este cea mai mare pagubă a unei economii moderne, mult mai mare decât pierderile generate de monopoluri, de tarifele vamale, de cote etc. Cu alte cuvinte, pierderile presupuse a fi generate de un centralism sau dirijism excesiv sunt înlocuite cu cele rezultate din şomaj. PA Samuelson şi W. Nordhaus[1)] au apreciat că SUA au pierdut pentru perioada 1975-1984 – la o rată de şomaj de 7,6% (în România aceasta este de circa 9,4% actualmente) – peste 1330 miliarde dolari produs naţional brut, ceea ce reprezintă 35% din realizările medii ale perioadei respective. La aceste pierderi, ce pot fi contabilizate, oferim şi o evaluare britanică, citată de un consilier al Curţii de Conturi a Franţei, potrivit căreia un milion de şomeri va conduce peste 5 ani la: 50000 morţi suplimentar, 60000 cazuri de maladii mentale şi 14000 condamnări penale[2)].

În fine, vom mai aminti că şomajul este un fenomen care se autoreproduce şi este însoţit permanent de amplificarea activităţilor subterane, a economiei negre, paralele, greu de controlat şi de evaluat.

Revenind, aşa cum afirmă Jeanine Brémond[3)], "o temă majoră a analizelor neoclasice este încă credinţa în eficacitatea scăderii nivelului salariilor ca mijloc de a rezolva şomajul". O asemenea teză a fost combătută viguros de J.M. Keynes şi mai ales de economiştii post şi neokeynesişti de frunte, între care amintim şcoala de la Cambridge şi din nou pe PA Samuelson. După J.K. Galbraith sau Joan Robinson, economiştii neoclasici şi liberschimbiştii în general, au rămas la aceeaşi frază inaugurală a cursurilor de economie care începea prin: "să considerăm ipoteza unei pieţe a concurenţei perfecte"… Această modalitate de debut în explicarea economiei şi de ghidare a politicii economice argumentează mai ales rolul tranchilizant al ştiinţei economice, "virtuţile dormitive" ale acesteia pe care Joan Robinson le-a atacat mai energic decât oricare economist al ultimelor decenii.

Cert este că tentativele de reducere a inflaţiei prin şomaj sau a şomajului prin inflaţie, n-au dat rezultate nicăieri în lume. Asemenea demersuri pun oricum în discuţie întreaga teorie economică recurgând permanent la filtrarea lor prin prisma practicii şi a consecinţelor sociale.

---

1) P.A. Samuelson, W. Nordhaus, Economics, Mac Grow-Hill, 1989, Ed. 13, p.285

2) M. Lagrave, "Les difficultés d'evaluation du cout du chômage" în "Comptes ou mecomptes du chômage et de l'emploi", Economica, 1992.

3) Jeanine Brémond, Keynes et les keynésiens aujourd'hui, Hatier, Paris, p.29.

2. Problematica actuală a şomajului şi inflaţiei în economia României

Debutul tranziţiei la economia de piaţă în România s-a făcut oarecum similar cu modalităţile de tratare a unor viruşi prin vaccin. S-a descoperit boala care părea să fie localizată la plămâni, a fost vaccinat pacientul şi în loc să se obţină rezultatele scontate, adică sănătatea mult dorită, se pare că doza de vaccin a fost prea mare şi incorect administrată, astfel încât organismul economic se confruntă cu o degenerare a pneumoniei în tuberculoză.

Economia noastră pare să demonstreze ceea ce medicina ştia demult: din contactul a două organisme, dintre care unul este sănătos şi altul suferă de o boală contagioasă, totdeauna se transmite boala şi nu sănătatea; vigoarea şi rigoarea economiilor de piaţă mature, care poartă în ele viruşii unor maladii fără a le afecta sănătatea, nu sunt contagioase; contagioase devin numai bolile. România cunoaşte deja astăzi pe deplin maladia şomajului, cu forme de manifestare "de nivel european", dar şi cu trăsături specifice. Alte mecanisme şi calităţi ale pieţei se lasă aşteptate.

a) **Principalele caracteristici ale şomajului** din România sunt: dezvoltarea accelerată; tendinţa de cronicizare; este un şomaj de subproducţie (nu de supraproducţie ca în alte ţări); este înregistrat pe fondul descreşterii, a involuţiei economice şi nu pe cel al creşterii; este însoţit de fenomene de emigrare a forţei de muncă nu de imigrare; nu mai poate fi anihilat prin reducerea ratei de activitate şi a duratei legale a muncii pentru că acestea au fost măsuri ce s-au implementat deja; este însoţit şi accelerat de creşterea pieţei negre, paralele a muncii; se manifestă în condiţiile în care piaţa muncii nu funcţionează şi nu ea este cea care soluţionează echilibrul dintre cererea şi oferta de mână de lucru; a apărut înaintea reglementării regimului de proprietate, toţi şomerii înregistraţi sunt şi viitori posesori de acţiuni prin certificatele de proprietate (un asemenea fapt ar putea fi incriminat ca o lezare a drepturilor fundamentale ale omului – în condiţiile în care aproape întreaga populaţie în vârstă de muncă şi nu numai, este proprietară şi numai unii sunt şomeri); afectează toate structurile demoeconomice ale populaţiei active, cu preponderenţă femeile şi tinerii; ponderea şomerilor ce beneficiază de protecţie socială în numărul total de şomeri este variabilă pe provincii; cele mai afectate sunt Oltenia şi Moldova; numărul şomerilor la 100 persoane (resurse de muncă, ocupate sau salariaţi) prezintă cea mai gravă situaţie în Moldova; ponderea altor resurse de muncă (ce nu sunt nici ocupate, nici şomeri) în totalul resurselor şi care se constituie în potenţiali şomeri înregistrează cote înalte în Dobrogea (15,1%), Banat (12,3%) şi Bucureşti (12,1%), faţă de numai 7% în Moldova (Anexele 1-2) etc.

Pentru a mai puncta încă unele amănunte cu privire la trăsăturile şomajului în România, vom aminti, de pildă, şi următoarele elemente comparative: numărul de salariaţi în industria Franţei s-a redus cu cca. 1,3 milioane persoane în 13 ani (cu o medie de 100 mii pe an), iar în România, numărul celor ocupaţi în industrie a scăzut cu 1 milion persoane în 2 ani (cu o raţie de 500 mii pe an); PIB a scăzut în România cu peste o treime faţă de 1989 şi dacă ar fi să respectăm legea lui Okun [4)]– care susţine că în SUA, dacă PIB se reduce cu 2%, rata şomajului ar fi necesar să crească cu 1% - rata şomajului ar trebui să fie la noi nu 9%, ci dublul acesteia; în Suedia, la o creştere a PIB cu 1-4% pe an, în perioada 1982-1988, ocuparea a crescut cu 0,1-1% - pe acest fond, recuperarea reducerii PIB, comparativ cu anul 1989 – deci creşterea acestuia faţă de nivelul actual cu cel puţin o treime – ar necesita o creştere medie anuală de minimum 2% a PIB, timp de 10 ani, perioadă în care ocuparea ar spori cu maximum 0,2-0,3% pe an, iar numărul de şomeri ar rămâne fixat la minimum un milion de persoane, pentru că s-ar ocupa numai cei nou veniţi în populaţia activă, etc. Sunt numai câteva argumente comparative care demonstrează atât caracterul utopic al unor soluţii cât şi dificultatea extraordinară a asanării şomajului, şi care relevă în primul rând că promovarea aşa-zisei **dorinţe a creşterii zero** este absolut inacceptabilă începând cu anul 1994.

b) În legătură cu tipurile şi cauzele şomajului.

În ultimele două decenii s-au făcut progrese însemnate în domeniul teoriei şomajului; acestea au fost stimulate mai ales de noile fenomene generate de şocurile preţului petrolului.

Astăzi, în urma contribuţiei unor economişti şi econometrişti, între care se remarcă E. Malinvaud, s-au cristalizat două **tipuri de şomaj**: cel **keynesian** considerat a fi determinat de insuficienţa cererii şi cel **clasic**, în care oferta nu se poate realiza prin rentabilizarea producţiei. Tipul de şomaj keynesian corespunde situaţiei prin care oferta de bunuri şi cea de muncă sunt excedentare; celui clasic, îi este specifică situaţia prin care oferta de muncă şi cererea de bunuri sunt excedentare, adică salariile reale sunt prea mari şi există o lipsă de capital ce presupune măsuri de rentabilizare; în afara acestor două situaţii mai reţinem şi pe cea de inflaţie în care cererea este excedentară pe ambele pieţe (de menţionat că tipul de şomaj keynesian prin care oferta de bunuri şi muncă sunt excedentare, poate să fie caracterizat şi printr-o situaţie de subconsum).

Potrivit acestei tipologii, în Franţa de pildă, până în 1976 şomajul clasic era dominant, iar după 1976, cel keynesian devine preponderent. Se pot face multe comentarii pe marginea acestor tipologii ale şomajului mai ales pentru

---

[4)] Genevive Grangeas, Jean-Marie Le Page, "Les politiques de l'emploi", PUF, Paris, 1992, p.16.

România. Noi considerăm că asistăm la o coexistenţă sau concomitenţă a şomajului keynesian (lipsa cererii şi deci a veniturilor) cu cel clasic ce presupune imperativul creşterii economiilor, a acumulărilor şi investiţiilor pentru dezvoltarea de noi capacităţi de producţie în anumite domenii.

Tot la fel de adevărat este că în România deşi există capacităţi de producţie acestea nu pot fi folosite şi datorită constrângerilor externe ce incriminează o lipsă de competitivitate care nu este însă neapărat reală.

Înainte de a încerca o expunere şi o explicare a cauzelor şomajului în România, se cuvine să facem o remarcă de principiu: orice economie în care decalajele între cerere şi ofertă se accentuează pe toate cele patru pieţe, probează mecanisme economice, juridice, administrative şi instituţionale care sunt fie insuficiente, fie absente, fie inadecvate, fie bolnave. Prin aceste mecanisme dezechilibrele se cumulează şi se amplifică reciproc, vărsându-se în principal asupra pieţei muncii şi pieţei monetare care joacă un rol de sinteză în funcţionarea sistemelor economice.

Pentru a întări şi mai mult aceste afirmaţii de principiu, vom spune că nivelul ocupării nu rezultă nicidecum exclusiv din confruntarea cererii şi ofertei de muncă tot astfel cum nu acestea vor fi cele ce fixează nivelul salariilor reale.

Ceea ce îl detaşează pe Keynes de majoritatea economiştilor din şcoala monetaristă şi de cei de sorginte liber-schimbistă este tocmai viziunea sa globală referitoare la ocupare, monedă şi dobândă, respectiv analiza în termeni de "**circuit economic**", în scopul spargerii cercurilor vicioase: economii globale-investiţii globale; producţie-venituri; venituri-cerere; cerere-producţie; producţie-ocupare.

În această viziune, ocuparea depinde de cerere, cererea este dată de venit, venitul se compune din salarii, profit şi dobândă, cererea este consum şi investiţii etc. Nivelul ocupării este o rezultantă a nivelului producţiei şi cererii, a repartiţiei acesteia pentru consum şi investiţii, a eficienţei capitalului, a ratei dobânzii, a nivelului veniturilor şi a mărimii costurilor. Anticipările în aceste segmente sunt supuse unor riscuri inevitabile.

În concepţia şcolii clasice, premisa concurenţei perfecte – ca o condiţie normativă, automatistă, mecanicistă, utopică şi falsă – presupunea că există o combinaţie de preţuri care creează echilibru pe toate pieţele şi economia funcţionează la întreaga capacitate. O asemenea aserţiune de pornire este absolut inoperantă astăzi, mai ales în România. În realitate, echilibrul între cererea şi oferta de pe piaţa bunurilor, de pe cea a capitalurilor sau cea monetară pot să se realizeze sau să fie însoţite de ample fenomene de subocupare şi şomaj.

De regulă, se analizează numai echilibre valorice pe cele trei pieţe, iar pe piaţa forţei de muncă obiectul este omul cu nevoile sale; nu se operează nici o analiză în unităţi de măsură naturale sau fizice; nu se face apel la pragul de saturaţie al pieţei; numai când fiecare piaţă ar fi saturată preţurile nu ar fi

alterate de decalajul cerere-ofertă; asemenea echilibre se realizează cel mai sigur într-o economie bolnavă prin dispariţia totală a unuia sau a ambilor termeni ai ecuaţiei; de pildă, echilibrul pe piaţa muncii, când cererea este zero, se poate reduce la absurd prin dispariţia totală a ofertei; tot aşa dacă oferta de bunuri de consum alimentar tot scade şi preţul creşte permanent se ajunge la un echilibru bazat pe o foame generalizată. Din punct de vedere economic asemenea echilibre sunt posibile şi pot fi chiar ştiinţific modelate şi demonstrate, dar economia este încă o ştiinţă socială în care cererea nu este simplă cererea, ci este şi expresia unor nevoi biologice, vitale.

Argumentele şi contrargumentele teoretice şi practice în cazul pieţei muncii şi chiar al altor pieţe sunt permanent de natură **relativă,** dublă.

Dacă vom discuta, de pildă, situaţia de inflaţie amintită anterior, care se caracterizează prin excedent al cererii pe piaţa bunurilor şi pe cea a forţei de muncă, ar însemna că aceasta este o situaţie favorabilă pentru piaţa muncii, ceea ce nu este tocmai exact.

În România, coexistenţa, coabitarea şomajului relativ înalt şi a inflaţiei înalte se caracterizează prin ofertă redusă de bunuri şi ofertă înaltă de forţă de muncă: deci, este puţin invers decât în teoriile occidentale, în care coabitează cererea înaltă pe ambele pieţe. Inflaţia apare şi la cererea înaltă şi la ofertă înaltă, dar şi la cerere înaltă şi ofertă redusă etc.

Discuţiile se pot purta în continuare pe bază de teze şi antiteze pe exemplul zilei de azi sau poate ziua de mâine; în general când se are în vedere perspectiva, se impune a se considera deopotrivă şi trecutul. Aşa cum Keynes spunea că pe termen lung vom fi cu toţii morţi", noi putem cita aici pe neokeynesişti care afirmă că orice model sau politică economică ce nu au în vedere ireversibilitatea timpului istoric şi incertitudinea în raport cu viitorul sunt impertinente.

Care ar fi în aceste condiţii cele mai importante cauze ale şomajului în România?

Prin conţinutul său, oricât de complet ar fi un răspuns la o asemenea întrebare, acesta poate părea parţial, partizan, incoerent şi relativ. Cu toate acestea noi ne oprim pe scurt, fără prea multe argumente – din lipsă de spaţiu – la următoarele cauze supuse oricând altei ierarhii:

- căderea cvasitotală a cererii de bunuri de capital şi prăbuşirea pieţei investiţiilor care ajunsese să deţină înainte de 1989, 35-40% din veniturile.
- stagnarea şi chiar reducerea cererii de bunuri de consum însoţită de pierderea pieţei naţionale a acestei producţii prin recurgerea la importuri ce aduc comisioane imediate pentru agenţii privaţi sau publici. Un asemenea fenomen este într-un fel obiectiv: este mult mai uşor de încasat comisioane din importul de bunuri decât de a încerca

să se organizeze producţia lor internă, după care să se poată obţine un profit sau un comision de export care ar fi mult mai mici comparativ cu eforturile depuse;

- pierderea pieţei de export pentru o mare parte a producţiei de bunuri de capital sau de consum care au rămas fără cerere;
- practicarea unei politici monetare şi de credit inadecvate condiţiilor de criză ale economiei româneşti;
- lipsa unor mecanisme juridice capabile să instrumenteze regulile jocului pe cele patru pieţe [5)]şi să confere rigoare şi autoritate oricărei guvernări a tranziţiei.

Dintre aceste cauze, care pot fi cu uşurinţă multiplicate, nuanţate, argumentate şi chiar respinse, o importanţă aparte pentru noi o au cele de sorginte monetar-financiară, fapt pentru care vom insista în a le enunţa şi a le detalia, încriminându-le conform percepţiei noastre prin prisma interesului economiei naţionale.

Între şomaj-inflaţie şi politica monetară şi de credit există o seamă de conexiuni directe şi inverse care de cele mai multe ori sunt extrem de greu de probat cu certitudine şi rigoare. De altfel, în acest pachet de probleme oricând se poate interveni cu o infinitate de argumente teoretice şi practice supuse de aceea unui relativism cvasiperpetuu.

Iluzia monetară este adesea citată atunci când se are în vedere echilibrul economic şi al ocupării forţei de muncă.

Trebuie să arătăm că la vremea lui Keynes nu exista un sistem monetar internaţional; între timp el a fost creat şi s-a şi destrămat în parte, dar efectele acestuia se fac simţite zi de zi aproape în întreaga lume. Oricât am evita problemele monetare şi incidenţa lor cu inflaţia şi şomajul, ele există; moneda nu este neutră pentru că nu se poate transforma economia într-una de troc. Moneda ca instrument singular de măsură a fenomenelor economice asigură **legătura între prezent** şi **viitor**; ceea ce este însă la fel de important din punct de vedere psihologic, moneda "ajută" oamenii să facă o permanentă comparaţie şi legătură între **trecut şi prezent**. Prin această rememorare zilnică a valorii trecute a monedei şi prin ea a produselor şi a muncii, viitorul apare încărcat de incertitudine – deşi noi am invocat ireversibilitatea timpului istoric.

Intim legate de monedă sunt valoarea de schimb a acestei mărfi, preţul său intern şi extern, creditul şi dobânda, toate cu impact direct asupra preţurilor şi salariilor, costurilor, profitului, investiţiilor şi inflaţiei.

În legătură cu **valoarea monedei**, recurgerea la devalorizări succesive a condus la un lanţ de fenomene care anulează orice gândire strategică, orice politică de perspectivă care instaurează dominaţia unui haos economic

---

[5)] *Piaţa bunurilor de consum, piaţa bunurilor de capital, piaţa financiar-monetară şi piaţa muncii.*

general în sistemul de preţuri şi valori. Este vorba de pericolul aşa-zisei evoluţii după tipul curbei în J.

Cele mai puternice devalorizări ale monedei în ultimii 2-3 ani s-au înregistrat în Rusia şi România, paradoxal, ţări a căror situaţie financiară externă era mult mai favorabilă comparativ cu oricare stat est-european.

Prin devalorizarea leului, acesta a încetat de a mai fi un barometru al opţiunilor între consum şi investiţii, între consumul actual şi cel viitor: leul nu mai este un instrument al deciziilor de strategie, de restructurare sau de gândire; nu se mai pot încheia contracte de producţie sau de muncă pe termen scurt, mediu sau lung pentru că totul este fluid; totul se rezumă la valorile şi jocurile zilei, la raportul leu/dolar; moneda naţională şi-a încetat rolul productiv, ea are exclusiv un rol speculativ, se schimbă permanent pe dolari pentru tezaurizare; preferinţa pentru lichiditate ca o cauză a subocupării a fost semnalată la vremea sa de Keynes; la noi această preferinţă vizează dolarul care apoi este transferat în afară; nici nu poate fi vorba de investire sau economisire măsurate în lei; cursul valutar funcţionează automat, desprins aproape complet de rigorile unor echilibre ale economiei naţionale, de cerinţele producţiei naţionale; leul nu mai îndeplineşte funcţiile minime elementare, de măsură a valorii mărfurilor decât prin intermediar; “ciocanele monetare” succesive şi devalorizarea monedei sunt o permanentă anticipare a creşterii preţurilor; la aceasta se adaugă şi alte asemenea anticipări cum ar fi subvenţiile sau TVA-ul, care se cumulează cu devalorizarea şi cu practica dobânzilor înalte; prin acestea, în mecanismul economic real, de formare a preţurilor, costul nu mai este un element primar, iar salariul devine nu un preţ sau un cost al muncii, ci un instrument de supravieţuire, de falsă protecţie socială. Salariul nu mai îndeplineşte funcţia productivă şi nici pe cea de eficienţă; relaţiile salarii-productivitate sau salarii-profit nu funcţionează; ele sunt zilnic anulate şi invalidate; toate funcţiile de reglare prin valori şi monedă naţională sunt marginale şi indirecte; se înregistrează întâi nivelul şi creşterea preţurilor şi apoi se determină costurile şi nu invers; salariile vin şi ele expost; întreaga economie este aruncată zilnic într-o incertitudine; prin ancorarea mai ales la cursul de pe piaţa neagră a valutelor; Banca Naţională s-a autodesfiinţat ca instituţie de importanţă vitală; este vorba mai ales de deţinerea unui monopol atotputernic de către această instituţie care stă cu un ochi la FMI şi cu altul la piaţa subterană; ea deţine astfel un monopol absolut al preţurilor şi salariilor pe care nici o firmă mare sau mică, centrală sindicală sau chiar guvern nu-l pot descifra; prin acest veritabil abuz de putere, voit sau impus din exterior, preţul leului şi al tuturor produselor interne sau externe capătă determinări mafiote, aberante care dictează şi erodează viabilitatea întregului organism economic naţional, inclusiv proporţiile şomajului şi ale inflaţiei; inflaţia, preţurile şi salariile nu sunt în România de astăzi determinate de monopolurile productive interne, de raporturile cerere-ofertă, de costurile reale sau de echilibrul de forţe între partenerii sociali; ele sunt rezultatul

raportului de forţe dintre Banca Naţională, partenerii financiari externi şi piaţa neagră din interior.

Aşa-zisa stimulare a exportului prin devalorizarea monedei şi respectiv scumpirea importurilor, nu mai au timp să se manifeste; se împinge permanent economia spre politica dublului deficit (bugetar şi al balanţei de plăţi) care nu asigură nici un viitor pentru economia românească, inclusiv pentru combaterea şomajului, a inflaţiei şi pentru asigurarea creşterii economice şi a succesului reformei şi tranziţiei.

Pe lângă politica **cursului de schimb** al leului, al doilea factor esenţial de bulversare şi anulare a oricărei încercări de restructurare şi reformă economică constructivă este **rata dobânzii**. Aceasta, prin dimensiunile impuse, anulează orice investiţie datorită ridicării exigenţelor faţă de rata profitului la cote imposibile; orientează haotic structura investiţiilor şi a economiei; anulează cererea de bunuri de capital şi aruncă în viitor faliment numeroase firme de profil, generând şomaj în proporţii încă inestimabile; rata dobânzii devine un instrument profund inflaţionist, antiproductiv, antiocupaţional, generator de şomaj şi antireformist. Pretenţia după care este necesară o dobândă minimă real pozitivă şi o restricţionare a creditelor şi a arieratelor este iluzorie. Creditele se autoreproduc numai prin dobânzi şi inflaţia generată de ele şi de cursul de schimb.

Acestea sunt numai câteva argumente care demonstrează că afirmaţia, după care în România cauza inflaţiei este şomajul prea mic, nu numai că este nefondată, dar urmăreşte să deturneze atât teoria şi practica economică, cât şi opinia publică din România de la cauzele reale ale crizei.

3. Căi de combatere a şomajului şi inflaţiei

În contextul celor expuse până în prezent, apare ca posibilă combaterea simultană a celor două fenomene, nu neapărat a unuia prin dezvoltarea altuia. Practic, o asemenea optică este extrem de periculoasă şi probează chiar un cinism inacceptabil.

Prima condiţie a unui succes într-o întreprindere extrem de dificilă este elaborarea unei strategii cu un minim de obiective riguros alese şi apoi urmărite şi transpuse în practică prin paşi de natură economică, juridică şi la nevoie şi administrativă.

a) Condiţia indispensabilă a demersului pentru diminuarea şomajului o constituie elaborarea unui **program naţional de ocupare a forţei de muncă. Acest** program nu poate fi instrumentat într-un mediu incert, instabil, fluid; este evident că ar fi necesare o seamă de măsuri prealabile, programe secvenţiale strategice vizând restructurarea tehnică şi tehnologică, şi pe această bază clarificarea duratei şi structurii sistemului de învăţământ şi formare profesională, dar şi a sistemului de retragere, de programe şi durate ale vieţii active şi ale săptămânii de lucru etc. Pentru a se elabora şi urmări un astfel de program este benefică înfiinţarea unei **Agenţii Naţionale pentru Ocupare;** aşa cum raţiunile înfăptuirii reformei au impus crearea Agenţiei Naţionale de Privatizare, a Agenţiei Române de Dezvoltare etc., apare ca necesară şi o agenţie care să se ocupe de capitalul uman pentru care se înfăptuieşte reforma.

Într-o mare de incertitudini singurele elemente relativ certe pe baza cărora se poate proiecta arhitectura şi structura economiei naţionale sunt resursele de muncă şi pământul. Aceste două resurse pot oricând să o determine pe cea de a treia necunoscută care este capitalul; numai pornind astfel putem determina necesarul de capital şi apoi căutăm şi în special alegem sursele.

b) Între căile-premisă de luptă împotriva şomajului şi a inflaţiei, din raţiunile expuse anterior, nu putem să nu reţinem, pe planul al doilea, necesitatea practicării unei politici monetare şi financiare compatibile cu interesul naţional, cu ocuparea forţei de muncă, cu stimularea producţiei şi a investiţiilor printr-un maxim de stabilitate şi de ordine internă.

c) Promovarea unor politici active antişomaj. În acest sens vom aminti că protecţia socială a şomajului, aşa cum este ea reglementată şi folosită astăzi, intră în sfera paleativelor, a politicilor pasive.

Există două grupe de politici antişomaj şi antiinflaţie: una **expansivă şi alta restrictivă.**

Politicile expansive cuprind un pachet de măsuri ce vizează creşterea cererii. Este vorba aici de stimularea investiţiilor ca motor al ocupării şi creşterii

economice, de politici de venituri – respectiv salarii şi profituri bazate pe sporirea volumului producţiei şi al vânzărilor, nu prin valori şi preţuri.

Dacă vom vorbi de expansiunea cererii, în primul rând ne referim la cererea şi piaţa internă. Nu se poate concepe o politică antişomaj şi antiinflaţie atâta timp cât producţia naţională a scăzut la jumătate, exporturile mai reprezintă o treime, investiţiile interne sunt ca şi inexistente etc.

Prima condiţie de reuşită a unui asemenea demers îl constituie **recâştigarea pieţei naţionale, recucerirea acesteia de către propria producţie.** Reuşita nu se poate asigura fără o politică vamală şi un raport de schimb adecvate.

Liber-schimbiştii văd în politica de protecţie vamală o cortină de fier ce nu ar fi necesară decât în cazul unui pericol major. Suntem de acord cu această teză şi afirmăm că România cunoaşte astăzi **un asemenea pericol major**. În România există un mare număr de şomeri şi resurse variate nefolosite, iar noi nu protejăm piaţa internă, ci produsele altora; importăm bunuri de consum pe credite de consum care devin datorie externă; şi devalorizarea monedei este protecţionistă şi ne este impusă fără ca noi sau alţii să protestăm. Aceasta este protecţionistă însă numai atunci când scumpeşte şi reduce sau stopează importul, nu când anihilează producţia naţională; în această situaţie devalorizarea este periculoasă. Nu se va putea combate şomajul şi inflaţia din România atâta timp cât din magazine au dispărut produsele româneşti şi noi, din raţiuni de deschidere şi imagine externă, importăm şi sare pe valută prin datorie externă rezultată din credite de consum pline de tot felul de condiţionări. Aceasta constituie una dintre cele mai grave anomalii pe care istoria economică o va consemna şi noi suntem obligaţi să o semnalăm astăzi “pentru a nu fi judecaţi morţi”.

Importul masiv de orice în condiţiile lipsei de control şi protecţie a pieţei naţionale reprezintă un stimulent al inflaţiei, al instabilităţii şi şomajului; efectul demultiplicator al importurilor accentuează şi fragilitatea structurilor economiei naţionale.

Cu alte cuvinte**, recucerirea pieţei interne** a bunurilor de consum – începând cu cele agricole şi continuând cu cele industriale – **constituie un imperativ vital de politică economică** de la care porneşte orice restructurare. Tot de aici se va putea începe ofensiva pentru a recâştiga rolul costului în dimensionarea preţurilor interne şi respectiv rolul preţurilor, salariilor, profiturilor, investiţiilor şi dobânzii ca pârghii esenţiale ale pieţei şi ale unei structurări realiste a economiei naţionale.

Între politicile expansive de combatere a şomajului un **rol esenţial îi revine industriei.** Suntem obligaţi în legătură cu acest fapt să ne expunem punctul de vedere pe **baza cunoştinţelor şi a conştiinţei proprii**. Nu orice creştere a producţiei duce la sporirea ocupării, iar sporirea ocupării nu determină în mod egal variaţia numărului şomerilor. Tot în acest sens vom

arăta că într-un studiu foarte recent al Băncii Mondiale pe problemele pieţei muncii în România sunt formulate ca cerinţe pentru piaţa muncii *în perioada de tranziţie* următoarele: să contribuie la reducerea dezechilibrelor macroeconomice şi la stabilizarea preţurilor; să fie un suport al restructurării prin alocarea eficientă a muncii şi să maximizeze ocuparea productivă. A existat şi persistă la noi părerea că problemele ocupării se vor soluţiona în România prin **agricultură şi servicii**. În genere structura sectorială a ocupării are o determinantă istorică, tehnică, tehnologică şi socială; aceasta se schimbă foarte lent şi schimbările sunt dictate de permeabilitatea şi capacitatea de absorbţie a economiei, dar şi de capital uman. Nu în ultimul rând foarte importantă este productivitatea şi venitul ca motor al cererii şi al investiţiilor. Din punct de vedere al productivităţii, România se afla în 1989 departe de nivelul din ţările cu o economie de piaţă matură, iar astăzi distanţa a crescut şi mai mult. Transferul logic de populaţie din primar spre secundar şi apoi spre terţiar sau cuaternar se face prin mijlocirea productivităţii şi a venitului. A considera că posibilităţile de ocupare viitoare se cantonează în primar şi terţiar dovedeşte o concepţie periculoasă şi mai ales nerealistă care ar condamna economia la o scădere potenţială a nivelului bogăţiei şi veniturilor. România se caracterizează printr-o suprapopulare şi respectiv subocupare în agricultură; dacă ar mai creşte această ocupare, agricultura ar fi şi mai mult condamnată la ineficienţă şi la producţie de subzistenţă. Din acest sector inevitabil va fi necesară eliberarea de forţă de muncă.

În servicii, de asemenea pentru încă o perioadă de timp nu se poate conta pe o creştere a ocupării; dacă aceasta s-ar produce rapid, România ar merge din punct de vedere al eficienţei structurilor ocupaţionale şi al productivităţii nu spre lumea întâia, ci spre cea de-a treia.

În afara pierderii de venit, terţializarea "goleşte"economia de locuri de muncă; are loc un transfer de ocupare şi de venit şi nu o creare de locuri de muncă. Privitor la acest aspect, în Franţa, de pildă, la 10 locuri de muncă create în terţiar şomajul se diminuează cu 6-8 persoane[6)]. Ocuparea în servicii nu are efect de antrenare şi de autoreproducere; aceasta se caracterizează printr-un transfer de forţă de muncă împreună cu sursele de venit. Practic, în România, actualmente populaţia nu mai dispune nici de veniturile necesare pentru a apela la servicii la nivelul anului 1989.

Politicile de ocupare pe fondul scăderii producţiei şi a veniturilor totale şi pe cap de locuitor sunt greu de acceptat în practică.

Dezvoltarea şi expansiunea serviciilor fără un sector secundar bine pus la punct va face economia permanent dependentă de importuri vitale, cu consecinţele arătate anterior. Între caracteristicile **politicilor restrictive de anihilare a şomajului** se înscriu măsurile microeconomice de reducere a costurilor şi a salariilor. În fapt, acestea pot juca un rol temporar, dar ele

---

[6)] *M. Albert, Le pari francais, le Seuil, 1982.*

conduc la scăderea veniturilor şi la blocarea viitoare a cererii şi a vânzărilor interne. După cum se ştie, competitivitatea externă are 3 componente: raportul de schimb, costul salarial unitar şi rata profitului. Dacă prima nu funcţionează, rămân 2, iar dacă se diminuează profitul scade capacitatea de autofinanţare şi de creare de noi locuri de muncă. Rămâne deci costul salarial care impune moderarea salariilor şi, în final, reducerea importurilor de bunuri de consum datorită cererii interne mai mici. Devalorizarea monedei anihilează politicile restrictive de salarii şi prin preţuri conduce la noi revendicări salariale.

Efectul politicilor restrictive este diminuat de echilibre macro şi de măsurile de politică monetară. Se manifestă totodată o contribuţie între obiectivele macro şi microeconomice: la nivelul micro, salariul este cost şi se cere diminuat, iar la nivelul macro este venit şi înseamnă cerere.

Cu alte cuvinte, este nevoie mai ales de o strategie de ocupare şi combatere a şomajului care să favorizeze investiţiile cu un înalt coeficient de multiplicare, să aibă efect de antrenare şi să reducă importurile crescând capacitatea de export a economiei.

d) Între alte **căi clasice de combatere a şomajului vom reţine numai cu titlu de inventar pe cele care se cantonează pe terenul populaţiei active:** prelungirea şcolarizării (noi am redus-o), preretragerea şi reducerea vârstei de pensionare, favorizarea mobilităţii forţei de muncă şi a recalificării (unde şi pentru ce meserii, în ce concepţie de structură a economiei etc.). Acestea ocazionează în genere cheltuieli suplimentare care, în condiţiile scăderii producţiei, nu înseamnă altceva decât expansiunea inflaţiei.

În final, putem reţine că politicile de combatere a şomajului şi de ocupare sunt scumpe şi se lovesc de limitele politicilor macroeconomice. Dar, între costul finanţării unui şomer şi cel al creării unui loc de muncă diferenţa este destul de redusă în economiile moderne. În timp ce finanţarea şomerului este pierdere pentru viitor şi inflaţie, crearea unui loc de muncă nou deschide perspectiva unui venit suplimentar.

Supraocuparea şi şomajul sunt fenomene deopotrivă dăunătoare pentru economie, dar şomajul este o plagă mult mai greu de suportat de către indivizi oricât le-am explica noi că ei contribuie la reducerea inflaţiei.

În fapt, putem concluziona că, aşa cum s-a derulat până acum, conţinutul, etapele şi paşii reformei economice au fost tot atâtea căi profund inflaţioniste, cât şi generatoare de şomaj, ambele cu un cost social enorm, care se va amplifica şi propaga pe mulţi ani în viitor şi care pot oricând genera instabilitate socială.

Creşterea economică bazată pe investiţii pentru crearea de noi locuri de muncă productive deşi se lasă aşteptată este singura cale de resorbţie a şomajului şi inflaţiei, chiar dacă investiţiile dau rezultate după un timp şi sunt supuse unor riscuri, în timp ce reducerea salariului real dă rezultate immediate pe terenul inflaţiei.

Toate aceste politici şi măsuri de combatere a inflaţiei şi a şomajului nu pot fi concepute în afara intervenţiei statului pe piaţa muncii. În definitiv, nu se poate accepta ca statul să aibă un rol absolut minor în politica financiar-monetară şi de preţuri şi altul pasiv pe piaţa muncii. Inflaţia şi şomajul sunt fenomene globale, intim legate de politicile fiscale, monetare, vamale, de preţuri şi salarii, de investiţii şi de comerţ exterior şi ele nu se cantonează numai pe piaţa muncii aşa cum încearcă adeseori să impună unele concepţii străine, inclusiv procesului de reformă. Ele presupun o gestiune globală riguroasă care este exclusă fără intervenţia statului. Lipsa acestuia din economie cedează locul factorilor de putere economică din exterior, inclusiv prin intermediul extinderii concurenţei şi a pieţei paralele. Asemenea evoluţii echivalează cu un grav indeterminism economic şi social.

Anexa nr.1 - Structura şomerilor pe provincii, în România, în funcţie de situaţia în care se află (la data de 19 aprilie 1993)

-%-

	Numărul judeţelor şi al prefecturi-lor	Numărul total al şomeri-lor	Numărul şomerilor ce beneficiază de ajutor de şomaj	Din care:		
				Total	Din care:	
					Numărul celor ce au solicitat alocaţie de sprijin	Persoane în cău-tarea unui loc de mun-că (nu primesc nici alo-caţie de sprijin)
ROMANIA	41	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Muntenia	10	21,3	20,7	20,9	20,9	20,0
Transilvania	10	20,1	18,0	17,0	17,0	21,3
Moldova	8	28,1	30,1	29,7	29,7	31,5
Oltenia	4	8,2	10,2	8,8	8,8	14,9
Banat	3	5,5	4,5	5,2	5,2	2,1
Crişana şi Maramureş	3	7,0	6,5	6,4	6,4	7,1
Dobrogea	2	4,5	5,2	6,1	6,1	1,9
Bucureşti	1	5,4	4,9	6,0	6,0	1,1
ROMANIA	41	100,0	58,8	41,2	31,9	9,4
Muntenia	10	100,0	59,9	40,1	31,3	8,8
Transilvania	10	100,0	63,1	36,9	27,0	9,9
Moldova	8	100,0	55,8	44,2	33,7	10,5
Oltenia	4	100,0	48,9	51,1	34,1	17,0
Banat	3	100,0	66,0	34,0	30,3	3,6
Crişana şi Maramureş	3	100,0	61,4	38,6	29,0	9,6
Dobrogea	2	100,0	52,2	47,8	43,7	4,0
Bucureşti	1	100,0	62,8	37,2	35,3	1,9

Anexa nr.2 - Indicatori demoeconomici pe provincii istorice ale României

	Pondere în:				Rata de ocupare a resurselor de muncă (la 1.01 1992)	Număr salariaţi la 100 persoane		Număr şomeri la 100 persoane		
	Resurse de muncă la 1.01 1992	Populaţie ocupată la 1.01 1992	Nr. total de salariaţi (media 1991)	Nr. şomeri total (la 19.04. 1993)		Resurse de muncă	Populaţie ocupată	Resurse de muncă	Populaţie ocupată	Salariaţi
ROMANIA	100,0	100,0	100,0	100,0	82,5	56,5	68,5	8,1	9,8	14,4
Muntenia	20,8	21,0	20,0	21,3	83,3	54,3	65,2	8,3	10,0	15,3
Transilvania	20,5	20,5	21,9	20,1	82,5	60,4	73,2	8,0	9,6	13,2
Moldova	20,2	20,0	18,1	28,1	81,7	50,6	62,0	11,3	13,8	22,3
Oltenia	8,5	8,5	7,9	8,2	82,5	52,5	63,7	7,8	9,5	14,9
Banat	7,0	6,9	7,0	5,5	81,3	56,5	69,5	6,4	7,8	11,3
Crişana şi Maramureş	7,0	7,2	6,4	7,0	84,8	51,7	60,9	8,1	9,5	15,7
Dobrogea	4,7	4,4	4,9	4,5	77,2	58,9	76,3	7,7	12,4	16,1
Bucureşti	11,1	11,3	13,9	5,4	84,0	70,8	84,3	3,9	4,7	5,6

Diferenţa între resursele de muncă şi populaţia ocupată + şomeri la 1000 persoane

	Total diferenţă (mii persoane)	Resurse de muncă =100, din care:		
		Populaţie ocupată	Şomeri	Alte resurse
ROMANIA	1232,0	82,5	8,1	9,4
Muntenia	229,6	83,3	8,3	8,4
Transilvania	256,7	82,5	8,0	9,5
Moldova	186,8	81,7	11,3	7,0
Oltenia	107,8	82,5	7,8	9,7
Banat	113,1	81,3	6,4	12,3
Crişana şi Maramureş	64,8	84,8	8,1	7,1
Dobrogea	92,8	77,2	7,7	15,1
Bucureşti	175,7	84,0	3,9	12,1

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 29/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

ASPECTE ALE REFORMEI ECONOMICE ÎN REPUBLICA FEDERATIVĂ CEHĂ ŞI SLOVACĂ _____ 193
1. Cadrul economic general 193
2. Procesul de privatizare 196
2.1. Reprivatizarea 196
2.2. Mica privatizare 197
2.3. Marea privatizare 199
3. Aspecte ale politicilor de stabilizare a economiei 204
3.1. Politica bugetară 204
3.2. Politica monetară 206
3.3. Politica veniturilor 212
3.4. Politica valutară 214
4. Concluzii 215

ASPECTE ALE REFORMEI ECONOMICE ÎN REPUBLICA FEDERATIVĂ CEHĂ ŞI SLOVACĂ

Doina RĂCHITĂ

1. CADRUL ECONOMIC GENERAL

Înaintea "revoluţiei de catifea" din noiembrie 1989, sistemul economic şi politic cehoslovac se număra printre cele mai rigide din Europa Centrală şi de Est, având o economie supercentralizată şi structuri de producţie şi de consum ineficiente.

Pentru Republica Federativă Cehă şi Slovacă (RFCS), anul 1990 a fost anul pregătitor în vederea reformei economice.

Au fost îndelung dezbătute sensul şi ritmul reformei economice.

Problemele în care dezbaterile au fost cele mai aprinse s-au referit la viteza reformei, devalorizarea kcs (coroana), sensul şi ritmul privatizării. În cele din urmă au avut câştig de cauză orientările care susţineau liberalizarea şi instaurarea unei "economii de piaţă fără epitete".

Programul de reformă al guvernului a fost sintetizat în "Scenariul reformei economice", adoptat de către Parlament în octombrie 1990 şi aplicat începând cu 1 ianuarie 1991. Acesta conţinea următoarele măsuri cu caracter general:

- liberalizarea preţurilor tuturor mărfurilor produse în condiţii rezonabile de competitivitate; într-o primă fază au fost liberalizate 85% din preţuri, apoi în mod gradual 10% şi 5%;
- devalorizarea monedei naţionale şi introducerea convertibilităţii interne a coroanei;
- implementarea unui sistem adecvat de protecţie socială;
- crearea cadrului legal şi instituţional necesar pentru funcţionarea mecanismelor pieţei;
- descentralizarea activităţii întreprinderilor de stat;
- restructurarea şi privatizarea întreprinderilor de stat;
- asigurarea stabilităţii economice prin adoptarea unor politici macroeconomice restrictive.

Pe termen scurt, în 1991 şi, într-o oarecare măsură, în 1992, aplicarea acestor măsuri a avut efecte recesioniste asupra economiei RFCS; pe termen mediu şi lung este aşteptată apariţia efectelor pozitive, care au început deja să se manifeste timid din a doua jumătate a anului 1991 şi mai pregnant pe parcursul anului 1992.

Unii indicatori ai economiei RFCS sunt prezentaţi în tabelul următor.

Rapoartele Băncii Centrale a RFCS, cât şi ale FMI[1)], confirmă stabilitatea economică pe care federaţia a înregistrat-o în 1992, în ciuda evenimentelor politice în legătură cu separarea celor două republici, începând cu 1 ianuarie 1993. Evoluţia pozitivă este reflectată în primul rând de soldul pozitiv al balanţei de plăţi, creşterea rezervelor valutare şi o rată a inflaţiei foarte scăzută, comparabilă cu cea existentă în ţările CEE.

1	PIB (1991)	586,9 mld. kcs (83,8 mld $)					
2	PIB/locuitor (1991)	5400 $					
3	Evoluţia PIB (%)	1980-1987	1987	1988	1989	1990	1991
		2,0	1,8	2,0	2,0	-1,7	-15,9
4	Rata şomajului		1989	1990	1991	1992	
			0,1	1,0	6,6	5,3*)	
5	Balanţa comercială (mld $)		-0,37	-1,5	1,0	0,76**)	
6	Contul curent (mld $)		0,44	-1,10	0,36	2,67*)	
7	Datoria externă (mld $)			8,1	9,4	…	
8	Rezerve valutare (mld $)			1,21	3,30	4,70**)	
9	Rata de schimb oficială (kcs/$)		14,29	28,00	27,84	29	
10	Inflaţia (%)		…	10,0	57,9	6,20**)	
11	Evoluţia producţiei industriale (%)		…	-3,7	-23,1	…	
12	Evoluţia investiţiilor (%)		0,5	-8,7	-11,0	…	

**) ianuarie-august 1992*
***) ianuarie-iunie 1992*

Totodată, deşi a continuat scăderea producţiei industriale, a fost încetinit ritmul declinului economic, anumite ramuri industriale (chimia, confecţiile) înregistrând chiar o uşoară creştere.

Cu toate că rata şomajului a înregistrat o uşoară scădere în prima jumătate a anului 1992, aceasta s-a făcut pe seama „supraocupării" unor sectoare de activitate, rezultând o scădere a productivităţii muncii în industrie cu 24,5% în lunile ianuarie şi februarie ale acestui an, faţă de aceeaşi perioadă a anului precedent.

Pe ansamblu, se poate aprecia o evoluţie satisfăcătoare a economiei RFCS în 1992.

[1)] *World Bank Conference on Eastern Europe, IMF Survey, july 6/1992*

Odată cu pronunţarea “divorţului de catifea” este de aşteptat ca Slovacia să se confrunte cu greutăţi suplimentare, datorită diferenţelor de dezvoltare dintre cele două republici. O sinteză a deosebirilor de ordin economic dintre Cehia şi Slovacia este redată în tabelul de mai jos.

De asemenea, se prevede o diferenţiere a politicilor ce vor fi adoptate de către cele două republici pentru continuarea reformei, Slovacia optând pentru un gradualism mai pronunţat şi pentru o economie de piaţă de tip social.

Unii indicatori ai economiilor Cehă şi Slovacă

	Indicator	Unitate de măsură	Anul	R. Cehă	R. Slovacă
1.	Populaţia	Milioane	1991	10,3	5,3
		% în total			
		RFCS		66,0	34,0
2.	PIB	Mld. kcs	1991	430,7	180,7
		% în total		70,4	19,6
3	Evoluţia PIB	%	1988	2,8	1,9
			1989	1,5	1,2
			1990	-1,9	-1,3
			1991	-14,1	-16,4
4.	Producţia industrială	Mld. kcs	1991	506,4	199,5
		% în total		71,7	28,3
5.	Evoluţia producţiei industriale	%	1988	1,9	2,2
			1989	1,3	-0,7
			1990	-3,4	-4,1
			1991	-19,7	-24,7
6.	Exporturi	Mld. kcs	1991	165,2	59,9
		% în total		73,4	26,6
7.	Importuri	Mld. kcs	1991	132,8	54,3
		% în total		71,0	29,0

Sursa: Czechoslovakia – Industrial transformation and regeneration, Blackwell, 1992.

2. PROCESUL DE PRIVATIZARE

Privatizarea rapidă a economiei este una dintre cele mai importante componente ale programului de reformă din Republica Federativă Cehă şi Slovacă (RFCS). În loc de a întârzia privatizarea, cu scopul pregătirii atente a întreprinderilor şi a instituţiilor necesare, strategia RFCS a fost de a schimba rapid structura proprietăţii, de a lăsa noilor proprietari sarcina restructurării şi de a dezvolta cadrul legal şi instituţional, odată cu apariţia nevoilor specifice.

Procesul de privatizare se desfăşoară în trei forme, şi anume: reprivatizarea, mica privatizare şi marea privatizare.

2.1. Reprivatizarea

RFCS are cel mai amplu program de reprivatizare din Europa de Est, cu excepţia fostei RDG Conform celor trei legi care au reglementat desfăşurarea procesului (Legea nr. 298/1990, Legea nr. 403/1990 şi Legea nr. 87/1991), statul a returnat cetăţenilor cehoslovaci rezidenţi şi bisericii catolice proprietăţile naţionalizate după 1948. Proprietăţile restituite sunt, în general, case, restaurante, hoteluri, ateliere, magazine şi fabrici de mici dimensiuni.

Legea cu privire la restituirea micilor întreprinderi (nr. 403/1990) se referea doar la proprietăţile confiscate după 1955, inclusiv cele dobândite prin încălcarea legilor în vigoare la acea dată. Acestea se restituie în forma naturală, dacă este posibil, sau sub forma unor compensaţii financiare.

Legea privind reprivatizarea întreprinderilor mari (nr. 87/1991) se referă la firmele naţionalizate după februarie 1948.

Deoarece în marea majoritate a cazurilor nu se mai poate efectua restituirea în natură, aceasta s-a făcut, de regulă prin compensaţii băneşti ce se pot ridica până la maximum 30.000 kcs; restul plăţii (acolo unde este cazul) se face prin acordarea unor acţiuni ale Fondului de Reprivatizare, special constituit în acest scop. Acest fond se va investi în întreprinderile care se privatizează folosind vouchere reprezentând 3% din valoarea fiecărei întreprinderi privatizate.

În analizarea impactului economic a procedurilor de privatizare, problema care se pune este modul în care acestea vor influenţa procesul de privatizare propriu-zis. Unii comentatori consideră că reprivatizarea este deopotrivă costisitoare şi consumatoare de timp, conducând la întârzieri în demararea altor metode de privatizare, în special datorită enormelor probleme administrative create. Alte păreri[1)], dimpotrivă, argumentează că procesul de privatizare nu este stânjenit pentru că:

[1)] *Czech and Slovak Federal Republic 1991, OECD Economic Survey, Centre for Co-*

- reprivatizarea este limitată la naţionalizările de după 1948. Deoarece mare parte a naţionalizărilor marilor întreprinderi a avut loc în perioada 1945-1948, doar aproximativ 6% din proprietatea de stat va fi afectată de programul de reprivatizare;
- legătura dintre reprivatizare şi marea privatizare este reglementată prin Lege marii privatizări, care tratează reprivatizarea ca parte integrantă a programului de privatizare.

Potrivit legii, întreprinderile care se privatizează trebuie să specifice clar cum vor soluţiona eventualele pretenţii de restituire ridicate;

- mecanismul introdus pentru finanţarea fondului de privatizare condiţionează compensaţiile oferite foştilor proprietari de realizarea în bune condiţii a programului de privatizare; în acest fel, realizarea rapidă a acestui program este şi în interesul foştilor proprietari;
- impactul asupra programului de privatizare este redus şi de faptul că societăţile mixte şi cele particulare sunt exceptate de la obligaţia plăţii vreunei compensaţii eventualilor foşti proprietari.

În ceea ce priveşte restituirea capitalurilor din agricultură, inclusiv pământului, nu se aşteaptă apariţia unor probleme deosebite, întrucât acestea nu au fost niciodată formal expropiate în RFCS. Stabilirea fermelor de stat şi a cooperativelor a fost realizată în trecut prin înstrăinarea drepturilor de folosinţă ale proprietarilor şi acordarea acestor drepturi statului.

Odată cu noua lege asupra pământului, promulgată în iunie 1991, aceste drepturi au fost returnate proprietarilor de drept şi moştenitorilor lor, cu condiţia de a fi cetăţeni rezidenţi cehoslovaci. Cererile de restituire se iau în considerare până în decembrie 1992.

2.2. Mica privatizare

Legea nr. 427/1990, care reglementează acest proces, prevede vânzarea micilor întreprinderi în mod direct persoanelor particulare, prin intermediul licitaţiilor. Prin acest proces în RFCS se intenţionează vânzarea a circa 120.000 mici proprietăţi, în scopul revitalizării economiei.

Licitaţia trebuia anunţată cu 30 de zile înainte de data fixată, iar salariaţilor şi managerilor nu li se acordau nici un fel de facilităţi. Proprietarul în cauză (de obicei o întreprindere mai mare) poate să se opună privatizării, dacă reuşeşte să demonstreze că vânzarea subunităţii respectiv ameninţă buna desfăşurare a activităţii întreprinderii-mamă. Această prevedere a constituit un parţial obstacol în derularea programului, deoarece de obicei întreprinderile-mamă au încercat să reziste intenţiilor de a scoate la licitaţie diferite subunităţi sau active.

operation with Economies in Transition, Paris, december 1991

În ceea ce priveşte eligibilitatea participării, licitaţiile iniţiale sunt deschise tuturor cetăţenilor cehoslovaci sau (celor care au deţinut cetăţenia o anumită perioadă după februarie 1948). Unităţile care nu sunt vândute în prima rundă pot fi vândute în a doua rundă, când participarea este permisă şi investitorilor străini. În prima rundă participarea este condiţionată de posedarea cetăţeniei, deoarece participarea capitalului străin în mica privatizare este privită ca dezirabilă numai în măsura în care cetăţenii cehoslovaci nu sunt interesaţi sau nu au suficienţi bani pentru a porni o afacere, politica guvernului fiind de a încuraja formarea unei clase indigene de mici întreprinzători.

Preţul iniţial (de strigare) este determinat de valoarea contabilă. Participanţilor la licitaţie li se cere să plătească o taxă de 1.000 kcs (33$) pentru participare şi un depozit restituibil de 10% din preţul iniţial sau 10.000 kcs (333$) minim pentru a putea lua parte la licitaţie.

Licitaţia urmează procedura normală dacă există persoane care doresc să plătească preţul iniţial sau mai mult în caz contrar, dacă există mai mult de 5 participanţi se utilizează o formă de „licitaţie olandeză": preţul iniţial este progresiv scăzut cu câte 10%, până la 50% în cazul primei runde. Pentru activele încă nevândute, în a doua rundă preţul poate descreşte până la 20% din valoarea iniţială.

Conform statisticilor consultate[2)] până în ianuarie 1982 au fost privatizate cca. 21.300 de companii, la un preţ total de 24 mild. kcs preţul mediu de vânzare fiind cu aproximativ 40% mai mare decât preţul iniţial. Potrivit datelor preliminare, de la începutul până la sfârşitul lunii august 1992 au fost incluse în mica privatizare 43.312 unităţi, din care 30.162 au fost scoase la licitaţie.

În Republica Cehă, în perioada 1.01.1991-31.08.1992 au fost incluse în mica privatizare 31.230 unităţi. Din acestea au fost privatizate 21.177 unităţi, din care prin intermediul licitaţiilor 18.987 unităţi, în valoare de 26,8 miliarde kcs, au fost date în gestiune economică 1.975 unităţi, în valoare de 0,4 miliarde kcs, iar 215 unităţi au fost redate vechilor proprietari.

Din numărul total de 21.177 unităţi privatizate, 53,4% sunt unităţi de desfacere, 9,7% restaurante, 21% unităţi de producţie locală şi servicii şi 15,9% alte unităţi.

În Republica Slovacă, în perioadă 14.02.1991-30.08.1992, au fost incluse în mica privatizare 11.082 unităţi, din care la 2.097 unităţi licitaţiile nu au fost încununate de succes.

Au fost licitate cu succes 8.985 unităţi la valoarea totală de strigare de 11,2 miliarde kcs şi valoarea totală de vânzare de 13,4 miliarde kcs. Din numărul total de unităţi licitate, cele mai multe (33,5%) au fost unităţi alimentare.

Veniturile din aceste licitaţii au fost depuse în Fondul Proprietăţii Naţionale din fiecare republică. Banii respectivi sunt „îngheţaţi" pentru o perioadă de

---

[2)] *Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992*

doi ani şi pot fi folosiţi numai ca depozite în sistemul bancar şi nu pentru scopuri bugetare. Această măsură, deşi pe de o parte poate întârzia procesul de restructurare în sectorul de stat, are puternice efecte anti-inflaţioniste.

Deşi mica privatizare nu şi-a atins până în acest moment obiectivul de a privatiza cele 100.000-120.000 unităţi avute în vedere iniţial, în principal datorită lipsei de capital, procesul va continua, probabil, în cadrul marii privatizări. Licitaţiile vor permite astfel vânzarea proprietăţii împreună cu anumite obligaţii asumate de către noii proprietari – ca de exemplu obligaţia de a desfăşura activitatea deja existentă pentru o anumită perioadă de timp, de a îndeplini obligaţiile vechiului proprietar sau de a perfecţiona forţa de muncă. Aceasta este probabil cea mai importantă lecţie a micii privatizări în RFCS, şi anume că este necesar să se privatizeze nu numai proprietatea, ci împreună cu aceasta şi obligaţiile vechiului proprietar – statul.

2.3. Marea privatizare

Legea nr. 92/1991 cu privire la marea privatizare a intrat în vigoare în aprilie 1991 şi reglementează privatizarea atât prin metode tradiţionale (licitaţii, vânzări directe către investitorii străini şi vânzări de acţiuni), cât şi netradiţionale – prin vouchere (titluri de proprietate).

Principala raţiune a adoptării metodei de privatizare prin vouchere a fost insuficientă economiilor populaţiei, care în mod normal ar fi trebuit să fie folosite pentru a investi în întreprinderi. Din această cauză, folosirea exclusivă a metodelor standard ar fi durat mult prea mult timp sau ar fi rezultat într-un control excesiv al capitalului străin asupra economiei cehoslovace. De exemplu, dacă privatizarea în RFCS ar fi avut viteza programului britanic, privatizarea completă nu s-ar fi terminat în mai puţin de 600 ani.

Un alt motiv al privatizării prin vouchere este de ordin politic, întrucât reformatorii consideră că vor obţine suportul social prin atragerea cetăţenilor în acest proiect.

Mecanismul privatizării prin vouchere

Fiecare cetăţean rezident în vârstă de peste 18 ani (în octombrie 1991) a fost îndreptăţit să primească un voucher contra sumei de 35 kcs (1,25 $), pe care putea să-l înregistreze contra sumei de 1.000 kcs (35 $) – aproximativ 25% din salariul mediu lunar. Acest voucher este divizibil în 1.000 puncte investiţionale, care pot fi plasate fie direct în întreprinderi, fie indirect prin intermediari, şi anume prin Fondurile Proprietăţii Private, care la ora actuală sunt în jur de 500.

Procesul, început în mai 1992, cuprinde două faze fiecare fază fiind împărţită în mai multe runde. În prima rundă, toate acţiunile au acelaşi preţ exprimat în puncte investiţionale, calculat prin împărţirea valorii contabile totale la numărul total de puncte trei acţiuni pentru 100 de puncte. Astfel, iniţial fiecare întreprindere are un număr de acţiuni proporţional cu valoarea contabilă. Deţinătorii individuali de vouchere, împreună cu intermediarii au apoi la dispoziţie două săptămâni pentru a-şi înregistra cererile pentru acţiuni la diferite întreprinderi, la preţul de 3 acţiuni =100 puncte. Dacă cererea este în exces, dar nu depăşeşte 25% peste valoarea totală a ofertei, se consideră că cererea este satisfăcută, prioritatea la cumpărarea acţiunilor revenind investitorilor individuali faţă de intermediari. Dacă oferta este în exces, cererea este satisfăcută la preţul iniţial, iar acţiunile rămase vor fi vândute în runda a II a, la un preţ mai mic. Acţiunile intermediarilor pentru care cererea depăşeşte oferta cu mai mult de 25% nu sunt vândute urmând a fi vândute în runda a II a la un preţ mai mare.

Regulile de ajustare a preţurilor după prima rundă a primei faze sunt descrise în continuare.

În cazul cererii în exces (mai mult de 25%), preţurile au fost crescute cu aceleaşi procente cu care cererea depăşea oferta. Pornind de la prezumţia elasticităţii unitare a cererii, acesta va fi preţul de echilibru pentru întreprinderile aflate în această situaţie. Pentru cazurile în care aplicarea acestei reguli a dus la o creştere mai mult de 9 ori a preţului acţiunilor (astfel încât noul preţ ar fi fost de minimum 300 puncte o acţiune în a doua rundă), se întruneşte un comitet care ajustează preţul ”manual” permiţând o creştere până la maximum 400 puncte/acţiune în a doua rundă. Dacă în una din rundele următoare preţul atinge valoarea de 1.000 puncte/acţiune, astfel încât nici un individ nu va avea suficiente puncte pentru a cumpăra măcar o acţiune, respectivele acţiuni sunt scoase în afara schemei de privatizare prin vouchere şi vândute separat[3)].

Organizaţiile intermediare – Fondurile Proprietăţii Private

Fondurile Proprietăţii Private (FPP) au devenit unele din cele mai importante aspecte ale întregului program.

Acestea nu sunt organizate direct de către stat, activitatea lor fiind pur privată. Cu toate acestea, pot înfiinţa astfel de fonduri şi societăţi cu capital de stat.

[3)] *Jan Mladek, Privatization: The key to the economic transformation of the post – communism countries, Prague, july 31, 1992.*

Fondurile Proprietăţii Private au posibilitatea obţinerii de acţiuni cu ajutorul punctelor investiţionale ale persoanelor care au investit aceste puncte în respectivele fonduri.

La începutul anului 1992, oferta FPP a fost de a răscumpăra vouchere de la populaţie plătind de 10-15 ori mai mult decât preţul lor iniţial, ceea ce a creat o adevărată manie de participare în aceste fonduri. Două treimi din numărul deţinătorului de vouchere şi-au investit 100% punctele în aceste fonduri, iar alţii numai o parte. În consecinţă, la începutul anului 1992, aceste FPP controlau 72% din numărul total de puncte.

Începând de la sfârşitul lunii martie 1992, au fost stabilite noi reguli de funcţionare a FPP în ceea ce priveşte păstrarea secretului operaţiunilor, prevenirea conflictelor de interese, modul de operare şi diversificare. În ceea ce priveşte diversificarea, nici unui fond nu-i este permis să deţină mai mult de 20% din acţiunile unei întreprinderi. Fondurilor nu le este permisă desfăşurarea de activităţi în sfera comercială, de investiţii sau bancară.

Rezultate ale marii privatizări

Începând din mai 1992 până în prezent, în RFCS s-a desfăşurat prima fază a marii privatizări, compusă din patru runde. O sinteză a rezultatelor primei faze din punctual de vedere al sectoarelor economice privatizate este redată în tabelul de mai jos:

Întreprinderi vândute în prima fază a privatizării prin vouchere

Sectorul	Cehă	Slovacă
1	2	3
1. Industria grea (energetică, chimie, metalurgie)	35,0	26,0
2. Industria uşoară	19,8	20,5
3. Construcţii şi geologie	18,6	31,2
4. Transporturi şi comunicaţii	3,4	1,2
5. Comerţ	3,7	10,1
6. Cercetare ştiinţifică	1,6	5,6
7. Servicii (educaţie, sănătate, cultură)	6,0	0,6
8. Finanţe, asigurări, apărare	2,5	3,4
9. Agricultura	3,1	1,4
10. Altele	0,3	0,0

Sursa: Czechoslovak Economy Digest no 23/1992

Rezultatele primei runde de privatizare

Prima rundă a început în mai 1992 şi s-a încheiat la 8 iunie 1992. Din totalul de 9,2 mld puncte investiţionale, în prima rundă au fost folosite 8,53 mld în încercarea de a cumpăra acţiuni ale companiilor puse în vânzare. Din acestea s-au cumpărat efectiv acţiuni în valoare de 2,98 mld puncte; 4,88 bilioane puncte investiţionale au fost suprasubscrise, cererea depăşind cu mult oferta, iar 0,67 mld puncte au fost subscrise, cererea fiind mult mai mică decât oferta. Aceste rezultate sunt sintetizate în tabelul următor:

Prima rundă de privatizare

Nr. crt.	Caracteristici	Total RFCS %
1	Punctele investiţionale folosite, din care:	92,72
2	Puncte investiţionale cu care s-au cumpărat efectiv acţiuni	34,93
3	Puncte investiţionale suprasubscrise	57,21
4	Puncte investiţionale subsubscrise	7,86

Rezultatele vânzării de acţiuni au fost similare în cele două republici. În Republica Cehă s-au vândut 32% din acţiunile oferite, iar în Republica Slovacă 25%, cea mai mare parte a acţiunilor fiind cumpărate de Fondurile Proprietăţii Private.

Rezultatele primei runde de privatizare în cele două republici

Nr. crt.	Caracteristici	R. Cehă	R. Slovacă
1.	Cererea de acţiuni din partea investitorilor individuali	41,4	19,1
2.	Cererea de acţiuni din partea Fondurilor Proprietăţii Private	126,4	48,8
3.	Acţiuni vândute investitorilor individuali	11,4	8,1
4.	Acţiuni vândute Fondurilor Proprietăţii Private	51,8	18,1

Sursa: Czechoslovak Economy Digest no 23/1992

Cel mai mare interes al primei runde a fost în acţiuni ale Uzinelor Energetice din Praga (R. Cehă), care au oferit spre vânzare peste 14 milioane acţiuni, din care doar 68,8% au fost vândute, din cauza suprasubscrierii. De mare interes s-au bucurat, de asemenea, acţiunile Băncii Comerciale şi ale tuturor celorlalte instituţii financiare, ale fabricilor de bere şi ale hotelurilor, la toate acestea cererea depăşind cu mult oferta de acţiuni. În total, au fost vândute integral 48 companii, 469 companii au fost suprasubscrise, iar 290.000 investitori individuali nu au participat în prima rundă.

În vara anului 1992, s-au desfăşurat alte două runde ale primei faze de privatizare prin vouchere, până în luna octombrie 1992 realizându-se vânzarea integrală a acţiunilor unui număr de 174 companii. A patra rundă a primei faze a programului de privatizare s-a desfăşurat în perioada 14-27 octombrie 1992, oferindu-se spre vânzare 99,6 milioane acţiuni în 1,377 companii (respectiv 64,5 milioane acţiuni în R. Cehă şi 35,1 milioane acţiuni în R. Slovacă)[4)].

A doua fază a privatizării se va desfăşura separat în R. Cehă şi în R. Slovacă. În R. Cehă, guvernul a aprobat, în iulie 1992, noi reguli de privatizare, a doua fază apreciindu-se că va începe în martie sau aprilie 1993.

[4)] *Piaţa internaţională, Buletin de informare economică, Institutul de Economie Mondială, Bucureşti.*

3. ASPECTE ALE POLITICILOR DE STABILIZARE A ECONOMIEI

Programul de stabilizare aplicat în procesul tranziţiei economiei RFCS asistat de FMI, s-a bazat pe teoria liberal-monetaristă care a dominat gândirea economică în anii 80. În abordarea standard a restructurării economice s-a urmărit limitarea intervenţiei directe a statului, reducerea subvenţiilor, liberalizarea preţurilor şi dereglementarea activităţii economice. Programul a inclus puternice măsuri antiinflaţioniste, realizate prin politici fiscale şi monetare restrictive, devalorizarea monedei naţionale şi o politică strictă a veniturilor.

Politica de stabilizare aplicată în RFCS poate fi apreciată ca fiind "heterodoxă", combinând restricţiile macroeconomice cu aşa-numitele "ancore nominale" (cursul de schimb, salariile) şi "ancore reale" (masa monetară, rata dobânzii).

Criticile exprimate cu privire la acest program se referă în primul rand la restrictivitatea excesivă, care dus la o scădere pronunţată a cererii interne. Se consideră că presiunea infaţionistă iniţială a fost superestimată, iar instrumentele folosite pentru combaterea inflaţiei au acţionat puternic asupra cererii solvabile, reducând-o mult sub nivelul de echilibru.

De asemenea, a fost exprimată ideea că stabilizarea nu a acordat suficientă atenţie problemelor legate de vre-o ofertă şi condiţiilor specifice care ţin de comportamentul diferit al agenţilor economici într-o economie în tranziţie. Supuse constrângerilor financiare, s-a constatat că, spre deosebire de firmele din ţările industrializate, agenţii economici din RFCS s-a avut mai întâi tendinţa de a reduce producţia şi de a creşte preţurile, de a suspenda plăţile către furnizori şi de a negocia cu alţi agenţi economici, cu băncile sau cu guvernul, diferite forme de amânare a plăţilor şi numai după epuizarea altor posibilităţi au recurs la concediere.

Concluzia generală a fost că, deşi încununat de succes în plan financiar, programul de stabilizare nu a indus deocamdată un răspuns pozitiv al ofertei şi o schimbare fundamentală în planul economiei reale.

3.1. Politica bugetară

În anul 1991, restrictivitatea politicii bugetare a RFCS, a urmărit trei scopuri:

a) să acţioneze asupra transformării economiei prin:

- reducerea impozitelor pentru agenţii economici de la 65% la 55%;
- limitarea subvenţiilor pentru întreprinderi, în paralel cu sprijinirea prin buget a iniţiativei particulare;

– reducerea ponderii cheltuielilor bugetului public în PNB;

b) să blocheze procesul inflaţionist, prin realizarea unui excedent bugetar, propus iniţial la 12 mld kcs;

c) să asigure în bugetul public resurse corespunzătoare pentru reţeaua de protecţie socială.

O imagine de ansamblu a modificărilor în structura cheltuielilor bugetului public în RFCS, în concordanţă cu principalele orientări de politici financiare în 1991, este redată în tabelul de mai jos.

Cu toate că în primele zece luni ale anului 1991 bugetul federal a înregistrat un surplus constant, la sfârşitul anului 1991 bugetul RFCS a înregistrat un uşor deficit (25 din PIB), faţă de surplusul iniţial, planificat la 1% din PIB.

În anul 1992, datele consultate pentru primele opt luni ale anului indică un surplus de 2,7 mld kcs. Faţă de aceeaşi perioadă a anului trecut, acest rezultat este mai slab cu 7,1 mld kcs.

Ponderea diferitelor grupe de cheltuieli în cheltuielile globale ale bugetului public în RFCS

Grupe de cheltuieli	Ponderea în totalul cheltuielilor (%)	
	1990	1991
Transferuri şi alte cheltuieli pentru populaţie	46,9	57,1
Subvenţii acordate întreprinderilor	18,3	11,9
Cheltuieli pentru investiţii acordate organizaţiilor bugetare şi alte transferuri pentru investiţii	9,6	7,8
Cheltuieli publice ale statului	25,2	0,7

Sursa: Bugetul de stat pe anul 1991, Ivan Kocarnik, Finance a uver nr. 1/1991

Rezultatele bugetelor de stat

Miliarde kcs.

	1991 Ian-aug.	1992 Ian-aug.
TOTAL, din care:	+9,7	+2,7
- al federaţiei	+12,7	- 1,4
- al R. Cehe	-2,3	+6,0
- al R. Slovace	- 0,6	-1,9

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, august 1992

Comparativ cu anul 1991, îndeplinirea capitolelor de venituri şi cheltuieli pe întregul an a fost relativ mai scăzută.

În timp ce în anul precedent îndeplinirea veniturilor bugetare a avut un avans substanţial faţă de îndeplinirea capitolului de cheltuieli, pe primele opt luni ale acestui an această diferenţă reprezintă doar 0,5%.

Îndeplinirea relativă a capitolelor de venituri şi cheltuieli la nivelul întregului an

(%)

	1991			1992		
	Media lunară ian-iul.	**Aug.**	**Creşterea în ian-aug.**	**Media lunară ian-iul.**	**Aug.**	**Creşterea în ian-aug.**
Venituri	8,6	7,8	67,9	7,7	7,1	60,9
Cheltuieli	7,9	8,2	63,3	7,7	6,6	60,4
Diferenţa	+0,7	-0,4	+4,6	-	+0,5	+0,5

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, august 1992

În ceea ce priveşte măsurile privind impozitarea, Parlamentul federal a aprobat, la sfârşitul lunii aprilie 1992, noi legi privind impozitele, care vor intra în vigoare începând cu 1.01. 1993. Noile reglementări privăd aplicarea unei rate uniforme asupra profitului, la nivelul de 45%, precum şi introducerea taxei pe valoarea adăugată, la nivelul de 23%. Se prevede de asemenea că începând cu ianuarie 1993 cele două republici, Cehă şi Slovacă, să aibe posibilitatea de a majora cu maxim 5% cotele de impozit asupra profiturilor, prevăzute de către Parlamentul federal.

De asemenea, începând din anul 1993 se vor modifica şi impozitele pe venit. Rata maximă a impozitului pe venitul individual a fost propusă la nivelul de 75% aplicându-se veniturilor anuale ce depăşesc 1.080.000 kcs (37.250 $).

Aceasta reprezintă o creştere drastică, comparativ cu nivelul anterior (17%). În plus toate formele de compensare (în bani sau în natură) vor fi socotite ca venituri impozabile (de exemplu folosirea personală a autoturismelor firmelor va fi impozitată). În concluzie, se poate aprecia că situaţia bugetară a RFCS s-a îmbunătăţit mult în perioada primului semestru al aplicării programului de stabilizare, datorită creşterii temporare a profitabilităţii care a urmat liberalizării preţurilor.

Totuşi, odată ce aceste prime efecte pe termen scurt au dispărut, datorită recesiunii prelungite a început să se manifeste tendinţa de deteriorare a echilibrului fiscal. Recentele măsuri privind impozitarea au şi scopul restabilirii unui surplus bugetar pentru 1993.

3.2. Politica monetară

Caracteristica generală a politicilor monetare adoptate în anul 1990 şi în prima parte a anului 1991 în RFCS a fost restrictivitatea. În ciuda politicilor financiare foarte austere în 1990, soldate cu un surplus al bugetului de stat de 308 bilioane kcs şi o creştere cu mai puţin de 0,5% a creditelor acordate întreprinderilor s-au manifestat unele presiuni inflaţioniste externe şi interne în cursul anilor 1990 şi 1991. Creşterea medii anuale a preţurilor cu amănuntul a

fost de 10% în 1990, rata inflaţiei la sfârşitul anului fiind de 18,4% liberalizarea a 85% din preţuri la 1 ianuarie 1991 a adus la creşterea cu 26% a preţurilor la consumatori în luna respectivă reducându-se în lunile următoare şi apropiindu-se de 0 în perioada iulie-octombrie. După o creştere cu 50% a preţurilor în prima jumătate a anului 1991, nivelul preţurilor a crescut cu numai 3,5%, în a doua jumătate a anului rezultând o creştere globală a preţurilor la consumator de aproximativ 58% în cursul anului 1991.

Începând din 1991, schimbările mari în ceea ce priveşte preţurile relative, combinate cu creşterea nivelului general al preţurilor, au condus la modificarea comportamentului consumatorilor. În prima perioadă, inflaţia a fost mai mare decât creşterea nivelurilor individuale iar inerţia comportamentală din primele trei luni a dus la depăşirea veniturilor individuale din care cheltuielile şi scăderea economiilor. În aprilie 1991, comportamentul consumatorilor a început să se modifice, veniturile individuale au crescut mai mult decât cheltuielile, ceea ce a rezultat într-o creştere a economiilor nete. Totuşi, în primii doi ani ai reformei ratele negative ale dobânzilor au dus la destimularea economiilor pe termen lung; cu toate acestea au existat şi mari diferenţe între dobânzile la credite şi dobânzile de depuneri, reflectând structura oligopolistă a sistemului bancar.

Profiturile contabile ale firmelor au crescut datorită inflaţiei şi reevaluării activelor, ducând la o creştere puternică a veniturilor bugetare în prima parte a anului 1991. Deoarece vânzările nu au crescut în mod real, în a doua jumătate a anului 1991 bugetele republicane au înregistrat deficite compensate însă printr-un surplus al bugetului federal.

Politicile de austeritate din primii doi ani ai reformei au fost la schimbarea structurii şi nivelului cererii agregate, creând noi constrângeri pentru întreprinderi oferta excedentară şi cererea deficitară au ameninţat, în primul rand producătorii ineficienţi, ducând la schimbări structurale fără precedent în întreprinderile de stat care trebuie să facă faţă concurenţei din partea noilor firme private (ca de exemplu în construcţii).

Cu toate acestea, răspunsul ofertei la noile condiţii a fost mult întârziat şi limitat, nerezultând într-o creştere a eficienţei.

La sfârşitul anului 1991, guvernul federal a aplicat politici mai puţin restrictive, prin reducerea ratei dobânzii la 19% şi a impozitului pe circulaţia mărfurilor şi creşterea cheltuielilor publice. De asemenea, băncile şi guvernul au mărit volumul creditelor, respectiv al subvenţiilor, care se acordă în funcţie de planul de afaceri prezentat şi nu în funcţie de problemele de lichiditate.

În 1992, conform Raportului Băncii Generale a RFCS pentru prima parte a anului[5)], politica monetară a avut ca scop stabilizarea puterii interne de cumpărare încetinirea şi stoparea declinului economic. În vederea atingerii acestor obiective, luând în considerare echilibrul deja existent şi anticipând o

---

[5)] *Czechoslovak Economy Digest nr.24/1992*

redresare economică graduală, a fost concepută o politică monetară neutră pentru anul 1992 bazaăt pe o creştere moderată a masei monetare.

Alături de instrumentele de control monetar (limitarea creditelor, plafoane ale ratei dobânzii) Banca Centrală a RFCS a început să implementeze gradual aplicarea unui management indirect al politicii monetare.

Astfel, la sfârşitul lunii martie 1992, rata scontului a fost redusă de la 9,5% la 9%, iar plafoanele ratei dobânzii pentru creditele acordate de băncile comerciale au fost retrase.

Metodologia pentru stabilirea limitelor de creditare a fost schimbată, rezultând într-o scădere a volumului creditelor limitate în mod administrativ. Creditele pentru privatizare nu sunt restricţionate.

Începând cu luna februarie 1992 s-au emis pentru prima oară bonuri de tezaur, vândute pe pieţele primare în scopul acoperirii în acest mod a deficitelor curente.

După ce în prima parte a anului 1992 au fost relansate condiţiile privind rezervele minime obligatorii, în luna septembrie a acestui an au fost din nou crescute; băncile comerciale sunt obligate să deţină rezerve reprezentând 3% din depunerile la termen (în loc de 2%) şi 9% din depunerile la vedere (în loc de 8%). În acelaşi timp, a crescut frecvenţa licitaţiilor pentru obţinerea creditelor de refinanţare.

În general, prima parte a anului 1992 a fost caracterizată de o creştere mai rapidă a masei monetare comparativ cu PIB. Comparativ cu sfârşitul anului 1991, în prima parte a acestui an masa monetară (calculată după formula M2=M1 + depozite la termen + depozitate în valută) a crescut cu 7.2%, în timp ce PIB a scăzut cu 4,2%. Cu toate acestea, în judecarea caracterului politicii monetare după aceste date, este necesar să fie luaţi în considerare şi alţi factori care au influenţat viteza de circulaţie a banilor şi cererea totală de bani în economie – creşterea numărului organizaţiilor, creşterea ponderii banilor cu o viteză redusă de circulaţie (depozitele în valută) şi volumului activităţilor care nu sunt legate în mod direct de cererea şi utilizarea PIB în perioada respectivă (comerţul cu bunuri imobiliare), dar care cresc cererea de bani în economie. Chiar şi după analizarea acestor factori, se poate totuşi opina că procesul de relaxare a politicii monetare, început în a doua jumătate a anului trecut, a continuat şi în acest an.

În ceea ce priveşte structura masei monetare, a continuat tendinţa, prezentă şi la sfârşitul anului trecut, de creştere mai rapidă a agregatului monetar M2 faţă de M1. Aceasta s-a datorat influenţei creşterii mai susţinute a depozitelor la termen şi a celor în valută, atât în cazul întreprinderilor, cât şi al persoanelor individuale.

Creditele

În prima parte a anului 1992, creditele acordate întreprinderilor şi persoanelor particulare au crescut cu 45,5 bilioane kcs. Această evoluţie a corespuns prevederilor programului monetar, reprezentând o creştere de 6,5% pentru primele şase luni ale anului. În aceeaşi perioadă, a crescut ponderea creditelor pe termen scurt şi a celor acordate întreprinzătorilor particulari.

Conform ultimelor date consultate[6)], creditele totale în kcs, oferite de toate instituţiile bancare, au atins la 31 august 1992 o valoare de 778 miliarde, ceea ce reprezintă o creştere – de la începutul anului – cu 78 miliarde kcs, deci cu 11,1%.

Deşi în continuă scădere în cursul anului 1992, ponderea creditelor acordate sectorului de stat a fost cu mult mai mare decât cea acordată celorlalte sectoare.

Aceste evoluţii sunt prezentate în tabelele următoare:

Ponderea creditelor acordate principalelor sectoare economice în totalul creditelor din perioada ianuarie-august 1992

(%; creditele totale = 100)

	Ian.	Febr.	Mart.	Apr.	Mai.	Iun.	Iul.	Aug.
- de stat	66,6	65,5	64,7	63,7	61,2	60,0	56,2	55,1
- particular	8,9	11,2	11,9	13,9	15,3	16,9	19,0	20,0
-populaţia	8,0	7,9	7,9	7,7	7,6	7,5	7,8	8,0

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992

Creditele oferite diferitelor ramuri

Ramura		
1	2	3
1. Agricultura, vânătoare, pescuit	48,6	6,3
2. Extracţia materiilor prime minerale	26,9	3,5
3. Industria alimentară	31,0	4,0
4. Industria chimică şi farmaceutică	28,3	3,6
5. Metalurgie şi construcţii de maşini	107,6	13,8
6. Industria electrotehnică şi electronică	22,9	2,9
7. Investiţii şi construcţii	23,7	3,1
8. Comerţ, desfacere, alimentaţie publică	137,4	17,7
9. Transport, turism, comunicaţii	17,0	2,2

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992

[6)] *Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992*

Începând cu a doua parte a anului 1992, se reduce ponderea creditelor pe termen scurt şi creşte ponderea creditelor pe termen mediu, continuându-se tendinţa de reducere a creditelor pe termen lung.

Ponderea creditelor în funcţie de termenul de rambursare

%

Natura creditului	31.12.1991	31.08.1992
- pe termen scurt	36,3	38,2
- pe termen mediu	18,4	23,3
- pe termen lung	45,0	38,5

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992

În cursul anului analizat, rata medie a dobânzilor la credite a fost relativ constantă, marcând o uşoară tendinţă de creştere, în timp ce rata medie a dobânzilor la depuneri a scăzut începând cu luna martie.

Rata medie a dobânzilor la credite şi depuneri

%

	ianuarie	martie	iunie	iulie	august
- credite	13,50	13,52	13,63	13,72	13,72
- depuneri	8,12	8,91	6,83	6,79	6,64

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, septembrie 1992

În concluzie, din analizarea datelor cu privire la politica monetară a RFCS şi compararea acestora cu evoluţia de ansamblu a economiei, se pot face următoarele aprecieri:

- politica monetară nu trebuie să fie excesiv de restrictivă pe perioade lungi de timp. Deşi politicile monetare adoptate în procesul de stabilizare sunt cele mai puternice instrumente pentru combaterea inflaţiei prin cerere, acestea s-au dovedit a fi mult mai contracţioniste mai eficiente decât se aşteaptă. Politica ratelor reale pozitive ale dobânzii şi a unei rate de schimb fixe duc la fluctuaţii în rate nominale ale dobânzii şi la niveluri ridicate ale ratei reale. Autorităţile monetare trebuie să adopte politici de credit flexibile, în acord cu necesităţile creşterii economice. Odată cu scăderea ratei inflaţiei, dobânzile trebuie diferenţiate, mai mici pentru creditele pe termen lung şi mai mari pentru creditele pe termen scurt, iar investiţiile în anumite sectoare trebuie încurajate, în caz contrar recesiunea poate continua şi dincolo de punctul în care inflaţia este controlată;
- în condiţiile specifice Europei de Est, politicile monetare şi de credit nu au acelaşi efect ca în ţările industrializate. Creditarea foarte restrictivă impusă cu ajutorul ratelor mari ale dobânzii şi ale plafoanelor de credit, a determinat întreprinderile să recurgă la alte

surse de finanţare; s-a dezvoltat astfel una din "inovaţiile financiare" ale reformei în estul Europei – creditul în lanţ inter-întreprinderi. În RFCS, volumul arieratelor dintre întreprinderi a crescut de la 7,1 mld kcs (ianuarie 1990) la 53,9 mld kcs (decembrie 1990) şi la mai mult de 130 bilioane kcs în octombrie 1991 (reprezentând, la acea dată, circa 15% din PIB şi o creştere de 10 ori în termini reali)[7)]. Acest fenomen a avut consecinţe negative, neutralizând într-o oarecare măsură impactul politicilor monetare la nivel macroeconomic şi permiţând firmelor să ocolească restricţiile de credit. Pe de altă parte, fenomenul descris a distorsionat ajustarea la nivelul macroeconomic şi a înrăutăţit disciplina financiară;

- în prima fază a tranziţiei, rata inflaţiei creşte urmând liberalizarea preţurilor, reducându-se apoi treptat datorită măsurilor restrictive de stabilizare. Într-o fază ulterioară, inflaţia continuă, fiind determinată în principal de factori care ţin de evoluţia costurilor şi a ofertei. Acest tip de inflaţie (cost push inflation) reclamă măsuri antiinflaţioniste diferite de cele adoptate pentru combaterea inflaţiei iniţiale, determinată de cererea în exces (demandpush inflation). Schimbarea fundamentală a condiţiilor macroeconomice în RFCS şi, în general, în Europa de Est, nu a fost recunoscută la timp; creşterea ratei şomajului, eliminarea lipsurilor şi restaurarea echilibrelor monetare de bază, constituie simptome ale transformării unei economii tip Kornai într-o economie de tip Keynesian; aceasta necesită o trecere graduală de la politici strict anti-inflaţioniste la politici anti-recesioniste, de la măsuri de reducere a cererii la măsuri de sprijinire a creşterii ofertei;
- accentul pus pe macrostabilizare în prima fază a reformei, trebuie completat cu măsuri structurale şi instituţionale, în special în sistemul bancar şi al relaţiilor financiare.

Inerţia observată la marea majoritate a întreprinderilor nu trebuie considerată ca o dovadă a incapacităţii lor de adaptare, ci mai degrabă demonstrează că, deocamdată, nu s-au găsit cele mai potrivite stimulente, dar, cu toate progresele înregistrate, este în mod necesar înceată şi costisitoare. Pot fi luate în considerare şi alte posibilităţi – cum ar fi, de exemplu, "corporatizarea" – care pot creşte în mod substanţial şi rapid flexibilitatea întreprinderilor pentru a răspunde la semnalele pieţei. Dacă nu sunt însoţite de schimbări instituţionale şi structurale corespunzătoare, restricţiile macroeconomice sunt distructive, au efecte reduse şi contradictorii asupra economiei reale, iar costurile impuse sunt foarte mari.

[7)] *Eastern Europe – The transformation process in 1991 and outlook for 1992, Blackwell, 1992*

3.3. Politica veniturilor

La fel ca şi în celelalte ţări est-europene, şi în RFCS au fost iniţial aplicate politici ale veniturilor bazate pe o taxare progresivă a acestora, în paralel cu impunerea unor impozite penalizatoare pentru salariile (individuale, medii/întreprindere sau totale/întreprindere) care depăşeau un anumit plafon. În prima fază a reformei (1990, 1991), acestea au fost stabilite astfel încât creşterea salariilor nominale s-a situat sub nivelul creşterii preţurilor, materializându-se în declinul continuu al salariilor reale.

Statisticile consultate indică o creştere moderată a veniturilor reale în 1988 şi 1989 şi o scădere a acestora în 1990 şi 1991, cu mult mai pronunţată în ultimul an.

Schimbări în nivelul de trai din RFCS în perioada 1988-1991

(modificări procentuale anuale)

		1988	1989	1990	1991
Salarii reale		1,9	0,7	-5,6	-24,0
Venituri reale	3,7	1,6	-1,3	-28,6	
Vânzări cu amănuntul (reale)		4,8	2,3	1,3	-39,4

Sursa: Eastern Europe – The transformation process in 1991 and outlook for 1992, Blacwell, 1992.

De asemenea, pe tot parcursul anului 1991, salariile minime pe economie au rămas neschimbate în termini nominali, în ciuda creşterii rapide a preţurilor. Astfel, salariile minime au scăzut nu numai în termini reali, dar şi în raport cu nivelul salariului mediu, ducând la sărăcirea mai pronunţată a respectivei categorii a populaţiei.

Analiza situaţiei pensionarilor relevă un fapt deosebit; continua reevaluare a pensiilor pe parcursul anului 1991 a determinat o scădere mai lentă a pensiei medii reale comparativ cu scăderea salariului mediu real. În acelaşi timp, metoda utilizată pentru reevaluarea pensiilor a condus la nivelarea acestora, pe ansamblul RFCS, valoarea reală a pensiilor celor mai scăzute a stagnat, în timp ce valoarea reală a pensiilor mari a scăzut cu aproximativ 20%.

În prima jumătate a anului 1992, salariile nominale au crescut cu 11% (mai mult decât în aceeaşi perioadă a anului precedent), iar la nivelul întregului an s-a înregistrat o creştere neinflaţionistă a salariilor[8)].

În perioada ianuarie-august 1992, veniturile băneşti ale populaţiei au fost mai mari comparativ cu cele ale anului precedent cu 19,3% (71,5 miliarde kcs), iar ritmul lor de creştere a fost mai rapid decât cel al cheltuielilor cu 3,7%.

---

8) Czechoslovak Financial Market Developments, Czechoslovak Economy Digest nr. 23/1992.

Faţă de perioada ianuarie-august a anului trecut, veniturile populaţiei din R. Cehă au fost mai mari cu 22,0%, iar a celei din R. Slovacă cu numai 15,3%.

Veniturile băneşti reale ale populaţiei în primele opt luni ale anului 1992 au fost mai mari cu 7,7% faţă de aceeaşi perioadă a anului precedent (în R. Cehă cu 9,6%, iar în R. Slovacă cu 3,6%).

Veniturile, cheltuielile şi economiile populaţiei sunt prezentate comparativ în tabelul de mai jos.

Deşi în 1992 se constată o majorare a veniturilor reale faţă de anul precedent, creşterea acestora continuă să fie negativă în termeni relativi.

Specialiştii din RFCS au ajuns la concluzia că pe termen lung acest fel de politici ale veniturilor pot avea efecte negative, întârziind ajustarea pieţei muncii şi împiedicând alocarea eficientă a forţei de muncă.

Impozitarea penalizatoare a salariilor individuale limitează diferenţierea lor prea pronunţată, descurajând angajaţii care posedă o calificare superioară. În cazul aplicării impozitelor penalizatoare asupra nivelului salariilor totale, întreprinderile au tendinţa să reducă în mod nejustificat numărul lucrătorilor; dacă impozitul este aplicat asupra creşterii peste un anumit nivel al salariului mediu, firmele sunt înclinate să angajeze forţă de muncă prost plătită, cu calificări inferioare.

De asemenea, scăderea pe perioade prelungite a salariilor reale reduce stimulentele pentru realocarea forţei de muncă, permite sectoarelor ineficiente să menţină supra-ocuparea, inhibă creşterea productivităţii muncii şi încurajează migrarea în străinătate.

Veniturile şi cheltuielile băneşti ale populaţiei în perioada ianuarie-august 1992

	AUGUST		IANUARIE-AUGUST		
	Mld. kcs	Indice (aceeaşi perioadă a anului precedent)	Situaţia reală	Diferenţa faţă de anul precedent	Indice (aceeaşi perioadă a anului precedent)
		= 100	mld kcs		=100
1	2	3	4	5	6
1. Venituri băneşti	56,0	118,1	430,1	71,5	119,9
2. Cheltuieli băneşti (fără sporul forţei de cumpărare nerealizate)	52,8	119,1	404,3	56,5	116,2
3. Sporul forţei de cumpă-rare nerealizate, din care:	3,2	103,3	25,8	15,0	238,5
- depuneri	1,8	101,5	16,7	10,5	271,1
- bani lichizi	1,4	105,6	9,1	4,5	195,2

Sursa: Buletinul Oficiului Federal pentru Statistică, august 1992

Experienţa de până acum sugerează că, deşi modul de stabilire a veniturilor a reprezentat un instrument neîndoios folositor al politicilor de stabilizare, acesta nu a putut compensa slăbiciunile manifestate la nivelul managementului firmelor.

Soluţia care se preconizează este instalarea unor echipe de conducere independente, pe deplin responsabile de situaţia întreprinderilor (contractul de management), asigurarea stimulentelor necesare atât pentru echipa de management, cât şi pentru lucrători; negocierea contractelor de muncă se preconizează să se facă direct între cele două părţi implicate, fără intervenţia guvernului, rolul acestuia fiind doar de a asigura constrângerile bugetare necesare.

3.4. Politica valutară

RFCS a urmat o politică de devalorizare moderată a monedei naţionale, a introdus convertibilitatea internă – de cont curent – a kcs şi a stabilit o rată de schimb oficială unică, fixată în cadrul unui coş format din cinci valute.

Evoluţia cursului de schimb oficial este redată în tabelul de mai jos.

Kcs/$

	1989	**1990**	**1991**	**1992**
Rata de schimb oficială	14,29	28,00	27,84	29,00

Cursul de schimb a încurajat exporturile, reflectându-se şi în 1992 în continuarea existenţei unei balanţe comerciale excedentare, totalizând, în prima parte a anului, 2,2 mid kcs (75,6 milioane $).

De asemenea, ca rezultat al creşterii exporturilor şi al stagnării importurilor, în perioada ianuarie-aprilie 1992, contul curent al balanţei de plăţi a RFCS a înregistrat un surplus de 571,3 milioane $. O influenţa pozitivă a exercitat şi creşterea fluxului investiţiilor străine (280 milioane $ în perioada ianuarie-aprilie 1992); astfel, rezervele valutare ale Băncii Centrale au crescut cu 800,7 milioane $ în prima jumătate a anului 1992, totalizând 2,15 mld $, în timp ce rezervele totale ale sistemului bancar au totalizat 4,70 mld $.

Evoluţiile din domeniul pieţei valutare interbancare indică, de asemenea, stabilitatea şi soliditatea coroanei cehoslovace, comparativ cu celelalte valute est-europene.

4. CONCLUZII

Conform studiului consacrat de OECD Republicii Federative Cehe şi Slovace, această ţară apare incontestabil ca elevul bun al Europei Centrale în materie de tranziţie spre economia de piaţă.

Pe parcursul celor doi ani scurşi de la debutul reformei, guvernul RFCS a reuşit să liberalizeze aproape în întregime preţurile şi comerţul şi să reducă substanţial subvenţiile bugetare fără să afecteze stabilitatea macroeconomică. La sfârşitul anului 1991, bugetul era excedentar, datoria externă nu crescuse, cursul de schimb se afla sub control, iar deficitul extern nu depăşea un miliard de dolari. Aceste tendinţe s-au menţinut şi pe parcursul anului 1992.

Această remarcabilă stabilitate a fost favorizată de o orientare iniţială foarte restrictivă a politicilor monetare şi bugetare. Acestea au fost aplicate în scopul asanării unor dezechilibre, care se aprecia că pot compromite, prin adâncimea lor, introducerea schimbărilor structurale, ale căror ample consecinţe aveau, oricum, să determine noi dereglări în funcţionarea economiei.

Deşi, în conceperea programului de reformă economică, autorii (economişti cehoslovaci şi occidentali, experţi ai FMI şi BIRD) au conturat atât măsuri de stabilizare, cât şi măsuri de restructurare a mecanismului şi a sectoarelor economice, în realitate au fost puse în aplicare, cu prioritate, măsurile de stabilizare. Dintre măsurile de restructurare a mecanismului economic, procesul de privatizare a început să fie derulat doar începând cu vara anului 1992.

Analizând efectele politicilor aplicate până în prezent în cadrul reformei, economiştii RFCS au concluzionat că, în condiţiile actualei tranziţii economice, doar aplicarea politicilor restrictive nu este eficace, implicaţiile putând fi adverse în planul economiei reale. În scopul atingerii obiectivelor propuse este necesară utilizarea simultană a unor politici specifice structural-instituţionale de stimulare a ofertei, pentru a ieşi din recesiunea economică prelungită.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 30/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

PROBLEME ALE TRANZIŢIEI LA ECONOMIA DE PIAŢĂ ÎN BULGARIA ____ 221
1. Începuturile tranziţiei. Opinii privind căile de ieşire din criză 221
2. Programele de reformă economică şi primele rezultate 226
3. Programele partidelor politice 229
4. Programul economic al guvernului 232
5. Probleme ale privatizării întreprinderilor de stat şi obşteşti 238
6. Probleme ale reformei în agricultură..... 244
7. Unele idei privind perspectivele economiei bulgare 248

PROBLEME ALE TRANZIŢIEI LA ECONOMIA DE PIAŢĂ ÎN BULGARIA

Reghina CREŢOIU

1. ÎNCEPUTURILE TRANZIŢIEI. OPINII PRIVIND CĂILE DE IEŞIRE DIN CRIZĂ

Deceniul al 9-lea în economia Bulgariei se caracterizează prin permanente căutări şi încercări de stabilire a unui raport corespunzător (eficient) dintre plan şi piaţă, toate discuţiile teoretice şi măsurile practice fiind convergente spre concluzia "şi plan şi piaţă".

Măsurile practice urmăreau, în principal, introducerea mecanismului de autoconducere şi autogestiune a unităţilor economice, transformate în anul 1989 în firme; stimularea diferitelor forme de proprietate, chiar a concurenţei dintre acestea, recunoscându-se greşită crearea unor condiţii artificiale pentru afirmarea proprietăţii de stat şi lichidarea formei cooperatiste de proprietate; atragerea capitalului străin (prin acordarea unor avantaje şi garanţii deosebite pentru investitorii străini, precum şi prin crearea zonelor libere) etc.

Ele nu au condus însă, la rezultatele rapide scontate. Mai mult, fenomenele de stagnare economică, de rămânere în urmă în domeniul restructurării şi modernizării tehnologice, de creştere a datoriei externe a ţării şi de amplificare a unor procese inflaţioniste au continuat, afectând negativ nivelul de trai al populaţiei. Aceste tendinţe au căpătat accente deosebite în anul 1989, când principalii indicatori macroeconomici s-au situat sub nivelul anului precedent: venitul naţional şi producţia agricolă – cu 0,4%, investiţiile – cu 7,7%, iar volumul comerţului exterior – cu 8,1%.

Datoria externă a ţării a crescut de la 4 miliarde de dolari în 1985 la peste 10 miliarde în 1989 şi la 11,2 miliarde dolari în anul 1990 (reprezentând 22% din PIB). Toate analizele privind starea economică a ţării în anul 1990 remarcau "criza economică profundă"[1)] în care se afla ţara.

Dezbaterile privind politica economică, după noiembrie 1989, atât în cadrul organismelor de stat cât şi în presa de specialitate, au avut drept coordonată fundamentală trecerea la economia de piaţă. Ele aveau la bază, pe de o parte, analiza situaţiei existente în economie, a disproporţiilor şi contradicţiilor acumulate în decursul ultimelor două decenii şi, pe de altă parte,

---

[1)] *Ikonomiceski jivot, nr.3, 1990, p. 1,6.*

relevarea limitelor şi insuficienţelor care au caracterizat măsurile adoptate în ultimii ani în domeniul restructurării mecanismului economic.

Economiştii bulgari, ca de altfel, şi conducerea de stat, în anul 1990, era unanim în aprecierea că trecerea la economia de piaţă reprezentând singura cale de ieşire din criza economică în care se afla ţara. Modalităţile tranziţiei, ale realizării economiei de piaţă era însă văzută în mod diferit atât de către economiştii bulgari, cât şi de către experţii străini, solicitaţi pentru elaborarea programelor economiei.

Pornindu-se de la considerentul că economia de piaţă presupune crearea pieţelor de bunuri şi servicii, de capital şi de forţă de muncă analizându-se situaţia existentă pe cele trei pieţe şi căile posibile de trecere spre economia de piaţă, punctul cel mai disputat l-a reprezentat viteza de trecere: prin "şoc" sau treptat o a treia cale. Unii autori[1)] propuneau drept criteriu de apreciere a acestor variante costul social pe care îl presupun prin aceasta înţelegându-se urmările îndeosebi pe termen scurt ale modificărilor preconizate în domeniul nivelului de trai.

În opoziţie cu opinia-majoritară în rândul economiştilor şi împărtăşită şi de autorităţile de stat potrivit căreia trecerea la economia de piaţă trebuie să se facă treptat, prin înfăptuirea unor măsuri de pregătire, pentru a preveni şomajul şi inflaţia de mari proporţii, care ar avea inevitabil, ca rezultat convulsii sociale, unii economişti[2)] optau pentru "trecerea prăpastiei printr-o singură săritură" dând ca exemplu în acest sens experienţa RFG şi a Belgiei după cel de-al doilea război mondial.

Oare care ar fi însă calea pentru care se opta, formularea strategiei şi a măsurilor ce urmau a se adopta implica precizarea conceptului sau a caracterului economiei de piaţă ce urma să se construiască în acest sens, în unele studii se opina[3)] pentru construirea unei economii de piaţă mixte, cu dirijarea competentă de către stat, prin pârghii economice ale mecanismului de piaţă.

În Programul anticriză, dezbătut la începutul anului 1990 de Academia Populară, se propunea ca obiectiv trecerea la "o economie de piaţă cu politică socială activă".[1)]

Caracteristicile principale ale acestei economii de piaţă erau: multitudinea, egalitatea în faţa legii şi protejarea constituţională a tuturor formelor de proprietate; reglarea producţiei, schimbului şi consumului prin piaţă; dirijarea activităţii economice de către stat prin intermediul pârghiilor economice; orientarea socială a dezvoltării economice; integrarea în structurile economice mondiale.

---

1) Boicio Kolev în Ikonomiceski jivot, nr.20 din 16 mai 1990.
2) Valentin Stoikov - Ikonomiceski jivot, nr.15 din 11 aprilie 1990.
3) Sava Dimov - Ikonomiceski jivot, nr.12 din 21 martie 1990.
1) Programul anticriză - Ikonomiceski jivot, nr.14 din 4 aprilie 1990, p.2.

Realizarea acestui obiectiv presupunea înfăptuirea mai multor reforme şi anume:

a) reforma proprietăţii, prin care se urmărea lichidarea monopolului proprietăţii de stat şi trecerea la dezetatizare şi privatizare prin reorganizarea, vânzarea şi restituirea proprietăţii înstrăinate diferitelor organizaţii inclusive celor cooperatiste;

b) reforma agrară, care ţinând seama de importanţa deosebită a proprietăţii asupra pământului, prevedea soluţionarea acestei probleme printr-o lege separată, după o discutare publică, de către întregul popor;

c) reforma sistemului bănesc şi de credit prin care se preconiza crearea unui sistem bancar cu două trepte şi formarea pieţei monetare;

d) reforma bugetară care urmărea efectuarea schimbărilor în sistemul de impozite şi reducerea funcţiilor de redistribuire ale bugetului;

e) în domeniul formării preţurilor se urmărea trecerea treptată spre formare a preţurilor de piaţă şi înlocuirea sistemului existent al aprovizionării tehnico-materiale prin piaţa mijloacelor de producţie, pe baza contractării directe;

f) reforma în domeniul forţei de muncă viza formarea pieţei muncii, pe baza unei noi legislaţii sociale şi de muncă adecvate;

g) reforme corespunzătoare urmau să fie efectuate şi în sfera valutară şi a comerţului exterior;

h) un loc special se acorda reformei sociale, deoarece se considera că trecerea spre o economie de piaţă va fi însoţită, fără îndoială, de o anumită nesiguranţă şi tensiune, generate de eliberarea forţei de muncă excedentare, de dezvoltarea proceselor inflaţioniste şi scăderea standardului de viaţă al anumitor păturii ale populaţiei.

Concepţia trecerii la economia de piaţă era legată, în Bulgaria, de realizarea unui vast program de stabilizare şi de reformă care urmărea restabilirea echilibrelor zdruncinate şi ridicarea eficienţei. Proiectul acestui program încearcă să ţină seama de experienţa altor ţări care au aplicat asemenea programe în condiţii apropiate, condiţiile Bulgariei fiind comparate cu cele ale Poloniei la sfârşitul anilor ‘80.

Programul includea măsuri de pregătire a unei tranziţii unitare, urmărindu-se ca principiile economiei de piaţă să fie introduse simultan pentru a se permite manifestarea avantajelor modelului de piaţă într-un termen acceptabil pentru practică. Piaţa însăşi urma să se formeze treptat, contribuind la depăşirea disproporţiilor existente. Aceasta înseamnă închiderea unor producţii şi întreprinderii nerentabile şi ecologic dăunătoare şi transformarea lor în capacităţi utile, cu sprijinul active al organelor centrale de conducere care urmau să aibă un rol hotărâtor în pregătirea privatizării întreprinderilor de stat existent, precum şi în crearea de garanţii pentru funcţionarea mecanismelor de piaţă.

Măsurile pregătitoare ale tranziţiei aveau ca scop constituirea infrastructurii funcţionale de piaţă şi se refereau la:

- dezvoltarea pieţei de mărfuri prin acordarea unor drepturi egale şi înlesniri parţiale pentru firmele private, mixte şi cooperatiste, fără ca ele să fie indirect sancţionate prin impozite, restricţii sau limite valutare, credite sau prin numărul de ocupaţii. Se consideră ca necesară crearea unor garanţii juridice pentru demonopolizarea şi dezvoltarea concurenţei. Societăţile pe acţiuni urmau să se transforme în principala formă organizatorică a vieţii economice. La început, procesul de privatizare trebuia să cuprindă sfera serviciilor şi comerţul, iar în perspectiva imediat următoare şi întreprinderile mici. Întreprinderile de stat mari şi mijlocii puteau constitui obiectul privatizării într-un viitor mai îndepărtat, după formarea unor proporţii economice reale. În această perioadă, întreprinderile de stat puteau să se transforme în societăţi pe acţiuni cu proprietari unic – statul, având un management în concordanţă cu cerinţele pieţei în formare şi semănând tot mai mult cu întreprinderile de stat din ţările dezvoltate;
- construirea bazelor pieţei de capital şi de valută însemna dezvoltarea sistemului bancar, cuprinzând băncile cooperatiste, mixte, inclusiv cu participarea străină, privată şi altele.

  Începutul pieţei de capital urma să fie marcat prin lansarea în circulaţie a obligaţiunilor de stat care să fie aducătoare de dobândă, reprezentând totodată obiectul vânzării – cumpărării la bursa de valori. Preţul lor urma să fie stabilit în funcţie de preţul de piaţă al creditului. Constituirea pieţei valutare presupune liberalizarea regimului valutar existent şi crearea condiţiilor pentru realizarea convertibilităţii interne aproape depline, a levii prin ridicarea ofertei valutelor convertibile. O contribuţie substanţială în această privinţă trebuie să o aducă băncile nou apărute. Cursul valutar de piaţă astfel format constituie baza celui oficial în care Banca Naţională urma să-l menţină printr-un fond special creat în acest scop;
- constituirea unei pieţe a forţei de muncă, social protejată, presupunea ca rolul principal să-l aibă statul, creându-se în acest scop un fond din bugetul de stat şi din vărsămintele întreprinderilor. Din acesta s-ar fi finanţat recalificarea forţei de muncă eliberate şi s-ar fi plătit ajutoarele pentru cei aflaţi temporar fără lucru, totodată fiind sprijiniţi şi cei neocupaţi care se orientează spre o activitate economică autonomă.

Principalul avantaj al abordării propuse se considera a fi acela că formarea preţurilor rămâne sub controlul conducerii centrale. Modificările de preţuri în vederea apropierii structurii de preţuri de cea a preţurilor mondiale, se produceau în funcţie de cursul valutar ce se forma pe piaţa naţională. Aceste

modificări puteau cuprinde şi preţurile principalelor bunuri de consum, ceea ce urma să fie însoţit de indexarea veniturilor, ţinând seama de situaţia păturilor sociale defavorizate.

Un punct aparte îl reprezenta în parte rezolvarea problemei contradicţiei dintre piaţă şi monopolism, crearea şi dezvoltarea concurenţei.

Erau propuse diferite modalităţi de privatizare pentru diverse ramuri.

Drept formă dominantă de dezetatizare în industrie se considera transformarea proprietăţii de stat în proprietate de acţiuni iar în agricultură se propuneau pornind de la realitatea existentă – mai mult forme: proprietatea asociativă (întovărăşire asociaţii etc.), proprietatea cooperatistă mică (cooperative, brigăzi etc.) şi proprietate individuală.

În timp ce în literatura economică bulgară se purtau discuţii privind problemele şi programul tranziţiei, în economia ţării a apărut un fenomen îngrijorător de „vacuum” determinat de restrângerea conducerii administrative centralizate, în condiţiile în care mecanismul de piaţă încă nu a început să funcţioneze. Acest vacuum împreună cu dezechilibrele acumulate în decurs de decenii a condus la adâncirea crizei în care se afla economia.

2. PROGRAMELE DE REFORMĂ ECONOMICĂ ŞI PRIMELE REZULTATE

Evoluţia situaţiei economice şi politice din Bulgaria a determinat ca programele succesive de reformă economică să devină tot mai radicale.

Primul program economic, prezentat înainte de alegeri în martie 1990, a reflectat o abordare graduală a reformei. Astfel, proprietatea privată asupra obiectivelor economice urma să fie lărgită treptat, întreprinderile căpătând o libertate mai mare, în scopul susţinerii unei economii mixte. Unele preţuri importante urmau să fie liberalizate. Se stabilea regimul cursului unic de schimb şi situaţia bugetului guvernamental urma să se îmbunătăţească permiţând introducerea sistemului protecţiei sociale. Numai unele din măsurile prevăzute în acest program au fost aplicate, pentru că în octombrie 1990, la patru luni după alegeri[1)], noul guvern a prezentat un program revizuit şi mai cuprinzător. Acest program a fost mai radical şi prevedea o accelerare a reformei. Programul cuprindea trei etape.

Într-o primă etapă se luau măsuri de urgenţă (îmbunătăţirea aprovizionării cu combustibil şi produse alimentare în vederea sprijinirii economiei de a traversa iarna). Această etapă trebuia să fie urmată de celelalte două, vizând măsuri macroeconomice de stabilizare (liberalizarea preţurilor şi politici monetare, fiscale şi de venituri mai severe), privatizarea, liberalizarea comerţului exterior, reforma impozitelor şi instaurarea unui nou sistem bancar etc. Acest program nu a fost aprobat de parlament din lipsa unui consens politic.

Un alt program cuprinzător de stabilizare şi reformă a fost elaborat în colaborare cu FMI şi adoptat de guvern în februarie 1991. Acest program prevedea:

reforma impozitelor paralel cu un set de măsuri de reducere a cheltuielilor guvernamentale şi subvenţiilor şi de limitare a deficitului bugetar la 3,5% din PIB;

liberalizarea preţurilor, majoritatea covârşitoare a acestora determinându-se liber, numai preţurile pentru patru produse energetice fiind stabilite în mod administrativ, iar preţurile la 14 categorii de bunuri fiind dependente de un sistem special de monitoring;

politica restrictivă a veniturilor, inclusiv îngheţarea veniturilor de comun acord cu sindicatele;

măsuri pentru reducerea presiunii monetare şi introducerea unei politici monetare restrictive;

[1)] *Aceste alegeri au fost câştigate de Partidul Socialist Bulgar.*

introducerea unui nou sistem al cursului unic de schimb, determinat pe baza cererii şi ofertei, concomitent cu substanţiala liberalizare a regimului comerţului exterior.

Componentele stabilizatoare ale programului erau sprijinite de FMI prin acordul privind oferirea unor credite stand-by de 279 milioane de dolari şi respectiv de 93 milioane pentru înlesniri financiare temporare compensatorii. Totodată, Banca Mondială susţinea reforma structurală cu un împrumut de 250 milioane de dolari.

În general, măsurile luate în cursul anului 1991 au avut un caracter monetarist (liberalizarea preţurilor şi dobânzilor, cursurile valutare şi impozitele). După cum aprecia cunoscutul economist bulgar Jak Aroio, în situaţia în care se afla economia bulgară, prioritară era nu criza circulaţiei băneşti împotriva căreia măsurile respective au fost orientate, ci criza de producţie pentru depăşirea căreia „nu se făcea nimic".

Ca urmare, rezultatele economice ale anului 1991 marchează o nouă scădere: producţia industrială în primul trimestru al anului 1992 a fost cu 30% mai mică decât în aceeaşi perioadă a anului precedent, reducerea fiind mai pronunţată în siderurgie, construcţii de maşini şi electronică. Peste jumătate din întreprinderi aveau un grad de utilizare a capacităţilor sub 60%. Scăderea puterii de cumpărare a populaţiei se considera una din principalele cauze ale reducerii producţiei în construcţii.

Evoluţia principalilor indicatori economici ai ţărilor est-europene

(în % faţă de anul precedent)

Ţara	Venitul naţional	Produsul intern brut	Producţia industrială		Nivelul inflaţiei (modificarea preţurilor la bunuri de consum - în%)		
	1990	1991	1990	1991	1989	1990	1991
Bulgaria	-13,6	-23,0	-14,1	-24,0	9,8	64,0	475,0
Cehoslovacia	-3,1	-15,0	-3,7	-23,0	1,4	10,1	58,0
Iugoslavia (Republici slave de sus)	-7,6	-15,0	-10,3	-21,0	-	-	-
Polonia	-13,0	-(8-10)	-23,3	-11,9	251,0	553,4	70,0
România	-10,5	-13,5	-19,8	-22,0	-	-	223,0
Ungaria	-4,0	-(7-9)	-8,5	-19,0	17,0	28,9	35,0

Sursa: Din articolul „CME. Cea mai mare piaţă a lumii" de Velco Marinov, în Ikonomiceski jivot, nr. 18 şi 20/1992

Suprafeţele însămânţate în agricultură erau mai mici faţă de perioada anterioară.

Şomajul a crescut în perioada martie 1991 – martie 1992 de 3,36 ori (de la 134.797 persoane la 452.564 persoane), şomerii reprezentând 11,98% din populaţia aptă de muncă. Se considera[1)], că prin reducerea naturală a populaţiei, emigraţie şi şomaj, potenţialul de muncă al naţiunii bulgare a scăzut în doi ani cu aproape 1 milion de persoane. Comparaţia evoluţiei principalilor indicatori macroeconomici ai Bulgariei cu celelalte ţări, foste socialiste, relevă situaţia foarte precară a economiei Bulgariei.

[1)] *Ikonomiceski jivot, nr. 17, 1992, p.2.*

3. PROGRAMELE PARTIDELOR POLITICE

Anul 1991 a fost marcat, în Bulgaria, printre altele prin dezbateri ample în jurul măsurilor de privatizare şi în special în legătură cu proiectul Legii privatizării publicat spre discutarea publică încă în luna iunie 1991, sub denumirea Legea pentru transferarea întreprinderilor de stat şi obşteşti către persoanele fizice şi juridice particulare. Până la urmă Legea privatizării s-a adoptat în Bulgaria de abia la 23 aprilie 1992. Motivele? Abordarea diferită a problemei proprietăţii şi privatizării de către diversele partide politice.

La alegerile din 13 octombrie 1991 în Bulgaria au participat 42 de partide şi coaliţii. În partea economică a platformelor electorale prezentate, toate forţele politice urmăreau obiectivul construirii unei economii de piaţă, bazate pe dezvoltarea proprietăţii private.

Poziţia de centru, mai apropiată de cea a Alianţei Forţelor Democratice decât de cea a Partidului Socialist Bulgar, o ocupau cele două uniuni agricole. În programul Uniunii Agricole Unite se afirma că ea va susţine adoptarea legilor orientate spre restabilirea rapidă a proprietăţii cetăţenilor, abrogarea legii pentru înstrăinarea marii proprietăţi imobiliare orăşeneşti şi a legilor de naţionalizare a întreprinderilor private, minelor, băncilor, etc., accelerarea procesului de privatizare. Destul de categoric se trata această problemă şi în programul Alianţei Forţelor Democratice, în care ea se pronunţa pentru restituirea reală a proprietăţii. Partidul Socialist Bulgar se declara categoric împotriva unei asemenea restituiri. Problema putea fi soluţionată, în viziunea PSB, prin despăgubirea parţială a foştilor proprietari şi a urmaşilor lor, acordându-se acestora bonuri nominale investiţionale pentru participarea la privatizare.

Mai erau şi alte aspecte legate de proprietate. Cu unele excepţii, printre care se află şi PSB, toate forţele politice se declarau pentru confiscarea patrimoniului dobândit ilegal de către persoane şi organizaţii obşteşti şi aproape toate forţele relevau importanţa hotărâtoare a proprietăţii private, în plus Uniunea Agricolă se pronunţa şi pentru acordarea pământului ţăranilor cu pământ puţin sau fără pământ.

Partidul Socialist Bulgar se pronunţa împotriva absolutizării atât a proprietăţii de stat, cât şi a celei private, optând pentru pluralismul formelor de proprietate şi criteriul eficienţei ca singură bază de viabilitate şi dezvoltare a acestora. În opoziţia cu Alianţa Forţelor Democratice, dar aproape în consens cu Uniunea Agricolă, în platforma lui se afirmă că PSB va realiza o politică care asigură tuturor lucrătorilor posibilitatea de a deveni proprietari de pământ.

Şi încă o deosebire există în privinţa atitudinii faţă de întovărăşiri şi cooperative agricole, precum şi faţă de gospodării agricole de stat. Ea îşi

găsea exprimarea clară numai în programul AEP – lichidarea formelor economice impuse forţat.

În celelalte platforme, atitudinea faţă de această problemă reiesea din contextual general. Astfel, PSB se pronunţă împotriva fărâmiţării pământului ca scop în sine şi împotriva primitivismului în activitatea economică, fiind, însă, pentru gospodăria individuală şi asociaţia agricolă.

În ceea ce priveşte dezvoltarea agriculturii în viitor aceasta este văzută aproape în acelaşi mod: dobânzi privilegiate, sistemul de asigurări liberalizat, credite pentru înnoirea tehnică şi tehnologică, pentru deschiderea statului bulgar spre Europa şi lume.

Deci, în privinţa atitudinii faţă de proprietate există o puternică polarizare: pe de o parte PSB şi pe de altă parte aproape toate forţele politice. Excepţie făceau numai câteva partide mici din aşa-zisa opoziţie extraparlamentară care, de asemenea, se pronunţau împotriva restituirii reale, iar în unele cazuri împotriva restituirii în general.

Cu toate discuţiile ample din presă, nu există claritate nici în privinţa metodelor de privatizare. De aceea multe forţe politice sau evitau problema sau menţionau că sunt pentru o privatizare neîntârziată, completă şi social echitabilă, fără să explice cum se va înfăptui aceasta în practică. Mai amănunţit această problemă era elaborată de către PSB şi AFD.

În platforma PSB se sublinia că privatizarea constituie principala componentă a reformei economice care trebuie înfăptuită pe bază de lege, în mod public şi de democratic, în vederea protejării intereselor cetăţenilor şi ale capitalului naţional. Se susţinea, totodată, că privatizarea trebuie să fie economic raţională şi social acceptabilă, dovedindu-se pentru participarea la ea, pe lângă altele provenienţa legată a banilor cu care urma să fie cumpărat patrimoniul. Apoi PSB insista asupra acordării posibilităţii ca oamenii muncii să poată cumpăra până la 30% din acţiunile întreprinderilor în care lucrează în condiţii avantajoase. În afară de aceasta, fiecărui cetăţean bulgar, care locuieşte în ţară urma să i se transmită gratuit o parte din proprietatea de stat, sub formă de bonuri (titluri) de privatizare.

Modelul propus de AFD era destul de apropiat de cel maghiar, care are substanţiale avantaje, dar şi o experienţă tristă a aşa-zisei privatizări spontane. De fapt, AFD se declara pentru privatizarea radicală, care necesită şi schimbarea politică, adică înlăturarea PSB de la puterea economică şi politică. În afară de aceasta, ea se exprima categoric împotriva repartizării gratuite la populaţie a patrimoniului de stat sub formă de bonuri de privatizare ca acţiune care nu corespunde intereselor lucrătorilor din întreprindere ca acţiune care nu corespunde intereselor lucrătorilor din întreprinderi şi crează posibilitatea îmbogăţirii speculative prin realizarea bonurilor de privatizare pe piaţa neagră. De aceea, se insista ca bonurile să fie înlocuite din posibilitatea de dobândire a patrimoniului pe bază de credite cu dobândă minimă. Perioada ce a urmat alegerilor generale din octombrie 1991, la care AFD a ieşit învingătoare, PSB

trecând în opoziţie, se caracterizează prin dezbaterea în parlament şi în presă a problemei restituirii proprietăţii şi adoptarea Legii restituţiei.

În general, se observă că, în privinţa privatizării în programele diverselor partide predomină aspecte politice şi populiste faţă de soluţii profesionale. Acest lucru este de înţeles pentru că problema respectivă constituie miezul schimbărilor şi toate forţele politice cunosc că procesul este plin de tensiune, dar inevitabil. Poate tocmai de aceea el nu a fost elaborat amănunţit în documentele preelectorale.

Anumite deosebiri de vederi se constată şi în privinţa aprecierii crizei, reformei şi căilor de ieşire, deşi la prima vedere există aproape un total consens.

În timp ce PSB, în platforma lui, explică criza ca o urmare a totalitarismului, crizei energetice şi de materii prime, a greutăţilor inevitabile ale tranziţiei spre economia de piaţă şi a înrăutăţirii legăturilor şi relaţiilor economice externe, aproape toate celelalte forţe politice – direct sau indirect – învinuiesc PSB ca urmaşul PCB.

Spre deosebire de o relativă unitate în ceea ce priveşte recunoaşterea şi prezentarea crizei, în privinţa metodelor de ieşire din criză se remarcă o mare diversitate.

Câteodată se propun şi soluţii de genul „este suficient să plece comuniştii (PSB) de la putere sau să se restabilească monarhia ca Bulgaria să devină o ţară iubită de democraţiile occidentale şi să curgă râuri de credite şi ajutoare”. Chiar în programele unor forţe politice principale ieşirea din criză era schiţată în linii mari, fără profesionalism dar cu străvezii nuanţe politice. Aceasta se vede clar şi din aprecierea reformei în curs. Aproape toţi sunt de acord că ea nu a condus la rezultatele scontate. Se menţionează şi cauzele – fie metodele monetariste utilizate, fie menţinerea sistemului vechii nomenclaturi. Desigur, există şi substanţele deosebirii. De exemplu, PSB prezenta o apreciere analitică aproape exactă a situaţiei în ţară după începerea reformei, recunoscând că s-a realizat un anumit echilibru financiar, însă sublinia că preţul este prea mare. De aici se fac şi unele concluzii teoretice şi practice – că ieşirea din criză constă în înviorarea producţiei, în refacerea agriculturii, în creşterea cererii de consum, în extinderea pieţelor externe.

În programul AFD se simţea elementul liberal în alegerea mijloacelor de ieşire din criză: schimbări de cadre, închiderea unităţilor nerentabile, privatizarea accelerată, protecţia socială limitată.

În ceea ce priveşte celelalte elemente ale politicii economice, cu toată diversitatea aparentă de vederi, nu se constată deosebiri serioase nici în domeniul politicii de impozite, nici în sistemul de credite sau în finanţarea învăţământului, culturii, ocrotirii sănătăţii.

4. PROGRAMUL ECONOMIC AL GUVERNULUI

Guvernul bulgar format după alegerile din octombrie 1991, în care a învins Alianţa Forţelor Democratice, a renunţat la poziţia lui iniţială de a conduce ţara fără un program discutat şi adoptat de Parlament şi odată cu proiectul bugetului pe anul 1992 a depus încă două documente: Declaraţia privind constatările, activitatea şi intenţiile Guvernului şi Consideraţiile privind politica financiară – documente în care executivul descifrează principalele direcţii ale activităţii sale în viitor.

Filozofia schimbărilor pe care intenţionează să le întreprindă Guvernul îşi regăseşte o expresie sintetică în bugetul ţării pe anul 1992, care a fost aprobat şi în care ideile formulate şi obiectivele strategice propuse îşi găsesc o expresie cantitativă.

Prima idee de bază a bugetului, care reprezintă un program financiar, ca şi a declaraţiei privind intenţiile Guvernului constă în retragerea statului din viaţa economică a ţării, ceea ce corespunde ideilor neoconservatoare privind liberalizarea economiei, renunţarea la toate metodele de intervenţie directă a statului în economie, libertatea deplină a subiecţilor economici, posesori ai proprietăţii private. În acest sens se susţine ideea „cât mai puţină intervenţie a statului în economie”.

Răspunderea pentru activitatea economică şi investiţională se transferă, în principal, asupra unităţilor economice autonome.

Din totalul de 53,2 miliarde leva de cheltuieli ale bugetului, pentru investiţiile statului se prevăd doar 1,5 miliarde leva, adică 2,8%, iar pentru subvenţii 3,6 miliarde leva sau 6,9%. Prezenţa statului în economie practic se limitează la aceste cheltuieli.

Unii economişti bulgari se întreabă dacă această atitudine pasivă a statului în actualele condiţii de prăbuşire economică este oportună din punctul de vedere economic şi social şi dacă ea contribuie la realizarea tranziţiei spre economia de piaţă; dacă Guvernul va putea realiza parametrii principali ai economiei numai prin intermediul unor măsuri monetariste, puternic restrictive.

Se afirmă că perioada care a trecut a arătat în mod convingător că ele nu sunt suficiente, că numai cu ajutorul lor este greu de realizat tranziţia spre structuri de piaţă. Scăderea producţiei sociale şi a producţiei industriale a atins proporţii necunoscute nici în perioada crizei economice din anii 1929-1934 şi scăderea continuă, fiind în primul trimestru al anului 1992 de 30% faţă de aceeaşi perioadă a anului 1991. Speranţele de stabilizare şi chiar de înviorare a economiei bulgare până la sfârşitul anului 1992 se consideră nereale.

Pornind de la experienţa nereuşită a măsurilor aplicate şi lipsa condiţiilor pentru autoreglarea vieţii economice prin piaţă, se afirmă că „este necesară

intervenţia atentă şi competentă a statului, acţiune de stabilizare şi stimulare a economiei, în vederea construirii treptate a structurilor de piaţă necesare", că este încă prea devreme pentru a se baza pe „mâna invizibilă a pieţei", pe autoreglarea vieţii economice, că Guvernul s-a retras prea rapid din economie, fără a se crea premisele necesare pentru aceasta.

Cea de-a doua idee a politicii economice a Guvernului în anul 1992 era aceea că prin retragerea sa din viaţa economică statul să asigure condiţiile necesare pentru manifestarea deplină a sectorului privat.

Ca urmare, principala atenţie se acordă privatizării în vederea creării unor agenţi particulari viabili. De fapt, nimeni nu contestă ideea necesităţii privatizării, problema discutată fiind aceea dacă prin aceasta se va asigura, încă în cursul anului 1992, o prezenţă reală a sectorului privat în economie şi în ce măsură acesta va putea să susţină bugetul de stat.

În cursul discutării şi adoptării Legii privatizării (votată la 23 aprilie 1992) a reieşit că traducerea ei în practică este legată de „multe condiţii şi cerinţe prealabile care o fac în mai mare măsură neaplicabilă". Cu alte cuvinte, ea începe să lucreze nu mai devreme de începutul anului 1993. Se subliniază că în măsura în care legea prevede vânzarea proprietăţilor de stat prin piaţă, pe bază de licitaţie este mai mult decât clar că privatizarea nu va crea atât de necesara clasă de proprietari mijlocaşi care constituie baza economică a oricărei economii de piaţă, ci va netezi drumul numai marilor proprietari, posesori ai capitalului speculativ, ceea ce va determina „o stratificare puternică a societăţii şi va genera o tensiune socială serioasă care va putea torpila reforma".

În economia Bulgariei există puternice impulsuri inflaţioniste[1)], care ar trebui stăpânite. Printre acestea sunt:

- liberalizarea şi eliberarea de sub controlul statului a preţurilor la principalele grupe de produse. După calculele preliminare ale specialiştilor bulgari numai aceasta va determina ridicarea inflaţiei la cca. 34-38%, cu o tendinţă de multiplicare spre sfârşitul anului 1992 până la 80%;
- deficitul prevăzut al bugetului de stat (9,1 miliarde leva), care ar putea – după unele aprecieri – să crească în cursul anului din cauza şocului de preţuri;
- scăderea bruscă a producţiei de bunuri şi servicii şi ca urmare creşterea necontrolabilă a preţurilor acestora;
- accentuarea proceselor negative în agricultură şi alte ramuri.

[1)] Explozia inflaţionistă din anul 1991 a atins un nivel de 600%, iar pentru anul 1992 se prevede un ritm al inflaţiei de 70-80%, deşi numai în primul trimestru el era aproape de 2 ori mai mare (15,6%).

La toate aceste tendinţe, care accelerează procesele inflaţioniste, guvernul bulgar răspunde prin îngheţarea veniturilor cerută de Banca Mondială şi FMI în baza tezei după care creşterea veniturilor reprezintă cel mai important factor de accelerare a inflaţiei.

Creşterea nominală a veniturilor prevăzută în bugetul pe anul 1992 nu corespundea inflaţiei „promise" în mod oficial şi reflectă nu atât îngheţarea veniturilor reale, cât reducerea, în practică, a puterii de cumpărare a populaţiei cu încă 40%.

Pentru soluţionarea problemei şomajului guvernul bulgar intenţiona să acţioneze în următoarele direcţii:

- prin accelerarea privatizării, restituirii proprietăţii şi crearea unui puternic sector privat, cu cererea sporită de forţă de muncă;
- prin stabilizarea şi înviorarea producţiei spre sfârşitul anului 1992.

Specialiştii bulgari au considerat aceste acţiuni practic nerealizabile, din lipsa mijloacelor necesare. Principala grijă a guvernului, în condiţiile date, ar fi trebuit să fie nu atât reducerea şomajului, cât stoparea creşterii lui peste limitele controlabile şi asigurarea mijloacelor necesare pentru reţelele de asigurări sociale.

În sfârşit, guvernul bulgar declara că în eforturile sale de ieşire din criză el va conta în primul rând pe acele ramuri care au o perioadă de reproducţie scurtă, necesită investiţii mai mici şi dispun de condiţii naturale şi de piaţă favorabile. Pornind de la aceste considerente au fost declarate ca ramuri prioritare agricultura, industria alimentară şi turismul. Dar, din analiza bugetului adoptată reiese că această proprietate era mai mult declarativă, decât reală ea nefiind susţinută cu mijloacele bugetare. Se sconta mai mult pe tradiţionala dragoste a bulgarului faţă de pământ şi capacitatea lui „înnăscută" de a ieşi din orice situaţie grea. Astfel, se aprecia că pentru campania agricolă în care erau necesare credite cca. 2,5 miliarde leva şi scutirea gospodăriilor agricole existente de cca 1,78 miliarde leva de datorii, iar bugetul prevedea doar 500 milioane leva[1)].

Apreciind importanţa adoptării şi urmările Legii bugetului de stat economiştii bulgari[2)] subliniau că ea constituie o reflectare reală a situaţiei economice existente, caracterizate printr-o stagflaţie acută, dar în loc să fie orientată spre înviorarea economiei, ea adânceşte această stare critică, accentuând recesiunea.

Bugetul avea un caracter restrictiv şi reprezenta continuarea politicii monetariste a echipei economice aflate la conducere, adică a politicii de retragere a statului din economie, ceea ce nu se mai face nici în ţările cu economii de piaţă dezvoltate, unde există ramuri prioritare dirijate într-o

---

[1)] *Ivan Grozev, în Ikonomiceski jivot, nr. 17, din 29 aprilie 1992.*
[2)] *Iosif Avramov, în Ikonomiceski jivot, nr. 29 din 22 iulie 1992.*

anumită măsură de către stat şi această concepţie se consideră cu atât mai puţin aplicabilă în ţările est-europene ca Bulgaria.

La întocmirea bugetului pe 1992 nu s-a ţinut seama nici de învăţămintele anului precedent când s-a produs o „cădere" în partea de venituri a bugetului.

Statul nu a întreprins nimic pentru înviorarea sectoarelor de producţie – de stat şi privat – nu s-a stabilit ca prioritară nici o ramură din economie. Acest lucru a fost motivat prin necesitatea realizării unei politici antiinflaţioniste, ceea ce nu s-a reuşit, mărimea inflaţiei depăşind cu mult aşteptările. Tocmai marea scădere a producţiei şi restrângerea extraordinară a veniturilor din impozite au sporit deficitul de peste două ori faţă de cel proiectat la începutul anului trecut. Acest fapt a fost însoţit de reducerea consumului cu 60% şi a volumului circulaţiei mărfurilor – în preţuri comparabile – cu 70%. Această tendinţă s-a conturat încă la mijlocul anului trecut, când ar fi trebuit schimbat mersul reformei, în direcţia „slăbirii" frânelor politicii restrictive şi sprijinirii producţiei. Dar, autorii reformei economice au pierdut acest moment, unii dintre ei afirmând chiar că nu-i interesează producţia, ci veniturile, deşi în nici o ţară din lume nu se obţin venituri fără să se producă.

Astfel că nici în Bulgaria acest deziderat nu s-a realizat, veniturile reale au scăzut brusc, iar o mare parte a populaţiei ţării a sărăcit[1)]. Şi toate acestea se întâmplă în momentul când modelul monetarist al reformei economice în Polonia demonstrează neadecvarea sa particularităţilor externe în ţările est-europene. Propunerilor de a „întinde mâna" a unor ramuri prioritare din economie care ar putea servi drept bază pentru dezvoltarea celorlalte – în caz contrar reforma fiind sortită eşecului – s-au opus afirmaţiei în cea mai mare parte justificată că nomenclatura boicotează schimbările. Şi dacă la mijlocul anului 1991 aceste afirmaţii puteau fi considerate drept justificate, în anul 1992 ele erau deja absurde. Cu toate acestea, la întocmirea bugetului pe 1992 au fost repetate slăbiciunile anului precedent în înfăptuirea reformei.

O altă problemă care face bugetul vulnerabil era lipsa unei administraţii stabile în domeniul încasării impozitelor care ar putea preîntâmpina tendinţa de evaziune fiscală. Ea este insuficientă ca număr, are o componenţă incompletă, o mare parte a acesteia fiind slab calificată şi puţin competentă, nejustificată de prost plătită, ceea ce generează premise pentru corupţie în rândurile ei. Este criticată o interacţiune slabă administraţia fiscală şi alte organe de control cum sunt poliţia economică, organe pentru preţuri diferite inspecţii, administraţii şi instituţii sociale.

---

1) Deşi statistica bulgară oficială nu publică date concrete privind numărul populaţiei care trăieşte la limita şi sub limita minimului social, după informaţiile experţilor sindicali şi specialiştilor Federaţiei consumatorilor din Bulgaria ponderea ei reprezintă cca 34% din întreaga populaţie a ţării; în Ikonomiceski jivot, nr. 26 din 1 iulie, 1992, p.7.

Alte departamente de control în general lipsesc, ceea ce influenţează negativ asupra întregii politici fiscale şi bugetare a statului. De peste jumătate de an stă blocată Legea Camerei de conturi şi aceasta în timp ce încălcările legilor cresc ca o avalanşă. Toate acestea se reflectă negativ asupra veniturilor bugetului cu toate consecinţele pentru întregul buget, fiind o premisă pentru creşterea deficitului şi neîndeplinirea obiectivelor propuse în partea lui de cheltuieli.

Structura veniturilor bugetare în anul 1992 a rămas aproape aceeaşi ca şi în anii precedenţi. Se scontează în continuare preponderent pe impozite pe venituri şi îndeosebi pe impozit pe beneficiu, care, cu toate promisiunile făcute, au rămas aceleaşi. Impozitul pe beneficii s-ar putea reduce cu câteva procente în ramurile angajate într-o activitate direct productivă pentru a le acorda „o gură de aer", având în vedere situaţia lor financiară precară[1)].

Întârzierea în introducerea impozitului pe valoarea adăugată în cursul anului 1992 după unele aprecieri ar diminua veniturile bugetului cu câteva miliarde de leva. Deficitul ar fi fost substanţial mai redus, dacă se aprecia mai raţional veniturile din taxele vamale la produsele din import, care azi reprezintă 1,5 miliarde leva, ceea ce consideră foarte puţin[2)]. La unele produse în principal ale industriei uşoare şi alimentare taxele sunt foarte scăzute şi tocmai aceste produse bulgăreşti se realizează foarte greu, deşi majoritatea acestora au parametrii calitativi, de modă şi de gust la nivelul celor importate, care se vând în Bulgaria la preţuri de dumping. Economia Bulgariei este puternic deschisă şi se consideră neraţională să se pledeze pentru măsuri protecţioniste deosebit de aspre, pentru că şi partenerii ei externi ar putea răspunde cu aceeaşi monedă şi s-ar fi îngreunat mult calea pentru intrarea în GATT şi de asociere la CEE.

Se consideră că atenţie deosebită trebuie acordată prevenirii importului de mărfuri de proastă calitate preponderent din Orientul Apropiat, iar câteodată şi din Orientul Îndepărtat, care inundă pieţele Bulgariei, ca de exemplu casete audio „Philips" produse în Coreea de Sud sau Whisky care nu are nimic comun

---

1) Între timp Parlamentul bulgar a adoptat Legea pentru modificarea cunoscutului Decret nr.56 care reglementa întreaga activitate economică. Prin această lege impozitul pe beneficiu pentru unităţi private mici, cu beneficiul realizat impozabil sub 1 milion de leva, a fost redus de la 40% la 30%. Societăţile private şi mixte, cu participarea statului sub 50%, au primit şi o altă înlesnire substanţială: în beneficiul impozabil nu se mai includ cheltuieli de investiţii şi investiţii în acţiuni şi cote-părţi. În mod obiectiv de aceste înlesniri ar avea nevoie şi unităţile de stat direct productive sau întreprinderi producătoare de bunuri de larg consum aflate în mediul rural, care de asemenea întâmpină mari dificultăţi în noua situaţie.

2) De la 1 iulie 1992 a fost introdus un nou tarif vamal, substanţial mai ridicat la o serie de produse, inclusiv cele ale industriei uşoare şi alimentare. Se consideră că această măsură este pozitivă şi că ea va proteja interesele producătorilor autohtoni, cu toate că va conduce la o anumită creştere a preţurilor la produsele respective importate.

cu cel original etc. şi care se vând la preţuri ridicate. Este evidentă necesitatea unui control vamal şi financiar mai puternic, efectuat de cadre calificate, bine pregătite şi bine plătite pentru munca lor intensă, iar câteodată de-a dreptul periculoasă. Se ridică şi problema dotării lor tehnice la nivelul cerinţelor actuale. Mijloacele investite în acest scop s-ar fi recuperat multiplicat din venituri suplimentare obţinute din taxe, impozite, venituri, accize, dar totodată s-ar fi simulat producţia indigenă a unor astfel de mărfuri.

O altă sursă de sporire a veniturilor bugetare, chiar dacă mult mai mică, ar putea să o constituie încasarea de către organele financiare a diferenţelor de preţuri, conform prevederilor referitoare la venituri nelegale.

În buget nu erau prevăzute deschiderea locurilor de muncă atât de necesare şi promise de Guvern încă din anul 1991 iar numărul şomerilor creşte vertiginos. După ultimele prognoze oficiale se prevede că în luna decembrie 1992 numărul lor va ajunge la 680 mii de persoane, ceea ce prezintă deja un pericol pentru ţară punând în dificultate chiar mersul reformei, mai ales că tot mai puţini oameni continuă să creadă în finalul ei reuşit, în special după mare creştere a preţurilor la principalele produse alimentare, combustibili şi energie din luna mai.

Din cele prezentate mai sus reiese că bugetul pe anul 1992 cu greu ar putea „cârpi" anul financiar în curs. Se pare că se repetă situaţia din trecut, când s-a impus adoptarea unui buget de stat actualizat în cea de a doua jumătate a anului 1991.

Prin urmare, analiza obiectivelor propuse, a priorităţilor stabilite şi a posibilităţilor existente ridică multe probleme şi dezvăluie o serie de greutăţi ale reformei economice în Bulgaria. Ea a condus economiştii bulgari la concluzia că în perioada dificilă de tranziţie este necesară o îmbinare abilă a mecanismelor de piaţă cu intervenţia competentă a statului, cu utilizarea raţională şi perspicace a ajutorului financiar străin, cu aplicarea experienţei altor ţări pornind de la condiţiile concrete ale Bulgariei[1)].

[1)] *I. Grozev, Ikonomiceski jivot, nr. 17 din 29 aprilie 1992.*

5. PROBLEME ALE PRIVATIZĂRII ÎNTREPRINDERILOR DE STAT ŞI OBŞTEŞTI

Încă din anul 1991 în Parlamentul bulgar au fost depuse mai multe variante de proiect pentru Legea privatizării. Legea actuală denumită „Legea pentru transformarea şi privatizarea întreprinderilor de stat şi obşteşti" „s-a născut în urma unor discuţii îndelungate şi a unui compromis dintre diferitele opinii referitoare la abordarea privatizării" şi exprimă „un consens dintre diferitele forţe politice". Proiectul ei a fost examinat şi de către experţii străini.

În presa economică bulgară se afirmă[1)] că întârzierea în adoptarea acestei legi se datorează faptului că pentru majoritatea aflată la putere – Alianţa Forţelor Democratice – a fost mai importantă adoptarea prioritară a Legii restituţiei (care a fost adoptată în februarie 1992 sub titlul de Legea pentru restabilirea proprietăţii asupra bunurilor imobile etatizate) şi numai după aceea a Legii privatizării. Chiar şi în actuala Lege de transformare şi privatizare s-a încercat o soluţionare a problemelor legate de raportul „privatizare-restituire", ea conţinând o serie de prevederi cu caracter restitutiv[2)].

Astfel, de exemplu, în art.18, al Legii se spune: „Proprietarii de bunuri imobile etatizate conform legilor, decretelor sau hotărârilor Consiliului de miniştri în perioada 1946-1962, cu excepţia celor din art. 26 al Legii bunurilor de stat şi din art. 101 al Legii proprietăţii, care există în mod real, însă reprezintă o parte din activele întreprinderilor de stat sau obşteşti, au dreptul de a primi partea corespunzătoare din cote sau acţiuni ale societăţii formate pe baza întreprinderii respective. Această parte se stabileşte pe baza evaluării efectuate de experţi".

Mulţi specialişti bulgari[3)] consideră că restituirea este prima şi principala problemă care ar putea provoca o situaţie de impas în economie, pentru că principalele forţe politice o privesc înainte de toate din punct de vedere politic, neglijând latura economică a problemei. Reprezentanţii forţei politice aflate la conducere – Alianţa Forţelor Democratice – vorbesc de echitate şi moralitate politică, dar restrâng cercul celor deposedaţi de proprietate numai la cei care aveau bunuri imobile. Reprezentanţii opoziţiei – în primul rând Partidul Socialist Bulgar – de asemenea pledează pentru echitate, dar lărgesc cercul celor deposedaţi atât de mult că devine pe deplin logică concluzia privind imposibilitatea realizării restituirii în Bulgaria. „În această situaţie este evident că problema restituirii va fi soluţionată politic prin prisma intereselor economice ale majorităţii proprietarilor din Adunarea Populară. Dar această soluţie va fi

---

1) Ikonomiceski jivot, nr. 10 din 11 martie 1992, pag. 2 şi nr. 18 din 6 mai 1992, p.2.
2) Idem.
3) Ikonomiceski jivot, nr. 51 şi 52, 1991.

pur juridică şi traducerea ei în viaţă va releva mari contradicţii între aspectele politice şi economice ale restituirii”[1]. Aceste contradicţii rezidă înainte de toate în faptul că însăşi natura instituţiilor democratice care se construiesc în Bulgaria limitează orizontul economic al restituţiei la data următoarelor alegeri pe care toţi politicienii doresc să le câştige iar acestea pun foarte acut problema rezultatelor reale pe care le va da restituirea în această perioadă în economie. Dacă ea nu va conduce la rezultate pozitive este foarte probabil ca forţa politică care o susţine va fi înlocuită în cazul alegerilor democratice – de aceea forţa care promite rezultatele economice rapide neţinând seama de interesele foştilor proprietari.

În acest cadru un puternic sprijin politic capătă restituirea pământului. Aici forţele politice aflate la putere scontează pe un efect economic rapid în decurs de câţiva ani, îndeosebi având în vedere orientarea directă a ajutorului economic extern spre agrobusiness. Dar şi opoziţia are şansa ei pentru că restituirea accelerată a pământului ascunde multe „surprize şi poate necesita, pentru sprijin, mari mijloace financiare, de care statul bulgar nu dispune”.

Prognoza susţinerii politice a restituirii marii proprietăţi urbane şi a obiectivelor industriale nu este deloc univocă. Aici cu greu se pot aştepta rezultate economice rapide din mai multe motive. Economia de piaţă are ca mobil interesul economic, dar se sprijină în mare măsură şi pe unele capacităţi specifice ale oamenilor, ca riscul în afaceri, cunoştinţe şi experienţa de management, pricepere şi orientare într-o situaţie mereu schimbătoare a pieţei etc. După unele evaluări, 90-95% din proprietatea restituită va intra în mâinile moştenitorilor, care nu posedă aceste calităţi.

O altă mare problemă pe care o poate ridica restituirea marii proprietăţi este aceea a veniturilor neîncasate. În cazul abordării ei pozitive s-ar putea isca imense probleme financiare şi în orice caz numai impozitele mai mari plătite de majoritatea populaţiei ar putea asigura resurse financiare pentru eventuala situaţie politică privind despăgubirea foştilor proprietari ale căror bunuri nu mai există în forma lor naturală. Dar tot populaţia va trebui să răscumpere proprietatea de stat (cu banii economisiţi la CEC sau prin credite obţinute la bănci). Astfel reiese că în interesul foştilor proprietari pot fi despăgubiţi toţi ceilalţi participanţi potenţiali la procesul de privatizare, fără să se realizeze o avansare rapidă pe calea spre economia de piaţă. Apare o contradicţie dintre politica de restituire în numele echităţii şi perspectivele ridicării economiei.

Abordarea ştiinţifică a acestei contradicţii impune ca restituirea să fie privită ca „o problemă de interes special”, adică presupune acţiuni dirijate care aduc avantaj (câştig) unui grup interesat al minorităţii şi care pot împovăra celelalte grupuri cu cheltuieli suplimentare.

---

[1] *Valentina Grozdeva, în Ikonomiceski jivot, nr. 52, 1991, p.1,7.*

Conform teoriei economice moderne şi a cercetărilor politice, un politician prevăzător susţine grupuri special interesate atunci când pentru realizarea interesului lor special este necesară o perioadă destul de îndelungată, adică atunci când este nevoie de un câştig politic pe termen lung de la un astfel de sprijin. Este evident că restituirea marii proprietăţi urbane nu aduce acest câştig atât din cauza orizontului economic foarte limitat, cât şi din cauza bazei sociale reduse, spre deosebire de privatizarea care este un proces pe termen lung şi serveşte interesele tuturor proprietarilor, deci are o bază socială mult mai largă, care din punct de vedere politic aduce mai multe voturi. „Nu este întâmplător că toate forţele politice susţin privatizarea, scontând pe un câştig politic pe termen lung de la această susţinere”.[1)] Restituirea ar putea fi realizată împreună cu privatizarea, ceea ce ar proteja întrucâtva interesele unor mase largi din populaţie, sporind astfel nu numai sprijinul politic al reformei economice şi al schimbării sistemului, dar şi numărul de oameni care vor intra în aşa de dorita clasă medie.

Se exprimă părerea că restituirea proprietăţii, ca şi restituirea veniturilor neîncasate, sunt în principiu posibile dacă fac parte organică din procesul de privatizare şi se realizează prin bonuri de investiţii. Dacă aceste bonuri de investiţii sunt privite ca mijloc de restituire şi nu ca mijloc de privatizare, restituirea ar putea decurge în modul următor.

Toţi cetăţenii bulgari majori primesc bonuri de investiţii care le acordă dreptul asupra unei anumite părţi din bogăţia acumulată de societate în funcţie de vechimea în muncă. Aceste bonuri pot fi depuse pentru cumpărarea proprietăţii de stat prin cote-părţi sau hârtii de valoare. În acest mod va fi realizată restituirea produsului adăugat la toţi, inclusiv la foştii proprietari, care împreună cu ceilalţi au participat la crearea lui. Foştii proprietari au, însă, dreptul la un număr suplimentar de bonuri, în funcţie de proporţiile fostei lor proprietăţi indiferent dacă această proprietate mai există în natură sau nu[1)]. Statul ar urma să garanteze pentru aceste bonuri suplimentare numite privilegii şi preferinţe în ceea ce priveşte impozitele şi creditele. Aceste bonuri şi privilegii pot fi folosite de proprietari sau de urmaşi, în vederea recăpătării proprietăţii dacă ea mai există sau a cumpărării altei proprietăţi. Se consideră că în acest fel procesul restituirii se va încadra în procesul privatizării, se va realiza în condiţii de piaţă şi va contribui la desfăşurarea procesului de privatizare. Valoarea totală a bonurilor de investiţii pentru restituire nu ar trebui să depăşească un prag limită, acoperind un anumit procent din întregul patrimoniu de stat (cel mult 30-40%). Restul proprietăţii de stat de la începutul privatizării ar urma să se vândă pe bani ceea ce ar permite garantarea

---

1) Idem pag. 24.

1) Compensaţia ce se acordă foştilor proprietari, în Germania, reprezintă 15-25%. În Ungaria este adoptată o scară descrescândă a compensaţiilor, în funcţie de valoarea averii: până la 200.000 forinţi – 100%, iar peste 500.000 forinţi – doar 10%.

intereselor economice ale statului şi ar contribui la crearea fondului de investiţii al statului.

Referitor la Legea privatizării, se apreciază că „Legea probabil are unele neajunsuri, dar cel mai mare merit al ei este acela că ea există”. În orice caz, după unele opinii ale parlamentarilor[2)], în anul 1992, în Bulgaria, s-ar fi putut demara privatizarea mică şi eventual să se întreprindă încercări de vânzare a unor întreprinderi mijlocii, iar după altele nu se poate aştepta la o substanţială diminuarea proprietăţii de stat până la sfârşitul anului fiind posibil de privatizat cel mult 10% din proprietatea de stat. „Procesul de privatizare va fi lung şi complicat, în special în unele ramuri”[3)].

Privatizarea presupune o mare activitate pregătitoare – elaborarea mai multor acte normative, formarea agenţiei naţionale de privatizare şi a birourilor locale ale acesteia etc. Reglementării activităţii agenţiei de privatizare, în lege, este consacrat un capitol întreg.

Se prevede că agenţia se creează ca organ de stat pe lângă Consiliul de miniştri. Atrage atenţia art. 15 al acestui capitol în care se spune: „Membrii consiliului de supraveghere al agenţiei, directorul executiv şi funcţionarii stabiliţi prin regulamentul de organizare a agenţiei, precum şi membrii familiilor lor nu au dreptul de a dobândi patrimoniul, cote-părţi sau acţiuni ale întreprinderilor care se află în procesul de privatizare pe timpul mandatului lor şi un an după expirarea acestuia”. Aceste restricţii se referă şi la membrii Consiliului de miniştri.

Cea mai mare parte a Legii o formează prevederile referitoare la evaluarea întreprinderilor, transformarea lor în societăţi comerciale şi vânzarea cotelor-părţi şi acţiunilor ce reprezintă proprietatea statului sau obştească precum şi a unor întreprinderi întregi sau părţilor autonome ale acestora.

Din capitolul de Dispoziţii tranzitorii şi finale atrag atenţia câteva paragrafe:

1. Sunt nule tranzacţiile de folosire a patrimoniului de stat sau obştesc încheiate în condiţii evident neavantajoase după 1 ianuarie 1990.

2. Persoanele fizice şi reprezentanţii persoanelor juridice depun declaraţii privind provenienţa mijloacelor cu care participă la privatizare. Pentru darea de declaraţii false se poartă răspunderea penală conform Codului Penal.

Se înţelege că o Lege ca cea a privatizării, menită să reglementeze un proces atât de complex din punct de vedere economic, politic şi social, nu poate să nu fie supusă şi unor critici serioase, de ea fiind legate diferite interese, puncte de vedere şi opinii profesionale. În orice caz, actuala Lege a privatizării s-a născut în urma unui compromis dintre diferitele puncte de vedere privind privatizarea, ceea ce face „ca Legea să fie bine echilibrată păstrându-şi principiul de bază, cel al pieţei, dar, împănându-l cu elemente

---

[2)] *I. Mustachi, în Ikonomiceski jivot, nr. 18 din 6 mai 1992, pag.2.*
[3)] *Ibidem V. Karabaşev.*

destul de social orientate" afirmă V. Karabeşev, preşedintele subcomisiei pentru privatizare şi problemele proprietăţii din Parlamentul bulgar. Gh Nicolov, preşedintele subcomisiei pentru dirijarea economiei de către stat, subliniază însă tocmai insuficienţa aspectelor sociale: „Cel de-al doilea aspect pentru aprecierea negativă a Legii privatizării (primul fiind marea întârziere cu adoptarea ei – n.n.) constă în orientarea ei evidentă către principiile privatizării de piaţă, în dauna aspectelor sociale care erau predominante în proiectul legii elaborat de Comisia pentru politica economică".[1)] Mai mult de atât, Gh. Nicolov afirmă că Legea nu-şi va găsi sprijinul necesar din partea poporului din mai multe cauze. Astfel, numai o parte mică a populaţiei bulgare va putea participa la privatizarea prin răscumpărare pentru că Legea nu acordă înlesniri celor care lucrează întreprinderi care urmează să se privatizeze sau celor care s-au pensionat din aceste unităţi. Nu se acordă astfel de înlesniri nici personalului tehnico-ştiinţific.

De asemenea, Legea nu reglementează posibilitatea utilizării unui credit colectiv pentru privatizare, cu dobânda redusă, cum se face într-o serie de alte ţări. Fondul pentru repartizarea gratuită a acţiunilor şi cotelor-părţi ale întreprinderilor privatizate reprezintă 20%, dar nu sunt stabilite proporţiile pentru fiecare participant, iar aceasta poate permite orientarea lui în principal pentru despăgubirea foştilor proprietari.

Pornind de la prevederile Legii după care acţiunile întreprinderilor vor fi vândute în mod deschis, prin licitaţii publice, concursuri sau tratative cu potenţialii cumpărători, se consideră că „nu ar trebui să se admită ca normală situaţia în care cei care aveau o mare proprietate în trecut sau cei care au posibilitatea azi de a acumula „bani murdari" să devină proprietari şi mai mari pe seama bogăţiei naţionale create de întregul popor bulgar".[1)]

Preţul obiectivelor care se privatizează constituie unul din elementele de bază ale privatizării. Evaluarea întreprinderilor se va face de către experţii independenţi bulgari şi străini sau de firme experte. Eventualele erori în evaluare ca şi preţuri prea ridicate de vânzare nu sunt probleme atât de grave, ca cea a preţului unor întreprinderi aduse într-o situaţie economică precară. „Oare nu în mod intenţionat se distrug multe întreprinderi pentru a fi apoi privatizate mai ieftin?" – se întreabă Gh. Nikolov, citat mai sus.

Există opinii că este necesară „adoptarea unui regulament special privind evaluarea întreprinderilor care va da posibilitatea unei abordări suficient de flexibile în evaluarea diferitelor întreprinderi. În orice caz evaluarea constituie doar baza de pornire în stabilirea preţului final de vânzare... Evaluarea trebuie să ofere garanţii pentru protejarea intereselor statului dar în nici un caz nu trebuie să se transforme în piedică în calea privatizării".

[1)] Gh. Nicolov în Ikonomiceski jivot, nr. 18 din 6 mai 1992, pag.2.
[1)] Idem pag.27.

Desigur, practica aplicării Legii va scoate la iveală poate, şi alte neajunsuri, va sugera şi alte critici, dar de acum Legea există, ea trebuie aplicată.

După cele prezentate mai sus, nu este lipsită de interes opinia foarte categorică a lui Valeri Kostov, care, într-un articol foarte recent[2)] afirmă că Bulgaria nu este pregătită pentru o adevărată privatizare în industrie, pentru că nu există deplină claritate în următoarele probleme: care este numărul tuturor obiectivelor industriale în Bulgaria; câte şi care anume din ele se vor privatiza şi care nu; cum se grupează obiectivele de privatizat pe ramuri şi în funcţie de mărime (după diferite criterii); care din obiective şi din care ramuri trebuie privatizate în mod prioritar şi care pot fi amânate; care este valoarea aproximativă iniţială a tuturor obiectivelor, în medie pe obiectiv şi a fiecărui obiectiv; care sunt eventualii participanţi la privatizare şi care sunt posibilităţile lor financiare; care din formele şi metodele de privatizare sunt cele mai convenabile. Aceste probleme şi altele asemenea îl conduc pe autorul susmenţionat la concluzia că deşi de trei ani întreaga Bulgarie a acceptat ideea că prosperitatea ei economică depinde de privatizare, nu este până acum clar ce trebuie făcut. Se afirmă că răspunsul la întrebările ridicate necesită 1-2 ani de intensă activitate a unei echipe serioase de profesionişti de înaltă calificare, bine dotată cu tehnică corespunzătoare.

[2)] *Valeri Kostov; în Ikonomiceski jivot, nr. 49 din 9 decembrie 1992.*

6. PROBLEME ALE REFORMEI ÎN AGRICULTURĂ

Din anul 1991, odată cu adoptarea Legii proprietăţii şi utilizării terenurilor agricole şi a regulamentului pentru aplicarea ei, se intenţiona începerea reformei economice în agricultură. A reieşit, însă, că în actele normative există omisiuni şi probleme nesoluţionate până la capăt în ceea ce priveşte restabilirea terenurilor, evaluarea, dimensiunea şi repartizarea patrimoniului şi altele. Discuţiile s-au desfăşurat în primul rând în jurul problemelor restituirii terenurilor în graniţele reale, lichidării cooperativelor agricole de muncă înaintea apariţiei fermierilor care vor asigura pâinea ţării şi în special în jurul cunoscutului paragraf 4 din capitolul Legii referitor la restabilirea drepturilor de proprietate asupra terenurilor agricole, care prevedea că proprietatea se restabileşte până la dimensiuni prevăzute în cap.8 al Legii proprietăţii agricole de muncă din 9 aprilie 1946.

Ca urmare, Parlamentul bulgar a adoptat în luna martie 1992 modificări şi completări la o lege deja existentă şi la regulamentul aplicării acesteia.

Pe baza acestor acte normative încetează activitatea Gospodăriilor Agricole Cooperatiste de Muncă (GACM) existente, Cooperativelor Agricole şi a tuturor organizaţiilor şi firmelor existente cu patrimoniul şi participarea Gospodăriilor Agricole Cooperatiste. Cu dizolvarea lor sunt însărcinate consilii de lichidare desemnate de conducerea teritorială. Ele trebuie să organizeze şi să conducă activitatea economică şi repartizarea patrimoniului între structurile corespunzătoare ale celor în drept.

Cele mai substanţiale modificări se referă la:

- preţuri de piaţă ale construcţiilor administrative şi gospodăreşti, ale plantaţiilor şi animalelor. Aceste preţuri pentru construcţii şi plantaţii nu pot fi mai scăzute decât preţurile de bază stabilite în Hotărârea privind preţurile de bază la bunuri imobile (Bul. Of. 65/1991), iar pentru animale – decât preţul de piaţă pentru animale de rasă şi preţurile de achiziţii existente pentru greutate în viu;
- restabilirea proprietăţii asupra maşinilor agricole şi altui patrimoniu, predat SMT-urilor de către GACM. Aici se prevede că atunci când maşinile agricole sunt neutilizabile, GACM-urilor li se reface tehnica corespunzătoare ca tip, putere şi utilitate.

Relaţiile reciproce între părţi se reglementează pe baza preţurilor de piaţă existente la data restituirii patrimoniului. În acest scop urmează să fie reevaluată şi valoarea maşinilor şi altui patrimoniu predat SMT-urilor de către GACM;

- restabilirea dreptului de proprietate asupra părţii din patrimoniu al combinatelor avicole, complexelor de porcine, de îngrăşare a

bovinelor şi altele, construite ca întreprinderi intercooperatiste, cu participarea gospodăriilor agricole cooperatiste de muncă. Patrimoniul acestor întreprinderi se împarte proporţional participării şi contribuţiei gospodăriilor la crearea patrimoniului respectiv;

- stabilirea cotelor GACM în patrimoniul întreprinderilor specializate în activitate industrială şi auxiliară, în construcţii şi materiale de construcţii, reparaţii şi întreţinerea tehnicii agricole, achiziţii şi realizarea producţiei agricole, format de complexele agroindustriale desfiinţate;
- stabilirea participării statului în patrimoniul GACM contopite cu gospodării agricole de stat (GAS).

Sporul patrimoniului creat în perioada activităţii comune se împarte între GACM şi stat într-o proporţie egală pentru pământ şi participarea la muncă.

Mărimea participării statului în patrimoniul comun urmează să fie aprobată de către Ministerele Finanţelor şi al Agriculturii. Participarea statului cuprinde şi patrimoniul dobândit cu mijloacele nerestituibile acordate din bugetul de stat;

- criteriile de împărţire a patrimoniului GACM-urilor şi Cooperativelor Agricole în cote-părţi. În baza art. 21, alin 1 din Legea proprietăţii şi utilizării terenurilor agricole (modificate prin Legea pentru modificarea şi completarea Legii proprietăţii şi utilizării terenurilor agricole) mărimea cotelor persoanelor în drept se stabileşte pe baza contribuţiei lor la crearea patrimoniului – pământul adus, vechimea în muncă şi vărsămintele de inventar neplătite. Împărţirea se face în raport egal dintre pământul adus şi vechimea în muncă, după scăderea vărsămintelor de inventar neplătite;
- formarea şi acordarea părţii fiecărui proprietar ca parte din valoarea totală a patrimoniului exprimată printr-un anumit număr de părţi cu valoare nominală. Pentru înlesnirea activităţii practice de împărţire a patrimoniului se consideră oportună utilizarea unor formulare speciale (bonuri). Bonurile pot fi emise cu valoarea nominală de 50, 100 de leva, 500, 1000 şi 10000 leva. Valabilitatea lor se confirmă prin semnăturile preşedintelui Consiliului de lichidare şi a contabilului şef şi ştampila unităţii. Pentru înregistrarea şi evidenţa mişcărilor bonurilor trebuie să existe un registru special în care să se treacă numele proprietarului, seria, numărul şi valoarea nominală a bonurilor. Proprietarii au dreptul de a primi real contravaloarea bonurilor în bunuri şi bani, să formeze cota-parte de participare a cooperativei agricole şi asociaţiei nou create pentru prelucrarea în comun a terenurilor agricole, să dobândească cote-părţi în patrimoniul (capital) din alte organizaţii economice, în care participă şi are cotă GACM-ul respectiv.

Conform noii legi şi regulamentului, consiliile de lichidare trebuie să realizeze şi să aprobe definitiv evaluarea patrimoniului făcută de comisia independentă de experţi, acordând o atenţie deosebită preţurilor de piaţă aflată la baza evaluării patrimoniului sferei de cuprindere a evaluării – active pe termen lung şi pe termen scurt, inclusiv producţia neterminată, obiecte cu valoare scăzută şi de folosinţă scurtă, piese de schimb, stabilirii coparticipării şi a cotei-părţi a GACM în patrimoniul (capital) altor organizaţii economice; participării statului în patrimoniul gospodăriei sau cooperativei.

Se exprimă părerea că modificările şi completările aduse actelor normative menţionate nu sunt suficiente pentru determinarea reală a cotelor-părţi ale GACM – urilor în patrimoniul complexelor vini-viticole, al întreprinderilor aparţinând complexelor economice lichidate de creştere a porcinelor, din industria berii, de prelucrare a cărnii şi altele. Nu este soluţionat normativ modul de împărţire şi dreptul la cotă-parte din sporul de patrimoniu (capital) creat prin activitatea comună.

Societatea colectivă „ODIT" din Sofia elaborează diferite abordări concrete pentru stabilirea dreptului de proprietate asupra patrimoniului GACM şi a cotelor de participare în participare în patrimoniul altor firme şi societăţi comerciale în vederea determinării mărimii, realizării şi raportării cotelor-părţi, în conformitate cu cerinţele Legii proprietăţii şi utilizării terenurilor agricole şi ale regulamentului de aplicare a acesteia.

Se apreciază că deşi era vorba numai de modificarea şi completarea unei legi deja existente, aceste modificări au avut un caracter atât de principal, încât practic agricultorii au primit o nouă lege a fondului funciar.

Ea accentuează şi mai mult rolul determinat al proprietăţii private în sectorul agrar şi prezintă, „deşi insuficient de bine gândite, mecanismele de realizare a procesului de privatizare în agricultură".

Îngrijorarea pentru soarta pământului, însă a rămas deoarece multe probleme care însoţesc realizarea filozofiei adoptate a înfăptuirii reformei agrare; se apreciază că sunt multe pripoane ascunse care ar putea împiedica dezvoltarea socială a statului bulgar şi să determine conflicte sociale. Datorită unor antipatii personale a fost lichidat Consiliul funciar naţional, a ceea ce se pare că „se va reflecta asupra ritmurilor reformei agrare în curs". Ciocnirile deja au apărut. Astfel în primul aliniat al art. 17 în noua lui redactare se spune: „ Comisia funciară comunală restabileşte proprietatea asupra terenurilor agricole în vechile ei graniţe reale, unde există sau poate fi restabilită..." celorlalţi proprietari pământul va fi restituit după posibilităţi, conform principiului reducerii, în măsura în care el s-a părăsit, nu a fost distrus sau luat pentru scopuri neagricole în decursul deceniilor trecute. În acest caz specialiştii afirmă că cele prevăzute sunt posibile doar în zona montană şi premontană, în celelalte localităţi însă unii vor primi proprietatea în întregime, iar alţii într-o proporţie mai mică, ceea ce desigur, va crea animozităţi. În afară de aceasta, prevederea respectivă întoarce agricultura în situaţia de dinainte de război,

chiar va mărunţi şi mai mult loturile mici de atunci, în timp ce în toate ţările avansate ale lumii se merge pe linia comasării chiar şi a gospodăriilor particulare ale fermelor.

Deja se ştie că pământul nu este suficient chiar şi pentru proprietarii lui reali. În aceste condiţii, realizarea ideii art. 21 care prevede acordarea pământului cu prioritate agricultorilor fără pământ, oamenilor care l-au cedat altor localităţi, oamenilor a căror terenuri au fost etatizate, specialiştilor agricoli familiilor de tineri devine nesigură.

Deci, este clar că formulările adoptate urmăresc înfăptuirea unei restituiri care contravine perspectivelor organizării unei agriculturi moderne de tipul aceleia care se dezvoltă în ţările avansate ale lumii" – apreciază unii autori[1)].

În condiţiile în care pământul nu ajunge pentru satisfacerea tuturor necesităţilor, se consideră deosebit de periculoasă încercarea de a organiza, cu orice preţ, o piaţă liberă a terenurilor agricole. În primul rând, din discuţii reiese că proprietatea funciară nu va fi restituită oamenilor într-un termen mai scurt de doi ani. Şi în al doilea rând, încă nu este clar care trebuie să fie mărimea optimă a viitoarelor gospodării agricole, fermiere – 30 ha. sau peste. De aceea o parte de deputaţi din parlament au cerut limitarea acestei pieţe, fie şi până la momentul încheierii reformei în agricultură.

Se consideră periculoase şi schimbările care se prevăd în privinţa tutelei administrative în organizarea producţiei viitoare. „Lichidarea gospodăriilor colective impuse de sus nu vesteşte nimic bun. Iar condiţiile de lichidare care încep să funcţioneze într-un viitor apropiat ne conduc la ideea cunoscutelor treimi (trei comisari)". Rolul hotărâtor în aceste comisii îl vor juca oamenii fie ei şi specialiştii – care nu cunosc condiţiile locale şi care, deci, în loc să ajute vor termina, printr-o reacţie în lanţ, noi probleme. Se exprimă părerea că, „nici un argument nu poate justifica intervenţia în opţiunea agricultorului bulgar legată de alegerea formei de producţie – cooperaţiei sau gospodăria individuală – şi a modului de creare a cooperativei, la fel şi în problema dacă trebuie desfiinţate cooperativele deja înregistrate şi dacă sunt necesare comisii de lichidare care înlătură peste tot pe acei conducători care deja au câştigat respectul populaţiei". Aceste probleme multiple necesită un răspuns argumentat şi fundamentat şi nu unul politic.

Cu toate că se ridică multe probleme în legătură cu realizarea modificărilor introduse în Legea privind proprietatea şi utilizarea terenurilor agricole, se apreciază că a fost adoptată una din cele mai importante legi din activitatea parlamentului de până acum.

[1)] *Venţislav Gancev, în Ikonomiceski jivot, nr. 121992.*

7. UNELE IDEI PRIVIND PERSPECTIVELE ECONOMIEI BULGARE

Cu toate condiţiile economice interne şi externe nesigure în Bulgaria, tot mai des se elaborează şi se prezintă prognoze pe termen mediu privind dezvoltarea economiei. Primii şi-au publicat elaborările specialiştii Institutului Naţional de Statistică, apoi au urmat cercetătorii Institutului Economic al Academiei de Ştiinţe Bulgare.

Un colectiv de specialişti în frunte cu prof. Ivan Anghelov a prezentat spre discutare publică materialul elaborat, consacrat modificărilor previzibile în dezvoltarea economică până în anul 1995[1)].

Cu toată convenţionalitatea modificărilor aşteptate în cadrul parametrilor globali şi al politicii macroeconomice, se fac evaluări şi se formulează concluzii şi recomandări pentru următorii trei ani. Desigur, ele se bazează pe informaţia actuală privind evoluţia proceselor şi nu au pretenţie de a fi ultimul cuvânt. Dar totuşi...

În materialul prezentat se menţionează că pe baza caracteristicilor cererii globale şi ale ofertei PIB-ul va scădea în anul în curs (1992) cu 12%, tendinţa de scădere menţinându-se şi în anii următori (în anul 1993 cca 7%, în 1994 cu cca 4%) şi de-abia în anul 1995 se aşteaptă stabilizarea (creşterea 0). Aceasta va conduce la modificări în structura de ramură a PIB-ului realizat, principala modificare fiind reducerea ponderii industriei şi agriculturii şi creşterea contribuţiei serviciilor.

Până la sfârşitul perioadei menţionate nu se prevede înviorarea producţiei, iar aceasta înseamnă un ritm mai ridicat al inflaţiei. Nu se exclude posibilitatea ca inflaţia să ajungă în anul 1992 la 80-90%. Pentru anii următori se previzionează o creştere a inflaţiei cu 30-40%.

Procesele monetare tot mai mult se vor dinamiza şi vor fi dirijate prin dezvoltarea mecanismelor de piaţă şi a infrastructurii. O mare importanţă va avea, în această privinţă, consolidarea sistemului bancar şi perfecţionarea instrumentelor monetariste şi de credit.

Printre acestea pe primul loc se situează dobânda, care se va utiliza ca principală pârghie de control asupra inflaţiei. De aici se formulează concluzia că nu se vor crea condiţii pentru reducerea substanţială a dobânzilor reale până în anul 1994.

Ponderea ridicată a veniturilor şi cheltuielilor bugetare în PIB va face ca bugetul de stat să reprezinte „punctul slab" în realizarea reformei economice. Schimbarea rolului bugetului va depinde de desfăşurarea cu succes a reformei impozitelor, care urmează să înceapă în anul 1993 şi de consolidarea treptată

[1)] *Ikonomiceski jivot, nr. 43 din 28 oct. 1992.*

a administraţiei în domeniul impozitelor şi taxelor. Nu există condiţii care ar permite reducerea deficitului bugetar existent pe seama creşterii PIB.

Deosebit de actuală este analiza problemelor şomajului. Gradul de ocupare a populaţiei economic active va continua să scadă şi se va caracteriza prin reorientarea din sectorul de stat spre cel privat. Va continua creşterea şomajului. Un nou val de şomeri va fi determinat de vânzarea întreprinderilor de stat şi privatizarea lor, în special în anii 1993 şi 1994. Ca urmare a acţiunii contradictorii a tuturor factorilor, populaţia neocupată va creşte. Astfel se aşteaptă că la sfârşitul anului 1992 ea va ajunge la 25,3%, în 1993 la 27,5%, în 1994 la 28,3% şi în anul 1995 la 26,2%. Aceste valori ridicate, fără îndoială, vor înrăutăţi situaţia economică şi socială a populaţiei. În aceste condiţii veniturile ei vor fi influenţate în cea mai mare măsură de inflaţie. Dar în afară de aceasta vor avea loc asemenea fenomene necunoscute până azi ca transferul veniturilor, ce decurge din restituirea proprietăţii, privatizarea şi activitatea speculativă nestăvilită.

Se aşteaptă modificări în cadrul veniturilor băneşti. În majoritatea lor aceste modificări nu vor fi tocmai în concordanţă cu reprezentările noastre privind echitatea socială. Cu toate acestea, salariul îşi va menţine locul prioritar în structura veniturilor. Salariul mediu lunar nominal va ajunge în anul 1995, probabil, la 6300 leva, iar creşterea reală va fi de cca. 12%. În acelaşi timp vor creşte veniturile întreprinzătorilor şi veniturile din capital, în principal din dobânzi.

Autorii consideră că mărimea consumului principalelor produse alimentare şi industriale se află la nivelul anului 1975 şi se va menţine în continuare.

În mod special în materialul prezentat spre discutare se subliniază că principalii indicatori economici vor fi determinaţi, în perioada analizată, preponderent de starea sectorului de stat. De aici rezultă că ridicării eficienţei activităţii unităţilor de stat şi comunale trebuie să i se acorde atenţia necesară. Pe baza analizei condiţiilor economice complexe se recomandă evitarea grabei în ceea ce priveşte restrângerea intervenţiei directe a statului în viaţa economică, aceasta fiind considerată prematură. Rezultatele previzionate în mod obiectiv ridică la autorii materialului întrebarea dacă nu lipseşte ceva substanţial în concepţia realizării reformei economice în Bulgaria. Se pare că de la instrumentele monetariste existente nu se puteau aştepta alte rezultate în economie.

În cursul lunii iunie 1992 au început discuţiile pregătitoare în vederea încheierii acordului dintre Bulgaria şi FMI pe următorii trei ani (1993-1995). La baza unei asemenea înţelegeri întotdeauna se află cadrul macroeconomic, de realismul căruia depinde în mare măsură utilitatea ei. Se apreciază însă că acest realism a lipsit în înţelegerile încheiate de până acum. Astfel, pentru anul 1991 a fost prevăzută o scădere PIB cu 11%, iar în realitate ea a atins 23%,

pentru anul 1992 s-a prognozat o scădere cu 5%, dar se aşteaptă una de două ori mai mare.

Prognozarea comportamentului acestui indicator macroeconomic este destul de dificilă în condiţiile unor premise economice interne şi externe nesigure, aceasta introducând o mare convenţionalitate în modificările presupuse. Deci evaluările trebuie privite ca o aproximare bazată pe informarea actuală privind procesele ce au loc în economia bulgară şi în economia ţărilor de care ea este strâns legată.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 31-32/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

MINIMUL DE TRAI - INSTRUMENT UTIL PENTRU DETERMINAREA DIMENSIUNILOR SĂRĂCIEI ŞI PENTRU O POLITICĂ SOCIALĂ ADAPTATĂ LA REALITĂŢI _____ 255

Capitolul I – Nivelul minim de trai – indicator sintetic de mare complexitate 255

1. Elementele de definire a nivelului minim de trai 256
2. Metode de stabilire a nivelului minim de trai 259
3. Scalele de echivalenţă – instrument de determinare a minimului de trai al unei familii 265

Capitolul II – Premise ale stabilirii nivelului minim de trai în România 269

1. Elementele de calcul caracteristice metodei normative 269
2. Premise ale determinării minimului de trai pe baza metodei structurale 274

Capitolul III – Variante ale nivelului minim de trai 276

Anexe 283

MINIMUL DE TRAI - INSTRUMENT UTIL PENTRU DETERMINAREA DIMENSIUNILOR SĂRĂCIEI ŞI PENTRU O POLITICĂ SOCIALĂ ADAPTATĂ LA REALITĂŢI

Dr. Gheorghe BARBU
Dr. Andrei NOVAK

CAPITOLUL I – NIVELUL MINIM DE TRAI – INDICATOR SINTETIC DE MARE COMPLEXITATE

Aşa cum a dovedit-o experienţa internă şi internaţională, demersul pentru a determina amploarea sărăciei dintr-o ţară, la un moment dat, presupune stabilirea, în prealabil, a minimului de trai. O asemenea operaţiune reprezintă una din sarcinile extrem de dificile ale cercetării din domeniul ştiinţelor sociale. Dificultatea decurge nu numai din caracterul complex al conceptului ci şi din existenţa unor puncte de vedere divergente cu privire la cerinţele minime ale fiecărei persoane şi familii[1], dar şi din situaţia extrem de fluctuantă pe care o cunosc, în prezent, elementele ce concură la satisfacerea nevoilor de consum ale populaţiei interne[2)], între altele, este de evidenţiat că în procesul de tranziţie la economia de piaţă – proces pe care îl traversează ţara noastră –gama de bunuri şi servicii destinate acestui scop cunoaşte, structural şi valoric, mutaţii serioase şi rapide, cu implicaţii imediate asupra nivelului minim de trai, privit mai ales sub aspectul cheltuielilor impuse de asigurarea celor necesare existenţei.

Colectivul de autori care a avut de rezolvat o asemenea problemă conştient de răspunderea ce-i revine, pe lângă documentarea firească[3)], a

---

[1] *Unitatea de analiză şi observare este, din motive practice şi metodologice, familia. Luarea în considerare a acesteia îşi are explicaţia în faptul că toate cheltuielile se fac în familie, multe din bunurile procurate (cele de folosinţă îndelungată, de exemplu) fiind utilizate de toţi membrii acesteia şi au ca resurse veniturile tuturor.*

[2)] *Aceasta explică, într-o oarecare măsură, diferenţele existente între nivelurile minime de trai stabilite de colective de cercetători din institutele româneşti care au abordat o asemenea temă.*

[3)] *În cadrul acestui proces s-a făcut apel şi la lucrări pe teme de nutriţie, de ergonomie, de construcţii de locuinţe ş.a.*

recurs la analiza datelor din bugetele de familie, a informaţiilor cu privire la consumul mediu şi la resursele de bunuri de consum, a efectuat microsondaje în rândul anumitor categorii şi segmente ale populaţiei, a consultat un număr de specialişti ş.a.

1. Elementele de definire a nivelului minim de trai

Ca antipod al bogăţiei, sărăcia înseamnă, în fapt, lipsa – caracteristică unei părţi din populaţie –condiţiilor (resurselor) care să-i permită să se bucure de cel puţin un nivel minim de trai, denumit şi prag al sărăciei[4)]. Nivelul minim de trai se suprapune – după părerea autorilor studiului de faţă – pe ceea ce literatura sociologică denumeşte nevoi – obligaţii (în opoziţie cu nevoi – aspiraţii), respectiv pe acele nevoi de consum de a căror satisfacere este preocupat, în timpurile noastre, nu numai individul şi familia sa, ci şi puterea publică[5)].

Starea materială familială sau mai clar averea proprie constituie un element esenţial în aprecierea nivelului de trai al oricărei persoane şi familii, dar situaţia completă nu poate fi conturată fără a lua în considerare veniturile modul lor de folosire, gradul de satisfacere a diverselor nevoi de consum, precum şi cerinţele şi aspiraţiile de ordin spiritual; în prezent, dimensiunea culturală nu poate fi ignorată în caracterizarea nivelului de trai. În ansamblul acestora, venitul (mai exact) venitul net reprezintă elementul pivot[6)].

Minimul de trai, aparent simplu de definit şi de determinat reprezintă o categorie socio-economică complexă – cu un grad ridicat de relativitate. Complexitatea sa decurge din mulţimea şi varietatea elementelor care concură la satisfacerea nevoilor de consum (personal şi familial) ale oamenilor, începând cu cele de ordin biologic şi terminând cu cele spirituale, dar şi din relaţia strânsă existentă între aceste nevoi şi cadrul economic şi social în care se manifestă. Caracterul relativ îşi găseşte expresia în aceea că: 1. nu există un minim dat odată pentru totdeauna; 2. nu are aceeaşi mărime în toate ţările lumii şi nici măcar în aceeaşi ţară sau colectivitate umană. Relativitatea sa este consecinţa mai multor condiţii, între care cele mai importante sunt: nivelului de

---

4) Într-o apreciere făcută de experţi ai instituţiei de specialitate a Comunităţii Europene, în 1984, se arată că sărace sunt considerate „persoanele, familiile şi grupele de persoane ale căror resurse (materiale, culturale şi sociale) sunt atât de slabe încât ele sunt excluse de la modurile de viaţă minime acceptabile în statul membru (al CEE – n.n) în care locuiesc" (A se vedea articolul „Mésure de la pauvreté; une perspéctive européenne", publicat de L. Barreiros în Information de l'Eurostat, trim. 3-4/1989.

5) P.H. Chombart de Lauwe, Pentru o sociologie a aspiraţiilor, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 71-72.

6) În fapt, sărăcia derivă din venitul scăzut; diverse persoane sunt sărace când venitul nu le permite procurarea de bunuri şi servicii în structura şi în cantităţile strict necesare.

dezvoltare economică atins de ţara proprie, mediul geografic specific habitatului, mediul profesional şi social, nivelul de cultură, condiţiile anterioare de viaţă şi nivelul veniturilor. Această relativitate este pusă în evidenţă de însuşi modul cum percepe fiecare individ propriul său nivel de trai[7)].

Pe baza unor asemenea constatări, cercetarea de profil a pus în evidenţă nu numai caracterul obiectiv, ci şi pe cel subiectiv al indicatorului nivelului „minim de trai" (această ultimă latură rezultând nu atât din imperfecţiunile instrumentelor de cercetare, cât mai ales din aprecierea subiectului cercetat).

Ţinând seama de cele prezentate mai sus, se poate aprecia că stabilirea unui nivel care să exprime exact minimul de trai al oricărei persoane şi familii nu poate constitui decât un demers fără sfârşit. Cercetările la nivelul macro şi mezosocial nu-şi pot propune asemenea obiective, însă au obligaţia să ofere rezultate cât mai apropiate de cerinţele – limită, de strictul necesar al unei familii. Necesar puternic dependent de gradul de civilizaţie[8)] atins de societate[9)], determinarea de niveluri minime de trai care să corespundă fiecărei familii: pe lângă că este grea dacă nu imposibilă de realizat, este inutilă pentru politica socială la nivel naţional acestea neputând fi funcţionale. Utilitate practică pot avea însă nivelurile minime de trai stabilite (nu numai în funcţie de cele două medii – urban şi rural – de numărul membrilor de familie şi de vârsta acestora) şi pe categorii socio-profesionale, pe zone geografice ale ţării. Acestea ar oferi o imagine asupra necesarului diverselor categorii de familii autohtone şi ar permite punerea în evidenţă, cu mai multă claritate, a problemelor cu care se confruntă fiecare categorie, a diferenţelor ce decurg din statutul fiecărei profesii.

Nivelurile minime de trai pe zone şi într-o formă mai determinată, pe judeţe (justificate, în principal, de faptul că sfera preţurilor şi tarifelor unice pe ţară s-a restrâns considerabil), pe lângă că permit o mai corectă cunoaştere a dimensiunilor sărăciei la nivel de ţară[10)], constituie şi premise de fundamentare a măsurilor de protecţie socială ce pot fi întreprinse de organele locale

---

7) Diferenţierile în aprecierea, de către fiecare persoană, a propriului său nivel de trai au o explicaţie obiectivă, diversele consumuri (exprimate fizic şi valoric) depinzând de vârstă, sex, de cheltuiala zilnică de energie, de starea de sănătate, de caracteristicile anatomice ş.a.

8) Civilizaţia, ca sinteză a unui evantai larg de condiţii, nu numai că dictează cerinţele minime ale individului şi ale familiei din care face parte, dar oferă şi cadrul pentru satisfacerea acestor cerinţe.

9) Privită prin această prismă, sărăcia, indiferent de forma sa de manifestare, nu poate fi considerată un fenomen absolut, ci unui relativ, excepţie făcând situaţia celor ce se situează sub nivelul de supravieţuire.

10) Urmărirea zonală a nivelului minim de trai permite şi surprinderea obiceiurilor de consum, aspect ce nu poate fi ignorat într-o abordare cuprinzătoare a subiectului respectiv.

(judeţene, orăşeneşti, comunale), în viitor acestea putând şi trebuind să acţioneze cu soluţii variate şi eficace pentru atenuarea fenomenului sărăciei. Importanţa teoretică şi practică a conceptului „nivelul minim de trai" poate fi mai bine nuanţată dacă se raportează la acele trepte ale condiţiilor de viaţă[11)] care sunt surprinse în sintagmele „nivel de trai decent", „nivel de trai ridicat (îndestulător)", „nivel de trai de lux" şi antipodul acestuia, „trai mizerabil".

Deoarece sărăcia este întâlnită în forma sa absolută respectiv ca o stare care afectează fiziologic şi psihic individual, datorită privaţiunilor, sau în forma relativă, respectiv ca o situaţie dezavantajoasă în raport cu nivelul general de viaţă din societate într-un moment dat, minimul de trai poate fi determinat ca prag al uneia sau alteia din aceste forme ale sărăciei[12)]. Pe baza faptului că, în principal, sărăcia absolută poate fi diminuată sau cel mai puţin frântă prin dezvoltarea economiei, iar cea relativă prin reducerea inegalităţii veniturilor au fost formulate opinii, după părerea noastră corecte, potrivit cărora prima formă a sărăciei (cea absolută) cunoaşte proporţii mari în ţările slab dezvoltate, cu produs intern brut PIB pe locuitor scăzut, iar cea de-a doua specifică îndeosebi ţărilor puternic industrializate, cu un nivel foarte ridicat la indicatorul menţionat.

În România, disparităţile economice (inclusiv la venituri) sunt în plin proces de formare şi, în consecinţă, sărăcia relativă apare sub ochii generaţiilor actuale, fiind încă puţin izbitoare în prezent. Din cauza nivelului redus al producţiei la multe bunuri de consum şi la servicii, cu consecinţe nefavorabile în sfera ofertei şi deci asupra preţurilor, procurarea unor mărfuri şi servicii de către anumite categorii de cetăţeni, în special de cei cu venituri mici, a devenit anevoioasă sau, chiar imposibilă (când veniturile pe persoană se plasează la limita de jos), provocând efecte specifice sărăciei absolute. Acest proces este amplificat de şomaj, de inflaţie, iar în viitor va cumula şi efectul falimentelor.

Schimbările care au loc în societatea românească, cu consecinţe mari pe planul diferenţierii condiţiilor de viaţă, impun atât perfecţionarea metodologiilor de determinare a nivelului minim de trai cât şi recalcularea acestuia la intervale mici, elementele care îl determină cunoscând o mare fluctuaţie în procesul tranziţiei la economia de piaţă.

---

11) În privinţa unor consumuri (ca, de exemplu, căldura, apa caldă şi chiar energie electrică) este foarte greu de făcut o demarcaţie între minimul de trai şi unele niveluri superioare acestuia.

12) Potrivit unor specialişti, pragul sărăciei absolute decurge din costul bunurilor de primă necesitate, prin aceasta înţelegându-se, în general, produse alimentare, îmbrăcăminte, încălţăminte şi locuinţă, iar cel al sărăciei relative din relaţia dintre venitul efectiv şi venitul mediu sau median (L. Barreiros, Mésure de la pauvreté; une perspéctive européenne", articol publicat în Information de l'Eurostat, trim. 3-4/1989).

2. Metode de stabilire a nivelului minim de trai

Pentru estimarea minimului de trai (privit sub aspectul strictului necesar unei persoane şi unei familii[13)] sau în raport cu nivelul mediu de viaţă), cercetarea ştiinţifică mondială oferă mai multe metode[14)]; unele sunt bazate pe normative de consum (exprimate iniţial în unităţi fizice şi evaluate, în final, în unităţi monetare) la toate capitolele de nevoi de consum; altele – denumite structurale – au ca punct de sprijin esenţial proporţia unor grupe de cheltuieli (în principal a celor pentru hrană[15)]) în ansamblul cheltuielilor de consum, aşa cum sunt oglindite acestea de bugetele de familie; de asemenea, în practică, se recurge şi la metoda comparativă, respectiv la raportarea veniturilor individuale sau familiale la venitul mediu pe ţară. În afara metodelor enumerate mai sus (unele având şi forme derivate) este utilizată şi prelucrarea răspunsurilor date de un eşantion din populaţia ţării la un set de întrebări prin care se urmăreşte cunoaşterea aprecierii oamenilor asupra propriilor lor condiţii de viaţă.

Printre primii care au contribuit la elaborarea de metode de determinare a nivelului minim de trai a fost britanicul Seebhom Rowentree. Într-un studiu publicat la începutul secolului actual („Poverty; a study of town life Macmillian, 1901), aceasta prezintă două niveluri ale minimului de trai: având în vedere supravieţuirea fizică, lua în considerare, în principal, consumul alimentar, determinat cu ajutorul normelor stabilite de specialişti în nutriţie; altul era bazat pe un buget mai larg de cheltuieli.

Ulterior Rowentree a adus unele modificări ideilor sale iniţiale, pornind de la observaţiile făcute de diverşi specialişti la studiul menţionat, între care cea mai importantă a fost aceea că aspectele de care a ţinut seama nu defineau existenţa umană. În spiritul acestei observaţii, în determinările mai noi (din 1936) ale nivelului minim de trai a inclus mai multe grupe de cheltuieli şi anume: pe cele pentru procurarea de produse alimentare, pentru îmbrăcăminte, pentru combustibil şi iluminat, diverse cheltuieli gospodăreşti, diverse cheltuieli personale şi cheltuieli pentru locuinţă.

---

13) Prin strictul necesar înţelegem venitul pe care trebuie să-l aibă o familie pentru a-şi satisface nevoile de consum la acel nivel minim care asigură sănătatea tuturor membrilor săi şi prezenţa lor în societate, care permite un grad de instruire suficient pentru integrarea acestora într-o sferă de activitate.

14) A se vedea: Dorina Călin – Aspecte – conceptual – metodologice privind sărăcia, dr. Hildegard Puwak – Scalele de echivalenţă în măsurarea sărăciei şi dr. Gheorghe Barbu – Metodologii de determinare a pragului sărăciei, din Probleme economice, săptămânal de informaţie economică, nr. 38/1991, editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică al Institutului Naţional de Cercetări Economice.

15) Alegerea acestei grupe de cheltuieli se justifică prin rolul pe care îl are hrana în existenţa fiinţei umane şi prin ponderea cheltuielilor pentru procurarea produselor alimentare în totalul cheltuielilor de consum din bugetele de familie.

Principiul adoptat de Rowentree a fost preluat şi dezvoltat de A. L. Bowely. Punctul de vedere al acestuia din urmă este sintetizat de aprecierea potrivit căreia determinarea minimului de trai înseamnă „estimarea venitului nrcesar unei familii oarecare pentru a atinge un anumit nivel minim de sănătate şi de demnitate”. Într-o asemenea viziune, venitul minim determinat prin luarea în considerare a celui mai mic preţ de vânzare cu amănuntul trebuie să permită, în primul rând, satisfacerea nevoilor de consum legate de existenţa fizică a omului. Aceasta presupune: produse alimentare într-o cantitate şi varietate care să asigure fiecărui membru de familie (ţinând seama de sex, de vârstă şi de obiceiurile alimentare) proteinele, glucidele, lipidele, sărurile minerale şi vitaminele necesare menţinerii sănătăţii. Îmbrăcămintea minimă impusă de cerinţele protecţiei organismului şi ale încadrării în normele de decenţă caracteristice societăţii, cantitatea de combustibil care să permită încălzire şi iluminarea locuinţei la nivelul suportabilităţii (fără afectarea sănătăţii). În afara acestor elemente destinate consumului populaţiei, Bowely a mai avut în vedere: un minim de articole de toaletă şi de întreţinere personală şi a gospodăriei; cheltuieli de transport pentru deplasare la locul de muncă a persoanelor salariate; chiria şi alte cheltuieli pentru locuinţă.

Din enumerarea de mai sus rezultă că şi A.L.Bowely a pus accentul pe nevoile de consum de bază şi nu a luat în considerare nevoile de ordin spiritual, care, în special în ţările dezvoltate, au devenit componentă organică a existenţei umane.

Caracteristica principală a metodelor utilizate de Rowentree, Bowely şi alţii pentru determinarea pragului sărăciei este aceea că se bazează pe normative de consum şi, fiind analitice, presupun o muncă laborioasă.

În deceniul al şaptelea al secolului actual a fost pusă în circulaţie metoda structurală, având ca principal promotor pe americanul M. Orshansky. Pornind de la minimul de consum alimentar (determinat pentru situaţia SUA) şi de la datele unei cercetări (din 1955) care arătau că o familie nevoiaşă cheltuia o treime din bugetul său pentru alimente, Orshansky a apreciat că nivelul minim de trai rezultă din înmulţirea cheltuielilor pentru alimente cu trei. Această metodă este – după cum reiese din cele arătate – sintetică, nu necesită un volum mare de muncă şi de aceea este şi operativă.

Unele metode de determinare a minimului de trai şi-au găsit fundament în legile lui Engel[16)] şi mai ales în cea care stabileşte o relaţie între cheltuielile făcute de o familie pentru procurarea de alimente şi nivelul său de trai. Potrivit acestei legi, proporţia cheltuielilor alimentare scade pe măsură ce nivelul de trai creşte. De aici decurge concluzia că familiile ale căror cheltuieli alimentare

---

[16)] Ernest Engel (1821-1896) s-a ocupat mult cu bugetele de familie şi a formulat o serie de relaţii, între care cea mai importantă (confirmată şi practică) este cea prezentată în text.

depăşesc un anumit procent (de exemplu, 50%) din totalul cheltuielilor de consum personal şi familial se înscriu în categoria familiilor sărace.

Reţinând ca valabilă o asemenea concluzie, trebuie arătat că, în ceea ce priveşte ponderea limită a cheltuielilor alimentare, aceasta se justifică numai pentru colectivităţi determinate (care pot să se extindă până la dimensiunea populaţiei unei ţări) dar nu poate fi luată ca argument în afara colectivităţii date. Realitatea arată că structura cheltuielilor de consum ale populaţiei diferă, într-o măsură mai mare sau mai mică, chiar şi atunci când avem de-a face cu ţări cu nivel de dezvoltare economică foarte apropiat, această structură depinzând de mărimea preţurilor şi tarifelor diverselor grupe de mărfuri şi servicii, de existenţa sau inexistenţa de facilităţi în procurarea unora etc.

O treaptă nouă în determinarea nivelului minim de trai a constituit-o metoda Leyda (după locul său de origine), la elaborarea căreia au contribuit olandezii Goedhart, Halberstadt, Kapteyn, Van Praag şi alţii. Spre deosebire de celelalte metode, care pornesc de la date şi concluzii furnizate de specialişti sau de institute de specialitate, aceasta din urmă este concepută pe aprecierile unui eşantion din populaţia ţării, deci are un pronunţat caracter subiectiv.

Experienţa internaţională arată existenţa unui evantai larg de structuri ale nevoilor de consum luate în considerare la stabilirea bugetelor minime de familie. În unele ţări cu economie slab dezvoltată (ca de exemplu Bolivia) bugetul respectiv este foarte restrictiv, cuprinzând consumul alimentar, îmbrăcămintea şi locuinţa. În multe din ţările dezvoltate (între care Marea Britanie, Canada, Suedia), orientarea este spre o definire relativă a minimului[17)], în schimb în SUA continuă să fie definit un nivel minim absolut.

Metodele utilizate pentru determinarea nivelului minim de trai îşi găsesc explicaţia într-o serie de relaţii. Dacă se porneşte de la bunăstare, care poate fi notată cu U, aceasta este dependentă, în principal, de venituri, vector ce poate fi notat cu y. Ca urmare, apare relaţia funcţională U=U(y). Dacă pe scara bunăstării, un nivel δ (nivel critic) este identificat ca graniţă a sărăciei, atunci ceea ce corespunde nivelului minim de trai y este definit ca soluţia lui U(y) = δ. Desigur, U depinde şi de alte elemente ca, de exemplu, mărimea familiei, vârsta fiecărui membru (şi mai ales a copiilor) ş.a.

Cerinţa esenţială a unora din metodele menţionate este cunoaşterea valorii lui y, în raţionamentele care au în vedere nevoile de bază şi aleg un „coş" de alimente, C_o, suficient pentru a asigura supravieţuirea, precum şi alte cheltuieli (pentru îmbrăcăminte, chirie), notate cu OC_o, pragul sărăciei, yδ, poate fi exprimat astfel[18)]:

---

17) În Canada, bunăoară, sunt socotite sărace familiile ale căror cheltuieli pentru alimente, locuinţă şi vestimentaţie depăşesc 70% din veniturile băneşti; în Suedia şi în alte ţări din Europa se consideră prag al sărăciei nivelul de venituri egal cu 50% din venitul mediu pe ţară.

18) A se vedea studiul publicat de Aldi J., M. Hagenaors şi Bernard MS Praag în „The

$$Y\delta = C_o + OC_o$$

Principiul general U(yδ) = δ constă de această dată în alegerea unei funcţii lineare U(y) = y, iar δ = C_o + OC_o. Acest prag al sărăciei se referă, în mod evident, la sărăcia absolută.

Bazându-se pe relaţia de mai sus, Orshansky a transformat costul alimentelor (C_o) într-un nivel al veniturilor prin multiplicarea raportului alimente – venit (C_δ/y) din societate. În final, limita sărăciei poate fi văzută ca rezultând din principiul general de tipul:

$$U(y) = y \quad Y\delta = C_o\,[(c/y)]^{-1},$$

în care:

c = consumul alimentar mediu;

y = venitul mediu.

Raportul cheltuieli pentru alimente – venit cunoaşte valori diferenţiate, în principal datorită mărimii venitului; cu cât acesta este mai mare cu atât cota (procentuală) de venit destinat cumpărării de produse alimentare este mai mică.

Pragul sărăciei poate să derive şi din funcţia lui Engel, prin acordarea unei valori maxime, y_o, pentru proporţia cheltuielilor alimentare în totalul veniturilor; potrivit unui asemenea raţionament, dacă într-o familie proporţia alimente-venit este mai mare decât y_o, această familie este considerată săracă; nemodificarea proporţiei odată cu creşterea veniturilor pune sub semnul întrebării un asemenea mod de apreciere a nivelului minim de trai.

Pragul sărăciei, definit ca un procent din venitul mediu la nivel naţional, poate fi exprimat prin următoarea formulă:

$$Y_\delta = \tau_o \exp(y_o) \quad (0 \leq \tau_o < 1),$$

În care:

τ_o = cota dintr-o unitate monetară de venit mediu apreciată că reprezintă discrepanţa pragului de sărăcie faţă de venitul mediu;

y_o = venitul mediu.

În varianta metodei subiective (cea care are ca punct de pornire perceperea situaţiei de către populaţie) este de reţinut faptul că veniturile stau la baza percepţiei situaţiei şi aprecierile pot fi grupate în următoarele răspunsuri: foarte proastă, proastă, nesatisfăcătoare, satisfăcătoare, bună, foarte bună.

Ca urmare, este posibilă utilizarea ordonării răspunsurilor potrivit sistemelor de quantile într-un interval finit. Notând răspunsul unei persoane

Review of Income and Woelth", serie 31, nr. 2 din iunie 1985.

ipotetice cu t, înseamnă că pe scara mărimii veniturilor, totalul răspunsurilor capătă valori de la y_1t la y_6t, corespunzător celor şase aprecieri menţionate. În final, quantila se reduce la:

$$U_t\,(y_it) = (i - 1/2)/6 \quad (i = 1, \ldots 6)$$

Este de subliniat că, în cadrul acestei metode, perceperea relaţiei dintre venit şi situaţia fiecărei familii diferă foarte mult în funcţie de venit, de grupul social din care face parte, de condiţiile de trai anterioare ş.a.

Datele rezultate din folosirea metodelor prezentate mai sus reprezintă valori ale pragului sărăciei absolute (metoda bazată pe normative de consum, cea care are ca presmisă ponderea cheltuielilor pentru satisfacerea nevoilor de consum alimentar), sau valori ale pragului sărăciei relative (în special când se recurge la raportul dintre veniturile efective pe familie şi cele medii); metoda căreia îi este proprie culegerea de informaţii de la populaţie poate furniza date cu privire la ambele forme ale sărăciei.

În prezent în ţara noastră – aflată în tranziţia la economia de piaţă – datorită dezechilibrului însemnat între cerere şi ofertă la o serie de mărfuri şi de servicii cu rol mare în consumul populaţiei, fluctuării preţurilor şi tarifelor, din care cele mai multe au înregistrat şi cunosc creşteri puternice dar în proporţii diferite metodele de determinare a nivelului de trai care se sprijină pe datele statistice din trecut nu par a fi indicate să fie folosite sau dacă se utilizează se impune aplicarea de ajustări suplimentare la o serie de elemente de calcul. Bunăoară, aplicarea metodei bazate pe ponderarea cheltuielilor minime pentru alimente cu ceea ce rezultă din raportul 100/ ponderea acestor cheltuieli, nu este indicată din mai multe motive între care:

1. În anii anteriori (chiar şi în prezent), consumul alimentar – aşa cum este evidenţiat în bugetele de familie – a fost şi este marcat de lipsa sau insuficienţa unor produse, de substituiri ale unor produse cu altele, de speculă practicată în anumite situaţii şa într-un cuvânt, consum respectiv a fost şi este departe de a ilustra o situaţie normală, cum se cere atunci când se aplică o asemenea metodă; procesul de normalizare a structurii consumului mai durează şi orice luare în considerare a ceea ce a fost sau este nu duce la o concluzie cu valabilitate pentru o perioadă mai lungă şi cu atât mai mult pentru viitor;

2. În timpul scurs după decembrie 1909, luând în considerare situaţia de pe piaţa ţărănească, preţurile şi tarifele la mărfuri şi serviciile destinate consumului personal şi familial au cunoscut creşteri în proporţii mari şi diferite, determinând schimbări sensibile în ponderea diverselor grupe de cheltuieli din bugetele de familie; în mai 1993, pe grupe mari, indicii lunari ai preţurilor de consum al populaţiei au fost, comparativ cu octombrie 1990 (100), următorii 2976,7 la produse alimentare, 2361,7 la mărfuri nealimentare, 1746,3 la

servicii[19)], în plus, înainte de a trece la cea de-a doua etapă a liberalizării preţurilor (aprilie 1991), indicii lunari ai preţurilor la mărfurile nealimentare şi într-o oarecare măsură la servicii au crescut mai repede decât cei ai produselor alimentare; ulterior situaţia s-a inversat dar, au continuat să se producă modificări de ritm, aşa cum arată seriile de indici lunari ai preţurilor de consum al populaţiei, calculaţi faţă de luna anterioară[20];

3. Schimbările care au avut şi continuă să aibă loc în regimul de preţuri datorită eliminării, în trepte sau totale, a subvenţiilor (la producător) de la bugetul de stat, introduceri TVA vizează, în proporţii diferite, cele trei mari grupe de mărfuri şi servicii destinate populaţiei şi în consecinţă, au provocat şi vor antrena modificări sensibile în ponderarea diverselor cheltuieli în totalul cheltuielilor de consum.

În asemenea condiţii metoda cea mai adecvată pentru determinarea minimului de trai din ţara noastră şi pentru a stabili (cu ajutorul datelor referitoare la venituri) numărul celor săraci se dovedeşte a fi metoda normativă. Bazându-se pe parametrii fizici, cantitativi, această metodă permite stabilirea în orice moment, a minimului de venituri necesare prin ponderea cantităţilor respective cu preţurile şi tarifele din momentul avut în vedere.

În legătură cu această metodă, problemele care s-au pus şi se pun în faţa celor care o aplică sunt cele referitoare la „coşul" de produs şi servicii pentru care se stabilesc normative de consum şi mai ales cele care vizează determinarea cantităţilor (normativelor), ce trebuie luate în calcul din fiecare produs şi serviciu, precum şi problemele legate de „scalele" (coeficienţii) de echivalenţă.

În privinţa coşului „este de arătat că sursa de inspiraţie cea mai bună o constituie bugetele de familie, acestea oglindind deprinderile de consum şi structura consumului efectiv. În situaţii de dezechilibru mare între cerere şi ofertă la anumite produse şi servicii, când minusurile se află în zona ofertei, aceste bugete conţin un viciu: nu oferă o imagine a ceea ce populaţia ar consuma în condiţii lipsite de constrângeri.

Stabilirea normativelor este o operaţie care conţine o serie de imperfecţiuni. Dacă la unele grupe (în principal cele alimentare), cantităţile ce se iau în calcul se bazează pe fundamentări riguroase, pe concluziile specialiştilor în nutriţie, la alte, determinări cantitative rezultă din experienţa şi informaţia statistică. În cea de-a doua situaţie se află multe din normativele de consum personal şi familial, între care cele referitoare la îmbrăcăminte şi încălţăminte, dotări gospodăreşti (mobilier, lenjerie de pat, alte produse textile din gospodării, aparatură electrocasnică etc. la produse folosite pentru

---

[19)] *Comisia Naţională pentru Statistică, Buletin statistic de preţuri nr. 5/1993.*

[20] *După aprilie 1991, în multe luni, la produsele alimentare, aceşti indici au crescut mai încet decât cei ai mărfurilor nealimentare sau cei ai serviciilor.*

întreţinerea şi curăţenia casei pentru imaginea personală, la diverse servicii (transport, reparaţii, sănătate cultură etc.).

Metodele bazate pe luarea în considerare a ponderei uneia sau mai multor componente fundamentale ale consumului personal, cele care au în vedere un anumit procent din venitul mediu, precum cea clădită pe perceperea nivelului de trai de către populaţie pot – după părerea noastră – să aibă relevanţă în condiţiile când oferta de mărfuri şi de servicii va fi mult mai bogată. În asemenea condiţii folosirea mai multor metode de determinare a nivelului minim de trai şi a dimensiunilor sărăciei nu conţine nimic artificial şi devine chiar necesară.

În viitor, în condiţii de stabilitate economică, când datorită unui anumit echilibru cererea şi între oferta pe piaţa bunurilor şi serviciilor de consum personal, este de presupus că structura cheltuielilor de consum nu va cunoaşte modificări semnificative frecvente, se va impune metode structurale în principal varianta care are la bază ponderea cheltuielilor pentru procurarea de bunuri alimentare în ansamblul cheltuielilor pentru consumul personal şi familial. Virtuţiile acestei metode (între care marea operativitate în determinarea nivelului minim de trai) sunt evidente şi decurg din relaţia strânsă cu situaţia reală a cheltuielilor de consum ale populaţiei şi din caracterul său sintetic.

Cu toate că actualele condiţii din ţara noastră nu sunt propice pentru utilizarea metodei structurale, folosirea sa nu trebuie exclusă, rezultatul ce se obţine putând fi o mărime de comparat. Într-o poziţie similară se află şi rezultatele metodei subiective, respectiv concluziile desprinse din prelucrarea răspunsurilor obţinute prin efectuarea (în luna noiembrie 1991) şi aprilie 1993 de anchete pe un eşantion de familii, la nivel naţional.

Prin aspectele şi elementele care intervin în determinarea sa, indiferent de metoda utilizată, orice prag al sărăciei întruneşte cu greu consensul diverselor categorii de specialişti, dar este de arătat că aceasta este necesar să fie stabilit fiind indispensabil în analiza situaţiei populaţiei în diverse momente ale evoluţiei economico-sociale. Determinarea pragului sărăciei, furnizează indicii cu privire la eficacitatea măsurilor întreprinse pentru atenuarea consecinţelor fenomenului respectiv, oferă repere pentru identificarea celor mai afectate grupe de populaţie, permite estimarea costurilor cerute de satisfacerea unor nevoi stringente ale populaţiei şa.

3. Scalele de echivalenţă – instrument de determinare a minimului de trai al unei familii

Nivelul minim de trai (exprimat valoric) are relevanţă în special atunci când se referă la familie şi nu la persoană. În fapt, familia este comunitatea cea mai mică în care trăieşte fiecare persoană şi care presupune foarte multe consumuri comune, cum ar fi cheltuielile pentru prepararea hranei, pentru

locuinţă (cu toate dotările şi eforturile de întreţinere pentru asigurarea funcţionalităţii sale) etc. Totodată, în familie copiii sunt întreţinuţi, în general, de către părinţi, aportul lor la venituri întruchipând, într-o serie de situaţii, forma alocaţiei de stat pentru copii, a bursei (în cazul când aceştia sunt elevi sau studenţi), a pensiei de urmaş, de întreţinere[21)].

Prin particularităţile consumului în familie, multe din cheltuielile impuse de existenţa unei persoane oarecare nu se află într-o proporţie directă cu numărul membrilor de familie din care face parte[22]. Practica arată că în oricare colectivitate cota cheltuielilor comune ce revine unui membru cunoaşte o descreştere în măsura în care numărul membrilor sporeşte, fără însă ca acest raport de proporţionalitate inversă să se manifeste perfect. În cazul copiilor, experienţa a arătat că, într-o familie, cel de-al doilea copil, mai ales când este de acelaşi sex şi la o diferenţă mică de vârstă, antrenează cheltuieli mai mici decât primul[23]; comparativ cu cel de-al doilea copil, cel de-al treilea implică cheltuieli mai ridicate, decurgând – între altele – din nevoia suplimentară de spaţiu locativ, de mobilier, de lenjerie de pat etc.; comportamentul cheltuielilor pentru cel de-al patrulea copil este aproximativ acelaşi ca în cazul celui de-al doilea.

Ţinându-se seama de această realitate, în practica diverselor ţări, pentru a simplifica procesul de determinare a nivelului minim de trai al familiilor de mărimi şi structuri diferite se apelează la scale (coeficienţi) de echivalenţă. Acestea sunt rodul valorificării cunoştinţelor unor specialişti şi al sintetizării rezultatelor unor cercetări empirice.

Caracteristica generală a scalelor de echivalenţă este aceea că permite obţinerea de rezultate concludente pornind de la un singur parametru (cheltuielile strict necesare unui adult), indiferent de mărimea familiei. De

---

21) Există şi alte mijloace prin care statul intervine pentru uşurarea eforturilor financiare ale părinţilor şi anume: asigurarea de abonamente cu tarife reduse pentru elevi şi studenţi la transportul în comun; acordarea de călătorii gratuite pe calea ferată, din localitatea de studii până la locul de reşedinţă al părinţilor şi invers, la începutul şi sfârşitul vacanţelor şcolare; subvenţionarea procurării de rechizite şcolare de către anumite categorii de elevi ş.a.

22 Un asemenea aspect este pus în evidenţă de înseşi cerinţele privind consumul alimentar, de numărul de calorii necesare unui organism uman în funcţie de vârstă, greutate, eforturi şi altele. Potrivit concluziile unor specialişti, copiii între 1 şi 3 ani au nevoie, în decurs de 24 de ore, de 1.300 calorii, cei între 4 şi 6 ani – de 1.700 calorii, între 7 şi 9 ani – de 2.100 calorii; necesarul de calorii, în funcţie de vârstă, este în creştere până la vârstă de 20 de ani la băieţi şi până la 15 ani la fete (a se vedea Iulian Mincu, Alimentaţia raţională a omului sănătos, Bucureşti, Editura Medicală, 1975).

23 Este cunoscut, între altele, că multe articole de îmbrăcăminte şi de încălţăminte, rezultate sau cu un grad scăzut de uzură, rămase de la primul copil sunt purtate de următorul sau chiar şi de ceilalţi.

exemplu, dacă venitul necesar unui adult (cap de familie) pentru a-şi asigura minimul de trai este considerat unitate (1), acesta devine 1,7 în cazul unei familii constituită din două persoane (soţ şi soţie) şi 2,2 când familia este formată din trei persoane (soţ, soţie şi un copil până la 15 ani). Unele scale de echivalenţă ţin seama nu numai de mărimea familiei, ci şi de variaţia nevoilor în funcţie de vârsta membrilor acesteia (în special a copiilor).

Din multiplele pachete de scale de echivalenţă utilizate în lume, considerăm util să menţionăm câteva şi anume:

- pe cel folosit de organisme ale OCDE, după care:
  - 1 adult (cap de familie) = 1,0;
  - ceilalţi adulţi = 0,7 (fiecare);
  - copiii = 0,5 (fiecare)
- - pe cel denumit Oxford şi care operează cu:
  - 1,0 pentru primul adult (capul familiei);
  - 0,7 pentru cel de-al doilea adult (soţie);
  - 0,5 pentru copiii sub 15 ani;
  - 0,7 pentru copiii peste 14 ani.
- pe cel folosit în Suedia şi care se caracterizează prin următoarele echivalări:
  - 1 adult (cap de familie) = 1,0;
  - 2 adulţi (soţ şi soţie) = 1,8;
  - copiii între 0-9 ani = 0,30 (fiecare);
  - copiii între 10-15 ani = 0,45 (fiecare);
  - copiii între 16-17 ani = 0,60 (fiecare).

Scala de echivalenţă adoptată de organul central de statistică din ţara noastră (Comisia Naţională pentru Statistică) pentru diversele sale nevoi este următoarea:

- 0,25 pentru copiii sub un an;
- 0,40 pentru copiii între 1 şi 2 ani;
- 0,60 pentru copiii între 3 şi 6 ani;
- 0,70 pentru copiii între 7 şi 10 ani;
- 0,90 pentru copiii între 11 şi 14 ani;
- 1,00 pentru persoanele de 15 şi peste 15 ani şi persoanele inactive (inclusive cele de peste 65 de ani);
- 1,50 pentru persoanele încadrate în grupa I de muncă (minerii şi alte categorii de personal care lucrează în subteran, cei ce execută prelucrarea minereurilor radioactive, scafandri, chesonieri, personalul de pe platformele de foraj marin, sticlarii care prelucrează topitura de sticlă prin suflarea cu gura şi fasonarea acesteia, personalul care lucrează în leprozerii ş.a.);

- 1,30 pentru persoanele încadrate în grupa a II-a de muncă (minerii şi celelalte categorii de personal care lucrează în subteran, în minele de sare, cei ce execută drumuri la adâncimi mai mari de 8 m, sudorii care acţionează în interior la nave, cazane, conducte, cilindri de locomotive etc., personalul care execută operaţii de curăţire de canale subterane, coşuri industriale, canale de fum, canale de la unităţi de celuloză, instalaţii de rafinării ş.a);
- 1,10 pentru persoanele încadrate în grupa a III-a de muncă (toţi cei ce nu se încadrează în grupele I şi II de muncă).

În cazul adulţilor, diferenţierea scalei de echivalenţă în funcţie de grupa de muncă constituie o necesitate atunci când este vorba de drepturile de pensionare, dar sunt mai puţin operante când se determină nivelul minim de trai pe care se fundamentează politica de protecţie socială.

Scalele de echivalenţă pot fi aplicate la determinarea minimului de cheltuieli alimentare pornind de la cerinţele stricte ale unei persoane devenite etalon (şi notate cu 1) şi ca urmare pot servi la stabilirea cheltuielilor minime pentru alimente, cheltuieli ce se iau în calcul atât în cazul metodei normative cât şi al celei structurale sau pot fi extinse şi asupra altor grupe de cheltuieli, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă ş.a.

În calculul minimului de trai efectuat de colectivul de cercetători din Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii pentru familiile constituite din 1 până la 3 şi din 5 şi peste 5 persoane s-a apelat la scala de echivalenţă Oxford (menţionată mai înainte), valorile unitare derivând din minimul de trai al familiei constituite din patru persoane. Colectivul de cercetători a optat pentru această scală din următoarele motive:

- exprimă, după opinia respectivului colectiv, raportul real dintre cheltuielile aferente fiecărui membru de familie, aspect pus în evidenţă de faptul că această scală este similară (cu mici diferenţe) de cea folosită de OECD, precum şi de cea recomandată de UNICEF;
- este sintetică şi în consecinţă asigură o mai mare omogenitate elementelor de calcul; scalele cu o gamă mai largă de coeficienţi, diferenţiaţi în funcţie de vârsta copiilor şi eventual de sexul acestora, ar fi mai puţin operante la nivelul colectivităţilor umane.

CAPITOLUL II – PREMISE ALE STABILIRII NIVELULUI MINIM DE TRAI ÎN ROMÂNIA

Pentru a formula concluzii cât mai bine fundamentate cu privire la nivelul minim de trai în România, colectivul de cercetători a recurs atât la metoda normativă cât şi la cea structurală şi la cea subiectivă (bazată pe aprecierile persoanelor într-un eşantion de familii), deşi faţă de ultimele două au fost formulate (în capitolul anterior) anumite rezerve. O atenţie aparte a fost acordată, bineînţeles metodei normative exploatându-se insistent posibilităţile pe care le oferă aceasta în condiţiile actuale.

Elemente mai mult sau mai puţin stabilite, cum ar fi starea materială şi sursele principale de venit, au determinat pe autori să insiste, în analiza lor, asupra familiilor de salariaţi şi de pensionari din mediul urban, mediu în care locuieşte peste jumătate din populaţia ţării (54,3 % în iulie 1990, 54,4% în ianuarie 1992) şi mai puţin asupra familiilor de ţărani. Într-un anumit fel, întâietatea acordată salariaţilor şi pensionarilor de la oraşe se justifică şi prin aceea că aceştia reprezintă principalele categorii vizate de politicile de protecţie socială. În cazul ţărănimii, reaşezarea proprietăţii asupra pământului proces în desfăşurare, modifică, odată cu starea sa materială, mărimea şi structura veniturilor precum şi dimensiunile şi structura cheltuielilor strict necesare.

1. Elementele de calcul caracteristice metodei normative

Ţinându-se seama de particularităţile consumului mai ales al celui alimentar s-a avut în vedere o familie în care adultul, cap de familie, este angajat într-o activitate care necesită un efort mediu[24], considerând că aceasta predomină în economie. Din cercetările specialiştilor în nutriţie rezultă că numărul de calorii ce trebuie asigurat, în 24 de ore, persoanele care depun un asemenea efort variază între 2700 şi 3200; calculul nivelului minim de trai s-a făcut pe 2700 calorii[25].

---

[24] *Potrivit studiilor elaborate de specialişti (a se vedea: Iulian Mincu, Alimentaţia raţională a omului sănătos, Editura Medicală, Bucureşti 1975, Mircea Diaconescu, Alimentaţia raţională a omului, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1975, Mircea Diaconescu, Alimentaţia raţională, Editura Militară, Bucureşti 1979), între activităţile care implică un asemenea efort se înscriu cele de: acar, sudor, instalator, cizmar, cofetar, mecanic de locomotivă, excavatorist, strungar, conducător troleibuze ş.a.*

[25] *Pentru persoanele care desfăşoară activităţi uşoare (cele care implică munci sedentare, ca, de exemplu, cea de funcţionar, de profesor ş.a.) necesarul de calorii, în 24 de ore, variază între 2100 şi 3100, după unii specialişti ajungând până la 3200 calorii.*

Între ipotezele avute în vedere la stabilirea nivelului minim de trai în ţara noastră se mai înscriu: luarea ca etalon a familiei constituite din 4 persoane (media rezultată din bugetele de familie fiind de 3,6 persoane pe ansamblu şi de 3,7 persoane pentru familiile de muncitori) iar pentru pensionarii de asigurări sociale de stat familii formate din 2 persoane, media fiind de 1,6.

În scopul determinării nivelului minim de trai au fost estimate normative de consum (pe persoană sau pe familie, în funcţie de modul de utilizare a bunurilor) pentru produsele alimentare (anexa nr.1), îmbrăcăminte şi încălţăminte (anexele nr. 2,3,4 şi 5), mobilă (anexa nr.6), aparatură electrocasnică (anexa nr.7), articole electrice de uz gospodăresc (anexa nr.8), articole tehnico-sanitare şi de higienă (anexa nr.9), articole textile pentru uzul casnic (anexa nr.10), veselă, tacâmuri şi articole de menaj (anexă nr. 11), produse pentru asigurarea curăţeniei (anexa nr.12), scule şi articole de uz gospodăresc (anexă nr.13) şi diverse tipuri de servicii (anexele nr. 14-19).

Minimul referitor la vestimentaţie s-a stabilit pe baza a două dimensiuni: una fiziologică care este şi cea determinantă şi alta socială, care decurge din nivelul de dezvoltare social-economică a ţării, din gradul de civilizaţie atins. Normativele propuse pentru acest capitol al consumului sunt, poate, cele mai discutabile deoarece strictul necesar de îmbrăcăminte şi încălţăminte este dependent în gradul cel mai mare, nu numai de caracteristicile antropometrice şi ortopedice ale fiecărei persoane de mediul (inclusiv cel climatic) în care trăieşte aceasta, ci şi de statutul său social, statut aflat într-o relaţie strânsă cu profesia capului de familie.

În determinarea cantităţilor minime de obiecte de îmbrăcăminte şi încălţăminte de care trebuie să dispună o persoană nu este lipsită de importanţă nici calitatea, în principal rezistenţa materialelor, din care se confecţionează aceste obiecte. În acelaşi timp nu trebuie uitat că un număr redus de consum, de cămăşi, de perechi de încăţăminte etc. determină o uzură rapidă şi de aici necesitatea înlocuirii lor la intervale mici şi invers.

Exemplificând unele din aspectele menţionate în cazul familiei de muncitori luată drept etalon, reiese că adultul (tatăl) are nevoie, în afară de un costum de lucru (care poate fi şi salopetă), de un costum de haine pentru sezonul rece, de pantaloni tip PNA 2 perechi (sacou şi canadiană pentru sezonul cald). În afară de haine, adultului îi este necesar un pantalon, a cărui durată de utilizare în stare bună poate varia între 5-6 ani dacă nu este folosit în alternanţă cu un pardesiu, cu o scurtă sau cu un pantalon puţin uzat şi între 6-8 ani în cealaltă variantă; la 3-4 ani se cere a fi înlocuit şi fularul, iar la 5-6 ani căciula.

În ceea ce priveşte lenjeria de corp, în afară de 4 pijamale în 3 ani sunt necesare cel puţin 5 cămăşi cu mânecă lungă, 3 perechi de indispensabili, 6 perechi de chiloţi şi 2 maieuri.

Încălţăminte, pe lângă 4-5 perechi de ciorapi şi şosete, orice adult are nevoie de cel puţin o pereche de ghete sau de o pereche de pantofi şi galoşi

pentru iarnă, o pereche pentru primăvară şi toamnă, o pereche de pantofi cu feţe din pânză sau de sandale pentru vară şi de o pereche de papuci de casă. Cu excepţia papucilor de casă care pot dura până la 5-6 ani, celelalte perechi de încălţăminte pot fi folosite, prin efectuarea de mici reparaţii anuale, până la 3 ani.

Pentru o femeie, soţie, mamă, salariată[26] şi gospodină, am apreciat că îmbrăcămintea strict necesară pe lângă hainele de lucru – este constituită din următoarele: rochii şi 2 fuste din ţesătură tip lână (cu o durată de folosire de 3 ani) pentru sezonul rece şi tot atâtea rochii şi fuste din ţesături tip bumbac şi PNA pentru sezonul cald. La acestea se adaugă un pantalon, o scurtă, un pardesiu, un taior, un pulovăr tip PNA, lenjeria de corp ş.a.

La încălţăminte, ţinând seama de variaţia temperaturii şi a fenomenelor meteorologice s-au luat în calcul următoarele: o pereche de ghete din piele sintetică (cu o durată de utilizare de maximum 2 ani), 2 perechi de pantofi (tot din piele sintetică) pentru 2 ani şi o pereche de sandale; totodată, s-a apreciat că anual se consumă cel puţin 8 perechi de ciorapi pantalon (lână + PNA) şi 6 perechi de şosete.

La copii, deoarece consumul de îmbrăcăminte şi încălţăminte este influenţat mult de procesul de creştere s-a considerat că durata de folosire a obiectelor cu asemenea destinaţii nu poate fi mai mare de unul sau doi ani, cu câteva excepţii când ajunge la trei ani în cazul fetei. Totodată, la stabilirea sortimentelor şi cantităţilor de îmbrăcăminte şi încălţăminte pentru aceştia s-a avut în vedere şi predilecţia lor pentru joacă, precum şi preferinţele pentru anumite modele.

În ceea ce priveşte locuinţa, la stabilirea minimului necesar s-a ţinut seama că acestea sunt chemate să îndeplinească mai multe funcţiuni, între care: loc de dormit de odihnă şi destindere, de pregătire şi servire a mesei, de asigurare a higienei şi a îngrijirii corpului. De aceea, în cazul unei familii de muncitori, constituită din 4 persoane, cu fată şi băiat s-a considerat că trebuie să aibă 3 camere, din care 2 dormitoare şi o cameră de zi (care serveşte şi ca dormitor pentru părinţi)[27].

Ca urmare a privatizării locuinţelor de stat, cea mai mare parte din locuitorii oraşelor au de achitat, lunar în locul chiriei o cotă parte din valoarea acestor locuinţe, valoare care – în cazul locuinţelor constituite din 3 camere (2 dormitoare şi o cameră de zi) – variază între 80000 şi 24000 de lei, în funcţie de gradul de confort, de anul realizării construcţiei de amplasament şi etaj.

---

[26] *Motivarea unei asemenea situaţii este dată de componenţa familiei după ocupaţie, aşa cum rezultă din bugetele de familie pentru salariaţi (1,627); a se vedea Bugetul de familie în trim. I 1993, Comisia Naţională de Statistică.*

[27] *Centrul de documentare pentru construcţie, arhitectură şi sistematizare, "Probleme şi tendinţe actuale în cercetarea şi proiectarea locuinţelor", 1991.*

Legat de locuinţă, de asigurarea condiţiilor pentru ca aceasta să-şi îndeplinească funcţiile menţionate mai sus, în afara existenţei unor anexe, bucătărie, cămară, grup sanitar, hol şi debara, au fost avute în vedere: minimul de mobilă, de lenjerie de pat, pături, plapume, de alte produse textile pentru încăperi (covoare, carpete perdele), de aparatură electrocasnică (frigider, aragaz, maşină de spălat rufe, fier de călcat, de aparatură electronică pentru informare şi petrecerea timpului liber (radio şi televizor); totodată au fost luate în considerare articole de menaj (veselă, tacâmuri, vase de pregătit hrană) strict necesare pentru persoane (în cazul familiei de salariaţi) şi pentru două (în cel al unei familii de pensionari) articole pentru asigurarea higienei personale şi a locuinţei, scule pentru unele reparaţii în casă ş.a.

În calculul cheltuielilor impuse de funcţionarea locuinţei au fost incluse şi sumele achitate pentru căldură, apă caldă, pentru gazele naturale utilizate la bucătărie, pentru energia electrică consumată cu iluminatul ş.a. în privinţa căldurii, ipoteza adoptată a fost aceea a caloriferelor încălzite prin sistemul central de termoficare.

În ceea ce priveşte remedierea defecţiunilor care apar în locuinţă, punctul de vedere adoptat a fost acela că multe din acestea (schimbarea de siguranţe, înlocuirea becurilor arse, a prizelor, a garniturilor defecte de la robinetele de apă şi chiar a oberteinerelor ş.a) se efectuează de către unul din membrii familiei şi deci în calculul venitului minim nu s-a luat decât costul materialelor sau pieselor.

Este de reţinut că, deşi multe din elementele care intră în dotarea locuinţei au valori iniţiale mari, datorită duratei de folosire – unele putând fi utilizate şi peste 30 de ani – au o participare relativ redusă în totalul cheltuielilor familiale lunare.

Una din remarcile care se impun a se face în legătură cu cele două grupe mari de elemente ce intră în consumul populaţiei – produse alimentare şi mărfuri nealimentare – este cea referitoare la preţurile avute în vedere. Deoarece, în actualele condiţii, preţurile diferă de la o localitate la alta şi de la o unitate la alta, soluţia adoptată a fost aceea a preţului mediu, aşa cum a fost determinat acesta, de Comisia Naţională pentru Statistică. La mărfurile nealimentare, întrucât nivelul minim de trai înseamnă limitare a manifestării preferinţelor, s-a considerat că este justificat să se ia în calcul preţul celor mai ieftine sortimente din fiecare produs.

Principalele categorii de servicii pentru care s-au estimat cheltuielile minime au fost cele referitoare la:

1) folosirea locuinţei şi consumul de energie electrică;
2) transportul urban şi interurban;
3) spectacole (teatru, cinema) şi cumpărarea de cărţi, ziare;
4) igienă personală (frizerie-coafură);
5) poştă – telecomunicaţii;

6) rechizite şcolare şi alte articole de papetărie;

7) îngrijirea medicală (medicamente);

8) repararea şi întreţinerea îmbrăcămintei şi încălţămintei;

Suplimentar, s-a avut în vedere şi tratamentul balnear (sau de odihna într-o staţiune).

Estimarea nivelului necesar al fiecărei categorii de cheltuieli s-a realizat empiric, pe baza datelor statistice existente, a informaţiilor obţinute prin efectuarea unor microanchete şi a unor anchete la nivel naţional sau recurgându-se la informaţii din bugetele de familie.

În ce priveşte transportul urban – luat în considerare numai pentru persoanele adulte (două) din cadrul familiei de salariaţi – s-a avut în vedere câte un abonament pe două linii[28].

Referitor la transportul interurban, s-a apreciat că fiecare persoană – adult, copil sau pensionar – efectuează o călătorie (copii la părinţi şi invers, nepoţi la bunici şi invers) dus – întors pe calea ferată, clasa a doua, cu acceleratul, pe o distanţă medie de 300 km.

Cheltuielile pentru servicii culturale au fost stabilite pornind de la aprecierea că o persoană adultă sau un copil vizionează, lunar, câte un film la cinematograf; merge de două ori pe an la spectacole de teatru, muzicale etc., vizitează un muzeu ş.a. Totodată, s-a considerat că, lunar, într-o familie de salariaţi sau de pensionari – se face un abonament la un ziar şi că numărul de cărţi cumpărate anual de o persoană, indiferent că-i adult sau copil, este de trei.

Serviciile de igienă şi estetică personală avute în vedere constau în: tunsul o dată la două luni al fetelor; coafarea la trei luni a femeilor adulte din familiile de salariaţi şi o dată la patru luni a celor din familiile de pensionari.

În ceea ce priveşte serviciile de poştă şi telecomunicaţii s-a ţinut seama de următoarele: 1. deoarece fiecare familie dispune de radio şi de televizor înseamnă că trebuie să plătească abonamentele corespunzătoare; 2. atât familia de salariaţi, cât şi cea de pensionari au aparat telefonic în cuplaj şi deci trebuie să achite un minimum de convorbiri telefonice; 3. lunar, familia expediază cel puţin o scrisoare la diverse persoane sau instituţii, iar anual cel puţin două colete. Aşa cum rezultă şi din practică, cu excepţia convorbirilor telefonice, serviciile de poştă şi telecomunicaţii nu depind decât într-o mică măsură de numărul membrilor de familie.

Cheltuielile implicate de rechizitele şcolare şi de alte articole de papetărie, cheltuieli întâlnite în familiile de salariaţi cu copii având vârstă şcolară, au fost determinate pe baza unei anchete efectuate în rândul elevilor;

---

[28] *S-a ţinut seama de faptul că, în principal, deplasările cu mijloacele de transport în comun la şi de la locul de muncă, sunt efectuate de persoane adulte; elevii au, în mod normal, unităţile şcolare în apropierea casei, iar pensionarii folosesc în mod sporadic aceste mijloace.*

o analiză bazată pe corelarea rezultatelor anchetei cu unele situaţii reale scoate în evidenţă supraestimarea de către cei chestionaţi a necesarului de asemenea material (a se vedea anexa nr.18). Ţinând însă seama că, în familii, pentru copii se fac şi alte cheltuieli, autorii au apreciat că supraestimările sunt anulate de neincluderea unor cheltuieli.

Serviciile de sănătate luate în calculul nivelului minim de trai au inclus, în principal, procurarea de medicamente iar pentru aceasta s-a pornit de la datele din bugetul de familie dar şi de la calculele efectuate pe baza elementelor din anexa nr.19[29].

Prestaţiile de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei pentru cele două tipuri de familii luate ca etalon (familia de salariaţi, compusă din patru persoane şi cea de pensionari compusă din două) au fost stabilite pornind de la ceea ce arată practica socială. Astfel, s-a considerat că, anual, fiecare membru de familie recurge la curăţatul unui costum de haine sau al unei rochii; pentru paltoane, pardesie şi scurte s-a apreciat că intervalul de curăţire este de patru ani.

Pentru încălţăminte, s-a avut în vedere că pentru fiecare pereche sunt necesare următoarele operaţii: aplicarea de flecuri de trei ori în decursul a doi ani, pingelirea o dată la trei ani şi realizarea unor reparaţii mici în fiecare an.

La stabilirea nivelului minim de trai, autorii au considerat necesar ca una din variante să includă şi cheltuieli pentru petrecerea concediului de odihnă într-o staţiune climaterică, în fiecare an sau o dată la doi sau trei ani (în cazul familiei de salariaţi), sau pentru tratamentul balnear (în cazul familiei de pensionari).

2. Premise ale determinării minimului de trai pe baza metodei structurale

Elementul principal în utilizarea metodei structurale de determinare a nivelului minim de trai este ponderea cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor de consum, pondere reieşită din bugetele de familie. Aşa cum s-a menţionat în capitolul anterior, procesele economice care au loc, în etapa actuală, în ţara noastră, determină modificarea sensibilă, de la o perioadă la alta, a acestei ponderi. Bunăoară, în bugetele de familie ale salariaţilor, în medie lunară, cheltuielile pentru alimente (inclusiv băuturi şi contravaloarea consumului din resurse proprii) au constituit 51,4% în 1991, 55,9% în 1992 şi 58,6% în trim. I 1993. Dacă se ia în considerare ponderea din trimestrul I 1993, înseamnă că cheltuielile minime pentru asigurarea de produse alimentare trebuie înmulţită cu 1,71 (coeficient rezultat din raportul 100/58,6).

---

[29] *Din confruntarea evaluărilor făcute pornind de la bugetele de familie (trim. I 1993) cu ceea ce a rezultat din utilizarea elementelor cuprinse în anexa nr. 19 reies unele diferenţe, şi de aceea am ales o sumă intermediară (apropiată de medie).*

Cheltuielile minime pentru produse alimentare se determină după procedeul metodei bazate pe normative, pornindu-se de la cantităţile şi structura necesară unui consum zilnic minim de calorii.

Schimbările sensibile de pondere ale cheltuielilor pentru alimente în totalul cheltuielilor de consum pun în evidenţă posibilităţile limitate de utilizare, în prezent, a metodei structurale.

În condiţiile actuale, metoda subiectivă de determinare a nivelului minim de trai (cea bazată pe estimare, de către persoanele ce compun un eşantion, a sumei de bani necesare pentru asigurarea strictului necesar) este, de asemenea – după părerea autorilor – neindicată cel puţin din două motive şi anume:

- aprecierile făcute de subiecţi sunt puternic marcate de starea de nelinişte, mai degrabă de „grija zilei de mâine” caracteristică unei părţi foarte mari din populaţie ca urmare a efectului negativ al diverselor fenomene economice asupra veniturilor şi asupra puterii de cumpărare a acestora;
- involuţiile petrecute într-un timp scurt în anumite sfere ale nivelului de trai, noua realitate a preţurilor, greu de suportat de toţi cei obişnuiţi cu preţuri fixe şi unice etc. deformează modul de percepere a condiţiilor de viaţă.

CAPITOLUL III – VARIANTE ALE NIVELULUI MINIM DE TRAI

Pe baza metodei normative a fost determinat nivelul minim de trai decent (a se vedea anexa nr. 21), aceasta constituind un reper referitor la condiţiile limită pe care ar fi de dorit să le aibă asigurate oamenii; sortimentele de bunuri, serviciile şi cantităţile luate în calculul acestui minim permit un trai care nu numai că exclude lipsa mijloacelor materiale necesare existenţei, dar le presupune, într-o măsură normală din punct de vedere biologic[30] şi înglobează în plus elemente ce satisfac cerinţe de ordin spiritual.

Revenind la consumul de produse alimentare, capitolul asupra căruia există destulă certitudine în ceea ce priveşte cantităţile necesare pentru menţinerea organismului uman într-o stare de echilibru fizic şi psihic normal, constatăm că, potrivit datelor statistice, în ţara noastră media anuală a consumului de carne şi produse din carne pe o persoană nu a depăşit 62 kg., respectiv 170 gr. pe zi şi că media consumului de asemenea produse s-a plasat, în majoritatea anilor, sub 55 kg., ceea ce înseamnă un consum mediu zilnic de aproximativ 150 gr. De aici rezultă că o familie constituită din 4 persoane are un consum lunar de cel mult 18 kg. de carne şi produse din carne, în loc de 24 kg. cât ar însuma dacă acest consum mediu zilnic ar fi de 200 gr[31]. Dacă se iau în considerare carnea tăiată în abatoare, preparatele din carne, precum şi importul de carne de vită şi de conserve din carne din anii cu rezultate de vârf se constată că nu au fost întrunite condiţiile nici pentru a asigura consumul de 150 gr/zi/persoană pentru cele peste 23 milioane locuitori ai României.

O situaţie similară o întâlnim şi la alte produse alimentare, între care se înscriu legumele, fructele ş.a. La fructe, bunăoară, consumul mediu anual pe persoană, înregistrată în anii 80, a oscilat, cu unele excepţii, între 53-54 kg, ceea ce înseamnă circa 148 gr. zilnic, deci cu peste 50 gr. mai puţin decât rezultă din normativ.

De aici a decurs necesitatea construirii unui nivel minim de trai adaptat la situaţia reală, denumit de colectivul de cercetători „nivel minim ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei naţionale în etapa actuală” (a se vedea anexa

---

[30] *Desigur, la multe din produsele alimentare autorii au luat în calcul nu sortimente superioare din punct de vedere calitativ şi care au preţuri mari, ci produse accesibile sub aspectul preţurilor. Astfel, la carne şi produse din carne s-au avut în vedere: carne de porc şi carnea de vacă de calitatea a II-a, carnea de pui de calitatea I, parizerul şi salamul Bucureşti.*

[31] *Opinii autorizate, între care şi cea a profesorului Iulian Mincu, apreciază că, zilnic, consumul normal de carne şi peşte (exceptându-se tot ce este grăsime) pentru un adult trebuie să fie de 300 gr. (în greutate iniţială, înainte de preparare).*

nr. 21) şi poate fi considerat ca nivel minim posibil de asigurat, ţinând seama şi de obiceiurile de consum. Acest minim se distinge de cel decent prin următoarele:

- la unele din grupele de produse alimentare au fost luate în calcul cantităţi mai mici (corespunzătoare celor care rezultă din realitate), iar pentru respectarea numărului de 2700 calorii a fost majorată cantitatea de pâine şi produse de panificaţie (în principal de pâine) până la nivelul consumului real (din bugetele de familie);
- la mobilier, pornindu-se de la considerentul că familia luată ca etalon este constituită de mai mulţi ani şi deci dispune de mobilier cumpărat în anii anteriori (la preţuri mai mici), cheltuielile au fost diminuate cu ¼;
- din motive similare, au fost diminuate, cu 1/3, cheltuielile pentru: aparatură electrocasnică; articole pentru uz gospodăresc; articole tehnico-sanitare (o parte din acestea fiind cuprinse în rata lunară de achitare a locuinţei); articole textile de uz gospodăresc; veselă, tacâmuri şi articole de menaj; scule şi articole de uz gospodăresc;
- în cheltuielile lunare de transport n-a mai fost inclusă cheltuiala pentru călătoria anuală a întregii familii dus-întors pe o distanţă de 300 km;
- în cheltuielile pentru poştă şi telecomunicaţii a fost reţinute numai abonamentul radio şi TV;
- la rechizite şcolare şi alte articole de papetărie, ţinându-se seama că cheltuielile estimate pentru nivelul minim de trai decent au fost determinate pe cantităţi apreciate de colectivul de cercetare cam mari (aceste cantităţi au rezultat dintr-un sondaj efectuat în rândul elevilor), cheltuielile au fost diminuate cu 30%;
- „alte cheltuieli", diferă – în mărime absolută – de ceea ce s-a luat în calcul la nivelul minim de trai decent datorită faptului că procentajul de 5% a fost aplicat la o sumă mai mică.

Ţinând seama de practica internaţională, de faptul că în determinarea proporţiilor sărăciei ţările dezvoltate pornesc de la cheltuielile cerute de satisfacerea nevoilor fundamentale (hrană, îmbrăcăminte – încălţăminte, locuinţă şi sănătate), a fost construit şi aşa-numitul „prag de subzistenţă". Aceasta se deosebeşte de „nivelul minim de trai ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei naţionale" prin următoarele:

- cheltuielile pentru mobilier au fost reduse la jumătate;
- aparatura electrocasnică avută în vedere este constituită numai dintr-un fier de călcat;
- cheltuielile pentru articolele de uz gospodăresc, tehnico-sanitare, textile pentru uz casnic, pentru veselă, tacâmuri, articole pentru menaj au fost diminuate la jumătate;

- cheltuielile pentru servicii culturale au fost eliminate în întregime, acestea neînscriindu-se în categoria de cheltuieli pentru satisfacerea de nevoi fundamentale;
- cheltuielile de igienă personală înglobează numai costul tunsului a doi bărbaţi (tatăl şi băiatul);
- cheltuielile pentru rechizite şcolare şi alte articole de papetărie au fost diminuate cu ¼ faţă de cele luate în calculul „nivelului minim ajustat";
- cheltuielile pentru energia electrică reprezintă mai puţin de 1/3 din cele întâlnite la celelalte două minime, fapt explicabil prin inexistenţa unor mari consumatori de energie electrică: frigider, radio, TV;
- „alte cheltuieli" se înscriu cu o contribuţie mai redusă deoarece suma asupra căreia s-a aplicat procentajul de 5% este inferioară celorlalte niveluri minime.

Trebuie menţionat că la o serie de capitole importante de cheltuieli şi anume cele referitoare la: alimente, îmbrăcăminte-încălţăminte, produse de uz gospodăresc (detergenţi, săpun ş.a.), transport, servicii de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei, întreţinerea locuinţei, medicamente ş.a. cheltuielile sunt egale cu cele de la „nivelul minim ajustat". Mai mult, unele din cheltuielile (cele referitoare la produsele de uz gospodăresc, la serviciile de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei, la întreţinerea locuinţei, la medicamente) sunt de aceeaşi mărime în toate cele trei niveluri.

În cazul familiei de pensionari (constituită din două persoane), diferenţele dintre cele trei niveluri minime de trai au rezultat din diminuarea cantităţilor la unele produse destinate consumului alimentar şi din neluarea în calculul „nivelului minim ajustat" şi al „pragului de subzistenţă" a cheltuielilor pentru: mobilier, aparatură electrocasnică, veselă, tacâmuri, şi articole de menaj, scule şi articole de uz gospodăresc, rechizite şi alte articole de papetărie, cele mai multe din acestea considerându-se ca fiind în gospodărie din perioada vieţii active.

Pragul de subzistenţă se diferenţiază de "nivel de trai minim ajustat" şi prin aceea că nu mai include nici un fel de servicii de poştă şi telecomunicaţii.

Şi în cazul familiilor de pensionari, unele cheltuieli se întâlnesc în aceeaşi mărime la toate cele trei niveluri; acestea se referă la produsele de uz gospodăresc, la serviciile de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei, medicamente, întreţinerea locuinţei şi chirie.

Privite sub aspectul structurii, cele trei niveluri minime valabile pentru o familie de salariaţi cu doi copii (ND = nivel de trai minim decent; NA = nivel de trai minim ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei naţionale; PS = prag de subzistenţă) se prezintă, pe baza preţurilor din ianuarie 1993, astfel (în %):

		ND	NA	PS
1	Cheltuieli pentru produse alimentare	53,2	52,1	55,9
2	Cheltuieli pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte	22,1	24,5	26,4
3	Cheltuieli pentru alte produse nealimentare (inclusiv medicamente)	10,2	8,7	5,7
4	Servicii	14,5	14,7	12,0

În cazul familiilor de pensionari formate din două persoane, structura este următoarea (în %):

		ND	NA	PS
1	Cheltuieli pentru produse alimentare	53,0	57,8	60,9
2	Cheltuieli pentru îmbrăcăminte şi încălţăminte	22,9	22,0	23,2
3	Cheltuieli pentru alte produse nealimentare (inclusiv medicamente)	13,7	7,7	7,0
4	Servicii	10,5	12,6	8,9

Reactualizarea celor trei niveluri minime de trai, prin utilizarea preţurilor şi tarifelor valabile în ianuarie 1993 şi a indicilor preţurilor de consum, arată că în mai a.c. acestea au fost, în cazul familiilor de salariaţi constituite din patru persoane, de 140700, 126600 şi respectiv 118000 de lei (a se vedea anexa nr. 21), fără a lua în calcul petrecerea concediului de odihnă într-o staţiunede litoral sau montană. Prin includerea în nivelul minim de trai decent (singurul care ar justifica, după părerea autorilor, o asemenea completare) a cheltuielilor ocazionate de un astfel de concediu într-o staţiune de litoral (de exemplu la Saturn), acesta ar ajunge (luând în considerare tarifele anunţate în aprilie 1993) la 144.800 de lei dacă s-ar efectua în fiecare an, la 142.700 în condiţiile realizării la doi ani şi la 142.000 când ar avea loc la trei ani. Concediul într-o staţiune de munte ar mări mult mai mult nivelul minim de trai decent.

Calculul nivelului minim de trai cu ajutorul metodei structurale, pornind de la premisele menţionate în paragraful 2 din Capitolul II, arată că, în mai 1993, pentru o familie de salariaţi formată din patru persoane, aceasta ar fi fost de 122.000 de lei, fiind cu 3,6% sub „nivelul minim ajustat” determinat pe bază de normative de consum.

Dacă se iau în calcul veniturile obţinute din munca în agricultură (în bani şi în natură), meserii, transport şi alte venituri din muncă, apreciate ca însumând circa 13.000 de lei (media lunară în trim. I 1993 a fost de aproape 10.500 de lei), înseamnă că veniturile băneşti necesare pentru acoperirea nivelurilor minime determinate pe bază de normative de consum (fără cheltuielile pentru petrecerea concediului de odihnă într-o staţiune) ar fi trebuit să fie, în mai 1993, de 138700, de circa 114600 şi respectiv de aproape 106.000 de lei. Pentru asigurarea nivelului minim de trai decent ar fi fost necesar ca fiecare din soţi să fi obţinut venituri superioare veniturilor salariale

medii nominale nete pe economie. Cu venituri la nivelul acestora (plus alocaţia pentru copii) nu s-ar fi asigurat nici nivelul minim de trai ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei. În cazul unui salariu mediu nominal net (plus alocaţia pentru copii), veniturile băneşti n-ar fi ajuns să acopere nici pragul de subzistenţă. Situaţia ar fi fost şi mai gravă dacă veniturile familiei ar fi fost constituite din unul sau chiar două salarii minime. Aproape de pragul de subzistenţă dar cu mult sub nivelul minim de trai ajustat în funcţie de posibilităţile reale din economie s-au situat şi acele familii în care unul din soţi a avut un venit egal cu media veniturilor salariale nete, iar celălalt un salariu minim.

Grafic, în câteva situaţii ipotetice, raportul dintre veniturile totale nete ale unei familii de salariaţi formată din patru persoane (părinţi + 2 copii) şi cele trei niveluri minime de trai se prezenta, în mai 1993.

În cazul pensionarilor de asigurări sociale de stat, pentru familiile constituite din două persoane, în luna mai 1993, nivelurile minime de trai au fost de: 63100, 49300 şi respectiv 46700 de lei (a se vedea anexa nr. 21). În condiţiile luării în considerare a cheltuielilor pentru o cură balneară, nivelul minim de trai decent (respectiv cel de 63100 de lei) ar ajunge la 64600 de lei dacă această cură este făcută în fiecare an, la 63900 de lei pentru o cură la doi şi la 63700 de lei pentru una la trei ani (tarifele folosite în calcul au fost cele valabile pentru vara anului 1993). Raportul dintre cele trei niveluri minime, fără a se include costul unei cure balneare în luna menţionată, şi veniturile unei asemenea familii (în câteva situaţii ipotetice).

Din raportul – exprimat grafic – dintre venituri şi cele trei niveluri ale minimului de trai se impune atenţiei în mod deosebit faptul că, în cazul familiilor de salariaţi constituite din patru persoane, chiar şi atunci când ambii soţi sunt salariaţi şi fiecare încasează o sumă echivalentă cu veniturile salariale medii nominale nete, veniturile totale se situează sub nivelul minim de trai decent.

O asemenea situaţie pune în evidenţă existenţa unei rupturi între venituri şi preţuri, acestea din urmă nemaifiind rezultatul relaţiei normale dintre cerere şi ofertă, ci mai degrabă efectul măririi lor artificiale sau al creşterii mai lente, decât este firesc, a veniturilor salariale. Astfel de dezavantaje îşi au explicaţia într-o mulţime de factori, toţi prezenţi în economia noastră din cauză că multe mecanisme ale economiei de piaţă nu au încă câmp de manifestare normală, că, deocamdată, piaţa muncii este imperfectă.

Parţial, aprecierea prezentată în aliniatul precedent este contrazisă de raportul dintre venituri şi nivelul minim de trai ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei, raport în care cele două mărimi sunt aproape egale, iar în cazul familiilor de pensionari, veniturile sunt mai ridicate. Un asemenea, raport arată, că există un anumit echilibru între cererea solvabilă şi ofertă, privită în mod global şi nu în structură, şi – în anumite limite – atestă o stare de „normalitate”, privită, bineînţeles, în contextul actual al economiei româneşti.

1. In situația în care ambii părinți au încasat, ca salariați, sume lunare echivalente cu *veniturile salariale medii* nete pe economie

Fig. 1

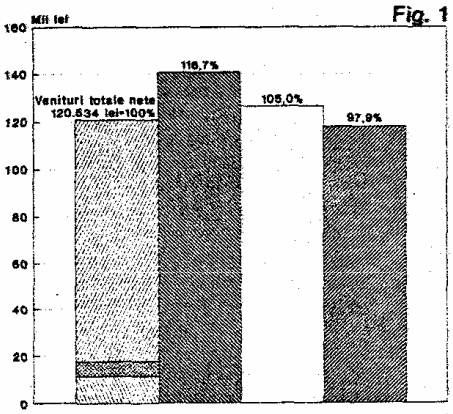

2. In situația în care numai capul de familie a încasat, ca salariat, o sumă lunară echivalentă cu veniturile salariale medii nete pe economie (soția fiind casnică)

Fig. 2

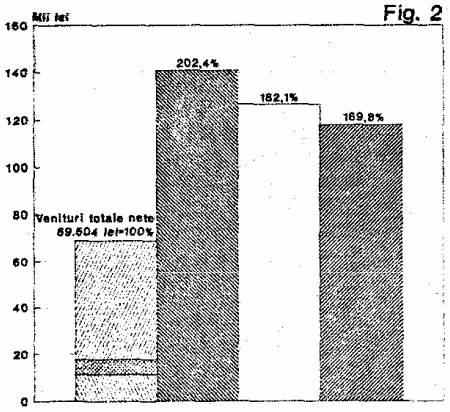

3. In situația în care unul dintre soți a încasat, ca salariat, o sumă *echivalentă cu veniturile salariale medii* nete pe economie, iar celalalt-o sumă egală cu salariul minim net

Fig. 3

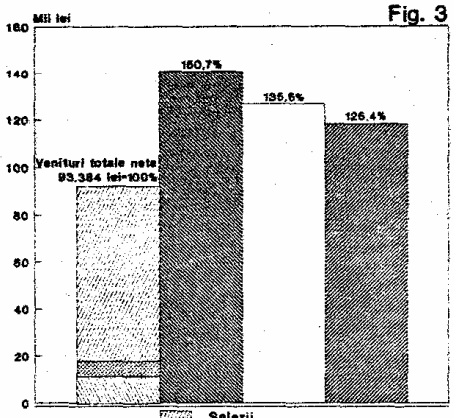

4. In situația în care fiecare dintre părinți a încasat, ca salariat, câte *o sumă egală cu salariul minim net*

Fig. 4

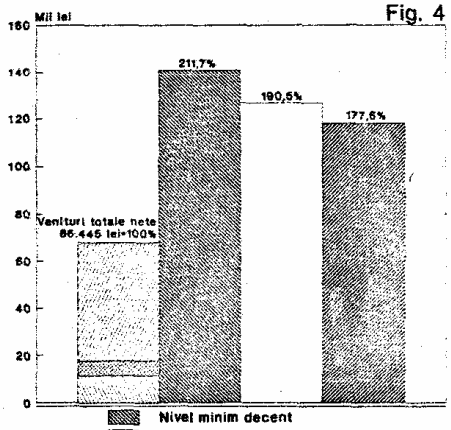

Legenda:
(Fig.1-Fig.4)

- Salarii
- Alocații pentru copii
- Venituri din gosp. proprie
- Nivel minim decent
- Nivel minim ajustat
- Prag de subzistență

5. Când fiecare dintre soţi beneficiază de câte o pensie egală cu pensia medie

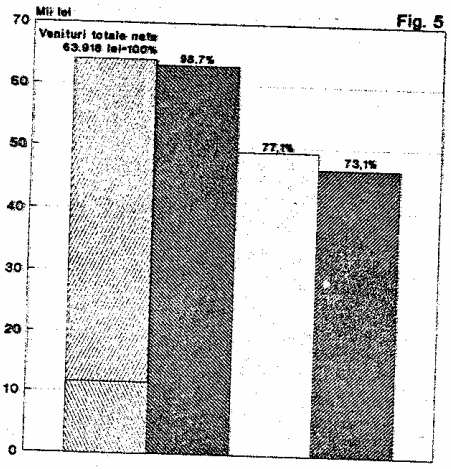

6. Când numai o persoană beneficiază de o pensie egală cu pensia medie, cealaltă neavând pensie

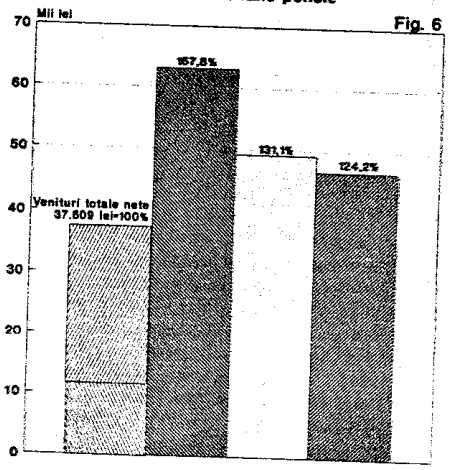

7. Când fiecare dintre soţi primeşte o sumă egală cu pensia minimă

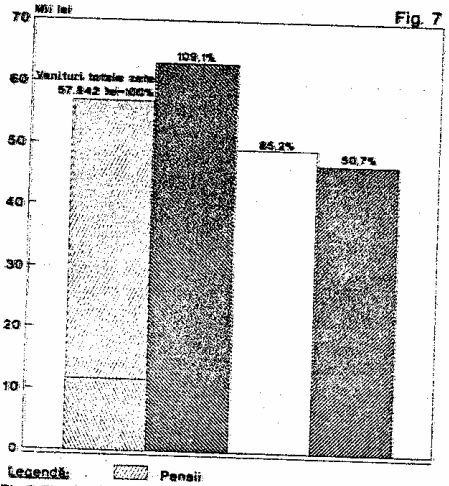

8. Când numai o persoană primeşte pensie şi aceasta este la limita inferioară a pensiilor de asigurări sociale de stat pentru limita de vârstă şi vechime integrală

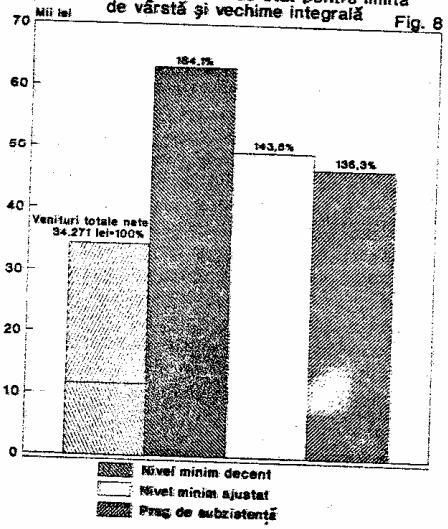

Legendă: (Fig.5-Fig.8)
- Pensii
- Venituri din gosp. proprie
- Nivel minim decent
- Nivel minim ajustat
- Prag de subzistenţă

ANEXE*

Anexa nr.1

Produse alimentare care au stat la baza determinării minimului de trai zilnic pentru asigurarea a 2.700 calorii

Grupa	Sortimente	Cantitate (g)
1. Lapte şi produse lactate	Lapte Telemea de oaie Telemea de vacă Iaurt Unt	450
2. Carne şi preparate din carne	Carne de porc cal. II Carne de vacă cal. II Carne de pui cal. I Parizer Salam Bucureşti	200
3. Peşte oceanic	Stavrid	25
4. Ouă		40
5. Grăsimi	Ulei în amestec de floarea soarelui cu soia – vărsat Untură	50
6. Legume	Morcovi Ceapă Usturoi Pătrunjel	340
7. Fructe	Mere	160
8. Leguminoase uscate	Fasole uscată	7
9. Produse cerealiere (în echivalent făină)	Pâine albă Paste făinoase	380
10. Zahăr		70
11. Cartofi		230

* *Datele din tabelele anexate au stat la baza determinării celor trei niveluri minime de trai, la cel decent, acestea au fost luate în calcul aşa cum sunt înscrise în fiecare tabel; la minimul de trai ajustat în funcţie de resursele actuale, ale economiei, ca şi la pragul de subzistenţă au fost aduse modificări cantitative (sau valorice), potrivit precizărilor din textul anterior.*

Anexa nr.2

Necesarul minim de îmbrăcăminte şi încălţăminte pentru un bărbat

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Persoană activă		Pensionar	
			Cantitate:	Durata de folo-sire (ani):	Cantitate:	Durata de folo-sire (ani):
1	Palton	Buc.	1	8	1	10
2	Haine din ţesătură tip lână	Costume	1	3	1	6
3	Canadiană	Buc.	1	4	1	6
4	Sacou	Buc.	1	5	1	6
5	Pantaloni ţesătură tip PNA	Buc.	2	3	2	2
6	Salopetă, haine de lucru	Buc.	2	3	-	-
7	Pulovere (fire PNA)	Buc.	2	3	1	2
8	Fular (fir PNA)	Buc.	1	4	2	7
9	Cămăşi cu mânecă lungă	Buc.	5	3	4	3
10	Cămăşi cu mânecă scurtă	Buc.	4	2	3	3
11	Maieuri	Buc.	2	1	3	1
12	Tricouri	Buc.	2	1	2	1
13	Pijamale	Buc.	4	3	3	3
14	Ciorapi	Per.	5	1	4	1
15	Ghete	Per.	1	2	2	3
16	Pantofi	Per.	2	3	1	2
17	Sandale	Per.	1	2	1	3
18	Papuci de casă	Per.	1	3	1	3
19	Indispensabili	Buc.	3	2	4	2
20	Chiloţi	Buc.	6	2	5	2
21	Batiste	Buc.	3	2	6	2
22	Ciorapi (lână + PNA) amestec	Per.	4	1	3	1
23	Umbrelă	Buc.	1	5	1	8
24	Şireturi	Per.	6	1	4	1
25	Curea înlocuitori	Buc.	1	1	1	2
26	Mănuşi de fâş îmblănite	Per.	1	2	1	4
27	Şoşoni	Per.	1	1	1	3
28	Căciulă	Buc.	1	5	1	4

Anexa nr.3

Necesarul minim de îmbrăcăminte şi încălţăminte pentru o femeie

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Familie salariaţi		Familie pensionari	
			Cantitate:	Durata de folosire (ani):	Cantitate:	Durata de folosire (ani):
1	Palton	Buc.	1	7	1	8
2	Scurtă	Buc.	1	4	-	-
3	Pardesiu	Buc.	1	6	1	10
4	Costum taior	Buc.	1	5	1	10
5	Fustă din ţesătură tip lână	Buc.	2	3	2	5
6	Fustă din ţesătură tip bumbac	Buc.	2	2	2	2
7	Fustă din ţesătură tip PNA	Buc.	2	3	2	4
8	Rochie din ţesătură tip lână	Buc.	2	3	1	6
9	Rochie din ţesătură tip bumbac	Buc.	4	3	2	2
10	Rochie de casă	Buc.	2	4	2	3
11	Bluză din ţesătură tip bumbac	Buc.	4	3	2	2
12	Pulover ţesătură tip PNA	Buc.	4	4	4	6
13	Jachetă ţesături tip PNA	Buc.	2	3	-	-
14	Haine de lucru	Costum	2	3	-	-
15	Cămăşi de noapte	Buc.	3	2	3	3
16	Ciorapi pantalon nylon	Per.	8	1	5	1
17	Ghete înlocuitori	Per.	1	2	2	4
18	Pantofi înlocuitori	Per.	2	2	1	3
19	Sandale	Per.	1	1	1	3
20	Papuci de casă	Per.	1	3	1	2
21	Furouri	Buc.	6	2	4	2
22	Chiloţi	Buc.	9	2	7	2
23	Sutiene	Buc.	4	3	3	3
24	Batiste	Buc.	10	1	10	1
25	Şosete groase	Per.	2	1	3	1
26	Căciula (blană sintetică)	Buc.	1	2	1	3
27	Batic tip bloc	Buc.	1	2	1	3
28	Şosete pentru femei (amestec)	Per.	4	1	4	1
29	Ciorapi pantalon (lână + PNA)	Per.	3	1	2	1

Anexa nr.4

Necesarul minim de îmbrăcăminte şi încălţăminte pentru un băiat de 12-15 ani

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Cantitate:	Durata de folosire (ani):
1	Palton	Buc.	1	3
2	Canadiană	Buc.	1	2
3	Pantaloni din ţesătură tip lână		1	2
4	Pantaloni din ţesătură tip PNA		2	1
5	Cămăşi cu mânecă lungă	Buc.	5	1
6	Cămăşi cu mânecă scurtă	Buc.	2	1
7	Tricouri	Buc.	5	2
8	Pulovere PNA	Buc.	2	3
9	Trening	Buc.	1	2
10	Pijamale	Buc.	4	2
11	Ciorapi	Per.	10	1
12	Ghete	Per.	2	1
13	Pantofi	Per.	1	1
14	Tenişi	Per.	3	2
15	Papuci de casă	Per.	2	3
16	Maieuri	Buc.	4	1
17	Indispensabili	Buc.	5	2
18	Chiloţi	Buc.	7	2
19	Uniformă şcolară	Costum	1	1
20	Batiste	Buc.	7	2
21	Căciulă (fes)	Buc.	1	3
22	Fular	Buc.	1	2
23	Mănuşi	Per.	1	2
24	Ciorapi lână	Per.	2	1
25	Ciorapi sintetici	Per.	4	1

Anexa nr.5

Necesarul minim de îmbrăcăminte şi încălţăminte pentru o fată de 8-10 ani

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	Palton	Buc.	1	2
2	Pardesiu	Buc.	1	2
3	Pantaloni (ţesătură tip lână)	Buc.	1	2
4	Trening	Buc.	1	2
5	Rochiţă (ţesătură tip lână)	Buc.	2	3
6	Rochiţă (ţesătură tip bumbac)	Buc.	6	3
7	Fustă (ţesătură tip bumbac)	Buc.	4	3
8	Bluză din ţesătură tip bumbac	Buc.	3	2
9	Tricou	Buc.	3	2
10	Pulovere fire PNA	Buc.	2	3
11	Pijamale	Buc.	4	2
12	Jachete fire PNA	Buc.	2	2
13	Ciorapi	Per.	5	1
14	Ghete	Per.	1	3
15	Pantofi	Per.	3	2
16	Tenişi	Per.	1	2
17	Papuci de casă	Per.	1	1
18	Maieuri	Buc.	6	2
19	Furouri	Buc.	3	2
20	Uniformă şcolară	Buc.	2	1
21	Batiste	Buc.	5	2
22	Chiloţi	Buc.	7	2
23	Dres pentru copil	Per.	2	1
24	Fular PNA pentru copil	Buc.	1	1
25	Căciuliţă PNA pentru copil	Buc.	1	2
26	Mănuşi PNA pentru copil	Per.	1	1
27	Cizme cauciuc	Per.	1	1
28	Canadiană	Buc.	1	3
29	Fustă tip lână	Buc.	1	3
30	Sandale	Per.	1	1

Anexa nr.6

Necesarul minim de mobilier

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane:		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane:	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	Pat de două persoane	Buc.	1	20	1	20
2	Pat de o persoană	Buc.	2	20	-	-
3	Şifonier	Buc.	1	30	1	30
4	Masă sufragerie	Buc.	1	30	-	-
5	Masă simplă	Buc.	1	20	1	20
6	Scaune tapiţate	Buc.	6	15	2	15
7	Corp bibliotecă (complet)	Buc.	1	40	-	-
8	Vitrină	Buc.	1	40	1	40
9	Mobilă bucătărie	Buc.	1	20	1	20
10	Măsuţă TV	Buc.	1	40	1	40
11	Canapea	Buc.	1	10	-	-
12	Noptiere	Buc.	4	20	2	20
13	Cuier pom	Buc.	1	15	1	20

Anexa nr.7

Necesarul minim de aparatură electrocasnică

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din o persoană:		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane:	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	Aparat de radio	Buc.	1	10	1	10
2	Televizor	Buc.	1	10	1	10
3	Frigider	Buc.	1	15	1	15
4	Maşină de spălat rufe	Buc.	1	12	1	12
5	Maşină de gătit	Buc.	1	25	1	25
6	Fier de călcat rufe	Buc.	1	5	1	5
7	Corpuri de iluminat	Buc.	4	15	2	20

Anexa nr.8

Necesarul minim de articole electrice de uz gospodăresc

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane având ca locuinţă un apartament cu 3 camere (una fiind camera de zi)		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane, locuinţa fiind o garsonieră	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	Becuri normale:					
	De 100 W	Buc.	1	1	-	-
	De 75 W	Buc.	1	1	2	1
	De 60 W	Buc.	5	1	-	-
	De 40 W	Buc.	7	1	2	1
2	Lămpi fluorescente	Buc.	2	1	2	1
3	Întrerupătoare electrice	Buc.	9	30	4	30
4	Lustre trei braţe	Buc.	3	30	1	30
5	Veioze	Buc.	4	20	2	20
6	Prize electrice	Buc.	5	40	2	40
7	Aplice	Buc.	4	30	2	30

Anexa nr.9

Necesarul minim de articole tehnico-sanitare şi de igienă

Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane având ca locuinţă un apartament cu 3 camere (una fiind camera de zi)		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane, locuinţa fiind o garsonieră	
		Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
Articole tehnico-sanitare:					
Cadă baie	Buc.	1	50	1	50
Lavoar baie	Buc.	1	25	1	25
Vas WC	Buc.	1	25	1	25
Rezervor WC	Buc.	1	20	1	20
SCAUN wc	Buc.	1	10	1	20
BATERIE LAVOAR	Buc.	1	10	1	10
Baterie cadă baie	Buc.	1	5	1	10
Oglindă baie	Buc.	1	15	1	20
Port prosop	Buc.	1	10	1	10
Părt săpun	Buc.	1	10	1	10
Articole igienă:					
Săpun toaletă	Buc.	24	1	12	1
Săpun de ras	Buc.	3	1	3	1
Pensulă de săpunit	Buc.	1	5	1	5
Pastă de dinţi	Buc.	24	1	12	1
Spirt medicinal		2	1	2	1
Lame de ras	Buc.	12	1	10	1
Maşină de ras	Buc.	1	10	1	10
Perii de dinţi	Buc.	8	1	4	1
Pieptene bărbat	Buc.	2	1	1	1
Pieptene damă	Buc.	2	1	1	1
Foarfece unghii	Buc.	1	5	1	5
Deodorant	Buc.	4	1	2	1

Anexa nr.10

Necesarul de articole textile pentru uzul casnic

Nr. crt.	Specifi-caţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane având ca locuinţă un apartament cu 3 camere		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane, locuinţa fiind o garsonieră	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	Covoare, Carpete, preşuri	m.p.	20	15	6	15
2	Perdele (2 m lat.)	m.l	12	15	4	15
3	Garnituri	Buc.	6	6	2	6
4	Perne	Buc.	4	30	2	30
5	Pături din bumbac	Buc.	3	8	1	8
6	Plăpuni, pături din lână	Buc.	3	12	1	12
7	Cuverturi de pat	Buc.	3	10	1	10
8	Prosoape	Buc.	16	4	4	4
9	Alte produse textile					
Feţe de masă		Buc.	2	10	2	10
Prosoape de bucătărie		Buc.	3	2	2	3

Anexa nr.11

Necesarul minim de veselă, tacâmuri şi articole de menaj

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane		Pentru o familie de pensionari	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
1	2	3	4	5	6	7
I.	**Vase de bucătărie**					
	Oale (emailate)	Buc.	4	10	2	10
	Cratiţe	Buc.	4	10	2	10
	Tigăi	Buc.	2	10	1	10
	Capace	Buc.	4	15	2	15
	Ibrice	Buc.	3	10	2	10
	Polonice	Buc.	2	20	2	20
	Pâlnie	Buc.	1	20	1	20
	Tăvi de copt	Buc.	4	20	2	20
	Ligheane	Buc.	1	10	1	10
	Ceaun	Buc.	1	20	1	20
	Grătar	Buc.	1	10	1	10
II	**Aparate şi articole pentru prepararea alimentelor**					
	Maşină de tocat	Buc.	1	15	1	15
	Tel de sârmă	Buc.	1	20	1	20
	Strecurătoare pt. făinoase	Buc.	1	10	1	10
	Sită	Buc.	2	10	1	10
	Fund de lemn	Buc.	2	5	1	5
	Ciocan de bătut carne	Buc.	1	15	1	15
	Cuţit de vinete	Buc.	1	20	-	-
	Făcăleţ	Buc.	1	25	1	25
	Piuliţă ptr. usturoi	Buc.	1	20	1	20
	Lingură de lemn	Buc.	2	5	2	4
	Cuţite de bucătărie	Buc.	2	20	2	20
	Deschizătoare de sticle	Buc.	1	25	1	25
	Deschizătoare de conserve	Buc.	1	25	1	25
	Tirbuşoane	Buc.	1	30	1	30
III	**Articole pentru servirea mesei**					
	Tacâmuri: linguri	Buc.	6	30	6	30

	Furculiţe	Buc.	6	30	6	30
	Cuţite	Buc.	6	30	6	30
	Linguriţe	Buc.	6	30	6	30
IV	**Articole de faianţă**					
	Farfurii normale adânci	Buc.	6	10	6	10
	Farfurii întinse	Buc.	6	10	6	10
	Farfurii mici	Buc.	6	10	6	10
	Platouri	Buc.	1	20	1	20
	Castroane	Buc.	1	20	1	20
	Căni	Buc.	1	5	1	5
V	**Articole din sticlă**					
	Pahare	Buc.	6	5	6	5
	Căni de apă	Buc.	4	5	2	5
a	Borcane pentru conserve					
	De 10 litri	Buc.	2	10	1	10
	De 5 litri	Buc.	2	10	1	10
VI	**Articole din material plastic**					
	Găleţi	Buc.	1	10	-	-
	Lighiane	Buc.	1	15	1	15
	Bătător covoare	Buc.	1	20	1	20
VII	**Articole pentru menţinerea curăţeniei, îmbrăcăminte şi locuinţei**					
	Cazan pentru fiert rufe	Buc.	1	10	1	10
	Făraş	Buc.	1	20	1	20
	Mături	Buc.	1	2	1	2
	Perii	Buc.	2	10	2	10
	Cârlige de rufe	Buc.	20	4	10	4
VIII	**Alte articole**					
	Vaze flori	Buc.	3	15	1	15
	Articole de ½ l (ambalaj)	Buc.	8	1	4	1
	Pompa pt. desfundat chiuveta	Buc.	1	10	1	10
	Mătură mare	Buc.	2	1	2	1
	Cremă ghete	cutii	4	1	1	1
	Sonerie	Buc.	1	20	-	-
	Transformator sonerie	Buc.	1	20	-	-
	Buton sonerie	Buc.	1	20	-	-
	Sticlă de 1 l (ambalaj)	Buc.	2	1	1	1
	yala	Buc.	1	20	-	-

Anexa nr.12

Necesarul minim de produse pentru uz gospodăresc

Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane având ca locuinţă un apartament cu 3 camere (una fiind camera de zi)		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane, locuinţa fiind o garsonieră	
		Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folosire (în ani)
Detergenţi	Cutie	20	1	10	1
Săpun de rufe	Kg	10	1	4	1
Sodă caustică	Kg	-	-	-	-
Apret	Kg	2	1	1	1
Produse pentru înălbit	L	4	1	1	1
Insecticid	Tuburi spray	10	1	4	1
Perii de încălţăminte	Buc.	2	10	2	15
Perii de haine	Buc.	1	15	1	25
Detergenţi pentru vase	Cutii	12	1	8	1
Mături	Buc.	2	1	1	1
Sodă calcinată	Kg.	4	1	1	1

Anexa nr.13

Necesarul minim de scule şi articole de uz gospodăresc

Nr. crt.	Specificaţie	UM	Pentru o familie de salariaţi constituită din 4 persoane având ca locuinţă un apartament cu 3 camere (una fiind camera de zi)		Pentru o familie de pensionari constituită din 2 persoane, locuinţa fiind o garsonieră	
			Cantitatea	Durata de folosire (în ani)	Cantitatea	Durata de folo-sire (în ani)
1	Cleşte	Buc.	1	40	1	40
2	Patent	Buc.	1	40	1	40
3	Ciocan	Buc.	1	40	1	40
4	Fierăstrău	Buc.	1	20	1	20
5	Pile	Buc.	1	15	2	15
6	Şurubelniţe	Set	2	40	2	40
7	Cuie	Kg.	1	1	½	1
8	Metru	Buc.	1	40	1	40
9	Butoi polietilenă (1201)	Buc.	1	5	1	5
10	Chibrituri (cutii 50 beţe)	Cutii	22	1	15	1
11	Aţă de cusut	Papiote	5	1	5	1

Anexa nr.14

Minimul anual de servicii de transport

Nr. crt.	Prestaţii	Numărul anual de prestaţii	
		Familie de salariaţi	Familie de pensionari
1	Transport urban	2 abonamente pe câte două linii	-
2	Transport interurban dus/întors pe cale ferată cl. a-II a accelerat 300 km	4	2

Anexa nr.15

Numărul minim anual de servicii culturale

Nr. crt.	Prestaţii	Numărul anual de prestaţii	
		Familie de salariaţi	Familie de pensionari
1	Spectacole cinematografice	48	24
2	Spectacole teatrale, muzicale etc.	8	4
3	Manifestări culturale	4	2
4	Vizite la muzee	4	1
5	Ziare, reviste	Abonament la un ziar	Abonament la un ziar
6	Cărţi	12	4

Anexa nr.16

Minimul anual de servicii de igienă personală

Nr. crt.	Prestaţii	Numărul anual de prestaţii	
		Familie de salariaţi	Familie de pensionari
1	Tuns bărbat	12	12
	Băiat	12	-
	Fată	6	-
2	Tuns, coafat	4	3

Anexa nr.17

Minimul de prestaţii de poştă şi telecomunicaţii

Nr. crt.	Prestaţii	Numărul anual de prestaţii	
		Familie de salariaţi	Familie de pensionari
1	Abonament radio	1	1
2	Abonament TV	1	1
3	Convorbiri telefonice:		
	- abonament/an	1	1
	-interurbane/an	12 x 3 min.	6 x 3 min.
4	Alte servicii poştale:		
	- scrisori/an	12	12
	-colete/an	2	2

Anexa nr.18

Minimul anual de rechizite şcolare şi alte articole de papetărie

Nr. crt.	Articole	UM	Cantitatea anuală necesară		
			Pentru elevi (doi)	Pentru adulţi (doi)	Pentru pensionari (doi)
1.	Caiete de 48 file	Buc.	36	4	4
2.	Caiete de 100 file	Buc.	12	-	-
3.	Caiete de 200 file	Buc.	4	-	-
4.	Caiete studenţeşti	Buc.	20	-	-
5.	Coli scris	Buc.	1	0,4	0,2
6.	Stilou	Buc.	2	-	
7.	Servietă (mapă)	Buc.	2	0,5	-
8.	Pixuri (cu mine 0,5)	Buc.	6	-	-
9.	Rezerve (0,5)	Cutii	30	-	-
10.	Pixuri cu pastă	Buc.	4	2	2
11.	Carioca	Cutie	1	-	-
12	Trusă geometrică	Buc.	2	-	-
13.	Coperţi caiete	Buc.	24	-	-
14.	Cerneală	Sticlă	4	1	1
15.	Bloc desen	Buc.	4	-	-
16.	Penar	Buc.	2	-	-
17.	Gumă	Buc.	4	1	1
18.	Linie	Buc.	4	-	-
19.	Agrafe	Cutie	1	1	1
20.	Hârtie igienică	Buc.	52	52	52

Anexa nr.19

Necesarul minim de medicamente

Întrucât metodologia de calcul a consumului de medicamente este mai complexă, ea este prezentată în mod detaliat în continuare:

I. Pe baza lucrării „Ancheta stării de sănătate a populaţiei" 1988/dr. Petru Mureşan şi dr. Traian Ionescu, Centrul de calcul şi statistică sanitară s-au evidenţiat indicii de prevalenţă pe grupe de boli şi grupe mari de vârstă:

Indicii de prevalenţă pe clase (grupe) de boli şi grupe mari de vârstă

- la 100 anchetaţi -

Nr. crt.	Grupa (clasa) de boli	15-59 ani	Peste 60 de ani
TOTAL BOLI		76,37	194,82
1.	Boli cardiovasculare	16,07	95,70
Hipertensiune arterială		7,87	46,31
Miocardită ischemică		5,85	31,23
2.	Boli reumatice	7,56	27,64
3.	Boli endocrine	11,68	21,94
	Obezitate	9,61	15,06
4.	Boli org. gen. Femei[x)]	9,48	13,24
5.	Boli aparat digestiv	9,64	15,24
	Boală ulceroasă	2,58	3,46
	Colecistită cronică	1,61	2,93
6.	Anemii	6,98	5,94

x) Indicii de prevalenţă s-au exprimat în bolnavi la 100 populaţie de sex feminin, în vârsta de 20 ani şi peste (23,76 şi 25,58); autorul studiului a transformat indicii prin raportarea la 100 anchetaţi.

II. S-a considerat că principalele boli au următorii indici de prevalenţă:

Indicii de prevalenţă pe boli

Nr. crt.	Principalele boli (ca frecvenţă)	15-59 ani	Peste 60 de ani
1		7,87	46,31
2	Miocardită ischemică	5,83	31,23
3	Artroză[x)]	7,56	27,64
4	Obezitate	9,61	15,06
5	Endometrite[x)]	9,48	13,48
6	Ulcer gastric	2,58	3,46
7	Colecistită	1,61	2,93
8	Anemii	6,98	5,94

x) S-a considerat că aceste boli "acoperă" toată grupa.

III. Considerând că cele opt boli “acoperă” toate clasele de boli am recalculat în acest sens indicii de prevalenţă ai acestor principale boli (ponderând indicii de prevalenţă cu 76,37/51,52 = 1,48 pentru grupa 15-59 ani şi cu 194,8/146 = 1,33 pentru grupa 60 şi peste, valori provenite din totalurile cuprinse în tabelele I şi II).

Indici ajustaţi de prevalenţă

Nr. crt.	Principalele boli (ca frecvenţă)	15-59 ani	Peste 60 de ani
1	Hipertensiunea arterială	11,65	61,60
2	Miocardita ischemică	8,63	41,54
3	Artroză	11,19	36,76
4	Obezitate	14,22	20,03
5	Endometrite	14,03	17,93
6	Ulcer gastric	3,82	4,60
7	Colecistită cronică	2,38	3,90
8	Anemii	10,33	7,90

IV. Pe baza lucrării “Prognoza morbidităţii şi a consumului medical în perspectiva anului 2000” (autori: Petru Mureşan, Corina Petrescu, Traian Ionescu de la “Centrul de Calcul şi Statistică Sanitară”) s-a stabilit necesarul anual de medicamente pentru fiecare boală. Menţionăm că au fost chestionaţi 500 medici care au făcut parte din cele 100 comisii care au efectuat ancheta stării de sănătate a populaţiei în 1993, comisii alcătuite – în general – din şefii de secţii ale spitalelor judeţene.

Au fost menţionate maximum cinci medicamente specifice fiecărei boli, recomandându-se cele mai mici cantităţi din medicamentele pentru care s-a opinat.

În lucrarea menţionată s-au elaborat mai multe variante:

- cea care corespunde mediei răspunsurilor date de fiecare comisie în parte, pentru fiecare medicament recomandat;
- cea care corespunde medianei cantităţilor;
- cea care corespunde valorii modale.

Ca metodologie de lucru, în selectarea celor cinci tipuri de medicamente specifice fiecărei boli, în cazul unui număr mai mare de medicamente, au fost luate în considerare cele mai frecvent recomandate de comisi.

Menţionăm că am luat în calcul VARIANTA MINIMĂ care poate fi uneori media, alteori mediana sau modulul.

S-au recomandat următoarele cantităţi anuale de medicamente care au fost ponderate cu indicii de prevalenţă corespunzători celor două grupe mari de vârstă.

Nr. crt.		15-59 ani	Peste 60 de ani
IV. 1	**HIPERTENSIUNEA ARTERIALĂ:**		
	Hepazin (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Nefrix (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Clonidină (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Furantril (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Propranolol (gr.)	11,5 x 0,1165 = 1,3	11,5 x 0,616 = 7 gr.
IV.2	**MIOCARDITĂ ISCHEMICĂ:**		
	Dipiridamol (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	900 x 0,4154 = 407
	Nitroglicerină (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Corinfar (tablete)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Carbocromen (gr.)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,1033 = 0,5
	Propanolol (gr.)	8,1 x 0,0863 = 0,7	5 x 0,1033 = 0,5
IV.3	**ARTROZĂ**		
	Clorzoxazonă (tablete)	65 x 0,112 = 73	5 x 0,3676 = 0,5
	Acid acetil salicilic (tab.)	240 x 0,112 = 27	5 x 0,1033 = 0,5
	Paduden (gr.)	100 x 0,112 = 11	5 x 0,1033 = 0,5
	Endometacin (tablete)	2,5 x 0,112 = 0,3	5 x 0,1033 = 0,5
	Fenil butazonă (gr.)	20 x 0,112 = 2,2	5 x 0,1033 = 0,5
IV. 4	OBEZITATE		
	Gastrofibrom (tablete)	150 x 0,1422 = 21	5 x 0,2 = 0,5
	Silutin	200 x 0,1422 = 28	5 x 0,1033 = 0,5
	Tiroidă	100 x 0,1422 = 14	5 x 0,1033 = 0,5
IV. 5			
	Penicilină (ait. unit.)	40 x 0,14 = 5,6	5 x 0,1793 = 0,5
	Fenilbutazonă (gr.)	6 x 0,14 = 0,85	5 x 0,1033 = 0,5
	Biseptol (tablete)	40 x 0,14 = 5,6	5 x 0,1033 = 0,5
	Polidin (fiole)	10 x 0,14 = 1,5	5 x 0,1033 = 0,5
IV.6	ULCERUL GASTRIC		
	Ulcerotrat (tablete)	100 x 0,04 = 4	5 x 0,046 = 0,5
	Trisilicolm (tablete)	180 x 0,04 = 7	5 x 0,1033 = 0,5
	Ulcosilvenil (tablete)	120 x 0,04 = 5	5 x 0,1033 = 0,5
	Ulcomplex (tablete)	190 x 0,04 = 8	5 x 0,1033 = 0,5
	Scobutil (gr.)	1gr. x 0,04 = 0,04	5 x 0,1033 = 0,5
IV.7	COLECISTITĂ CRONICĂ		
	Colebil (tablete)	60 x 0,024 = 1,5	60 x 0,039 = 2,5
	Scobutil (gr.)	0,6 x 0,024 = 0,01	5 x 0,1033 = 0,5
	Papaverină (gr.)	2,4 x 0,024 = 0,06	5 x 0,1033 = 0,5
	Ampicilină (gr.)	20 x 0,024 = 0,05	5 x 0,1033 = 0,5
	Rovacol (flacon)	2 x 0,024 = 0,05	5 x 0,1033 = 0,5
IV.8	ANEMIILE		
	Glubifer (tablete)	300 x 0,1033 = 31	300 x 0,079 = 24
	Fier polimeltoyat (fl.)	10 x 0,1033 = 1	10 x 0,079 = 0,8
	Vitamina C (gr.)	27 x 0,1033 = 3	27 x 0,079 = 2
	Feronet (flacoane)	5 x 0,1033 = 0,5	5 x 0,079 = 0,4

V. Fiecărei persoane, indiferent de vârstă i se asigură tratamentul a 18 zile/an de gripă: 3 vitamina C/zi; 3 paracetamol/zi şi un bixtonim (şi 3 antinevralgice/zi).

VI. Fiecărei familii de salariaţi îi "revin" câte 0,3 kg. vată/lună şi 1 l spirt/an, în timp ce pentru o familie de pensionari se adaugă costul unui kg. de vată şi al unei sticle (1/4) spirt pe întregul an.

Anexa nr.20

Minimul anual de servicii de reparare şi întreţinere a îmbrăcămintei şi încălţămintei

Nr. crt.	Prestaţia	Numărul anual al prestaţiilor	
		Familia de salariaţi	Familia de pensionari
1	Curăţat costum	2	1
2	Curăţat palton, pardesiu	1	0,5
3	Curăţat rochie, costum, taior	2	1
4	Reparaţii încălţăminte:		
	Flecuri	6	3
	Înlocuit tălpi	1,33	0,66
	Reparaţii mărunte	4	2

Anexa nr.21

Nivelurile minime de trai valabile în luna mai 1993

1. Pentru familiile de salariaţi

Nr. crt.	Mărimea familiei	ND	NA	PS
1	Familie dintr-o persoană	52100	46900	43700
2	Familie monoparentală (un copil)	78200	70300	65600
3	Familie din 2 persoane	88600	79700	74300
4	Familie din 3 persoane	114600	103200	96100
5	Familie din 4 persoane	140700	126600	118000
6	Familie din 5 persoane	177200	159400	148600
7	Familie din 6 persoane	203200	182900	170400

Legendă: ND = nivelul minim de trai decent
NA = nivelul minim de trai ajustat în funcţie de resursele reale ale economiei naţionale
PS = pragul de subzistenţă

2. Pentru o familie de pensionari din mediu urban

Nr. crt.	Mărimea familiei	ND	NA	PS
1	Familie din 2 persoane	63100	49300	46700
2	Familie dintr-o persoană	37100	29000	27500

3. Pentru familiile de ţărani

Nr. crt.	Mărimea familiei	ND	NA	PS
1	Familie dintr-o persoană	41700	37500	35000
2	Familie monoparentală (un copil)	62600	56300	52400
3	Familie din 2 persoane	70900	63800	59400
4	Familie din 3 persoane	91700	82500	76900
5	Familie din 4 persoane	112600	101300	94400
6	Familie din 5 persoane	141800	127500	118900
7	Familie din 6 persoane	162600	146300	136400

4. Pentru familiile de pensionari din mediul rural

Nr. crt.	Mărimea familiei	ND	NA	PS
1	Familie din 2 persoane	50500	39400	37400
2	Familie dintr-o persoană	29700	23300	22000

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 33/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

INTRODUCERE ÎN CORPORATISMUL LUI MIHAIL MANOILESCU _____ 307
Spiritualitatea neamului, valoarea supremă a reconstrucţiei 308
Doctrina corporatistă 310
Corporaţiile, nucleul statului 313
Principiile esenţiale ale organizării corporatiste 315
Coordonarea corporatistă a naţiunii 317
Echilibrul corporativ 318
Statul corporatist (solidarist şi productivist) 321
Şomajul în statul corporatist 323
Sindicatele 325
Organigrama statului corporatist 326

INTRODUCERE ÎN CORPORATISMUL LUI MIHAIL MANOILESCU

dr. Victor STOICA

Ceea ce omul mijlociu datoreşte societăţii ste infinit mai mult decât ceea ce îi dă.
Mihail Manoilescu

Dacă omul n-are religia ca fundament moral, proprietatea ca obiect de îmbogăţire şi familia ca legătură, societatea devine imposibilă.
Adolf Wagner

Populaţia românească – muncitorească şi ţărănească – are tot dreptul să dorească stoparea reformelor actuale şi reluarea proceselor transformatoare pe o bază complet nouă, astfel încât nesiguranţa zilei de mâine să fie mai mică de la o zi la alta. Dar oamenii nu se exprimă explicit deoarece complexul comunist, de care încă suferă, îi domină şi ei îşi cenzurează în continuare singuri manifestările dar, mai ales, fiindcă nu le-a ajuns cuţitul la os.

Mirajul economiei de piaţă s-a instalat în România sub presiunea tirurilor unor ideologii sofisticate şi ambigue din interiorul şi exteriorul ţării. În marea lor majoritate, românii înţeleg prin economie de piaţă instaurarea şi respectarea dreptului de proprietate care, ca drept, nu are cum să nu le convină.

În ciuda poveţelor, care vin din mai toate direcţiile, persistă încă numeroase neclarităţi cu privire la societatea pe care o construim şi la viitorul neamului. De aceea, ca întotdeauna, ar trebui şi de această dată să ne luăm un răgaz şi să medităm mai mult la ceea ce vrem să facem ca şi la ceea ce nu trebuie să facem. Să întoarcem filele timpului şi să-i revedem pe marii noştri înaintaşi, cu viziunile lor cărora, se pare, le-a sosit timpul!

Comentariile şi notele care urmează sunt inspirate sau extrase din cartea lui MIHAIL MANOILESCU intitulată “Secolul corporatismului”, tipărită la Editura “Naţională-Ciornei” în 1934, în traducere din limba franceză.

SPIRITUALITATEA NEAMULUI, VALOAREA SUPREMĂ A RECONSTRUCŢIEI

Numeroasele modele şi tipuri de societăţi, care stau în faţa cercetătorului dornic să aleagă pe cel mai potrivit pentru neamul său, par să descurajeze prin varietatea lor. Cu toate acestea nu trebuie uitat mai ales faptul că ele au apărut şi s-au dezvoltat la scară istorică, pornind de la obiceiuri şi mentalităţi omeneşti care s-au transformat cu timpul în tradiţii. De cele mai multe ori, valorificarea acestor tradiţii, de fapt, transformarea lor în modele culturale şi, apoi, crearea unor instituţii care valorificau la scară naţională aceste tradiţii au constituit miezul neobservat al mecanismelor de funcţionare ale diverselor societăţi. În cursul perioadelor de mari şi rapide schimbări, cea mai puternică influenţă o are ultima perioadă istorică, deoarece generaţiile în viaţă trăiesc încă sub influenţa ideilor trecute a căror permanentă atestare şi constatare tulbură societatea: „Cum ideile trecutului, deşi zdruncinate, sunt încă foarte puternice, iar cele care trebuie să le înlocuiască sunt abia în curs de formare, epoca modernă reprezintă perioada de tranziţie şi anarhie”. (Le Bon, Gustave – „Psihologia mulţimilor”, Editura Anima, Bucureşti, decembrie 1990, pag. 7). Iată de ce, în recunoştinţa societăţilor influenţa ideilor dominante asupra mai tuturor acţiunilor reprezintă, de cele mai multe ori, tendinţe ale refacerii vechii societăţi. Şi nu este întotdeauna rău, deoarece, oamenii urmăresc în primul rând să reconstituie ceea ce consideră că era bine în organizarea şi influenţarea societăţii lor. Chiar dacă acceptăm primatul acţiunii asupra reflecţiei şi nota distructivă dominantă în acţiunile lor. Oamenii vor stabili în cele din urmă echilibrul dintre nou şi vechi, dintre bine şi rău: „Puţin capabile să judece, mulţimile se arată, împotriva, extrem de capabile să acţioneze. Organizarea actuală face ca forţa lor să fie imensă. Dogmele pe care le vedem zămislindu-se vor căpăta curând puterea vechilor dogme, adică o forţă tiranică şi suverană care le pune în afara oricăror discuţii. Dreptul divin al mulţumirilor se substituie dreptului divin al regilor” (Le Bon, pag. 8-9). În aceste schimbări, aproape zilnice, rămâne să identificăm întotdeauna elementele de perenitate care dau, în timp, stabilitatea necesară continuităţii elementului etnic de bază de progres. În aceste schimbări, multe majore, oamenii îşi reclădesc vechiile instituţii în forme noi, tot mai bine adaptate cerinţelor şi exigenţelor timpului: „De aceea, sarcina fundamentală a unui popor este de a-şi păstra instituţiile trecutului, modificându-le doar încetul cu încetul” (Le Bon, pag. 46). Ar trebui luate una câte una legile şi instituţiile fiecărui popor, pentru a arăta în ce măsură sunt, fiecare din ele, expresia necesităţilor neamului respectiv, neputând fi, din acest motiv, forţat preschimbate se poate diserta filozofic, de exemplu, asupra avantajelor şi

dezavantajelor centralizării; dar când vedem un popor compus din diverse naţionalităţi, consacrând mii de ani de eforturi pentru a ajunge treptat la această centralizare, când constatăm că o mare rezolvaţie, având ca scop sfărâmarea tuturor instituţiilor trecutului, a fost forţată nu numai să respecte această centralizare, ci mai mult, să exagereze, putem conchide că ea este produsul unor necesităţi imperioase, ba chiar o condiţie a existenţei sale şi putem deplânge slaba capacitate mentală a oamenilor politici care vorbesc despre distrugerea ei. Dacă, din întâmplare, opinia lor ar învinge, această reuşită ar fi semnalul declanşării unei profunde anarhii, care ar duce dealtfel la o nouă centralizare, mai copleşitoare decât cea veche". (Le Bon, pag. 49).

Putem afirma, împreună cu Le Bon că, în cursul istoriei sale, un popor îşi conservă spiritualitatea în forma şi conţinutul instituţiilor sale: „Un popor nu are nicidecum puterea să-şi schimbe cu adevărat instituţiile. Poate desigur, cu preţul unor revoluţii violente, să le schime numele", dar fondul lor nu se schimbă. Numele sunt etichete deşarte, de care istoricul preocupat de valoarea reală nu poate să ţină seama... Caracterul popoarelor, şi nu guvernelor, le determină acestora destinele". (Le Bon, pag. 48).

DOCTRINA CORPORATISTĂ

Corporatismul ţine să se demarce singur de individualism (liberalism) ca şi de colectivism (comunism). Cu toate acestea l-am putea considera un amestec, un amalgam al caracteristicilor esenţiale ale celor două sisteme de care vrea să fie atât de diferit; el ia proprietatea privată ca mecanism de funcţionare de la individualism, şi statul autoritar ca formă de organizare de la colectivism, respectiv amestecă o anumită libertate cu datoriile cuvenite pentru dreptul de a se bucura de aceasta.

Interesul strict teoretic pe care l-ar putea prezenta pentru noi cunoaşterea corporatismului ţine, deci, mai ales, de capacitatea lui metodologică de a organiza societatea pe care o recomandă. Căci, o bună organizare a societăţii înzeceşte forţele naţiunii şi îi permite acesteia fixarea şi atingerea scopurilor ei.

Ca şi celelalte doctrine, corporatismul îşi extrage rădăcinile dintr-un anumit mod de organizare economică pe care îi recomandă. În această privinţă trebuie precizat accentul pe care îl pune pe cooperarea factorilor economici: 1) statul; 2) producătorul; 3) consumatorul; 4) comerciantul (de mărfuri şi bani).

Orice agent economic, social sau politic depinde, într-un fel sau altul, de cel puţin unul dintre aceşti factori, de aceea, reuşita acţiunilor lui depinde de buna colaborare cu fiecare dintre ei.

Nota dominantă în statul corporatist este însă dată de politici. Organizarea politică îşi pune amprenta asupra societăţii. De aceea, statul corporatist capătă notele distinctive în funcţie de forma politică adoptată. Trebuie să arătăm accentul pe care Manoilescu îl pune pe corporaţie, ca formă esenţială de organizare socială, în jurul căreia se clădeşte statul corporatist.

Încă din timpul când trăia Manoilescu, ideile socialiste tulburau minţile oamenilor. Liberalismul era, pe atunci un model, concert de organizare şi funcţionare a societăţilor, în timpul ce socialismul reprezenta un model, un ideal.

Timpul care s-a scurs şi experienţa istorică fac acum posibilă şi mai ales, necesară, delimitarea clară a corporatismului de socialism ca şi de liberalism.

În prezent, corporatismul reprezintă un model, un ideal şi credem, cu o altă soartă decât socialismul. Numeroase motive ne îndreptăţesc să vedem în socialism un model vechi şi depăşit nu numai de viaţă, dar şi din punct de vedere teoretic. Cu toate acestea, nu se poate respinge cu totul experienţa socialistă şi nici asemănarea, în unele privinţe, a celor două doctrine. Motivele sunt următoarele:

Primul motiv

Economia corporatistă este apropiată de cea socialistă prin accentul pe care îl pune pe contribuţia factorilor conştienţi, dar la care corporatismul adaugă un plus de funcţionalitate prin intermediul dreptului de proprietate

particulară asupra mijloacelor de muncă. Ideile vin de sus în jos, iar organizarea nu este spontană.

Al doilea motiv

Se pune mare accent pe ocuparea cât mai înaltă a forţei de muncă: "dacă aglomerarea mărfurilor nevândute este o nenorocire, desigur că aglomerarea lucrătorilor neîntrebuinţaţi este un dezastru" (pag. 242).

Al treilea motiv

Atât corporatismul, cât şi socialismul, conferă un mare rol statului ca instrument hotărâtor de influenţare a funcţionării societăţii.

Al patrulea motiv

Ambele doctrine impun interdicţia de a exploata munca altuia în folos personal şi împotriva interesului naţional.

Al cincilea motiv

Înălţarea clasei muncitoare, a oricărei clase sociale la rangul de servitor al interesului naţional este comună celor două doctrine.

Al şaselea motiv

Organizarea activităţilor economice în marile întreprinderi monopoliste pe care izbuteşte să le domine prin intermediul statului constituie o notă comună corporatismului şi socialismului.

Al şaptelea motiv

Corporatismul şi socialismul pun un accent deosebit pe pacea socială, bazată pe o morală superioară, prin acordarea importanţei cuvenite fiecărei persoane sau grup social după rolul pe care îl joacă în raport cu interesele naţiunii.

Al optulea motiv

Noua economie naţională nu este perturbată de starea ei decapitalizată nici în organizarea corporatistă, nici în cea socialistă.

Deşi par numeroase, şi încă nu au fost toate enumerate, asemănările dintre corporatism şi socialism nu conduc la similitudini majore în ceea ce priveşte modul de funcţionare al celor două societăţi organizate conform principiilor proprii. Numeroase deosebiri de substanţă determină naşterea unor mecanisme de funcţionare mult diferite unul de celălalt. Câteva deosebiri esenţiale ţin de modul în care corporatismul vede organizarea socială şi sunt următoarele:

Prima deosebire

Corporatismul impune descentralizarea statului în domeniul economiei şi societăţii.

A doua deosebire

Întrucât corporatismul se bazează pe avantajele oferite de o mare proprietate privată, putem considera că această deosebire este substanţa tuturor diferendelor de fond faţă de socialism.

A treia deosebire

Corporatismul promovează descentralizarea bugetului de stat într-o multiplicitate de bugete ale corporaţiilor.

Sintetizarea asemănărilor şi deosebirilor corporatismului nu numai faţă de socialism, ci şi faţă de liberalism, este succint prezentată în tabelul de mai jos:

Caracteristica	LIBERAL	STATUL COMUNIST	CORPORATIST
BAZA STATULUI	Indivizii egali în faţa legii, fiecare cu scopul lui	Suma indivizilor (poporul) supuşi voinţei elitei politice	Grupurile omogene de indivizi urmărind acelaşi scop
PRINCIPIUL DE FUNCŢIONARE A STATULUI	Profitul individual maxim dobândit şi cheltuit liber	Bunurile publice inspirate din morala creştină	Datoria faţă de neam şi naţiune
PUTEREA DE STAT	Deciziile majorităţii, democraţia	Deciziile elitei politice, oligarhia	Deciziile corporaţiilor, plutocraţia
CRITERIUL DE ORGANIZARE	Economic	Etic	Social
GRADUL DE ORGANIZARE	Zero	Maxim	Mediu
ROLUL PROPRIETĂŢII PRIVATE	Maxim	Zero	Limitat
NATURA STATULUI	Internaţionalist	Colectivist	Naţionalist
CONTROLUL PUTERII DE STAT	Grupurile de presiune financiară	Dictatorul	Corporaţiile
CRITERIUL DE VALIDARE A DECIZIILOR	Anarhia postvalidată	Comanda unică antevalidată	Compromisul postvalidat
MOTORUL FUNCŢIONĂRII SOCIETĂŢII	Iniţiativa indivizilor	Iniţiativa dictatorului	Idealul naţionalist
SUBSTANŢA STATULUI	Indivizii	Elita societăţii	Corporaţiile
ROLUL STATULUI		Paznicul elitei	Paznicul naţiunii
POZIŢIA PERSOANEI CIVILE	Scopul nemijlocit	Mijlocul nemijlocit	Prilejul nemijlocit
BAZA RELAŢIILOR SOCIALE	Contractul şi onoarea	Dosarul	Statusul social
ROLUL STATULUI ÎN SOCIETATE	Minim	Maxim	Minim
LEGITIMITATEA (SURSA) PUTERII PUBLICE	Drepturile naturale ale persoanei	Drepturile permise	Datoriile impuse
NUMĂRUL SURSELOR PUTERII PUBLICE	Unică, egalitatea în faţa legii	Dublă: una, a persoanelor particulare, alta a elitei	Multiplă, a reţelei de corporaţii
POZIŢIA INDIVIDULUI ÎN SOCIETATEA CIVILĂ	Cultul majorităţii	Cultul dictatorului	Cultul naţiunii

CORPORAŢIILE, NUCLEUL STATULUI

Cum este de aşteptat, baza statului corporatist o constituie corporaţiile.

Corporaţia reprezintă "integrarea *funcţională*, bazată pe comunitatea scopurilor…Corporaţia este, din punct de vedere *funcţional, omogenă*, iar din punct de vedere *social, eterogenă*, fiind alcătuită din membri având o activitate convergentă, dar situaţii sociale diferite (marele industriaş şi lucrătorul sunt, la fel, membri ai corporaţiei industriale)…Corporaţia este o formaţie *verticală*... îşi are originea sa în *activitatea* socială...reprezintă *datoriile*..., *supunerea* la scopurile *supreme* ale naţiunii... tinde către *solidaritatea* naţională... este universalistă *(integralistă)* (pag. 91-92). Corporaţiile sunt „instrumente naturale şi indispensabile pentru activitatea naţiunii" (pag.103) care îndeplinesc în acelaşi timp roluri sociale, economice şi politice. „Corporaţia este o organizaţie colectivă şi publică, alcătuită din totalitatea (sau din o parte) persoanelor (fizice sau juridice) îndeplinind împreună aceeaşi funcţiune naţională şi are ca scop asigurarea exercitării acestei funcţiuni în interesul suprem al naţiunii, prin reguli de drept impuse cel puţin membrilor ei" (pag. 152).

Corporaţia este un organ, în acelaşi timp public şi privat. Corporaţiile nu sunt subiecte economice, adică nu sunt întreprinderi, ci asociaţii de întreprinderi. Caracteristicile corporaţiilor care rezultă din definiţia lor, sunt: au caracter public şi scop naţional; au putere normativă interioară; sunt unitare, totalitare, deschise şi neexclusive. Deci pot exista atât corporaţii economice care exercită funcţiuni vitale şi de subzistenţă, producând valori economice şi consumând valori spirituale, cât şi corporaţii neeconomice care exercită funcţiuni vitale şi de subzistenţă, producând valori economice şi consumând valori spirituale, cât şi corporaţii neeconomice care exercită funcţiuni sociale şi culturale, producând valori spirituale şi consumând valori economice.

Categoriile de funcţii ale corporaţiilor economice (funcţii economice) sunt cele care privesc în particular pe patroni: coordonarea economică internă, coordonarea economică externă şi funcţiile fiscale. Ele sunt de resortul sindicatelor patronale, deci coordonarea lor se face pe plan sindical, prin intermediul instituţiei numite Confederaţia generală a patronilor întreprinzători, având competenţe economice.

Categoriile de funcţii care privesc corporaţiile în întregimea lor (funcţii sociale) sunt funcţiile sociale (ex.: reglementarea preţului muncii); funcţiile juridice; funcţiile învăţământului profesional; funcţiile apărării naţionale; ele sunt de resortul corporaţiilor în ansamblul lor, deci coordonarea lor se face pe plan corporativ, pe două căi:

1) pe cale legislativă, prin intermediul instituţiei numite parlamentul corporativ;

2) pe cale administrativă, prin intermediul unei instituţii supreme de coordonare, numită Consiliul suprem (superior) al corporaţiilor care reprezintă integralitatea intereselor participanţilor la viaţa economică (întreprinzători şi lucrători), având competenţe economico-sociale.

În statul corporatist principalele corporaţii sunt agricultura, industria (industriile exportatoare şi industriile importatoare); comerţul (de export, de import, intern en gros şi intern en detail); creditul; cooperativele; transporturile; regiile publice.

PRINCIPIILE ESENŢIALE ALE ORGANIZĂRII CORPORATISTE

Idealul organizării corporatiste, în concepţia lui Manoilescu, se materializează prin acţiunea principiului funcţional. Aceasta îşi are substanţa în existenţa corporaţiilor: „La baza ideii corporatiste, noi am pus *principiul funcţional*. Corporaţiile sunt hărăzite să constituie baza organizării sociale şi a organizaţiei de stat, pentru că ele îndeplinesc un *rol funcţional,* care depăşeşte în importanţă orice alt motiv de integrare socială şi politică”. (pag.112-113).

Un alt principiu esenţial în organizarea corporatistă este cel al concepţiei organice a societăţii, potrivit căruia de la bază la vârf totul este organizat şi totul este subordonat idealului naţional, scopurilor majore ale societăţii.

Principiile derivate ale doctrinei corporatiste din cele două principii primare - 1. principiul funcţional; 2. principiul concepţiei organice a societăţii) sunt următoarele:

- instituirea dreptului funcţional: funcţiunea socială este izvorul oricărui drept;
- descentralizarea statului sau pluralitatea puterii publice pe bază de corporaţii funcţionale;
- principiul descentralizării procesului legislativ prin separarea şi ierarhizarea izvoarelor de drept în legi de interes nelimitat (sau naţional) şi legi de interes limitat;
- evitarea votului oricărei legi împotriva asentimentului corporaţiei celei mai interesate;
- asociaţiile solidariste nu sunt niciodată, direct, subiecte de activitate economică; ele sunt doar asociaţii de subiecte economice (indivizi sau întreprinderi, persoane juridice);
- dreptul fiecărei corporaţii este exact atât de mare cât îl cere obiectul activităţii sale, ceea ce înseamnă că drepturile corporaţiilor sunt strict determinate de necesităţile tehnice ale bunei lor funcţionări;
- atribuirea a tot ceea ce este funcţiune particulară, corporaţiilor particulare respective, lăsând statului numai anumite funcţii generale;
- grupul corporativ se denumeşte în raport cu naţiunea cu ajutorul funcţiei îndeplinite şi nu în raport cu profesiunea;
- dreptul de autonomie derivă din funcţiunea de interes public pe care fiecare corporaţie o exercită;
- nu se pun niciodată pe acelaşi plan oamenii de forţe inegale;
- principiul paritar de drepturi între patroni şi salariat realizează echilibrul de forţe contrare în orice împrejurare;

- limitarea abuzurilor spre care sunt înclinate monopolurile prin intermediul unor organizaţii legale, deci asociative, capabile să impună un interes public superior;
- respectarea principiului antimajoritar în luarea deciziilor;
- principiul organizării în sindicate separate a forţelor adverse ale muncii şi ale capitalului;
- iniţiativa privată şi libertatea contractării sunt valori sociale supuse verificării prin arbitraj obligatoriu al statului;
- criteriul de validare a acţiunilor este interesul naţional: tot ceea ce este conform cu interesul naţional este just; tot ceea ce este împotriva acestui interes este injust;
- statul nu trebuie să pretindă uniformitatea, nici în organizarea internă a fiecărei corporaţii, nici în raporturile sale proprii cu fiecare corporaţie;
- gradul de independenţă al fiecărei corporaţii faţă de stat trebuie să depindă numai de necesităţi strict funcţionale;
- stabilitatea şi garantarea drepturilor corporaţiilor vor putea să ia forma de concordate încheiate între stat şi corporaţii.

Numărul mare de principii care stau la baza statutului corporatist dovedeşte tendinţa puternică a autorului lui de a organiza amănunţit societatea, deşi, ea, repetăm, este clădită pe recunoaşterea dreptului de proprietate privată.

COORDONAREA CORPORATISTĂ A NAŢIUNII

Atributul de coordonare (a coordona) priveşte atât funcţiile economice, pe plan sindical, realizat prin intermediul Confederaţiei generale a patronilor întreprinzători, cât şi funcţiile sociale, pe plan corporativ. Coordonarea se face pe două căi, şi anume, pe calea legislativă când organul de coordonare este Consiliul suprem al corporaţiilor. Pentru faptele colective există Poliţia (= intervenţia statului, pe cale administrativă în viaţa grupurilor) şi justiţia (= arbitrajul şi sancţionarea de către stat a tot ceea ce priveşte activitatea grupărilor) faptelor colective, care sunt organe de conciliere şi interpretarea legilor, sanţionând conflictele dintre patroni şi lucrători inclusiv conflictele de ordin economic rezultate din înţelegeri şi din contracte încheiate între diverse sindicate şi corporaţii.

ECHILIBRUL CORPORATIV

Instituţiile şi formele de organizare corporativă permit realizarea automată a echilibrelor din societate. Există mai multe niveluri de echilibre, prin urmare mai multe domenii de realizare a lor. „În ordinea socială, corporaţiile asigură echilibrul direct între patroni şi muncitori. În ordinea politică, punctul de intersecţie a corporaţiilor, care este Parlamentul, constituie în acelaşi timp şi punctul de echilibru al tuturor categoriilor sociale. În locul arbitrajului artificial, nesistematice şi neeficace, exercitat în cadrul fiecărui partid, statul corporatist oferă arbitrajul natural, legal şi fecund *realizat în însuşi cadrul statului"* pag. 117.

Echilibrul politic se realizează pornind de la aceleaşi coorporaţii, care restructurează clasele sociale în forme pragmatice de realizare a diferitelor scopuri ale naţiunii: „Căci, *dacă partidele politice nu au alt rol decât acela de a arbitra între clase, pentru ce această funcţiune nu ar fi îndeplinită de însăşi instituţiile statului?* Tocmai acesta este rolul şi misiunea statului corporativ. În statul corporativ, arbitrajul între clase şi între categoriile de interes este exercitat, în domeniul economic, social şi politic, cu ajutorul *coorporaţiilor.* În ordinea economică, coorporaţiile integrează viaţa naţională şi o diferenţiază după funcţiuni, care se completează unele pe altele şi se coordonează în mari înţelegeri colective.

În ordinea socială, corporaţiile asigură echilibrul direct dintre patroni şi muncitori.

Echilibrul coorporativ se realizează şi pe ale instituţională, adică este vorba despre echilibrul instituţional coorporativ, inclusiv şi mai ales, în domeniul economic şi, încă iarăşi, cu participarea nemijlocită a sindicatelor": Reducerea preţurilor de cost nu merge deci în profitul consumatorului şi al colectivităţii, ci în profitul câtorva întreprinzători capitalişti. Sindicatele şi cartelurile sunt deci instrumente, în acelaşi timp *folositoare şi primejdioase*. Folositoare, în rezultatele lor *tehnico-economice*: primejdioase, în consecinţele lor *sociale*. Folositoare *totdeauna*; primejdioase, *numai dacă nu sunt stăpânite de puterea publică* sau de un sistem de echilibru intercorporativ".

Problema capitală a coorporatismului economic este deci aceea de a diminua monopolurile interne. Dacă concurenţa internă între întreprinderile similare dispare, în acelaşi moment apare monopolul intern.

Acest monopol poate fi *câteodată* (1) distrus, deschizându-se garanţiile; însă chiar pentru a le deschide trebuie să ai autoritate de a merge împotriva a anumitor interese de grup şi împotriva anumitor <**egoisme organizate**>, dar distrugerea acestor monopoluri nu este de dorit în interesul general, dacă sindicatele au înfăptuit o operă pozitivă de raţionalizare a producţiei. În acest

caz este indicată respectarea monopolului, dar dominarea lui, ca în acest fel consumatorii să profite de reducerea preţurilor de cost (pag. 251).

Caracterul productivist al statului corporatist rezultă din accentual pe care Manoilescu îl pune pe munca acceptată ca factor şi principiul echilibrului: "În adevăr, munca este pentru echilibru economic ceea ce este apa pentru echilibrul organic. Ea este tot atât de abundentă în societate, pe cât este de abundentă în natură şi intră în compunerea tuturor bunurilor economice, tot aşa după cum apa intră în compunerea tuturor corpurilor organice" (pag. 315). De aceea, problema echilibrului este mutată în domeniul producţiei pornită, în primul rând, de la preţul muncii "Dacă deci s-a putut crea un echilibru organizat într-un domeniu aşa de delicat al preţului muncii, nu este improbabil că se va putea crea un echilibru organizat în domeniul preţului tuturor bunurilor economice.

Echilibrul organizat nu înseamnă intervenţia brutală, simplistă şi capricioasă a statului actual ci intervenţia coorporativă, care este o *autoorganizare* a vieţii economice.

Preţurile corporative pentru muncă şi pentru bunuri nu sunt nişte preţuri artificiale. Ele rezultă întotdeauna din oferta cerere, căci din momentul în care un preţ este stabilit liber intră un sindicat cumpărător şi un sindicat vânzător, pentru o anumită perioadă, acest preţ coorporativ este declarat obligatoriu pentru *toţi membrii* celor două sindicate. Nu este deci vorba de a inventa un preţ arbitrar, ci de a generaliza un preţ natural (pag. 315).

În procesul realizării echilibrului, concurenţei i se acordă rolul şi locul cuvenit: "Principiul economiei corporative este acela de a nu distruge posibilitatea selecţiunii printre producători.

Noul tip de economie de a înştiinţa un nou tip de om. *Homo oeconomicus* era încarnarea egoismului într-un cadru de libertate infinită.

Homo corporativus, de care vorbesc *Arias, Carli, Ferri*, este omul care dispune de o libertate relativă de alegere, între diferitele poziţiuni bine determinate şi conforme cu utilitatea naţională" (pag. 317).

Întrucât "Consiliul naţional al corporaţiilor este organul specific al formării echilibrului economic, care este o parte integrantă a echilibrului politic" (pag. 317) suntem, practic, în prezenţa unei instituţii abilitate cu stabilirea şi reglarea echilibrului economic conceput în subordinea echilibrului politic.

Problema funcţionării societăţii pe baza nonprofitului sau a profitului zero este, de asemenea, în atenţia lui Manoilescu: "Imperativul *decapitalizării* trebuie deci să influenţeze adânc funcţiunile statului. De data aceasta nu mai este vorba de o funcţiune pe care statul trebuia să o exercite în fiecare zi, ci mai curând de o *tendinţă* pe care el trebuie să o admită în principiu şi să o favorizeze în fapt, de câte ori va fi momentul.

Imperativul <**decapitalizării**> nu implică deci, o funcţiune regulată a statului, ci o virtualitate sau o posibilitate, căreia statul îi va fi totdeauna accesibil.

După cum am arătat în prefaţă, corporatismul este departe de a reprezenta conservaţia socială. Antiteza, pe care am pus-o de atâtea ori în relief, dintre beneficiul capitalist individual şi organizare se rezumă într-o antiteză între acest beneficiu şi corporatism" (pag. 107-108).

STATUL CORPORATIST
(SOLIDARIST ŞI PRODUCTIVIST)

Superioritatea modului de organizare şi funcţionare a statului corporatist, bazat pe corporaţie, ca nucleu, rezultă din posibilitatea de a îndeplini o serie de funcţii esenţiale prin intermediul unor instituţii care le garantează finalitatea:

1. garantarea unităţii sufleteşti a naţiunii, prin intermediul BISERICII;
2. favorizarea perpetuării idealismului naţional în cadrul tuturor instituţiilor;
3. apărarea naţiunii de inamici exteriori cu ajutorul ARMATEI; desemnarea scopurilor armatei se face de către stat.

Prin urmare, statul corporatist este înfăptuitorul unităţii scopurilor şi convergenţei mijloacelor, prin calitatea sa de supracorporaţie: „Între şeful statului şi Parlament, *Guvernul* îşi are funcţiunea sa şi poziţia sa specială. El trebuie să realizeze, întâi, *unitatea scopurilor naţionale.* Şi nu numai el singur, ci de acord cu şeful statului şi cu Parlamentul. A pune în faţa naţiunii anumite scopuri nu este o chestiune care depinde numai de Guvern. Aceste scopuri sunt elaborarea conştiinţei naţionale, care se manifestă prin mijlocirea tuturor elementelor naţiunii, care gândesc şi activează.

Aceste scopuri sunt fixate şi admise, *printr-un act de conştiinţă colectivă*, iar nu printr-o formalitate constituţională oarecare" (pag. 303). „Căci *Guvernul este factorul esenţial al convergenţei mijloacelor.* În activitatea practică a coorporaţiilor*,* consiliul naţional şi Parlamentul constituie cele dintâi organe de coordonare. Trebuie totuşi să remarcăm că aceste organe de coordonare sunt ele însele colective, ceea ce dă naştere la oricare îndoieli în ceea ce priveşte posibilitatea de a se înfăţişa ca nişte unităţi perfecte şi de a îndeplini astfel funcţiunea lor coordonatoare.

Guvernul, dimpotrivă, aşa cum îl închipuim noi, îndeplineşte foarte bine funcţiunea de coordonare*."El nu poate fi decât unitar, căci alcătuirea sa trebuie să garanteze, înainte de orice, această unitate"* (pag.303-304).

Una dintre problemele pe care le ridică existenţa statului coorporatist însăşi este aceea a posibilităţii ei „Căci toată problema este *de a crea un stat extras din coorporaţii dar capabil să se impună acestora"* (pag. 143). Răspunsul lui Manoilescu la această problemă este afirmativ şi se bazează pe autoritatea care se conferă statul extras din corporaţii pe baza categoriilor de funcţiuni pe care trebuie să le îndeplinească şi care, într-o clasificare naturală, pentru propunerea privată, sunt: arbitrajul, supravegherea şi coordonarea celorlalte coorporaţii, adică a funcţiilor economice, culturale şi a sănătăţii publice exercitate de corporaţiile particulare. Acest arbitraj aşează statul pe un plan superior faţă de celelalte coorporaţii şi îşi are izvoarele în interesul

general. Este un arbitraj social şi politic realizat prin intermediul suveranului, primului ministru şi parlamentului corporativ.

Privit ca o simplă corporaţie, statul trebuie să îndeplinească, pentru colectivitatea naţională, funcţiunile de apărare naţională, politică externă, ordine internă. Aceste funcţiuni aşează statul pe acelaşi plan cu celelalte corporaţii.

ŞOMAJUL ÎN STATUL CORPORATIST

Organizarea economiei naţionale este una dintre marile sarcini ale corporatismului: „Printre funcţiunile sociale ale corporaţiilor economice există una care prezintă o importanţă specială: *reglementarea preţului muncii*. Economia organizată care constituie marea sarcină a corporatismului, nu merge fără organizarea forţelor muncitoare. Dacă anarhia trebuie să fie organizată din domeniul economic, apoi ea trebuie să fie întâi organizată din câmpul muncii. Căci dacă aglomerarea mărfurilor nevândute este o nenorocire, desigur că aglomerarea lucrătorilor neîntrebuinţaţi este un dezastru.

A absorbi toate elementele disponibile de pe piaţa muncii şi a le da cea mai bună întrebuinţare posibilă este o problemă mai ales economică. Însă şi soluţionarea acestei probleme comportă câteodată reglementarea *numărului* lucrătorilor dintr-o categorie economică oarecare; ori acest lucru constituie o problemă *socială.*

Doctrina corporatistă trebuie să ia în acest caz o poziţie hotărâtoare: *Admite ea contingentarea locurilor în diferite ramuri de producţie?* Poate ea să acorde sindicatelor sau corporaţiilor dreptul de a limita angajările de noi salariaţi?

În principiu, corporaţiile şi sindicatele moderne nu trebuie să devină asociaţii de privilegiaţi, cum era maîtrisele şi jurandele din Evul Mediu. Ele trebuie să respingă orice ideie de monopol din favoarea unor ocupanţi ai poziţiilor bune de lucru; ele trebuie să evite formările de rente adică orice surplus de câştig care ar veni la monopol şi restricţii la intrarea în anumite meserii.

Corporaţiile şi sindicatele neputând avea alte ţeluri decât acestea de a îndeplini cât mai bine funcţiile lor *naturale* nu vor putea să devină o sursă de exploatare. Anumite restricţii la intrarea în corporaţii ar putea fi legitime numai atât cât *ele ar fi impuse de către necesitatea funcţională.*

Dacă, de exemplu, într-o ramură oarecare este nevoie să ai cunoştinţe profesionale serioase, se pot impune condiţii de calificare foarte severă şi necunoscute în legislaţia actuală a muncii.

Dar condiţiile de *calitate* nu trebuie să se schimbe, *decât în cazuri cu totul excepţionale. În condiţii de cantitate, adică de contingentări.*

Totuşi funcţiile sociale ale corporaţiilor nu pot să fie limitate la anumite atribuţii exercitate mecanic, cu aceeiaşi rigiditate lipsită de suflet ca trebuinţele birocratice ale statului de azi.

Funcţiunea socială *esenţială* a corporaţiei este aceea de a crea o *nouă ambianţă normală.* Favorabilă ideii de colaborare între patroni şi lucrători. Punând cele două clase într-o poziţie *simetrică*, care înseamnă *o egală*

supunere la comandamentele morale, sociale şi naţionale, corporatismul coboară orgoliul patronilor şi ridică demnitatea lucrătorilor. Rezolvând în mod fericit conflictele sociale, graţie principiului parităţii, corporatismul este consacrat prin rezultatele sale faţă de cele două părţi.

Ambianţa morală înlesneşte succesele practice şi acestea întăresc la rândul lor, forţele morale care sunt temelia sistemului (pag. 242-243).

Posibilitatea rezolvării pozitive a problemei şomajului este legată de reglementarea conştientă a preţului muncii şi a preţului mărfurilor prin înţelegeri intersindicale şi intercorporative.

Controlul în societatea corporatistă şi cooperatistă se bazează pe adoptarea şi respectarea principiului paritar (= crearea, întotdeauna, a două subsisteme care-şi confruntă interesele).

SINDICATELE

Manoilescu acordă o însemnătate deosebită poziţiei şi rolului sindicatelor în statul corporatist, atât ca factor de echilibru, cât şi în celelalte situaţii. Sindicatelor li se atribuie funcţii majore în perimetrul practicării muncii destinate prosperităţii naţiunii şi, în acest cadru, ele reprezintă un subiect de drept important. Organizarea sindicală este, de aceea, hotărâtoare în toate domeniile de activitate.

„Exportatorii trebuie să se îndrepte către ţările, în care au deplasat contingente disponibile. Aceste contingente fiind limitate, ei *trebuie să se organizeze pentru a şi le distribui între ele.*

Pe de altă parte, importatorii având, la rândul lor, o disponibilitate limitată de import, *trebuie să se organizeze, de asemenea, pentru un a-şi împărţi între ei contingentele. Exportatorii şi importatorii sunt obligaţi să se sindicalizeze, pentru a desfăşura o activitate comună, într-un ţel comun.*

Şi această sindicalizare le este impusă din afară" (pag. 101-102).

„În ceea ce priveşte *producţia* industrială şi agricolă, ea se află pentru întâia oară înaintea problemei de a adapta debitul său capacităţii reale de cumpărare.

Această adaptare, impusă din limitarea pieţelor externe şi interne, nu este posibilă decât prin distribuirea raţională a activităţii producătoare între diferiţii producători, ceea ce nu se poate înfăptui decât prin intermediul sindicatelor industriale şi agricole.

În ceea ce priveşte ţările agricole sud-est europene, proprietatea agricolă fărîmiţată impune, pentru realizarea avantajelor marilor exportatori, asocierea proprietarilor în vederea realizării cumpărătorilor în comun, a culturii mecanice în comun şi a vânzărilor în comun. Aceste societăţi, care iau de preferinţă *forma cooperatistă*, constituie deci o organizaţie economică colectivă mai mult" (pag. 102-103).

ORGANIGRAMA STATULUI CORPORATIST

Există numeroase puncte de convergenţă între destinul statului corporatist şi organizarea societăţii după principiile cooperatiste.

Situarea statului pe primul loc, unde cooperatismul aşezase consumatorul, se datoreşte importanţei acestuia ca „factor al naţiunii", ferm sprijinit de producătorii naţionali, aşezaţi pe locul al doilea. În acelaşi timp, se impune o reformă din temelii a statului ajuns, în numeroase cazuri, un instrument al diferitelor grupuri de interese: în practică, statul lucrează contra naţiunii când lasă pe consumatori pradă speculei organizate de puternice coaliţii. Dar statul nici pe sine nu se poate apăra. În calitate de consumator el însuşi e prizonierul coaliţiilor financiare industriale, comerciale-stat în stat - care – 1 speculează mai rău decât pe consumatorul de rând. Din această cauză s-a putut afirma că „Statul e Marea Finanţă şi Marea Finanţă e Statul."

Dacă ar fi altfel, Statul n-ar plăti aceleaşi servicii mai scump decât particularii. Dacă ar fi altfel, banul Statului de azi ar fi egal cu cel de ieri şi cu cel de mâine.

Dacă ar fi altfel, milioanele de plugari şi-ar putea valorifica producţia agricolă după normele de valorificare ale producţiei industriale.

Dacă ar fi altfel, la finele săptămânii, milioanele de muncitori, producătorii direcţi de avuţie naţională şi-ar putea pune deoparte un bănişor alb pentru zile negre.

Dacă ar fi altfel, milioanele de salariaţi publici sau particularii ar fi, într-adevăr, apărătorii instituţiilor care-i plătesc.

Dacă ar fi altfel, am întâlni cinste şi dreptate în aceste instituţii publice şi particulare.

În fine, dacă altfel ar fi, Statul ar aparţine Naţiei care l-a creat, crizele de autoritate şi încredere ar fi necunoscute, popoarele n-ar mai putea fi minţite, spoliate, nici ţinute în mizerie materială şi morală; războaiele civile şi chiar de frontieră n-ar mai exista" (Thanir, T.R. – „Neocooperaţia. Economie automată, îmbogăţire mutuală", Editura „Tiparul românesc", MCMXXXVI, pag. 21-22).

Oferă, oare, liberalismul o şansă reală de însănătoşire a statului tuturor? „Într-un sistem individualist, ne spune Wells, avem dreptul să vindem cui oferă mai mult... Individualismul permite unor egoişti de rând să plece ducând cu ei resursele naţionale şi să tragă foloase din suferinţele naţionale" (după Thanir, T.R. – op.cit., pag. 24).

Efectul cooperării este următorul: „Excluderea principalelor antagonisme, a luptei de clasă, a revoluţiilor sociale, a războaielor dintre naţiuni şi, cândva, dintre rase şi continente, ar deveni cu putinţă" (Thanir, T.R. – pag. 1).

Scopul pe care îl urmărim a fost sintetizat cu mai mult timp înainte de Thanir, şi anume: „să se încerce, cu puteri unite, a se stăvili năvala barbariei care vine cu paşi gigantici de pe întinsele câmpii însângerate ale globului, pustiite de lupta fratricidă dintre cele două tabere antagoniste: de o parte, masele muncitoreşti minţite şi spoliate, umilite prin suferinţe inutile şi rătăcite prin promisiuni deşarte; de cealaltă parte, coaliţiile cotropitoare ale Marii Finanţe tentaculare, ale cărei puteri supersuverane nesocotesc puterile naţiunilor suverane, dispun de viaţa celor două miliarde de consumatori (în prezent, peste patru miliarde, n.n.) desuniţi şi astfel, dictează statelor respective, victime sau complice" (Thanir, T.R. – op. cit., pag.3).

Trecerea de la echilibrul forţelor contrare, concurenţiale (de la echilibrul realizat prin antagonism) la unirea tendinţelor care mobilizează cele mai diferite resurse şi mijloace în vederea realizării aceluiaşi scop (idealul naţional) este posibilă prin aplicarea principiilor cooperaţiei în formă de organizare corporatistă. Garantarea libertăţii se face prin intermediul asociaţiilor de tot felul, în final, în forma dezvoltată a corporaţiilor. Principalele drepturi ale consumatorilor ce trebuie riguros respectate sunt:

- scutirea totală de impozite sau, cel puţin, impozite foarte mici;
- asigurarea pentru caz de boală, accidente, şomaj;
- renta viageră pentru bătrâneţe;
- credite ieftine şi abundente;
- posibilitatea finanţării conversiunii datoriilor interne;
- posibilitatea convertirii datoriei publice externe în datorie publică internă.

Pentru a crea proprietatea individuală, dar în folosul naţiunii, se instituie asigurările sociale obligatorii de boală şi bătrâneţe, prin controlul statului în cadrul profesiunilor şi teritorial, constând din cotizaţii determinate procentual pe categorii de venit, un fel de economii semiforţate sau semiconsimţite sub forma FONDULUI NAŢIONAL DE ECONOMII POPULARE, de pe lângă MONOPOLUL NAŢIONAL AL CONSUMATORILOR INTERNI. Acestea sunt datoriile cetăţenilor. Drepturile lor constau din cota de participare procentuală la dividentele capitalului naţiunii.

Iluzia unirii proprietarilor din toate ţările s-a spulberat din diverse motive. Multe mituri ideologice, între care conducerea treburilor ţării de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea sunt, în prezent, ridicole. La lucrul lui s-a ridicat la rangul de adevăr absolut imperativul conducerii societăţii de către elitele intelectuale şi profesionale ce îşi oferă serviciile. Trebuie bine înţeles că mişcările sindicale, „lupta de clasă" nu joacă un rol în favoarea prosperităţii popoarelor: „Cât despre lupta de clasă, susţine prof. Rene Gonard, afirmaţiunea că toată istoria se concentrează în ea este un punct <o afirmaţie disperată>; lupta de clasă este desigur un fapt important; dar, - în afară de aceea că, cu acest nume se decorează adesea numai o luptă de partide – e

imposibil să vezi altceva decât o simplificare grosolană a istoriei în concepţia care o reduce la o asemenea luptă. Sociologii scot în relief existenţa unor lungi perioade de înţelegeri între clase de supunere consimţită sau oarbă a claselor inferioare; chiar Marx mărturiseşte posibilitatea prezentă a anumitor clase; ele afirmă că la epoci nu prea îndepărtate, lupta de clasă nu era aşa de potrivită ca acuma; şi discipolul său ortodox Kautsky mărturiseşte că < numai în anumite condiţiuni lupta de clasă devine mobilul istoriei >" (Gonard, Rene – Histoire des Doctrines Economiques, pag. 513, după Tahnir, T.R., op, cit., pag. 11).

Solidarismul corporatist devansează chiar şi modelul cooperatist, fără a mai vorbi despre ele liberal, renunţând la principiul egalitarismului economic: un om, un vot, indiferent capitalul şi vede în stat mijlocul de întărire a naţiunii.

Potrivit demersului lui Manoilescu, organigrama statului corporatist, îmbinată cu unele elemente ale cooperaţiei, poate fi schiţată după modelul alăturat.

Şeful statului împreună cu Parlamentul au menirea de a realiza unitatea scopurilor naţionale şi convergenţa mijloacelor (coordonarea mijloacelor). În cadrul statului corporatist Consiliul Naţional şi Parlamentul sunt cele mai importante organe de conducere.

Parlamentul corporativ emite legile propriu-zise. Consiliul naţional al corporaţiilor emite dispoziţii normative (sublegi) obligatorii pentru membrii corporaţiilor participante (gradul 2 legislativ). Corporaţiile emit dispoziţii normative obligatorii pentru toţi membrii săi (gradul 1 legislativ). În acest fel se realizează justiţia instituţionalizată. Delimitarea însăşi a tipurilor de corporatism se face de Parlament. În corporatism subordonat mixt sau pur după cum se observă în schema de la pagina 24.

În acelaşi timp se obţine forma de organizare care permite intervenţia în realizarea scopurilor asumate fără de care nu este posibil progresul: „*A dirija*, iată misiunea cea mai înaltă şi funcţiunea politică esenţială a statului modern. Ea este funcţiunea cea mai necesară şi cea mai neglijată a statului individualist. Or, *funcţiunea dirijării* are tehnica ei specială, pe care ştiinţa recentă a organizării a pus-o foarte bine la punct. Această tehnică va fi aceea care va impune noua formă a organelor *statului capabil să dirijeze*" (pag. 112).

Să notăm, în final, calităţile fundamentale ale sistemului corporatist: specializarea, competenţă şi autodeterminarea care se opune, împreună, confuziei şi lipsei de responsabilitate atât de dăunătoare astăzi.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 34/1993

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ**
BUCUREŞTI

SUMAR

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - SUEDIA 333

1. Coordonate ale modelului economic suedez 333
2. Obiectivele strategice ale economiei Suediei şi implicarea statului în definirea şi realizarea lor 338
3. Derularea politicii economice şi sociale în Suedia şi modul de intervenţie a statului pe domenii specifice 341
   - 3.1. Politica industrială şi intervenţia statului în orientarea restructurării economice 341
   - 3.2. Politica în domeniul cercetării-dezvoltării. Componenţa tehnică a dezvoltării şi suportul guvernamental în Suedia 343
   - 3.3. Politica comercială în Suedia – implicarea statului în elaborarea şi derularea sa 345
   - 3.4. Politica regională şi sprijinirea de către stat a întreprinderilor mici şi mijlocii 347
   - 3.5. Politica fiscală - element esenţial de intervenţie a statului în economia Suediei 348
   - 3.6. Politica agrară în Suedia şi principalele instrumente de reglementare a pieţei interne în acest sector 352
   - 3.7. Politica socială şi importanţa ei în “modelul suedez” 354
4. În loc de concluzii 357

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - SUEDIA

Nicuşor RUIU

1. COORDONATE ALE MODELULUI ECONOMIC SUEDEZ

Suedia, ţară europeană cu un standard de viaţă dintre cele mai ridicate, cu o economie puternic dezvoltată constituie, pentru ţările din estul Europei, ca şi pentru multe altele, un etalon la care se face deseori apel, atunci când se vizează finalitatea relativă a proceselor de transformare economico-socială.

Statul are un rol de prim rang în cadrul economiei suedeze, în special în ceea ce priveşte stabilirea politicii economice, dar şi în modul practic de derulare curentă a vieţii economice reale, ţinând seama de dimensiunea relativ ridicată a sectorului public, orientat în special către servicii.

Politica economică a Suediei, în toate componentele sale şi în procesul istoric de realizare practică a sa (în special după marea criză de la începutul anilor 30), se constituie într-un complex specific, într-un sistem economico-social aparte, care s-a numit, în literatura de specialitate, “modelul suedez”.

Elementele sale definitorii se pot rezuma la: existenţa unui cadru general specific economiei de piaţă (cu libera iniţiativă a firmelor private, proprietate privată, preţuri libere, utilizarea pârghiilor monetar-financiare şi fiscale pentru orientarea economiei etc.), cadru combinat cu un set de obiective sociale considerate fundamentale (acceptabilitatea socială a măsurilor de restructurare, asigurarea unei “bunăstări sociale” ridicate şi, implicit, a unui nivel de trai înalt).

Coordonatele “modelului suedez” sunt date, practic, de trăsăturile cele mai importante care pot caracteriza politica economică a Suediei şi se referă în principal la maleabilitatea şi flexibilitatea deosebită a acesteia, ia puternica ei orientare socială şi la rolul şi poziţia privilegiată a proprietăţii publice.

Astfel, integrarea economiei suedeze în economia mondială a fost realizată prompt, fructificându-se avantajele comparative de care se dispunea, în acelaşi timp asigurându-se adaptabilitatea permanentă la conjunctura mondială într-o perspectivă temporală mai largă.

În ceea ce priveşte orientarea socială a “modelului suedez”, ea se referă la modul de fundamentare a tuturor măsurilor de politică economică şi la sistemul construit pentru susţinerea acestei orientări, exemplul cel mai edificator în acest sens fiind organizarea fiscalităţii.

Îmbinarea avantajelor proprietăţii private şi a celor ale proprietăţii publice, prin partajarea sferelor de acţiune ale celor două, fără a anula posibila concurenţă între ele prin statuarea unui monopol legal, constituie de asemenea o trăsătură esenţială a modelului.

Produsul naţional brut al Suediei reprezintă 1,3% din totalul ţărilor membre OECD, cifrându-se, în termeni absoluţi pentru anul 1990, la 1340,2 miliarde coroane suedeze (în preţuri curente), ceea ce înseamnă 156 000 coroane anual pe cap de locuitor. Rata sa reală de creştere a fost în anii 1970-1980 de 2**%,** iar în anii 1980-1990 d**e** 1,9**%.** Evoluţia acesteia pe perioade de 5 ani se prezintă în tabelul următor:

Tabelul nr. 1 - Creşterea PIB în perioada 1946-1990

Anii	creşteri medii anuale (în %)
1946-1950	4,8
1950-1960	3,4
1960-1965	53
1965-1970	3,9
1970-1975	2,7
1975-1980	1,3
1980-1985	1,9
1985-1990	1,9

Sursa: Fact Sheets an Sweden september 1992, "The Swedish Economy"

Contribuţia cea mai mare la sporirea PIB o aduc în prezent serviciile şi industria extractivă şi prelucrătoare.

Tabelul nr. 2 - Contribuţia diferitelor ramuri la crearea PIB (în preţuri constante)

- în % -

Ramura	1970	1990
- agricultură, pescuit şi silvicultură	4,6	33
- minerit şi manufacturate	27,1	23,8
- electricitate, gaz şi hidroenergetică	1,9	2,9
- construcţii	9,5	7,0
- comerţ cu ridicata, cu amănuntul şi restaurante	12,9	12,9
- alte servicii (transport, telecomunicaţii, bănci, asigurări etc.)	223	27,0
- administraţia centrală	6,4	4,8
- administraţia locală	153	18,1

Sursa: Fact Sheets an Sweden september 1992, "The Swedish Econom"y

Experienţa suedeză (mai ales a ultimelor trei decenii) poate fi foarte utilă pentru ţările aflate în tranziţie, inclusiv pentru România. Astfel, slăbiciunile economiei în ceea ce priveşte, în special, structura sa au fost puse în evidenţă în cursul anilor '70, când a avut loc creşterea puternică a preţurilor petrolului, ca şi ascuţirea competiţiei internaţionale, costurile unitare fiind relativ ridicate într-un mediu mondial caracterizat de stagflaţie.

În rezolvarea problemelor ridicate, principalul instrument utilizat de stat a fost acceptarea unui larg deficit al bugetului guvernului la începutul anilor '80. Tot atunci a început şi politica de reducere treptată a sa, ajungându-se în 1988 şi 1989 la un surplus. Reapariţia deficitului in 1990 a fost o sursă de îngrijorare, cu atât mai mult, cu cât economia Suediei în 1990 a fost caracterizată de recesiune, iar în 1991 de stagnare.

Dacă timp de decenii obiectivul politicii economice a fost să asigure utilizarea totală a forţei de muncă, în anii '80 a avut loc o lipsă severă de forţă de muncă, o atingere rapidă a plafonului capacităţii productive a forţei de muncă şi o cerere internă excesivă, ceea ce a făcut că, la începutul anilor '90, interesul şi accentul măsurilor de politică economică să fie îndreptat spre asigurarea stabilităţii preţurilor.

Însă, dacă rata şomajului a continuat să rămână extrem de scăzută (1,4% în 1989 şi 14**%** în 1990) nu acelaşi lucru îl putem spune despre inflaţie, care, dimpotrivă, a cunoscut o rapidă accelerare (de la 64**%** în 1989 la 10,5% în 1990).[1]

Slăbirea poziţiei guvernului în parlament a făcut să nu poată fi adoptate, spre sfârşitul anilor '80, măsuri severe de reducere a cererii interne ca soluţie pentru stoparea proceselor inflaţioniste. Banca Suediei a încercat să umple golul creat în politica economică prin sporirea ratei dobânzii şi apărarea în acest fel a monedei naţionale.

Pe termen lung, însă, moderarea cererii interne prin acest mecanism nu poate da rezultate semnificative, fără a afecta investiţiile şi, deci, în ultimă instanţă, creşterea economică, ori, alături de inflaţie, creşterea înceată a economiei Suediei este o altă preocupare majoră a politicii economice a guvernului acestei ţări.

Pe de altă parte, devalorizarea monedei naţionale nu a mai fost văzută ca o soluţie acceptabilă, în condiţiile integrării monetare europene, acceptată şi sprijinită de Suedia, dar acesta pare să fie singurul aspect unanim acceptat vis-a-vis de strategiile de stopare a spiralei preţuri-salarii (principala cauză a scăderii competitivităţii economiei suedeze fiind costurile salariale foarte mari).

Suedia este puternic angrenată în economia mondială, atât prin import, aprovizionându-se de pe piaţa internaţională cu tot petrolul pe care îl utilizează, cea mai mare parte din cărbune, două treimi din energia utilizată etc., dar şi prin export, unde se oferă în special produse industriale, produse de înaltă tehnicitate, cu grad ridicat de prelucrare (automobile, bunuri de consum, maşini şi echipamente), fier şi oţel (în special înalt aliate), lemn şi produse din lemn etc.

În timp ce industria joacă un rol crucial pentru comerţul Suediei pe arena internaţională, pe plan intern economia este dominată de un sector public foarte larg. Din 4,5 milioane cât număra populaţia activă a acestei ţări, o treime este angajată în sectorul public. Dacă ar fi să comparăm, fie şi numai cu restul ţărilor OECD, sectorul public este dublu în Suedia (faţă de media ţărilor OECD).

Aceasta se datorează faptului că, în economia |postindustrială, sectorul de servicii a fost, în cazul Suediei, acaparat practic de sectorul public şi nu de firmele private ca în celelalte ţări capitaliste dezvoltate. Astfel, sectorul public

---

[1] *The Swedish Economy Facts and Figures Published by the Swedish Institute ,1991.*

se referă la: îngrijirea medicală, servicii sociale ca poşta şi telecomunicaţiile, şoselele şi căile ferate, producţia de energie şi alte clemente ale infrastructurii care sunt aproape exclusiv în grija administraţiei centrale sau locale.

În ceea ce priveşte industria, putem spune, însă, că 90% din producţie este dată de firmele private şi aproape o jumătate din producţie este exportată (reprezentând în jur de 85% din totalul de bunuri şi servicii exportat de Suedia).

O trăsătură specifică economiei Suediei o reprezintă şi ponderea mare a administraţiei locale (aflată în creştere continuă) în formarea PNB-ului, sectorul public şi, în primul rând, administraţia centrală contribuind cu o cotă mai mică. Această tendinţă este concordantă cu scopurile politicii guvernamentale.

Ca procent din PIB, în preţuri fixe, consumul public a crescut susţinut până în 1982, când a ajuns la 29,5%, faţă de 24% în 1970. După 1983 acesta cel mult s-a menţinut la acelaşi nivel, ajungând în 1989 la 27%. Pe de altă parte, consumul privat a crescut din 1982 până la 53% din PIB în prezent. De asemenea, investiţiile fixe brute, realizate de sectorul public şi privat (împreună) au ajuns îh 1989 la 22% din PIB[1]. În spatele acestei creşteri a stat o situaţie bună a investiţiilor industriale, ce reflectă o îmbunătăţire în volumul profiturilor companiilor şi a investiţiilor casnice. O creştere susţinută pe mai departe în rata investiţiilor necesită un nivel mai ridicat al economiilor, dată fiind dorinţa de a echilibra balanţa de plăţi.

---

[1] *Aurel Iancu – Modelul suedez: economie de piaţă cu pronunţată orientare socială, Tribuna Economică nr. 21, 22, 23, 25/1990.*

2. OBIECTIVELE STRATEGICE ALE ECONOMIEI SUEDIEI ŞI IMPLICAREA STATULUI ÎN DEFINIREA ŞI REALIZAREA LOR

Fiecare ţară, prin forurile sale competente (în general, Guvernul şi/sau Parlamentul) îşi stabileşte o serie de obiective de politică economică, obiective determinate pe baza nevoilor identificate şi care, tocmai de aceea, rămân relativ constante în timp, indiferent de succesiunea la putere a diferitelor variante politice.

Pentru Suedia, aşa cum se desprind ele din programele naţionale de guvernare, se pot formula o serie de obiective prioritare, care definesc şi ele, într-un mod relativ, aşa-numitul "model suedez".

Existenţa acestor obiective, în contextul combinării politicilor de pe piaţa muncii, politicilor de cercetare-dezvoltare, regionale şi sociale, a măsurilor educaţionale etc., au rolul de a asigura condiţiile optime ale linei restructurări economice rapide, pozitive şi continue. Ele sunt cele ce pot explicita în fond esenţa şi modul de intervenţie a statului în economia suedeză.

În primul rând, un obiectiv esenţial este asigurarea continuităţii ritmului de creştere a bunăstării sociale. În general, toate măsurile de schimbări structurale trebuie să întrunească un grad mare de acceptabilitate socială, prin realizarea unor "măsuri de politică economică corelată". Sprijinul statului se materializează în ajutorul acordat iniţiativelor de soluţionare a posibilelor probleme sociale şi, mai puţin, prin compensarea' materială a efectelor negative ale măsurilor luate (de restructurare). De exemplu, în ceea ce priveşte ajutorul material, sunt preferate iniţiativele de creare de noi locuri de muncă pentru şomerii rezultaţi în urma modificărilor structurale luate, faţă de măsurile de compensare bănească a lucrătorilor (ajutorul de şomaj). Un element definitoriu pentru înţelegerea viziunii suedeze este acela ce statuează că reţeaua de asigurări sociale este unul din promotorii înnoirii.

Un alt obiectiv de mare importanţă îl constituie integrarea internaţională cât mai ridicată, fapt pentru care Suedia a solicitat în 1990 să devină parte componentă a CEE (din ianuarie 1993). Acest obiectiv, fiind considerat major, este bine reprezentat în bugetul guvernului suedez, fiind trecut, spre exemplu, în 1991, ca principal obiectiv al politicii economice suedeze.

De cea mai mare importanţă pentru economia Suediei pare să fie şi oprirea creşterii costurilor care influenţează în mod negativ competitivitatea produselor suedeze pe piaţa internaţională. Se preconizează ca printr-o politică bugetară austeră să se încerce reducerea abaterilor în stabilirea salariilor (faţă

de evoluţia considerată normală, dată de media ţărilor OECD) în special în sectorul public.

Un alt obiectiv prioritar îl constituie sprijinirea creşterii economice prin încurajarea investiţiilor în special în producţia de maşini, construcţii, transporturi, educaţie şi pregătire profesională, cercetare-dezvoltare etc. În acest sens, un accent deosebit este pus, în general, pe sprijinirea dezvoltării infrastructurii, pe educaţie şi formare, pe cercetare-dezvoltare.

În fine, un obiectiv important îl constituie şi asigurarea unui echilibru optim între creşterea economică şi protecţia mediului. Acestor politici de protecţie a mediului le este acordată o atenţie deosebită faţă de celelalte, mai ales în ultima perioadă (inclusiv prin elaborarea unui sistem de contabilizare naţională strictă a efectelor economiei asupra mediului).

Dacă stabilirea politicii e de competenţa guvernului, ca principii şi linii directoare, aplicarea ei concretă coboară la un alt nivel. Rolul cel mai important revine unor organizaţii semiindependente: consilii naţionale şi agenţii, care sunt în număr de aproximativ 170. Ele trebuie să formuleze propuneri cu privire la politica pe care trebuie să o adopte guvernul în domeniul respectiv sau, eventual, să propună o serie de amendamente măsurilor deja adoptate. Ele au şi rolul de a asigura implementarea, traducerea în fapt a deciziilor luate de guvern, având o largă autonomie decizională.

Un alt element definitoriu pentru implementarea politicii economice guvernamentale îl constituie rolul deosebit pe care îl joacă administraţia locală.

În Suedia există două tipuri de unităţi administrative locale, şi anume: municipalităţile şi consiliile regionale. Rolul acestora a fost într-o creştere continuă, ajungând astăzi la 73% din consumul total şi investiţiile publice, reprezentând aproximativ 22% din PIB.

Consiliile regionale, pe baza puterii acordate de guvern şi de “Legea administraţiei locale”, derulează propriile afaceri, care se referă, în principal, la: domeniul cultural, activităţile legate de timpul liber, şosele şi drumuri, parcuri, comunicaţii, producerea de electricitate, şcoală şi serviciile sociale, îngrijire medicală şi sănătate publică, construcţii şi amenajări sociale, serviciile de urgenţă etc.

Sistemul şcolar preuniversitar e asigurat de administraţia municipală, ca de altfel şi ocrotirea copiilor şi a vârstnicilor.

Cu toate acestea, grija pentru cele enumerate anterior cade şi în sarcina guvernului şi parlamentului, care oferă subvenţiile necesare. Municipalităţile mai au responsabilităţi în domeniul planingului construcţiilor şi al utilizării terenurilor, în construcţia şi întreţinerea străzilor, al sistemului de distribuire a apei, electricităţii şi gazului, al canalizării, al transportului public etc.

Consiliile regionale au o mai mare importanţă în asigurarea serviciilor medicale, ele fiind, cu câteva excepţii, proprietarii tuturor spitalelor şi policlinicilor din Suedia.

Cheltuielile administrative locale sunt realizate în proporţie de 32% de către consiliile regionale şi 68% de către consiliile municipale.

Veniturile au drept sursă impozitele locale şi subvenţiile de stat (generale şi speciale). Primele (impozitele locale) se situau între 10,9% minim şi 18% maximum din veniturile personale impozabile, dacă ne referim la impozitele municipale, şi între 12-14% pentru cele teritoriale.

Se constată că nivelul total al impozitelor locale a crescut substanţial, până la aproximativ 30%.

Subvenţiile de stat sunt date cu un scop bine stabilit, pentru sprijinirea unor activităţi anume, sau utilizarea acestor fonduri rămâne la latitudinea administraţiei locale (ultimele sunt acordate în număr limitat, în special regiunilor care au un nivel limitat al bazei de impozitare)[1].

Relaţiile dintre administraţia locală şi cea centrală sunt de interdependenţă, implicarea centrală fiind realizată prin supervizarea unora dintre deciziile locale de către organisme guvernamentale naţionale.

La nivel naţional mai există şi patru organisme de tip parlamentar, numite "Ombudsmen" - un fel de "avocat al poporului", cu rol de examinare a plângerilor vis-a-vis de unele aspecte ale vieţii economice, sociale, culturale etc.

Ele sunt mijloace de control ale parlamentului, cu sarcini de asigurare a respectării legilor statului şi sunt următoarele:

- pentru competiţie loială;
- pentru protecţia consumatorilor;
- pentru condiţii de lucru egale (indiferent de sex, naţionalitate, religie ... etc.);
- pentru presă.

Aceste organisme au rolul de a soluţiona plângerile tuturor cetăţenilor (evident, cele îndreptăţite) prin asigurarea unor negocieri între părţile implicate, jucând în fapt un rol de mediator, eventual prin atacarea în justiţie a părţii vinovate şi aplicarea eventualelor măsuri corective.

---

[1] *Bo Rolhstein - State and Capitol in Sweden.The Importance of Corporatist Arangements. The Study of Power and Democracy in Sweden Report No. 18, march 1988.*

3. DERULAREA POLITICII ECONOMICE ŞI SOCIALE ÎN SUEDIA ŞI MODUL DE INTERVENŢIE A STATULUI PE DOMENII SPECIFICE

3.1. Politica industrială şi intervenţia statului în orientarea restructurării economice

Se poate spune că actuala politică industrială a Suediei este continuarea şi, într-un fel, rezultatul direct al evoluţiei de la mijlocul anilor '60, când au fost luate măsuri de sprijin direct (alocaţii teritoriale şi împrumuturi) al unor zone din nordul ţării, confruntate cu un şomaj “inacceptabil” de ridicat după normele suedeze.

Construcţia graduală a politicii industriale actuale a fost continuată prin crearea companiei holding proprietate de stat “Stat Sfaretay AB”, ce a unit o serie de companii dezvoltate tehnic şi unele resurse naturale proprietate de stat, cum ar fi pădurile şi minele.

O altă fază importantă a evoluţiei industriale suedeze a fost creşterea rolului activ al statului în unele domenii specifice, sectoare ce se profilau a avea nevoie de schimbări structurale la acea vreme (de exemplu: topitoriile şi prelucrarea sticlei).

În anii '60, cele mai multe măsuri luate au fost de natură administrativă, atunci creându-se şi un cadru organizatoric mai bine structurat, prin înfiinţarea Ministerului Industriei, Consiliului Naţional al Industriei şi Consiliului Naţional pentru Dezvoltare Tehnică.

Măsuri de natură monetară au fost luate mult mai târziu, prin anii '80, prin devalorizarea coroanei (cu 10% în 1981 şi 16% în 1982), fiind create condiţii avantajoase pentru industria suedeză, de care ea a profitat din plin, restructurarea fiind rapidă, fără pierderi financiare prea mari şi fără tulburări sociale.

Criza din anii ’70 a condus la o politică economică de sporire a subvenţiilor, pentru a se evita dispariţia unor sectoare vitale ale economiei.

În acei ani statul a acceptat un rol mai larg de proprietar, în scopul de a sprijini direct restructurarea ramurilor industriale, aflate în criză profundă. Este vorba, în principal, de industria constructoare de nave, metalurgie şi industria textilă.

Măsurile protecţioniste avute în vedere au fost cele clasice: subvenţii, cote şi limitări pe bază de aranjamente bilaterale la import şi export etc. Foarte repede, însă, s-a renunţat la astfel de măsuri, în politica economică a Suediei predominând concepţia liberală de deschidere şi integrare economică internaţională.

Prin urmare, din 1982, guvernul a decis abandonarea acestei politici de subvenţionare directă a companiilor individuale şi renunţarea la ambiţiile de planificare şi politică sectorială.

În acelaşi timp, se constată o schimbare graduală a politicii tehnologice, în sensul că a sporit suportul pentru dezvoltarea unor programe de cercetare de bază, fundamentale, în dauna celor legate de stadiile apropiate de comercializare.

Se poate spune că scăderea dramatică a ratei de creştere a PNB din Suedia a fost stopată cu preţul mai multor serii de programe de restructurare industrială (în general programe austere, cu costuri ridicate), dar şi prin devalorizarea coroanei suedeze ce a conferit valenţe noi, stimulatoare economiei şi mai ales exportului (avantajele comparative fiind prompt fructificate pe fondul crizei economice mondiale generate de şocurile petroliere).

Parlamentul a statuat practic ca obiectiv al politicii sale industriale sprijinirea ramurilor şi a oamenilor atunci când se impun politici largi de restructurare (şi, deci, nu a industriei respective, având un fel de soluţie pentru efectele dezagreabile generate de restructurare).

De asemenea, s-a hotărât ca statul să nu sprijine companiile individuale aflate în dificultate.

Modificările în politica industrială au însemnat, în esenţă, o mutare a accentului pe măsurile pe termen lung, pe investiţiile în infrastructură, în special drumuri şi telecomunicaţii, investiţii directe în cercetare-dezvoltare şi politica de sprijinire susţinută a micilor afaceri.

Spre exemplu, politicile referitoare la cercetare-dezvoltare cuprind o serie de măsuri, cum ar fi: împrumuturi cu facilităţi de plată pentru proiecte de cercetare-dezvoltare avansată, facilităţi în oferirea de consultanţă etc. Există, de asemenea, proiecte specifice de dezvoltare a unor domenii noi sau de mare complexitate, ca industria aerospaţială şi aeronautică.

În ceea ce priveşte politica de sprijinire a micilor afaceri, ea are ca scop declarat furnizarea de capital de risc, consultanţă şi sprijin în formarea şi pregătirea cadrelor.

Sectorul companiilor proprietate de stat a fost transformat, dintr-un conglomerat de proprietăţi guvernamentale, într-un portofoliu de acţiuni proprietate de stat, în diferite companii, ce a fost gradual vândut altor companii sau publicului prin cotarea lor la bursă.

Rolul activ de restructurare al statului a fost limitat la situaţii specifice, regionale unde au fost necesare a fi luate măsuri extraordinare. Practic, aceasta a însemnat stabilirea de către guvern, în acele cazuri, a unui “pachet” de politici speciale pentru asistenţa regiunilor, localităţilor şi, în special, a indivizilor ce au fost afectaţi de restructurare.

Politica industrială a Suediei este concepută pentru a sprijini creşterea bunăstării prin asigurarea unei creşteri industriale pe termen lung, în condiţiile

asigurării unei competitivităţi internaţionale cât mai ridicate. De aceea putem rezuma principalele ei obiective la reînnoirea continuă, cu scopul de asigurare a unei neîntrerupte creşteri a eficienţei (pentru care se urmăreşte o împărţire optimă a efortului, a cheltuielilor de finanţare a cercetării-dezvoltării între stat şi întreprindere şi pentru care trebuie făcute eforturi susţinute pentru dezvoltarea corespunzătoare a sectorului educaţional şi, în special, a învăţământului) pe de-o parte, iar pe de alta, diferenţierea industrială şi specializarea cât mai judicioasă (obiectiv pentru realizarea căruia principala atenţie este acordată investiţiilor şi sprijinirii creării de noi companii)[1].

Rolul pe care îl are guvernul în politica industrială se recunoaşte a fi, practic, un rol de sprijin, prin crearea condiţiilor favorabile şi dereglementarea birocraţiei ce ar putea bloca dezvoltarea corespunzătoare a economiei. În acelaşi timp, poziţia sa se vrea a fi ghidată de o politică ofensivă care să promoveze cercetarea ştiinţifică şi tehnică, dezvoltarea micilor afaceri şi a diverselor sectoare, accentul pe diversificare fiind şi el o condiţie a asigurării continuităţii creşterii economice.

3.2. Politica în domeniul cercetării-dezvoltării. Componenţa tehnică a dezvoltării şi suportul guvernamental în Suedia

Politica de cercetare-dezvoltare se înscrie organic în politica economică generală, integrându-se practic în cea industrială.

În perioada anilor '80 guvernul (administraţia centrală) şi sectorul privat au alocat resurse însemnate în scopul stimulării cercetării si dezvoltării tehnice, frecvent peste 3% din PNB, prezentând unul dintre cele mai ridicate niveluri mondiale pe cap de locuitor, dar şi ca procent din totalul investiţiilor.

Suportul guvernamental al dezvoltării tehnice se poate divide în trei categorii (evident, fiind vorba de suportul direct) şi anume: sprijinul acordat proiectelor naţionale de prioritate extremă (ce includ, printre altele, domeniile aerospaţiale, inclusiv proiectul telesatelit Telex, microelectronica, tehnologia informaţiei etc.); stimulentele acordate pentru sprijinirea înnoirii tehnologice prin cercetare-dezvoltare (măsurile concrete fiind orientate spre domeniile tehnice de mare prioritate, proiecte de interes special şi mai ales spre stimularea unor grupe de cercetători şi a unor proiecte individuale sau în echipă); crearea, menţinerea şi perfecţionarea infrastructurii tehnice corespunzătoare (ea este constituită la nivelul unor unităţi, autorităţi, unele complet finanţate pe baze comerciale de către industrie, outputurile lor materializându-se în serviciile strict specializate pe care le oferă).

---

[1] *Krister Göranson - Sweden Works Industry in Transition Volvo Media, Gothenburg, 1988.*

Din punct de vedere organizatoric, instituţia cu cele mai largi atribuţii în domeniul stabilirii şi realizării politicii tehnice a Suediei este Consiliul Naţional pentru Dezvoltare Tehnică (STU). Activităţile pe care le derulează se înscriu în trei direcţii importante, care sunt, în fapt, trei programe şi anume: pentru noi cunoştinţe (destinat sprijinirii proiectelor de cercetare pe termen lung); pentru noi tehnologii (concentrat pe cercetarea în fazele finale ale realizării de noi produse şi tehnologii, ca şi pe diseminarea noilor descoperiri şi procedee de fabricaţie) şi pentru noi produse (cu scopul de încurajare a investiţiilor, micilor afaceri şi a întreprinzătorilor particulari prin împărţirea cu aceştia a riscului presupus de creare de noi produse, servicii sau metode de producţie, acoperindu-se practic o cotă din eventualele pierderi).

Politica cercetării este considerată a fi de importanţă strategică, eforturile făcute în acest sens fiind de aceea considerabile. Edificatoare în acest sens este dublarea investiţiilor în cercetare în ultimii cinci ani (investiţii făcute atât de stat, cât şi de particulari).

În cazul Suediei, statul are prima responsabilitate pentru cercetarea fundamentală şi pentru formarea de cercetători, iar faptul că, în acest domeniu, fondurile alocate au crescut continuu, situându-se la nivelul Guvernului Central, la aproximativ 12,500 milioane coroane suedeze pe an, demonstrează atenţia de care se bucură cercetarea ştiinţifică în Suedia.

Sistemul educaţional este, cu câteva excepţii, finanţat public (2/3 de către administraţia centrală şi 1/3 de cea locală). Ministerul Educaţiei şi Afacerilor Culturale este principalul responsabil pentru învăţământul superior şi pentru evoluţia celor trei consilii pentru cercetarea fundamentală existentă în Suedia. Coordonarea politicii de cercetare este, însă, apanajul şi responsabilitatea Cabinetului Primului Ministru, aceasta şi datorită importanţei cercetării în ansamblul politicilor sectoriale.

A fost înfiinţat, de asemenea, un organism de coordonare: “Consiliul pentru Planificare şi Coordonare a Cercetării” (FRN). El funcţionează practic la acelaşi nivel cu Consiliul Naţional al Universităţilor şi Colegiilor, care are însă responsabilităţi în derularea efectivă a cercetării realizată la nivelul universităţilor.

Fondurile de cercetare prin care guvernul sprijină această activitate sunt alocate pe trei canale principale: sistemul de învăţământ universitar, consiliile de cercetare şi agenţiile sectoriale (a căror activitate e îndreptată spre un sector specific ce cuprinde toate activităţile din acel sector, deci şi cercetarea).

Pe de altă parte, se observă două modalităţi distincte, utilizate în proporţii egale, de realizare efectivă a sprijinului pentru cercetare, şi anume: încurajarea echipelor de cercetători şi a muncii de cercetare, în general, indiferent de subiectul abordat şi, a doua modalitate, sprijinul acordat construirii infrastructurii necesare, precum şi a altor facilităţi într-un domeniu dat.

3.3. Politica comercială în Suedia – implicarea statului în elaborarea şi derularea sa

Din punct de vedere al cadrului instituţional trebuie să precizăm că, dacă parlamentul suedez este, în ultimă instanţă, responsabil pentru politica comercială a ţării, activitatea curentă se derulează la nivelul Departamentului Comerţului Exterior din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, departament cu un rol aparte şi care a luat fiinţă prin absorbirea Ministerului Comerţului de către Ministerul Afacerilor Externe.

În activitatea sa, departamentul e mai puţin autonom ca ministerul în ansamblul său).

De asemenea, există şi o serie întreagă de agenţii guvernamentale în conexiune cu comerţul exterior şi, implicit, cu acest departament (cea mai importantă fiind Kommers Kollegium - Consiliul Naţional pentru Comerţ).

În elaborarea şi derularea politicii comerciale toate celelalte ministere şi organizaţii sunt implicate direct, în măsura în care sunt afectate, fiind în unele cazuri direct răspunzătoare pentru măsurile luate şi pentru derularea comerţului exterior în structura în care sunt implicate.

Aşa cum se ştie, Suedia este puternic dependentă de comerţul exterior. Exporturile s-au ridicat pentru 1990, la 339,8 mld. coroane suedeze (cu 3% mai mult ca în 1989 în preţuri curente), în timp ce importurile s-au situat la 316 mld. Aceste cifre reprezintă fiecare în jur de 30% din PNB şi au făcut ca Suedia să reprezinte, în ansamblul economiei mondiale, 1,5% din comerţ.

Orientarea generală a acestei ţări are drept coordonată exportul de produse manufacturate, aşa-numitele “engineering products”, reprezentând circa 50% din totalul exportului, în perioada postbelică având o creştere

caracterizată ca fiind bruscă. Tehnologiile avansate, inovaţiile şi cercetarea ştiinţifică, bine dezvoltate, din Suedia au făcut ca evoluţia unor ramuri precum industria constructoare de maşini, de motoare, electronicele şi telecomunicaţiile, turbinele de abur şi echipamentele destinate producerii de energie*(hidroenergetice, dar şi nucleare) să atragă atenţia comunităţii internaţionale prin rapida lor dezvoltare.

Evoluţia exporturilor suedeze poate fi parţial ilustrată şi de tendinţele manifestate între anii 1970-1985 pe care o reprezentăm în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3 - Exportul mărfurilor suedeze pe categorii de produse (în procente din valoarea totală)

	1970	1980	1985
Produse forestiere	23,9	19,7	18,1
Minerale	16,4	13,4	11,7
din care: - minereu de fier	3,6	1,2	1,2
- fier şi oţel	8,9	7,4	6,6
Produse petroliere	0,7	4,0	4,5
Produse chimice	5,2	6,9	7,8
Produse ale industriei			
constructoare de maşini	44,7	46,5	48,1
din care: - maşini electrice şi computere	8,9	9,8	11,1
- alte maşini	15,8	16,4	14,9
- autovehicule	4,7	3,9	6,9
Alte ramuri	9,0	9,5	9,8

Sursa: Consiliul Naţional al Comerţului în "Sweden's Free Trade Policy" by Gunnor Sjostedt

Adeptă şi promotoare a unui comerţ liber, cât mai deschis, Suedia are un export ce nu este constrâns de reglementări, decât într-o mică măsură, şi anume pentru "materialele de război" unele produse de cea mai înaltă tehnologie şi produsele parvenite în Suedia pentru reexport, în cazul când ţara originară are interdicţii pe care le evită astfel.

Dimpotrivă chiar,comparativ cu celelalte ţări europene vestice, Suedia nu intervine nici măcar hi sprijinirea foarte puternică a propriului export, ajutorul dat exportatorilor apreciindu-se la mai puţin de 2 mld. coroane suedeze.

Acest sprijin se poate diviza în două categorii, şi anume: măsuri promoţionale imediate (în valoare de aproximativ 500 mii. coroane suedeze, alocate prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe şi al Consiliului Comercial, sprijinindu-se companiile exportatoare din punct de vedere financiar, existând chiar şi un număr de asociaţii comerciale subvenţionate de guvern) şi creditele de export (realizate prin intermediul Consiliului de Garantare a Creditelor de Export, ce cuprind chiar şi subvenţii într-o măsură, evident, limitată).

În ceea ce priveşte taxele pentru importuri, ele sunt printre cele mai scăzute din lume. Ca regulă, importul de materii prime este liber complet (exonerat de impozite), pentru restul produselor semimanufacturate şi industriale existând taxe foarte scăzute, 3-5%, majoritatea acestora fiind calculate "ad valorem". Există evident şi câteva restricţii la import, în special vis-a- vis de unele ţări, la textile şi încălţăminte, produse din fier şi oţel şi evident unele produse agricole, pentru produse speciale ca droguri, explozive, arme etc.

Una dintre cele mai importante trăsături ale schimbărilor structurale ce au loc în Suedia este internaţionalizarea puternică a economiei. Pe lângă sporirea rapidă a ponderii exportului şi importului în producţia şi consumul naţional, a crescut substanţial şi producţia obţinută de firmele suedeze în străinătate. Numărul de angajaţi suedezi din afara graniţelor a crescut de la 150 000 în 1960 la 170 000 în 1965, pentru ca în 1985 să ajungă la 330 000, iar azi la peste 500 000 de oameni.

Companiile transnaţionale, în special, aveau din 1985 un număr mai mare de angajaţi în străinătate decât în Suedia (280 000 comparativ cu 260 000).

Firmele suedeze investesc în exterior într-o măsură tot mai mare, ajungând în 1990 la peste 84 mld. coroane (după ce în 1985 erau doar 14 mld., iar în anul următor 25 mld.).

Numai în ţările Comunităţii Europene s-au investit peste 59 mld. coroane, reprezentând 70% din totalul investiţiilor externe din anul 1990 (dublu faţă de 1989), aproape jumătate din producţia din exterior a firmelor proprietate suedeză fiind realizată de acestea.

Investiţiile directe străine în Suedia sunt cu mult mai mici ca fluxul opus, cifrându-se la 40 mld. coroane (o creştere cu 40% mai mult, în 1990 fată de 1986).

Pentru a limita efectul agregat al influentei străine există un sistem de restricţii, format, dintr-o serie de „clauze de proprietate”, prevăzute în statutul companiilor suedeze şi nu direct de către stat.

Foarte importante sunt şi corporaţiile multinaţionale ce îşi desfăşoară activitatea pe teritoriul Suediei. Se apreciază că un număr de 20 de astfel de corporaţii concentrează cea mai mare parte din industrie. Ele au un rol foarte important şi în ceea ce priveşte ocuparea forţei de muncă şi în ceea ce priveşte cercetarea-dezvoltarea.

Iniţiativele de aqiune pentru asigurarea corelării obiectivelor externe ale corporaţiilor cu cele interne ale Suediei s-au îndreptat spre îmbunătăţirea sistemului informaţional-statistic al investiţiilor străine, spre schimbul de informaţii privind strategiile urmărite.

3.4. Politica regională şi sprijinirea de către stat a întreprinderilor mici şi mijlocii

Un rol deosebit de important în derularea curentă a politicii economice reale în Suedia îl joacă orientarea regională a dezvoltării economice imprimată de stat.

În acelaşi timp, politica regională în Suedia este cea prin care se realizează practic dimensiunea reală a restructurării.

În cadrul general al facilităţilor destinate să impulsioneze companiile, să investească într-o anumită direcţie, există reglementări care creează condiţii

favorabile firmelor ce investesc în anumite regiuni. Aceste condiţii se referă la nivelul mai scăzut sau exonerarea de anumite impozite şi taxe.

Politica regională în Suedia este centrată astăzi pe întărirea investiţiilor de bază, crearea unui climat antreprenorial favorabil şi mai puţin pe asistenţa directă acordată diferiţilor oameni de afaceri şi firme. Ca atare, investiţii mari sunt orientate spre domenii ca educaţie şi pregătire, comunicaţii, cercetare-dezvoltare etc.

În mod tradiţional, politica regională în Suedia a fost de natură intrasectorială, măsurile cuprinse în programele respective extinzând, practic, o infrastructură modernă la nivelul întregii ţări. Se prevede ca această tendinţă să se menţină.

Instrumentele utilizate în politica regională suedeză includ evident mijloacele de coordonare intersectorială şi îmbunătăţirea infrastructurii, cele de descentralizare a procesului de luare a deciziei şi, evident, măsurile de finanţare efectivă a dezvoltării regionale.

Se apreciază că, pentru anul fiscal 1990-1991, în scopul menţinerii politicii regionale, au fost alocate 24 mld. coroane suedeze, ceea ce reprezintă 0,2% din PNB.

Sprijinirea micilor afaceri se referă atât la ajutorul direct, financiar, cât şi la cel indirect, materializat în simplificarea regulilor şi a formalităţilor necesare demarării activităţii şi, în general, a relaţiilor cu autorităţile, în asigurarea accesului la capital, informaţie şi educaţie, în îndrumare şi asistenţă de specialitate oferite la orice tip de companie.

Instrumentul utilizat în sens direct este aşa-numitul “Fond de dezvoltare regională” - existent la nivelul tuturor celor 24 de provincii, care însumează 2 mld. coroane şi are 600 de angajaţi. în plus, există aşa-numitul “Fond special pentru afacerile mici” care are rolul de a sprijini micii întreprinzători în procurarea de capital prin asociere. El are o dimensiune considerabilă, cifrându-se, la nivel naţional, la suma de 200 milioane coroane.

Sprijinul unde sectoare specifice este alt mijloc de implementare a politicii economice în Suedia. Aceste sectoare, considerate de importanţă strategică, în general nu sunt sprijinite direct sau prin subvenţii, ci doar în mod indirect, prin facilităţile de care dispun în privinţa informaţiilor şi a cercetării-dezvoltării.

3.5. Politica fiscală - element esenţial de intervenţie a statului în economia Suediei

Orientarea socială a sistemului fiscal constituie trăsătura cea mai importantă a politicii Suediei în acest domeniu.

Sectorul public în această ţară are largi responsabilităţi în numeroase domenii, dar, în special, în sfera serviciilor: educaţie, piaţa muncii, asistenţa

pentru bătrâni şi copii, pentru boală, pensiile şi asigurările sociale, protecţia mediului etc. Pentru a se achita de aceste multiple îndatoriri, statul a instituit un sistem de resurse agregate ce se bazează, în special, pe impozitele ridicate percepute.

Folosind mecanismul redistribuirii bugetare a veniturilor, statul facilitează, în acelaşi timp, şi egalizarea nivelurilor consumurilor diferitelor grupuri sociale şi nu reducerea diferenţelor dintre nivelurile veniturilor acestora.

În ceea ce priveşte sistemul de impozitare, se poate spune că el este unul complex, cuprinzând numeroase taxe directe şi indirecte.

Ponderea cea mai mare în totalul masei impozitelor o reprezintă impozitul pe venit 19% din PNB, contribuţiile pentru asigurările sociale ale întreprinzătorilor 13% din PNB, impozitele pe consum şi accizele 7% şi respectiv 5% din PNB şi impozitul pe corporaţii 2% din PNB.

Impozitul direct este plătit de către persoanele fizice, atât la nivel naţional, cât şi local, faţă de persoanele juridice ce îl plătesc doar pe cel naţional, rata sa fiind situată la 52% pentru corporaţii şi asociaţii economice (în principal cooperative) şi respectiv 40% pentru restul persoanelor juridice.

Veniturile din impozitele indirecte trec în totalitate către stat, în principal, prin intermediul a două canale: taxa pe valoarea adăugată şi accizele (suprataxe) pentru unele mărfuri selecţionate (de exemplu: alcool, ţigări etc.).

Parlamentul Suediei are puterea de a determina nivelul impozitelor, atât la nivel naţional, cât şi local, însă, practic, autorităţile locale au dreptul să stabilească rata impozitelor locale.

Suedia a încheiat, de asemenea, acorduri cu peste 50 de ţări pentru a evita dubla impozitare pe venit şi capital.

Pentru persoanele fizice, impozitul direct este progresiv, situându-se între 5 şi 45%. Pe de altă parte, pentru acestea există un impozit local pe venit, proporţional cu cel naţional. Media impozitului local pe venit este de 30%, oricum existând un plafon maximal pentru suma totală a celor două, ce nu poate depăşi 72% (pentru anul fiscal 1989-1990).

Impozitul pe venit vărsat ia bugetul central (naţional), plătit de persoanele fizice, este format din două părţi: o sumă fixă (de bază) şi o parte variabilă (suplimentară). Scopul acestei divizări îl constituie scăderea ratei impozitului marginal şi limitarea impactului reducerilor pentru deficitul surselor de venit. Există şi o lege de limitare a impozitului, care prevede ca un plătitor să nu poată fi impozat astfel încât să nu-i rămână cel puţin 25%, din venit după plata impozitului pe venit şi pe capital.

Persoanele fizice sunt obiect al unor reduceri, în cazul unor anumite surse de venituri (în principal, reducerea “standard” de 3 000 coroane prevăzută pentru angajaţi), dar şi de aşa-zisele reduceri generale (cele mai importante fiind cele generate de deficitul surselor de venit sau cele făcute în scopuri sociale, cum ar fi, de exemplu, pentru copii ce nu locuiesc acasă).

Exceptare de la plata impozitului se face pentru sumele până la 75 000 coroane câştigate prin aşa-numitul sistem naţional de economisire.

Impozitele asupra proprietăţilor imobiliare cu destinaţie de locuinţă se face diferenţiat, în funcţie de numărul de proprietari şi de tipul acestora.

În ceea ce priveşte impozitarea sporurilor de capital, dobândite ca urmare a unor acte de vânzare-cumpărare de bunuri personale (nu în scop de afaceri), se practică acelaşi sistem, considerându-se evident câştiguri sau pierderi de venit, fiind în consecinţă adăugate (cu + sau -) la veniturile impozabile.

Există, practic, trei tipuri diferite de taxare, după tipul proprietăţii vândute, şi anume:

- proprietate reală - indiferent de timpul cât a fost deţinută. Există, de asemenea, un sistem de reduceri în funcţie de indicele preţurilor de consum cu care se corectează preţul de achiziţie, dar e aplicabil numai în cazul în care proprietatea respectivă durează de cel puţin 4 ani;
- acţiuni deţinute în asociaţii cooperative ce deţin imobile - în care caz impozitul e legat de durata deţinerii acţiunilor, în sens invers proporţional;
- acţiuni, indiferent de cât timp au fost deţinute, sunt impozitate, durata fiind luată în calcul la determinarea câştigurilor realizate;
- alte cazuri, în care impozitarea se face doar dacă durata deţinerii este mai mare de 5 ani.

Evident, cel mai important este sistemul de impozitare a companiilor (din punctul de vedere al activităţii economice). El are ca principal element de caracterizare faptul că nu se face direct, ci prin intermediul fiecărui proprietar. Corporaţiile şi asociaţiile economice constituie subiecte independente de impozitare.

Profitul corporaţiilor este, în general, subiect al dublei impozitări (impozite plătite de corporaţie, dar şi de către deţinătorii de acţiuni, când primesc dividende - ca impozit pe venit).

Excepţiile de la această regulă sunt reducerile ce se practică în cazul tipăririi de noi acţiuni, fiind făcute pe 20 ani, în fiecare an nedepăşind suma dividendelor plătite pentru aceste noi acţiuni şi nici 10% din valoarea plătită pentru ele la tipărire. De asemenea, se acordă reduceri pentru firmele ce nu au cotaţii la Stockolm Stock Exchange, până la 70% din dividendele anuale plătite (neputând depăşi 15% din stocul de capital sau 700 000 coroane).

În cazul transferurilor de profit (permise în condiţii severe în cazul avantajului reciproc al celor 2 companii ale aceleiaşi corporaţii) ele sunt subiect al impozitării pentru compania beneficiară şi se scad de la compania donatoare.

Funcţia cea mai importantă în reglementarea proceselor economice aparţine sistemului de facilităţi şi privilegii care constituie un reper pentru persoanele juridice în alegerea domeniilor de investire a capitalului.

În calculul venitului net, persoanele juridice şi, în special, societăţile pe acţiuni suedeze au dreptul la reducerea unor sume destinate vărsămintelor la fondul de investiţii (până la 50% din venitul anual) utilizarea acestuia din urmă fiind reglementată prin lege.

Pentru amortizarea maşinilor şi echipamentelor se poate, de asemenea, acorda o reducere a impozitului, folosind metoda de depreciere pe baza balanţei descrescătoare (reducerea este pentru o sumă de 30% pe an din valoarea scriptică a echipamentului).

Sistemul de colectare a impozitelor e astfel constituit, încât să urmărească "principiul plăţii pe măsură ce câştigi", deci la anumite intervale în cursul anului, pe baza unor estimări (realizate de proprietar). Dacă la sfârşitul anului, suma de impozit datorată statului, calculată pe baza încasărilor reale impozabile, diferă de suma acestor plăţi preliminare în "+" sau în "-", se returnează (împreună cu dobânda aferentă) sau, respectiv, se plăteşte diferenţa plus o taxă specială.

Informaţiile incorecte sau insuficiente, oferite de către plătitorii de impozit către autorităţile cu încasarea impozitelor se pedepsesc, de regulă, cu o taxă de 40% din valoarea ce trebuie plătită în plus ca impozit (pe lângă obligativitatea plăţii integrale corecte). Cazurile de evaziune fiscală grave se pedepsesc chiar şi cu privarea de libertate (termenul maxim fiind, în mod normal, de 2 ani).

În ceea ce priveşte impozitele indirecte, cel mai important este taxa pe valoarea adăugată, care a fost introdusă în 1969 şi este similară cu a celorlalte ţări din CEE. Din 1983, rata acestei taxe a fost de 19% din preţul total sau 23,46% din preţul înainte de impozitare. Aproape toate bunurile şi serviciile sunt impozitate astfel, excepţie făcând produsele exportate (nu acelaşi lucru putându-se spune de cele importate).

Există, de asemenea, fiind importante pentru bugetul statului, o serie de impozite (accize) cum ar fi cele pentru ţigări şi băuturi alcoolice. De asemenea, impozitele legate de mijloacele de transport proprietate personală (impozit anual, în cazul vânzărilor de maşini noi, diferite impozite pe combustibili etc.) au o pondere mare în încasările bugetare.

Procentul ridicat (55% din PNB) pe care îl reprezintă impozitele totale plătite de suedezi - printre cele mai ridicate din lume a fost subiectul şi obiectul unor recente dezbateri (în sens istoric) interne. Chiar dacă, în general, suedezii ştiu că trebuie să plătească pentru a beneficia de serviciile publice de care se bucură, s-au auzit voci critice la adresa efectelor indirecte perverse pe care le au acestea pentru individ şi pentru ţară[1]).

---

[1] *Bo Sillen - The Rise and Declin ofthe Swedish Welfore - State, may 1990.*

Chiar la un nivel de venit normal, mediu, impozitul marginal “înghite” 60-70% din orice sporire de venit. În viziunea multor economişti suedezi sistemul acesta de creştere progresivă abruptă a impozitelor pe venit a creat o lipsă sau chiar o antistimulare pentru creativitate şi muncă (mai ales în anii '80, când a existat şi o penurie de forţă de muncă, aşa după cum am mai menţionat).

La sfârşitul lui 1989 a fost anunţat un program de reformă a sistemului de impozitare, pachetul de măsuri fiind eşalonat în două etape: 1990 şi 1991.

În principal, el va excepta 4 din 5 angajaţi suedezi de plata impozitelor către stat, rămânând să plătească doar impozitul local pe venit datorat landului sau municipalităţii, ce este în medie de 30% din venit. S-a introdus, de asemenea, un plafon de 50% pentru rata marginală a impozitului. Impozitul pe sporul de capital va fi uniform, de 30%, eliminându-se perioada minimă de deţinere ce a distorsionat anterior piaţa activelor.

Impozitul pe veniturile corporaţiilor a fost redus de la 12% la 30%, renunţându-se la sistemul de rezerve investiţionale.

Pentru a nu-şi diminua rezervele bugetare, guvernul a extins taxa pe valoarea adăugată la unele servicii ce anterior nu erau incluse, ridicând-o la 25% cel puţin pentru orice bun sau serviciu. De asemenea, în acelaşi scop, dar şi cu rol social, statul a impus impozite pe economiile private pentru pensie şi pe emisiile de substanţe poluante.

Se speră ca noul sistem de impozitare să aibă un impact imediat, dar efectele cele mai spectaculoase sunt cele indirecte, materializat pe termen mediu, în special pe piaţa muncii (în reglarea ofertei de forţă de muncă şi moderarea creşterilor salariale)[1].

Reforma sistemului de impozitare include o reducere sensibilă a tradiţionalei progresivităţi a impozitului pe veniturile personale.

3.6. Politica agrară în Suedia şi principalele instrumente de reglementare a pieţei interne în acest sector

Politica agrară a Suediei nu diferă foarte mult de cea a celorlalte ţări ale CEE, similitudinile fiind generate de consensul general cu privire la conducerea acestei ramuri, având în vedere cerinţele de asigurare a securităţii naţionale si alte consideraţii politice interne (în special statutul de ţară neutră al Suediei).

Principalele obiective generale ce guvernează politica agrară sunt foarte clare şi uşor de descris, însă detaliile ei sunt atât de complexe şi numeroase, încât e foarte greu să le poţi structura şi cuprinde într-o schemă generală.

Instrumentele cele mai importante de intervenţie a statului în acest domeniu sunt, evident, preţul şi reglementările de piaţă, măsurile de

---

[1] *Bo Sodersten - La réforme fiscale suedoise et ses effets sur l'économie nationale. Actualites suedoises no. 3/5, octobre 1990, Svenska Institutet.*

raţionalizare (a producţiei), legislaţia pământului, ajutorul acordat cercetării-dezvoltării şi educaţiei de specialitate.

Producţia agricolă este obiectivul unei largi game de reglementări şi legi legate de utilizarea pământului, protecţia animalelor, referitoare la igienă şi efectele asupra mediului etc.

Obiectivele prevăzute de către guvernul suedez în domeniul agricol se referă la: nivelul calitativ (ce trebuie să corespundă criteriilor prevăzute pentru consumul de produse agricole), asigurarea nevoilor interne în proporţie de cel puţin 80% (asigurând independenţa alimentară pe timp de pace, război sau blocadă), standardul de viaţă al lucrătorilor din agricultură (ce trebuie să fie comparabil şi să sporească în acelaşi ritm cu cel al celorlalte categorii de lucrători), eficienţa producţiei şi, în fine, se referă şi la asigurarea unei politici regionale active (care să permită dezvoltarea judicioasă din punct de vedere agricol a tuturor regiunilor).

O politică agrară bazată pe acest set de obiective presupune un grad ridicat de control al autorităţilor asupra producţiei şi desfacerii de produse agricole[1].

Negocierile recurente, de obicei anuale, ale preţurilor acestor produse, negocieri desfăşurate între organizaţiile producătorilor şi ale consumatorilor sunt cea mai bună dovadă în acest sens.

Influenţa guvernamentală asupra preţurilor se realizează prin susţinerea unui control considerabil asupra tendinţei costurilor în acest sector. Alte mijloace la dispoziţie includ: compensaţiile pentru pierderile de recoltă (datorate fenomenelor meteorologice nefavorabile), ajutorul financiar direct acordat fermierilor pentru îmbunătăţirea eficienţei activităţii lor, o serie de măsuri de protecţie a agriculturii faţă de competiţia internă, dar, mai ales externă.

În ceea ce le priveşte pe ultimele, ele se împart în două mari categorii: măsuri de limitare a importurilor, pe de o parte, şi măsuri de sporire a exporturilor, pe de alta.

Şi în Suedia, cele mai utilizate tehnici sunt: cotele de import (limitări) care sunt aplicate pentru toate bunurile (mai puţin legumele şi fructele): grâu, produse din lapte, zahăr, carne etc. (la grâu si zahăr, cotele sunt variabile}.

Legumele şi fructele sunt protejate prin intermediul tarifelor, care sunt de un tip special: nivelul lor variază în timpul anului, în funcţie de necesităţile de protecţie (ex.: pentru roşii chiar de la zero pentru mijlocul iernii până la prohibitiv pentru mijlocul sezonului).

Într-o serie de cazuri tarifele (impozitele) directe, ca şi cotele, sunt suplimentate de bariere non-tarife, în special cerinţele pentru licenţe de import.

---

1 xxx-A New Food Policy. Summary of a Report from a Parlamentary Working Groy to the Swedish Government, presented to the Minister of Agriculture, October 25 1989.

Ca şi în celelalte ţări ale Comunităţii Europene, preţurile produselor alimentare au crescut substanţial şi a apărut problema surplusului (de producţie), ce a fost rezolvată, în general, prin vânzarea în exterior (sprijinită prin subvenţiile pentru export) şi prin subvenţiile acordate consumatorilor pentru "bunurile de consum de bază" (numărul acestor produse e din ce în ce mai mic).

Orientarea mai puternică la cerinţele pieţei, determinată de eliminarea siguranţei pieţei interne (prin slăbirea protecţiei), va influenţa producătorii să se preocupe mai atent de vânzarea recoltei lor. Instrumentul ce va căpăta cea mai mare importanţă, contractul de producţie, va influenţa favorabil preţul de consum, evident în cazul în care şi în stadiile ulterioare ale distribuţiei se va asigura o competiţie corectă, fapt pentru care se prevede o accentuare a măsurilor de control şi supervizare la aceste niveluri.

Diferenţele de profitabilitate legate de sistemul prezent, în care unele produse sunt protejate mai mult, vor dispărea şi astfel va creşte interesul pentru utilizarea alternantă a pământului, importantă şi din punct de vedere ecologic.

Se prevede, de asemenea, extinderea micilor fabrici de prelucrare a produselor agricole, ca alternativă de asigurare a dezvoltării regionale, dar şi pentru introducerea înnoirilor tehnologice în domeniu.

3.7. Politica socială şi importanţa ei în "modelul suedez"

Bunăstarea socială este conceptul care defineşte scopul politicii sociale în Suedia. Această abordare are în vedere două elemente esenţiale, şi anume: asigurarea unui minim de trai acceptabil pentru întreaga populaţie a ţării şi reducerea treptată, progresivă, a inegalităţilor în privinţa condiţiilor de viaţă - atât între clase şi grupuri sociale diferite, cât şi intergeneraţii.

Se are în vedere totalitatea componentelor ce concură la definirea nivelului de trai şi a condiţiilor de viaţă, şi anume: sistemul educaţional şi ocuparea forţei de muncă, securitatea economică, condiţiile de locuit şi viaţa de familie, diferitele tipuri de asistenţă socială, cultura şi activităţile destinate timpului liber etc.

Cadrul instituţional necesar a fost întărit prin "Legea serviciilor sociale" adoptată în 1982 şi care prevede responsabilităţile directe ale autorităţilor guvernamentale (centrale şi/sau locale) în ceea ce priveşte asigurarea serviciilor respective).

Consiliile comunale şi municipale au rolul de a asigura îngrijirea medicală şi serviciile sociale necesare oamenilor cu probleme de sănătate. Ministerul Sănătăţii şi al Afacerilor Sociale are de departe cel mai mare buget (26% din total pentru anul fiscal 1990-1991). Toţi rezidenţii sunt asiguraţi în ceea ce priveşte sănătatea.

Sănătatea şi îngrijirea medicală sunt finanţate, în principal, prin impozite pe venit impuse de consiliile regionale şi districtuale. Ele acoperă 60% din costuri, fiind completate de subvenţiile de stat 15%, fondurile de stat pentru educaţie, cercetare şi profilaxie 12%, compensaţii de la sistemul naţional de asigurare a sănătăţii 8% şi taxe de la pacienţi 4%.

Municipalităţile furnizează o gamă largă de activităţi de zi cu zi, post-instrucţie, la rate subvenţionale. Guvernul plăteşte o serie de subvenţii anuale la municipalităţi pentru diferite forme de îngrijire a copilului, părinţii plătind taxe sub 15% din costul anual de întreţinere a copilului.

Sistemul educaţional se compune dintr-o şcoală generală obligatorie de 9 ani, începând de la vârsta de 7 ani. Aproximativ 90% din absolvenţii acestei forme îşi continuă studiile. Există, de asemenea, un sistem municipal de educaţie a adulţilor, în cazul în care ei simt nevoia ridicării nivelului lor de instrucţie. Şcolile sunt conduse de municipalităţi şi furnizează educaţia şi manualele în mod gratuit.

În Suedia există peste 30 instituţii de învăţământ superior, (evident e vorba de cel de stat, fără taxe).

Oricine în Suedia, care depăşeşte 65 ani, este îndreptăţit să primească o pensie de bază, indiferent de cât a câştigat în perioada cât a fost angajat. Cei mai mulţi oameni primesc, de asemenea, o pensie suplimentară, corelată cu venitul obţinut din muncă în perioada activă. În schema de pensii există şi un al treilea element, şi anume, pensia adiţională pentru cei ce nu au venituri sau au numai un venit mic (în completare la pensia de bază). Finanţarea pensiei de bază şi a celei adiţionale se face de către stat, din veniturile autorităţilor locale, iar pensiile suplimentare din cotizaţiile plătite de patroni. Revizuirea anuală, de către stat, a nivelului pensiilor prin corelarea cu indicele preţurilor de consum face ca diferenţele faţă de salariul avut să nu fie peste 30% (fiind deci, în general, cu sub 1/3 faţă de nivelul mediu de salarizare).

Rolul important pe care îl are statul în derularea politicii sociale poate fi ilustrat prin datele din tabelul nr. 4.

Tabelul nr. 4 - Transferul din venitul public către gospodăriile individuale

(în mld. coroane)

	1988	1989	1990
- de la guvernul central	97,7	104,8	115,6
- alocaţii pentru copii	103	10^	12,1
- pensii de bază şi parţiale	594	64,1	68,7
- asigurare locuri de muncă	6,9	8,9	11,7
- altele	21,0	21,4	23,7
- de la administraţia locală	20,4	21,7	22,9
- alocaţii pentru gospodării	2,9	2,8	3,0

	1988	1989	1990
- asistenţă socială	4,0	3,6	3,4
- altele	13,6	153	163
- de la sectorul asigurărilor sociale	108,6	123,0	138,1
- pensii suplimentare	60,6	693	77,7
•-asigurări pentru sănătate	41,7	473	52,7
- asigurări pentru şomaj	6,7	63	7,7
- total venituri transferate	227,0	249,5	276,6

Sursa: Stig Hadenius, Am Lindgren: "On Swedcn" ,The Swedish Institute 1991.

Tot în cadrul măsurilor de politică socială putem include şi pe cele ce se referă la ajutoarele băneşti pentru şomaj şi pe cele luate în vederea ajustărilor pe piaţa forţei de muncă.

Subvenţiile pentru sistemul de asigurare şi asistenţă pe piaţa muncii sunt apreciate în proporţie de 65% din cotele aplicate statelor de salarii ale firmelor, restul de 35% revenind unor fonduri speciale aprobate de parlament.

Măsurile de influenţare a pieţei muncii în scopul declarat al asigurării bunăstării sociale au fost şi ele, la rândul lor, îndreptate în două direcţii, şi anume: influenţarea ofertei de forţă de muncă şi influenţarea cererii de forţă de muncă.

În cazul influenţării ofertei, se practică subvenţionarea mobilităţii geografice (cu ajutorul compensării cheltuielilor de mutare, prin alocaţii pe zi pentru dubla rezidenţă, finanţarea instalării etc.) şi finanţarea pregătirii şi recalificării.

În ceea ce priveşte influenţarea cererii, aceasta se face prin două căi majore, şi anume: ajutorarea directă a indivizilor sau ajutorarea lor indirecta prin intermediul companiilor. Astfel, în cazul unor programe de restructurare regională, se creează direct noi locuri de muncă, în unele cazuri se subvenţionează cu sume până la 75% costurile cu forţa de muncă (cazurile "public sheltered employment"), se acordă subvenţii pentru salariul acordai angajaţilor, ce provin dintre cei ce au fost şomeri o perioadă mai lungă decât cea prevăzută pentru acordarea ajutorului de şomaj sau dintre cei cu meserii ce "nu se mai caută", se susţin prin lege "termeni specifici pentru tineret" în contractele colective de muncă. De asemenea, se sprijină spiritul întreprinzător prin prime pentru iniţierea unor afaceri pe cont propriu (în special pentru şomeri), se subvenţionează total sau parţial programele de pregătire şi calificare la locul de muncă, în unele cazuri se conferă comenzi ferme de stat şi subvenţii temporare pentru asigurarea ocupării forţei de muncă.

4. ÎN LOC DE CONCLUZII

Economia suedeză poate reprezenta un model (înţeles în sensul bun şi limitativ al cuvântului) pentru ţara noastră.

Atât din punct de vedere al stadiului la care a ajuns, cât şi din cel al metodelor şi instrumentelor pe care le-a utilizat pentru a atinge parametrii actuali, Suedia poate fi un exemplu pozitiv, experienţa sa putând fi preluată în fundamentarea măsurilor pentru realizarea unei economii prospere, cu orientare socială, aşa cum se preconizează şi pentru România.

"Modelul suedez" preluat cu discernământ, poate oferi elemente de construcţie pentru sistemul economic al ţării noastre cel puţin în câteva direcţii:

- rolul sectorului public în economie - situat la una din cele mai ridicate cote din punct de vedere al dimensiunii lor şi al eficienţei;
- sistemul de impozitare - cu un grad de fiscalitate ridicat, dar care să nu încătuşeze libera iniţiativă şi interesul pentru progres, reducând, în acelaşi timp, ecartul dintre diferitele preţuri şi categorii sociale, în ceea ce priveşte nivelul de trai;
- deschiderea totală a economiei faţă de mediul extern cu consecinţe favorabile pe termen lung, generate de stringenţa necesităţilor de adaptare şt competitivitate;
- orientarea socială puternică a economicului, reflectată în nevoia de consens (şi urmărirea realizării sale) faţă de măsurile economice adoptate - prin compensarea relativă şi pe alte planuri a efectelor negative eventuale;
- maleabilitatea politicii economice, care a conferit posibilitatea fructificării avantajelor relative de care dispunea economia suedeză, într-un mod eficient şi mai ales prompt;
- accentul pus pe strategiile pe termen lung şi efortul făcut în sensul asigurării potenţialului de perspectivă şi a condiţiilor materiale necesare manifestării sale (efortul investiţional în cercetare-dezvoltare, învăţământ, în infrastructură, asistenţă socială);
- rolul deosebit de important jucat de administraţia publică locală;
- statuarea ca obiectiv al politicii industriale sprijinirea regiunilor şi a oamenilor, atunci când se impun politici largi de restructurare (şi deci nu a industriilor deficitare);
- modalităţile de reînnoire continuă, ca şi de specializare din ce în ce mai adâncă, ce sunt îndreptate în două direcţii: împărţirea optimă a cheltuielilor de finanţare a cercetării - dezvoltării între stat şi

întreprinderi şi sprijinul (inclusiv investiţional) a creării de noi companii; etc.

Evident că analiza experienţei suedeze, efectuată mult mai detaliat, conferă informaţii utile până la aspectele operaţionale ale derulării vieţii economico-sociale reale şi poate fi făcută şi defalcat pe ramuri şi domenii, pe sectoare ale economiei.

Important este însă a lua în considerare aspectele globale ale acestei experienţe şi translatarea eventuală a măsurilor eficiente, care se potrivesc situaţiei concrete din România, având în vedere particularităţile spaţio-temporale care influenţează economia noastră.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 35/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

PEDEAPSA, CRIZA ŞI LECŢIA DE ISTORIE SAU INFLAŢIE, ÎN LOC DE BUNĂSTARE SOCIALĂ _____ 363

PEDEAPSA, CRIZA ŞI LECŢIA DE ISTORIE SAU INFLAŢIE, ÎN LOC DE BUNĂSTARE SOCIALĂ

Marin FRÂNCU

Întrebat de ce în România nu se reintroduce cât mai repede pedeapsa cu moartea, cineva răspundea cu nonşalanţă, ca şi când ar fi studiat problema, că într-o societate civilizată pedeapsa cu moartea este de neconceput. Chiar şi o definiţie generală l-ar fi avertizat, însă, mai întâi că România nu are încă un nivel înalt de dezvoltare, şi că populaţia noastră nu se bucură nici pe departe de un nivel ridicat de trai. Şi chiar dacă n-ar fi ştiut despre ce vorbeşte, tot „generalul" l-ar fi avertizat, mai apoi, că printre nenumăratele crime, jafuri şi tot felul de delicte înfricoşătoare, climatul politicos şi manierat cam lipseşte în România. Uitaţi-vă bine în jur, citiţi ziarele, urmăriţi afacerile comerciale şi campaniile electorale, asistaţi la şedinţele Parlamentului sau mergeţi noaptea pe stradă şi vedeţi... dacă mai puteţi.

Vorba unuia, căruia copiii i-au spus Haoticul: „problema este foarte clară". Îl întrebi de România, iar el îţi vorbeşte de SUA, dându-ţi posibilitatea să-l corectezi că nici acolo nu s-a abolit peste tot pedeapsa cu moartea. „Problema este clară", ar repeta amicul, explicându-ţi mai apoi: „răspunsul este ideologic, iar cauza trebuie să fie alta". Când ştii că ceva te costă mai nimic, nu pui mare preţ pe el şi îl iroseşti. Dacă nu te pedepseşte – ca să simţi care este adevăratul cost – calci stratul cu flori, doar pentru a câştiga câteva secunde în graba-ţi cotidiană... Dacă ceea ce sacrifici nu are pentru tine mare valoare, chiar şi 200 lei ţi se par mai mari decât o viaţă de taximetrist pe care nu dai doi bani.

Nu este de ajuns ca această problemă să fie recunoscută în general de către societate, pentru că astfel de judecăţi de valoare le face fiecare individ, în fiecare acţiune a sa. Regulile oricărei societăţi şi modul lor de aplicare trebuie să-l determine, chiar şi pe individul neinstruit, să renunţe la orice fel de avantaj obţinut prin delicte. Abţinerea de la delict numai pe baze voluntare, prin convingere, nu poate funcţiona decât parţial din cauza apariţiei efectelor externe, prin care unii suportă majoritatea costurilor, iar alţii beneficiază doar de avantaje.

Prin voluntarism am putea construi câteva şosele, dar nu destule şosele. Gândiţi-vă dacă prin voluntarism sau bunăvoinţă am putea rezolva satisfăcător probleme ca poluarea, amenajarea râurilor, asigurarea serviciilor de poliţie, apărare naţională s.a.m.d. V-aţi gândit că tocmai lipsa voluntarismului face posibil jocul de fotbal, care ne place atât de mult? Cum ar arăta un joc de fotbal fără reguli precise? De ce huiduim atât de tare când un fault rămâne

nesancţionat? Când este frumos jocul de fotbal? Când el este plin de faulturi? Când ne simţim bine în societate, când suntem înconjuraţi de crime?

Nu vrem să explicăm aici problema pedepsei capitale sau a încărcăturii de superficialitate din răspunsul menţionat, dar fără să vă avertizăm, am folosit concepte microeconomice şi macroeconomice pe înţelesul tuturor, pentru a aprofunda problema crizei valorilor.

După primul război mondial, se părea că a venit vremea ca lumea să se dezvolte în siguranţă pe calea democraţiei. Când colo, nu după mulţi ani, lumea a asistat la incapacitatea îngrijorătoare a democraţiei de a soluţiona problemele economice şi sociale curente şi de a împiedica instaurarea regimurilor totalitare în Uniunea Sovietică, Italia, Spania, Germania şi în tinerele democraţii din Europa Centrală şi de Est, inclusiv în România. Se derula atunci o profundă criză a valorilor, în lumea occidentală. Era o lume a şomajului de masă, a distrugerii deliberate de alimente, în timp ce populaţia săracă suferea de foame, a guvernelor inactive, blocate de credinţa fanatică în forţele pieţei libere şi de fanatismul social al sacrificiilor inevitabile cerute populaţiei.

Dar, să ne oprim puţin şi să privim la România de astăzi! Situaţia parcă este trasă la indigo. Şomajul creşte la cote alarmante[1]. După ce mari cantităţi de produse agricole au fost lăsate să se strice, mari capacităţi agricole de producţie, dar şi capacităţi industriale au fost şi sunt distruse, în vreme ce populaţia suferă de foame sau de alte lipsuri esenţiale. Avansarea reformei se bazează încă pe diletantismul credinţei unora că piaţa liberă va rezolva toate problemele societăţii. Se ignoră că acum însăşi teoria introductivă atrage atenţia că nu există piaţă perfect liberă, după cum se ignoră importanţa introducerii unor politici ale echilibrului general stabil şi de coordonare socială, iar populaţiei i se cer sacrificii tot mai mari în virtutea aceluiaşi fatalism social. „Problema este clară", ar repeta amicul: „este haos în regulă".

Dar, să revenim!

Învăţămintele trase după cel de al doilea război mondial au condus la un consens puternic: acela de a evita „cu orice preţ" catastrofele sociale şi politice ale anilor '30. S-a renunţat la fatalismul social şi a început promovarea politicii bunăstării sociale în toate statele occidentale. E bine să cităm ce scria în 1957 un renumit profesor suedez, specialist în ştiinţe politice, Herbert Tingsten:

---

[1] *Atenţie la cei care continuă să vă spună că rata şomajului din România nu este mare când o compară cu ţările occidentale, uitând să vă spună măcar că muncitorii imigranţi sunt cuprinşi în acele cifre! Sugeraţi-le să compare cifra noastră, cel puţin cu cea a Elveţiei, unde statistica nu include muncitorii străini! Cifra românească este... elveţiană...toţi şomerii sunt români. Pentru un african din Franţa alocaţiile sociale sunt mult mai mari decât salariul din ţara lui de origine. Dar pentru un şomer din România, lipsa unui loc de muncă este mai întotdeauna o problemă de subzistenţă, chiar pentru întreaga lui familie. Pentru un muncitor din Occident ea înseamnă, de regulă doar venituri mai mici. Mai sunt multe alte argumente.*

„putem fi conservatori, liberali sau socialişti, dar nici unul dintre noi nu va accepta că acel fel de haos de acum câteva decenii, ar putea fi numit libertate economică. Cetăţenii unei societăţi democratice nu trebuie să trăiască în sărăcie şi şomaj – această poziţie este astăzi de necontestat, tot la fel ca sufragiul universal sau libertatea politică". Se poate oare mai clar?

Democraţiile bunăstării sociale (vezi caseta nr.1) ajustarea deja la o maturitate politică în toate statele occidentale şi chiar la un echilibru între rolul statului şi cel al sectorului privat, însemnând practic sfârşitul ideologiilor. Dar nu este o linie clară între sectorul de stat şi cel privat cel puţin pentru simplul motiv că ambele se supun aceloraşi reguli de joc ale mecanismelor pieţei. Nici un guvern nu lasă toate mecanismele pieţei să meargă în voia lor aşa cum nici unul dintre noi nu lasă liber volanul maşinii, pe care o conducem, o dirijăm cu un efort mai mare sau mai mic deci cu un cost lăsat liber superbul nostru "mecanism" de transport ne bagă în râpă. Mecanismele pieţei pot fi orientate să funcţioneze într-o direcţie sau alta prin mijloace administrative, care ne costă mai mult sau mai puţin. Putem să le folosim ca atunci când sondele spaţiale folosesc forţa de gravitaţie a lui Jupiter sau Saturn, şi ne costă puţin. Din contră, cu cât vrem să ne împotrivim lor cu atât ne costă mai mult. De multe ori o facem cu plăcere. Ne împotrivim să ne alegem soţiile printr-un mecanism de piaţă pentru că ar însemna să ni le… cumpărăm. Şi…"ne costă". Nu ne alegem preşedintele ţării printr-un mecanism de piaţă. Înlocuim mecanismul de piaţă cu sistemul alegerilor, şi ne costă. "Nu-i nimic că ne costă", principalul este ca avantajul obţinut de noi să fie mai mare decât sacrificiul făcut… tot de noi Atenţie! Nu-i totuna cu sacrificiul făcut de unii şi avantajul obţinut de alţii.

Dar, să presupunem că intervenim asupra mecanismelor din considerente ideologice, iar costurile nu se observă imediat şi ele apar mai târziu, pe un termen mai îndelungat. Dacă s-ar întâmpla aşa ceva, s-ar putea chiar să uităm lecţiile date de istorie.

Marea Britanie este dată frecvent de exemplu în privinţa experienţei în privatizare. Reamintiţi-vă, însă, şi de câte ori s-au naţionalizat şi privatizat, şi iar, renaţionalizat şi reprivatizat aceleaşi întreprinderi în industria siderurgică a acestei ţări în anii '60, '70 şi '80. Exemple găsiţi şi în Franţa. Disputele asupra superorităţii absolute a proprietăţii private asupra proprietăţii de stat şi invers, ale avantajelor proprietăţii de stat faţă de proprietatea privată nu mai conteneau şi încă sunt la modă. La fel, superioritatea unor grupuri sociale faţă de altele ş.a.m.d. În multe din disputele ideologice din sânul democraţiilor occidentale, de la începutul anilor '80, politica bunăstării sociale a devenit desuetă şi prin urmare sărăcia, cerşetoria, crima, oameni vagabondând şi dormind pe stradă au început să devină fenomene cotidiene în ţări cu nivel ridicat de dezvoltare. La sfârşitul anilor '70 încă se argumenta serios că o democraţie modernă nu poate tolera un şomaj de masă mai mare de 5-7 %. Dar, ulterior, prin politici bazate pe controlul cererii agregate, mai ales de tip

monetarist, s-a observat că în unele ţări şomajul a depăşit 10% şi că revoltele sociale anticipate nu s-au produs. Prilej nimerit de renaştere a ideologiilor şi politicilor sociale agresive, mai ales, că politica bunăstării sociale era considerată de diletanţi tot ca o ideologie şi, ca atare, asociată celor de stânga de tip comunist, socialist s.a şi trebuia şi ea înlăturată.

Creşterea economică, bunăstarea socială şi asigurarea locurilor de muncă au ajuns să nu mai fie principalele obiective în multe ţări industrializate. Obiectivul cheie a devenit controlul inflaţiei, aproape fără să se ţină seama de costurile sociale enorme şi având la bază credinţa dubioasă că această politică ar trebui în cele din urmă să promoveze creşterea economică. Este dubios pentru că inflaţia este produsă chiar de aceeaşi politică. Cu puţin efort şi simplificând, fenomenul poate fi înţeles de oricine. Principiul de bază îl ştie şi harnicul nostru ţăran când vinde mere la piaţă. El ştie un lucru: cu cât mai mulţi amatori de mere cu atât mai bine pentru el. Amatorii cu preferinţele lor reprezintă cererea. Dar a observat şi situaţia inversă. Când sunt multe mere la piaţă, le scade valoarea, adică trebuie să le scadă preţul pentru a le vinde. Cantitatea de mere împreună cu preţul lor reprezintă oferta. Aici se cam încurcă ţăranul nostru. El crede că este vorba de două oferte de mere, una normală şi alta mai mare şi de aceea a trebuit să scadă preţul. Nu! Oferta este aceeaşi. Nu este mai mare sau mai mică. Când sunt mai multe mere, nu înseamnă o ofertă mai mare. Ar însemna, dacă ele ar putea fi vândute doar la vechiul preţ. Dar, mai multe mere nu pot fi vândute decât la un preţ mai mic. Este, de fapt, o diferenţă ipotetică dintre cât crede ţăranul că valorează merele şi valoarea lor reală obţinută la piaţă. Harnicul nostru ţăran, împreună cu alţii ca el, au crezut că oferind o cantitate mai mare de mere pe piaţă vor satisface o poftă mai mare de mere. Nu! Pofta, adică cererea a rămas aceeaşi, numai că, acum, mai mulţi “amatori” de mere au putut să şi s-o satisfacă la un preţ mai mic (vezi caseta nr.2).

Cam la fel este cazul inflaţiei. Un guvern, banca centrală, adică naţională, ca la noi, parlament, preşedinte, separat sau împreună, dacă nu sunt legi precise, într-un cuvânt statul, introduce pe piaţă o cantitate mai mare de bani. Şi atunci banilor le scade valoarea Ca la mere. Banii sunt mai mulţi, dar “mai mici”. Pentru a măsura valoarea aceluiaşi produs, deci pentru a-i exprima preţul, îţi trebuie mai mulţi bani. Dacă la mere, unde după ce sădeşti pomii te chinui uneori şi câţiva ani până dau rod, este greu să apară pe piaţă o cantitate de 10 ori mai mare în numai doi ani, la bani este mult mai uşor. Prin urmare, aceeaşi valoare este exprimată printr-un preţ cu mai multe cifre, pentru că banii au devenit de câteva ori mai puţin valoroşi. Este ca atunci când statura falnică de 2 m a personajului nostru am vrea să o măsurăm cu un alt metru de 10 ori mai scurt şi am ajunge să spunem că omul are 20 metri înălţime, când de fapt statura ţăranului nostru a rămas aceeaşi. Am păstrat intenţionat aceeaşi denumire de metru, deşi dacă i-am schimbat dimensiunea ar fi trebuit să-i spunem jumătate de palmă, pentru că la fel este şi la bani. La bani,

înţelegem mai greu pentru că noi credem că pe o bancnotă este înscrisă valoarea ei şi chiar aşa ne exprimăm în limba română. În esenţă însă, pe o bacnotă de 1000 lei nu este înscrisă valoarea leilor, ci doar cantitatea, numărul lor. Valoarea fiecărui leu sau a tuturor celor 1000 lei nu poate fi măsurată decât prin cantitatea de produse sau servicii ce o putem cumpăra cu ei. Iată ce mult ne îngreunează inflaţia imaginea tuturor valorilor reale dintr-o societate! Ca o ceaţă artificială creată de politicieni ca să ne deformeze realitatea. Şi dacă ar fi numai atât, dar inflaţia mai transformă deciziile corecte în decizii greşite, conduce la pierderi neaşteptate de venituri, strică armonia socială, ş.a.m.d.

N-am făcut acest exerciţiu în zadar. Nu ne spun nouă cei aflaţi la putere, dar şi cei din opoziţie, de vreo trei ani încoace, că inflaţia este cauza şi că "această politică" va conduce "în cele din urmă" la creşterea economică? Ca să vedeţi care este această politică, urmăriţi evoluţia masei monetare, căreia noi i-am spus aici, simplificând, cantitatea de bani. Cine răspunde de evoluţia masei monetare şi ce a făcut pentru controlul ei? După ce ai extins atât de mult masa monetară, ca să stăvileşti inflaţia trebuie acum să reduci masa monetară. Măreşti dobânzile, limitezi creditele, faci operaţiuni pe piaţa liberă ş.a.m.d. Dar nici un specialist nu este convins că vrei să restrângi masa monetară când oricărei bănci îi dai statut de bancă comercială, fără cerinţe minime de rezerve obligatorii sau când iei hotărâri de extindere a circuitului documentelor bancare. Este ca şi cum ai sări din lac în puţ.

Ca să fi avut nevoie să arunci atât de mulţi bani pe piaţă ar fi trebuit să fi realizat mai multe investiţii şi, deci, o producţie mai mare, altfel toată cantitatea suplimentară de bani se transformă numai în preţuri mai mari. Acum reducerea acestei mase monetare umflate va tinde să descurajeze şi nu să încurajeze tocmai aceste investiţii de care avem atâta nevoie pentru o producţie mai mare. Păstrând proporţiile, inflaţia creează probleme similare în majoritatea ţărilor industrializate, în toate ţările aflate în perioada de tranziţie, precum şi în majoritatea ţărilor în curs de dezvoltare. În acestea din urmă, mai ales, problemele sunt, comparabil, mai grave decât cele ale anilor '30 din ţările industrializate. Totuşi, lumea nu s-a întors la anii '30, a fost uitată doar o lecţie a istoriei şi se traversează acum o recesiune inutilă, provocată deliberat de o politică inadecvată. Eşecul social în toate categoriile de ţări începe deja să afecteze grav populaţia şi atitudinea ei faţă de societate. În Franţa au loc greve. Se distrug mari cantităţi de peşte, cartofi, roşii. Au loc explozii. În Germania la fel. În SUA la fel.

Incapacitatea politicienilor de carieră de a face faţă situaţiei creează locuri libere pentru iniţiative agresive ale extremiştilor, rasiştilor sau populiştilor. Se afirmă des că rata înaltă a şomajului – şi cea a neocupării populaţiei prin reducerea forţei de muncă – în ţările industrializate este direct legată de generalizarea fenomenelor de frustrare, de lipsa unui cămin, de traficul de droguri, abuzuri, crime şi tensiuni etnice. În ţările în curs de dezvoltare, de pe fiecare continent, haosul din domeniul drepturilor de proprietate, haosul

economic şi teama de viitor favorizează fanatismul, terorismul, migrarea necontrolată a populaţiei sau războaiele civile. În plus, optimismul avantajelor create de încetarea războiului rece s-a stins complet. S-au înmulţit conflictele armate. Instabilitatea politică şi socială a crescut.

Ţările aflate în perioada de tranziţie nu sunt încă sprijinite de ţările dezvoltate în transformările pe care le au de întreprins. Sfaturile date de economiştii occidentali şi politicienii conservatori s-au dovedit a avea o fundamentare teoretică şi practică extrem de subţire. De regulă, această consultanţă poartă amprenta ideologiei occidentale relevante, formată ca o soluţie unică, dintr-un amestec de neoliberalism cu oportunism şi politicianism de dreapta şi recomandată ca bună de aplicat, atât în transformările economice, cât şi politice.

S-ar părea, deci, că aceeaşi criză a valorilor nu oferă nici o soluţie la îndemâna transformărilor din ţările în tranziţie. Pe de altă parte, aceste ţări se plâng că nu au suficiente resurse interne pentru transformări. Şi aduc argumente. Ţările dezvoltate se plâng că nici ele nu au resurse disponibile pentru a le ajuta. Şi aduc argumente, mai ales că aceleaşi disponibilităţi de resurse sunt solicitate şi de ţările în curs de dezvoltare, care şi ele se plâng că nu au resurse interne pentru a se dezvolta. Şi aduc argumente.

Totuşi, un număr de ţări în curs de dezvoltare din sud-estul Asiei arată lumii de câteva decenii încoace că se pot găsi destule resurse interne şi destule resurse atrase din ţările dezvoltate. Dar, ele nu au uitat lecţia istoriei universale. Au renunţat la ideologii şi au abordat creşterea economică în spiritul politicii bunăstării sociale, iar în prezent sunt ţările care înregistrează cele mai înalte ritmuri de creştere economică din lume. Într-o lume aflată în plină recesiune. Unele o fac de peste trei decenii. Conceptul este în linii mari acelaşi dar mijloacele de realizare sunt dintre cele mai moderne, făcând apel la arsenalul managementului guvernamental de tipul acordului fin. Dar, în timp ce multe ţări occidentale au diminuat rolul statului în economie, experienţa ţărilor sud-est asiatice a reconfirmat lecţia istoriei, demonstrând, din nou, rolul indispensabil al statului în susţinerea creşterii economice şi dezvoltarea societăţii, în atenuarea sau eliminarea efectelor externe, care, în multe domenii, împiedică acţiunile individuale în economisirea de fonduri pentru investiţii, în asumarea riscului în afaceri, în producerea şi utilizarea informaţiilor ş.a.m.d. Coreea de Sud o face de la începutul anilor 60. La fel Singapore, Hong Kong, provincia chineză Taiwan. S-au adăugat ulterior Malayezia, Thailanda şi Indonezia şi altele vin din urmă. Indiferent de haina propagandistică sub care a fost prezentat modelul politicii lor de dezvoltare, analizele serioase au arătat că progresul economic al acestor ţări a privit dincolo de creşterea economică înglobând asigurarea de locuri de muncă, progresul educaţiei, ocrotirii sănătăţii şi hrănirii populaţiei, reducerea sărăciei, protecţia socială şi îmbunătăţirea echităţii sociale mergând până la protecţia mediului înconjurător. Politica lor a arătat că s-au găsit destule resurse interne,

iar, resursele de investiţii occidentale s-au îngrămădit să le sprijine. Ţări cu experienţă în promovarea acestei politici, precum Coreea de Sud, provincia chineză Taiwan, Hong Kong, Singapore au devenit ele însele resurse de finanţare pentru investiţii în alte zone ale lumii. Toate acestea sub umbrela statului, uneori chiar al unui stat autoritar, deloc democratic, precum până acum câţiva ani a fost considerată Coreea de Sud. Exemplul acestei ţări arată chiar că, într-o astfel de politică, indiferent cu ce căruţă „pleacă la drum" "căruţaşul" trebuie să ţină de hăţuri, dacă nu vrea să ajungă în râpă, oricât de bine ştiu sau pot să alerge „caii". "Contaminată" de politica din jur, China şi-a atenuat ideologia până la dimensiunea de simbol, a reformat treptat toate sectoarele economice şi sociale încât aproape că n-a mai rămas mecanism de piaţă, inclusiv dintre cele mai sofisticate, să nu fi fost experimentat sau introdus aici, totul sub umbrela statului ale cărui funcţii se modernizează continuu. Şi iată! China uimeşte lumea de mai bine de un deceniu cu cele mai ridicate ritmuri de creştere economică pe plan mondial, de circa 10% pe an. Şi este o ţară de 1,3 miliarde locuitori.

Şi, „epidemia" continuă. Sunt semne bune de „contaminare" în Vietnam şi în alte ţări din zonă.

Iată, deci, că pot fi găsite soluţii la criza de valori, în alte părţi ale lumii!. Ideologiile renăscute în ţările occidentale uită prea adesea de ce societatea umană are nevoie de stat şi care sunt responsabilităţile acestuia. Şi în conceptul bunăstării sociale, statul trebuie să-şi închidă întreprinderile care lucrează în pierdere. Dar nu o face decât dacă a pregătit deja un proiect de dezvoltare care să le permită angajaţilor vechii întreprinderi câştiguri mai mari. Şi acolo este nevoie uneori de ridicarea dobânzilor. Dar, nu sunt ridicate numai dobânzile pentru acordarea de împrumuturi, fără să se introducă dobânzi de protecţie contra inflaţiei, a depunerilor populaţiei pentru a nu distruge mecanismul de economisire naţională şi, deci, potenţialul de capital al întregii societăţi. Şi acolo se acordă mare atenţie, chiar foarte mare atenţie, capitalului financiar, dar în anticiparea valorii capitalului uman, pentru a nu irosi această resursă şi, implicit, investiţiile realizate în educaţia şi calificarea ei. Şi statul democraţiei bunăstării sociale acordă locuinţă fără chirie, dar o acordă nu activistului revoluţionar, veteranului de război sau handicapatului, ci celui cu venituri foarte mici, indiferent că este activist revoluţionar, veteran de război sau handicapat. Şi exemplele pot continua.

În această zonă a lumii, noi românii ne aflăm nu în faţa unei singure opţiuni, ci la un moment de răscruce cu multe şanse, dar şi cu mai multe pericole. Naţiunea română şi statul, cu toate instituţiile sale, nu trebuie să uite că ceea ce facem acum va orienta viitorul nostru pentru cel puţin câteva decenii şi avem în acest sens o răspundere specială. Să nu uităm că niciodată nu există numai o singură soluţie. Oricând există înlocuitori şi apelăm la ei când ne cer mai puţine sacrificii. Nu pentru că nu ne-am „permite" acele sacrificii sau pentru că înlocuitorul ar fi de calitate mai slabă, ci pentru că

progresul sau avantajul net pe care ni-l aduce este mai mare, pentru că în el societatea găseşte o mai mare satisfacţie. Opţiunea democraţiei nu ne cere să legăm de ea o singură soluţie de dezvoltare, şi aceea greşită. Şi, mai ales, nu trebuie să uităm lecţiile istoriei dacă vrem să evităm costurile inutile făcute şi de alţii.

Ştim că, nu după mult timp, lipsa de progres economic periclitează dezvoltarea democratică. Istoria cunoaşte destule cazuri de dezvoltare economică fără democraţie, dar nici un caz de dezvoltare democratică fără progres economic.

Caseta nr.1 - Statul bunăstării sociale

Statele bunăstării sociale sunt statele în care guvernul promovează prioritar bunăstarea întregii societăţi, cu ajutorul proprietăţii private şi de stat. În activitatea sectorului de stat se includ, de regulă, asigurarea educaţiei la toate nivelurile, a serviciilor medicale, locuinţe fără chirie sau cu chirii subvenţionate, servicii sociale personale pentru bătrâni, persoane handicapate, copii orfani, alocaţii băneşti pentru anumite categorii sociale, cum ar fi săraci, şomeri, dar şi desfăşurarea sau sprijinirea unor activităţi economice sau de altă natură în sectoare, care, datorită efectelor externe, nu pot ajunge la o dezvoltare corespunzătoare pe baza proprietăţii private.

Deşi preocupările sunt mult mai vechi (printre altele, Vilfredo Pareto 1848-1923), termenul de stat al bunăstării sociale s-a consacrat în 1942 odată cu raportul englezului Beveridge care pleda pentru responsabilitatea statului în bunăstare socială a oricărui individ, „de la naştere până la moarte”. Într-o formă sau alta, acest tip de stat a fost sau mai este prezent în toate democraţiile occidentale, fără excepţie. Definirea acestui tip de stat nu prezintă nici un fel de probleme în privinţa obiectivelor sale. Briggs (1961) este citat că a definit cel mai bine aceste obiective. După el, un stat al bunăstării sociale este un stat care în mod deliberat (prin politici ale administraţiei), foloseşte puterea organizată a societăţii pentru modificarea jocului liber al forţelor pieţei, în cel puţin 3 direcţii principale: a) pentru a garanta indivizilor şi familiilor un venit minim indiferent de valoarea de piaţă a proprietăţii lor. b) pentru a reduce insecuritatea şi a permite indivizilor şi familiilor să facă faţă anumitor constrângeri sociale (boală, bătrâneţe, şomaj etc.) care ar duce altfel la crize individuale familiale şi c) pentru a veghea ca tuturor cetăţenilor, fără deosebire de statut social sau clasă să li se ofere cel mai ridicat nivel de trai permis de gradul de dezvoltare a serviciilor sociale[1)].

În privinţa mijloacelor de realizare a acestor obiective s-au ivit controverse economice normative, în funcţie de dorinţa de a depune un efort

---

[1)] *Vezi The New Palgrave, a Dictionary of Economics, volume 4, The Macmillan Press Limited, London 1987, reprinted 1988, pag. 895.*

mai mare sau mai mic. Oricum după al doilea război mondial, mijloacele de realizare a bunăstării sociale au sporit considerabil. În Marea Britanie serviciile sociale şi-au sporit ponderea în produsul naţional brut de la 4% în 1910 la 26% în 1975. Fenomenul a fost universal în toate statele occidentale. În ciuda încercărilor multor politicieni şi teoreticieni, inclusiv a unor guverne întregi de a inversa această tendinţă după 1973, ea s-a accentuat în majoritatea ţărilor occidentale. În anii 80, cheltuielile sociale depăşeau o treime din produsul intern brut în Olanda, Danemarca, Suedia şi Germania, pentru a cita doar câteva ţări la limita de jos se aflau SUA şi Japonia şi la cea de sus Olanda şi Danemarca. Marea Britanie se află la nivelul mediu pe OECD.

...

Statul bunăstării sociale a fost puternic criticat la mijlocul anilor `70 de unele teorii la modă, atât de dreapta, care au fundamentat adoptarea de către guvernele Regan (în SUA) şi Thatcher (în Marea Britanie) a unor politici monetare şi de control a cererii agregate menite să reducă cheltuielile bugetare şi nivelul impozitelor, cât şi de stânga, mai ales teoria incompatibilităţii argumentată de O'Connor (1973), Offe (1984) şi Hoberman (1976). Deşi aceste teorii au avut o anumită popularitate, ele nu s-au impus în toate ţările occidentale. În Europa, Suedia şi Norvegia continuă cu aceeaşi intensitate politicile de bunăstare care includ angajarea cât mai deplină a forţei de muncă şi extinderea serviciilor sociale.

Caseta nr. 2 - Oferta şi cererea de mere (caz ipotetic)

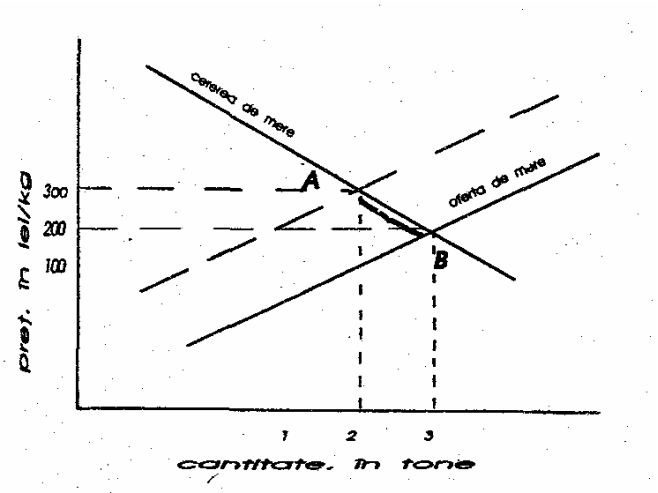

Consumatorii nu sunt dispuşi să cumpere cele 3 tone de mere decât la preţul de 200 lei/kg. Dacă pe piaţă s-ar găsi numai 2 tone de mere, consumatorii ar consimţi să plătească 300 lei/kg. De fapt, o parte dintre ei (vreo 2000, să zicem), situaţi pe curba cererii între punctele A şi B, nu s-ar mai gândi la mere. Decât mere cu 300 lei/kg, mai bine banane, că măcar ele „îşi merită banii”, ar zice ei.

Dacă în mod obişnuit, pe piaţă se ofereau 2 tone de mere, aşa cum ştia ţăranul nostru, preţul obţinut era de 300 lei/kg. Acum pe piaţă s-a oferit o cantitate mai mare, de 3 tone. Nu oferta s-a modificat, ci cantitatea oferită. Iniţial, oferta era de 2 tone, adică 2000 kg a câte 300 lei/kg fac tot 600.000 lei. Aceasta este valoarea ofertei de mere. Acum 3 tone nu se mai pot vinde decât cu 200 lei/kg, deci 3000 kg a câte 200 lei/kg fac 600.000 lei. Valoarea ofertei de mere nu s-a schimbat, ci doar valoarea merelor a scăzut.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 36/1993

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ**
BUCUREŞTI

SUMAR

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - STATELE UNITE ALE AMERICII 377

1. Situaţia economică 378
2. Direcţii de acţiune ale statului 381
3. Reglementarea mecanismului de funcţionare a economiei 383
4. Bugetul - instrument de intervenţie a statului în economie 386
5. Sistemul de impozitare 388
6. Creditul, dobânda şi masa monetară 390
7. Investiţii şi subvenţii 392

INTERVENŢIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE - STATELE UNITE ALE AMERICII

Mihai DIMITRIU

În perioada postbelică s-a manifestat din plin acţiunea statului în economie, prin utilizarea unei palete largi de pârghii şi instrumente de intervenţie indirectă macroeconomică. Sugestivă în acest sens ni se pare evoluţia nivelului cheltuielilor bugetare pe locuitor, care a sporit de la circa 20$ la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, la 386$ în 1950, la 1279$ în 1969 şi la peste 3700$ în 1989.

În fapt, aşa cum arăta J.K. Galbraith "... linia dintre autoritatea publică şi cea privată în cadrul economiei este imaginară, iar asocierea dintre organizaţiile publice şi private este normală..."[1].

Economia americană se caracterizează prin coexistenţa marilor corporaţii alături de întreprinderile de dimensiune medie şi mică. Firmele cu peste 1000 de angajaţi reprezintă aproximativ 25% din numărul total de întreprinderi, iar circa 50% din primele 100 de firme cele mai mari pe plan mondial (după cifra de afaceri) sunt americane. Acest angrenaj complex în care se manifestă din plin acţiunea firmelor, ca agenţi economici autonomi, nu poate fi conceput fără o intervenţie semnificativă din partea administraţiei, prin reglementări şi dereglementări, subvenţii, investiţii, control etc. În acest studiu se prezintă modul în care unele pârghii şi instrumente mai importante s-au folosit de administraţie în cadrul politicilor sale macroeconomice din ultima perioadă.

Trebuie menţionat însă că statul poate interveni şi direct, ca proprietar al unor firme ce asigură unele servicii diverse în construcţii, transporturi, telecomunicaţii etc. Sectorul de stat însă este cu mult mai redus în SUA faţă de majoritatea ţărilor puternic dezvoltate. El joacă un rol complementar în raport cu economia privată, având menirea de a rezolva probleme generale pe care firmele particulare nu sunt dispuse să le soluţioneze din diverse motive între care rentabilitatea se află pe primul loc.

Rezultatele generale ale intervenţiei statului în economia americană postbelică au fost sintetizate sugestiv de preşedintele Bill Clinton în discursul său din 17 februarie 1993, ţinut în faţa Congresului SUA: "...în ultimii 20 de ani

---

[1] J.K.Galbraith, *The New Industrial State*, Hamish Hamilton, Londra, 1967, pag. 296-297.

am avut rate scăzute de creştere economică, deficit bugetar din ce în ce mai mare, din ce în ce mai mulţi şomeri şi din ce în ce mai mulţi săraci..."[1.]

1. Situaţia economică

SUA constituie una din cele mai prospere şi productive ţări. Cu mai puţin de 5% din populaţia lumii, se obţine 1/4 din producţia industrială mondială. Performanţele economice ale SUA sunt dintre cele mai bune, în comparaţie cu celelalte state dezvoltate, cum se poate observa din datele tabelului următor:

Tabelul nr.1 - Performanţele economice ale SUA şi ale celorlalte state dezvoltatece constituie "Grupul celor şapte"

	Rata de creştere a producţiei industriale (1982-1988)	Rata de creştere a PNB (1982-1988)	Rata de modificare a numă-rului de angajaţi (1982-1988)	Rata de şomaj 1989 %	Rata de inflaţie 1989 %	PNB pe locuitor (în $1985)
	Procent mediu anual de modificare					
Canada	5,9	4,3	2,4	7,6	5,1	16951
Franţa	1,4	1,9	-0,1	10,1	3,6	12490
Germania	2,3	2,3	0,5	5,6	3,0	13204
Italia	2,4	2,7	0,5	7,7	6,5	11955
Japonia	4,7	4,2	1,1	2,3	2,3	13204
Marea Britanie	3,1	3,3	1,4	5,9	7,7	12312
SUA	4,9	4,2	2,4	5,3	4,6	17843

Sursa: Economic Report of the President, United States Government Printing Office, Washington, 1992, pag.45.

Pentru anul 1991, PNB/locuitor era de 22056$, cu 35% mai mult faţă de Germania şi 25% faţă de Japonia, productivitatea muncii fiind cu circa 20% mai mare faţă de media primelor şapte ţări puternic industrializate.

Totuşi, economia americană nu este imună la şocuri. Chiar o economie de piaţă, cu o bună funcţionalitate, cum este cazul SUA, trebuie să facă faţă

[1] xxx - *Planul economic al preşedintelui Clinton*, TIME, vol.141, nr.8, 22 februarie 1993, pag.16-18.

obstacolelor temporare apărute ca urmare a situaţiei internaţionale, dar şi naţionale. Economia americană se dezvoltă cu o rată moderată în perioada ultimilor 40 de ani. Recesiunea şi stoparea creşterii reflectă dificultăţile serioase cu care se confruntă în prezent economia SUA, pentru corectarea dezechilibrelor structurale, restrângerea masei monetare, reducerea creditelor şi şocul petrolier apărut în august 1990.

În timpul ultimilor ani au apărut dezechilibre structurale în sectorul financiar, dar şi în cel al economiei reale, în situaţia companiilor, dar şi la nivelul gospodăriilor. Realocarea resurselor din apărare pentru alte sectoare este, din acest punct de vedere, o sursă de reechilibrare în perspectivă. În 1990 a avut loc o scădere a producţiei industriale cu 1,6% şi eliminarea a 1,7 mil. locuri de muncă. Rata şomajului, care era în medie de 5- 5,5% în 1988-1989, a crescut brusc la 7,1% în decembrie 1991[1].

Politica monetară iniţiată în deceniul 8 pentru a slăbi presiunile inflaţioniste a determinat, de asemenea, o încetinire a creşterii economice în ultimii ani. Sporirea cererilor de capital pe plan mondial, ca urmare a schimbărilor socialeconomice din fostele ţări comuniste, a produs o creştere substanţială a nivelului dobânzilor. Aceasta a condus la amplificarea restricţiilor privind acordarea creditelor pe piaţa americană şi, implicit, la frânarea activităţii companiilor private.

Nivelul considerabil de îndatorire al companiilor constituie unul din dezechilibrele principale din economia americană. După circa zece ani de stabilitate, rata de îndatorire a companiilor a trecut de la 50% în 1980 la peste 82% la sfârşitul anului 1989. Raportul dintre creditul de consum plus creditul ipotecar şi venitul disponibil a sporit de la circa 70% în anii '80 la peste 95% în anul 1990. Perspectiva unei ameliorări a situaţiei economice la nivel microeconomic este descurajantă[2].

Cheltuielile publice nu au favorizat expansiunea. După mijlocul anilor '80, politica bugetară a fost restrictivă, datorită agravării necontrolate a deficitelor bugetare. În 1990 s-a înregistrat o nouă restricţionare a cheltuielilor guvernamentale şi o creştere a impozitelor. Deficitul bugetar a atins 269 mild.$, reprezentând circa 6% din PIB. În februarie 1992, administraţia americană a calculat că deficitul bugetar pentru exerciţiul 1991/1992 se va menţine la circa 399 mild. $, circa 7% din PIB.

Agravarea deficitului bugetar a condus la evoluţia nedeliberată a cheltuielilor şi reducerea susţinerii financiare a măsurilor anticiclu. În plus, în lipsa asistenţei guvernamentale federale, guvernele statelor şi administraţiile locale şi-au comprimat cheltuielile, ceea ce a constituit un alt factor de constrângere.

---

1 *Economic Report of the President*, United States Government, Printing Office, Washington, 1992, pag.2.

2 xxx - *Etudes Economiques de l'OCDE*, Etats-Unis, OCDE, Paris, 1990, pag.24-25.

După circa treizeci de ani, este pentru prima dată când politica bugetară nu încurajează, decât în mică măsură, relansarea economică. Impactul final s-a regăsit în gradul de profitabilitate al companiilor americane. Nivelul vânzărilor, profitului şi dividendelor plătite acţionarilor au evoluat, în perioada 1985-1989, astfel:

Tabelul nr.2 - Evoluţia vânzărilor, profiturilor şi a dividendelor plătite de companiile americane, în perioada 1985-1989

- mild.$ -

	Vânzări	Profit		Dividende plătite acţionarilor
		Înainte de impozitare	După impozitare	
1985	2331,4	137,0	87,6	866,2
1986	2220,9	129,3	83,1	874,7
1987	2378,2	173,0	115,6	900,9
1988	2596,2	216,1	154,6	957,6
1989 x)	2727,4	205,8	147,0	1005,1

x) recalculat pe baza datelor existente la nivelul trimestrelor;

Sursa: Economic Report of the President, United States Government Printing Office, Washington, 1990, pag.398.

S-a ajuns astfel ca, în medie, în 1989, nivelul de rentabilitate al companiilor americane să fie de numai 5,4%.

2. Direcţii de acţiune ale statului

Economia SUA este adesea denumită “sistem al liberei întreprinderi” datorită faptului că producătorii şi consumatorii iau decizii în mod independent. Pe lângă aceştia însă există o a treia verigă, administraţia, ce influenţează fiecare unitate economică în parte şi sistemul economic în ansamblu. Acţiunile acesteia se referă îndeosebi la:

a) Servicii directe. Sistemul poştal, de exemplu, este constituit la nivel federal, deservind întreaga naţiune, la fel ca şi complexul militar ce asigură apărarea naţională. Construirea şi întreţinerea majorităţii autostrăzilor constituie responsabilitatea fiecărui stat; la rândul lor, sistemele de educaţie publică, în ciuda unei mari contribuţii financiare din partea administraţiei, sunt în principal finanţate pe plan local. Serviciile de poliţie, pompieri şi cele sanitare sunt, de asemenea, în responsabilitatea administraţiilor locale.

b) Reglementare şi control. Administraţia reglementează şi controlează activitatea întreprinderilor particulare sub forme multiple, în scopul asigurării satisfacerii, în cele mai bune condiţii posibile, a intereselor societăţii în ansamblul ei.

Reglementări sunt necesare în domeniile în care acţionează o singură întreprindere particulară, cum ar fi în domeniul serviciilor telefonice sau de electricitate sau în alte domenii în care există o concurenţă limitată, cum ar fi cele ale transporturilor feroviare sau aeriene. Acestor companii li se permite să obţină un profit rezonabil, în acelaşi timp, însă, li se respinge capacitatea de a creşte preţurile produselor sau serviciilor realizate în mod “neloial”, dat fiind faptul că publicul este dependent de serviciile lor. Adesea controlul este exercitat pentru a proteja publicul, aşa cum este cazul când Agenţia guvernamentală pentru produse alimentare şi medicamente interzice medicamente periculoase sau impune standarde de calitate pentru produsele alimentare. În unele domenii industriale, guvernul stabileşte numai liniile directoare pentru a se asigura o concurenţă loială, fără a se recurge la un control direct.

c) Stabilizare şi creştere. Administraţia încearcă să controleze dezvoltarea economică în etapele “extreme” (de avânt “exagerat” sau de “declin”, inflaţie sau depresiune) prin intervenţie indirectă: ajustarea nivelului impozitelor (inclusiv a reglementărilor referitoare la devalorizare), a ofertei monetare, a utilizării creditului etc. sau modificarea nivelului cheltuielilor publice.

d) Asistenţă directă. Statul foloseşte variate modalităţi de sprijinire a întreprinzătorilor şi cetăţenilor. De exemplu, taxele vamale apără anumite produse de competiţia externă, importurile sunt deseori supuse unor taxe vamale care să creeze condiţii pentru ca produsele americane să concureze mai bine cu produsele străine similare. De asemenea, guvernul asigură sprijin fermierilor, prin subvenţionarea preţurilor pe care le primesc aceştia pentru

recoltele obţinute. Totodată, prin agenţiile guvernamentale s-a creat un sistem adecvat de “colaborare” cu conducerile companiilor. Aceste agenţii acordă asistenţă companiilor în anumite domenii, dar şi primesc informaţii despre schimbările ce survin în economie, putând face propuneri de modificare a cadrului legal astfel încât mecanismul economic să fie în mod permanent performant.

Pentru perioada 1992-1993, Guvernul federal şi-a propus stimularea economiei, reducerea dezechilibrelor structurale şi promovarea creşterii economice pe termen lung. Astfel, politica administraţiei se bazează în această perioadă pe câteva direcţii majore:

- o politică fiscală care să promoveze stimulente pentru economisire şi investire în sfera productivă, contribuind astfel la reducerea deficitului bugetar structural multianual;
- o politică comercială favorabilă creşterii economice prin eliminarea barierelor existente încă în comerţul internaţional;
- o politică de schimbare a reglementărilor în vederea reducerii restricţiilor şi îngrădirilor ce se mai aplică companiilor;
- o politică de sporire a nivelului de pregătire profesională a forţei de muncă şi pentru asigurarea sănătăţii naţiunii;
- o politică monetară care să conducă la un control mai bun al inflaţiei, asigurându-se un nivel moderat al dobânzilor, susţinerea monedei naţionale şi stimularea procesului de creditare avantajoasă a companiilor particulare.

3. Reglementarea mecanismului de funcţionare a economiei

Una dintre cele mai importante funcţii ale administraţiei o reprezintă reglementarea şi dereglementarea în cadrul mecanismului de funcţionare a economiei. În acest proces un rol deosebit îl au agenţiile guvernamentale care asigură implementarea şi controlul aplicării cadrului legal adoptat.

O altă funcţie de bază a guvernului într-o economie modernă de piaţă o reprezintă construirea unui cadru legal care să susţină sectorul privat. Legislaţia antitrust promovează competiţia şi reduce preţurile, iar inovaţia este încurajată prin policitile care protejează proprietatea intelectuală împotriva folosirii ei neautorizate. Dar standardele de producţie, adesea, pot descuraja inovaţia prin impunerea unor norme de siguranţă prea ridicate la noile produse.

Reglementările guvernamentale pot contribui rareori la perfecţionarea mecanismului de funcţionare a pieţelor libere. Spre exemplu, în domeniul echipamentelor telefonice şi în aeronautică s-a observat că reglementările elaborate în anii '80 au dus la închiderea pieţelor, au redus competitivitatea şi astfel preţurile au crescut, s-a descurajat inovaţia şi chiar s-a eliminat un număr important de locuri de muncă.

Acţiunea guvernului este orientată către sectoarele unde pieţele competitive nu există sau nu funcţionează. De exemplu, în depoluarea aerului, sector în care nu există o adevărată piaţă concurenţială. Imperfecţiunile pieţelor private nu reprezintă un argument suficient pentru a justifica reglementarea. Trebuie demonstrat că aceste imperfecţiuni se pot elimina prin reglementări - ele însele imperfecte!

În general, reglementarea se face printr-o analiză aprofundată a raportului cost-beneficiu, iar metodele de reglementare trebuie să minimizeze costul şi să aibă în vedere dezechilibrele ce pot apărea prin aplicarea lor.

Politicile guvernamentale sunt stabilite în primul rând pentru a întări forţele pieţei şi nu pentru a le slăbi, iar în al doilea rând, pentru amplificarea rolului de “paznic” al administraţiei în asigurarea bunei funcţionări a mecanismului economic[1].

Pe măsură ce Statele Unite ale Americii s-au dezvoltat, a apărut în unele ramuri industriale (în particular în industria petrolieră) o concentrare semnificativă a puterii economice în una sau două companii. Concentrarea în asemenea companii a condus la fixarea preţului de către producător, la “conspiraţii” pentru restricţionarea comerţului şi alte comportamente

---

1 Economic Report of the President, Unites States Government, Printing Office, Washington, 1992, pag.28.

anticompetitive. Aceasta a condus la cereri tot mai insistente pentru spargerea acestor adevărate "trusturi" şi crearea unui cadru legal antimonopol. După apariţia Legii Sherman Act (1890), s-a amplificat rolul guvernului de a veghea la funcţionarea în bune condiţii a mecanismului economiei de piaţă în care concurenţa să se poată manifesta liber.

Principalele prevederi în acest sens sunt menţionate în tabelul următor:

Tabelul nr.3 - Cele mai semnificative prevederi ale cadrului legal referitoare la reglarea comportamentului pe piaţă al companiilor private

Structural	Comportamental
SHERMAN ACT (1890), sect.2 interzice monopolul şi intervenţia sau "conspiraţia" în vederea monopolizării pieţelor	SHERMAN ACT (1890), sect.1 condamnă combinaţiile şi "conspiraţiile" în restricţionarea comerţului, inclusiv fixarea verticală sau orizontală a preţului, boicoturi de grup, împărţirea pieţelor etc.
CLAYTON ACT (1914), sect.7 interzice fuzionările cu efect în scăderea competiţiei sau tendinţa de creare a unui monopol	CLAYTON ACT (1914), sect.2 interzice discriminările în domeniul preţului, scăderea substanţială a nivelului de competiţie a vânzărilor (violări din prima categorie)
Amendamentul CELLER-KEFEUVER (1950) clarifică aplicarea sect.7 a legii de mai sus în domeniul achiziţionărilor de active	Amendamentul ROBINSON PATMAN (1936) interzice discriminările de preţ, scăderea substanţială a nivelului de competiţie a cumpărătorilor (violări din a doua categorie)
	CLAYTON ACT (1914), sect.3 interzice aranjamentele în împărţirea exclusivă a pieţelor între anumite companii cu o reducere substanţială a competiţiei
	FEDERAL TRADE COMMISION ACT (1924), sect.5 interzice metodele incorecte de competiţie, stabilind şi definind puterea FTC
	Amendamentul EHEELER-LEA ACT (1938) interzice practicile incorecte de comerţ şi reclamă falsă
	STATUTUL INTERVENŢIEI ADMINISTRAŢIEI IN DOMENIUL PREŢULUI interzice vânzările cu un preţ sub costurile de producţie, fixarea subiectivă a preţului, scăderea vânzărilor în mod nejustificat etc.

Sursa: Thomas W.Dunfee (coordonator), Modern Business Law, Random House Business Division, New York, 1986, pag.952-954.

Acţiunile în acest sens se realizează de Ministerul de Justiţie, în cadrul sistemului curţilor de reglementare şi de agenţiile guvernamentale, prin proceduri speciale.

Secţiunea 1 din SHERMAN ACT interzice contractele, combinaţiile sau alte înţelegeri care restrâng comerţul interstatal; Curtea Supremă a folosit două "standarde" pentru a determina ce acte violează această lege.

"Rezonabilitatea" este considerată ca fiind unul dintre aceste standarde. Atunci când se judecă un caz sunt analizaţi factori cum ar fi natura afacerii, raţiunile pentru care compania a iniţiat acţiunile respective şi altele.

Al doilea standard se referă la faptul că sunt analizate numai efectele negative asupra competiţiei şi nu se pun în balanţă efectele pozitive şi cele negative.

Unul din domeniile care conduc frecvent la încălcarea cadrului legal antitrust şi o intervenţie a statului o reprezintă modul de stabilire a preţului.

Într-o economie bazată pe libertate şi competiţie, putem presupune că managerilor li se permite stabilirea preţului produselor, dictate de economiile de scară, modul de distribuire, profitul etc. Totuşi apar unele elemente care le influenţează decizia. Conducătorii responsabili pentru determinarea preţului trebuie să ia deciziile în cadrul legislaţiei la nivel federal sau statal care restricţionează alegerea, iar administraţia intervine pentru a se respecta acest cadru legal.

Unul dintre cele mai importante acte normative care influenţează decizia de preţ este secţiunea 2 din CLAYTON ACT împreună cu Amendamentul ROBINSON PATMAN. Această legislaţie încearcă să menţină competiţia prin interzicerea discriminărilor de preţ. Vânzările de produse identice la diferite preţuri pot fi anticompetitive în multe situaţii. Pentru a fi ilegală discriminarea de preţ trebuie să se realizeze în comerţul interstatal, între un vânzător şi diferiţi intermediari care obţin produsul la preţuri diferite. Este evident că guvernul, prin instituţiile sale, intervine în acest caz, obligând vânzătorul să plătească daune companiilor care au cumpărat la un preţ superior.

Administraţia intervine, de asemenea, atunci când o companie face reduceri de preţuri la un produs şi o face preferenţial numai în anumite regiuni geografice, pentru a reduce nivelul de competitivitate. După ce a eliminat un rival, compania creşte preţul la un nivel superior celui iniţial, astfel obţinând profituri substanţiale.

Trebuie menţionat că statul, prin organismele sale nu intervine pe piaţă pentru a modifica preţul produselor, ci pentru a se păstra un nivel corespunzător de competitivitate în toate sectoarele economiei. Sunt în acest caz şi unele excepţii, cum ar fi subvenţionarea agriculturii sau regimul vamal pentru unele produse strategice.

4. Bugetul - instrument de intervenţie a statului în economie

Principalul instrument prin care statul intervine pentru a- şi aplica strategia şi politicile proprii îl reprezintă bugetul, la nivel federal, de stat sau local. Veniturile constituite din impozite pe venitul companiilor dar şi al persoanelor fizice, contribuţia la asistenţa socială, impozitul pe consumul unor anumite produse şi cel pe profit reprezintă mijloace prin care puterea publică influenţează cererea la anumite produse şi, în general, nivelul preţurilor şi al profiturilor companiilor private. Apoi, cheltuielile bugetare vizează sectoare majore, cum ar fi apărarea, învăţământul, sănătatea, transporturile şi, prin nivelul lor, pot influenţa indirect activitatea companiilor. Un nivel mai înalt de pregătire a forţei de muncă, prin sistemul de învăţământ public sau transferul de tehnologie militară la unităţi productive civile private sunt forme evidente de stimulare indirectă a activităţii companiilor private.

Veniturile şi cheltuielile bugetare în perioada 1985-1991 au evoluat conform datelor din tabelul următor:

Tabelul nr. 4 - Dinamica unor elemente ale bugetului administraţiei SUA în perioada 1985-1991

1985=100

	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Venituri totale din care:	104,8	116,4	123,8	135,0	146,2	159,8
- din impozitele pe veniturile companiilor	102,9	136,8	154,1	168,9	182,7	211,4
- accize	91,5	90,2	97,9	94,7	100,4	104,6
Cheltuieli totale, din care:	104,6	106,1	112,4	120,7	126,5	130,3
- pentru apărare	108,2	111,6	114,9	120,1	117,2	120,0
- transporturi	108,8	101,5	105,5	106,8	113,2	115,3
- educaţie	104,2	101,3	108,8	125,0	128,3	139,7
- cercetare-dezvoltare	104,0	106,8	125,7	148,8	164,0	192,5

Sursa: Economic Report of the President, United States Government Printing Office, Washington, 1992, pag.385 .

Dacă veniturile totale au crescut în această perioadă cu circa 60%, cheltuielile au fost doar cu 30,3% mai mari. Ritmul diferit de creştere a acestora se datorează existenţei unui deficit bugetar semnificativ. Veniturile obţinute din impozitele pe cifra de afaceri a companiilor private s-au dublat, în timp ce accizele au fost numai cu 4,6% mai mari. Cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare au crescut, de asemenea, semnificativ, cu peste 92,5%. Am prezentat doar aceste câteva elemente pentru că ele au o influenţă directă asupra activităţii companiilor private. Veniturile obţinute din impozitele percepute pe

cifra de afaceri a companiilor private au o pondere de numai 2,1% în PNB, după cum se poate observa şi din datele tabelului următor:

Tabelul nr. 5 - Ponderea unor articole bugetare în PNB în perioada 1985-1991

- % -

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Venituri totale din care:	18,3	18,2	18,9	18,6	18,9	19,0	19,1
- impozite pe cifra de afaceri a companiilor	1,5	1,5	1,9	1,9	2,0	2,0	2,1
- accize	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6
Cheltuieli totale din care:	23,6	23,4	22,2	21,9	21,8	21,8	21,9
- pentru apărare	6,3	6,8	6,2	5,9	5,8	5,8	5,7
- cercetare-dezvoltare	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
- transporturi	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
- educaţie	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7

Sursa: calculat pe baza datelor din Economic Report of the President, United States Government Printing Office, Washington, 1992, pag.384, 385.

Raportul între contribuţia companiilor la formarea veniturilor bugetului federal şi nivelul serviciilor primite de acestea din partea administraţiei favorizează în mod evident firmele particulare.

Pentru anul 1991, la un volum total de venituri bugetare de 1170232 mil. $, impozitele şi accizele primite de la companiile particulare erau de 167299mil.$ (circa 14,3%), restul fiind contribuţia persoanelor fizice. Din punctul de vedere al cheltuielilor, este greu de delimitat care este “beneficiul” direct pentru firmele particulare. Oricum, o parte importantă din cheltuielile pentru transport, cercetare-dezvoltare, educaţie etc. sunt destinate companiilor private.

Susţinerea financiară a economiei ar fi putut să fie mai substanţială dar deficitul federal a reprezentat un obstacol major. Acesta a fost de peste 6,0% din PNB în 1990 şi s-a estimat pentru 1992 să fie de peste 230 mild. $.

Orice modificare în nivelul veniturilor şi/sau al cheltuielilor bugetare are o influenţă majoră la nivel microeconomic. În condiţiile în care, în unele ramuri industriale, importante, comenzile de stat pentru apărare reprezintă peste 75% din producţia obţinută, reducerea acestor cheltuieli conduce la sporirea eforturilor de ajustare făcute în aceste ramuri.

5. Sistemul de impozitare

De-a lungul anilor, cadrul legal în domeniul impozitelor şi taxelor a suferit numeroase modificări în vederea adaptării acestuia la condiţiile concrete din economie.

Obiectivele ultimei reforme în acest domeniu (1986-1987) au fost următoarele:

a) Corectitudinea. Cadrul legal în acest domeniu consideră companiile şi persoanele fizice la fel în ceea ce priveşte rata de impozitare a veniturilor.

b) Simplificarea. Legea impozitării trebuie să fie simplă şi cât mai directă, pe înţelesul tuturor. S-au făcut eforturi susţinute în acest sens, astfel încât determinarea veniturilor ce se impozitează să fie cât mai uşor de realizat.

c) Creşterea economică pe termen lung. Reforma sistemului de impozitare trebuie să impulsioneze dezvoltarea economică pe termen lung.

Prin eliminarea unui număr important de taxe şi impozite s-a căutat influenţarea deciziilor de investiţii la nivelul companiilor private, ce vor fi fundamentate îndeosebi pe baza analizei influenţei factorilor economici şi mai puţin pe "exhibiţii" financiare care să aducă profit ca urmare a modului de impozitare.

d) Neutralitatea faţă de veniturile supuse impozitării. Reforma impozitelor a fost realizată astfel încât să schimbe doar structura acestora, fără a afecta nivelul încasărilor statului din impozite şi taxe. Practic, prin modificările cadrului legal din anii 1986-1987 s-au introdus schimbări în modul de calcul al acestuia şi eliminarea unor impozite şi taxe, dar şi a creditului pentru investiţii din impozite. Aceasta a condus la un mediu economic în care piaţa să poată influenţa în condiţii mult mai bune cheltuielile de consum, nevoile financiare şi deciziile de investiţii. Sistemul de impozite şi taxe este constituit din sumele colectate de guvernul federal, pe de o parte, precum şi de cele percepute de fiecare stat american sau chiar de unele administraţii locale, pe de altă parte[1]. Structura surselor de constituire a veniturilor federale provenite din taxe şi impozite este următoarea: 46% impozite individuale pe venit; 31% contribuţia pentru securitate socială (asigurări sociale); 14% impozite pe veniturile nete ale companiilor; 5% taxe vamale pentru bunurile importate; 4% taxe de acciză percepute asupra veniturilor provenite din vânzarea benzinei, cauciucului, tutunului, băuturilor de calitate superioară. Dintre acestea, companiile sunt afectate de impozitele pe venit, taxele vamale şi accizele (reprezentând împreună circa 23% din sursele de venit ale bugetului federal provenit din impozite şi taxe). Structura surselor de constituire a veniturilor fiecărui stat sau administraţie locală provenite din impozite şi taxe este următoarea: 22% subvenţii primite de la guvernul federal; 21,4% impozit pe cifra de afaceri; 21% impozit pe proprietate; 17% diverse taxe locale; 10% impozit individual pe venit; 8,6% alte surse.

---

1 Gheorghe Camelia, *Lumea afacerilor* nr. 24(56)/1992, pag. 12.

Prin sistemul de impozitare administraţia urmăreşte mai multe aspecte:

- constituirea surselor pentru finanţarea unor obiective din politica sa generală; este evident că punerea în practică a unor pârghii şi instrumente de intervenţie a statului (subvenţii, comenzi de stat etc.) nu se poate realiza decât în măsura în care sunt obţinute sumele necesare prin impozite şi taxe. Din perspectiva companiilor particulare, însă, nivelul de impozitare a veniturilor reprezintă un element important în luarea deciziilor sale strategice şi tactice;
- stimularea unor segmente ale economiei, cum ar fi spre exemplu micile companii ("S company") ca şi la nivel general, prin reducerea ratei de impozitare (s-a realizat o reducere a ratei medii de impozitare de la 46% la 3,4% după reforma impozitelor şi taxelor din 1986-1987).

Reforma fiscală din 1986-1987 a eliminat multe "cheltuieli" legate de creditul din impozite pentru investiţii. Această lege a redus la trei numărul de taxe diferite şi a coborât la 28% rata marginală de impozit federal aplicată la veniturile cele mai ridicate. Sistemul fiscal prezintă încă distorsiuni, de a căror eliminare depinde îmbunătăţirea climatului economic[1].

Eliminarea tendinţei de finanţare prin împrumut în detrimentul autofinanţării, care a contribuit la o creştere permanentă a ratei de îndatorire a companiilor, constituie fără îndoială un obiectiv major şi urgent. SUA sunt unul din ultimele state OCDE care aplică un sistem clasic de impozitare a companiilor. Eliminarea dublei impozitări a dividendelor prin deducerea impozitului datorat de companii din venitul impozabil, cum se face în multe state OCDE, constituie un prim pas în această direcţie. De asemenea, sistemul fiscal, cu toate că a fost reformat, este încă la originea suprainvestiţiei în domeniul construcţiilor de locuinţe şi al neimpozitării veniturilor proprietarilor care sunt în acelaşi timp şi salariaţi. După unele calcule, rata de randament după impozitare a investiţiilor în construcţiile imobiliare este superioară celei din sectorul productiv, ceea ce semnifică faptul că investiţiile în construcţiile imobiliare sunt superioare cu 1/4 faţă de un nivel considerat normal[2] .

Sistemul de impozitare afectează economia în mai multe direcţii. Astfel, impozitele, alături de dobânzi, constituie fonduri care vor fi apoi investite de stat. Pe termen scurt, schimbările în cheltuielile şi veniturile guvernamentale pot afecta rezultatele economice. Creşterea consumului federal de bunuri şi servicii generează sporirea producţiei companiilor private.

---

1 Steven M.Roberts, Perspective asupra programului de restructurare a sistemului bancar american*, La Revue Banque* nr.520/oct.1991, pag. 934-938.

2 Steven M.*Roberts, Perspective asupra programului de restructurare a sistemului bancar american,* La Revue Banque nr.520/oct.1991, pag.936.

6. Creditul, dobânda şi masa monetară

În cadrul economiei americane, administraţia intervine îndeosebi prin mijloace monetariste. În legea rezervelor federale se precizează mijloacele de politică monetară, astfel încât masa monetară şi creditul să crească în concordanţă cu potenţialul de sporire a producţiei pe termen lung. Astfel sunt promovate mijloacele de maximizare a ocupării forţei de muncă, stabilitatea preţurilor şi o rată a dobânzii pe termen lung moderată. Legea stabileşte obiectivul principal al politicii monetare, utilizând drept instrument volumul de credite puse la dispoziţie de Rezerva Federală pentru economie şi rata dobânzii la creditele acordate. Este evident că prevederile cu referire directă la modificarea masei monetare, a creditului şi a ratei dobânzilor au o influenţă covârşitoare în economie, un impact direct în sectorul bancar şi indirect în situaţia economico-financiară a companiilor private.

O creştere a accesibilităţii fondurilor puse la dispoziţie de Rezerva Federală duce la o scădere a ratei dobânzilor şi o creştere a numărului şi valorii împrumuturilor acordate de bănci, fenomen manifestat mai ales când nu sunt în economie presiuni inflaţioniste majore.

S-a redus în ultima perioadă rata de scont de la 7% în decembrie 1990 la 3,5% în decembrie 1991, cel mai redus nivel înregistrat din 1964. În acelaşi timp, la toată gama de dobânzi pe termen scurt s-a redus rata netă în anul 1991.

Rata dobânzilor pentru creditele pe termen lung nu au scăzut însă în aceeaşi proporţie. Aceste reduceri ale ratelor dobânzilor nu stimulează decât în mică măsură cererea. Împrumuturile nu au fost câtuşi de puţin încurajate prin aceste măsuri, având în vedere faptul că nivelul actual de îndatorire al companiilor private este considerabil. Practic, fenomenul se manifestă ca urmare a politicilor aplicate în anii '80 care au fost orientate către acordarea de înlesniri substanţiale întreprinderilor pentru obţinerea de credite. După zece ani de stabilitate economică relativă, rata de îndatorire a companiilor private a trecut de la circa 50% la începutul anilor '80 la circa 82% la sfârşitul anului 1989. Raportul între credit (de consum şi ipotecar) şi venitul disponibil a trecut de la circa 70% la începutul anilor '80 la circa 95% în 1990[1].

În continuare trebuie deci pus accentul pe reducerea nivelului de îndatorare a companiilor şi mai puţin pe creşterea volumului de credite puse la dispoziţie.

Creditele federale pe termen lung s-au orientat în ultima perioadă cu precădere către agricultură. Este încă un mijloc prin care statul susţine economia. Nivelul împrumuturilor directe reprezintă o consecinţă a unui nivel al

---

1 xxx - *Etudes Economiques de l'OCDE,* Etats-Units, OCDE, Paris, 1990, pag.98-100.

dobânzilor inferior faţă de cel de pe piaţă, iar garanţiile pentru împrumuturi sunt acordate pentru a acoperi în medie riscurile în acest domeniu. Prin garanţii, nivel de dobândă şi volum de credite, rata de subvenţionare reprezintă circa 37% din valoarea nominală a împrumuturilor în cazul garanţiilor şi 73% în cadrul creditelor directe. Se estimează că subvenţiile sub această formă vor atinge în perioada următoare (1992/1993) peste 2 mild. $ în cazul creditelor şi 9,5 mild. $ pentru garanţiile la credit.

În acelaşi timp, au fost acordate acestui sector 763 mild. $ drept împrumuturi suplimentare prin intermediul unor instituţii specializate în acest domeniu, create şi sprijinite de stat cum ar fi Corporaţia pentru împrumuturi agricole, care distribuie credite fermierilor individuali.

7. Investiţii şi subvenţii

Investiţiile reprezintă un factor deosebit de important al performanţei economice. Creşterea ponderii investiţiilor în PNB este corelată cu nevoia firmelor de a modifica productivitatea şi gradul lor de competitivitate pe piaţă.

Statul a fost unul din principalii agenţi care au contribuit, de-a lungul timpului, la susţinerea procesului investiţional, prin investiţii directe şi subvenţii. Dar, în perioada 1970-1989, ponderea investiţiilor nete ale statului în PNB, s-a redus de la 2,3% la 1,7%, fenomen care se manifestă şi în alte state puternic dezvoltate[1].

În cursul ultimilor patruzeci de ani, administraţia şi-a dezvoltat mult activităţile pentru asigurarea unei infrastructuri economice corespunzătoare (autostrăzi, transport în comun, aviaţie civilă etc.). Dezvoltarea considerabilă a infrastructurii în cursul anilor '60 a avut, fără îndoială, o contribuţie de seamă la creşterea rapidă a productivităţii.

Examinarea unei serii întregi de studii făcute în diferite ţări relevă existenţa unei corelaţii între cheltuielile publice nete pentru dezvoltarea infrastructurii şi creşterea productivităţii totale a factorilor de producţie. Marea parte din scăderea ritmului de investiţii, înregistrată în sectorul public, se datorează situaţiei nefavorabile din domeniul construcţiilor de autostrăzi şi a clădirilor din sectorul educaţional[2].

Dacă facem abstracţie de aceste două grupe, care reprezintă puţin mai mult de jumătate din stocul de capital public, rata de creştere a capitalului public pe o persoană s-a redus nesemnificativ după 1973 (de la 1,7% pe an între 1948 şi 1973 la 1,3% între 1973 şi 1988).

Diminuarea posibilităţilor de investire în domeniul rutier este doar un exemplu al unei tendinţe generale. În acest sector s-a ajuns la un nivel al serviciilor prestate de stat care nu mai necesită un volum important de investiţii pentru dezvoltarea bazei materiale şi, de aceea, există tendinţa evidentă de orientare a eforturilor doar pentru întreţinerea acesteia.

Posibilităţile de investire ale administraţiei federale în domeniul infrastructurii sunt limitate în prezent, înregistrându-se un interes crescând la nivel regional şi local. Aviaţia civilă reprezintă un domeniu al infrastructurii în care va fi rentabilă sporirea stocului de capital. În prezent, 21 de mari aeroporturi sunt foarte aglomerate, iar sistemul de gestiune a spaţiului are o capacitate insuficientă. Sistemul învechit utilizat pentru controlul traficului aerian reprezintă principalul obstacol pentru creşterea productivităţii în acest

---

1 xxx - *Etudes Economiques de l'OCDE*, Etats-Units, OCDE, Paris, 1990, pag.189.
2 Idem, pag.93.

sector. Bugetul pe 1991-1992 cuprinde un vast program de expansiune a capacităţii aeroporturilor pe baza unui program general valabil de trecere de la programele de construcţii la nivel federal la cele statale şi locale.

Investiţiile în capitalul uman sunt apreciate ca un factor important de creştere economică. Se estimează, de exemplu, că sporirea nivelului mediu de calificare a lucrătorilor a permis creşterea productivităţii muncii cu 0,4% în medie pe an[1]. Educaţia poate să joace un rol de seamă în creşterea productivităţii totale a factorilor în măsura în care lucrători mai instruiţi beneficiază de noile tehnologii în sectorul industrial. De asemenea, dezvoltarea resurselor umane în sectorul ştiinţific şi tehnic poate accelera procesul inovaţional[2].

Cu toate că SUA se situează pe un loc de frunte în raport cu alte ţări în ceea ce priveşte nivelul de instruire (ani de şcolarizare, număr de absolvenţi ai învăţământului universitar etc.) această ţară se găseşte într-o situaţie mai puţin favorabilă din punct de vedere al rezultatelor obţinute[3] deşi creditul public sau împrumuturile efective din acest domeniu au crescut permanent. Unul din principalele obiective ale politicii federale este de a favoriza echitatea în materie de educaţie, de a furniza servicii în acest domeniu pentru segmente de populaţie în dificultate.

Avansul tehnic pe care îl au SUA pe plan mondial se datorează unei ample finanţări în domeniul cercetării - dezvoltării. Deşi SUA investesc o pondere mică din PNB pentru acest domeniu şi mai ales pentru creşterea capitalului intelectual, totuşi ea a cheltuit 127,7 mild.$ în 1987, mai mult decât alte patru state industrializate la un loc.

Tabelul nr.6 - Cheltuieli de cercetare-dezvoltare în 1987 în cinci ţări puternic dezvoltate

	Franţa	**Germania**	**Japonia**	**Marea Britanie**	**SUA**
Total cheltuieli de cercetare-dezvoltare:					
- mild. $	16,4	22,8	41,7	15,7	127,7
- % în PNB	2,4	2,8	2,8	2,4	2,8
din care:, Cheltuieli de cercetare-dezvoltare civile:					
- mild. $	13,1	21,6	41,4	11,7	90,9
- % în PNB	1,8	2,6	2,8	1,8	2,0

Sursa: Economic Report of President, United States Government Printing Office, New York, 1992, pag.113.

1 Dale Jorgenson, Frank Gallop şi Barbara Fraumeni, *Productivity and US Economic Growth*, Harvard University Press, 1988, pag.122.

2 A. Bartel, F.Lichtenberg, *The Comparative Advantage of Educated Review of Economics and Statistics*, februarie 1988.

3 xxx - *Science and Engineering Indicators, National Science Foundation*, New York, 1989, pag.21.

Acţiunile guvernamentale vizează totodată menţinerea unui climat favorabil stimulării investiţiilor productive în capitalul fizic şi intelectual de către firmele private.

Cercetarea universitară este rentabilă, atât pentru societate, în ansamblu, cât şi pentru fiecare firmă în parte. Statul are o participare activă la finanţarea acestui tip de cercetare. Astfel, jumătate din investiţiile totale din cercetare-dezvoltare (în jur de 1,25% din PNB) este finanţată de acesta.

Cercetările militare ocupă un loc foarte important în bugetul pentru acest domeniu (circa 0,8% din PNB). Activităţile în acest domeniu generează apoi diverse aplicaţii comerciale. Aviaţia civilă, ca şi industria pentru tehnică medicală sunt două sectoare care au progresat sensibil datorită acestor cercetări. Pieţele militare tradiţionale tind a încuraja producţia în cantităţi mici şi cu costuri ridicate. De fapt, aceasta este una din particularităţile modului de interacţiune a puterii publice cu companiile private. Cercetarea-dezvoltarea este susţinută prin finanţare guvernamentală în fazele preconcurenţiale, iar în faza de comercializare, în mod evident, finanţarea este preluată de firmele particulare. Aceasta a permis realizarea unor progrese semnificative în domeniul laserelor, a circuitelor integrate sau a sateliţilor meteorologici.

Subvenţiile guvernamentale pentru activitatea de cercetare - dezvoltare acordate marilor companii (cele cu peste 2500 de salariaţi) au sporit mai rapid decât investiţiile proprii ale acestor firme. Astfel, în perioada 1980-1988, cheltuielile de cercetare-dezvoltare pe locuitor finanţate de stat erau de 3$, iar cele finanţate de marile companii private, de 4$.

Adepţii sprijinirii cercetării de către guvern susţin că proiectele cele mai folositoare au devenit în prezent prea costisitoare pentru a fi rezolvate de o singură firmă, fie ea şi de dimensiuni mari.

Finanţarea cercetării fundamentale preponderent de administraţia americană este justificată şi de faptul că acest domeniu este puţin rentabil pentru o companie privată. Marile companii, în special, au motive să fie sceptice în privinţa cercetării fundamentale. Este greu să câştigi bani de pe urma ei. Inventarea tranzistorului de către firma ATT a fost un triumf al tehnologiei americane, dar nu a adus mari beneficii companiei. Partea bună este că numeroase companii reacţionează în faţa acestei situaţii transferând o parte a cercetării fundamentale din propriile laboratoare spre universităţi. De exemplu, IBM şi-a unit forţele cu fosta sa rivală ATT pentru a sprijini un proiect de cercetare pe termen lung la Massachusetts Institute of Technology. În general, finanţarea activităţii de cercetare - dezvoltare de la acest institut, de către industrie, s-a dublat în anii '80, de la circa 8% la peste 15%. Partea mai puţin bună însă este că sprijinul guvernamental pentru cercetarea fundamentală universitară nu este întotdeauna în concordanţă cu interesele firmelor particulare.

Sprijinul guvernamental pentru companiile cu activitate de cercetare-dezvoltare cu caracter comercial, cum ar fi Sematech (firmă specializată în fabricarea şi comercializarea cipurilor) se concretizează pur şi simplu în

transfer de fonduri de la proiecte militare la cele pentru semiconductori, însă beneficiile pentru cercetarea fundamentală sunt minime.

*

* *

Deşi SUA sunt recunoscute pentru politica lor economică liberală, administraţia a utilizat de-a lungul timpului o mare varietate de pârghii şi instrumente pentru asigurarea climatului necesar desfăşurării activităţii economice.

In ultima perioadă, direcţiile majore de intervenţie a statului în economie au fost următoarele:

a) acţiuni în domeniul impozitării care au condus la sporirea stimulentelor pentru economisire şi investiţie în sfera productivă, contribuind şi la reducerea potenţială a deficitului bugetar. Astfel, s-a redus semnificativ numărul de impozite plătite de companiile private, cota medie de impozitare a agenţilor economici s-a redus de la circa 46% în 1987 la aproximativ 34% în 1988, iar creditul din impozite pentru investiţii a fost eliminat;

b) s-au amplificat acţiunile de schimbare a reglementărilor în vederea diminuării îngrădirilor ce se mai aplică în unele cazuri companiilor private. În acest sens, s-a acţionat în special în ramurile în care concurenţa se poate manifesta puţin şi există tendinţa de monopol, prin reglementări în domeniul preţurilor sau pentru sancţionarea concurenţei neloiale;

c) în domeniul politicii monetare s-au amplificat acţiunile pentru controlul nivelului inflaţiei, asigurându-se un nivel moderat al dobânzilor, susţinerea monedei naţionale şi stimularea procesului de creditare avantajoasă a companiilor particulare. În acest sens, demnă de menţionat este acţiunea de reducere a ratei de scont de la 7% în decembrie 1990, la crica 3,5% în decembrie 1991, concomitent cu o reducere generală a dobânzilor pentru credite pe termen scurt. Creditele au fost orientate cu precădere către susţinerea sectorului agricol prin numeroase facilităţi (rata dobânzii redusă, garanţii guvernamentale etc.);

d) s-a acţionat pentru realizarea de investiţii importante în unele domenii ale infrastructurii, cum ar fi spre exemplu pentru transporturile aeriene şi s-au alocat subvenţii pentru asigurarea financiară a educaţiei şi a cercetării-dezvoltării.

Actualul preşedinte al Statelor Unite ale Americii, Bill Clinton, a prezentat în 17 februarie 1993 un ambiţios program, prin aplicarea căruia se conturează o schimbare şi, în acelaşi timp, o amplificare a modului de intervenţie a statului în economie. "...Ne vom concentra eforturile asupra a patru aspecte: creşterea cheltuielilor pentru investiţii şi scăderea sumelor alocate de la buget pentru consum; să schimbăm atitudinea faţă de familie, faţă de starea de sănătate a naţiunii; pentru stoparea deficitului, atunci când vom face o investiţie, vom lua în considerare cea mai pesimistă eventualitate, nu cea mai fericită, cum s-a

făcut până acum; să reducem drastic cheltuielile publice pentru aparatul de stat..."[1].

Programul prezentat în faţa Congresului SUA include creşterea impozitelor, reducerea cheltuielilor şi măsuri de creare a unor noi locuri de muncă; el este destinat ridicării nivelului de trai în Statele Unite şi reducerii deficitului bugetar uriaş al ţării. Se estimează că, în urma majorării impozitelor, va fi realizată creşterea veniturilor bugetare cu 242 miliarde de dolari şi reducerea cheltuielilor cu 253 miliarde dolari.

O prioritate a preşedintelui american o reprezintă programul economic pe termen scurt, în valoare de 30 miliarde dolari, care cuprinde măsuri de impulsionare a proiectelor de lucrări publice, menite să adauge mai mult de 300.000 de locuri de muncă pieţei forţei de muncă americane.

Planul va avea ca rezultat reducerea bugetului cu 140 de miliarde de dolari până în 1997, dar dacă nu vor fi luate măsurile necesare, deficitul va ajunge la 635 de miliarde de dolari anual, iar datoria naţională va înghiţi aproape 80% din produsul intern brut, a apreciat preşedintele Bill Clinton.

Rata impozitelor pe venit va creşte semnificativ - de la 31% în prezent, la 36% în anul viitor - pentru un venit impozabil de peste 140.000 $.

Un alt proiect prezentat de preşedintele Clinton a fost cel pe termen lung, pe o perioadă de patru ani, care prevede cheltuirea sumei de 160 de miliarde de dolari pentru îmbunătăţirea transporturilor, tehnologiei, mijloacelor de protecţie a mediului, conservării energiei, pentru asistenţă în scopul construirii de locuinţe. O altă propunere a preşedintelui SUA a fost impunerea unei taxe pe energie, în urma aplicării căreia vor fi reduse importurile de petrol cu 350.000 de barili/zi, deficitul comercial cu 18 miliarde de dolari până în anul 2000 şi se vor câştiga 71,4 miliarde de dolari în următorii cinci ani.

În ultimă instanţă, două sunt direcţiile fundamentale, strâns legate una de alta, pe care le urmăreşte strategia economică, detaliată de preşedintele Clinton în faţa Congresului SUA: pe de o parte, reînsănătoşirea economiei naţionale, ca obiectiv pe termen scurt, iar pe de altă parte, reducerea drastică a deficitului bugetar, ca obiectiv pe termen lung, între măsurile propuse pentru atingerea acestor scopuri majorarea apreciabilă a impozitelor ocupând un loc-cheie.

---

1 xxx, *Planul economic al preşedintelui Clinton*, TIME, vol.141, nr.8, 22 februarie 1993, pag.16-18.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 37/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

DETERMINĂRI ŞI INCIDENŢE ALE CLIMATULUI ORGANIZAŢIONAL _____ 401
1. Motivaţia şi satisfacţia în muncă a personalului 404
1.1. Structura organizatorică – motivare – satisfacţie – integrare 405
1.2. Salariul şi rolul său în motivarea şi satisfacţia personalului 408
1.3. Autorealizarea personală – factor determinant al motivaţiei şi satisfacţiei în muncă 410
1.4. Contextul de desfăşurare a muncii 414
2. Participare – dialog – parteneriat 419
2.1. Delimitări conceptuale 419
2.2. Împliniri şi deficienţe în desfăşurarea relaţiilor de parteneriat 420
2.3. Opinii şi oportunităţi privind îmbunătăţirea climatului organizaţional 424

DETERMINĂRI ŞI INCIDENŢE ALE CLIMATULUI ORGANIZAŢIONAL

Marcela NANEŞ

Întreprinderea reprezintă un sistem socioeconomic complex a cărui supravieţuire presupune adaptarea permanentă la mutaţiile şi constrângerile mediului său înconjurător.

Contextul economic, intern şi internaţional a suportat însă, în ultimul timp, mutaţii profunde. Progresul tehnic s-a accelerat competitivitatea internaţională s-a accentuat, modificându-şi conţinutul prin deplasarea accentului de la factorii de preţ către cei privind nivelul tehnic şi calitatea produselor, iar schimburile s-au internalizat. Inflaţia, la rândul său s-a accentuat, ca urmare a generalizării politicilor monetariste, iar şomajul se prefigurează tot mai mult la orizont. Corelat, pe plan intern, cu multe greutăţi interne tranziţiei de la economia hipercentralizat la economia de piaţă cu modificările post-revoluţionare intervenite în comportamentul oamenilor (şi nu întotdeauna pozitive), în aspiraţiile şi exigenţele acestora, prin raportarea la alte modele de viaţă şi sisteme de valori etc.; toate acestea fac ca intreprinderile (fie ele denumite societăţi comerciale sau regii autonome) să-şi desfăşoare, în prezent, activitatea într-un mediu din ce în ce mai ostil, agravat de o diminuare a puterii de cumpărare, precum şi de o reducere a segmentelor de piaţă tradiţionale, ca urmare a dezintegrării CAER; de stare de haos existentă în economie.

Pentru a supravieţui, în cadrul întreprinderii, trebuie deci reunit toate acele condiţii care să-i permită atot obţinerea profitului şi menţinerea competitivităţii cât şi luarea în considerare şi satisfacerea nevoilor şi aspiraţiilor personalului situat la diferite niveluri ierarhice. Aceasta presupune o astfel de organizare şi conducere care, favorizând multiplicarea punctelor de contact ale întreprinderii cu mediul, să creeze cadrul şi climatul organizaţional favorabil combinării optime a factorilor de producţie pentru a răspunde atât noilor exigenţe ale salariaţilor acesteia, cât şi cerinţele îmbinării eficienţei economice cu cea socială, ca două laturi puternic interdependente, ce numai împreună pot să definească şi să asigure eficienţa globală a întreprinderii. Aşa cum arăta Herzberg – plecând, probabil, de la anumite idei ale lui Kafka „este necesar să se creeze un mediu al muncii care să reflecte natura profundă a omului, alienată în sistemul tradiţional de organizare (birocratică – s.n.) şi să elibereze potenţialul său creator”.[1)]

[1)] *Maurice Cohen – La stimulation des hommes dans l'entreprise, Principes et techniques, Les Edition D'Organisation, Paris, 1970.*

Concept-cheie în psihologia organizaţiei, climatul organizaţional defineşte[2)] ansamblul caracteristicilor sociale şi umane ale întreprinderii ca sistem complex, şi anume: raporturile existente între componenta formală şi informală a cadrului organizatoric, modalităţile de luare şi transmitere a deciziilor la toate nivelurile ierarhice şi, în primul rând la nivelul conducerii întreprinderii, atmosfera generală de stimulare a performanţei şi creativităţii, practicile de participare la conducere evaluare corectă şi apreciere realistă a contribuţiei fiecărui salariat şi colectiv la obţinerea rezultatelor de ansamblu, natura relaţiilor între grupurile de muncă şi în cadrul acestora, între patronat şi sindicat măsură în care activitatea întreprinderii, rezultatele obţinute şi perspectiva dezvoltării motivează personalul acesteia, modul de realizare a comunicaţiilor în cadrul întreprinderii şi funcţiile sale sociale etc.

În esenţă, el este o expresie a însăşi calităţii cadrului organizaţional şi, în general a întregului sistem de organizare şi conducere a întreprinderii, reflectând măsura în care acestea asigură mediul propice pentru desfăşurarea unei activităţi eficiente, precum şi pentru perfecţionarea profesională a fiecărui angajat, afirmarea şi dezvoltarea personalităţii, potenţialului său creator, pentru asigurarea motivării şi satisfacţiei sale în muncă.

Având un conţinut şi o determinare complexă, climatul organizaţional reprezintă, în fapt una din faţetele personalităţii întreprinderii. El este supus incidenţei unui ansamblu de factori endogeni şi exogeni acesteia[1)], cu o sferă mai amplă sau mai restrânsă de acţiune, care-l influenţează şi-i prefigurează caracteristicile, şi are, la rândul său, incidente multiple asupra performanţelor întreprinderii, a implicării motivate şi responsabile a salariaţilor în activitatea pe care aceasta o desfăşoară etc.

În raport cu factorul uman, de exemplu, climatul organizaţional este atât cauză, cât şi efect, reflectând, dar şi determinând gradul de integrare a acestuia în întreprindere şi de satisfacţie în muncă. El influenţează şi este influenţat, de asemenea, de calitatea activităţii economice în sensul că, în timp ce un climat sănătos constituie una din premisele importante pentru desfăşurarea unei activităţi performante, aceasta constituie, la rândul său, suportul pentru îmbunătăţirea climatului organizaţional prin detensionarea relaţiilor şi sporirea încrederii personalului în conducerea întreprinderii, ceea ce

---

[2)] *A. Du Brin – Fundamentals of Organizational Behaviour, New York, Pergamon Press, 1974, p. 331-361; S. Chelcea, I. Mărgineanu, S. Ştefănescu, C. Zamfir, M. Zlate – Dezvoltarea umană a întreprinderii, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1970, p.217-219; C. Russu – Cadrul organizaţional al întreprinderii, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 230-240.*

[1)] *Între aceştia se remarcă: starea generală a economiei şi perspectivele dezvoltării sale; stilul şi metodele de conducere practicate în întreprindere; structura organizatorică şi gradul de flexibilitate a acesteia; politicile întreprinderii în domeniul funcţiunii de personal; factorul uman din întreprindere şi caracteristicile acestuia; dimensiunea, vârsta, profilul şi situaţia economico-financiară a întreprinderii etc.*

în fapt conduce la o mai bună integrare a lor în cadrul întreprinderii, la o aderare responsabilă la obiectivele acesteia, cu consecinţele de rigoare pe planul performanţei ş.a.m.d.

Tocmai conţinutul şi determinarea, deosebit de complexe, care-l caracterizează fac însă destul de dificilă şi laborioasă încercarea de măsurare, de apreciere a calităţii climatului organizaţional[2)], în ciuda importanţei pe care aceasta o prezintă pentru desprinderea unora din direcţiile de acţiune pentru creşterea coeziunii sociale şi a profitabilităţii la nivelul firmei. Acesta este, de altfel, şi unul din motivele pentru care, în lucrarea de faţă, încercând să surprindem unele din caracteristicile esenţiale ale climatului organizaţional existent în cadrul unor întreprinderi, ne-am oprit doar asupra câtorva aspecte care vin să-l definească fără pretenţia că prin aceasta am elucidat pe deplin vasta şi complexa problematică a climatului organizaţional[3)].

[2)] *O încercare de diagnosticare a climatului organizaţional al întreprinderii a fost făcută în lucrarea "Dezvoltarea umană a întreprinderii" (op. cit.), autorii propunând un set de 29 de indicatori, grupaţi în cadrul a 7 dimensiuni esenţiale, şi anume: condiţii tehnico-materiale, calitatea organizării, motivarea muncii, circuitul informaţional, practici democrat participative de conducere, centrare pe om, control în organizaţie.*

[3)] *Cercetarea a avut la bază un ansamblu de analize şi investigaţii pe bază de chestionar, la care au răspuns 26 de cadre de conducere din 22 de întreprinderi şi 185 de persoane aparţinând diferitelor categorii socioprofesionale de la "Metav" SA şi "Mecanică Fină" SA din Bucureşti şi "Unirea" Cluj.*

1. Motivaţia şi satisfacţia în muncă a personalului

Fără a insista asupra numeroaselor teorii care încearcă să abordeze motivaţia din diferite unghiuri şi să-i descifreze multiplele sensuri, considerăm că se impun totuşi o serie de precizări, şi anume:

a) concepţia de „hommo economicus", de a fi motivat doar prin singurul criteriu al câştigului obţinut, al satisfacerii nevoilor fiziologice, cedează locul unei viziuni globale asupra omului şi, implicit, asupra tipului de motivaţii ale acestuia. Dincolo de aspiraţiile de ordin material, de cele privind siguranţa muncii, omul are şi alte aspiraţii (nevoi) care-i definesc natura sa complexă: de recunoaştere a muncii şi a rolului său în cadrul organizaţiei şi societăţii, de consultare şi participare la deciziile care privesc activitatea sa şi a colectivului din care face parte, precum şi la controlul rezultatelor muncii sale, de manifestare a potenţialului său creator, de autodezvoltare şi realizare personală;

b) date fiind conţinutul şi determinarea complexă a motivaţiei care se fondează pe un întreg complex psihosocial ce cuprinde: personalitatea fiecărui individ, caracteristicile şi modul de organizare a muncii pe care o desfăşoară şi ale întreprinderii, ale societăţii în ansamblul său, resorturile motivaţionale variază în măsură apreciabilă de la o persoană la alta, aceleaşi nevoi putând determina reacţii diferite, după cum indivizi diferiţi pot avea atitudini diferite faţă de aceleaşi stimulente;

c) motivaţia şi satisfacţia în muncă determină gradul de integrare a fiecărui salariat în cadrul organizaţiei, orientarea eforturilor sale către realizarea obiectivelor întreprinderii, ceea ce are un efect benefic asupra rezultatelor muncii şi performanţei. La rândul lor, acestea vor contribui la sporirea satisfacţiei, care va determina adâncirea gradului de integrare ş.a.m.d;

d) în realitate, relaţia motivaţie – satisfacţie – integrare – performanţe este mult mai complexă, legăturile de intercondiţionare dintre ele neputând fi puse întotdeauna cu claritate în evidenţă datorită influenţei unui complex de factori (sistemul de recompense – sancţiuni, complexitatea muncii etc.). Astfel, în fapt, motivaţia nu acţionează direct asupra gradului de integrare, ci mediat de rezultatele muncii, de recompensele aferente acesteia şi, implicit, de satisfacţia în muncă. Pe de altă parte, nu întotdeauna un nivel ridicat al satisfacţiei în muncă motivează suficient stimularea performanţei sau subordonarea deplină a activităţii individului, obiectivelor firmei, după cum nu întotdeauna o performanţă ridicată este rezultatul sporirii satisfacţiei[1)]. De altfel,

---

[1)] *Aşa de pildă, dacă acţiunea unui salariat de reducere a eforturilor sale de producţie nu este urmată de o sancţionare din partea organizaţiei ci, dimpotrivă, stimulată la fel ca înainte sau, mai rău, recompensată, el va fi motivat în continuare în sensul reducerii performanţei. Drept urmare, în timp ce satisfacţia creşte, performanţa*

o serie de cercetări de psihosociologie organizatorică au ajuns la concluzia că alte elemente, cum ar fi: fluctuaţia, absenteismul se pot găsi într-o relaţie mai certă cu satisfacţia în muncă decât performanţa.

Din perspectiva celor spuse, în studiul de faţă am luat în considerare, în privinţa variabilelor motivaţie – satisfacţie în muncă, un ansamblu de factori care ţin atât de structura organizatorică, de incidenţele pe care unele elemente ale acesteia le au asupra motivaţiei şi satisfacţiei în muncă a personalului, cât şi de conţinutul şi caracteristicile muncii, condiţiile de muncă şi sistemul de recompensare a acesteia.

1.1. Structura organizatorică – motivare – satisfacţie – integrare

Influenţată în mod semnificativ de caracteristicile factorului uman (nivelul de pregătire profesională, cultură, profil psihoafectiv etc.) structura organizatorică influenţează, la rândul său, prin configuraţia sa, prin cadrul şi condiţiile de desfăşurare a muncii pe care le oferă, comportamentul indivizilor, motivaţia şi satisfacţia în muncă a acestora şi, în final cadrul de integrare responsabilă în activitatea întreprinderii. În funcţie de modul în care este concepută, de maniera în care, la stabilirea configuraţiei sale, se are în vedere asigurarea unei complementarităţi între necesităţile legate de îndeplinirea funcţiei economice a întreprinderii şi cele privind funcţia sa socială personalul întreprinderii poate avea un tonus profesional ridicat, generat de o motivaţie corespunzătoare şi un înalt grad de satisfacţie profesională sau, dimpotrivă simţăminte de nemulţumire de frustrare, de alienare profesională şi socială situaţii diametral-opuse, ce au un impact semnificativ asupra gradului de integrare, precum şi asupra rezultatelor şi performanţelor activităţii economice.

Investigaţiile inteprinse cu privire la accidenţa pe care unele elemente ale structurii organizatorice, modul de concepere a sa, o au asupra motivaţiei şi satisfacţiei în muncă a personalului din unele unităţi au relevat următoarele:

a) în majoritatea întreprinderilor nu se asigură corespondenţa necesară între cerinţele funcţiei sau postului şi profilului profesional şi aptitudinea persoanei. Altfel, din cei 26 de subiecţi, reprezentând cadre de conducere din diferite întreprinderi, numai 7 (26,9%) consideră că această corespondenţă se asigură în totalitate, restul de 19 (73,1%) opinând că ea nu se realizează decât parţial. Această afirmaţie este întărită, de altfel, şi de faptul că în timp ce 92,6% dintre aceştia consideră că la nivelul unităţilor lor personalul corespunde din punct de vedere numeric realizării obiectivelor stabilite, numai 48,1% dintre aceştia afirmă că el corespunde şi din punct de vedere calitativ.

Evident, problema pusă în discuţie trebuie privită mai nuanţat, în sensul că în timp ce în unele cazuri nivelul de pregătire este superior cerinţelor

scade. În fine, munca înalt standardizată poate conduce la performanţe ridicate, fără a fi însă urmate de satisfacţii corespunzătoare.

postului şi implicit sarcinilor atribuite în altele dimpotrivă, situaţia este inversă. Şi într-un caz şi în altul însă, pe planul motivării şi satisfacţiei în muncă, implicaţiile în muncă sunt multiple şi adeseori nedorite. Dacă în primul caz oamenii se simt nemulţumiţi, frustraţi de posibilitatea de a-şi pune în valoare calităţile şi capacitatea profesională, au sentimentul inutilităţii muncii (aşa cum afirmă mulţi din cei supuşi investigării), în cel de-al doilea, aceştia se simt depăşiţi, copleşiţi de atribuţiile şi competenţele ce le sunt acordate de neputinţa lor de a le face faţă. În ambele cazuri însă, simptomele demotivării sunt evidente, iar problema ni se pare cu atât mai gravă cu cât ea ne este prezentată la toate nivelurile ierarhice, în multe societăţi comerciale personalul de conducere nedispunând de o pregătire corespunzătoare din punct de vedere managerial (77,8%) din răspunsurile primite confirmă acest lucru, atribuirea funcţiilor fiind făcute în unele cazuri după alte criterii decât cel al competenţei de exemplu: alegerea „democratică" de către personalul unităţii.

Cele relevate explică, în parte, faptul că în cazul multora din întreprinderile investigate o adevărată criză de autoritate şi competenţă se face resimţită la toate nivelurile, că lucrurile trenează, iar fenomenele de inerţie de apatie şi neimplicare, de prevalare a intereselor întreprinderii de către cele personale – consumate de altfel, de multe dintre persoanele supuse anchetei sunt tot mai frecvente, riscând să se transforme într-o adevărată stare de spirit într-o caracteristică a comportamentului diferitelor categorii socioprofesionale;

b) configuraţia structurală nu asigură cadrul adecvat pentru realizarea unui circuit informaţional corespunzător în ceea ce priveşte: volumul informaţiei, accesul la informaţie potrivit funcţiei şi sarcinilor, disponibilitatea, respectiv obţinerea acesteia la momentul oportun, evitarea distorsiunilor la diferite niveluri ierarhice.

Or, tocmai neîntrunirea acestor condiţii conduce la imposibilitatea implicării responsabile şi avizate în soluţionarea diferitelor probleme, la decizii inadecvate, la rutină, dezangajare şi imobilism. În asemenea condiţii, se diluează sub cele mai variate forme însăşi responsabilitatea. Nimeni nu ştie cu exactitate ce trebuie şi cum trebuie făcut, care care este sfera de cuprindere a prerogativelor sale; tensiunile dintre persoane şi compartimente se amplifică, justificările abundă, în timp ce activitatea stagnează, iar nemulţumirile şi insatisfacţiile cresc.

Investigaţiile întreprinse în acest sens în rândul diferitelor categorii socio-profesionale din cele trei întreprinderi ce au constituit eşantionul nostru de studiu relevă astfel că numai 31,7%, respectiv 27,5%, din subiecţi consideră că în cadrul colectivului în care lucrează şi, respectiv, la nivelul întreprinderii se asigură o informare corespunzătoare, majoritatea dând fie răspunsuri negative, fie considerând că ea se realizează doar parţial. Cei mai nemulţumiţi sunt subiecţii de la „Metav", care doar în proporţie de 19,1%, respectiv de 14,6% afirmă că aceasta se realizează corespunzător (tabelul nr.1).

Tabelul nr.1 - Distribuţia răspunsurilor privind informarea în cadrul colectivului şi la nivelul întreprinderii

-% faţă de totalul răspunsurilor primite-

	În cadrul colectivului			**La nivelul întreprinderii**		
	Core sp.	**Necoresp.**	**Parţial coresp.**	**Coresp.**	**Necoresp .**	**Parţial coresp.**
	(C)	**(N)**	**(P.C)**	**(C)**	**(N)**	**(P.C.)**
Total eşantion	31,7	60,1	8,2	27,5	64,8	7,7
1. „Metav" SA	19,1	70,8	10,1	14,6	76,4	9,0
2. „Unirea" SA Cluj	42,6	49,2	8,2	38,3	53,3	8,4
3. „Mecanică Fină" SA	45,5	51,4	3,0	42,4	54,6	3,0

Interesante ni se par concliziile care se degajă din clasificarea în funcţie de frecvenţa cu care au fost citate şi a ordinii de importanţă acordate de subiecţi,[1)] a cauzelor care, potrivit opiniei acestora, generează actuala stare de noninformare prezentă în respectivele unităţi. Ele vin să confirme existenţa unor deficienţe în stilul şi modelele de conducere (absenţa dialogului între conducere şi personal, interesul redus al acesteia pentru informarea salariaţilor, lipsa de transparenţă etc. (precum şi existenţa unui sistem informaţional corespunzător şi a unei configuraţii structurale care să facilizeze circulaţia adecvată a informaţiei. În acelaşi timp, din ele transpare insatisfacţia faţă de accesul redus la informaţie şi calitatea necorespunzătoare a acesteia, care, de multe ori este lipsită de realism şi distorsionată, parvenindu-le prin alte canale decât cele normale, precum şi sentimentul de izolare a diferitelor categorii de personal în raport cu activitatea şi obiectivele întreprinderii, chiar de desconsiderare a lor de către cadrele de conducere-cu toate implicaţiile care decurg de aici pe planul motivării şi integrării în întreprindere: neimplicare, lipsa de interes, etc.;

c) pe fondul structurilor existente şi al lipsei de informare, perceperea obiectivelor de atins şi a sarcinilor de realizat în vederea îndeplinirii acestora se realizează diferit la diferite niveluri ierarhice – fiind cu atât mai difuză, cu cât se coboară pe scară ierarhică, iar uneori, sub impactul actualei stări de criză şi conjugat cu aceasta se ajunge la o adevărată confuzie între obiective şi activităţi[2)].

[1)] *J.B. Montis – Analyse et mesure du climat social de l'entreprise, Entreprise Moderne D'Edition, Paris, 1976, p.85-89.*

[2)] *Este interesant, în acest fel, de relevat că, deşi 66,7% din subiecţi consideră că au o strategie de dezvoltare a unităţii, din analiza atentă a obiectivelor enumerate de aceştia rezultă că multe dintre ele reprezintă practic fie activităţi specifice diferitelor funcţiuni ale întreprinderii, fie probleme generate de situaţia actuală a unităţilor productive.*

Circumscrise mai degrabă problemelor curente decât celor privind perspectiva devenirii întreprinderilor, obiectivele astfel stabilite nu oferă în realitate decât o bază motivaţională redusă personalului, legată în principal de posibilitatea de a satisface pentru moment unele nevoi ale acestuia – de regulă de ordin primar – şi mai puţin de aspiraţiile sale de autoperfecţionare, de afirmare a potenţialului său creativ şi realizare personală, cu atât mai mult cu cât adeseori nu sunt confirmate de rezultatele obţinute. Coroborat cu insuficienta lor explicare, cu necunoaşterea sau perceperea distorsionată şi prin alte canale decât cele normale (zvonuri de exemplu) de către diferitele categorii de personal, datorită fie practicării unui stil de conducere autoritar şi a lipsei de dialog şi de transparenţă în relaţiile dintre administraţie şi salariaţi, fie deficienţelor legate de sistemul informaţional, se ajunge frecvent nu numai la disfuncţionalităţi şi situaţii neprevăzute şi nedorite, dar şi la o stare de nelinişte şi nesiguranţă a personalului de lipsă de perspectivă, precum şi la sentimente de inutilitate a sa şi a muncii sale, de înstrăinare şi neimplicare.

1.2. Salariul şi rolul său în motivarea şi satisfacţia personalului

Pentru ca individul să se simtă satisfăcut în activitatea sa, să se implice şi să adere motivat la obiectivele întreprinderii este necesar ca aceasta, concomitent cu o definire clară a acestor obiective, să-i asigure un climat minim de securitate împotriva unor factori fluctuanţi. Între altele, aceasta presupune şi asigurarea unui sistem de recompense – sancţiuni care să-l stimuleze şi să creeze o motivare a performanţei sau, cu alte cuvinte, presupune întrunirea în cadrul întreprinderii a acelor condiţii menite să permită salariaţilor să obţină venituri care să reflecte eforturile şi calitatea muncii depuse, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să le asigure condiţii de trai decente şi un statut social corespunzător în afara întreprinderii.

Din perspectiva celor spuse, investigaţiile întreprinse relevă însă un nivel destul de redus de satisfacţie a personalului în raport cu salariul. Astfel, din totalul subiecţilor, doar 25,4% se declară satisfăcuţi, majoritatea afirmând că sunt fie nesatisfăcuţi (69,2%), fie doar parţial satisfăcuţi (5,4%) gradul cel mai scăzut de satisfacţie manifestându-l maiştrii, urmaţi de subingineri şi muncitori (tabelul nr. 2).

Pe fondul general de insatisfacţie, variaţia de la o întreprindere la alta a raportului satisfacţie-insatisfacţie, precum şi modificarea ordinii de prioritate a categoriilor socioprofesionale cu gradul cel mai mare de insatisfacţie sunt determinate de un complex de factori care ţin, pe de o parte, de condiţiile şi particularităţile concret specifice ale fiecărei întreprinderi, de modul în care s-a făcut negocierea salariilor în cadrul fiecăreia iar, pe de altă parte, de felul în care fiecare subiect, aparţinând diferitelor categorii socioprofesionale se

raportează la salariu, respectiv de motivele personale de satisfacţie sau insatisfacţie.

Tabelul nr. 2 - Satisfacţia în raport cu salariul

	Total eşantion			„Metav" SA			„Unirea" SA Cluj			„Mecanică Fină" SA		
	S	N	P.S	S	N	P.S	S	N	P.S	S	N	P.S
Total	25,4	69,2	5,4	16,6	76,7	6,7	30,7	62,9	6,4	39,4	60,6	-
- ingineri	25,0	66,7	8,3	18,5	70,4	11,1	26,1	65,2	8,7	40,0	60,0	-
- economişti	30,8	69,2	-	-	100,0	-	66,7	33,3	-	40,0	60,0	-
- subingineri	18,2	81,8	-	33,3	66,7	-	-	100,0	-	16,6	83,4	-
- tehnicieni	66,6	33,3	-	-	100,0	-	75,0	25,0	-	100,0	-	-
- maiştri	14,3	85,7	-	-	100,0	-	-	100,0	-	25,0	75,0	-
- muncitori	19,7	74,2	-	20,0	73,4	6,6	-	92,9	7,1	57,2	42,8	-
- alte categorii	44,4	44,4	11,2	-	-	-	44,4	44,4	11,2	-	-	-

În acest cadru, se desprind însă două caracteristici cu valabilitate generală pentru toate cele trei unităţi ce constituie eşantionul de studiu, şi anume:

a) principalul motiv de insatisfacţie în raport cu salariul îl reprezintă: lipsa unor criterii obiective (nivelul de pregătire profesională, competenţa, importanţa, complexitatea, calitatea şi intensitatea muncii etc.) în negocierea şi determinarea nivelului salariilor, majoritatea subiecţilor insatisfăcuţi în raport cu această variabilă (42,7% la „Metav" SA, 51,2% la „Unirea" SA Cluj şi 65,0% la „Mecanică Fină" SA), afirmând că în unităţile lor nota dominantă în negociere a constituit-o subiectivismul;

b) pe locul doi se situează lipsa de corelaţie existentă în prezent între salarii şi preţuri, citată, de asemenea, în proporţie semnificativă de subiecţi (34,7% la „Metav" SA, 32,6% la „Unirea" SA Cluj şi 46,5% la „Mecanică Fină" SA) care consideră că, în contextul actual al liberalizării preţurilor şi al inflaţiei galopante, nivelul salariilor negociate şi indexate este departe de a asigura un trai decent şi un statut social corespunzător pregătirii şi competenţei.

În fine, celor de mai sus li se adaugă faptul că, în prezent, între unităţile investigate în privinţa salariilor se constată o menţinere, iar în unele cazuri chiar o accentuare a nivelurilor dintre diferitele categorii socioprofesionale, aşa după cum rezultă din nivelul salariului mediu aferent muncitorilor şi restului personalului, precum şi din raportul dintre acestea[1)] ceea ce este de natură să amplifice nemulţumirile în rândul cadrelor cu pregătire superioară (Anexa nr.2).

Privit prin această prismă cât şi prin cea a lipsei unor criterii obiective care să stea la baza negocierii salariilor, se poate aprecia că, în prezent,

---

[1)] Din lipsa datelor privind salariile diferitelor categorii profesionale am apelat la acest indicator, care, deşi conţine în sine o serie de imperfecţiuni, are totuşi un anumit grad de relevanţă.

salariul nu numai că constituie un factor motivator al personalului în direcţia performanţei, ci dimpotrivă. Stimularea nediferenţiată - ceea ce în fapt echivalează cu o stimulare egală a performanţelor diferite, iar uneori cu o stimulare a nonperformanţelor sau a performanţelor mai reduse-asociată cu influenţe exterioare întreprinderii inflaţia, (de exemplu) constituie în prezent factori care par să-şi pună tot mai puternic amprenta asupra comportamentului salariaţilor în multe unităţi productive. Dezangajarea dezinteresul în atitudinea pasivă faţă de muncă, de activitate pe care o desfăşoară, conservarea eforturilor în vederea utilizării lor în afara întreprinderii pentru afaceri personale sau pur şi simplu, renunţarea la activitate în cadrul întreprinderii şi orientarea către alte activităţi aducătoare de venituri mai mari (chiar dacă nu sunt pe deplin compatibile cu nivelul de pregătire) reprezintă, astfel, nu numai un simptom grav al demotivării şi insatisfacţiei generat, în parte de imperfecţiunile sistemului de salarizare, dar şi un comportament al salariaţilor care tinde să se amplifice la nivelul unora din unităţile investigate. Or, consecinţele care decurg de aici sunt evidente. Greutăţile şi disfuncţionalităţile, şi aşa numeroase, determinate de actuala perioadă de tranziţie se accentuează, performanţele scad, iar ieşirea din criză şi supravieţuirea întreprinderilor devin tot mai dificil de realizat.

1.3. Autorealizarea personală – factor determinant al motivaţiei şi satisfacţiei în muncă

Dincolo de nevoile de ordin primar (fiziologic, de securitate şi siguranţă) omul în complexitatea sa are, aşa cum arătam anterior, şi alte aspiraţii, alte mobiluri care îl determină să acţioneze şi a căror satisfacere influenţează în măsură determinantă integrarea, aderarea sa responsabilă şi motivată la activitatea întreprinderii.

Dintre acestea, locul cel mai înalt în ierarhie îl ocupă cele de autorealizare cât mai plenară a sa sub raport profesional, creativ şi aptitudinal.

1.3.1. Satisfacţia în raport cu profesia

Circumscrise acestui factor, distribuţia răspunsurilor primite de la subiecţii eşantionului considerat relevă un grad apreciabil de satisfacţie, ponderea celor care răspund afirmativ fiind de 55,0% (tabelul nr.3). Aceasta dovedeşte că, pentru o mare parte din persoanele supuseanchetei, profesia în sine, prin orizontul pe care nivelul pregătirii profesionale li-l deschide, prin prestigiul social şi poziţia în întreprindere etc. constituie un important factor de satisfacţie şi împlinire personală.

Tabelul nr. 3 - Satisfacţia în raport cu profesia

-% faţă de totalul răspunsurilor primite-

	Total eşantion			„Metav" SA			„Unirea" SA Cluj			„Mecanică Fină" SA		
	S	N	P.S	S	N	P.S	S	N	P.S	S	N	P.S
Total	50,0	22,5	22,5	52,9	24,3	22,8	56,4	18,2	25,4	59,1	27,3	13,6
- ingineri	54,2	22,9	22,9	61,9	19,0	19,1	52,6	15,8	31,6	37,5	50,0	12,5
- economişti	45,8	25,0	29,2	33,3	41,7	25,0	44,5	11,0	44,5	100,0	-	-
- subingineri	44,5	22,2	33,3	-	50,0	50,0	50,0	50,0	-	60,0	-	40,0
- tehnicieni	50,0	16,7	33,3	-	-	100,0	75,0	-	25,0	-	100,0	-
- maiştri	40,0	60,0	-	50,0	50,0	-	-	100,0	-	50,0	50,0	-
- muncitori	63,8	19,2	17,0	59,4	18,7	21,9	67,7	25,0	8,3	100,0	-	-
- alte categorii	62,5	12,5	25,0	-	-	-	62,5	12,5	25,0	-	-	-

Pe fondul acestei tendinţe generale de satisfacţie, se poate observa totuşi că de la o categorie socioprofesională la alta, raportul satisfacţie-insatisfacţie variază, gradul cel mai scăzut de satisfacţie prezentându-l maiştrii, urmaţi de subingineri şi economişti.

Astfel, numai 40%, respectiv 45,5% dintre aceştia se declară satisfăcuţi, restul afirmând că sunt nesatisfăcuţi sau doar parţial satisfăcuţi.

Situaţia se particularizează şi mai mult atunci când ne raportăm la subeşantioanele corespunzătoare celor trei societăţi comerciale luate în studiu, fapt ce dovedeşte că, într-o anumită măsură, gradul de satisfacţie-insatisfacţie în raport cu profesia este determinat şi de cadrul concret-specific pe care fiecare întreprindere îl asigură diferitelor categorii socioprofesionale în vederea exercitării profesiei (configuraţia structurală, stil şi metode de conducere, condiţii de muncă etc.).

1.3.2. Satisfacţia în raport cu activitatea concretă

Distribuţia răspunsurilor primite de la subiecţi relevă un grad scăzut de satisfacţie în raport cu activitate, cu munca concretă de zi cu zi, ponderea celor care răspund afirmativ fiind doar de 25,4% pe total eşantion şi de numai 19,7%, respectiv 31,6% şi 30% în cazul subeşantioanelor aparţinând celor trei întreprinderi (tabelul nr.4).

Raportat la diferitele categorii socioprofesionale, se poate constata, în general, o corelaţie negativă între tipul de profesiune şi satisfacţia faţă de conţinutul concret al muncii, ceea ce confirmă în parte teoria echităţii dezvoltată de Adams. Astfel, după cum se poate observa din datele tabelului nr.4, cadrele cu pregătire superioară (economişti şi ingineri) manifestă, în general, cel mai scăzut grad de satisfacţie faţă de conţinutul concret al muncii. Or, aceasta dovedeşte că, în prezent, există un decalaj apreciabil între aşteptările înalte faţă de muncă ale acestora, determinat de efortul depus

pentru dobândirea unui nivel ridicat de instrucţie şi modul concret de desfăşurare a acesteia în cadrul respectivelor unităţi, care conduce la subutilizarea potenţialului lor şi la deprofesionalizare. Faptul că acestora li se adaugă şi alte categorii (maiştri-în cazul eşantionului total şi la "Mecanică Fină" SA; subingineri, tehnicieni şi maiştri la "Metav"SA, muncitori la "Unirea" SA Cluj) al căror grad de satisfacţie este, în unele cazuri, chiar mai redus decât al cadrelor cu studii superioare nu infirmă cele arătate ci, mai degrabă, constituie o consecinţă şi o reflectare a dificultăţilor de ordin tehnico-material cu care se confruntă în prezent unităţile productive, dificultăţi care le perturbă activitatea, afectează conţinutul muncii şi pe care ei le percep mai accentuat decât alte categorii, dată fiind implicarea lor mai directă în procesul productiv.

Tabelul nr.4 - Satisfacţia în raport cu activitatea

-% faţă de totalul răspunsurilor primite-

	Total eşantion			**„Metav" SA**			**„Unirea" SA Cluj**			**„Mecanică Fină" SA**		
	S	**N**	**P.S**	**S**	**N**	**P.S**	**S**	**N**	**P.S**	**S**	**N**	**P.S**
Total	25,4	49,2	25,4	19,7	57,0	23,3	31.6	33,4	35,0	30,0	56,7	13,3
- ingineri	19,3	50,9	29,8	16,0	60,0	24,0	26,1	34,8	39,1	11,1	66,7	22,2
- economişti	13,0	52,2	34,8	8,3	66,7	25,0	12,5	25,0	62,0	33,3	66,7	-
- subingineri	27,3	54,4	27,3	-	66,7	33,3	50,0	50,0	-	33,3	33,3	33,4
- tehnicieni	50,0	16,7	33,3	-	-	100,0	75,0	-	25,5	-	100,0	-
- maiştri	14,3	71,4	14,3	-	50,0	50,0	-	100,0	-	25,0	75,0	-
- muncitori	30,7	51,6	17,7	27,9	53,5	18,6	25,0	50,0	25,0	57,2	42,8	-
alte categorii	57,1	14,3	28,6	-	-	-	57,1	14,3	28,6	-	-	-

De altfel, din ierarhizarea principalelor motive de insatisfacţie invocate de subiecţi se constată că, alături de deficienţele în sistemul de organizare şi conducere şi lipsa de corespondenţă între nivelul de pregătire profesională şi activitatea concretă de zi cu zi, neasigurarea condiţiilor tehnico-economice necesare desfăşurării activităţii (bază tehnico-materială, tehnologii corespunzătoare, contracte, comenzi etc.) se situează pe unul din primele locuri, fiind cu precădere invocată de muncitori şi personalul tehnic productiv cu nivelul mediu de pregătire. Cele arătate vin să confirme, totodată, faptul că, opus părerilor acreditate de simţul comun, satisfacţia faţă de conţinutul concret al muncii este determinat nu numai de structura operaţiilor de muncă, ci şi de alţi factori (condiţiile tehnico-economice de desfăşurare a activităţii, sistemul de organizare şi conducere, modalităţile de apreciere a activităţii etc.) cu influenţă pozitivă sau negativă care mediază relaţia.

În fine, în contextul celor spuse, un nivel ridicat de relevanţă prezintă diferenţa dintre satisfacţia faţă de profesie şi satisfacţia faţă de activitate (tabelul nr.5).

Tabelul nr. 5 - Diferenţa dintre satisfacţia în raport cu profesia şi satisfacţia în raport cu activitatea concretă

-% -

	Total eşantion	"Metav" SA	"Unirea" SA Cluj	"Mecanică Fină" SA
Total	+29,6	+33,2	+24,8	+ 29,1
- ingineri	+34,9	+45,9	+26,5	+26,4
- economişti	+32,8	+25,0	+32,0	+66,7
Subingineri	+17,2	-	-	+26,7
- tehnicieni	-	-	-	-
-maiştri	+25,7	+50,0	-	+25,0
-muncitori	+33,1	+31,5	+42,7	+42,8
- alte categorii	+5,4	-	+5,4	-

Faptul că, după cum se poate observa din tabel, aceste diferenţe sunt – cu mici excepţii – pozitive şi, de regulă, cresc semnificativ spre personalul cu studii superioare relevă că, în prezent, în unităţile investigate există un decalaj apreciabil între profesie şi activitate.

Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă că prin orientarea actuală a profilului lor de fabricaţie, prin cadrul organizatoric existent etc. întreprinderile nu asigură condiţii de valorificare a potenţialului creativ de care dispun, de regulă, cadrele cu pregătire superioară. Accentuat de dificultăţile legate de actuala stare de criză a economiei, acest comportament inerţial al întreprinderilor nu numai că generează o demotivare a respectivelor categorii de personal care astfel nu-şi mai găsesc împlinirea şi satisfacţia profesională în activitatea pe care o desfăşoară, dar, în acelaşi timp, riscă să se întoarcă ca un bumerang împotriva lor, ameninţându-le însăţi supravieţuirea care nu se poate asigura fără performanţă sau cu un nivel scăzut al acesteia, fără efort creativ.

1.3.3. Satisfacţia în raport cu sistemul de promovare

Instituirea şi funcţionarea în cadrul întreprinderii a unui sistem adecvat de promovare, care să includă atât o repartizare echitabilă a funcţiilor şi un sistem adecvat de recompense – sancţiuni, cât şi un program şi o preocupare permanentă de orientare şi pregătire profesională – care să permită fiecăruia să achiziţioneze cunoştinţele care îi sunt deficitare şi să-şi cultive anumite calităţi de bază – reprezintă un mijloc foarte important de adeziune motivată a personalului la activitatea întreprinderii.

Circumscrise acestei problematici, datele cercetării întreprinse de noi relevă un grad sensibil redus – şi, practic, general – de satisfacţie a personalului în raport cu sistemul de promovare practicat în întreprindere şi implicit cu propria promovare. Astfel, din totalul celor care au răspuns la această întrebare, numai o mică parte, respectiv 22,6% se declară satisfăcuţi,

majoritatea subiecţilor afirmând că sunt fie nesatisfăcuţi (56,1%), fie doar parţial satisfăcuţi (21,3%) de sistemul de promovare practicat în întreprinderile lor (tabelul nr.6).

Tabelul nr.6 - Satisfacţia în raport cu sistemul de promovare

-% - faţă de totalul răspunsurilor primite

	Total eşantion			"Metav" SA			"Unirea" SA Cluj			"Mecanică Fină" SA		
	S	N	PS	S	N	PS	S	N	PS	S	N	PS
Total	22,6	56,1	21,3	13,4	75,6	11,0	34,6	32,7	30,7	25,8	41,9	32,3
- ingineri	20,4	65,3	14,3	-	95,8	4,2	50,0	37,5	12,5	22,3	33,3	44,4
- economişti	16,7	58,3	25,0	-	100,0	-	33,3	22,2	44,5	25,0	25,0	50,0
Subingineri	20,0	70,0	10,0	-	66,7	33,0	-	100,0	-	33,3	66,7	-
- tehnicieni	33,3	-	66,7	-	-	100,0	50,0	-	50,0	-	-	100,0
-maiştri	14,3	57,1	28,6	-	100,0	-	-	-	100,0	25,0	50,0	25,0
-muncitori	25,0	56,7	18,3	26,8	58,6	14,6	16,7	58,3	25,0	28,6	42,9	28,5
- alte categorii	37,5	-	12,5	50,0	-	-	-	37,5	12,5	50,0	-	-

Pe acest fond general de insatisfacţie, situaţia se particularizează, într-o anumită măsură, de la o întreprindere la alta, nivelul cel mai scăzut de satisfacţie înregistrându-se în rândul subiecţilor de la "Metav" SA, unde, cu excepţia muncitorilor, care sunt satisfăcuţi în proporţie de 26,8%, toate celelalte categorii socioprofesionale se declară nesatisfăcute sau doar parţial satisfăcute.

Un aspect interesant care rezultă din anchetă îl constituie faptul că în timp ce din răspunsurile cadrelor de conducere rezultă că principalele criterii avute în vedere în selectarea, încadrarea şi promovarea personalului sunt, în ordinea importanţei, cele privind competenţa profesională, nivelul de pregătire profesională şi experienţa (anexa nr.3), din răspunsurile diferitelor categorii de personal rezultă că, dimpotrivă, tocmai lipsa unui sistem real, obiectiv, de promovare a valorilor autentice, ţinând seama de criteriile menţionate, constituie principalul motiv de insatisfacţie în legătură cu sistemul actual de promovare din întreprinderi (anexa nr.4).

1.4. Contextul de desfăşurare a muncii

Definind, în esenţă, relaţiile fiecărei persoane cu condiţiile pe care le oferă întreprinderea, acesta constituie un factor important în crearea satisfacţiei sau insatisfacţiei în muncă şi, în general, în asigurarea unui climat organizaţional corespunzător. Din această perspectivă, în investigaţiile noastre am avut în vedere, pe de o parte, condiţiile de muncă oferite de întreprindere iar, pe de altă parte, relaţiile în cadrul grupurilor de muncă şi în cadrul întreprinderii.

a) Condiţiile de muncă

Din distribuţia răspunsurilor primite (tabelul nr.7) se poate constata cu uşurinţă că, în prezent, în unităţile investigate, conform opiniei subiecţilor chestionaţi, condiţiile de muncă corespund doar într-o foarte mică măsură exigenţelor acestora privind necesitatea asigurării unui mediu civilizat de desfăşurare a activităţii. Astfel, din totalul subiecţilor, numai 15,2% consideră că aceste condiţii sunt corespunzătoare, cei mai nemulţumiţi fiind muncitorii, urmaţi de subingineri, ingineri şi maiştri care doar în proporţie de 3,0%, 9,1%, 13,3% şi respectiv 13,3% afirmă că ele sunt corespunzătoare, marea majoritate apreciind că sunt fie total, fie parţial necorespunzătoare.

Pe fondul general de insatisfacţie, situaţia se particularizează şi de această dată de la o întreprindere la alta, precum şi în cadrul diferitelor categorii socioprofesionale, fapt ce ţine de specificul fiecărei întreprinderi, precum şi de modul în care diferitele categorii de personal se raportează, percep şi sunt afectate de aceste condiţii.

Tabelul nr. 7 - Distribuţia răspunsurilor privind condiţiile de muncă

-% - faţă de totalul răspunsurilor primite

	Total eşantion			"Metav" SA			"Unirea" SA Cluj			"Mecanică Fină" SA		
	C	N	PC	C	N	PC	C	N	PC	C	N	PC
Total	15,2	75,6	10,2	8,9	82,2	8,9	24,2	59,7	16,1	15,2	81,8	3,0
- ingineri	13,3	68,3	18,4	11,1	70,4	18,5	17,4	60,9	21,7	10,0	80,0	10,0
- econo-mişti	38,5	50,0	11,5	25,0	58,3	16,7	55,6	33,3	1,1	40,0	60,0	-
Subingineri	9,1	90,9	-	33,3	66,7	-	-	100,0	-	-	100,0	-
- tehnicieni	50,0	50,0	-	-	100,0	-	75,0	25,0	-	-	100,0	-
-maiştri	14,3	85,7	-	-	100,0	-	-	100,0	-	25,0	75,0	-
-muncitori	3,0	90,9	6,1	2,2	95,6	2,2	-	78,6	-	14,3	85,7	-
- alte categorii	33,3	55,6	11,1	-	-	-	33,3	55,6	11,1	-	-	-

Cele mai mari motive de insatisfacţie în legătură cu condiţiile de muncă sunt generate de lipsa unui confort minim al muncii (căldură, lumină, spaţiu adecvat, instalaţii tehnico-sanitare corespunzătoare etc.) urmate de dotarea tehnică necorespunzătoare, disfuncţionalităţile generate de imperfecţiunile existente în sistemul de organizare şi conducere, de neasigurarea bazei materiale necesare desfăşurării procesului de producţie.

b) Relaţiile în cadrul grupului şi al întreprinderii

Raportat la această variabilă – situată adeseori în centrul preocupărilor psihosociologice atunci când se analizează organizarea social umană a

întreprinderii[1)] – relevăm că, marea majoritate a subiecţilor chestionaţi apreciază ca bune şi foarte bune (75,1%, respectiv 11,4%) atât relaţiile cu persoanele din cadrul grupului lor de muncă, cât şi cu şeful direct (68,1%, respectiv 13,5%) variaţiile de la o întreprindere la alta fiind, de astă dată, de mică amplitudine (tabelul nr.8).

Tabelul nr. 8 - Relaţiile în cadrul grupului de muncă şi în cadrul întreprinderii

-%- faţă de totalul răspunsurilor primite

	Foarte bune	Bune	Satisf.	Nesatisf.	Inexist.	Necore spunzător
	1	2	3	4	5	6
Total eşantion						
- cu pers. din colectiv	11,4	75,1	9,7	1,1	-	2,7
-cu şeful direct	13,5	68,1	10,3	4,9	-	3,2
- cu conducerea întrep.	7,0	49,8	9,7	12,4	16,2	4,9
"Metav" SA						
- cu pers. din colectiv	11,1	72,2	10,0	2,2	-	4,5
-cu şeful direct	12,2	66,7	8,9	6,7	-	5,5
- cu conducerea întrep.	4,4	45,6	6,7	15,6	21,1	6,7
"Unirea" SA Cluj						
- cu pers. din colectiv	11,3	79,0	8,1	-	-	1,6
-cu şeful direct	12,9	69,4	11,3	4,8	-	1,6
- cu conducerea întrep.	8,0	56,5	9,7	9,7	11,3	4,8
"Mecanică Fină" SA						
- cu pers. din colectiv	12,1	75,8	12,2	-	-	-
-cu şeful direct	18,1	69,7	12,2	-	-	-
- cu conducerea întrep.	12,2	48,5	18,1	9,1	12,1	-

Un grad mai redus de satisfacţie înregistrează relaţiile cu conducerea întreprinderii, din totalul celor 185 de subiecţi numai 49,8% respectiv 7% afirmând că acestea sunt bune şi foarte bune, fapt explicabil dacă avem în vedere, pe de o parte, poziţia diferită în ierarhie a celor anchetaţi iar, pe de altă parte, deficienţele care persistă încă în stilul şi metodele de muncă ale cadrelor de conducere (lipsă de dialog, interes redus pentru informarea personalului etc.) şi pe care le-au semnalat mulţi din cei investigaţi.

Examinarea motivaţiei şi satisfacţiei în muncă, prin prisma fiecărui factor luat în analiză, a reuşit să pună în evidenţă incidenţa pe care fiecare dintre

---

[1)] *Interesul cercetărilor psihosociologice pentru studierea grupului de muncă, a relaţiilor în cadrul acestuia este determinat, pe de o parte, de faptul că el poate produce satisfacţie sau insatisfacţie în funcţie de calitatea relaţiilor umane ce se stabilesc în interiorul său, iar pe de altă parte, că acestea, la rândul lor, reflectă într-o anumită măsură calitatea structurii organizatorice, modul în care structura formală permite asigurarea unui climat adecvat de muncă.*

aceştia o are asupra raportului satisfacţie-insatisfacţie în muncă, precum şi asupra motivaţiei personalului, ceea ce în fapt reprezintă doar o abordare parţială.

O imagine mai cuprinzătoare, precum şi identificarea şi ierarhizarea acelor factori care, în prezent, afectează în măsură însemnată motivarea şi satisfacţia în muncă a diferitelor categorii socio-profesionale şi implicit calitatea climatului organizaţional ne este însă oferită de analiza comparativă a lor, pe baza unui tabel de sinteză (tabelul nr.9).

Tabelul nr. 9 - Distribuţia răspunsurilor în raport cu diferiţi factori de apreciere a motivaţiei şi satisfacţiei în muncă

	Total eşantion			"Metav" SA			"Unirea" SA Cluj			"Mecanică Fină" SA		
	S	N	PS	S	N	PS	S	N	PS	S	N	PS
1. Salariu	25,4	69,2	5,4	16,6	76,7	6,7	30,7	62,9	6,4	39,4	60,6	-
2. Profesie	55,0	22,5	22,5	52,9	24,3	22,8	56,4	18,2	25,4	59,1	27,3	13,6
3. Activitate	25,4	49,2	25,4	19,7	57,0	23,3	31,6	33,4	35,0	30,0	56,7	13,3
4. Promovare	22,6	56,1	21,3	13,4	75,6	11,0	34,6	32,7	30,7	25,8	41,9	32,3
5. Condiţii de muncă	15,2	76,6	10,2	8,9	82,2	8,9	24,2	59,7	16,1	15,2	81,8	3,0

După cum se poate observa cu uşurinţă, cu excepţia satisfacţiei în raport cu profesia şi a relaţiilor în cadrul colectivului de muncă care, atât la nivelul întregului eşantion, cât şi al subeşantioanelor aferente celor trei unităţi luate în studiu, înregistrează un nivel apreciabil, în raport cu toţi ceilalţi factori consideraţi, distribuţia răspunderilor primite de la subiecţi relevă un grad redus de satisfacţie. Astfel, la nivelul întregului eşantion, cel mai redus grad de satisfacţie se înregistrează în raport cu condiţiile de muncă, urmat de sistemul de promovare şi la egalitate de activitate şi salariu.

Variaţiile de la o întreprindere la alta privind ordinea de prioritate a factorilor care generează starea de satisfacţie-insatisfacţie şi motivaţia muncii ţin de condiţiile concrete specifice existente în cadrul acestora, confirmând astfel afirmaţiile privind specificitatea cadrului şi climatului organizaţional al fiecărei întreprinderi, personalitatea fiecăreia.

Ca o tendinţă comună, se poate totuşi constata diferenţa pozitivă între satisfacţia în raport cu profesia şi cea în raport cu activitatea, ceea ce înseamnă că, în prezent, la nivelul nici uneia din întreprinderi nu se asigură utilizarea şi valorificarea potenţialului uman de care dispune, cu toate implicaţiile pe care aceasta o are pe planul eficienţei de ansamblu a activităţii, al performanţei şi al creativităţii.

Cu toate rezervele care pot fi formulate referitor la gama factorilor analizaţi şi aria de extindere a investigaţiei, apreciem totuşi că, rezultatele acestea prezintă relevanţă pentru diagnoza climatului organizaţional al societăţilor comerciale oferind, totodată, elemente de referinţă conducerii acestora în ceea ce priveşte factorii asupra cărora trebuie să acţioneze în vederea creşterii gradului de satisfacţie în muncă şi aderării motivate a diferitelor categorii de personal la activitatea întreprinderii.

2. Participare – dialog – parteneriat

2.1. Delimitări conceptuale

Sub impactul mutaţiilor din contextul economico-social (accelerarea progresului tehnic, accentuarea concurenţei, inflaţiei, şomajul, extinderea şi generalizarea mişcării sindicale, caracteristicile noilor generaţii, amplificarea rolului factorilor motivaţionali de ordin superior, libertăţile şi drepturile conferite salariaţilor – inclusiv la grevă etc.) care îşi pun amprenta cu o intensitate crescândă asupra diferitelor firme pe plan mondial, fundamentele organizării şi conducerii se modifică. Se ajunge astfel, la o nouă concepţie a organizării şi conducerii, în general, şi acelei structurale, în special, care încetează să mai fie un sistem închis şi rigid, pentru a deveni un sistem deschis către mediul înconjurător, adaptându-se în permanenţă şi făcând loc, în mai mare măsură iniţiativei diferitelor categorii pe personal. Dialogul, consultarea concertarea participarea sub cele mai variate forme, mergând de la cercuri de calitate şi productivitate, conducere prin obiective, negocierii colective etc. Până la co-participarea şi co-gestiune sunt privite în ţările cu economie de piaţă ca principale modelaţii de reducere a conflictelor şi tensiunilor generate de opoziţia dintre aspiraţiile fiecărui salariat şi constrângerile pe care le presupune funcţionarea şi prosperitatea întreprinderii, de realizare a coeziunii sociale şi a climatului de încredere necesar asigurării vitalităţii şi supravieţuirii întreprinderii într-o economie de piaţă concurenţială. În acest cadru, un rol deosebit este atribuit sistemului de parteneriat social.

Dacă participarea, în sens larg presupune[1)] atât a avea parte, deci a beneficia de rezultatele activităţii, cât şi a lua parte, ceea ce situează acţiunea la nivelul exercitării responsabilităţii şi autorităţii deci al deciziei, conceptul de parteneriat defineşte relaţia ce se poate stabili între doi sau mai mulţi subiecţi care acceptă în comun pe baza unor împuterniciri, să dialogheze asupra unor probleme de interes reciproc de care sunt preocupaţi prin natura obligaţiilor lor şi care vizează rezolvarea acestora în folosul unei anume colectivităţi. Prin însuşi conţinutul său conceptul de parteneriat presupune dorinţa de a dialoga şi negocia părţilor adoptarea de către subiecţi a unei atitudini deschise dialogului; egalitatea şi libertatea partenerilor în negociere şi dialog; necesitatea cunoaşterii şi informării asupra temei supuse dezbaterii: precizarea clară a poziţiei fiecărei părţi în cadrul dezbaterilor; existenţa unui grad de cultură la ambii parteneri şi utilizarea unui limbaj comun; stăpânirea tehnicii dialogului, negocierii comportamentului flexibil în cadrul acestora.

În fine, faptul că pe de o parte, negocierile colective, consultările şi dialogul ce au loc în cadrul instituţiilor de parteneriat, deşi concretizate în

---

[1)] *Philippe de Woot – Stratégie et management, Dunod Economie, Paris, 1970.*

convenţii, acorduri, contracte, nu au întotdeauna caracter decizional (de exemplu, cele privind soluţionarea conflictelor de muncă, inclusiv greva), ci tranzacţional iar, pe de altă parte, că în competenţa acestor instituţii sau organisme intră, de regulă, probleme de ordin social, cele privind organizarea şi conducerea propriu-zisă a întreprinderii revenind patronatului, face ca în unele lucrări de specialitate[2)] parteneriatul, în forma sa actuală, să fie considerat doar ca un compromis între conducerea autocratică şi autogestiune, ca o premisă a unui model de structurare socială menit să asigure o mai mare echitate şi justiţie socială, să favorizeze participarea democratică la conducere.

Fără a insista asupra polemicilor de acest de acest gen, subliniem că în esenţă, sistemul de parteneriat social reprezintă un ansamblu instituţional şi organizaţional constituit la diferite niveluri (naţional, intersectorial şi/sau interprofesional, de ramură, de întreprindere) în cadrul căruia se stabileşte prin consultare, negociere şi concertare între parteneri (patronat, sindicate şi/sau mai precis reprezentanţi aleşi ai salariaţilor, stat – în unele cazuri) cadrul general de desfăşurare a muncii, drepturile şi obligaţiile ce revin fiecăruia dintre parteneri. Pe fondul unor tendinţe şi aspecte comune modul de organizare şi funcţionare a parteneriatului diferă însă de la o ţară la alta, fiind determinat de un ansamblu de factori între care: condiţiile generale de dezvoltare a economiei, poziţia şi respectiv raportul de forţe între parteneri, gradul de intervenţie sau nonintervenţie a puterii publice în reglementarea relaţiilor parteneriale, legislaţia muncii, nivelul la care se desfăşoară dialogul şi negocierea.

2.2. Împliniri şi deficienţe în desfăşurarea relaţiilor de parteneriat

Trecerea de la economia hipercentralizată la economia de piaţă, restructurările organizatorice determinate de aceasta, precum şi instituţionalizarea sindicalismului prin legislaţie au condus şi în economia românească la sistemul de parteneriat social. Astfel:

a) există un cadru legal[1)], comparabil cu cel din ţările dezvoltate cu economie de piaţă, care oferă o bază propice desfăşurării relaţiilor parteneriale;

[2)] *Etienne Ricard – La pratique des relations paritaires dans l'entreprise. Ed. Entreprise Moderne D'Edition, Paris, 1977.*

[1)] *Avem în vedere: Legea contractelor colective de muncă, Legea soluţionării conflictelor colective de muncă. Legea salariilor în societăţile comerciale – nr. 14/1991, Legea sindicatelor – nr.54/1991, Legea concediilor de odihnă, Legea nr. 15/1990 şi Legea nr. 31/1990 privind societăţile comerciale, precum şi ansamblul de hotărâri şi reglementări ale guvernului în domeniul relaţiilor de muncă, inclusiv Hotărârea nr. 503/1991 ce stabileşte cadrul de organizare a patronatului la nivelul regiilor autonome şi societăţilor comerciale, codul muncii etc.*

b) s-au înregistrat o serie de progrese pe plan organizaţional la toate nivelurile. Astfel, există organizaţii sindicale de întreprindere, federaţii şi confederaţii la nivel naţional, precum şi organizaţii sau asociaţii patronale, este adevărat, cu un grad mai redus de organizare decât cele ale salariaţilor. Funcţionează comisia mixtă guvern-sindicale etc.;

c) în conformitate cu Legea nr. 15 şi Legea nr. 31/1990, la nivelul societăţilor comerciale şi regiilor autonome partenerii sociali sunt reprezentaţi de patronat (consiliile de administraţie) şi sindicat care au drepturi şi obligaţii reciproce privind asigurarea păcii sociale, aceasta constituind una din condiţiile indispensabile pentru buna funcţionare a întreprinderilor, pentru desfăşurarea relaţiilor de muncă „într-un climat care să permită angajatorului realizarea obiectivelor economico-financiare ce constituie motivaţia activităţii sale în calitate de întreprinzător, dar şi protecţia intereselor profesionale, economice şi sociale ale salariaţilor susţinute de sindicate”;

d) conform reglementărilor legale, în cadrul sistemului de parteneriat social, drepturile şi obligaţiile sunt corelative, dreptul patronatului fiind de a organiza producţia şi munca, iar cel al sindicatelor, ca partener social, de a-şi reprezenta interesele în faţa patronatului în condiţiile realizării sarcinilor convenite, concertarea realizându-se prin dialogul dintre parteneri.

Din perspectiva celor spuse, cercetările întreprinse privind atât funcţionarea relaţiilor de parteneriat, cât şi impactul pe care modul de derulare a acestora îl are asupra climatului organizaţional şi implicit asupra funcţionării de ansamblu a întreprinderilor au relevat însă o serie de aspecte demne de semnalat, la care ne vom opri în continuare.

Subliniem în acest sens că răspunsurile primite de la majoritatea conducerii întreprinderii (88,5%), cât şi de la unii lideri sindicali relevă că, în general, conlucrarea între cei doi parteneri sociali este corespunzătoare, ceea ce, la prima vedere pare îmbucurător din punct de vedere al climatului organizaţional şi al funcţionării de ansamblu a întreprinderilor investigate.

Din discuţiile purtate, cât şi din analizele efectuate privind modul în care au decurs dialogul şi consultările privind soluţionarea diferitelor probleme legate de activitatea întreprinderilor şi, îndeosebi, a celor privind conflictele sociale de muncă şi negocierea contractelor colective de muncă, precum şi din felul în care sunt percepute aceste relaţii de diferite categorii sociale, din nemulţumirile şi conflictele latente existente în diferite unităţi rezultă însă că şi pe acest plan lucrurile, deşi au demarat, nu se desfăşoară încă de o manieră satisfăcătoare. Astfel:

a) în general, nu există o dorinţă reală de a colabora, în numeroase cazuri manifestându-se o anumită lipsă de încredere din partea ambilor parteneri. Astfel, adeseori, patronatul (consiliile de administraţie) nu ţine să-şi facă transparente opţiunile şi acţiunile, considerând că aceasta determină o ştirbire a autorităţii sale. Pentru unii conducători de întreprindere sindicatul apare mai degrabă ca un adversar decât ca un partener, iar dorinţa unor lideri

sindicali de a se informa cu privire la obiectivele şi problemele legate de desfăşurarea muncii în întreprindere, ca o ingerinţă în activitatea consiliului de administraţie şi o depăşire a atribuţiilor ce le revin. La rândul lor, sindicatele manifestă frecvent aceeaşi lipsă de încredere faţă de patronat, determinată, în principal, de modul cum au fost soluţionate pe parcurs unele din problemele ridicate.

În fine, la deteriorarea climatului de încredere, absolut necesar negocierii, consultării şi concertării între parteneri, a contribuit şi faptul că personalul întreprinderilor, fiind preocupat în primul rând de nevoi de ordin material (salariu, siguranţa locului de muncă, condiţii de muncă etc.), cele mai multe acţiuni sindicale au avut un caracter revendicativ, ceea ce a accentuat ideea că sindicatele sunt cauza principală a tensionării relaţiilor şi accentuării conflictelor în cadrul întreprinderii şi, în mai mică măsură, un factor de mobilizare a eforturilor salariaţilor şi de întărire a disciplinei muncii;

b) din aceste cauze, cât şi din altele care le predetermină, în frecvente cazuri, la nivelul multora din unităţile investigate, dialogul şi negocierea dintre parteneri se realizează mai degrabă de pe poziţii de forţă, conform preceptului „care pe care” şi nu din dorinţa sinceră de a se ajunge la un consens, de a stabili prin consultare şi concertare care sunt cele mai adecvate mijloace menite să contribuie la întărire disciplinei muncii, la revigorarea activităţii economice şi asanarea climatului social, precizându-se atât drepturile, cât şi obligaţiile care revin fiecăreia din părţi în acest sens, precum şi responsabilităţile pe care le incumbă realizarea lor;

c) adeseori se constată o insuficientă documentare şi informare a diferiţilor parteneri privind problemele discutate în cadrul dialogului, fapt ce are multiple implicaţii pe planul finalizării acestuia şi al calităţii deciziilor, determinând fie luarea unor decizii mai puţin fondate sau neimplicarea tuturor partenerilor în actul decizional, fie şi una şi alta;

d) un impediment important în dialog şi negociere îl constituie, de asemenea, insuficienta pregătire managerială a partenerilor de dialog, şi îndeosebi a liderilor sindicali, cu implicaţii directe atât asupra posibilităţii şi capacităţii de înţelegere a fenomenelor economice, în general, şi a celor legate de tranziţia la economia de piaţă, în special, de incidenţele pe care aceasta le are pe planul restructurării activităţii economice şi al relaţiilor de muncă din cadrul întreprinderi, cât şi asupra comportamentului lor în cadrul dialogului şi negocierii;

e) în unele cazuri, atât patronatul cât şi sindicatele nu stăpânesc în totalitate tehnicile dialogului, ale negocierii şi consultării, afirmaţie susţinută atât de lipsa de flexibilitate a diferiţilor parteneri, de caracterul, în general, pasional al discuţiilor, precum şi de existenţa unor situaţii în care fie că practic nu se ştie cine cu cine dialoghează – atât patronatul, cât şi sindicatele nepregătindu-şi echipa care să-i reprezinte în cadrul dialogului – fie că nu se cunosc cu exactitate responsabilităţile ce revin fiecărui partener sau pur, şi simplu,

dezbaterile se polarizează asupra unor probleme minore fiind lăsate de o parte cele majore şi cu impact deloc neglijabil asupra activităţii de ansamblu.

Dincolo de alte cauze, deficienţele semnalate îşi găsesc, în parte, explicaţia şi în faptul că, cel puţin până în prezent, la nivelul întreprinderilor nu este încă creat cadrul instituţional-organizatoric de negociere şi dialog. Astfel, deşi majoritatea unităţilor investigate sunt proprietate publică, la nivelul nici uneia dintre ele nu există şi nu funcţionează structuri specifice parteneriatului, aşa cum există în alte ţări cu economie de piaţă (comitete de întreprindere, delegaţii sindicale etc.) cu rol de consultare şi dialog între patronat şi salariaţi şi care să permită, pe de o parte, o mai bună cunoaştere de către Consiliile de administraţie a principalelor probleme cu care se confruntă salariaţii iar, pe de altă parte, ca aceştia să beneficieze – prin reprezentanţii lor în aceste organisme – de dreptul de informare şi consultare asupra problemelor semnalate.

Practic, se poate afirma că, odată cu renunţarea la vechile structuri participative (COM, adunarea generală) – e adevărat, adeseori formale – în majoritatea întreprinderilor investigate se constată o îndepărtare a personalului de la problemele generale ale activităţii economice, cercetările noastre relevând că atât informarea, dar mai ales consultarea acestuia în diferite probleme se realizează, în prezent, doar în foarte mică măsură. Astfel, din totalul subiecţilor, numai 27,5% consideră că în cadrul unităţilor lor se asigură o informare corespunzătoare şi doar 12,4% afirmă că sunt consultaţi în legătură cu diferite probleme.

Conjugată cu celelalte disfuncţionalităţi semnalate în desfăşurarea relaţiilor parteneriale, această stare de fapt, care în esenţă înseamnă neluarea în considerare a unei dorinţe şi a unui drept fundamental al oamenilor: de a şti şi de a se exprima, de a-şi spune părerea cu privire la activitatea pe care o desfăşoară sau, cu alte cuvinte, de a fi tratat ca un partener, are multiple implicaţii pe planul comportamentului diferitelor categorii de personal, al climatului organizaţional şi, implicit, al funcţionării întreprinderii. Pe fondul lipsei de informare – privită în dublu sens, atât ascendent cât şi descendent – şi al practicilor inadecvate de dialog şi negociere, soluţiile adoptate sunt adeseori mai puţin fondate, iar aplicarea lor întâmpină dificultăţi. Coeziunea socială şi integrarea responsabilă, indispensabilă funcţionării şi adaptării performante a întreprinderilor la cerinţele unui mediu tot mai incert, fac loc frecvent neîncrederii, pasivităţii, dezangajării şi neimplicării. Înţelegerea greşită a democraţiei de către unii salariaţi, persistenţa în unele întreprinderi a unor grupuri formale sau informale de presiune, coroborat cu confuzia şi neliniştea privind prezentul şi perspectiva întreprinderii, cu lipsa de transparenţă la diferite niveluri conduc, în acelaşi timp, la tensiuni, nemulţumiri şi stări conflictuale – latente sau deschise – sub cele mai variate forme.

2.3. Opinii şi oportunităţi privind îmbunătăţirea climatului organizaţional

În concluzie, pe baza analizei problematicii examinate, putem afirma că, pe fondul trecerii bruşte de la o societate relativ stabilă, al cărei curs de dezvoltare era prestabilit "de sus", prin ordine şi directive, la o societate al cărei parametru fundamental este schimbarea în ritm rapid a stării de criză din economie, precum şi sub incidenţa unui ansamblu de factori şi cauze care ţin de disfuncţionalităţile sistemului de organizare şi conducere al fiecărei întreprinderi, de modul inadecvat de desfăşurare a dialogului şi concertării sociale, de lipsa unui complex motivaţional corespunzător, de neîntrunirea condiţiilor tehnico-economice necesare desfăşurării activităţii economice etc., calitatea climatului organizaţional este afectată în măsură apreciabilă.

În general, se constată o diluare sub cele mai variate forme a responsabilităţii, dublată de o stare de confuzie generală, de lipsa de orizont şi perspectivă. Inerţia, apatia, dezinteresul, neimplicarea, atitudinea pasivă faţă de muncă, prevalarea intereselor întreprinderii de către cele personale sunt fenomene ce par să caracterizeze tot mai mult în prezent comportamentul diferitelor categorii de personal din eşantioanelor supuse cercetării. Concomitent, transpar frecvent sentimente de nemulţumire faţă de cadrul organizaţional existent şi de condiţiile de muncă oferite de acesta, de neîncredere şi, uneori, chiar de ostilitate a diferitelor categorii de personal faţă de cadrele de conducere, de metodele şi stilul de muncă al acestora (comparat adeseori cu cel din perioada anterioară), de izolare, de desconsiderare şi reducere a lor la stadiul de simplii executanţi. Relaţiile dintre consiliile de administraţie şi sindicat, dintre diferitele niveluri ierarhice, dintre acestea şi diferite categorii de personal sunt adeseori tensionate, iar conflictele mai mult sau mai puţin latente se accentuează.

Dacă la acestea adăugăm fenomenele de corupţie şi abuzuri prezente la diferite niveluri, absenteismul, înţelegerea greşită a democraţiei de către unii salariaţi, precum şi lipsa sau insuficienta pregătire managerială a unor cadre de conducere şi lideri sindicali, ne explicăm, în parte, de ce la nivelul multor unităţi se manifestă o adevărată criză de autoritate şi competenţă, de înţelegere a fenomenului economic de către unele categorii sociale, de ce calitatea cedează locul noncalităţii, productivitatea scade şi disciplina muncii lasă de dorit.

Sub incidenţa climatului organizaţional necorespunzător, precum şi a altor cauze – endogene sau exogene – starea sistemelor industriale se înrăutăţeşte semnificativ, rezultatele se diminuează, performanţa scade, însăşi supravieţuirea întreprinderilor fiind ameninţată în condiţiile comportamentului inerţial al acestora şi al neimplicării.

De altfel, cercetările întreprinse relevă că în 1990 şi 1991, reducerea semnificativă, în unele întreprinderi, a producţiei şi productivităţii muncii, cu procente ajungând uneori până la 50%, respectiv 56,6%, concomitent cu utilizarea incompletă (în proporţie de până la 23,9%, respectiv 21,2%) a timpului de muncă şi rata ridicată a absenteismului (uneori până la 13,6%, respectiv 10,4% din fondul de timp de muncă neutilizat), cu calitatea necorespunzătoare a producţiei şi activităţii desfăşurate sunt determinate în mare parte şi de climatul organizaţional necorespunzător, caracterizat printr-un grad redus de motivare şi satisfacţie în muncă a personalului, prin lipsă de interes faţă de producţie şi problemele întreprinderii, prin practicarea unui stil şi a unor metode de conducere care nu stimulează performanţa, creativitatea, implicarea responsabilă şi participativă. De pildă, conform opiniei cadrelor de conducere chestionate, cele mai importante consecinţe ale demotivării personalului sunt: calitatea necorespunzătoare a activităţii (65,4% din subiecţi); ritmul de muncă scăzut (57,7%) şi reducerea productivităţii muncii (57,7%).

Pe fondul accentuat de insatisfacţie şi demotivare, investigaţiile întreprinse relevă totuşi un grad apreciabil de satisfacţie în raport cu profesia (52,9% din subiecţi), precum şi în cadrul grupurilor “primare” de muncă (86,6%, respectiv 81,6% din subiecţi afirmă că relaţiile cu colegii, respectiv cu şeful direct sunt bune şi foarte bune), fapt ce poate fi apreciat drept pozitiv pentru destinul viitor al agenţilor economici, descifrând în acesta ataşamentul faţă de profesie, deschiderea către cei din jur şi dorinţa de colaborare, care persistă încă.

Având în vedere rezultatele şi concluziile desprinse în urma analizelor şi investigaţiilor întreprinse, în vederea îmbunătăţirii climatului organizaţional al întreprinderilor şi crearea pe această bază a unui mediu propice asigurării concertării sociale, revitalizării activităţii economice şi stimulării performanţei şi creativităţii ne permitem să avansăm următoarele sugestii:

a) flexibilizarea şi îmbunătăţirea configuraţiei structurale a societăţilor comerciale şi regiilor autonome, astfel încât acesta să asigure coeziunea socială şi climatul organizaţional care să permită fiecărui individ să se implice tot mai motivat şi responsabil în activitatea pe care o desfăşoară. Avem în vedere:

- asigurarea corespondenţei necesare între cerinţele postului şi nivelul profesional şi aptitudinal al ocupantului, ceea ce are un dublu rezultat pozitiv şi anume: pe de o parte, climatul social se ameliorează pentru că fiecare este satisfăcut de responsabilităţile ce i-au fost atribuite iar, pe de altă parte, randamentul se poate îmbunătăţi prin efortul fiecăruia de a munci mai bine;
- favorizarea prin intermediul configuraţiei structurale a delegărilor de autoritate către nivelurile ierarhice inferioare, ceea ce va conduce la o lărgire simţitoare a câmpului decizional la fiecare nivel ierarhic şi la creşterea responsabilităţii fiecăruia, precum şi la umanizarea

raporturilor dintre diferite categorii de personal prin trecerea de la raporturile conducător-subordonat la cele conducător-colaborator;

- diversificarea metodelor şi tehnicilor de proiectare a structurilor organizatorice, astfel încât să se poată asigura stabilirea cât mai individualizată, personalizată, la ocupantul fiecărui loc de muncă a componentelor structurale. Autonomia conferită întreprinderii trebuie să se regăsească, ca o continuare logică şi la nivel individual, ceea ce necesită ca stabilirea sarcinilor, competenţelor şi responsabilităţilor ce revin fiecărui salariat în cadrul postului pe care îl ocupă să fie făcută de asemenea manieră încât să-i ofere suficientă libertate de acţiune şi manifestare a iniţiativei sale, precum şi posibilităţi de redefinire în anumite limite, a acestora şi de luare a unor decizii ad-hoc, corespunzător situaţiilor în continuă schimbare, fără a se adresa de fiecare dată superiorului său ierarhic. Evident, inţiativa şi libertatea de acţiune trebuie să fie astfel ordonate încât munca în grup să nu sufere, ceea ce înseamnă că ele trebuie concepute într-un cadru determinat în prealabil. Un astfel de procedeu va permite utilizarea în mai mare măsură a potenţialului şi iniţiativei fiecărui salariat, constituind totodată un puternic suport motivaţional pentru activitatea ce o desfăşoară sau, aşa cum afirmă P. Drucker, "o sursă de forţă şi activitate productivă pentru întregul grup"[1)];
- luarea, în mai mare măsură, în considerare la conceperea configuraţiei structurale a structurii informale existente în cadrul întreprinderilor, conjugarea structurii formale cu cea informală constituind în opinia noastră unul din elementele de sporire a eficienţei cadrului şi climatului organizaţional, de valorificare mai bună a capacităţii creatoare a indivizilor;

b) asigurarea unui acces permanent la informaţie tuturor categoriilor de personal, conjugat cu definirea clară a obiectivelor şi activităţilor de realizat, ca o condiţie *sine qua non* a orientării şi implicării motivate şi responsabile a acestora în realizarea lor. Aceasta presupune atât dezvoltarea sistemului informaţional şi a comunicaţiilor în cadrul configuraţiei structurale, cât şi perfecţionarea stilului şi metodelor de conducere, în vederea asigurării unei mai mari transparenţe în relaţiile cu diferitele categorii de personal. Furnizând explicaţii fiecărui salariat asupra opţiunilor şi strategiei de dezvoltare, a obiectivelor curente şi dificultăţilor cu care se confruntă unităţile se întăreşte sentimentul acestora că sunt consideraţi ca "asociaţi", ca parteneri şi nu doar ca simpli executanţi, ceea ce este de natură să contribuie la crearea unui climat favorabil muncii, la întărirea spiritului de cooperare între salariaţi,

---

[1)] *P. Drucker-La pratique de la direction des entreprises, Les Editions d'Organisation, 1977.*

informaţia reprezentând un factor de armonie şi, în acelaşi timp, o condiţie şi o premisă a descentralizării reale şi a asumării responsabilităţilor;

c) instituirea unui sistem corespunzător de promovare şi stimulare materială, bazat pe un ansamblu de criterii obiective, care să asigure afirmarea efectivă a valorilor autentice, a competenţei profesionale şi a meritelor dovedite în procesul muncii, să stimuleze competiţia între indivizi, performanţa şi calitatea. Concomitent, este necesar să se asigure o preocupare continuă pentru perfecţionarea pregătirii profesionale care să permită fiecărui salariat să dobândească noile cunoştinţe necesare şi să-şi cultive calităţile de bază;

d) concentrarea eforturilor tuturor factorilor competenţi în vederea asigurării condiţiilor tehnico-economice necesare desfăşurării activităţii economice, precum şi a confortului muncii;

e) îmbunătăţirea cadrului de organizare şi funcţionare a relaţiilor de parteneriat prin:

- asigurarea unui nivel corespunzător de pregătire partenerilor sociali, în măsură să le ofere condiţii similare de înţelegere a multiplelor probleme care constituie fondul dialogului social, în care sens considerăm că ar fi utilă conceperea unor programe sau cursuri – în întreprindere sau în afara acesteia – de pregătire în domeniul managerial şi al tehnicilor de negociere şi dialog;
- depasionarea relaţiilor prin însuşirea de către parteneri a tehnicilor şi procedurilor de negocieri concomitent cu definirea clară a responsabilităţilor şi competenţelor fiecărui partener, cu conştientizarea nu numai a drepturilor, dar şi a răspunderilor ce le revin;
- asigurarea unui acces egal tuturor partenerilor la informaţiile semnificative şi strict necesare pentru dialogul social (bilanţuri, planuri de perspectivă, diferite analize etc.) şi practicarea unei transparenţe totale de către toţi partenerii;
- realizarea unei medieri preventive a conflictelor din întreprindere prin analiza revendicărilor sau plângerilor repetate dintre două negocieri ale contractelor colective de muncă, ceea ce este de natură să apropie consiliile de administraţie de salariaţi şi, mai ales, de sindicate;
- asigurarea prin noi forme organizatorice a unui contact permanent între partenerii de dialog social care să dea continuitate relaţiilor respective, să omogenizeze procedurile, dezbaterile şi centrarea pe probleme esenţiale.

În acest cadru, opinăm pentru crearea, pe principiul parităţii şi, în parte, al eligibilităţii prin vot secret, a unor structuri speciale de dialog şi negociere de genul: comitete de întreprindere, delegaţii sindicale sau ale salariaţilor – aşa cum există în alte ţări cu economie de piaţă – în cadrul cărora să se asigure participarea şi concertarea diferitelor forţe în vederea redresării şi revitalizării activităţii din punct de vedere economic şi social.

f) crearea cadrului de afirmare a structurilor şi conducerii de tip participativ, menite să genereze motivaţia şi climatul social necesar identificării depline a salariaţilor cu scopurile şi obiectivele întreprinderii, conducerea autocratică fiind total inadecvată şi opusă concepţiei democratice despre rolul omului în întreprindere. Avem în vedere: cercuri de calitate şi de productivitate, participarea la acţiuni şi dividende etc.

Anexa nr.1 – Lista unităţilor economice de la care s-au primit date şi informaţii

Nr. crt.	Denumirea unităţii economice	Localitatea
1	"Pipera" SA	Bucureşti
2	"Mioriţa" SA	Bucureşti
3	"Hidroconstrucţia" SA	Bucureşti
4	"Flaro" SA	Bucureşti
5	"SICOMED" SA	Bucureşti
6	"IME" SA	Bucureşti
7	"Pionierul" SA	Bucureşti
8	"Flora " SA	Bucureşti
9	"STIROM"SA	Bucureşti
10	"Select" SA	Bucureşti
11	"Condor" SA	Bucureşti
12	"Electronica" SA	Bucureşti
13	"Postăvăria" SA	Bucureşti
14	"Electroaparataj" SA	Bucureşti
15	"Dâmboviţa" SA	Bucureşti
16	Morărit şi panificaţie "Mecanică Fină" SA	Bucureşti
17	ICSITMFS	Bucureşti
18	"METAV" SA	Bucureşti
19	"UZITEX" SA	Bucureşti
20	"RENEL"	Bucureşti
21	"Unirea" SA	Cluj-Napoca

Anexa nr. 2 - Raportul dintre salariul mediu aferent celorlalte categorii de personal şi cel al muncitorilor în perioada 1989-1991

Nr. crt.	Societăţi comerciale	1989	1990	1991
1	Pipera		0,35	1,71
2	RENEL	1,27	1,19	1,19
3	Mioriţa	1,19	1,24	1,30
4	Hidroconstrucţia	1,23	1,07	1,10
5	Flaro	1,27	1,15	1,31
6	Dâmboviţa	1,22	1,19	1,36
7	SICOMED	1,26	1,23	1,17
8	IMEB SA	1,27	1,23	1,25
9	IMGB	1,38	1,00	1,19
10	Pionierul	1,28	1,31	1,25
11	Flora	1,28	1,81	1,57
12	Select	1,08	0,93	1,02
13	Unirea Cluj-Napoca	1,01	1,08	1,09
14	Mecanică Fină	1,04	1,00	1,00
15	UZITEX	0,97	0,94	1,26

Anexa nr.3 - Principalele criterii avute în vedere în selectarea, încadrarea şi promovarea personalului în unele întreprinderi[1)]

	Rang (ordine de importanţă)					Scor	Total	Medie
	1	2	3	4	5			
1. Competenţă profesională	15	1	1			17	20	1,17
2. Nivelul pregătirii profesionale	9	2				11	13	1,18
3. Experienţă	1	4	1		1	11	17	2,42
4. Seriozitate, probitate morală		1	3	2		6	19	3,16
5. Testare prin metoda interviu-lui şi a probelor practice scrise	1	1				2	3	1,50
6. Aprecierea conducerii (caracterizare făcută de şefii direcţi)		2				2	4	2,00
7. Receptivitate la nou		1				1	2	2,00
8. Calitatea muncii		1				1	2	2,00
9. Cunoaşterea unei limbi străine		1				1	2	2,00
10. Implicare şi mobilitate în luarea deciziilor			1			1	3	3,00
11. Autoritate			1			1	3	3,00
12. Criterii sociale obligatorii pentru anumite posturi			1			1	3	3,00
13. Sănătate				1		1	4	4,00

[1)] *Clasificarea s-a făcut în funcţie de frecvenţa citării şi ordinea de prioritate acordată de cei 26 de subiecţi, cadre de conducere din 22 de întreprinderi.*

Anexa nr.4 - Clasificarea principalelor motive de insatisfacţie în raport cu sistemul actual de promovare – total eşantion

	Rang (ordine de importanţă)		Scor	Total	Medie
	1	2			
1. Lipsa unor criterii obiective de promovare (competenţă, nivel de pregătire profesională, rezultatele obţinute în muncă etc.), a unui sistem de promovare a valorilor autentice	51	1	52	53	1,01
2. Lipsa de perspectivă oferită de sistemul actual de promovare	8	1	52	53	1,01
3. Practici comparabile cu cele din perioadele anterioare	4		4	4	1,20
4. Impunerea de salarii de către conducere şi sindicat	3		3	3	1,00
5. Neclaritatea, rigiditatea sistemului de promovare	2		2	2	1,00
6. Lipsa de preocupare a conducerii pentru perfecţionarea pregătirii profesionale	1		1	1	1,00
7. Neacordarea de sporuri pentru condiţii deosebite	1		1	1	1,00
8. Promovarea de către alte persoane şi nu de către şeful direct	1	1	2	3	1,50

Notă: 1) Clasificarea s-a făcut în funcţie de frecvenţa şi ordinea de prioritate atribuită de subiecţi.
2) Din totalul de 127 de subiecţi nesatisfăcuţi sau parţial satisfăcuţi, în raport cu sistemul de promovare 56, nu şi-au exprimat motivele de insatisfacţie.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 38/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

COSTUL SOCIAL AL LOCUIRII (HABITATULUI) ÎN PERIODA DE TRANZIŢIE _____ 435

1. Criza de locuinţe în contextul politicii locative actuale 435
2. Formarea relaţiilor de piaţă şi politica socială în domeniul locuirii 442
3. Costul social al reformei în domeniul locuirii (habitatului) 450
   3.1. Concept şi posibilităţi de evaluare 450
   3.2. "Costul social" al asigurării cu locuinţe a populaţiei în perioada de tranziţie 452
   3.3. Aspecte ale politicii chiriilor în condiţiile trecerii la economia de piaţă 464
   3.4. Costul social al asigurării gradului de confort al locuirii (subvenţiile de preţ pentru combustibil şi energie) 467
   3.5.Costul social al ameliorării infrastructurii aşezărilor umane 472

COSTUL SOCIAL AL LOCUIRII (HABITATULUI) ÎN PERIODA DE TRANZIŢIE

Vergiliu IORDACHE

1. Criza de locuinţe în contextul politicii locative actuale

Locuinţa, datorită multiplelor funcţii pe care le are[1], este implicată direct în satisfacerea nevoilor fundamentale (organice) şi spirituale ale individului şi familiei sale. Numai o locuinţă corespunzătoare, sub raportul normelor de igienă şi a caracteristicilor tehnice (apă caldă şi rece, lumină, căldură etc.), poate să creeze acea ambianţă care măreşte senzaţia de confort şi capacitatea de muncă a omului şi să aibă un rol esenţial în realizarea funcţiilor familiei în societate: biologică, de consum, economică şi de socializare a tineretului.

De fapt, efectele modului de locuire au un spectru foarte larg, vizând atât condiţiile existenţei individului şi a familiei sale şi conştiinţa individului, cât şi viaţa socială şi economia naţională[2].

---

[1] *Funcţia de locuire la nivelul familiei (grupului) are în structura sa următoarele sub funcţii: anabolice (satisfacerea cerinţelor individuale ale fiecărui membru al familiei; relaţiile conjugale, de familie; îngrijirea bolnavilor şi bătrânilor; creşterea şi educarea copiilor, reunirea, coeziunea de grup, relaţiile afective), simbolice(integrarea funcţiilor simbolice individuale; de integrare socio-familială; realizarea spaţiului unic personalizat şi irepetabil al grupului; caracterizarea ideii de "cămin" ca adăpost ideal al familiei) şi cotabolice individuale (productive-creative: activităţi gospodăreşti comune; educarea copiilor în familie, adaptarea şi reorganizarea locuinţei). (Peter Derer, Locuirea urbană, Editura Tehnică, Bucureşti, 1985, p. 23).*

[2] *Efectele modului de locuire pe plan sociodemografic, ambiental şi economic sunt: 1) efecte asupra condiţiilor de existenţă (separarea familiilor, persoanelor care se află în conlocuire, cu consecinţe favorabile asupra condiţiilor de locuit; reducerea navetismului prin stabilirea în oraş); 2) efecte asupra conştiinţei scăderea numărului conflictelor (personale şi familiale) provenite din locuire; cointeresarea pentru calificarea profesională, pentru problemele productive etc., creşterea conştiinţei sociale în domeniul utilizării şi întreţinerii fondului locativ), 3) efecte asupra vieţii sociale (înmulţirea căsătoriilor şi reducerea divorţurilor; ameliorarea stării sănătăţii (fizice şi psihice); reducerea proceselor civile; îmbunătăţirea educaţiei copiilor;*

În ţările dezvoltate locuirea (habitatul) s-a impus să fie considerată ca o problemă deosebit de complexă, permanent actuală, decisivă pentru calitatea vieţii, obligând conducerile de stat să adopte programe coerente şi a căror realizare s-o sprijine efectiv din punct de vedere financiar şi material. În acest fel, la satisfacerea solicitărilor de locuire, participarea individuală trebuie corelată cu intervenţia publică, fără de care şansele de micşorare a decalajului dintre cererea şi oferta de locuinţe s-ar reduce foarte mult.

Intervenţia statului în problema locuirii a devenit absolut necesară şi datorită cerinţelor urbanistice.

Prima condiţie a constituirii şi evoluţiei ansamblului rezidenţial[1], ca formă superioară de rezolvare a problemei locuirii pentru o colectivitate, o constituie existenţa şi menţinerea echilibrului dintre locuinţe şi dotările "colectivizate", numai în acest fel fenomenul urban putând contribui la ameliorarea condiţiilor de viaţă ale populaţiei. În acelaşi timp, noile ansambluri rezidente trebuie să cunoască un proces de integrare funcţională, proces care devine vital nu numai pentru propria existenţă, ci şi pentru dezvoltarea cartierului sau oraşului. Numai astfel s-ar putea asigura apropierea noilor ansambluri de marile zone industriale sau să se rezolve în bune condiţii transportul, îndeosebi cel individual (la sau de la locul de muncă) sau de repartiţie uniformă a anumitor servicii (comerţ alimentar, alte dotări de folosinţă zilnică).

Ţara noastră se confruntă în prezent cu o gravă criză de locuinţe.

Apărută în primii ani postbelici ca urmare a bombardamentelor oraşelor şi a distrugerilor din timpul războiului, ea s-a accentuat şi mai mult după anul 1950, odată cu declanşarea şi intensificarea procesului de industrializare socialistă forţată, care a generat un puternic exod al populaţiei de la sate spre oraşe, în care se construiau diferite obiective industriale şi social-culturale.

Lipsa de locuinţe, îndeosebi la oraşe, creând mari piedici dezvoltării ţării, a obligat statul socialist să iniţieze, în cadrul politicii sale economico-sociale, o serie de programe de construcţii de locuinţe, pentru a căror realizare a alocat importante fonduri materiale şi financiare (acestea au crescut de la 706 milioane lei în 1950 la 19 452 milioane lei în 1989, deci de aproape treizeci de ori mai mult). În perioada 1951-1989 au fost construite şi date în folosinţă din fondurile statului şi ale populaţiei circa 5,52 milioane locuinţe, din care 3,24 milioane în mediul urban şi 2,28 milioane în mediul rural.

---

reducerea timpului consumat pentru transport (naveta); creşterea nivelului cultural, profesional; sporirea cheltuielilor pentru bunuri de folosinţă îndelungată a acestora); 4) efecte asupra economiei naţionale (reducerea fluctuaţiei forţei de muncă, a întârzierilor şi absenţelor, creşterea posibilităţilor de lucru în schimburi; creşterea producţiei, reducerea unor cheltuieli de transport, sănătate şi justiţie, etc.); micşorarea unor cheltuieli - circulaţie, mobiliare, amenajare -, prin excluderea lucrului la domiciliu). (Peter Derer, Locuirea urbană, Editura Tehnică, Bucureşti, 1985, p. 23

[1] *Ansamblul rezidenţial este zona învecinată locuinţei cu care aceasta întreţine relaţii funcţionale.*

Dezvoltarea mult mai accentuată a fondului locativ urban s-a datorat, în principal, procesului dinamic de urbanizare determinat de industrializarea şi crearea de noi unităţi economico-sociale, îndeosebi în centrele urbane.

Cu tot efortul naţional pentru construirea de locuinţe, în această perioadă, care s-a materializat în realizarea unei corelaţii pozitive între nevoile de locuinţe şi ritmul construcţiilor de locuinţe, problema asigurării condiţiilor de locuit, îndeosebi în mediul urban, nu-şi găsise încă sub vechiul regim o rezolvare globală şi definitivă.

Rezultă clar acest lucru din valorile indicatorilor asigurării populaţiei cu locuinţe în mediul urban, în anul 1992[1 2)]: 825,1 camere/1 000 persoane; 1,21 persoane/cameră şi 11,5 mp suprafaţă locuibilă/persoană, valori inferioare nu numai dacă le comparăm cu nivelurile atinse în ţările dezvoltate, dar mai ales celor recomandate de normele locative internaţionale.

De asemenea, potrivit datelor "Anchetei privind locuinţa şi condiţiile de locuit" efectuată de Comisia Naţională de Statistică la sfârşitul anului 1990, peste 8% din numărul familiilor cercetate din mediul urban locuiau într-o singură cameră. Existând această pondere la totalul familiilor, rezultă că peste o jumătate milion de familii locuiau, la sfârşitul acestui an, într-o singură cameră.

Comparativ cu familiile de ţărani şi pensionari de asigurări sociale de stat, la familiile de salariaţi reveneau, în medie, un număr mai mare de persoane pe o cameră de locuit (1,3 persoane la familiile de salariaţi, faţă de 0,9 persoane la familiile de ţărani şi 0,7 persoane la familiile de pensionari) şi o suprafaţă locuibilă mai mică în medie pe o persoană (11,4 mp la familiile de salariaţi, faţă de 15,1 mp la familiile de ţărani şi 21,8 mp la familiile de pensionari de asigurări sociale de stat).

Fondul locativ nu numai că nu putea satisface, în general, din punct de vedere cantitativ nevoile de locuit ale populaţiei urbane, în continuă creştere, dar şi din punct de vedere calitativ (nu o mică parte a acestui fond) nu putea să asigure un nivel acceptabil al confortului fiind impropriu locuirii[2].

Indiscutabil, în ultimele trei decenii s-a înregistrat o ameliorare sensibilă a gradului de confort al locuinţelor deţinute de familiile cercetate, însă insuficientă în raport cu necesităţile, dar mai ales comparativ cu gradul de confort al locuinţelor din unele ţări dezvoltate, unde ne situăm, sub acest aspect, pe unul din ultimele locuri din Europa.

Dacă, în România, la data anchetei, numai 42,2% din totalul familiilor cercetate dispuneau de încălzire prin centrală termică sau termoficare, la

---

[1] *Recensământul populaţiei şi locuinţelor, Rezultate preliminare, 7.01.1992, C.N.S., iunie 1992, pag. 1, 32-33.*

[2] *În categoria fondului locativ pot fi incluse: apartamentele de confort III şi IV (peste 200 000), cu suprafaţa mică a camerelor de locuit, bucătării de 2 m.p., baia fără cadă) şi clădirile vechi (de peste 50 de ani) şi degradate în urma uzurii fizice şi morale.*

58,9% din familii alimentarea cu apă a locuinţei se făcea din reţeaua de distribuţie publică, 51,9% din locuinţe erau dotate cu instalaţii de canalizare, 51,7% din familii dispuneau de baie, iar 59,6% din familii foloseau la prepararea hranei gaze naturale şi butelii de aragaz, în ţările dezvoltate din Europa însă, ponderea familiilor la aceşti indicatori era cu mult superioară, variind între 75% şi 100%. La aceşti indicatori ţara noastră se află abia la nivelul atins de aceste ţări în anii '70. Datele anchetei sunt, în general, confirmate de ultimul recensământ[1]: 53,7% din numărul locuinţelor dispuneau de instalaţii de alimentare cu apă din reţeaua publică sau sistem propriu, iar 38,7% erau încălzite din termoficare sau centrală termică.

Din păcate, în perioada după decembrie 1989, criza de locuinţe în loc să se atenueze, cum era de aşteptat, s-a adâncit şi mai mult, ca urmare a acţiunii unor factori socio-economici, dintre care se detaşează, ca importanţă, creşterea puternică a cererii de locuinţe (datorită îndeosebi abrogării, imediat după revoluţie, a restricţiilor privitoare la stabilirea în oraşele mari, precum şi creşterii nupţialităţii), restrângerii îngrijorătoare a activităţii în construcţii (în ultimii doi ani a scăzut cu circa 50% numărul apartamentelor date în folosinţă, faţă de anul 1989) şi practicarea speculei, atât cu locuinţele construite din fondurile statului şi cumpărate de titularii contractelor de închiriere (la preţuri avantajoase), cât şi cu locuinţele aflate în curs de construcţie, care apoi le vând la preţuri exorbitante (chiar şi numerele de ordine de înscriere la contractarea locuinţei).

Proporţiile şi profunzimea crizei de locuinţe sunt cel mai bine exprimate de numărul foarte mare de cereri de locuinţe adresate organelor locale în special din municipiile şi oraşele mari unde ea se manifestă mult mai profund şi chiar cu accente mai dramatice (greva foamei din partea unor solicitanţi, aducerea mobilierului în faţa primăriilor etc.). Dacă ar fi să ne referim la capitală, numărul cererilor de locuinţe adresate organelor locale de sector se urcă în prezent la circa 135.000; în celelalte oraşe mari ale ţării numărul cererilor de locuinţe variază între 15.000 şi 35.000.

Cu toate că au existat unele condiţii care au favorizat acţiunea factorilor amintiţi, în urma căreia s-a adâncit criza de locuinţe (blocajul financiar, lipsa surselor de finanţare, scăderea producţiei materialelor de construcţii, reducerea forţei de muncă, etc.), totuşi nu pot fi absolvite de răspundere organele de decizie implicate în activitatea de construcţii de locuinţe (departamentul de profil, primăriile oraşelor, antreprizele - societăţi comericale etc.) pentru că s-a ajuns la această gravă situaţie în ceea ce priveşte asigurarea individului şi familiei sale cu locuinţă.

Însă, cel mai grav lucru îl putem considera că după revoluţie, nu a fost formulată, în cadrul general al politicii sociale a guvernului, o strategie coerentă

---

[1] *Recensământul populaţiei şi locuinţelor, Rezultate preliminare, 7.01.1992, Comisia Naţională de Statistică, Bucureşti 1992, p. 32-33.*

a rezolvării problemei locuinţelor, strategie în care să fie precizate clar obiectivele şi mijloacele de realizare a politicii în acest domeniu, precum şi orizontul de timp în care să fie realizate aceste obiective.

Deşi nu a existat o strategie coerentă în construcţia de locuinţe, totuşi guvernul a avut unele preocupări, care însă au vizat numai unele aspecte ale asigurării familiilor cu locuinţe: a sprijinit familiile care deţineau cu chirie casele construite din fondurile statului, creând cadrul juridic (Decretul-Lege nr. 61/1990) şi oferind o serie de facilităţi familiilor pentru a le putea cumpăra şi a deveni proprietari (preţuri avantajoase, împrumuturi cu dobândă mică, scutirea de impozite asupra locuinţei pe termen de zece ani etc.); a acţionat, este adevărat, cu mare întârziere, pentru reluarea activităţii construcţiei de locuinţe (Hotărârea nr. 441 din 27 mai 1991) prin care se permite agenţilor economici să preia prin contracte de asociere clădirile de locuit neterminate pentru care nu există asigurată încă finanţarea; a creat cadrul juridic (Legea nr. 50/1991) prin care este stimulată construirea de locuinţe şi case de vacanţă, acordându-se înlesniri şi avantaje celor care doresc să-şi construiască astfel de imobile; concesionarea de terenuri aparţinând primăriilor; acordarea cu prioritate de credite şi subvenţii de la bugetul statului, scutire de impozite pe clădiri şi subvenţii de la bugetul statului, scutire de impozite pe clădiri etc.

În Legea nr. 50/1991 un accent deosebit se pune pe acordarea unui sprijin financiar în realizarea de locuinţe de către tinerii căsătoriţi, învalizii de gr. I şi II, handicapaţii şi familiile celor decedaţi ca urmare a evenimentelor revoluţionare din decembrie 1989, precum şi de familiile care-şi schimbă domiciliul de la oraşe la sate şi muncesc în agricultură şi silvicultură, persoanele şi familiile care-şi schimbă domiciliul dintr-un sat în altul pentru a lucra pământul cu care au fost împroprietăriţi conform Legii fondului funciar şi personalul calificat din învăţământ şi sănătate care are sau îşi schimbă domiciliul la sate.

Cadrul juridic creat nu facilitează, deocamdată, stoparea tendinţei de adâncire a crizei de locuinţe din mai multe motive, dintre care unul ar fi existenţa unor neconcordanţe legislative. Exemplul tipic îl constituie Hotărârea Guvernamentală nr. 441/1991 conform căreia apartamentele neterminate vor putea fi finisate prin asociere sau vânzarea către populaţie prin finanţarea cu fonduri atrase din sectorul privat. Prevederile acestui act normativ sunt în neconcordanţă cu Legea nr. 35/1991, în care se stipulează că investitorii străini, care au câştigat o licitaţie, nu pot dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor şi a locuinţelor (în această situaţie numai în capitală se află 756 blocuri, cu 3.459 apartamente).

O altă lacună a Hotărârii 441/1991 constă în prevederea ca participanţii la licitaţie să achite un simbolic 10% din valoarea clădirii, fără să existe garanţia că respectivii investitori dispun de bani suficienţi pentru subvenţionarea lucrărilor până la darea în folosinţă a clădirilor. Din această

cauză se amână termenele de dare în folosinţă a blocurilor, încât astăzi, după 8 luni de la câştigarea licitaţiei, nu a fost dat încă nici un bloc în folosinţă.

După opinia unor analişti, existenţa crizei de locuinţe în perioada până la revoluţie şi mai ales accentuarea ei după decembrie 1989 îşi mai găseşte explicaţia în vechea şi actuala politică locativă, în care unul din punctele ei slabe îl constituie modul de administrare defectuoasă a fondului locativ de stat ca şi modul de repartiţie a locuinţelor către populaţie.

În ceea ce priveşte modul de gospodărire a fondului localitiv de stat, reproşul principal care i se aduce politicii locative constă în prevalenţa considerentelor sociale în faţa celor economice. Cu alte cuvinte, statul cheltuieşte mai mult cu locuinţele decât veniturile pe care le obţine sub forma chiriilor încasate de la aceste locuinţe, ceea ce îi creează mari greutăţi în obţinerea fondurilor necesare pentru menţinerea în bune condiţii a fondului locativ (reparaţii curente şi capitale, reconstrucţii, renovări, etc.).

Astfel, dacă ar fi să ne referim la anul 1991, potrivit datelor statistice de care dispunem, au fost încasate drept chirii pentru fondul locativ închiriat populaţiei 5 617,7 milioane lei, pe când cheltuielile ocazionate de menţinerea fondului locativ au fost mult mai mari.

O analiză exactă a veniturilor şi cheltuielilor directe şi indirecte ale gospodăriei locative ne prilejuieşte constatarea că atât în trecut, cât şi în prezent au existat şi există rezerve nevalorificate de autogestiune a fondului locativ. Pot fi identificate mari posibilităţi de economisire atât în stadiul de construire al locuinţelor, cât şi pe durata exploatării curente a acestora, care, la rândul ei, reclamă facturarea unor lucrări de întreţinere, reparare şi înlocuire, precum şi utilizarea unor servicii comunale sau alt gen de servicii.

Conform legislaţiei în vigoare (Legea nr. 5/1973), întreţinerea şi repararea fondului locativ de stat cu destinaţia locuinţă intră atât în obligaţia organizaţiilor de stat care închiriază, cât şi a chiriaşilor care îl locuiesc[1].

O problemă deosebită legată de modul de gospodărire a fondului de locuinţe al statului o constituie raportul dintre veniturile şi cheltuielile directe şi indirecte ale gospodăriei locative şi cheltuielile populaţiei ocazionate de plata locuinţei (chirii, reparaţii) închiriate de la stat.

---

[1] *Organizaţiile de stat sunt obligate la: repararea şi înlocuirea tuturor elementelor de construcţii şi instalaţii din exteriorul clădirii şi al anexelor lor, a elementelor de instalaţii aferente clădirii, ascensor, hidrofor, instalaţii de încălzire centrală şi prepararea apei calde, puncte termice, crematorii -, precum şi efectuarea transformărilor de ardere ca urmare a schimbării combustibilului. La rândul lor, chiriaşii sunt obligaţi la întreţinerea şi repararea elementelor de construcţii şi instalaţii din interiorul locuinţei şi ale părţilor de folosinţă comună ale clădirii şi anexelor acestora. De asemenea sunt obligaţi să participe la repararea şi înlocuirea elementelor de construcţii şi instalaţii determinate ca urmare a folosirii lor necorespunzătoare indiferent dacă acestea sunt în interiorul sau exteriorul clădirii.*

Problema a devenit cu atât mai actuală în condiţiile lipsei acute de fonduri băneşti şi materiale în procesul de tranziţie şi ale accentuării tot mai mari a crizei de locuinţe, îndeosebi în mediul urban, începând cu anul 1990.

Un alt punct nevralgic al politicii locative, atât în trecut cât şi în prezent, îl constituie sistemul de repartiţie a locuinţelor.

Înainte de 22 decembrie 1989, fondul locativ de stat era administrat de două instituţii distincte, una subordonată fostului partid comunist (în prezent având o situaţie ocultă), iar cealaltă organelor locale ale puterii de stat. Prima instituţie se ocupă cu administrarea fondului locativ care era închiriat nomenclaturii de partid şi de stat, iar cealaltă pentru spaţii închiriate celorlalte categorii de populaţie.

În trecut, ca de altfel şi astăzi, repartizarea locuinţelor se făcea conform Legii nr.5/1973, criteriul principal de repartiţie constituindu-l locul deţinut de solicitant în procesul de producţie. Cu alte cuvinte, la baza acordării locuinţelor din fondul locativ administrat de primării era situat nu principiul competenţei ci cel al “importanţei sociale a muncii”, principiu care avea prioritate în ideologia oficială.

Astfel, muncitorii calificaţi, în primul rând cei din marile unităţi industriale, primeau locuinţe înaintea specialiştilor (indiferent de condiţiile în care locuiau), iar salariaţilor transferaţi în interesul serviciului din alte localităţi încadraţi pe bază de concurs, li se acorda prioritate.

Vechiul (şi actualul) sistem de repartizare a locuinţelor mai păcătuieşte şi prin aceea că salariaţilor din întreprinderile de stat li se atribuiau locuinţele prin întreprindere, pe baza propunerilor colectivelor de muncă în care îşi desfăşurau activitatea. In felul acesta, salariaţii unor categorii de unităţi (activişti P.C.R. şi U.T.C., care nu puteau beneficia de fondul locativ al Gospodăriei de partid, cadre ale armatei şi ale Ministerului de Interne, salariaţi ai unor mari întreprinderi economice) erau favorizaţi, deoarece li se repartizau cote superioare de locuinţe.

Cu toate că stabilirea ordinii de prioritate în repartiţia locuinţelor cădea exclusiv în sarcina unor comisii subordonate fostelor comitete sau comisiilor oamenilor muncii ori celorlalte organe de conducere colective, totuşi nu au putut fi evitate apariţia unor fenomene negative care au afectat aplicarea unor principii corecte în repartiţia locuinţelor, care, erau privilegiile şefilor în ordonarea (sau chiar ocolirea) listei de locuinţe: posibilitatea de a obţine locuinţe prin relaţii sau mită, lipsa posibilităţii de a alege locuinţa (iei ce ţi se dă); atitudinea nediferenţiată faţă de lucrătorii buni şi răi, etc., inegalitatea şanselor între salariaţii diferitelor întreprinderi, etc.

Un alt aspect negativ al sistemului de repartizare a fondului locativ de stat îl reprezintă modul de stabilire a chiriei, care nu ia în considerare calitatea locuinţei închiriate, ceea ce conduce nu rareori la o utilizare neraţională a acesteia. De pildă, diferenţa lunară de chirie între două plăţi efectuate de o familie de 2 persoane şi una de 4 persoane (sau mai mult) care ocupă un

apartament de 3 camere (suprafaţă locuibilă de 36 m.p.) este aproape derizorie.

De remarcat că nivelul chiriilor stabilite încă de Legea nr. 10/1968 care prevede o diferenţiere a tarifelor de închiriere în funcţie de nivelul veniturilor chiriaşilor (pînă la 800 lei, 801- 1100 lei, 1101-1300 lei, 1301-1600 lei şi peste 1600 lei) a rămas practic neschimbat; el s-a majorat doar în funcţie de creşterea salariilor chiriaşilor. În acelaşi timp, preţul unui apartament a crescut aşa de mult încât echivalează cu chiria plătită în peste 300 de ani.

2. Formarea relaţiilor de piaţă şi politica socială în domeniul locuirii

Până în anul 1968, la baza politicii locative a statului socialist erau aşezate anumite principii adoptate în condiţiile unui nivel de viaţă scăzut, ale unei crize acute de locuinţe şi deci ale imposibilităţii, din punct de vedere economic, ca populaţia să-şi rezolve singură această problemă vitală cu mijloace proprii. În concordanţă cu aceste principii, fondul locativ de stat (naţionalizat sau nou construit) era considerat unul din principalele bunuri sociale care erau oferite oamenilor muncii în mod gratuit sau în condiţii avantajoase, considerându-se că li se creează acestora, “la pornire”, o egalitate a şanselor în dotarea cu locuinţe sau în utilizarea acestora. Principiul facilităţii şi al egalităţii ofertei de locuinţe era prezentat de propaganda oficială ca “unul din avantajele sau una din cuceririle socialismului”, ca o dovadă a superiorităţii acestuia faţă de capitalism.

Însă, acest principiu de bază în acordarea locuinţelor din fondul de stat şi cooperatist, dovedindu-se peste posibilităţile practice ale sistemului, a trebuit să fie abandonat după două decenii de la promulgarea şi aplicarea lui în politica locativă. În locul lui au fost adoptate, prin Legea nr. 9/1968, noi principii directoare şi măsuri concrete în vederea perfecţionării sistemului de finanţare a construcţiei de locuinţe şi sprijinirii mai intense a populaţiei pentru construirea de locuinţe proprietate personală.

De fapt, în cele două decenii de aplicare a principiului echităţii sociale în modul de dotare cu locuinţe, din cauza dificultăţilor grave ale politicii locative, populaţia a perceput şi interpretat această politică nu ca o echitate socială ci mai degrabă ca o manifestare a inechităţii sociale. Astfel, echitatea socială în politica locativă s-a transformat în contrariul ei.

Prin adoptarea de către Marea Adunare Naţională, la 9 mai 1968, a Legii nr. 9 pentru dezvoltarea construcţiei de locuinţe, vânzarea de locuinţe din fondul de stat către populaţie şi construirea de case proprietate personală de odihnă sau turism a avut loc o glisare de la principiul echităţii în politica locativă, în sensul că, în viitor, se va deplasa centrul de greutate de pe

repartizarea gratuită a locuinţelor spre crearea şi dezvoltarea relaţiilor de piaţă în condiţii de garanţii sociale.

În noile condiţii, utilizatorul locuinţei devine principalul factor activ, el trebuind să colaboreze nemijlocit cu producătorul de locuinţe pe baza cererii sale solvabile.

Experienţa dobândită prin aplicarea Legii nr. 9/1968 în ceea ce priveşte construcţia de locuinţe din fondurile populaţiei, cu sprijinul statului, a făcut posibilă şi necesară îmbunătăţirea legislaţiei locative în perioada care a urmat până la Revoluţie[1].

Legea nr. 4/1973 conferea cetăţenilor, indiferent de venitul lor lunar, dreptul să-şi construiască sau să-şi cumpere, din venituri proprii sau cu credite acordate de stat, o locuinţă proprietate personală, bineînţeles, cu respectarea normelor de sistematizare, arhitectură şi a regimului de înălţime, potrivit schiţelor de sistematizare. În Lege erau prevăzute formele şi condiţiile în care cetăţenii puteau să-şi construiască sau să-şi cumpere o locuinţă proprietate personală pentru ei şi familiile lor, cu mijloace proprii sau cu mijloace proprii şi credite de stat[2], în localităţile în care domiciliază sau în care au dreptul să-şi stabilească domiciliul, în condiţiile permise de lege.

În cazul în care locuinţa era dobândită pe calea contractului de vânzare-cumpărare din fondul locativ de stat, populaţia putea beneficia de acordarea de credite pe termen lung, de atribuirea de terenuri în folosinţă pe durata existenţei construcţiei şi scutirea de impozitul pe clădire pe timp de 10 ani de la data dobândirii ei.

În afara locuinţei, legea mai permitea cetăţenilor, indiferent de localitatea în care domiciliau, să-şi construiască, cu mijloace proprii, o singură casă de odihnă proprietate personală, de dimensiuni restrânse, strict corespunzătoare necesităţilor familiilor lor, în localităţile balneoclimaterice sau în alte localităţi.

Dacă se poate spune că prevederile legii privind construirea de locuinţe proprietate personală prin acordarea de credite pe termen lung, atribuirea de terenuri în folosinţă pentru construirea, asigurarea de materiale, precum şi prin proiectare şi cercetare în general erau respectate, prevederile privind

---

[1] *Au fost adoptate Legea nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcţiei de locuinţe şi vânzarea de locuinţe din fondul de stat către populaţie, Legea nr. 5/1973 privind administrarea fondului locativ şi reglementarea raporturilor dintre proprietari şi chiriaşi, precum şi Hotărârile Consiliului de Miniştri pentru stabilirea măsurilor de aplicare a acestor legi. La rândul lor, atât legile, cât şi H.C.M. au fost modificate de mai multe ori, prin decrete speciale.*

[2] *Avansul minim şi durata maximă de rambursare a creditelor pe termen lung se stabileau în funcţie de retribuţia tarifară sau pensia lunară. Mărimea avansului reprezenta (în funcţie de mărimea venitului) între 20% şi 30%, iar durata de rambursare a creditelor pe termen lung era între 15 şi 25 ani. Plafonul de credite pe termen lung varia între 49.500 lei şi 105.000 lei. Dobânda pentru creditul pe termen scurt, rambursabil în 5 ani, era de 6%, iar cel pe termen lung de 5% anual.*

construirea cu mijloace proprii a unei case de odihnă, după un timp scurt de aplicare, au fost suspendate definitiv.

Este adevărat că ansamblul de norme pe care-l cuprindea Legea nr. 4/1973 (cu modificările ulterioare) asigura posibilitatea dobândirii dreptului de proprietate personală asupra unei locuinţe.

Dar tot atât de adevărat este faptul că, în Lege, erau prevăzute unele reguli aplicabile tuturor formelor prin care statul sprijinea pe cetăţeni în construirea şi cumpărarea unei locuinţe care limitau obiectul dreptului de proprietate personală la o singură locuinţă şi la o singură casă de odihnă, limitare a acestui drept determinată de destinaţia economică concretă a dreptului de proprietate personală.

În concepţia legiuitorului, limitarea obiectului dreptului de proprietate personală constituia, formal, scopul legii, fundamentat pe principiul eticii şi echităţii socialiste.

În realitate însă prin limitarea conţinutului juridic al dreptului de proprietate personală la o singură locuinţă pentru individ şi familia sa, se urmărea restrângerea, pe cât posibil, a ariei relaţiilor de piaţă în domeniul locativ. De asemenea, prin faptul că, în lege, este consacrat un capitol special condiţiilor şi situaţiilor în care se putea face închirierea şi vânzarea spaţiilor din locuinţele proprietate personală, se urmărea înlăturarea posibilităţii speculării locuinţelor proprietate personală, un fenomen, se ştie, specific relaţiilor de piaţă în domeniul locativ.

De altfel, prevederile art. 6 din Legea nr. 4/1973 interziceau construirea sau cumpărarea de locuinţe de către cetăţeni în scopul revânzării sau închirierii, considerându-se că se crea posibilitatea obţinerii de venituri care nu proveneau din muncă, în scopul îmbogăţirii pe seama societăţii sau ale populaţiei, ceea ce constituia o încălcare gravă a normelor de drept.

Limitarea exercitării dreptului de proprietate personală în deplină concordanţă cu scopul său economic şi social avea, în concepţia legiuitorului, o motivaţie socială; mai precis, dreptul de proprietate personală nu putea servi în scop de speculă adică al obţinerii unor câştiguri realizate fără muncă, prin perceperea unor chirii foarte mari de către unii proprietari de locuinţe de la subchiriaşi, speculă care lovea mai ales familiile tinere.

De fapt, aceste prevederi ale legii constituiau condiţiile de garanţie socială în care se dezvoltau relaţiile de piaţă în sectorul locativ.

Pe de altă parte, dezvoltarea relaţiilor de piaţă era acceptată, chiar în acest cadru limitat, de conducerea oficială, din două motive principale: **primul**: din necesitatea implicării populaţiei în rezolvarea crizei locuinţelor, stimulând-o în construirea sau cumpărarea de locuinţe proprietate personală, o singură dată; **al doilea**: restrângând gratuitatea şi oferind tuturor familiilor dreptul de a cumpăra şi a construi, i se putea insufla locatarului sentimentul de proprietate

asupra locuinţei, ceea ce îl obliga să manifeste o grijă mai mare pentru întreţinerea şi utilizarea fondului locativ.

În felul acesta, piaţa în domeniul locativ se dovedeşte a fi "cel mai flexibil instrument ce deschide posibilitatea de îmbunătăţire a habitatului, concomitent pentru toate grupele de populaţie, stimulând nu numai sporirea construcţiilor, ci şi îmbunătăţirea utilizării fondului deja existent"[1].

Din păcate, acest adevăr a fost înţeles de conducerea oficială abia în anul 1973, odată cu adoptarea Legii nr. 4, şi aplicat doar timp de un deceniu în politica locativă. Însă, în perioada care a urmat, a fost mai mult ignorat, ajungându-se să scadă numărul apartamentelor vândute populaţiei de la 2845 în anul 1983 la 68 în anul 1989.

Situaţia are, în principal, o motivaţie ideologică, fostul regim luând, în această perioadă măsuri tot mai restrictive privind exercitarea dreptului de proprietate personală asupra bunurilor imobile (clădiri, locuri de casă).

După Revoluţia din decembrie 1989, la scurt timp, s-au făcut primii paşi spre liberalizarea pieţei construcţiilor de locuinţe, prin crearea cadrului juridic adecvat pentru vânzarea, în condiţii avantajoase, a locuinţelor din fondurile statului către chiriaşii care le ocupă[2]. Ca urmare, numărul locuinţelor vândute din fondul locativ de stat a crescut într-un ritm foarte rapid. Până la finele lunii august 1991 au fost vândute deja 419 mii de locuinţe şi erau în curs de rezolvare cereri pentru încă 623 mii de locuinţe. Ritmul de vânzare a locuinţelor s-a accelerat şi mai mult în urma noilor facilităţi create prin Hotărârea Guvernului nr. 88/1991 şi nr. 562/1992[3].

---

[1] *Kosareva N., Pocelintev O., Renkin G., Pe drumul către reforma spaţiului locativ, Analiză şi prognoză, Vaprosi Ekonomiki, nr. 8, 1990.*

[2] *Decretul Lege nr. 61/1990, privind vânzarea de locuinţe din fondurile statului către populaţie.*

[3] *Hotărârea Guvernului nr. 88/1991 obligă întreprinderile pentru vânzarea locuinţelor şi oficiile specializate, precum şi Casa de Economii şi Consemnaţiuni ca operaţiile atât de stabilire a preţurilor locuinţelor care se vând chiriaşilor, cât şi cele de întocmire a tuturor formelor, inclusiv încheierea contractului de vânzare - cumpărare să fie finalizate în cel mult 30 de zile de la înregistrarea cererilor de cumpărare şi respectiv 15 zile de la înregistrarea cererilor de credit. Este ştiut că până la apariţia acestei Hotărâri, operaţiunile erau foarte anevoioase, se prelungeau mult timp şi erau mari tensiuni şi nemulţumiri în rândul cumpărătorilor.*
De asemenea, prin Hotărârea Guvernului nr. 562/1991, ponderea avansului care urmează să fie achitat pentru cumpărarea locuinţelor construite din fondurile statului de către chiriaşii care le ocupă să se reducă de la 30% la numai 10% din contravaloarea locuinţei. Rămân neschimbate perioada de 25 de ani pentru achitarea, în rate lunare a restului contravalorii locuinţelor precum şi cuantumul dobânzii de 4% percepută pentru creditele acordate de către C.E.C. în vederea achitării diferenţei dintre preţul de vânzare al locuinţei plătit la încheierea contractului de vânzare-cumpărare al locuinţei.

Accelerarea ritmului de vânzare a locuinţelor a devenit cu atât mai necesară dacă avem în vedere că, în august 1991, fondul locativ de stat supus vânzării era constituit din peste 2 milioane de locuinţe.

Cadrul juridic creat în vederea liberalizării pieţei locuinţelor implicit a fost propice realizării privatizării spaţiului locativ aflat în proprietatea de stat.

Proprietatea imobiliară a statului se numără printre primele sectoare în care s-a trecut la înfăptuirea privatizării cu rezultate notabile, realizându-se deja o experienţă, credem, utilă procesului de privatizarea, în general, în economia românească.

Executivul a urmărit prin extinderea vânzării locuinţelor construite din fondurile statului, pe lângă realizarea privatizării în acest sector, obţinerea unor resurse financiare care să completeze necesarul de fonduri pentru construcţiile de locuinţe mai ales pentru categoriile de populaţie defavorizate (familiile cu venituri mici şi copii mulţi, pensionarii, handicapaţii), în primul rând, pentru finalizarea apartamentelor rămase neterminate (aflate în diferite stadii de construcţie).

Considerând că principala cauză a reculului activităţii construcţiei de locuinţe, după revoluţie, o constituie lipsa fondurilor necesare relansării acestei activităţi, Guvernul a adoptat, la 27 iulie 1991, Hotărârea nr. 441, prin care se permite agenţilor economici să preia prin contracte de asociere clădirile de locuit neterminate pentru care nu există încă asigurată finanţarea.

Din păcate, din cauza caracterului greoi şi birocratic al metodologiei de aplicare a prevederilor acestei Hotărâri, efectele ei în planul revigorării activităţii construcţiilor de locuinţe rămase neterminate sunt încă departe de cele scontate.

La 15 iunie 1992, Guvernul a hotărât completarea Hotărârii nr. 441/1991 cu privire la construcţiile aflate în diferite stadii de execuţie. Prin completările aduse se prevede ca pentru construcţiile ce fac obiectul “contractelor de asociere”, **valorile realizate** să fie actualizate pe baza preţurilor în vigoare la data asocierii. Se conferă consiliilor judeţene şi primăriei municipiului Bucureşti dreptul să aprobe ca sumele reprezentând contravaloarea construcţiilor neterminate (în primul rând clădirile de locuit) pentru care sunt încheiate contracte de asociere să rămână la dispoziţia agenţilor economici care au în administrare aceste construcţii, pentru lărgirea fondului de dezvoltare.

Cadrul juridic propice liberalizării pieţei locuinţelor a fost şi mai mult lărgit în urma adoptării Legii nr. 50/1991 privind autorizarea executării construcţiilor şi unele măsuri pentru realizarea locuinţelor, care, prin ansamblul de reguli ce stabilesc modalitatea de amplasare şi ridicare a construcţiilor în teritoriu, asigură şi apără interesul particular ca şi interesul general.

Legea stimulează construirea de locuinţe şi case de vacanţă, indicator de bază al calităţii vieţii, prin acordarea de înlesniri şi avantaje celor care doresc să-şi construiască astfel de imobile, acordând cu prioritate credite şi

subvenţii de la bugetul statului, scutire de impozite pe clădiri, concesionarea de terenuri aparţinând primăriilor etc. Se acordă cu prioritate sprijin financiar pentru realizarea de locuinţe tinerilor căsătoriţi, invalizilor de gr. I şi II, handicapaţilor şi familiilor celor decedaţi ca urmare a evenimentelor revoluţionare din decembrie 1989, precum şi familiilor care-şi schimbă domiciliul de la oraşe la sate şi muncesc în agricultură şi silvicultură, persoanelor şi familiilor care schimbă domiciliul dintr-un sat în altul pentru a lucra pământul cu care au fost împroprietăriţi conform Legii fondului funciar şi personalul calificat din învăţământ şi sănătate.

În perioada de tranziţie la economia de piaţă, mijloacele care pot fi utilizate pentru înfăptuirea opţiunilor strategice privind asigurarea condiţiilor de locuit, îndeosebi ale populaţiei din mediul urban, nu pot fi decât cele specifice acestui tip de economie şi a cărei bună funcţionare este condiţionată de realizarea unui echilibru între cerere şi ofertă.

Locuinţele, datorită unor particularităţi proprii[1], sunt, în condiţiile economiei de piaţă, o marfă de un fel deosebit.

Asigurarea unor condiţii minime de locuit pentru individ şi familia sa este cerută imperios de însăşi buna funcţionare a sistemului social, iar în caz de neglijare a rezolvării acestei acute probleme ne putem aştepta la apariţia unor tensiuni cu urmări sociale de neprevăzut.

---

[1] *1) Principalele particularităţi sunt:*

a) construirea de locuinţe reclamă mari eforturi financiare şi materiale care sunt cu atât mai greu de realizat în condiţiile crizei economice pe care o parcurge în prezent economia românească. În plus, investiţiile în construcţiile de locuinţe se recuperează într-un termen foarte mare;

b) în condiţiile unei pieţe locale, excedentul şi deficitul unei mărfuri obişnuite se echilibrează prin mecanismul liberului schimb. Nu acelaşi lucru se întâmplă în cazul locuinţelor, unde locuinţele libere dintr-un oraş subpopulat nu pot satisface nevoile de locuit al populaţiei capitalei, de pildă, care este un oraş supraaglomerat;

c) locuinţele sunt o marfă care nu se poate încă importa nici exporta (chiar dacă materialele şi elementele pentru construcţie pot constitui obiecte ale comerţului internaţional);

d) existenţa "lanţului" dintre momentul producerii şi cel al utilizării unei locuinţe este insuficient de mare ca aceasta să poată fi utilizată de mai mulţi locatari succesivi;

e) dacă pentru majoritatea mărfurilor populaţia poate să aibă sau nu acces la ele, în funcţie de posibilităţile financiare, în cazul locuinţelor însă, dacă nu are unde locui, ea se comportă imprevizibil, putând crea în societate o adevărată criză socială. Pentru a evita o astfel de criză, societatea este nevoită să asigure confortul minim de locuire pentru întreaga populaţie.(Mircea Kivu, Problema locuinţelor şi unele sugestii privind rezolvarea ei, în Calitatea vieţii, Anul I, 1990, nr. 1, pag. 84).

Din această cauză nu poate fi acceptată încă echilibrarea cererii cu oferta prin creşterea exorbitantă a preţurilor şi chiriilor, aşa cum, de fapt, se întâmplă în prezent.

Problematica locuirii nu poate fi deci circumscrisă sau supusă legilor producţiei de mărfuri (cel puţin în cazul categoriilor de populaţie defavorizate). Ea trebuie să constituie un capitol special în cadrul strategiilor calităţii vieţii familiei şi a membrilor săi, în care mijloacele pentru realizarea obiectivelor propuse în domeniul spaţiului locativ să fie asigurate atât de populaţie, cât şi de către stat.

Datorită particularităţilor pe care le are locuinţa-marfă, producţia şi repartiţia fondului locativ nu trebuie să fie subordonate în totalitate criteriilor de eficienţă proprii economiei de piaţă pe care vrem s-o edificăm în ţara noastră.

Putem vorbi însă, doar de o eficienţă a utilizării fondului locativ de stat sau particular, unul din factorii ei principali fiind mobilitatea locativă.

În vederea creşterii eficienţei economice a utilizării fondului locativ, trebuie să se renunţe la diferenţierea chiriilor în funcţie de venitul chiriaşului, aşa cum se face în prezent (din cauza nivelului accesibil al chiriilor, fondul locativ de stat, funcţionând ca fond de “locuinţe sociale”), şi să se adopte, ca un criteriu principal de diferenţiere a chiriilor, zona în care este situată locuinţa. În zonele de confort sporit ar urma să fie majorate chiriile cu un spor corespunzător.

O ocupare raţională a spaţiului locativ de stat s-ar putea realiza şi prin instituirea unui sistem de tarifare care să asigure o relaţie directă între calitatea locuinţei şi chiria plătită.

În acelaşi timp, nivelul chiriei plătite trebuie să asigure, pe lângă cheltuielile de întreţinere şi reparaţii capitale, amortizarea investiţiei (apartamentelor) pe perioada unei vieţi. Numai în acest fel investiţia poate fi considerată raţională.

Ori, dacă am raporta chiria plătită la nivelul actual la preţul unui apartament (care a crescut începând cu anul 1990 de peste zece ori) ar rezulta că acesta este echivalent cu chiria plătită în 400 de ani. Deci costul apartamentelor neputându-se amortiza în perioada unei vieţi, investiţia respectivă nu poate fi considerată raţională.

Prin urmare, revizuirea sistemului de tarifare în vigoare se impune cu necesitate, aceasta vizând, în primul rând, înlocuirea sistemului de diferenţiere a chiriilor exclusiv după retribuţia tarifară a chiriaşului cu un sistem care să realizeze o relaţie directă între calitatea locuinţei şi chiria plătită.

Cu totul alta este situaţia locuinţelor proprietate particulară care ar trebui să se închirieze, potrivit legii, după aceleaşi tarife ca şi cele din fondul locativ de stat.

În primul rând, proprietarii particulari ai locuinţelor ignoră, în marea lor majoritate, legislaţia în vigoare privind închirierea spaţiului suplimentar, percepând chiriaşilor chirii exorbitante.

Se practică o speculă deşănţată nu numai cu vânzarea-cumpărarea de locuinţe, ci şi cu închirierea spaţiului locativ suplimentar.

Preîntâmpinarea speculei cu închirierea locuinţelor proprietate particulară şi cele proprietate de stat, care se practică pe o scară tot mai largă în condiţiile deficitului de locuinţe, face cu atât mai necesară legiferarea unor plafoane maxime ale chiriilor.

De efectele noii legislaţii ar putea beneficia, în primul rând, categoriile de populaţie cele mai defavorizate, care nu dispun de o locuinţă corespunzătoare şi care au nevoie de protecţie socială.

Politica locuinţelor trebuie subordonată celei a calităţii vieţii şi să vizeze toate categoriile de populaţie. Numai în contextul unei asemenea politici sociale se poate elabora o strategie de soluţionare democratică a problemei locuinţelor.

În stabilirea acestor probleme maxime este necesar să fie respectate următoarele două criterii:

1) costul chiriei sa fie acceptabil pentru cei lipsiţi de locuinţe, pentru tinerii care-şi formează familia sau pentru cei cărora li se măreşte numărul persoanelor aflate în întreţinere, şi
2) preţul chiriei să fie stimulativ pentru proprietar, altfel el ar deveni un factor descurajator al investirii în construcţia de locuinţe de către particulari.

Familiile cu venituri mici, situate sub nivelul sărăciei, care nu pot suporta costul chiriei (mai ales când fluctuează liber), trebuie protejate, acordându-se subvenţii în acest scop.

Experienţa ţărilor occidentale arată că este mai avantajoasă subvenţionarea acestor familii decât investirea de fonduri pentru construirea de locuinţe.

În cazul acestei categorii de familii este preferabil pentru societate ca ea să subvenţioneze o parte din chirie (chiar şi întregul cuantum), decât să subvenţioneze construirea de locuinţe pentru toţi chiriaşii.

În perioada de tranziţie este de aşteptat să crească tot mai mult ponderea şi rolul construcţiilor individuale de locuinţe, ajungând să constituie nucleul pieţei libere a locuinţelor. Bineînţeles că noii proprietari vor fi în cea mai mare parte din categoriile de populaţie cele mai înstărite. Deja, încă din primul an de după Revoluţie, putem constata o creştere, în totalul locuinţelor date în folosinţă, a ponderii locuinţelor finanţate din fondurile populaţiei, scăzând în mod corespunzător ponderea locuinţelor din fondurile statului, întreprinderilor şi ale organizaţiilor cooperatiste şi obşteşti. Astfel, în anul 1990 ponderea locuinţelor din fondurile populaţiei a crescut la 11,9% faţă de 8,9% cât era în anul precedent.

În perspectivă, fondul locativ de stat se va restrânge tot mai mult prin trecerea lui în proprietatea particulară, unde proprietarul având o posibilitate mai mare de mişcare, există posibilitatea de lărgire a limitelor pieţei.

Dezvoltarea relaţiilor de piaţă în domeniul locativ în ţara noastră nu poate fi concepută decât în condiţiile de garanţii sociale acordate categoriilor de populaţie defavorizate (familiile cu mulţi copii şi venituri mici, handicapaţii, pensionarii, familiile sărace etc.).

În prezent, protecţia socială în sfera locativă a acestor categorii de populaţie a devenit cu atât mai necesară în condiţiile existenţei unei presiuni crescânde a cererii neacoperite de locuinţe exercitată de creşterea populaţiei în municipii şi oraşe, ale reducerii îngrijorătoare a activităţii de construcţii de locuinţe în ultimii ani, dar mai ales ale creşterii exorbitante a preţurilor locuinţelor pe piaţa liberă şi practicării speculei atât cu locuinţele din fondurile statului şi cumpărate de titularii contractelor de închiriere (la preţuri avantajoase), cât şi cu locuinţele aflate în curs de construcţie.

O imagine reală asupra presiunii cererii de locuinţe ne este dată nu numai de cele peste 1/2 milion de cereri de locuinţe adresate organelor-locale din municipii şi marile oraşe ale ţării şi nesoluţionate încă, dar şi de condiţiile de locuit mai mult decât precare a circa 0,3 milioane de familii care locuiesc în blocuri de confort III şi IV (circa 200.000) sau în locuinţe cu un confort foarte scăzut sau chiar lipsite de cel mai elementar confort.

Or, cvasitotalitatea familiilor care ocupă aceste locuinţe face parte din categoriile de populaţie defavorizate.

3. Costul social al reformei în domeniul locuirii (habitatului)

3.1. Concept şi posibilităţi de evaluare

În ansamblul acţiunilor întreprinse de societate (protecţia socială) pentru prevenirea, diminuarea sau înlăturarea consecinţelor unor evenimente considerate “riscuri sociale” în perioada de tranziţie pe care o parcurgem, un loc special îl ocupă acţiunile care vizează locuinţa şi mediul de locuit.

Şi este normal să fie aşa deoarece, aşa cum s-a arătat, locuinţa este ca şi alimentaţia, îmbrăcămintea, sănătatea şi starea mediului înconjurător hotărâtoare în cadrul oricărei strategii de îmbunătăţire a nivelului de trai al populaţiei, al calităţii vieţii în general.

Este ştiut că accentuarea crizei locuinţelor după decembrie 1989 a generat o serie de efecte sociale, cum sunt: creşterea divorţialităţii, degradarea stării sanitare a populaţiei, creşterea infracţiunilor, înrăutăţirea condiţiilor de educare a copiilor etc., care nu au putut să nu afecteze viaţa familiei şi evoluţia

fertilităţii ei în această perioadă. Aceste efecte, la rândul lor, au avut consecinţe negative asupra reproducerii populaţiei şi a forţei de muncă.

Din aceste considerente devine cu atât mai necesară cunoaşterea costului social al reformei în domeniul asigurării cu locuinţe a populaţiei, în special din mediul urban.

Ca şi în cazul celorlalte elemente componente ale calităţii vieţii, costul social al reformei în domeniul locuirii, îndeosebi evaluarea acestui cost, vizează, deopotrivă, atât eforturile pe care le face populaţia şi în mod deosebit familiile sărace şi defavorizate, în vederea dobândirii unei locuinţe şi asigurării confortului ei minim, cât şi cheltuielile pe care le face statul (societatea) în acest domeniu.

Indiscutabil, abordarea problematicii costului social al locuirii în România este pe cât de oportună, pe atât de necesară. Şi aceasta nu numai pentru că reforma în domeniul locuirii are urmări adânci pe plan social, dar mai ales pentru faptul că aceste consecinţe trebuie contracarate pentru a nu deveni noi focare de dezechilibre economice şi sociale, de noi tensiuni în procesul de aplicare a reformei.

Evaluarea cât mai corectă a costului social al locuirii prezintă o importanţă deosebită pentru organele de decizie, cărora le poate oferi informaţii utile privind efectele sociale directe şi indirecte ale unor măsuri, precum şi cu privire la cheltuielile necesare pentru rezolvarea multiplelor probleme pe care le generează adâncirea crizei de locuinţe, îndeosebi la oraşe.

Consecinţele probabile în domeniul social-economic, dar mai ales modul cum ele se repercutează asupra condiţiilor de viaţă şi de muncă ale populaţiei sau influenţează echilibrele macroeconomice nu pot fi cunoscute în toată amploarea lor decât numai dacă conceptul “costul social al locuirii” este corect definit din punct de vedere metodologic (conţinut şi sferă de cuprindere).

O altă problemă, nu mai puţin importantă, este aceea a cunoaşterii proporţiei reale în care contribuabilii, pe de o parte, şi statul (societatea), pe de altă parte, participă sau suportă direct sau indirect plata acestui “cost social”.

De altfel, amplele dezbateri referitoare la implicarea diferiţilor factori în realizarea politicii sociale, îndeosebi la rolul statului în asigurarea populaţiei cu locuinţe, în primul rând a familiilor sărace şi cu copii mulţi, subliniază pregnant importanţa acestei probleme.

Conceptul “costul social al locuirii” are un conţinut şi o sferă de cuprindere mult mai largi decât celelalte elemente (componente) ale calităţii vieţii.

Concret, acest concept include o serie de cheltuieli de protecţie socială antrenate de acoperirea daunelor care rezultă pentru individ sau familia sa, ca urmare a liberalizării preţurilor locuinţelor, a creşterii preţurilor materialelor de construcţie şi a manoperei în construcţii, a majorării chiriilor precum şi a

reducerii activităţii de construcţii de locuinţe după noiembrie 1990, cheltuieli care o parte sunt suportate de către populaţie, iar alta, de fapt cea mai mare, de către stat.

În anul 1992, în condiţiile agravării crizei de locuinţe, îndeosebi în marile oraşe ale ţării, toţi aceşti factori au acţionat în sensul creşterii costului social al habitatului, care, la rândul său, a influenţat negativ în mare măsură standardul de viaţă al categoriilor de populaţie defavorizate care trăiesc sub pragul sărăciei.

Necesitatea cunoaşterii influenţei exercitate de fiecare factor în parte, a contribuţiei lor la creşterea costului social al locuirii în perioada postrevoluţionară ne obligă să procedăm, pe cât posibil, la o analiză mai detaliată a acestei influenţe. Concluziile analizei le considerăm de mare utilitate, în procesul de analiză, în aprecierea rolului negativ pe care-l are creşterea costului social al locuirii în accentuarea degradării standardului de viaţă din ţara noastră în perioada de tranziţie.

3.2. "Costul social" al asigurării cu locuinţe a populaţiei în perioada de tranziţie

Până în decembrie 1989 conducerea politică şi administrativă a ţării, considerând problema locuinţelor ca problemă de stat, s-a preocupat să asigure cadrul de finanţare a proiectării şi execuţiei în masă a construcţiei de locuinţe.

Lipsa de locuinţe, creând mari piedici în calea dezvoltării economice şi sociale a ţării, a obligat statul să iniţieze, în cadrul politicii sale economico-sociale, programe cincinale şi anuale privind construcţiile de locuinţe, pentru a căror realizare a cheltuit importante fonduri materiale şi financiare. Volumul acestor fonduri a crescut în aproape patru decenii, aşa cum am văzut, de aproape 30 de ori.

Dar, după cum se ştie, programele cincinale şi pe termen lung privind construcţia de locuinţe şi dezvoltarea urbanizării, din cauza obiectivelor ambiţioase pe care le conţineau[1], se realizau, în general, la niveluri mai scăzute decât cele stabilite.

Aşa cum s-a arătat, până în anul 1968 la baza politicii locative a statului a fost situat principiul potrivit căruia statul socialist oferea oamenilor muncii, în mod gratuit sau în condiţii avantajoase, locuinţa necesară, considerându-se că li se creează acestora chiar "la pornire" o egalitate a şanselor în dotarea cu

---

[1] *În documentele politice adoptate la congresele şi conferinţele partidului comunist se prevedeau "rezolvarea în linii mari a problemei locuinţelor până în anul 1990", şi "soluţionarea pe deplin a problemei locuinţelor în perioada 1990-2000". Textul trebuie interpretat în sensul că fiecare familie va putea dispune de o locuinţă în folosinţă integrală, eventual fiecare individ va putea beneficia de o cameră proprie.*

locuinţe sau utilizarea acestora. Cu alte cuvinte, statul îşi asumase aproape întreaga responsabilitate materială şi financiară a asigurării cu locuinţe a populaţiei, în continuă creştere, îndeosebi în mediul urban. În această perioadă, unul din principalele motive ale asumării de către stat a responsabilităţii rezolvării crizei de locuinţe îl constituia imposibilitatea, din punct de vedere economic, ca populaţia să-şi rezolve cu mijloace proprii această problemă vitală.

După anul 1968, când aplicarea timp de două decenii a principiului de bază amintit se dovedise peste posibilităţile reale ale statului, acest principiu a trebuit să fie abandonat.

Locul principiului echităţii sociale în modul de dotare cu locuinţe a populaţiei, îndeosebi a celei de la oraşe, a fost luat de o serie de măsuri care au vizat, în principal, perfecţionarea sistemului de finanţare a construcţiei de locuinţe, punându-se un accent mai mare pe sprijinirea populaţiei în construirea de locuinţe personale.

Mai întâi, prin Legea nr. 9/1968, iar mai târziu, după cinci ani de aplicare a acesteia, prin Legea nr. 4/1973 s-a conferit cetăţenilor, indiferent de veniturile lor, dreptul să-şi construiască sau să-şi cumpere, din venituri proprii sau cu credite[1] acordate de stat, o proprietate personală.

Din păcate, prevederile acestor două legi au fost aplicate doar numai circa 15 ani; mai precis, până în anul 1983, când, din motive ideologice, conducerea de stat de atunci a luat măsuri tot mai restrictive privind construcţia de locuinţe şi vânzarea de locuinţe din fondul locativ de stat către populaţie. Ca urmare a acestor măsuri asistăm la o scădere a numărului de apartamente vândute populaţiei de la 2845 în anul 1983 la 68 în anul 1989.

Şi în ceea ce priveşte construcţia de locuinţe noi, efortul financiar cel mai mare a revenit statului. În perioada 1981-1989, de pildă, din cele 1086,4 mii apartamente şi locuinţe date în folosinţă 87,2% au fost construite din fondurile statului, întreprinderilor şi organizaţiilor cooperatiste şi obşteşti şi numai 12,8% din fondurile populaţiei. Chiar dacă statistica investiţiilor include în numărul de apartamente construite din fondurile statului şi locuinţele construite din fondurile acestuia şi vândute populaţiei, un lucru este foarte clar însă, şi anume că statul a suportat cea mai mare parte a costului social al locuirii în perioada prerevoluţionară.

La 1 ianuarie 1990, fondul locativ aflat în proprietatea statului şi cea cooperatistă era constituit din peste 2,6 milioane apartamente, din care 2,5

---

[1] *Avansul minim şi durata maximă de rambursare a creditelor pe termen lung se stabileau în funcţie de retribuţia tarifară sau pensia lunară. Mărimea avansului reprezenta (în funcţie de mărimea venitului) între 20% şi 30%, iar durata de rambursare a creditelor pe termen lung era între 15 şi 25 de ani.˘Plafonul de credite varia între 49.500 lei şi 105.000 lei. Dobânda pentru creditul pe termen scurt, rambursabil în 5 ani, era de 6%, iar pentru creditul pe termen lung de 5% anual.*

milioane situate în municipii şi oraşe şi 167,6 mii în comune. Raportat la fondul de locuinţe al întregii ţări, fondul de stat reprezenta 32%, ceea ce putea fi considerat un sector potenţial important în vederea privatizării, odată cu trecerea la economia de piaţă.

După decembrie 1989, criza de locuinţe a devenit, din păcate, şi mai acută în urma acţiunii unor factori socio-economici, cum sunt: creşterea puternică a cererii de locuinţe; restrângerea activităţii de construcţii de locuinţe; practicarea speculei atât cu locuinţele construite din fondurile statului şi cumpărate de titularii contractelor de închiriere la preţuri avantajoase, cât şi cu locuinţele aflate în diferite stadii de execuţie; existenţa unui număr mare de locuinţe cu confort redus (circa 15% din numărul de locuinţe din mediul urban).

De adevăratele proporţii şi profunzimea acestei crize ne putem da seama mai bine din numărul mare de cereri de locuinţe adresate organelor locale din municipii şi marile oraşe: peste 500 de mii la sfârşitul semestrului I 1992.

Indiscutabil, pentru că s-a ajuns la această gravă situaţie în ceea ce priveşte asigurarea familiilor şi a membrilor lor cu locuinţe nu pot fi absolvite de răspundere organele de decizie implicate în activitatea de construcţii de locuinţe: departamentul de profil, primăriile oraşelor, antreprizele de construcţii - societăţi comerciale etc.

De fapt, după revoluţie, nu a fost formulată, în cadrul general al politicii sociale a guvernului, o strategie coerentă a rezolvării problemei locuinţelor, strategie în care să fie precizate clar obiectivele şi mijloacele de realizare a politicii în acest domeniu, precum şi orizontul de timp în care să fie atinse aceste obiective.

În pofida lipsei unei strategii coerente în construcţia de locuinţe executivul a avansat totuşi, la puţin timp după revoluţie, iniţiativa luării unor măsuri care au vizat, în primul rând, sprijinirea familiilor care deţineau cu chirie casele construite din fondurile statului (şi aflate, bineînţeles, în proprietatea lui), creând cadrul juridic (Decretul - Lege nr. 61/1990) şi oferind familiilor respective o serie de facilităţi să-şi cumpere locuinţele şi să devină proprietari (preţuri avantajoase, credite cu dobândă mică - 4% anual - şi scutirea de impozite pe termen de 10 ani).

În anul 1991, cadrul juridic creat (prin Decretul - Lege nr. 61/1990) a fost îmbunătăţit în urma apariţiei, în cursul lunii august, a H.G. nr. 562/1991 şi H.G. nr. 88/1991 prin care se stabilesc noi măsuri care vin în sprijinul cetăţenilor care ocupă locuinţe în calitate de chiriaşi şi care doresc să le cumpere: reducerea ponderii avansului care urmează să fie achitat pentru cumpărarea locuinţelor de la 30% la minimum 10% din contravaloarea locuinţelor; obligarea întreprinderilor pentru vânzarea locuinţelor şi oficiilor specializate, precum şi C.E.C. ca operaţiile atât de stabilire a preţurilor locuinţelor care se vând chiriaşilor, cât şi cele de întocmire a tuturor formelor să fie finalizate în cel mult 30 de zile de la înregistrarea cererilor de cumpărare, respectiv 15 zile de la înregistrarea cererilor de credit.

Decretul - Lege nr. 61/1990 şi celelalte acte normative adoptate au stimulat realizarea privatizării spaţiului locativ aflat în proprietatea de stat.

Vânzarea locuinţelor din fondul locativ construit din fondurile statului către chiriaşii care le ocupau la 30.09.1991 şi la 30.09.1992 s-a desfăşurat într-un ritm foarte rapid.

Stadiul acestor vânzări este următorul:

	la 30.09.1991	**1992 - mii**
- locuinţe	2.067	2.067
- locuinţe vândute	544	1.428
- număr de cereri pentru cumpărare în curs de soluţionare	759	432

Concomitent cu politica de vânzare a acestor locuinţe către chiriaşii care le foloseau, guvernul s-a preocupat de realizarea unei protecţii sociale deosebite a acestora prin vânzarea locuinţelor respective la preţurile la care au fost realizate la vremea respectivă (cu luarea în calcul şi a uzurii).

În pofida preţurilor scăzute ale apartamentelor vândute (valoarea medie a unui apartament vândut între 1.I.1990-31.XII.1991 fiind de 114.400 lei), valoarea celor peste 1 milion de apartamente construite din fondurile statului şi pentru care au fost încheiate contracte de vânzare cu foştii chiriaşi în perioada 1.I.1990-30.VI.1992, se ridica la 1 iulie 1992 la 123.527,8 milioane lei.

Este adevărat că această sumă nu a fost încasată odată cu încheierea contractelor de vânzare-cumpărare, o mare parte a acesteia urmând să fie încasată eşalonat, la termenele prevăzute în contractele respective. Dar chiar şi în aceste condiţii sumele încasate drept avans sau din ratele scadente pot constitui resurse financiare importante pentru revigorarea construcţiei de locuinţe în ţara noastră.

Proprietatea imobiliară a statului figurează printre primele sectoare în care s-a trecut la înfăptuirea privatizării, şi încă cu rezultate notabile în ţara noastră.

De fapt, privatizarea fondului locativ nu este un proces economic nou, el a fost doar restaurat, după Revoluţie, prin Decretul-Lege nr. 61/1990.

Indiscutabil, vânzarea în condiţii avantajoase, a locuinţelor construite din fondurile statului către chiriaşii care le ocupă a constituit unul din mijloacele utilizate, în cadrul politicii locative a guvernului, la atenuarea crizei de locuinţe, care aşa cum se ştie, s-a reacutizat după Revoluţie.

Însă, punctul slab al politicii locative actuale l-a constituit lipsa de hotărâre şi întârzierea cu care au acţionat factorii de decizie în stoparea reducerii îngrijorătoare a activităţii de construcţii de locuinţe, tendinţă manifestată imediat după Revoluţie.

A trebuit să treacă circa un an şi jumătate ca guvernul să adopte o hotărâre specială (H.G. nr. 441 din 27 iulie 1991 care să permită agenţilor economici să preia prin contracte de asociere clădirile de locuit rămase neterminate (la sfârşitul anului 1989) pentru care nu exista asigurată finanţarea în momentul respectiv şi a căror construcţie încetase, principala cauză constituind-o lipsa fondurilor necesare.

Aplicarea prevederilor acestei hotărâri a întârziat foarte mult timp atât în capitală, cât şi în celelalte oraşe ale ţării, ceea ce nu a putut să nu se repercuteze negativ în revigorarea activităţii de construcţii de locuinţe în perioada care a urmat.

După circa un an de aplicare a H.G. nr. 441/1991 s-a simţit nevoia unor completări care vizau în mod direct actualizarea valorilor construcţiilor (lucrărilor) pe baza preţurilor în vigoare la data asocierii agenţilor economici. Totodată, prin noile completări li se conferă Primăriei municipiului Bucureşti şi consiliilor judeţene dreptul de a putea aproba ca suma reprezentând contravaloarea construcţiilor (locuinţelor) neterminate pentru care sunt încheiate contracte de asociere, să rămână la dispoziţia agenţilor economici care au în administraţie aceste construcţii pentru creşterea fondului de dezvoltare.

Sumele astfel obţinute vor putea fi utilizate pentru finalizarea construcţiilor de locuinţe aflate într-un stadiu avansat de execuţie şi care nu fac obiectul contractului de asociere[1].

Procurarea resurselor financiare şi materiale necesare terminării locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie a devenit tot mai presantă datorită nu numai consecinţelor de ordin economico- financiar (se pierd importante fonduri investite în urma degradării a ceea ce s-a executat) şi social (nevoia de locuinţe îndeosebi pentru familiile defavorizate), ci şi numărului foarte mare de apartamente neterminate.

După unele date oficiale[2], la 15 iulie 1992 se aflau în diferite stadii de execuţie 56.244 de apartamente, după cum urmează:

- 9.337 apartamente, la fundaţie sau cu cota zero terminată;
- 19.349 apartamente, cu structura în execuţie;
- 27.558 apartamente, cu structura închisă, în finisaj;

din care:

- 14.914 apartamente, în faza de început;
- 12.644 apartamente, în stadiu avansat.

---

[1] *Hotărârea Guvernului nr. 383/1992 pentru completarea unor prevederi din Hotărârea Guvernului nr. 441/1991, în Monitorul Oficial al României, Partea I-a nr. 179, 29 iulie, 1972.*

[2] *Raport privind realizarea şi darea în folosinţă a locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie la data de 15 iulie 1992, de implicare a statului în asigurarea finanţării acestor locuinţe, Ministerul Economiei Naţionale, august 1992.*

Numărul relativ mare de apartamente aflate în primele două stadii de execuţie (28.686 apartamente, adică 51% din total) denotă că unele autorităţi publice locale, în anii 1990 şi 1991 şi prima jumătate a anului 1992, s-au preocupat mai puţin de terminarea şi darea în folosinţă a locuinţelor aflate în stadii superioare de execuţie, motivaţia lor principală constituind-o lipsa fondurilor financiare şi materiale necesare.

În rândul judeţelor în care s-a înregistrat o pondere importantă a apartamentelor la fundaţie sau cu cota zero terminate, în totalul locuinţelor în execuţie, se situează Călăraşi (52,1%), Dîmboviţa (44,5%), Vaslui (40,3%), şi Teleorman (33,6%). În schimb, în judeţele Constanţa, Mureş, Iaşi şi Vâlcea ponderea apartamentelor aflate în stadiul de finisaj avansat reprezintă între 47,9% şi 62% din totalul locuinţelor în execuţie, fiind urmate, ca ordin de mărime, de judeţele Neamţ, Braşov, Bistriţa Năsăud şi Arad în care ponderea apartamentelor aflate în acest stadiu de execuţie este între 35,8% şi 40,6% din total.

Specialiştii din cadrul organelor locale apreciază că pentru terminarea locuinţelor în diferite stadii de execuţie existente în judeţe sunt necesare fonduri în valoare de 100,9 miliarde lei - preţul la data estimării -, din care:

- 31,7 miliarde lei pentru apartamentele, la fundaţie şi
- 44,2 miliarde lei pentru apartamentele, cu structura în execuţie;
- 25,0 miliarde lei pentru apartamentele, cu structură închisă, în finisaj, din care:
- 16,3 miliarde lei pentru apartamentele, în faza de început;
- 8,7 miliarde lei pentru apartamentele aflate în stadiu avansat de execuţie.

Pe ansamblul ţării, în vederea terminării locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie, este necesar să se efectueze, în medie, următoarele cheltuieli pe un apartament:

- 3.402,0 mii lei/apartament, la care execuţia este la fundaţie sau cu cota 0 terminată;
- 2.284,0 mii lei/apartament, cu structura în execuţie;
- 1.090,0 lei/apartament, cu structura închisă, în faza de finisaj la început;
- 691,0 mii lei/apartament, cu structura închisă, în faza de finisaj avansat.

Desigur, aşa cum s-a arătat, aceste cheltuieli s-au evaluat în condiţiile preţurilor în vigoare la 15 iulie 1992. Dar după noua majorare a preţurilor, intervenită după 1 septembrie 1992, este de aşteptat ca volumul cheltuielilor, total şi pe apartament, să crească faţă de cel estimat la 15 iulie 1992.

În anul 1993, specialiştii din cadrul Ministerului Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului previzionează că preţul mediu al unei locuinţe va fi de 1,5 milioane lei, iar până în anul 2002 va ajunge la 8,9 milioane lei.

În elaborarea acestor previziuni ei s-au bazat pe evoluţia inflaţiei în anul viitor şi în următorul deceniu şi au avut în vedere îmbunătăţirile calitative ale confortului ce vor fi aduse locuinţelor care urmează să fie construite în perioada previzionată.

Potrivit previziunilor aceloraşi specialişti, pentru construirea anual, până în anul 2002, a unui număr de locuinţe de 1,5 la mia de locuitori (număr aflat sub nivelul ţărilor europene dezvoltate - 2-7%) va fi necesar un fond de 2.821 miliarde lei pentru acoperirea financiară de la buget a subvenţiilor şi creditelor acordate pentru construcţia de locuinţe.

Extinzând analiza la nivelul judeţelor ţării şi al municipiului Bucureşti, constatăm existenţa unor variaţii semnificative faţă de media pe ţară, abateri care-şi au explicaţia atât în stadiile de execuţie diferite în care se află blocurile de locuinţe începute şi neterminate din fiecare judeţ în parte, dar mai ales în modul neuniform de evaluare a cheltuielilor necesare finisării lucrărilor (specialiştii din unele judeţe au cuprins în evaluare pe lângă fondurile necesare terminării locuinţelor, fondurile reclamate de lucrările tehnico-edilitare, aferente blocurilor de locuinţe.

Bineînţeles că cel mai mare efort financiar necesar terminării apartamentelor trebuie făcut în acele judeţe în care ponderea apartamentelor la fundaţie sau cu cota 0 terminată, faţă de totalul locuinţelor în execuţie din judeţele respective, este foarte mare, ca de exemplu: Călăraşi, Dâmboviţa, Vaslui, Teleorman şi bineînţeles municipiul Bucureşti.

Problema fundamentală a realizării şi dării în folosinţă a locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie este aceea a asigurării finanţării acestor locuinţe.

Deoarece de locuinţele aflate în diferite stadii de execuţie pot beneficia, în virtutea reglementărilor în vigoare, diferite categorii de populaţie[1], al căror

---

[1] *Categoriile de beneficiari de locuinţe aflate în diferite stadii de execuţie pot fi, conform reglementărilor în vigoare, următoarele:*

a) persoane care au depus avansul - din surse proprii sau împrumutate, au obţinut credite pe termen lung până la acoperirea integrală a costului locuinţei estimat la data contractării şi care, datorită creşterii preţurilor, trebuie să plătească diferenţa până la nivelul preţului la data terminării şi recepţionării locuinţei;

b) persoane care au depus avansul (din sume proprii sau împrumutate), li s-au dat repartizări pentru locuinţele respective, dar nu au putut contracta credite pe termen lung deoarece li s-a sistat o astfel de creditare;

c) persoane cărora li s-au eliberat repartizări pentru locuinţe dar nu au contribuit cu avansuri şi nici cu sume din credite pe termen lung la realizarea locuinţelor;

d) persoane care au solicitat autorităţilor publice locale repartizări de locuinţe, dar nu le-au fost aprobate încă cererile (studiul amintit al Ministerului Economiei şi Finanţelor).

efort financiar la construirea acestor locuinţe este diferit şi în general limitat mai puţin la surse proprii (numai pentru avans) şi mai mult la împrumuturi pe termen lung de la stat, apare evident că executivul trebuie să se implice prioritar în asigurarea resurselor financiare necesare terminării acestor locuinţe. De altfel, este ştiut că statul a contribuit şi contribuie, direct sau indirect, cu importante fonduri financiare (alocaţii de la bugetul de stat sau de la bugetele locale, sume provenite din vânzarea locuinţelor din fondurile statului, surse proprii ale agenţilor economici cu capital integral de stat). În plus, statului, potrivit reglementărilor în vigoare, îi revine obligaţia să sprijine familiile, prin diferite facilităţi, în realizarea sau în obţinerea locuinţelor necesare.

În aprecierea corectă a implicării statului în asigurarea resurselor necesare terminării şi dării în folosinţă a locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie este absolut necesar să se ţină seama atât de efortul financiar al statului cu caracter nerambursabil, cât şi de efortul financiar care, în timp, se va recupera.

Încheierea procesului investiţional pe şantierele de locuinţe (punerea în funcţiune a blocurilor de locuinţe aflate în diferite stadii de execuţie) reclamă, în concepţia specialiştilor Ministerului Economiei şi Finanţelor, aplicarea de urgenţă a unui program de măsuri, cum sunt: inventarierea foarte exactă a tuturor locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie concomitent cu evaluarea cheltuielilor necesare terminării blocurilor de locuinţe, inclusiv cheltuielile necesare terminării spaţiilor cu altă destinaţie decât locuinţe, precum şi a cheltuielilor lucrărilor tehnico-edilitare necesare punerii în folosinţă a locuinţelor; pregătirea de către agenţii economici sau autorităţile publice locale a tuturor informaţiilor referitoare la lucrările executate până la data evaluării a ceea ce a mai rămas de executat (considerate foarte necesare unor eventuale reevaluări ale lucrărilor executate, în funcţie de evoluţia indicilor de preţuri); asigurarea resurselor financiare necesare terminării lucrărilor la locuinţele aflate în diferite stadii de execuţie prin constituirea, la Banca Română pentru Dezvoltare, a unui depozit de 25 miliarde lei, pe seama resurselor reprezentând contravaloarea în lei a unor împrumuturi externe; stabilirea nivelului dobânzii pentru acest depozit, precum şi a nivelului comisionului ce se va plăti pentru plăţile ce se vor face din acest depozit; desemnarea organelor prin care se efectuează plăţile din fondul constituit ca depozit şi care răspund de modul cum sunt cheltuite sumele pentru locuinţe; stabilirea în termeni precişi a relaţiilor cu persoanele fizice care, potrivit reglementărilor în vigoare, pot beneficia de anumite facilităţi în vederea construirii sau obţinerii unei locuinţe (contracte, condiţiile în care se acordă împrumuturile, unităţile care urmăresc rambursarea împrumuturilor, dobânzile şi comisioanele pentru serviciile de împrumut etc.); stabilirea priorităţilor în utilizarea, în anul 1992, a sumelor obţinute de autorităţile publice judeţene din vânzarea locuinţelor construite din fondurile statului şi care sunt destinate sprijinirii programului de terminare a

locuinţelor aflate în diferite faze de execuţie (inclusiv lucrările tehnico-edilitare necesare locuinţelor care se dau în funcţiune).

În afara efortului financiar necesar terminării apartamentelor aflate în diferite stadii de execuţie, statului îi mai incumbă obligaţia asigurării cu prioritate, din sumele reţinute de autorităţile publice judeţene din vânzarea locuinţelor construite din fondurile statului, a resurselor financiare pentru lucrările tehnico-edilitare necesare. Bineînţeles că la acest efort financiar mai pot participa şi agenţii economici beneficiari ai unor astfel de investiţii.

În general, volumul resurselor financiare pentru lucrările tehnico-edilitare este destul de mare, el reprezentând între 1/4- 1/6 din costul locuinţelor care urmează să fie date în folosinţă.

Unele din măsurile vizând implicarea statului în asigurarea finanţării realizării şi dării în folosinţă a locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie au fost deja puse în practică de guvern.

În baza Legii nr. 67/1992[1], [1)] Guvernul a constituit un depozit de 5 miliarde lei, pe termen de 15 ani, la C.E.C., în vederea creditării populaţiei pentru construcţiile de locuinţe pentru care au fost încheiate contracte de vânzare-cumpărare preliminare şi a fost depus avansul reprezentând 10-30% din valoarea locuinţei, în baza Decretului-Lege nr. 61/1990, până la 30 septembrie 1991.

Constituirea şi alimentarea depozitului se fac exclusiv pe seama sumelor încasate în contul special deschis la nivelul economiei din cota de 50% din vânzările de locuinţe din fondul locativ de stat până la 1 septembrie 1991, rămase neutilizate la finele acestui an, cu o dobândă de 2% anual.

De fapt, dispoziţiile acestei legi vin să complecteze pe cele ale Decretului-Lege nr. 61/1990 privind vânzarea de locuinţe construite din fondurile statului către populaţie.

De asemenea, în temeiul Legii nr. 79/1992[2], guvernul a constituit “Fondul special” din sumele încasate din vânzarea către populaţie a locuinţelor construite din fondurile statului în sumă de 57,6 miliarde lei.

Veniturile care alimentează acest fond sunt constituite din încasările integrale obţinute în perioada 1 ianuarie-31 august 1991, precum şi din 50% din încasările rezultate, în perioada 1 septembrie-31 decembrie 1991, din vânzarea către populaţie, în condiţiile legii, a locuinţelor construite din fondurile statului. Restul de 50% din încasările obţinute din vânzarea acestor locuinţe (între 1 septembrie 1991-31 decembrie 1992) a fost vărsat la bugetul de stat.

---

[1] *Legea nr. 67/1992 privind constituirea unui depozit în lei la C.E.C. în vederea creditării construcţiilor de locuinţe, în Monitorul Oficial Partea I nr. 166, 17 iulie,1992.*

[2] *Legea nr. 79/1992 cu privire la construirea şi utilizarea Fondului special din sumele încasate din vânzarea locuinţelor construite din fondurile statului, în Monitorul Oficial al României, Partea I, 28 iulie 1992.*

O bună parte a încasărilor totale (57.679,9 milioane lei) vărsată la fondul special constituit din vânzarea locuinţelor construite din fondurile statului este pusă la dispoziţia consiliilor judeţene şi a Primăriei Municipiului Bucureşti în vederea acoperirii cheltuielilor pentru construcţii de locuinţe, lucrări edilitar - gospodăreşti aferente locuinţelor, precum şi pentru lucrări privind expertizarea şi consolidarea locuinţelor din fondurile statului afectate de cutremure; mai precis, este vorba de 17.154,3 milioane lei, ceea ce reprezintă 29,8% din "Fondul special".

Cele două resurse financiare, totalizând 22,2 miliarde lei, nu pot acoperi decât 22% din suma apreciată de specialişti ca fiind necesară pentru terminarea locuinţelor aflate în diferite stadii de execuţie la sfârşitul lunii iulie 1992 (la preţurile de la acea dată).

Stoparea crizei de locuinţe, care tinde să se adâncească şi mai mult în ultimii ani, reclamă implicarea într-o măsură şi mai mare a statului în acţiunea de terminare şi punere în funcţiune a celor 56,2 mii apartamente aflate în diferite stadii de execuţie (la 30 iulie 1992).

Implicarea statului în procesul investiţional privind construcţia de locuinţe este cu atât mai necesară, cunoscut fiind faptul că, după Revoluţie, rolul său în finanţarea activităţii construcţiei de locuinţe manifestă o tendinţă de diminuare accentuată, cum se poate vedea din datele cuprinse în tabelul nr. 1.

Tablelul nr. 1 - Efortul financiar al statului şi populaţiei în procesul investiţional privind locuinţele, în anii 1986 şi 1989-1992

	1986	1989	1990	1991	1992 sem.I)
1	2	3	4	5	6
Locuinţe (apartamente) date în folosinţă, mii lei	108,1	60,4	48,6	28,0	5,0
- sector de stat şi cooperatist	100,6	55,0	42,8	21,8	-
- sector particular	7,5	5,4	5,8	6,4	-
Valoarea locuinţelor (apartamentelor) mil. lei r	17402,8	9767,6	9142,9	12008,9	-
- sector de stat şi cooperatist	16040,1	8898,9	7926,6	8915,7	-
- sector particular	1362,7	868,7	1216,3	3093,2	-
Investiţii realizate în construc-ţia de locuinţe mil. lei	20436,0	19452,0	17027,0	18074,3	-
- sector de stat şi cooperatist					-
- sector particular					-
Valoarea medie a unei locuinţe (apartament) mii lei	160,9	161,7	188,1	429,5	-
- sector de stat şi cooperatist	159,4	161,9	185,1	414,3	-
- sector particular	75,1	160,2	210,5	480,5	-
Valoarea medie pentru 1 mp suprafaţă construită lei	1879,8	1805,9	2066,2	4659,0	-

	1986	1989	1990	1991	1992 sem.I)
1	2	3	4	5	6
- sector de stat şi cooperatist	1899,4	1821,0	2083,0	4628,0	-
- sector particular	1672,0	1670,5	1963,0	4751,0	-
Ponderea în PIB a: % - valorii locuinţelor (apartamentelor)	2,07	1,22	1,08	0,40	-
- investiţiilor realizate în construcţia de locuinţe	2,40	2,43	2,01	1,08	--
Pondere locuinţelor (apartamentelor), în total locuinţe, %					-
- sectorul de stat şi cooperatist	93,1	91,0	88,1	77,0	-
- sectorul particular	6,9	9,0	11,9	23,0	-

Analiza datelor prilejuieşte cel puţin două concluzii mai importante privind efortul pe care l-au făcut statul şi populaţia, în perioada de după decembrie 1989, pentru construirea de locuinţe necesare populaţiei, în continuă creştere îndeosebi în mediul urban.

Prima concluzie: Chiar dacă în anul 1989 numărul apartamentelor construite din fondurile statului şi date în folosinţă scade la aproape jumătate faţă de cele din anul 1986, tendinţa de scădere, în loc să fie stopată, dimpotrivă, s-a adâncit şi mai mult în ultimii trei ani. Concret, numărul locuinţelor (apartamentelor) date în folosinţă a scăzut de la circa 55000, la sfârşitul anului 1989, luat în comparaţie, la 42,8 mii în 1990, la 21,5 mii în 1991 şi la aproape 5000 în primul semestru al acestui an.

Este adevărat că, exprimat valoric, efortul financiar al statului înregistrează în anul 1991, comparativ cu anul 1989, o creştere de 3,6 ori, dar această creştere nu o putem pune pe seama sporirii numărului apartamentelor date în folosinţă sau pe o îmbunătăţire a calităţii lor, ci exclusiv pe majorarea preţurilor materialelor de construcţie şi a manoperei în această perioadă. Astfel, indicele preţului materialului de construcţii şi instalaţii a fost în luna august 1992 de 1300, faţă de octombrie 1990 (=100), iar indicele veniturilor salariale medii nominale nete de 510.

A doua concluzie: După decembrie 1989 se poate constata, concomitent cu scăderea numărului de apartamente construite din fondurile statului, o creştere a numărului de locuinţe construite din sursele proprii ale populaţiei: cu 7% în anul 1990 şi cu 18,8% în 1991, comparativ cu anul 1989.

De altfel, în această perioadă, la baza politicii locative oficiale s-a situat principiul ca, la finanţarea construcţiilor de locuinţe, să se aibă în vedere ca aceasta să se realizeze, în primul rând, prin atragerea disponibilităţilor populaţiei, urmând ca prin bugetele locale să se asigure construirea de locuinţe

pentru acele categorii ale populaţiei cu venituri mici şi mulţi copii, pensionari, şi persoane handicapate.

În virtutea aceluiaşi principiu, persoanele care doresc să-şi construiască sau să obţină locuinţă şi nu dispun de mijloacele necesare pot conta pe ajutorul statului, căruia îi incumbă obligativitatea să le sprijine cu credite bancare, în condiţiile legii.

În anul 1990, singurul an pentru care dispunem de date, situaţia creditelor acordate de stat populaţiei pentru construirea sau cumpărarea de locuinţe se prezintă astfel:

– milioane lei –

	Sold la 1.01.1990	**Acordări**	**Ram-bursări**	**Sold la 31.12.1990**
Credite pentru construcţia de locuinţe proprietate personală	13335,7	5,0	2470,0	10870,7
Credite acordate populaţiei pentru construcţia de locuinţe în regie proprie şi alte obiective	283,8	34,0	41,0	276,8
Credite pentru cumpărarea de locuinţe	698,5	4754,0	326,0	5126,5
Total	14318,0	4789,0	2837,0	16273,0

În anii 1991 şi 1992 volumul de credite acordate populaţiei şi îndeosebi al creditelor destinate cumpărării de locuinţe construite din fondurile statului a crescut foarte mult. Din lipsă de date, o imagine asupra volumului acestor credite ne-o putem face totuşi pe baza dobânzilor aferente ratelor lunare din vânzarea locuinţelor, al căror volum prevăzut în veniturile bugetului de stat pe anul 1992 se ridică la 1,5 miliarde lei.

Acordarea de credite şi alte facilităţi populaţiei în scopul construirii sau cumpărării de locuinţe din fondul locativ de stat se dovedeşte a fi un mijloc foarte eficient de stimulare şi atragere a acesteia în procesul investiţional al construirii de locuinţe mai ales în municipii şi marile oraşe ale ţării.

Însă, în viitor, în condiţiile lărgirii pieţei locuinţelor în ţara noastră, chiar dacă necesităţile de locuinţe urmează să se satisfacă tot mai mult de populaţie din resurse proprii sau prin credite bancare, statul va trebui să se implice în continuare în construcţia de locuinţe pentru satisfacerea, în principal, a nevoilor de spaţiu locativ ale familiilor a căror situaţie socială este precară.

Implicarea statului în construcţia de locuinţe este dictată de adâncirea crizei de locuinţe după revoluţie. Orice amânare a atenuării efectelor acestei crize, cu implicaţii directe şi grave asupra calităţii vieţii, poate să declanşeze, în viitor, adevărate convulsii sociale şi să cauzeze importante pierderi economiei naţionale.

Iată de ce, devine necesară, la satisfacerea nevoilor de locuinţe, participarea individuală care trebuie corelată cu intervenţia publică, fără de

care şansele de micşorare a decalajului dintre cerere şi oferta de locuinţe nu s-ar putea reduce foarte mult.

3.3. Aspecte ale politicii chiriilor în condiţiile trecerii la economia de piaţă

O problemă cu totul specială care derivă din modul de asigurare cu locuinţe a populaţiei este cea a chiriilor şi priveşte întreg patrimoniul locuibil naţional, de stat şi particular.

În condiţiile trecerii la economia de piaţă, devine absolut necesară o reformă a sistemului de chirii, ca parte integrantă a reformei locuinţelor. Astfel, apare necesitatea elaborării unei noi politici a chiriilor, ale căror obiective trebuie să se refere la: stabilirea şi reglarea nivelului chiriei; stabilirea cerinţelor de calitate; acordarea ajutorului social; stabilirea relaţiilor legale între chiriaşi şi proprietari.

De asemenea, devine absolut necesară elaborarea unui nou mod de calcul al chiriei care să vizeze stabilirea de noi niveluri în deplină concordanţă cu noile realităţi în acest domeniu. În prezent se aplică un mod de calcul al chiriei care datează încă din anul 1973, care este în total dezacord cu situaţia economică actuală (la 30.09.1990 la nivelul ţării, chiria medie lunară pe apartament era de circa 190 lei).

Politica actuală a chiriilor mai este grevată de calitatea locuinţelor, care este sub standardele internaţionale actuale, de ineficienţa sistemului de administraţie practicat până în prezent şi de modul de abordare a ajutorului social, care nu este corect şi clar reglementat, ceea ce face să fie protejate anumite categorii de populaţie care nu sunt îndreptăţite la ajutoare, în timp ce altele care au efectiv nevoie de ajutor nu pot beneficia de ele.

Principala carenţă a sistemului actual de calcul al chiriilor rezidă în faptul că el nu reflectă costul social al locuinţelor şi calitatea acestora; în plus, nu ţine seama de poziţionarea clădirilor în cadrul localităţii sau a localităţii în teritoriul naţional.

Problema elaborării unui nou sistem de calcul al chiriilor, ca şi a altor probleme legate de reforma locuinţelor (repartizarea locuinţelor, mecanismele instituţionale de obţinere a locuinţei sau de schimbare a fondului de proprietate), nu pot fi rezolvate decât printr-o politică imobiliară specifică economiei de piaţă (în care acţionează mecanismele de autoreglare a raporturilor dintre cererea şi oferta de locuinţe), bineînţeles, cu condiţia asigurării unui nivel acceptabil de confort locativ categoriilor sociale cu un statut social precar.

La rândul ei, o astfel de politică presupune, pe lângă impulsionarea investiţiilor particulare, echilibrarea raportului dintre preţul locuinţelor şi chirie.

Reforma mecanismului chiriilor trebuie să fie precedată de reforma dreptului de proprietate asupra locuinţelor, reformă care este necesar să se înfăptuiască în paralel cu reorganizarea sistemului de producţie al locuinţelor,

deoarece pieţele pentru locuinţele existente şi cele pentru locuinţele noi se întrepătrund.

Cât de importantă este reforma dreptului de proprietate asupra locuinţelor rezultă şi din faptul că în condiţiile economiei socialiste, unde dreptul de proprietate nu era clar defint sau restrâns în mod arbitrar, eficienţa economică a administrării fondului locativ de stat era, în general, relativ scăzută. Ori definirea precisă a dreptului de proprietate asupra locuinţelor prezintă o serie de avantaje economice, cum sunt: reducerea la maximum a costurilor tranzacţiilor economice şi crearea cadrului favorabil unor relaţii contractuale sigure care fac posibile unele schimbări în modul de conducere şi administrare a fondului imobiliar naţional.

Definirea corectă a dreptului de proprietate în sectorul locuinţelor presupune, mai întâi, clarificarea de către autorităţile guvernamentale şi administraţiile locale a trei tipuri de drepturi: dreptul de folosire a pământului, dreptul de proprietate asupra clădirilor sau unităţilor de locuit individuale şi dreptul de proprietate asupra infrastructurii şi a altor valori publice.

Însă, în acest proces de definire, este necesară, mai întâi, eliminarea acelor legi şi acte normative care limitează sau îngrădesc dreptul de proprietate privată sau se împotrivesc folosirii libere şi efective a acestei proprietăţi.

Scopul urmărit prin privatizarea fondului locativ este acela al unei utilizări mai raţionale şi eficiente a fondului existent, prin trecerea lui în posesia unui proprietar mai bun.

Prin privatizarea fondului imobiliar de stat se urmăresc, ca obiective principale, dezvoltarea unei pieţe a locuinţelor de închiriat, în vederea satisfacerii necesităţilor de spaţiu locativ ale familiilor care, din diferite motive, preferă sau au nevoie să închirieze, să stimuleze depunerile, cu garanţii acoperite prin dobânzi, a efectelor inflaţiei.

În acţiunea de privatizare a fondului locativ de stat mai intervin şi alte dificultăţi, una din acestea fiind rămânerea în posesia statului a fondului de locuinţe cu un grad de confort mai scăzut, ceea ce va ridica noi probleme sociale.

Reforma în domeniul locuinţelor este de neconceput fără o implicare reală a instituţiilor de stat centrale şi locale, acestea trebuind să îndeplinească un rol tot mai important în economia de piaţă prin promovarea stimulentelor corecte şi reglarea operaţiilor pe piaţa locuinţelor. Bineînţeles că înainte de introducerea reformei locuinţelor aceste instituţii vor fi reorganizate în vederea atingerii scopului propus.

Indiscutabil, reforma în politica chiriilor va atrage după sine o creştere a cheltuielilor cu locuinţa în structura bugetului familial, deoarece chiria şi alte cheltuieli privind locuinţa (asigurarea confortului) vor înceta să fie subvenţionate şi, în consecinţă, vor trebui să fie suportate de către familiile respective.

Aşadar, pentru o corectă aplicare a reformei chiriilor, nu se poate face abstracţie de implicaţiile pe care ea le poate avea în modelele bugetului familial.

Două sunt cerinţele de bază ale reformei chiriilor: 1. cuantumul chiriei să poată acoperi costul locuinţei şi al întreţinerii ei şi 2. să se prevadă acordarea de subvenţii sociale familiilor şi indivizilor care au nevoie de astfel de subvenţii. În unele ţări dezvoltate se consideră preferabilă alocarea de subvenţii în loc de locuinţe subvenţionate.

Respectarea acestor cerinţe va conduce la:

- eliminarea subvenţiilor la grupurile cu venituri mari şi care nu au nevoie de ele;
- utilizarea subvenţiilor directe pentru a oferi familiilor dezavantajate posibilitatea alegerii atât al ofertantului de locuinţe cât şi al amplasamentului locuinţei;
- crearea posibilităţii apariţiei mai multor ofertanţi de locuinţe de închiriat, ceea ce va asigura stabilirea unor chirii acceptabile, în condiţii rentabile;
- asigurarea ameliorării stării fondului locativ ca urmare a rentabilităţii activităţii de administrare a acestui fond.

În prezent, nivelul chiriilor, care nu s-a modificat din anul 1973, este foarte scăzut atât în raport cu salariile, cât şi cu costurile construcţiilor. Se poate spune că s-a ajuns să fie derizoriu acest nivel, ca urmare a repetatelor creşteri a veniturilor salariale care au avut loc începând din luna noiembrie 1990. Astfel, salariul mediu net, pe total economie, a crescut de la 3384 lei în anul 1990 la 23306 lei în trimestrul trei 1992, adică de circa 6,9 ori. În acelaşi timp, chiria medie a rămas neschimbată, fiind de circa 195-200 lei apartament. Cu alte cuvinte, ponderea chiriei în salariul mediu lunar a scăzut, în acest interval de timp, de circa 7 ori.

Menţinerea neschimbată a veniturilor din chirii realizate de întreprinderile de administraţie locativă se repercutează negativ asupra rezultatelor activităţii lor, veniturile obţinute acoperind numai circa 30% din necesităţile totale anuale de întreţinere şi reparaţii capitale şi curente. Din această cauză, fondul locativ de stat se află într-o gravă stare de degradare. Or, executarea lucrărilor de întreţinere şi reparaţii capitale şi curente sunt absolut necesare pentru a menţine, în timp, caracteristicile tehnico-economice ale clădirilor şi pentru a preîntâmpina scoaterea lor din funcţiune înainte de consumarea duratei de serviciu.

Dacă aceasta este situaţia în cadrul fondului locativ de stat, în schimb, în sectorul privat al locuinţelor, profitându-se de inexistenţa unei reglementări legale a sistemului de chirii, se practică o speculă deşănţată cu închirierea spaţiului de locuit.

Desigur, ambele situaţii le considerăm anormale, ceea ce reclamă cu necesitate o reglementare juridică corectă a condiţiilor de închiriere şi, în primul rând , a nivelului chiriei.

O nouă reglementare a chiriilor, ca ea să fie viabilă din punct de vedere economic, trebuie să îndeplinească o condiţie de bază şi anume ca nivelul chiriei să permită atât pentru sectorul de stat, cât şi pentru sectorul particular al locuinţelor recuperarea cheltuielilor efectuate cu întreţinerea şi reparaţiile capitale şi curente ale clădirilor, la care se mai adaugă şi un câştig justificat de practicare activităţii de închiriere. Sau, altfel spus, să se asigure o rentabilizare a activităţii de închiriere, care este determinată de recuperarea investiţiilor în locuinţe, a cheltuielilor necesitate de menţinerea lor în stare de bună funcţionare pe toată durata de serviciu, precum şi obţinerea unui profit.

Concret, la determinarea chiriei trebuie luate în considerare următoarele elemente de bază: valoarea locuinţei, valoarea cheltuielilor de administraţie; valoarea cheltuielilor de întreţinere şi reparaţiile; amplasarea locuinţei, în plan local sau regional; mărimea profitului; caracteristicile sociale ale celor care folosesc locuinţa (chiriaşii).

În condiţiile acestui sistem al chiriilor specific economiei de piaţă, este necesar să se asigure protecţia socială a categoriilor de populaţie dezavantajate - permanent sau temporar - cărora va trebui să li se acorde subvenţii în cazul în care chiria constituie o povară prea mare pentru bugetele lor familiale.

Categoriile sociale care ar putea beneficia de subvenţii pentru plata chiriei ar putea fi: pensionarii, familiile tinere (timp de cinci ani), handicapaţii, eroii revoluţiei, veteranii de război, persoanele aflate sub şi la limita pragului de sărăcie legal stabilit, familiile cu mulţi copii sau care au în îngrijire persoane fără venituri, absolvenţii diverselor forme de învăţământ neangajaţi în muncă şi persoanele incapabile de muncă.

În orice situaţie, criteriul cel mai important care trebuie avut în vedere la acordarea subvenţiilor pentru chirii trebuie să fie (aşa cum se întâmplă în ţările cu economie de piaţă) venitul pe cap de familie sau pe toată familia, combinat cu numărul membrilor de familie şi cu nivelul cheltuielilor necesare întreţinerii şi reparaţiei locuinţei.

Categoriile de populaţie beneficiare de subvenţii pentru chirii vor trebui stabilite printr-o lege specială a asistenţei sociale.

3.4. Costul social al asigurării gradului de confort al locuirii (subvenţiile de preţ pentru combustibil şi energie)

Costul social al reformei privind locuirea (habitatul) mai include, pe lângă efortul financiar vizând gradul de satisfacere a necesarului de spaţiu al familiei, cheltuielile privind condiţiile de confort ale locuinţei (iluminatul electric, încălzirea centrală, racordarea la conducta de gaze, alimentarea cu apă a

locuinţelor de la reţeaua de distribuţie publică, dotarea locuinţei cu instalaţii de canalizare etc.). Este ştiut că, îndeosebi în ultimul deceniu, a avut loc o ameliorare a gradului de confort (amenajări) a locuinţelor în ţara noastră. Datele anchetei, organizate special în acest scop de Comisia Naţională de Statistică la sfârşitul anului 1990, confirmă pe deplin această apreciere.

Asigurarea gradului de confort a locuinţei, în condiţiile unor adevărate puseuri de creştere a preţurilor interne, ca urmare a scumpirii importurilor de cărbuni, petrol şi gaze (în urma devalorizărilor leului intervenite începând cu luna noiembrie 1991), a impus statului costuri sociale tot mai mari, sub forma subvenţiilor de preţuri la aceste categorii de produse.

Începând de la 1 mai 1992, de când, potrivit Hotărârii Guvernului nr. 776/1991, subvenţiile la combustibili şi energie au fost reduse cu 25%, populaţia participă şi ea la suportarea acestor costuri sociale, plătind preţuri şi tarife majorate de circa 4-9 ori la combustibil pentru încălzit şi prepararea hranei (inclusiv lemne de foc), energie electrică şi energie termică, chiar dacă salariaţii au beneficiat de compensaţii şi indexări de salarii care au fost acordate cu prilejul acestor majorări de preţuri.

Este cunoscut că reducerea subvenţiilor la aceste categorii de produse şi servicii, ca şi la celelalte grupe de produse subvenţionate constituie, am putea spune, o cerinţă importantă a procesului de tranziţie la economia de piaţă, a introducerii unor criterii economice în activitatea agenţilor economici, a stimulării creşterii producţiei în condiţii de eficienţă şi eliminării unor greutăţi în echilibrarea bugetului public, precum şi a simplificării evidenţelor şi eliminării evaziunii fiscale.

În urma determinării subvenţiilor de preţuri la combustibil şi energie suportate de stat şi a volumului cheltuielilor populaţiei la aceste grupe şi servicii, s-a putut calcula costul social al confortului locuirii pentru anul 1992, calcul efectuat atât pentru întreaga populaţie, cât şi pentru principalele categorii sociale.

Rezultatele acestui calcul sunt redate în tabelul nr. 3.

Costul social al asigurării confortului locuirii, exprimat prin volumul subvenţiilor de preţ la combustibil şi energie suportat din bugetul de stat în anul 1992, este de 221,6 miliarde lei, reprezentând 81,2% din totalul cheltuielilor cu combustibilul, energia electrică şi energia termică ale populaţiei.

Desigur că acest cost social ar fi putut fi mult mai mare dacă nu se reduceau subvenţiile la aceste grupe de produse şi servicii începând cu data de 1 mai 1992; mai exact, aceste subvenţii s-ar fi ridicat la 233,9 miliarde lei.

Extinzând analiza pe categorii de populaţie beneficiare ale acestor subvenţii, constatăm că pe primul loc se situează categoria “salariaţi”, cu un volum de 135,6 miliarde lei (62,9% din totalul subvenţiilor), revenind 20,4 mii lei pe o persoană, urmată, în ordine, de categoria “pensionari” - 39,0 miliarde lei, respectiv 12,5 mii lei pe o persoană, categoria “ţărani” - 30,8 miliarde lei,

respectiv 12,0 mii lei pe o persoană şi categoria “alţii” - 16,0 miliarde lei, respectiv 19,3 mii lei pe o persoană.

La fel ca la nivelul întregii populaţii, şi pe categorii sociale ale acesteia subvenţiile de preţ acoperă peste 80% din cheltuielile ocazionate de cumpărarea combustibilului, energiei electrice şi termice necesare consumului propriu în acest an.

“Costul social” al majorării preţului combustibilului începând cu data de 1 mai 1992 (H.G. 221/1992), precum şi a celor două creşteri ale tarifelor la energie electrică şi energie termică de la 1 mai (H.G. nr. 221/1992) şi 1 septembrie (H.G. nr. 412/1992) grevează serios - chiar în condiţiile compensaţiilor şi indexărilor acordate - bugetul familiilor, îndeosebi al celor cu venituri mici şi mulţi copii. Acest cost, determinat ca o diferenţă dintre “cheltuielile familiale” dinaintea majorărilor de preţ şi cele după aceste majorări, se estimează, în acest an, la 12,4 miliarde lei.

Tabelul nr. 3 - Costul social al confortului, în 1992

Categoriile populaţiei			Volu-mul	Cheltui elilor		Volumul anual	Subven-ţiilor în medie pe o lună		% Subven-ţiilor reduse cu 25% în total chelt. cu com-bustibil şi energie al pop.	Consu-mul total de combustibil şi energie al popula-ţiei
			anual	lunar	100%	reduse cu 25%	100%	reduse cu 25%		
1.POPULAŢIE	total o pers.	mild.lei - lei -	51,3 2253,0	54,3 188,0	234,0 10280	221,6 9736	19,5 857	18,5 811	81,2	272,9 11900,2
din care: 2.SALARIAŢI	total o pers.	mild.lei - lei -	31,4 4758,0	2,6 396,5	143,2 2707,6	135,6 20537,4	11,9 1809,0	11,3 1713,1	81,2	167,0 25295,4
3.PENSIONARI	total o pers.	mild.lei - lei -	9,1 2918,0	0,8 243,2	41,4 13312,5	39,0 12530,0	3,4 1109,4	3,2 1044,2	81,1	48,1 15448,0
4.ŢĂRANI	total o pers.	mild.lei - lei -	7,1 2773,6	0,6 231,1	32,5 12653,4	30,8 11983,2	2,7 1054,4	2,6 998,6	81,2	37,9 14756,8
5.ALŢII	total o pers.	mild.lei - lei -	3,7 4476,0	0,3 373,0	16,8 19984,1	16,0 19338,0	1,4 1665,3	1,3 1611,5	81,2	19,6 23814,0

Influenţa reducerii subvenţiilor de preţ la combustibil şi energie asupra costului vieţii, la principalele două categorii ale populaţiei “salariaţi şi pensionari”, este relevată de raportul dintre valoarea subvenţiei medii lunare şi venitul mediu lunar net determinat pentru aceste categorii sociale, raport a cărui valoare este redată în tabelul nr. 4.

Desigur, influenţa reducerii subvenţiilor de preţ asupra costului vieţii diferitelor categorii de populaţie ar fi fost mult mai mare dacă varianta adoptată la 1 septembrie 1992 de guvern, privind reducerea subvenţiilor, ar fi fost la nivelul prevăzut iniţial, adică să fi fost “extinsă” şi la combustibil, nu numai la energia electrică şi termică.

Tabelul nr. 4 - Raportul dintre valoarea subvenţiei medii lunare şi veniturile medii lunare nete calculat pentru principalele două categorii ale populaţiei, în 1992

		Subvenţiile la preţ	
		100%	**Reduse cu 25%**
I. Salariaţi			
1. Valoarea subvenţiei medii lunare	-lei-	1808,9	1713,1
2. Salariul mediu lunar net	-lei-	19756	19756
3. % (rând 1 : rând 2)		9,2	8,7
II. Pensionari			
1. Valoarea subvenţiei medii lunare	-lei-	1109,4	1044,2
2. Pensia medie de asigurări sociale		8789	8789
3. % (rând 1 : rând 2)		12,6	11,9
III. Raportul între subvenţia medie lunară la pensionari şi cea aferentă salariaţilor (rând II/1 : rând I/1)		61,3	61,0

Sub presiunea sindicatelor şi a unora din forţele politice a avut loc o reducere mai mică a subvenţiilor la energia electrică şi termică şi nu s-a aplicat de loc varianta adoptată la 1 septembrie 1992 în cazul combustibilului pentru încălzit şi prepararea hranei (inclusiv lemne de foc).

Faptul că s-a recurs la o reducere mai mică a subvenţiilor denotă că executivul nu a ţinut seama de impactul inflaţionist care se va resimţi în perioada următoare, din cauza absorbţiei în economie a cursului devalorizat al leului.

Când impactul devalorizării leului va fi cunoscut, urmează ca noul guvern să adopte măsurile cele mai judicioase care să vizeze acomodarea economiei la noul curs valutar al leului, inclusiv corectarea reducerii subvenţiilor la preţ.

O abordare a problemei subvenţiilor la preţ de către noul guvern va fi foarte dificilă, deoarece va fi pus în faţa alternativei: afectarea nivelului de trai (şi aşa în continuă scădere) al populaţiei sau destabilizarea bugetului şi, nu este exclus, chiar a economiei în ansamblu.

În pofida rezolvării acestei dileme se impunea a fi continuată liberalizarea preţurilor la cărbune şi energie, nu parţială cum s-a făcut până acum, ci generalizată, cu compensaţiile corespunzătoare.

Reducerea parţială sau păstrarea unor subvenţii la cărbune şi energie, ca de altfel şi la celelalte produse şi servicii subvenţionate nu numai că nu a condus la scăderea costului economic şi social ci, dimpotrivă, mai mult a amplificat-o.

De fapt, protecţia socială a populaţiei pe calea subvenţiilor de preţ este o falsă protecţie, căci susţinerea prin preţ tratează în mod egal milionarul şi şomerul sau pensionarul. În plus, subvenţionarea anumitor produse şi servicii (în cazul nostru combustibilul şi energia) permite speculanţilor să se îmbogăţească ilicit prin deturnarea comercializării acestor produse (proprietarii de depozite de cărbuni şi lemne de foc, de pildă).

Efectele negative ale continuării subvenţionării, în condiţiile creşterii generale repetate a preţurilor, generează grave disfuncţionalităţi în bugetul public, dar mai ales în finanţarea investiţiilor de stat, fiind blocate din lipsă de fonduri.

Pentru a se evita fenomenele negative generate de continuarea subvenţionării combustibilului şi energiei (falsa protecţie socială şi îmbogăţirea ilicită a speculanţilor şi bişniţarilor), considerăm că trebuie să se abandoneze complet subvenţiile de preţ la aceste produse şi servicii şi să fie înlocuite cu **compensaţii** pentru salariaţi şi categoriile de populaţie defavorizate.

Liberalizarea preţurilor la aceste grupe de produse şi servicii considerăm că, este necesar să aibă loc concomitent cu crearea unui alt sistem de protecţie socială care să se adreseze, în primul rând, categoriilor de populaţie care au într-adevăr nevoie de sprijin material sau financiar, cum sunt: salariaţii aflaţi sub pragul sărăciei, şomerii, pensionarii, bătrânii fără susţinători şi beneficiarii de ajutoare sociale.

De asemenea, la majorarea costului social al reformei în domeniul habitatului, îndeosebi în ultimii doi ani, a mai contribuit şi scumpirea tarifelor la **serviciile de apă, canal şi salubritate**, a căror indice al tarifului a fost, în luna august 1992, de 849,5 faţă de octombrie 1990=100; deci a crescut de aproape 8,5 ori.

Chiar dacă cheltuielile cu aceste servicii deţin o pondere foarte mică în bugetele de familie ale salariaţilor şi pensionarilor (sub 1% din totalul cheltuielilor), ele au influenţat negativ evoluţia “costului social” mai ales prin creşterea deosebit de rapidă şi mare tarifelor acestei grupe de servicii. Efortul financiar determinat de majorarea tarifelor a fost suportat exclusiv de către populaţie, în special de cea din mediul urban.

3.5.Costul social al ameliorării infrastructurii aşezărilor umane

Dacă locuinţa este micromediul unde sunt satisfăcute necesităţile şi aspiraţiile esenţiale ale familiei şi membrilor săi, aşezările umane, prin reţeaua de servicii publice, reprezintă macromediul în care li se satisfac acestora o serie de nevoi, cum sunt: aprovizionarea cu apă şi energie, precum şi cu gaze naturale, li se asigură transportul urban, serviciile sanitare comune, serviciile de canalizare şi salubritate, băi publice, serviciile de folosinţă comună a spaţiilor verzi şi a zonelor de agrement etc.

O parte din serviciile de gospodărie comunală şi locativă, de fapt cea mai importantă, este plătită de către populaţie, costul lor social fiind analizat cu prilejul determinării lui pentru gradul de confort al locuinţelor. În grupa acestor servicii au intrat: serviciile de distribuire a energiei electrice şi termice, serviciile de distribuire a gazelor şi serviciile de alimentare cu apă şi salubritate (colectarea gunoiului menajer, canalizare etc.).

De celelalte categorii de servicii, prestate de către întreprinderi specializate aparţinând organelor puterii locale, populaţia a beneficiat gratuit: întreţinerea şi repararea străzilor, iluminatul public, salubritatea oraşelor (curăţenia şi stropitul străzilor), întreţinerea grădinilor publice, parcurilor şi zonelor verzi, epurarea apelor menajere şi alte acţiuni de gospodărie comunală.

Aşa cum sarabanda preţurilor, începută în cadrul procesului de reformă în noiembrie 1990, a determinat noi “costuri sociale” ale asigurării populaţiei cu locuinţe şi a gradului lor de confort, tot aşa s-a întâmplat şi în cazul serviciilor publice organizate în cadrul aşezărilor umane, în special a celor din mediul urban. Astfel, volumul serviciilor publice de care a beneficiat gratuit populaţia a crescut de la 2,43 miliarde lei în 1990 la 28,2 miliarde lei în 1991 şi la 51,7 miliarde lei în semestrul I 1992 (sumă ce depăşeşte deja prevederile pe întregul an - 51,14 miliarde lei). Indiferent de influenţa majorării preţurilor, volumul valoric al acestor servicii este foarte mare, el reprezentând, de pildă, în anul 1991 peste 48% din cheltuielile totale în cadrul execuţiei bugetelor locale pe acest an. La acest efort financiar al organelor puterii locale mai trebuie să adăugăm valoarea investiţiilor făcute în vederea menţinerii şi dezvoltării bazei materiale a reţelei de unităţi prestatoare de acest gen de servicii.

Intervenţia statului în problema locuirii (habitatului) a devenit absolut necesară şi datorită cerinţelor urbanistice, numai astfel fiind posibilă o apreciere obiectivă a relaţiilor dintre locuinţă şi dotărilor aferente în cadrul ansamblului urbanistic, al cartierului şi chiar al oraşului[1].

---

[1] *Enache Mircea,* Urbanismul britanic contemporan*, Editura Tehnica, 1977, p. 59*

Constituirea ansamblului rezidenţial[1], ca formă superioară de dezvoltare a problemei locuirii pentru o anumită colectivitate, reclamă menţinerea echilibrului dintre locuinţe şi dotările "colectivizate", numai în acest fel fenomenul urban putând contribui la ameliorarea condiţiilor de viaţă ale populaţiei. La rândul lor, noile ansambluri rezidente trebuie sa cunoască un proces de integrare funcţională, proces care devine vital nu numai pentru propria lor existenţă dar şi pentru dezvoltarea cartierului sau oraşului. Mai precis, este vorba de a asigura apropierea noilor ansambluri de marile zone industriale sau să se rezolve în bune condiţii problema transportului în comun, (la locul de muncă), sau repartiţia uniformă a anumitor servicii (comerţul alimentar, alte dotări de folosinţă zilnică).

Un obiectiv major al dezvoltării localităţilor urbane şi rurale în ţara noastră îl constituie reducerea sau cel puţin menţinerea la un nivel acceptabil a gradului de poluare a mediului prin epurarea apelor uzate şi reducerea noxelor produse de întreprinderile industriale sau alte surse de poluare.

Ridicarea gradului de confort urban (încât, în viitor, să se ajungă ca, practic toate oraşele şi marile aşezări rurale să dispună de sisteme de alimentare cu apă, sisteme de canalizare, salubrizare, amenajarea terenului şi spaţii verzi, băi publice, ştranduri, plaje, de o reţea de străzi modernizate şi de o reţea de transport în comun), împreună cu ameliorarea factorilor de mediu, va contribui la asigurarea unor condiţii de trai tot mai bune pentru toţi locuitorii ţării.

---

[1] *Ansamblul rezidenţial este zona învecinată locuinţei cu care aceasta întreţine relaţii funcţionale.*

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 39/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

RAŢIONALITATEA ECONOMICĂ A DESCHIDERII REPUBLICII MOLDOVA SPRE VEST. DILEME ŞI STRATEGII _____ 479

Introducere 479

1. Deschiderea economică spre Vest - necesitate 479

2. Alternativele în deschiderea economică externă a Republicii Moldova 482

RAŢIONALITATEA ECONOMICĂ A DESCHIDERII REPUBLICII MOLDOVA SPRE VEST. DILEME ŞI STRATEGII*

Prof.dr. Nicolae BELLI

Introducere

1) Înscriind pe ordinea de zi a dezbaterilor sale tema "Moldova: deschideri culturale şi ştiinţifice spre Vest", Congresul pune în discuţie, de fapt, una dintre ceie mai complexe şi actuale probleme ale dezvoltării noului stat românesc Complexă, pentru că aceste deschideri conectează la un nou mediu internaţional întregul potenţial de creaţie materială şi spirituală a Republicii Moldova. Şi actuală, pentru că de modul ei de rezolvare, altfel decât până acum, depinde viitorul ţării, statutul ei de mâine printre naţiunile civilizate ale Europei.

2) Există numeroase motivaţii care cer deschiderea spre Vest a Republicii Moldova. Unele sunt istorice. Ne referim la cele care vin din trecut, din perioada de după 1812 şi care aduc în prezent, în memoria noastră, imaginea unui model de tip colonial care nu trebuie să se mai repete. Altele vin din viitor şi aduc în acelaşi prezent speranţa unui alt mod de viaţă, bazat pe independenţa suverană a Republicii Moldova şi reintegrarea ei în structurile europene. Indiferent de unde vin şi cum se formează, indiferent şi de domeniul la care se referă: cultură sau ştiinţă, economie sau politică etc., aceste motivaţii reprezintă, prin ele însele, tot atâtea probleme majore care cer răspunsuri clare şi luciditate în rezolvarea lor.

1. Deschiderea economică spre Vest - necesitate

1.1. Dintre toate motivaţiile deschiderii externe spre Vest a Republicii Moldova, raţionalitatea economică se distinge prin caracterul ei primordial şi determinant. In primul rând, pentru că lupta pentru progres general este decisă, în orice ţară, de soarta bătăliei dusă pe frontul economic. În al doilea rând, pentru că de succesul acestei lupte, concretizat în nivelul şi

---

* *Comunicare prezentată la Congresul al XVIII-lea al Academiei Româno-Americane de Ştiinţe şi Arte "Moldova: deschideri ştiinţifice şi culturale spre Vest, Chişinău, 13-16 iulie 1993.*

structura dezvoltării economice, depinde şi deschiderea economică externă, amploarea şi eficienţa ei. în al treilea rând, pentru că de factorul economic depinde deschiderea externă a unei ţări şi în celelalte domenii: politic, cultural, ştiinţific etc.

În condiţiile internaţionale contemporane, dominate de adâncirea continuă a interdependenţei economice a ţărilor, deschiderea lor externă şi tendinţa ei de amplificare constituie un fapt indiscutabil. Ceea ce se poate discuta este nu acceptarea sau respingerea acestei cerinţe, ci găsirea celor mai potrivite forme şi căi de transpunere a ei în practică.

1.2. Ce înseamnă, de fapt, pentru Moldova a înfăptui astăzi deschiderea economică externă spre Vest?

1.2.1. în primul rând, înseamnă participarea ei îa interdependenţele economice-internaţionale. Prin această participare, sursele sale de creştere economică sunt conectate la un nou mediu internaţional, structurat pe alte principii şi mecanisme decât mediul intrasovietic sau intracomunitar post sovietic, în care ea a fost şi continuă să fie integrată. Ca urmare, dezvoltarea economică, primind impulsuri atât din interiorul său, cât şi din noul mediu extern, devine, astfel, o variabilă mult mai complexă, dar şi mai benefică în strategia creşterii economice a Republicii.

1.2.2. în al doilea rând, înseamnă participarea Republicii Moldova la structurile integraţioniste vest-europene - Consiliul Europei, Asociaţia Economică a Liberului Schimb (AELS), Comunităţile Economice Europene (CEE), ca si la organizaţiile economico-financiare cu vocaţie mondială: FMI, BIRD, BERD, GATT etc.

1.3. între acestea, o importanţă deosebită revine CEE. în cele trei decenii de existenţă şi evoluţie observăm că CEE a depăşit multe obstacole şi dileme, că membrii săi au cunoscut o dezvoltare înfloritoare pe toate fronturile existenţei lor umane şi că ea a devenit o forţă economică şi politică mondială, de primă mărime, capabilă să asigure statelor membre, mari sau mici, un grad înalt de securitate din toate punctele de vedere: politic, economic şi social în aceste condiţii, cum să nu se dorească asocierea cu o asemenea comunitate?

1.4. Este într-adevăr necesar ca Republica Moldova să-şi deschidă economia spre Vest şi, In acest cadru, să adere la integritatea europeană?

Necesitatea unei asemenea opţiuni este reală, ea fiind condiţionată de noile fenomene şi procese care au loc pe continentul nostru, în economia şi piaţa mondiali

1.4.1. Continentul nostru oferă ţărilor sale astăzi un cadru nou de dezvoltare. Vechea lui parcelare în cele trei blocuri relativ închise: CEE, AELS şi CAER este înlăturată definitiv.

CAER s-a autodizolvat, iar CEE şi AELS se unesc, din 1993, într-o imensă zonă a liberului schimb. CEE tinde să cuprindă întreaga Europă. Acest cadru nou, profilând la orizont o uniune economică şi politică pan-europeană, poate Statele Unite ale Europei, având ca nucleu CEE, nu poate lăsa de-o parte nici un stat, căci înseamnă discriminare, cum tot astfel nici un stat nu poate să rămână în afara lui, căci înseamnă izolare, autarhie.

1.4.2 Cât priveşte economia şi piaţa mondială, acestea traversează şi ele perioada unor profunde mutaţii. Dominate de tendinţa creării unei noi ordini economice mondiale, conform noilor raporturi de forţe, aceste mutaţii sunt adevărate "distrugeri creatoare", ca să folosim o expresie atât de sugestivă a lui Schumpeter. Pe de altă parte, avem distrugerea cortinei de fier şi a zidului Berlinului, destrămarea sistemelor totalitare staliniste, a imperiului sovietic şi a pieţei CAER, însoţite de o serioasă schimbare a raportului de forţe pe plan mondial, în favoarea Vestului, Iar pe de altă parte, asistăm, fie la apariţia de noi forţe, fie la creşterea enormă a marilor puteri deja existente în economia mondială: SUA, Japonia şi Germania. Fiecare dintre aceste aşa-zise locomotive îşi soarbe energia atât din performanţele economice proprii, cât şi din potenţialul zonelor integrate pe care le conduc.

1.4.3. Dar, caracterizarea cadrului mondial contemporan şi impactul său asupra economiilor naţionale nu pot fi înţelese corect dacă nu ţinem seama şi de starea actuală de recesiune a economiei mondiale, agravarea problemei pieţei, tensionarea contradicţiilor dintre marile puteri economice din lume. Aşa cum ne arată interminabilele discuţii din cadrul Rundei Uruguay a GATT-ului, aceste tensiuni apar; mai ales, în jurul produselor agricole, domeniu de interes vital şi pentru Republica Moldova. Contradicţii şi divergenţe însă în sânul pieţei mondiale au fost şi vor continua să fie. Doar ele sunt sursa dezvoltării!

Ar fi surprinzătoare absenţa, nu prezenţa lor.

1.5. În pofida acestor împrejurări, deschiderea economică spre Vest a Republicii Moldova rămâne categoric o necesitate şi încă una cu caracter primordial. în cazul ei, ca şi în cel al celorlalte ţări ex-socialiste europene, primordialitatea necesităţii amintite se explică nu numai prin cunoscutele raporturi dintre economic şi celelalte laturi ale socialului, ci şi printr-o împrejurare apărută la lumină după 1989. Avem în vedere faptul că în lupta istorică dintre cele două sisteme economice - economia de piaţă vestică, întemeiată pe descentralizare şi proprietatea privată şi reglată de "mâna invizibilă" a lui Smith şi economia socialistă centralizată de tip sovietic, bazată pe totalitarism, reglată de "mâna foarte vizibilă" a lui Stalin şi a celorlalţi

discipoli ai săi - victoria economiei de piaţă vestice este atât de covârşitoare, încât apare aproape indecentă!

2. Alternativele în deschiderea economică externă a Republicii Moldova

2.1. În aceste condiţii generale, extrem de complexe, se pune problema: cum se poate orienta Republica Moldova spre exterior mai folositor pentru prosperitatea ei? Ca să răspundem la întrebare să ipotezăm câteva scenarii sau alternative.

2.1.1. Un prim scenariu ar fi rămânerea în CSI. O asemenea orientare însă ar însemna o izolare de restul lumii sau legături intermediate prin CSI, cum a fost de fapt şi până în 1989, când legăturile Republicii Moldova cu Vestul se făceau prin Moscova. în trecut, un asemenea scenariu a dus rezultatele dezastruoase cunoscute.

Poate garanta cineva că aceste rezultate nu se vor mai repeta?

Nimeni! De aceea modelul trecutului nici nu poate intra în discuţie. S-ar putea obiecta că CSI nu este acelaşi lucru cu Rusia sau fosta Uniune Sovietică. Este greu de acceptat această teză, din următoarele motive:

a) CSI este iniţiată de Rusia şi ştim, din învăţămintele unei istorii întregi de la Testamentul lui Petru cel Mare încoace, că toate iniţiativele sale au fost exclusiv pentru promovarea intereselor proprii de expansiune şi nu pentru a ferici ţările coloniale din imperiul său;
b) iniţiind CSI, autoarea ei a iniţiat şi diverse propuneri care tind spre o formulă similară cu URSS.

Prezenţa unor asemenea tendinţe nu putea să scape din vedere. Însuşi preşedintele Snegur se declara acum un an, în decembrie 1992, categoric împotriva lor. "Pe zi ce trece - spunea domnia sa - de la o şedinţă la alta, se conturează intenţiile liderilor unor state de a ne apropia de o formulă similară fostei Uniuni Sovietice. în legătură cu aceasta mi-am expus părerea, o expun şi acum, că noi nu sprijinim un asemenea punct de vedere. însăşi noţiunea de Statut al Comunităţii de State Independente ar însemna crearea unei noi statalităţi. Moldova nu poate avea nimic comun cu astfel de teorii, de aceea nu va semna nici statutul chiar dacă acest lucru va comporta consecinţe grele pentru economia sa"[1]). Preşedintele afirma această poziţie fermă acum un an. între timp însă lucrurile s-au schimbat, devenind şi mai evidente. Odată cu statutul, au apărut şi alte iniţiative de acelaşi fel: organizarea unei structuri armate comune, crearea de baze militare ruse pe teritoriul tinerelor state eliberate din fostul imperiu, menţinerea rublei ca monedă comună, în zona CSI,

---

[1] *Interviul acordat Radiodifuziunii Naţionale cu ocazia împlinirii urna an de la alegerea sa în funcţia de preşedinte, Moldova Suverană, 9 decembrie 1992.*

crearea uniunii economice etc. Din aceste motive, scenariul pe care îl discutăm aici este neviabil.

2.1.2. Un alt scenariu, opus celui anterior, ar fi ruperea totală de CSI şi orientarea ei. exclusiv spre Vest. Nici această alternativă nu este viabilă. Devenită independentă, Republica Moldova nu are nici un interes să se izoleze de CSI, inclusiv de Rusia, chiar şi în ipoteza când n-ar mai depinde energetic de aprovizionările din zona amintită. Interesul ei este să-şi păstreze independenţa, să evite revenirea la subordonarea colonială sau de alt tip şi să-şi dezvolte relaţii economice normale, bazate pe avantaje reciproce şi pe libertatea alegerii partenerilor şi formelor concrete de colaborare. Dacă CSI respectă aceste principii nu există motive ca Republica Moldova să se izoleze de ţările acestei comunităţi.

2.1.3. Un scenariu normal, motivat economic şi politic, este cel care porneşte de la respectarea independenţei şi suveranităţii Republicii Moldova şi oglindeşte atât condiţiile interne ale ţării şi ale zonei din care face parte, cât si condiţiile existente pe plan european şi mondial. Un asemenea scenariu comportă cel puţin trei caracteristici definitorii:

a) exclude orice tendinţă extremistă de izolare faţă de Est, Vest sau Sud, tendinţă dăunătoare şi economic şi politic;
b) presupune redimensionarea deschiderii economice externe pe noi baze principiale şi geografice;
c) implică diversificarea atât a surselor de aprovizionare (cu materii prime şi materiale, tehnologii moderne, bunuri de consum industriale şi alimentare), cât şi a pieţelor de desfacere pentru produsele proprii.

2.2. Cu alte cuvinte, scenariul la care ne referim cere Republicii Moldo-va participarea largă, pe măsura puterilor sale, la diviziunea mondială a muncii, cere, cu alte cuvinte, să dezvolte relaţii economice normale nu numai cu CSI şi ţările din bazinul Mării Negre, dar şi cu celelalte ţări din Europa şi din restul economiei mondiale. Realizarea unei asemenea orientări însă nu este scutită de anumite probleme, contradicţii şi dileme. Care ar fi acestea?

2.2.1. Prima apare în legătură cu adeziunea Republicii Moldova la Uniunea Economică a CSI. Oare, prin această adeziune, nu şi-a tăiat, cumva, ea singură, posibilităţile deschiderii spre Vest? Pentru a putea răspunde, să vedem mai întâi ce vrea să fie această uniune.

După aprecierile vicepremierului rus, Aleksandr Sohin, rezultă că: a) "Uniunea Economică a ţărilor membre ale Comunităţii Statelor Independente (CSI) trebuie formată de o asemenea manieră, încât să fie avantajoasă pentru Rusia" şi b) că partea rusă "încearcă de pe acum să explice tuturor statelor din CSI că Uniunea Economică presupune o pierdere parţială a suveranităţii, nu numai a suveranităţilor economice, ci şi a suveranităţii politice".

În faţa acestor declaraţii oficiale, nu ştim ce să apreciem mai întâi: sinceritatea celor afirmate sau îndrăzneala insolentă a autorului lor? Oricum, nu avem dreptul să punem la îndoială această sursă atât de demnă de crezare. Din ea rezultă că teoria după care CSI nu trebuie confundată cu Rusia sau URSS este falsă şi foarte dăunătoare. Se vede clar că Rusia nu renunţa nicicum la tendinţa ei de dominaţie, cerând deschis amputarea suveranităţii sau, cu alte cuvinte, înapoi la doctrina Brejnev! Iată, aşadar, ce mari dileme însoţesc integrarea economică în cadrul CSI. în aceste condiţii, este clar că integrarea economică a Republicii Moldova în CSI, presupunând limitarea suveranităţii sale naţionale şi avantajele Rusiei, îi leagă mâinile în faţa necesităţii deschiderii spre Vest

2.2.2. A doua problemă este dependenţa energetică a Republicii Moldova de CSI şi mai ales de Rusia. Ţările care au aderat la Uniunea Economică au cerut ca aceasta să fie o "uniune vamală" în care Rusia să elimine taxele de export la produsele energetice.

Rusia însă, nu este bucuroasă să elimine aceste taxe căci îşi pierde avantajele din integrarea iniţiată de ea.

Nutrim convingerea că, de multe ori, se supralicitează "dependenţa energetică", mergând până la fetişizarea ei. în realitate, lucrurile nu sunt chiar aşa dramatice. Se ştie că ţiţeiul şi gazele naturale sunt materii prime valoroase şi indispensabile activităţii economice. Dar şi pâinea, carnea şi alte alimente, date în schimb, nu-s deloc mai puţin valoroase şi mai puţin indispensabile aceleiaşi activităţi. Pe de altă parte, aceste materii prime energetice sunt produse şi de alte ţări, de unde Republica Moldova le poate cumpăra în schimbul produselor sale, cum tot astfel şi ţările CSI, importatoare de alimente, pot apela nu numai în Republica Moldova, ci şi la alte surse externe de aprovizionare, existente pe plan mondial. Aşadar, Republica Moldova îşi poate rezolva problema energetică şi altfel decât până acum.

Un asemenea demers însă cere ca, în prealabil, managerii şi agenţii economici să fie convinşi că nu orice întrerupere sau diminuare a unei relaţii de schimb de mărfuri cu Rusia înseamnă automat o nenorocire pentru Republica Moldova; cere de asemenea iniţiativă, curaj şi inventivitate. Se ştie, de exemplu, că ţările arabe petroliere sunt mari importatoare de produse agroalimentare (carne de oaie şi vită, lactate, legume şi fructe), de mobilă etc.

Pe fondul acestor nevoi, s-ar putea iniţia anumite aranjamente, mai ales prin sistemul barter, pentru procurarea de către Republica Moldova, în schimbul produselor sale agroalimentare, a unor cantităţi de petrol, prelucrate apoi în capacităţile de producţie româneşti de la Năvodari şi transportate pe apă până la destinaţie. Mai multă iniţiativă şi curaj se cer, de asemenea, şi în ceea ce priveşte valorificarea posibilităţilor de exploatare a unor rezerve de petrol şi gaze proprii din sudul Republicii. Cărbunele necesar pentru energie termică este importat acum din Est, mai ales din Ucraina. Acelaşi cărbune ar putea fi procurat şi din "îndepărtata" Românie! Şi în cazul energiei electrice,

unde dependenta de Transnistria este aproape absolută, se pot iniţia anumite aranjamente cu România, prin conectarea sistemelor energetice naţionale ale celor două ţări. Sugerăm toate aceste demersuri în domeniul energici şi combustibilului nu pentru ruperea relaţiilor Republicii Moldova cu Estul, ci pentru detensionarea acestor relaţii, bazate acum pe o dependenţă de aproape 100% de sursele de apro-vizionare din Est,

2.2.3. În fine, o altă problemă mult discutată este aceea a importanţei pieţei ruseşti - considerată de unii economişti moldoveni un adevărat sac fără fund - pentru produsele agroalimentare, în special pentru vinuri, care reprezintă poziţia principală a exporturilor agricole moldoveneşti. Este de menţionai că prin trecerea la economia de piaţă şi liberalizarea comerţului exterior, Rusia nu mai poate fi o piaţă atât de sigură şi atât de puţin pretenţioasă, cum era înainte. Căci, pentru a o cuceri, va trebui ca producătorii moldoveni să-i învingă în lupta de concurenţă pe cei din Franţa, Italia, Spania, ţâri cu un mare potenţial agroalimentar şi viticol Aşadar, piaţa rusă o fi un "sac fără fund", cum încearcă să se autolinişteasca unii, dar acest lucru nu este numai pentru moldoveni. Pe de altă parte, credem că nici Rusia, nu va uita că altădată era unul din marii exportatori de grâne din Europa şi lume, un concurent temut şi că poate redeveni un asemenea mare producător. De aceea, Republica Moldova trebuie să gândească în strategia sa de dezvoltare pe de o parte, la o restructurare a producţiei sale agroindustriale, în sensul creşterii suprafeţelor cultivate cu cereale pe seama celor cultivate cu legume şi struguri cerute de piaţa exso-vietică, iar pe de altă parte, la o orientare şi spre Vest, unde ar putea cuceri noi pieţe externe, mai ales în ţările din centrul şi nordul Europei, acum mari importatori de produse agroalimentare şi de unde ar putea aduce, în schimb, tehnologii moderne de producţie, inexistente în Est.

2.3. Subliniem încă o dată că, în conformitate cu scenariul pe care-1 discutăm, orientarea economiei Republicii Moldova spre Vest nu înseamnă deloc renunţarea la legăturile sale cu ţările din CSI.

Dimpotrivă, numeroase împrejurări, inclusiv cele de vecinătate, pledează pentru dezvoltarea în continuare a acestor relaţii, unele având chiar caracter tradiţional. Ceea ce punem în discuţie aici, în afară de necesitatea respectării independenţei şi avantajului reciproc, este şi o problemă de proporţii a dependenţei economice de Est.

În 1990, de exemplu, ponderea exportului Republicii Moldova reprezenta cca. 31% din produsul său global, iar din acest export peste 90% era în ţările CSI. în cazul importurilor datele reprezentau 31,6% şi respectiv 78%. Aceste statistici, simple dar foarte semnificative, ne arată că dependenţa economiei Republicii Moldova de CSI era aproape totală. Un asemenea model al deschiderii sale externe nu mai poate continua din cauza marilor pericole pe care le cuprinde în sine, ameninţând însăşi independenţa tânărului stat român.

2.4. Necesitatea orientării economiei Republicii Moldova spre Vest poartă în sine un potenţial apreciabil, legat de principalii săi factori de . producţie. Avem în vedere abundenţa şi ieftinătatea forţei de muncă, dotarea cu resurse naturale agricole, materiale de construcţii etc, domenii care, pot oferi ţării avantaje relative în mai multe domenii ale activităţii industriale şi agricole.

Reprezentând de fapt tot atâtea obiective ale deschiderii economice spre Vest, aceste avantaje pot fi valorificate numai prin folosirea de tehnologii moderne de producţie pe care Republica Moldova le poate atrage din Vest.

2.5. În orientarea spre Vest a Republicii Moldova, prima ţară de la care începe Vestul ei este România. Fiind, în plus, ţară mamă sau ţară soră, este normal ca relaţiile economice dintre cele două state româneşti să se bucure de avantajele pe care le oferă nu numai calculele economice şi vecinătatea imediată, ci şi factorii a căror putere nu se măsoară în bani, nici chiar în valută forte. Este vorba de complexul frăţiei şi - mai mult decât atât - de raptul că împreună au făcut şi fac parte din aceeaşi vatră strămoşească, pe care nici un fe! de vitregie a istoriei, n-a putut să o destrame. Prin aceasta intrăm în conţinutul altei teme care depăşeşte cele propuse în prezenta comunicare. Câteva precizări însă se impun a fi măcar enunţate.

2.5.1. Că România abordează relaţiile sale cu Republica Moldova pornind de la recunoaşterea independenţei şi suveranităţii sale naţionale ca o problemă cheie a momentului istoric pe care-1 traversăm şi a cărei rezolvare judicioasă poate condiţiona hotărâtor nu numai mersul relaţiilor intra roma ne, ci şi reuşita deschiderii externe spre Vest, a Republicii Moldova;

2.5.2. Că relaţiile economice dintre România şi Republica Moldova ca state independente se supun şi ele aceloraşi tendinţe şi legităţi ca şi relaţiile economice dintre celelalte state. Una din aceste tendinţe este integrarea. Considerăm că cele două state româneşti, înainte de a se integra cu străinii, ar trebui să se integreze între ele şi, împreună, cu forţele economice unite, să se ajute reciproc în rezolvarea marilor probleme cu care sunt confruntate în această perioadă de tranziţie, inclusiv în problemele de integrare pe plan regional, european şi mondial.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 40/1993

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ**
BUCUREŞTI

SUMAR

PERCEPŢIA CALITĂŢII INSTITUŢIILOR PUBLICE. AUTOEVALUAREA STĂRII DE SĂNĂTATE ANCHETE NAŢIONALE: IULIE 1993 _____ 491

I. Aspecte metodologice 491

II. Percepţia calităţii mediului social-politic 493

1. Încrederea în autorităţile publice 493
2. Încrederea în serviciile publice 494
3. Preocuparea societăţii pentru categoriile de populaţie defavorizate 496
4. Protecţia asigurată de societate 497
5. Primăriile şi aşteptările populaţiei 498
6. Atitudinea faţă de partidele politice 500
7. Corupţia în societatea românească 501
8. Mass-media şi calitatea vieţii 503
8.1. Timpul afectat de populaţie pentru citirea presei, lectură, audierea radioului şi vizionarea emisiunilor de televiziune 503
8.2 Timpul folosit, comparative cu perioada anterioară lui decembrie 1989 504
8.3. Cumpărarea ziarelor, revistelor şi cărţilor 506

III. Autoevaluarea stării de sănătate 508

1. Aspecte ale stării de sănătate a populaţiei 508
2. Percepţia problemelor de sănătate 509
3. Autoaprecierea stării de sănătate a populaţiei 510
4. Variabilele care influenţează starea de sănătate a populaţiei 511
5. Starea actuală de sănătate comparativ cu aceea din ultimii doi ani 512

IV. Concluzii 513

PERCEPŢIA CALITĂŢII INSTITUŢIILOR PUBLICE. AUTOEVALUAREA STĂRII DE SĂNĂTATE
Anchete naţionale: iulie 1993

dr. Andrei NOVAK

I. ASPECTE METODOLOGICE

Cercetarea referitoare la **percepţia calităţii mediului social-politic** a avut ca scop evaluarea imaginii publice oferite de autorităţile şi serviciile publice în perioada pe care o parcurge ţara noastră. Pentru o societate profund angajată în procesul creării unei democraţii autentice, este imperios necesară cunoaşterea feed-back-ului populaţiei privind aceste instituţii. Imaginea colectivă se formează ca sumă, mai mult sau mai puţin omogenă, a imaginilor individuale, a măsurii în care sunt percepute cele mai importante componente ale vieţii noastre sociale şi politice în acest moment al evoluţiei procesului de tranziţie în societatea noastră postdecembristă.

Unele aspecte au mai fost abordate de către ICCV fie în cadrul unor cercetări mai vaste referitoare la diagnoza calităţii vieţii, fie numai la nivelul Municipiului Bucureşti. Cercetarea din acest an, centrată pe încrederea şi/ sau satisfacţia în ce priveşte instituţiile publice, ca latură importantă a calităţii vieţii, se constituie într-un barometru greu de contestat al stării de încredere şi speranţă a populaţiei. Chiar dacă anul 1993 a constituit prima utilizare a acestui barometru, elementele comune cu ale cercetărilor anterioare au permis realizarea, în capitolul final, a unor comparaţii între acestea. Totodată, a fost efectuată şi o cercetare având ca scop evaluarea de către populaţie a propriei stări de sănătate. Autoevaluare efectuată, desigur, cu un anumit grad de subiectivitate, generează efecte reale asupra calităţii vieţii. În cadrul cercetării, s-a solicitat subiecţilor şi compararea stării actuale de sănătate cu starea de sănătate din ultimii doi ani, permiţând astfel realizarea unei analize asupra evoluţiei stării de sănătate în imaginea populaţiei.

Ambele cercetări au fost efectuate utilizându-se acelaşi eşantion de subiecţi şi acelaşi instrument de cercetare.

EŞANTIONUL NAŢIONAL REPREZENTATIV pe care s-au efectuat cele două cercetări a cuprins 1067 subiecţi, variabilele luate în considerare la elaborarea lui fiind: sexul, vârsta, categoria socio-ocupaţională şi nivelul de pregătire. S-a utilizat un eşantion stratificat multistadial, luându-se în

considerare zona geografică (sud, est, vest, Municipiul Bucureşti) şi mediul de rezidenţă (oraşe mari, alte oraşe, comune). Eroarea maximă a rezultatelor este cuprinsă între –3% şi +3% la nivelul întregului eşantion.

În primul stadiu s-au selectat judeţele, în mod aleator, după o stratificare prealabilă pe zone (sud, est, vest, Municipiul Bucureşti), în cel de-al doilea stadiu s-au selectat, tot aleator, localităţile şi s-a stabilit numărul de subiecţi corespunzător fiecărui strat, păstrându-se proporţionalitatea pe mediile de rezidenţă (oraşe cu peste 100000 locuitori, alte oraşe, comune).

În cel de-al treilea stadiu s-a utilizat eşantionarea pe cote, fiecărui operator repartizându-i-se o structură a lotului în funcţie de sexul, vârsta, ocupaţia şi nivelul de instruire al subiecţilor.

Stadiul	Stratificarea	Ce se selectează	Cum se selectează
I	Pe zone	Judeţele	Aleator
II	Pe tipuri de localitate	Localităţile	Aleator
III		Subiecţii	Pe cote

S-a apelat, în general, la o scală cu cinci valori (de la 1 la 5), limita inferioară exprimând o apreciere total nefavorabilă (nesatisfăcut/încredere acordată în foarte mică măsură sau deloc), cea superioară – aprecierea cea mai favorabilă (în foarte mare măsură), iar punctul median (respectiv 3) – o estimare medie (nici mică, nici mare).

S-au utilizat următorii indicatori statistici:

- Media – prin ponderarea valorilor scalei cu proporţiile răspunsurilor obţinute;
- Ponderea celor care apreciază/sunt satisfăcuţi în mare sau în foarte mare măsură;
- Ponderea celor care apreciază/sunt satisfăcuţi în mică sau în foarte mică măsură (deloc);
- Balanţa – calculată ca diferenţă între ponderea celor care apreciază în (foarte) mare măsură şi ponderea celor care apreciază în (foarte) mică măsură, exprimând diferenţa dintre cei mulţumiţi şi cei nemulţumiţi (fără să se ia în calcul ponderile celor care fie că apreciază într-o măsură medie, fie că nu răspund).

Valorile tuturor indicatorilor au fost calculate atât la nivelul întregului eşantion, cât şi pentru segmentele de populaţie corespunzătoare variabilelor studiate (urban/rural; masculin/feminin; grupe de vârstă, nivel de pregătire şi categorii socio-ocupaţionale).

Acolo unde aceste rezultate diferă semnificativ din punct de vedere statistic, ele au fost prezentate şi analizate.

II. PERCEPŢIA CALITĂŢII MEDIULUI SOCIAL-POLITIC

S-au avut în vedere:

- Funcţionarea autorităţilor publice, în ce măsură acestea răspund aşteptărilor populaţiei: activitatea preşedintelui, a guvernului, a parlamentului, a primăriei, a SRI, corectitudinea justiţiei, protecţia oferită de poliţie, eficacitatea gărzii financiare, capacitatea armatei de a apăra graniţele ţării;
- Încrederea în partidele politice;
- În ce măsură răspund aşteptărilor principalele servicii publice: învăţământul, asistenţa medicală, televiziunea, radioul, presa scrisă;
- Preocuparea societăţii pentru asigurarea protecţiei sociale (asigurarea unui loc de muncă, a unui nivel de trai decent, a securităţii individului pe stradă şi acasă, a protecţiei consumatorului, respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti);
- Preocuparea primăriilor pentru buna gospodărire a localităţilor.

1. Încrederea în autorităţile publice

La întrebarea referitoare la măsura în care activitatea următoarelor autorităţi publice răspunde „aşteptărilor" populaţiei, s-au obţinut următoarele răspunsuri:

-în procente-

Autoritatea publică	În (foarte) mare măsură	În (foarte) mică măsură	Balanţa (1)-(2)	X mediu
0	1	2	3	4
1. capacitatea armatei	51,9	10.8	+41.1	3.8
2. activitatea preşedintelui	21,5	45.3	-23.8	2.5
3. corectitudinea justiţiei	14,2	37.9	-23.7	2.5
4. activitatea primăriei	12,9	60.4	-47.5	2.2
5. eficacitatea gărzii financiare	12,7	34.7	-22.0	2.4
6. activitatea guvernului	10,8	59.3	-48.5	2.0
7. protecţia oferită de poliţie	9.3	61.7	-52.4	2.2
8. activitatea SRI	8.1	28.2	-20.1	2.4
9. activitatea parlamentului	4.4	59.2	-54.8	2.0
Nivelul mediu	16.2	44.1	-27.9	2.4

Cu excepţia încrederii în capacitatea de apărare, de către armată, a graniţelor ţării, celelalte răspunsuri prezintă balanţe negative, ponderea persoanelor ce nu sunt mulţumite fiind mult mai mare decât a celor ce sunt. Media (2.44) situează nivelul aprecierilor la mijlocul distanţei dintre „în mică măsură" şi „nici mare, nici mică". S-au înregistrat, de asemenea, diferenţe între aprecierile celor din urban faţă de cele ale subiecţilor din rural (2.35 faţă de 2.53) şi ale celor de peste 60 ani, ceva mai mulţumiţi decât ceilalţi subiecţi (2.7 faţă de 2.4). Se observă, însă, că aceste nouă autorităţi cunosc aprecieri diferite din partea populaţiei, în sensul că armata (3.8) răspunde în mult mai mare măsură aşteptărilor populaţiei, comparativ cu celelalte opt (2.28).

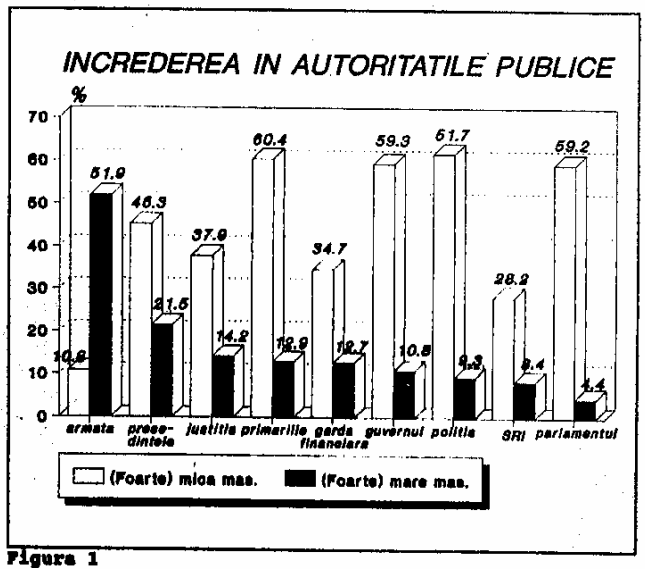

Figura 1

2. Încrederea în serviciile publice

Aprecierea calităţii şi/sau obiectivităţii serviciilor publice a oferit următoarele răspunsuri:

-în procente-

Serviciul public	În (foarte) mare măsură	În (foarte) mică măsură	Balanţa (1)-(2)	X mediu
0	1	2	3	4
1. obiectivitatea ziarului preferat	41.6	16.8	+24.8	3.4
2. obiectivitatea radioului (România-Actualităţi)	40.4	17.7	+22.7	3.3
3. obiectivitatea presei scrise	18.5	42.8	-24.3	2.6

Serviciul public	În (foarte) mare măsură	În (foarte) mică măsură	Balanţa (1)-(2)	X mediu
0	1	2	3	4
4. obiectivitatea televiziunii	17.0	41.8	-24.8	2.6
5. calitatea învăţământului	16.2	36.5	-20.3	2.6
6. calitatea asistenţei medicale	10.4	54.8	-44.4	2.4
Nivelul mediu	24.0	35.1	-11.1	2.82

Obiectivitatea ziarului preferat şi cea a postului de radio **România-Actualităţi** prezintă balanţe pozitive, câte patru subiecţi din zece apreciindu-le în (foarte) mare măsură, faţă de câte unul din şase subiecţi care manifestă mari rezerve faţă de acestea. Celelalte patru servicii – presa scrisă, televiziunea, învăţământul şi asistenţa medicală – prezintă o situaţie inversă, în sensul că doar câte un subiect din şase apreciază în (foarte) mare măsură calitatea sau obiectivitatea acestora, în timp ce patru subiecţi din zece sunt nemulţumiţi de acestea. Calitatea asistenţei medicale cunoaşte o puternică opinie negativă, ponderea celor nemulţumiţi fiind de peste cinci ori mai mare decât cea a persoanelor ce consideră că acest serviciu răspunde aşteptărilor lor. Dintre variabile, nivelul de pregătire (subiecţii cu studii superioare, fiind mai puţin satisfăcuţi – 2.63 – decât ceilalţi subiecţi – 2.8 +3.0) şi, într-o mai mică măsură, mediul de rezidenţă (urban: 2.75, faţă de rural: 2.90) sunt cele ce influenţează semnificativ.

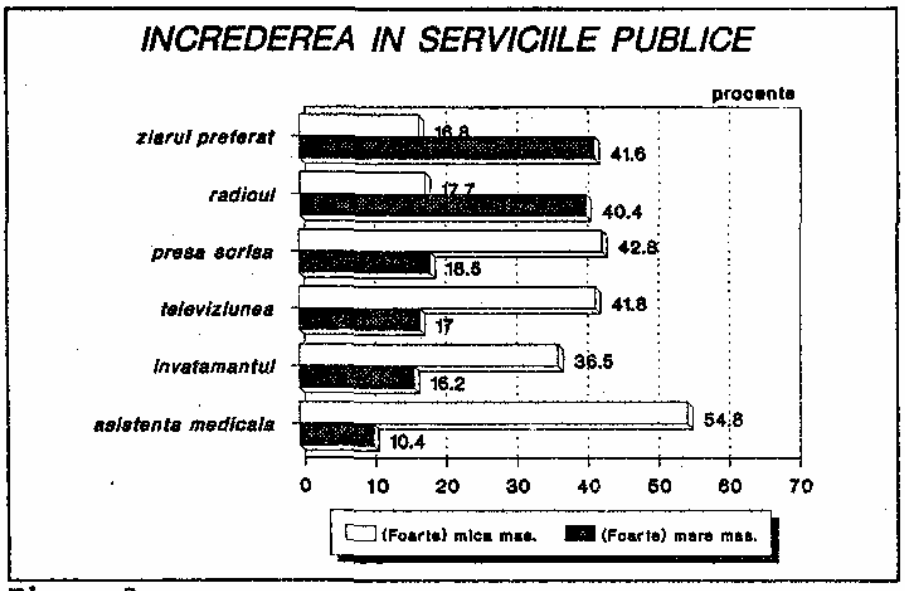

Figura 2

3. Preocuparea societăţii pentru categoriile de populaţie defavorizate

Întrebarea adresată subiecţilor: "ţinînd seama de posibilităţile actuale, în ce măsură consideraţi că societatea se preocupă de categoriile defavorizate?" a primit următoarele răspunsuri:

-în procente-

Categoriile de populaţie	În (foarte) mare măsură	În (foarte) mică măsură	X mediu
0	1	2	3
1. persoanele handicapate	25.0	48.3	2.6
2. orfanii şi copiii abandonaţi	20.5	56.6	2.4
3. şomerii	7.1	71.3	2.0
4. bătrânii fără posibilităţi de întreţinere	6.6	74.8	1.9
5. familiile cu mulţi copii	4.1	80.2	1.8
Nivelul mediu	12.7	66.2	2.14

Cu toate că opiniile populaţiei privind preocupările societăţii faţă de categoriile defavorizate se concentrază în cadrul nivelului "în (foarte) mică măsură", sunt percepute în principal două categorii de populaţie defavorizate:

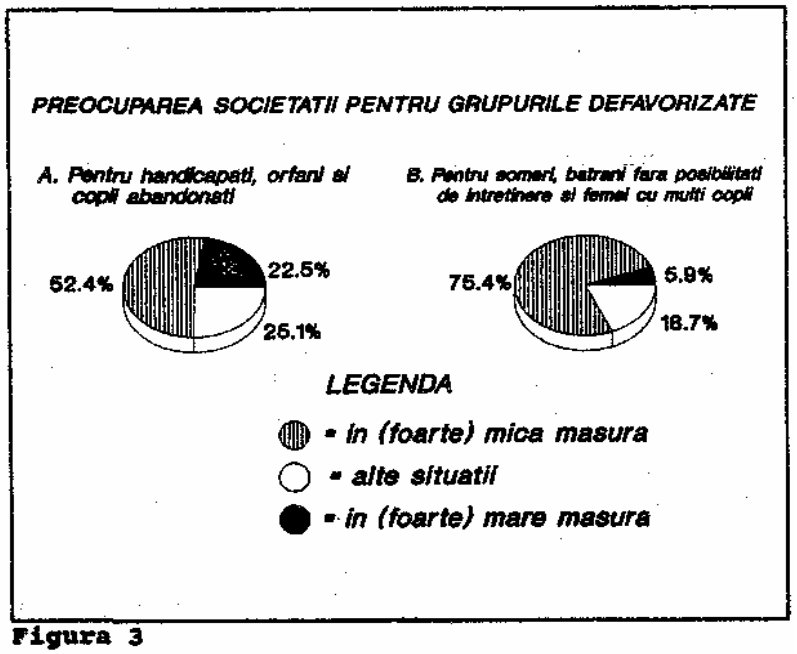

Figura 3

Persoanele handicapate, orfanii şi copiii abandonaţi, pentru care unul din patru-cinci subiecţi consideră că societatea se preocupă în (foarte) mare măsură, în timp ce un subiect din doi este nemulţumit de eforturile acesteia;

Şomerii, bătrânii fără posibilităţi de întreţinere şi familiile cu mulţi copii, faţă de care trei sferturi din totalul populaţiei apreciază că societatea nu se preocupă decât în (foarte) mică măsură.

4. Protecţia asigurată de societate

În imaginea pe care şi-o formează oamenii despre calitatea vieţii lor, alături de încrederea în instituţiile publice, în modul în care este condusă ţara, în modul în care primăriile administrează localităţile, calitatea mediului social este estimată şi prin măsura în care sunt respectate drepturile personale, prin corectitudinea şi echitatea socială, prin protecţia de care se bucură sau ar trebui să se bucure atât populaţia – în general, cât şi fiecare dintre indivizii care o compun. Răspunsurile la întrebarea: " Cât de mulţumit sunteţi de preocuparea societăţii pentru …" se prezintă astfel:

-în procente-

	În (foarte) mare măsură	**În (foarte) mică măsură**	**Balanţa (1)-(2)**	**X mediu**
0	**1**	**2**	**3**	**4**
1. asigurarea unui loc de muncă	4.3	81.9	-77.6	1.7
2. asigurarea securităţii individului pe stradă şi acasă	4.4	78.5	-74.1	1.7
3. asigurarea unui minim de trai pentru toată lumea	3.4	83.7	-80.3	1.6
4. protecţia consumatorului (asigurarea de bunuri şi servicii de calitate)	4.0	77.8	-73.8	1.7
5. respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti (apărare, exprimare, sănătate, studii, proprietate etc.)	10.2	58.7	-48.5	2.1
6. asigurarea unui nivel de trai decent	3.1	80.7	-77.6	1.6
Nivel mediu	4.9	76.9	-72.0	1.73

Se constată că, din păcate, aceste componente ale satisfacţiei faţă de dimensiunile mediului social produc insatisfacţie, o insatisfacţie profundă, valorile negative ale balanţelor reflectând preocuparea şi, mai ales, îngrijorarea populaţiei, fapt ce a condus la creşterea ponderii celor ce sunt nemulţumiţi, nivelul mediu de apreciere fiind de numai 1.73, adică între foarte mică şi mică măsură!

Chiar şi în condiţiile unui grad ridicat de nemulţumire a populaţiei, deci ale unei nedorite omogenităţi, se înregistrează diferenţieri semnificative între unele segmente ale acestei populaţii. Astfel, populaţia urbană este nemulţumită în mai mare măsură (81,4%) decât cea rurală (71,5%), balanţele negative ale celor două populaţii fiind de 77,6% şi, respectiv, 65,6%. Populaţia cu (sau fără) studii generale este şi ea nemulţumită în mare măsură (70,0%), dar celelalte segmente (cei cu studii postgenerale şi universitare) sunt şi mai nemulţumite (80,0%).

Evaluarea acestor componente ale calităţii vieţii, de importanţa şi influenţa cărora nu credem că se îndoieşte cineva, conduce la concluzia că percepţia calităţii cunoaşte, din păcate, un nivel deosebit de scăzut, reflectând o deteriorare continuă a acestor laturi ale vieţii populaţiei. (În cadrul anchetei naţionale "Calitatea vieţii – 1992", media componentelor respective era de 2,67 – cuprinsă între "în mică măsură" şi "în măsură medie", adică mult mai ridicată, chiar şi la acest nivel, decât cea înregistrată în iulie 1993).

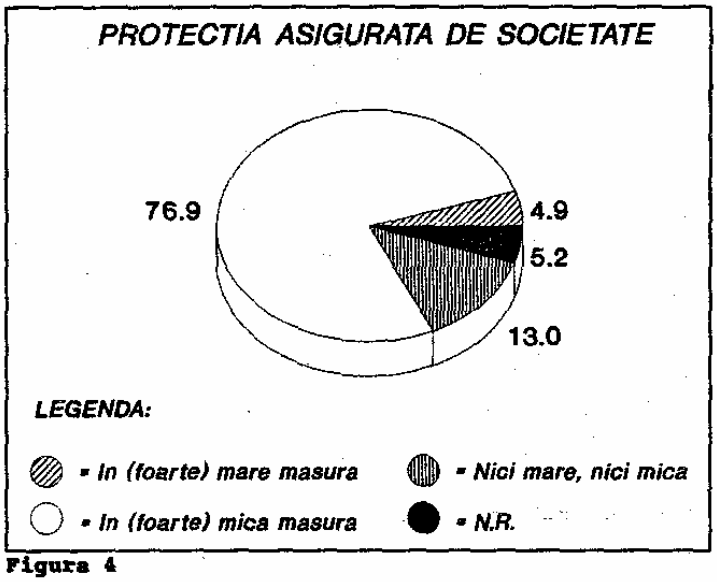

Figura 4

5. Primăriile şi aşteptările populaţiei

Fiind instituţiile care reprezintă administraţia publică locală, primăriile au constituit instituţia spre care se îndreaptă multe din aşteptările populaţiei,

aşteptări referitoare la gospodărirea localităţii (salubritate, iluminat, starea drumurilor), la acordarea titlurilor de proprietate ş.a.

Din păcate, cercetarea efectuată a reliefat nemulţumirea populaţiei faţă de preocupările primăriilor în ceea ce priveşte cele şapte aspecte care afectează, evident, calitatea vieţii.

Ponderile celor care se declară nemulţumiţi înregistrează o nedorită relativă omogenitate, fiind cuprinse între 55% şi 80% pentru toate cele şapte aspecte, în timp ce ponderile celor care se declară mulţumiţi sunt cuprinse numai între 4% şi 12%.

Analiza făcută pe cele două medii rezidenţiale arată gradul mai ridicat de nemulţumire manifestat de populaţia urbană (71,5%), faţă de cea din mediul rural (56,5%).

Aprecierea preocupărilor primăriei, pe principalele activităţi, se prezintă astfel:

-în procente-

	În (foarte) mică măsură	**Nici mică, nici mare măsură**	**În (foarte) mare măsură**	**NR**	**Balanţa (3)-(1)**	**X mediu**
0	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
1. salubritatea	70.9	12.7	6.1	10.4	-64.8	1.8
2. iluminatul public	61.5	20.7	11.8	6.0	-49.7	2.2
3. spaţiile verzi şi locurile de joacă pentru copii	69.6	14.6	6.2	9.5	-63.4	1.9
4. acordarea titlurilor de proprietate	55.4	16.1	10.4	18.1	-45.0	2.1
5. aprovizionarea localităţii	60.5	20.7	5.6	13.2	-54.9	2.0
6. cantitatea şi calitatea apei	55.8	21.5	10.7	12.0	-45.1	2.1
7. starea drumurilor şi străzilor	79.1	12.1	4.0	4.9	-75.1	1.7
Nivelul mediu	64.7	16.9	7.8	10.6	-56.9	1.97

Nemulţumirile populaţiei urbane se îndreaptă spre starea precară a drumurilor şi străzilor (84,7%), lipsa spaţiilor verzi şi a locurilor de joacă pentru copii (81,4%) şi insalubritatea ce cuprinde tot mai mult localităţile urbane (80,7%), în timp ce nemulţumirile populaţiei rurale vizează, în special, starea drumurilor şi străzilor (72,3%) şi iluminatul public (58,1%).

6. Atitudinea faţă de partidele politice

Întrebaţi dacă simpatizează cu vreun partid politic, subiecţii au răspuns în modul următor:

-în procente-

	Total eşantion	Nivel de pregătire			Mediul	
		Şc. gen. sau prof.	Liceu	Studii superioare	Urban	Rural
1. da	19.0	16.8	20.7	26.2	20.1	18.1
2. nu în mod special	30.2	26.0	35.3	35.0	33.7	26.8
3. nu am încredere în nici un partid	50.8	57.2	44.0	38.8	46.2	55.1
Nivel mediu	2.36	2.19	2.53	2.75	2.48	2.26

Aşadar, numai unul din cinci subiecţi îşi declară simpatia faţă de unul sau altul dintre partidele politice (au fost nominalizate 14 formaţiuni politice), în timp ce fiecare al doilea subiect nu are încredere în nici un partid (acordând 5,3 şi, respectiv, 1 punct celor trei tipuri de răspuns, media acestora este de numai 2.36). Neîncrederea în partidele politice scade invers proporţional cu nivelul de pregătire. Astfel, simpatizează cu un partid politic 16% din subiecţii ce au şcoală generală sau profesională, faţă de 26% din subiecţii care au studii superioare.

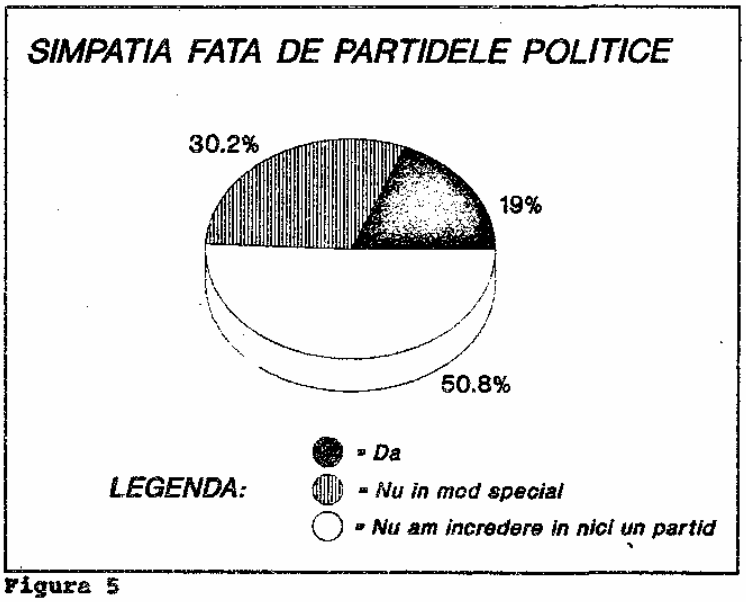

Figura 5

7. Corupţia în societatea românească

Proliferarea fenomenului corupţiei în societatea post-decembristă constituie una dintre grijile majore ale populaţiei. În două sondaje, efectuate în iulie şi august 1992 de către Centrul Independent de Sondaje (v. Pavel Câmpeanu – "De patru ori în faţa urnelor", Ed. All, 1993), corupţia ocupă al treilea loc (cu 28,5%) în "topul" grijilor, după rămânerea veniturilor în urma preţurilor (37%) şi nesiguranţa locului de muncă (30,5%) şi înaintea proliferării speculei (24,5%), a degradării ordinii publice (13%) ş.a.

-în procente-

	În (foarte) mare măsură	**În (foarte) mică măsură**	**Nici mică, nici mare**	**Nu cunosc**	**X mediu**
1. comerţul interior	60.1	12.1	8.5	19.3	3.9
2. asistenţa medicală	56.9	23.3	16.7	3.1	3.5
3. conducerea întreprinderilor de stat	54.9	12.2	13.3	19.6	3.8
4. primăriile	47.7	20.6	20.2	11.5	3.5
5. poliţia	46.0	17.0	20.7	16.3	3.5
6. comerţul exterior	45.8	9.6	8.9	35.7	3.9
7. parlamentul	43.3	16.1	13.7	26.9	3.6
8. autorităţile judecătoreşti	37.9	17.3	19.9	24.9	3.4
9. ministerele	37.8	11.1	14.1	37.0	3.6
10. sindicatele	33.8	19.2	14.7	32.3	3.3
11. conducerea întreprinderilor particulare	33.6	19.5	15.7	31.2	3.4
12. garda financiară	30.7	21.1	16.5	31.7	3.2
13. ziarele şi revistele	30.2	22.7	19.2	27.9	3.2
14. învăţământul	28.4	28.6	22.1	20.9	3.0
15. televiziunea	24.5	25.0	20.0	30.5	3.0
16. radioul	15.2	34.2	16.1	34.5	2.6
Nivelul mediu	39.2	19.4	16.2	25.2	3.4

Referindu-se la valorile medii, se constată că ponderea celor care acuză prezenţa în mare măsură a corupţiei este aproape de două ori mai mare (39,2%) decât a celor ce consideră că aceasta nu există deloc sau doar în mică măsură (19,4%). Ceilalţi subiecţi fie că estimează prezenţa corupţiei ca fiind nici mare, nici mică (16,2%), fie că nu cunosc domeniul şi, deci, nu pot face aprecieri (25,2%).

Corupţia este percepută în mai mare măsură în mediul urban (43,9%) decât în mediul rural (31,2%). Prezenţa corupţiei în societatea românească este percepută asemănător şi de către subiecţii cuprinşi în eşantionul studiat:

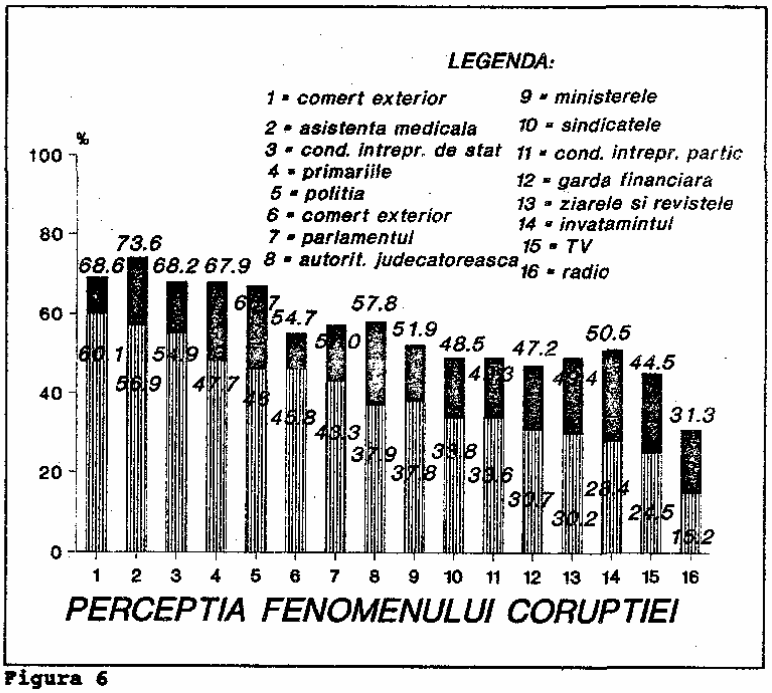

Figura 6

În ce priveşte factorii care influenţează corupţia, aceştia sunt, în opinia populaţiei, următorii:

-în procente-

	În (foarte) mare măsură	În (foarte) mică măsură	Nici mică, nici mare	Nu poate aprecia	X mediu
1. legislaţia necorespunzătoare	70.5	12.8	8.2	8.5	4.1
2. indiferenţa justiţiei	67.4	11.8	12.8	8.0	4.0
3. atitudinea poliţiei	66.4	12.3	15.5	5.9	3.9
4. indiferenţa populaţiei	64.2	15.7	12.7	7.2	3.9
5. garda financiară	53.2	12.8	16.3	17.7	3.8
6. corpul de control al guvernului	50.6	10.0	13.0	26.3	3.9
Nivelul mediu	62.0	12.6	13.1	12.3	3.93

Consideraţi de două treimi din totalul subiecţilor ca fiind factorii care influenţează în (foarte) mare măsură fenomenul corupţiei, favorizându-l, aceştia se referă atât la domeniul legislativ, cât şi la cel instituţional,

considerate a fi abilitate în combaterea corupţiei, cât şi la atitudinea populaţiei, "indiferenţa" acesteia fiind explicată, credem, prin ineficienţa celorlalţi factori.

8. Mass-media şi calitatea vieţii

8.1. Timpul afectat de populaţie pentru citirea presei, lectură, audierea radioului şi vizionarea emisiunilor de televiziune

În ce priveşte timpul mediu într-o zi obişnuită afectat de populaţie citirii presei, lecturii, audierii şi vizionării emisiunilor de radio şi televiziune, ancheta a arătat următoarele aspecte:

	Deloc	**Sub 1 oră**	**1-2 ore**	**2-4 ore**	**Nu răspunde**	**X mediu (minute)**
1. citirea presei	24.5	49.8	17.5	2.9	5.3	38
2. lectură	34.5	21.9	23.1	9.4	11.1	48
3. vizionare TV	6.3	19.1	31.1	32.0	11.5	98
4. audiţie radio	13.8	20.8	24.7	17.6	17.6	83

Cele aproape 60 minute afectate zilnic citirii presei constituie un nivel mediu ce acoperă mari disparităţi individuale, în sensul că din zece subiecţi (mai mult de) doi nu citesc deloc, cinci citesc sub o oră, în timp ce alţi doi afectează 1-2 ore, iar ultimul mai mult de două ore.

Nu citesc deloc 13.6% din subiecţii domiciliaţi în mediul urban şi 37.4% dintre cei din rural, 47,5% din subiecţii care au studii generale (terminate sau nu) faţă de 22.3% dintre cei ce au şcoli profesionale (sau prima treaptă de liceu) şi 13.0% dintre cei cu studii liceale sau universitare.

În ce priveşte lectura, un subiect din trei nu citeşte deloc, iar un subiect din cinci citeşte în mod obişnuit sub o oră pe zi. În schimb, aproape o pătrime dintre subiecţi citesc zilnic câte o oră-două, iar fiecare al cincilea subiect acordă lecturii zilnice mai mult de două ore. Referitor la diferitele segmente de populaţie, se constată că nu citesc deloc 20.7% din populaţia urbană şi 50.9% din cea rurală; 60.8% din cei ce au şcoala generală, 37,1% din cei cu şcoli profesionale, 21.2% din absolvenţii de liceu şi 12,4% din cei cu studii superioare. Şi vârsta constituie un factor de influenţă, astfel: nu citesc în mod obişnuit 24.2% din cei de 18-44 ani faţă de 40.4% din cei de 45-59 ani şi 50.4% din cei de 60 de ani şi peste.

Vizionarea emisiunilor de televiziune cunoaşte o "soartă" mai bună, în sensul că cele două ore cât reprezintă audienţa medie sunt acoperite de două treimi din totalul subiecţilor (care vizionează fie 1-2 ore, fie 2-4 ore zilnic), în timp ce un subiect din patru urmăreşte mai puţin de o oră sau deloc emisiunile TV. Nu urmăresc deloc emisiunile 2.2% din populaţia urbană şi 11.1% din cea rurală.

Şi în ce priveşte audierea emisiunilor radiofonice se constată o împrăştiere mai mare între cele cinci grupe. Dacă "extremele" care fie că nu audiază deloc, fie că, dimpotrivă, ascultă zilnic, în mod obişnuit, mai mult de patru ore radioul reprezintă fiecare câte al şaptelea subiect, cei care ascultă sub o oră, 1-2 sau 2-4 ore, au ponderi de câte 20-25% fiecare.

Nu ascultă zilnic, deloc, 10.5% din populaţia urbană şi 17.7% din cea rurală, 24.7% dintre cei cu studii generale faţă de 10% din absolvenţii unei şcoli profesionale, ai unui liceu sau ai unei instituţii de învăţământ superior.

În medie, un subiect din mediul urban afectează zilnic câte 7 ore celor patru activităţi, în timp ce un subiect din mediul rural dedică acestora doar 5 ore şi jumătate.

Timpul mediu afectat într-o zi liberă celor patru activităţi se prezintă astfel:

	Deloc	Sub 1 oră	1-2 ore	2-4 ore	Nu răspunde	X mediu (minute)
1. citirea presei	17.4	32.9	27.9	8.1	13.6	56
2. lectură	29.9	13.3	19.4	20.0	17.4	62
3. vizionare TV	3.4	7,0	20.9	38.7	30.0	113
4. audiţie radio	10.6	11.2	21.6	29.1	27.5	92

Desigur că, faţă de o zi obişnuită, în ziua liberă subiecţii citesc presa mai mult (de aproape două ori mai mult), acordă mai mult timp pentru lectură (cu 40%), stau mai mult în faţa televizorului (cu 48%) şi ascultă ceva mai mult emisiunile radiofonice (cu 28%).

Nu citesc presă nici măcar în zilele libere 9,7% din populaţia urbană şi 26,7% din cea rurală, 39,6% din absolvenţii (sau nu) ai şcolii generale, 14,3% dintre cei ai şcolii profesionale şi 6,6% din cei cu studii liceale sau superioare.

Nu acordă timp pentru lectură 18,4% din locuitorii oraşelor şi 43,5% dintre săteni, 56,6% din cei cu studii generale, 31,5% din cei cu şcoală timp lecturii 18,3%, faţă de 37,3% din cei de 45-59 ani şi 51,3% din cei de 60 ani şi peste.

8.2 Timpul folosit, comparative cu perioada anterioară lui decembrie 1989

Comparativ cu perioada anterioară lui 1989, populaţia acordă mai mult timp vizionării emisiunilor TV, ca şi a celor radiofonice, dar mai puţin timp pentru lectură.

Comparativ cu perioada anterioară lui decembrie 1989, în prezent, populaţia acordă mai mult sau mai puţin timp celor patru activităţi în modul următor:

-în procente-

	Mult mai puţin	Ceva mai puţin	Timp egal	Mai mult	Mult mai mult	X mediu
1. citirea presei	21.4	8.3	15.3	40.3	14.7	3.2
2. lectură	28.4	14.0	29.9	18.0	9.7	2.7
3. vizionare TV	12.6	5.3	11.2	39.9	31.0	3.7
4. audiţie radio	16.2	8.5	20.4	32.0	22.9	3.4

Presei i se acordă mai mult timp de către 55% din populaţie, în timp ce 29,7% îi alocă mai puţin timp. Mai puţin timp afectează 50% dintre cei care au (sau nu) şcoala generală, 34% dintre cei cu şcoala profesională şi 18% dintre cei ce au absolvit liceul sau învăţământul superior. Citesc mai puţin 23% dintre cei din urban şi 38% din cei din rural. Dintre cei care citesc mai puţin presa, 72,6% motivează prin lipsa timpului liber, iar 14,2% invocă aspecte financiare.

Lecturii i se acordă mai multă atenţie de către trei subiecţi din zece, în timp ce patru dintre ei acordă (mult) mai puţin timp. Citesc mai puţin 36% din populaţia urbană şi 51% din cea rurală, 48% dintre bărbaţi şi 37% dintre femei, 37,7% dintre cei de 18-44 ani şi 48,8% dintre cei de 45 de ani şi peste. Dintre cei care oferă timp mai puţin lecturii, 55,6% motivează prin lipsa timpului, iar 15,6% prin preţurile prea mari ale cărţilor.

Televiziunea se pare că a “furat” timpul acordat altor activităţi, şapte subiecţi din zece afectându-i (mult) mai mult timp faţă de numai doi subiecţi din zece care îi acordă mai puţin timp, motivul principal invocat de aceştia din urmă (74%) fiind lipsa timpului.

Radioul înregistrează şi el o creştere a audienţei, 55% acordându-i (mult) mai mult timp, faţă de numai 25% câţi oferă mai puţin din timpul lor acestei audiţii, cea mai mare parte (61,8%) dintre aceştia motivând prin lipsa timpului.

Principalele emisiuni radiofonice preferate de subiecţi sunt:

Radio matinal	34,3%
Studio deschis	33,2%
Orele serii	28,4%
Sport şi muzică	22,8%

Emisiunile de televiziune cele mai preferate de subiecţi sunt:

Filmele şi serialele	58,7%
Muzică-divertisment	46,8%
Actualităţi	39,7%
Transmisiile sportive	21,1%
Teatrul TV	15,8%
Teleenciclopedia	9,7%
SF	8,7%

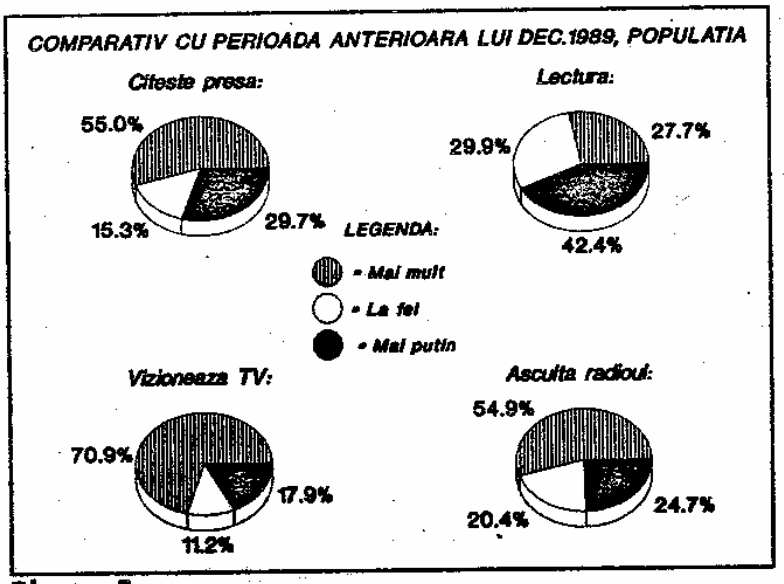

Figura 7

8.3. Cumpărarea ziarelor, revistelor şi cărţilor

Aceste "achiziţii" cunosc şi ele o polarizare evidentă, în sensul că, pe de o parte, un subiect din patru nu cumpără deloc ziare, iar un subiect din doi nu cumpără deloc reviste sau cărţi (!), în schimb, câte un subiect din cinci cumpără câte două-trei ziare, reviste sau cărţi, iar un subiect din şapte cumpără mai mult de patru cărţi sau (titluri de) ziare pe lună.

Astfel, întrebaţi asupra cumpărăturilor efectuate în cursul ultimei luni, subiecţii au oferit următoarele răspunsuri:

	Deloc	Unul (una)	2-3	4-6	Peste 6	X mediu
Ziare	22.7	43.4	19.0	5.4	9.5	1.8
Reviste	49.4	24.0	18.3	4.2	4.1	1.2
Cărţi	49.7	18.5	16.6	6.8	8.4	1.5

12,9% din populaţia urbană şi 33,1% din cea rurală nu au cumpărat deloc ziare

37,2% din populaţia urbană şi 59,5% din cea rurală nu au cumpărat deloc reviste; de asemenea, nu au cumpărat deloc reviste 37,2% din subiecţii de 18-44 ani, faţă de 52,2% din cei având 45-59 ani şi 69,0% dintre cei de 60 ani şi peste; 74,2% dintre cei cu şcoală primară sau gimnazială, 48,2% dintre

cei cu şcoala profesională (sau prima treaptă liceală), 35,8% din absolvenţii de liceu şi 21,9% din cei cu studii superioare.

38,4% din populaţia urbană şi 59,5% din cea rurală nu au cumpărat deloc cărţi; de asemenea, nu au cumpărat deloc cărţi 37,6% din subiecţii de 18-44 ani, 54,1% dintre cei de 45-59 ani şi 69,0% din cei de 60 ani şi peste; 74,6% din cei cu (sau fără) şcoală generală, 54,2% din cei cu şcoală profesională, 33% din absolvenţii de liceu şi 24,8% dintre cei cu studii superioare.

Desigur că aceste ultime informaţii pot fi privite cu o anumită reţinere, ele referindu-se doar la o lună (iunie) dintr-un an, dar, chiar şi în această situaţie, concluziile pot fi extinse, polarizarea populaţiei fiind evidentă, ca şi factorii care o influenţează (mediu, vârstă, studii).

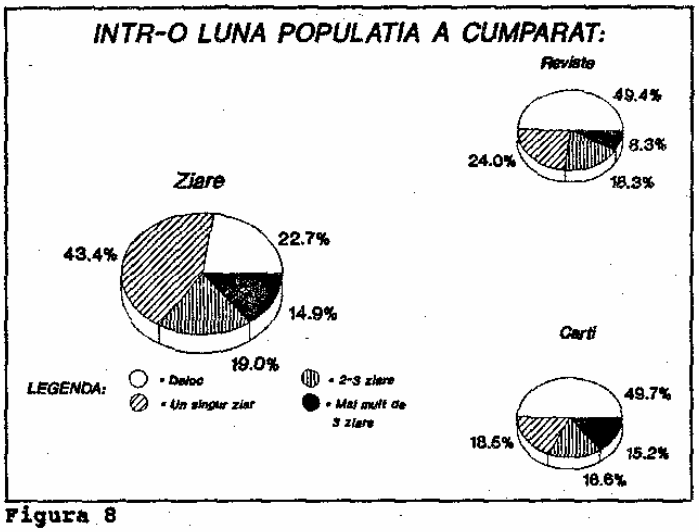

Figura 8

În ce priveşte ziarele şi revistele preferate, populaţia optează pentru ziarele:

Evenimentul zilei	39,8%
Ziarele locale	24,9%
Adevărul	12,0%
România liberă	10,1%

În timp ce revistele cele mai preferate sunt:

Ecran magazin	9,6%
Magazin	6,7%
Femeia	6,2%

III. AUTOEVALUAREA STĂRII DE SĂNĂTATE

1. Aspecte ale stării de sănătate a populaţiei

Dintre numeroşii indicatori de morbiditate şi mortalitate ce reflectă starea de sănătate a populaţiei, ne vom referi la durata medie de viaţă, mortalitatea infantilă, decesele la mia de copii de 1-4 ani, prevalenţa şi incidenţa.

Niveluri înregistrate în România, ţările foste socialiste şi ţările europene

	Mortalitatea infantilă	Mortalitatea la 1-4 ani	Ponderea cheltuielilor pentru sănătate în PNB	Durata medie de viaţă
România	23,4[1] la mie	2.18[2] la mie	2.94	69.9[2]
Ţările foste socialiste	16.65	0.65[3]	3.43	71.6
Ţările europene	10.62	0.48[3]	6.18	74.6

Sursa: Statistical yearbook ONU 1992, Rapport mondial sur le dévéloppement humain 1992, Breviar de statistică sanitară CCSS 1992

1) Anul 1992
2) Anul 1990
3) Valori calculate fără a include România

Ierarhizările făcute pe baza acestor indicatori plasează România pe ultimul loc dintre ţările europene analizate, mortalitatea infantilă fiind de 2,2 ori mai ridicată decât nivelul mediu european, în timp ce mortalitatea înregistrată la grupa de vârstă 1-4 ani este în România de 3,3 ori mai ridicată decât în celelalte ţări foste socialiste şi de 4,5 ori decât media din ţările europene!

În ce priveşte ponderea în PNB a cheltuielilor pentru sănătate, de peste două ori mai mică în România decât nivelul mediu european, constatăm cu regret că, pe măsură ce se adânceşte sărăcia, scade şi prioritatea dată sănătăţii în ce priveşte alocarea resurselor, fiind în preyent vorba, poate mai mult decât oricând, de o decizie politică de importanţăşi cu efecte majore în ameliorarea sau deteriorarea stării de sănătate a populaţiei ţării noastre.

În ce priveşte prevalenţa bolilor cronice, se constată o creştere a numărului de bolnavi prin principalele boli cronice cu aproape 28 mii, la sfârşitul anului 1992 fiind de 2,025 milioane (8,7 la mia de locuitori), iar în ce priveşte incidenţa, numărul cazurilor nou înregistrate a crescut în anul 1992 cu

767,8 mii, ajungând la 16,81 milioane, adică o creştere anuală de la 690 la 730 cazuri noi la mia de locuitori (vezi Buletin informativ 4/1993 CCSS).

Desigur că starea de sănătate este influenţată de o serie întreagă de factori în afara celor medicali: cei socio-economici, culturali, comportamentali ş.a. Tot atât de adevărat este şi faptul că starea de sănătate a populaţiei este un efect al stilului de viaţă defavorabil sănătăţii, al presiunii morale pentru satisfacerea nevoilor biologice, al multiplelor insatisfacţii generatoare de permanente stări de stress.

2. Percepţia problemelor de sănătate

Solicitaţi să răspundă în ce măsură au sau nu probleme privind zece din principalii factori ce concură la starea lor de sănătate, subiecţii au oferit următoarele răspunsuri:

-în procente-

	Nu au probleme	**Au probleme într-o anumită măsură**	**Au probleme în (foarte) mare măsură**	**X mediu**
1. Dificultatea în a se spăla sau îmbrăca singuri	92.8	5.6	1.6	4.9
2. Dificultăţi de deplasare	81.5	17.9	0.6	4.6
3. Insomnie	55.3	38.4	6.3	4.3
4. Dificultăţi în desfăşurarea unor activităţi obişnuite (muncă, studii, gospodărie)	50.0	42.5	7.5	4.2
5. Oboseală mentală	49.7	42.5	7.8	4.1
6. Dureri sau stări de disconfort	38.8	50.8	10.4	4.0
7. Stări depresive	41.2	47.0	11.8	3.9
8. Stări de nervozitate	24.3	60.2	15.5	3.6
9. Probleme dentare	26.8	47.2	26.0	3.4
10. Oboseală fizică	17.5	56.6	25.9	3.3

Aşa cum era de aşteptat, dintre toate variabilele cuprinse în cercetare, vârsta joacă rolul cel mai important. Astfel, în ce priveşte insomnia, dacă dintre subiecţii de 18-24 ani 70% nu au probleme (din păcate 30,5% dintre tineri au deja unele probleme), din celelalte trei grupe de vârstă (25-59) doar 50-60%, iar din ultima (60 ani şi peste) doar 44% nu reclamă dificultăţi; probleme dentare nu intră în preocupările (ferice de ei !) a 36% dintre tineri şi a numai 21% dintre cei de 60 ani şi peste, în timp ce mari probleme au 15% din prima grupă şi 32% din ultima; durerile sau stările de disconfort nu constituie probleme pentru mai mult de jumătate dintre tineri (54,4%) – sau poate că aceştia trec mai uşor pe lângă ele – şi nici pentru 30% din cei de peste 60 ani.

În ce priveşte stările depresive, precum şi durerile/stările de disconfort, bărbaţii sunt mai "ocoliţi" de ele (49% şi respective 42%) decât femeile (31% şi respective 32%).

3. Autoaprecierea stării de sănătate a populaţiei

Pentru a putea vedea cât de bună sau cât de rea consideră subiecţii că este în prezent starea lor de sănătate, am propus o scală unde starea cea mai proastă este marcată cu 1, iar starea cea mai bună este marcată cu 10 (1-2 puncte: starea foarte proastă, 3-4 puncte: stare proastă; 5-6 puncte: stare medie; 7-8 puncte: stare bună; 9-10 puncte: stare foarte bună).

Grupând răspunsurile obţinute, se constată o distribuţie pe care o putem numi normală din punct de vedere statistic, dar nu şi în ce priveşte starea de sănătate percepută de populaţie: aproape jumătate din subiecţi (44,4%) îşi apreciază sănătatea ca fiind proastă sau cel mult mediocră şi numai unul din şapte subiecţi (14,2%) consideră că are o stare foarte bună de sănătate.

Această distribuţie a răspunsurilor a dus la o apreciere medie generală de 6.61, adică între o stare medie şi una bună.

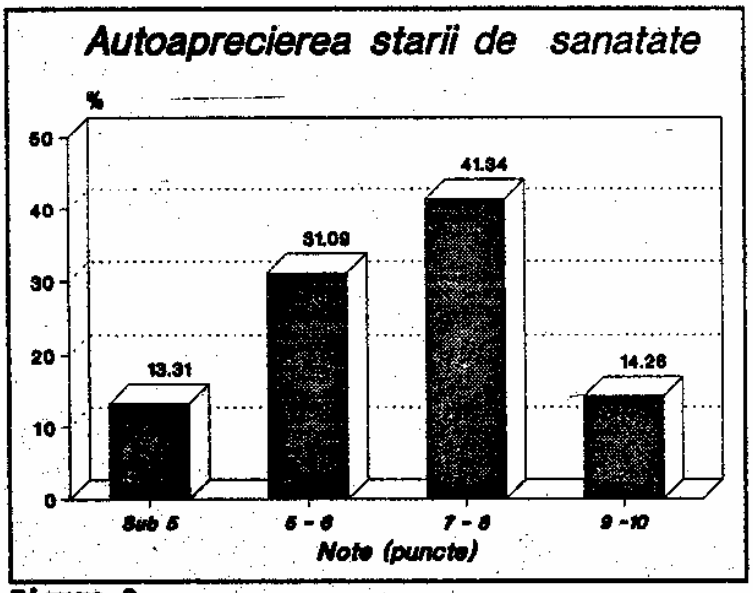

Figura 9

4. Variabilele care influenţează starea de sănătate a populaţiei

Dintre variabilele în funcţie de care s-au analizat autoevaluările populaţiei, grupele de vârstă au avut, fireşte, o influenţă deosebită.

Astfel, estimarea stării de sănătate de către subiecţi în funcţie de vârsta acestora a condus la următoarele rezultate:

Autoapre-cierea stării de sănătate	Total	Distribuţia procentuală a răspunsurilor				
		18-24 ani	25-34 ani	35-44 ani	45-59 ani	60 ani şi peste
Sub 5	13.3	1.8	3.6	9.7	14.7	32.2
5-6	31.1	18.9	27.3	35.0	34.3	35.7
7-8	41.3	52.8	51.1	41.1	39.0	27.7
9-10	14.3	26.5	18.0	14.2	12.0	4.4

Ponderea celor ce reclamă o stare proastă a sănătăţii este de numai 2-4 procente la primele două grupe de vârstă, în timp ce această apreciere este făcută de una din trei persoane de 60 ani şi peste.

Ca fiind bună sau foarte bună starea lor de sănătate – apreciază 7-8 subiecţi din zece în vârstă de 18-34 ani, 5 subiecţi din zece având vârsta între 45-59 ani şi numai 3 din zece subiecţi având 60 ani şi peste.

Autoaprecierea stării de sănătate în funcţie de grupele de vârstă a avut următoarele niveluri medii:

Vărsta	18-24	25-34	35-44	45-59	60 ani şi peste
Media	7,58	7,17	6,70	6,47	5,59

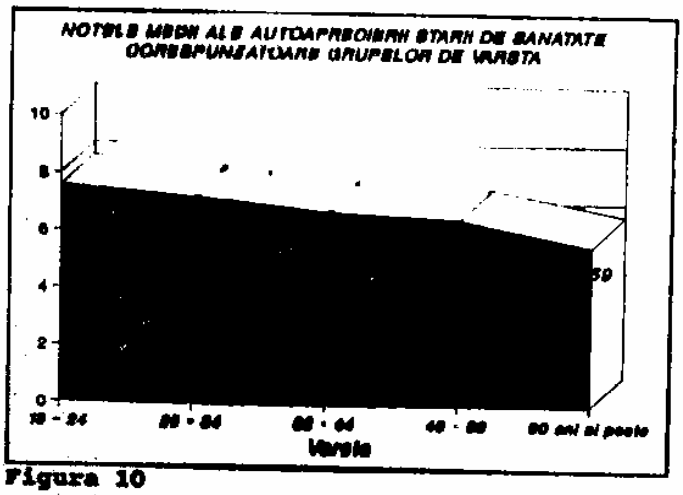

Figura 10

De asemenea, diferă semnificativ nivelurile medii prin care îşi apreciază starea de sănătate bărbaţii (6.87) şi femeile (6.37), în timp ce, între urban şi rural, această diferenţă este redusă (6.72 faţă de 6.51).

5. Starea actuală de sănătate comparativ cu aceea din ultimii doi ani

Întrebaţi dacă, în comparaţie cu starea generală de sănătate din ultimii doi ani, starea actuală de sănătate este: mult mai bună, mai bună, la fel, mai rea sau mult mai rea, subiecţii au apreciat în modul următor:

	(Mult) mai bună	La fel	(Mult) mai rea	Balanţa (1) – (3)
0	1	2	3	4
Total	14.0	56.7	29.3	-15.3
Masculin	14.9	60.1	25.0	-10.1
Feminin	13.3	53.2	33.5	-20.2
Urban	16.0	58.5	25.5	-9.5
Rural	11.8	54.5	33.7	-21.9
18-24 ani	27.0	57.7	15.3	+11.7
25-34 ani	14.9	62.1	23.0	-8.1
35-44 ani	12.8	58.9	28.3	-15.5
45-59 ani	12.6	52.0	35.4	-22.8
60 ani şi peste	5.9	54.7	39.4	-33.5

La scara întregii colectivităţi, ponderea celor ce apreciază că starea sănătăţii lor s-a înrăutăţit este mai mare decât a celor ce consideră că această stare s-a îmbunătăţit (cu 15,3%), în special: femeile comparativ cu bărbaţii, persoanele din mediu rural în comparaţie cu cele din mediu urban, persoanele de peste 45 de ani comparativ cu celelalte grupe de vârstă şi, în mod special, cu cele din grupa 18-24 ani – singurul segment de populaţie care are balanţa pozitivă.

IV. CONCLUZII

Alături de celelalte domenii esenţiale – mediul natural şi habitatul, situaţia personală şi familială, activitatea profesională, serviciile economice, domeniul participativ – mediul social-politic constituie o componentă principală a calităţii vieţii, imaginea pe care şi-o formează populaţia fiind desigur influenţată de percepţia calităţii şi încrederea acordată autorităţilor şi serviciilor publice, preocupărilor societăţii pentru protecţia socială a membrilor săi, respectării drepturilor personale ale acestora.

Evaluarea percepţiei calităţii mediului social şi politic s-a realizat prin utilizarea a 34 indicatori (descriptori) care considerăm că acoperă în mod satisfăcător acest domeniu, atât în ansamblul său, cât şi pe principalele sale componente.

Valorile medii ale indicatorilor utilizaţi oferă următoarea imagine a populaţiei:

	Media
1). Încrederea în autorităţile publice:	2.44
1.1 capacitatea armatei	3.80
1.2 preşedinţie şi justiţie	2.50
1.3 primării, garda financiară, guvern, poliţie, SRI, parlament	2.20
2) Încrederea/satisfacţia oferită de serviciile publice:	2.82
2.1. obiectivitatea radioului şi cea a ziarului preferat	3.35
2.2. obiectivitatea presei scrise şi a televiziunii, calitatea învăţământului şi a asistenţei medicale	2.55
3) Preocuparea societăţii pentru grupurile defavorizate:	2.14
3.1. pentru orfani şi handicapaţi	2.50
3.2. pentru bătrâni, şomeri şi familiile cu mulţi copii	1.90
4) Protecţia asigurată de societate:	1.73
4.1. respectarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti	2.10
4.2. asigurarea unui loc de muncă, a securităţii individului pe stradă şi acasă, a unui minim de trai şi a unui nivel de trai decent, protecţia consumatorului	1.66
5) Încrederea/simpatia faţă de partidele politice	2.36
6) Satisfacţia faţă de activitatea primăriilor:	1.97
6.1. iluminatul public, acordarea titlurilor de proprietate, aprovizionarea localităţilor, cantitatea şi calitatea apei	2.10
6.2. salubritatea, spaţiile verzi şi locurile de joacă pentru copii, starea drumurilor şi a străzilor	1.80

Jocul cifrelor a făcut ca atât media ponderată, cât şi media aritmetică simplă să aibă aceeaşi valoare, 2.24.

În ce priveşte încrederea în autorităţile şi serviciile publice, corelaţia destul de ridicată dintre indicatorii simpli şi indicatorul general (cu valori între

0,37 şi 0,69) şi analiza factorială efectuată au confirmat existenţa unei structuri generale de insatisfacţie.

În consecinţă, într-o ierarhie a celor 34 descriptori utilizaţi, valori peste nivelul mediu – adică între mediu şi bine – înregistrează doar opiniile referitoare la capacitatea armatei (3.8), obiectivitatea ziarului preferat (3.4) şi obiectivitatea radioului (3.3), în timp ce alţi 6 indicatori (obiectivitatea presei scrise, obiectivitatea televiziunii, preocuparea societăţii pentru persoanele handicapate, calitatea învăţământului, activitatea preşedintelui şi corectitudinea justiţiei) au valori cuprinse între 2,5-3; ceilalţi indicatori au obţinut niveluri medii foarte scăzute, cuprinse între 2-2,5 (15 indicatori) şi chiar sub 2 (10 indicatori!).

Se constată că, în mare, populaţia ţării nu are încredere în instituţiile statului – cu excepţia armatei – şi mai ales în guvern, parlament, poliţie şi primării. În ce priveşte pe acestea din urmă, persoanele investigate sunt profund nemulţumite de multe aspecte, dar în primul rând (dacă se poate face o ierarhie!) de starea drumurilor şi străzilor, de salubritate şi de absenţa spaţiilor verzi şi a locurilor de joacă pentru copii.

În ce priveşte corupţia, prezenţa acesteia este puternic percepută în toate cele 16 domenii cuprinse în anchetă, valorile medii fiind situate, cu excepţia radioului, între 3.0 (televiziune, învăţământ) şi 3.9 (comerţ interior şi comerţ exterior), iar ponderea celor ce consideră corupţia ca fiind prezentă în (foarte) mare măsură este cuprinsă între 15% (radioul) şi 60% (comerţul interior). Numai între 10% (comerţ exterior) şi 34% (radio) din populaţie afirmă că nu există corupţie sau că aceasta se manifestă numai în (foarte) mică măsură.

În ce priveşte autoevaluarea stării de sănătate, nivelul ei mediu (6.61) – destul de scăzut, acoperă un interval cuprins între 5.59 (pentru persoanele de peste 60 ani) şi 7.58 (pentru subiecţii cuprinşi între 18-24 ani).

Sunt de asemenea relevante ponderile ridicate referitoare la stările de nervozitate (15% au probleme în mai mare măsură, iar 60% într-o anumită măsură) şi la cele depresive (12% şi respectiv 47%) reflectând stress-ul social-economic specific, din păcate, perioadei pe care o traversăm. Se constată, cel puţin sub aspectul percepţiei, deteriorarea stării de sănătate faţă de ultimii doi ani, pentru întreaga populaţie şi, în special, pentru femei şi pentru categoriile de vârstă de peste 45 de ani.

Comparativ cu 1992, valorile percepţiei calităţii mediului social şi politic au cunoscut o deteriorare la toţi indicatorii comparabili.

În acest sens argumentăm prin compararea rezultatelor acestei cercetări cu cele obţinute din “Diagnoza calităţii vieţii – 1992” (autori Ana Bălaşa, Ioan Mărginean, Ilie Sandu şi Gheorghe Socol) şi din “Evaluarea calităţii unor servicii sociale şi activităţi publice – Municipiul Bucureşti, 1992” (autor Andrei Novak), lucrări efectuate în cadrul institutului.

Pentru a putea fi comparabili, unii indicatori au fost regrupaţi:

	1993	CV 1992	Mun. Bucureşti 1992
1. Calitatea învăţământului	2.6	3.40	3.0
2. Calitatea asistenţei medicale	2.37	3.05	2.66
3. Mass-media	2.98	3.14	3.43
4. Preocuparea societăţii pentru grupurile defavorizate	2.14	2.47	2.49
5. Conducerea ţării (preşedinte, guvern, parlament)	2.17	2.64	2.50
6. Protecţie	1.62	2.67	-
7. Primăriile	1.97	2.86	1.74
8. Asigurarea securităţii individului	1.70	2.86	2.39
9. Respectarea drepturilor	2.10	2.89	-
10. Încrederea în justiţie şi poliţie	2.35	3.03	2.66
11. Încrederea în SRI	2.40	-	3.31
12. Încrederea în garda financiară	2.40	-	2.93

În ceea ce priveşte factorii care influenţează semnificativ calitatea vieţii percepută de populaţie, aceştia au fost:

Domiciliul (mediul de rezidenţă), în sensul că populaţia urbană cunoaşte un grad de insatisfacţie mai mare decât populaţia rurală în ceea ce priveşte: încrederea în instituţiile publice (în special în poliţie, primării, învăţământ, parlament, guvern şi preşedinte), extinderea corupţiei, echitatea socială, încrederea în partidele politice, iar în ceea ce priveşte mass-media, populaţia rurală citeşte mai puţin presa, face mai puţină lectură şi cumpără mult mai puţine ziare şi cărţi decât populaţia urbană;

Vârsta subiecţilor constituie unul din factorii care influenţează atât autoevaluarea stării de sănătate, cât şi timpul afectat lecturii sau cumpărarea cărţilor;

Nivelul de pregătire influenţează percepţia calităţii/încrederii în instituţiile publice, a echităţii sociale şi a încrederii în partidele politice, toate acestea fiind invers proporţionale cu nivelul pregătirii – precum şi sunt influenţate, de această dată în sens pozitiv: cumpărarea ziarelor şi cărţilor, ca şi timpul afectat lecturii;

Sexul are influenţă doar asupra autoevaluării stării de sănătate (femeile considerându-se mai puţin sănătoase decât bărbaţii) şi asupra timpului afectat lecturii (bărbaţii citesc mai puţin decât femeile).

De altfel, calculând valorile medii ale celor 34 indicatori pentru toate segmentele de populaţie cuprinse în eşantion, diferenţe semnificative se observă doar la mediul de rezidenţă – urban 2.17 şi rural 2.32, celelalte compensând nivelurile medii ale diferitelor grupuri de indicatori.

***

Utilizarea anuală a acestui barometru va fi de natură să înregistreze posibilele şi atât de doritele modificări favorabile în toate componentele

mediului social şi politic, reflectate în percepţia populaţiei, în îmbunătăţirea calităţii vieţii acesteia.

Identificarea suportului motivaţional al opiniilor populaţiei poate constitui o bază de corijare a disfuncţiilor instituţiilor publice percepute de către populaţie.

Aduse la cunoştinţa factorilor interesaţi şi receptate de către aceştia, semnalele furnizate de cercetare pot deveni elemente esenţiale în creşterea credibilităţii şi eficienţei noilor instituţii democratice.

Cunoaşterea reacţiilor populaţiei, a încrederii şi/sau a satisfacţiei ei faţă de aceste laturi ale calităţii vieţii este necesară atât instituţiilor în cauză, cât şi populaţiei înseşi pusă în faţa unei imagini colective formată ca sumă a celor individuale.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 41-42/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

ALCOOL ŞI ALCOOLISM DIN PERSPECTIVA CALITĂŢII VIEŢII _____ 521
Introducere 521
Partea I - Ipostazele şi problemele asociate alcoolului 523
Capitolul 1. Alcoolul - componenta normală a consumului alimentar 523
Capitolul 2. Alcoolul - axa a unui stil patologic de viaţă 526
Capitolul 3. O schiţă de tipologie a efectelor generale ale consumului excesiv de alcool 529
Capitolul 4. Abuzul de alcool – variantă a abuzului de narcotice 535
Capitolul 5. Lupta cu alcoolismul - căi şi rezultate 538
Anexe 545
Partea a II-a - Caracterizarea preliminară a problematicii sociale generate de alcool în România 552
Capitolul 6. Permisivitate şi restricţie în tradiţia autohtonă 552
Capitolul 7. Politica economico-socială recentă - sursă de anomalii în domeniul băuturilor alcoolice 554
Capitolul 8. Premise actuale ale consumului de alcool (din datele statistice la nivel naţional) 557
Capitolul 9. Diferenţieri în consumul de alcool reflectate în statistica bugetelor de familie 560
Capitolul 10. Consumul de alcool în România: penetraţie, nivel şi unii indicatori de consecinţă 567
Capitolul 11. Elemente de cazuistică a etilismului în practica medicală - un sondaj în rândul specialiştilor 572
Postfaţă 575
Anexe 578

ALCOOL ŞI ALCOOLISM DIN PERSPECTIVA CALITĂŢII VIEŢII

Emilian POPESCU

INTRODUCERE

Consumul de băuturi alcoolice şi excesele generate de el fac parte din problemele vechi şi foarte vechi ale comunităţilor umane. Tentativele moderate în materie sunt şi ele la fel de vechi. De ceva mai puţin timp datează doar preocupările sistematice de tip administrativ, normativ, educativ şi, totodată, teoretic.

Pe plan mondial, deceniile din urmă îndeosebi, au marcat o abordare frontală şi multilaterală a problemei, într-un cadru organizatoric tot mai bine pus la punct sub diferite aspecte: surse de culegere a informaţiilor şi proceduri de prelucrare, transmitere şi valorificare a lor, modalităţi de difuzare a ideilor în rândul publicului larg, operaţionalizare a recomandărilor şi măsurilor încorporate în programe, evaluare a "paşilor" întreprinşi. Institute de cercetare din mai multe ţări s-au specializat în problematica alcoolului.

Faţă de potenţialul de interes al acestui domeniu şi în ţara noastră, structurarea cercetării de specialitate este cu un pas în urmă, iar eventualitatea unui institut consacrat în exclusivitate acestui scop este doar de domeniul viitorului. Antecedentele cunoscute, relevă la răstimpuri câte o abordare sectorială: economişti dezbătând necesitatea de "curăţire" a statisticilor PIB de valorile aferente alcoolului; psihologi semnalând relaţia acestuia cu comportamentul deviant; medici confruntându-şi în câte un simpozion constatările pertinente desprinse din procesele clinice. În plus, este de presupus că în perioada regimului politic anterior o instituţionalizare a preocupărilor amintite atâtea câte erau, ar fi echivalat cu o nedorită recunoaştere oficială a existenţei unor pete pe obrazul sistemului. Dacă în prezent o restricţie de acest fel nu mai există, obstacolul principal stă în "baza de pornire" săracă. Poate simplificând, spre a da coerenţă şi finalitate unor preocupări care nu au lipsit, dar nici nu au ajuns unde era de dorit, abia de-acum este de făcut aproape totul: adoptarea unor diagnoze mai tranşante în cazurile cu context alcoolic; consemnarea lor expresă în fişiere, evidenţe şi raportări, dincolo de reţinerea de a nu "stigmatiza" subiecţii; efectuarea unor cercetări selective în rândul specialiştilor şi al diferitelor categorii de

consumatori, într-o structură care să tindă spre reprezentativitate la nivel naţional; concertare şi confruntare a rezultatelor sectoriale obţinute la un moment dat în colective de lucru diferite; o apropiere - din ambele sensuri - între sfera cercetării ştiinţifice şi aceea a politicii sociale, inclusiv pe tronsonul tematic la care ne referim.

Prezenţa tematicii legate de alcool şi alcoolism în proiectele de cercetare ale unor instituţii precum Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii sau Institutul de Igienă şi Sănătate Publică apare, faţă de considerentele expuse, mai mult decât firească. După cum tot firesc este ca rezultatele scontate la finele unui prim an de investigaţii să aspire nu la a rezolva totul dintr-o dată, ci la a opera o deschidere cât mai largă a frontului de abordare, premisă pentru continuări ulterioare din ce în ce mai avizate.

În acord cu cadrul prezentat, partea întâi a textului supus atenţiei îşi asumă obiectivul unui inventar de ipostaze şi probleme asociate alcoolului, aşa cum s-au conturat ele din bibliografia autohtonă şi străină, îndeosebi cea din urmă, departe de a fi epuizată. Partea a doua îşi propune o primă imagine a problematicii investigate cu particularizare la România, desprinsă îndeosebi din unele date statistice disponibile şi constatări recent efectuate în sfera medicală autohtonă, furnizate de Institutul de Igienă şi Sănătate Publică Bucureşti.

PARTEA I - IPOSTAZELE ŞI PROBLEMELE ASOCIATE ALCOOLULUI

CAPITOLUL 1. ALCOOLUL - COMPONENTA NORMALĂ A CONSUMULUI ALIMENTAR

Înainte de a evoca ravagiile alcoolismului, anomaliile de comportament ale consumatorului excesiv şi modalităţile cele mai inspirate de manifestare a intransigenţei în stoparea fenomenului, firesc este să se consemneze întâi latura normală a relaţiei alcool - om sau societate.

Se produce alcool şi se utilizează alcool, având în vedere aici nu numai forma de băutură alcoolică, destinată consumului uman.

Se cunosc activităţi productive extra-alimentare pentru care alcoolul este o componentă necesară, supusă prelucrării spre a obţine, între altele, anumite produse chimice (lacuri, coloranţi, vopsele), articole farmaceutice ori de cosmetică şi igienă, de uz personal sau casnic.

Pentru respectivele industrii el este materie primă sau semifabricat, adică obiect de consum productiv şi răspunde, aşadar, unor necesităţi normale, obişnuite în existenţa unei colectivităţi umane, măcar pentru acest lucru neputându-se pune vreodată problema eliminării lui.

Ca băutură alcoolică, ce formează în fapt subiectul paginilor de faţă, alcoolul este obiect al consumului alimentar neproductiv, deci, mai mult sau mai puţin curent şi implicit, al unui întreg sector de producţie alimentară, la scară industrială sau casnică. Utilităţile şi dificultăţile aferente pot fi, aşadar, departajate pe cele două sfere ale reproducţiei sociale - producţie şi consum.

Prin prisma producţiei, ca în orice activitate umană socialmente organizată, se înţelege că, indiferent de obiectul acesteia, este un bun câştigat faptul de a da de lucru unei forţe de muncă, de a antrena într-un circuit productiv mijloace materiale şi financiare, relaţii economice în amonte şi aval cu furnizorii şi beneficiarii respectivi; şi tot ca orice sferă de activitate, colectivitatea şi liderii ei trebuie să facă faţă unor dificultăţi de tot felul, tipic “de producţie”, dar şi cu implicaţii sociale imediate, obligând la o politică economică judicioasă (de aprovizionare şi desfacere, de salarizare şi personal etc.).

Prin prisma consumului, se ştie în egală măsură că băuturile alcoolice îşi dovedesc utilitatea prin contribuţia la zestrea de calorii şi unele principii nutritive ale organismului uman, fără însă a fi indispensabile omului. Că nu sunt indispensabile în consum o dovedeşte existenţa întru totul normală a unor întregi popoare ce nu le utilizează, sau în rândul colectivităţilor utilizatoare, a

persoanelor abstinente de la băutură. Că, odată adoptate în consum, în decursul istoriei respectivei comunităţi umane, băuturile au devenit obiectul unei cereri persistente, dovedeşte că ele au răspuns şi răspund unei nevoi ce iese din sfera celei pur alimentare, intrând în zona tonusului vital şi a stării de spirit. Faptul de a-şi putea permite un pahar de băutură, în familie ori în relaţii cu cunoscuţii, capătă valenţa simbolică a atestării unei anume prosperităţi prezente sau promise, imprimând senzaţia de confort şi, într-un fel, de prestigiu. În timp, băuturii i-au fost atribuite virtuţi de catalizator al ieşirii din carapacea sinelui şi de vehicul al comunicării interumane, de potenţare a unor forţe lăuntrice latente şi de netezire a drumului spre bucurie şi plăcere. O îndelungată şi larg răspândită tradiţie de consum a asociat paharul de băutură clipelor solemne, de ceremonii, ce marchează evenimente deosebite din existenţa omului, când latura simbolică depăşeşte pe cea a consumului ca necesitate. Aspectele consemnate aici în "proza ştiinţifică" au conturat o întreagă tradiţie literară de expresie populară sau cultă, de la rostiri aforistice şi versuri gingaşe sau entuziaste, la istorisiri hazoase şi cântece de petrecere. Ea şi-a aflat locul în cultură tot atât de firesc precum băutura în consum.

Faptul că alcoolul este folosit în medicaţia internă sau externă nu anulează constatarea că în anumite condiţii el este un toxic, ca de altfel mai toate medicamentele. Ca aliment el nu este necesar pentru echilibrul nutriţional şi menţinerea stării de sănătate. Organismul poate suporta zilnic, fără risc toxic 4-500 ml vin ce echivalează cu 40 ml alcool pur, în cazul bărbatului adult şi 3/4 din această cantitate pentru femeie, cu obligaţia de a o repartiza în cele 24 de ore; până la 14 ani este recomandabil să nu se consume, iar între 14-18 ani doar ocazional, ca "slăbiciune". Limita de normalitate a consumului de alcool depinde, prin urmare, de o serie de factori biologici (vârstă, sex, dar şi greutate corporală, stare de sănătate), socio-economici (tip de muncă prestată cotidian, prin prisma cuantumului de efort fizic), geografici şi meteorologici (se ştie că în zone şi perioade calde riscul este mai ridicat). Chiar dacă acestor factori li se adaugă şi alţii, până la a ajunge să vedem în fiecare individ un caz în parte (cum îi place medicinei să considere), pentru necesităţile capitolului de faţă este suficient a marca existenţa obiectivă a amintitei limite, ce separă normalul de exces.

Statistica la nivel naţional a consumului de băuturi alcoolice, în expresie cantitativă pe principalele categorii şi transformată sub forma echivalentului în alcool absolut ce revine anual pe un locuitor[1], oferă un punct de plecare în aprecieri; o medie ridicată (comparativ cu alte ţări sau cu o anumită normă

[1] *Metodologia de raportare pe plan mondial este puţin omogenă. La totalul consumului, alături de producţia industrială autohtonă vândută populaţiei, autoconsumul şi cumpărările din import sunt luate în calcul doar în funcţie de posibilităţile de estimare. Numărul de persoane la care se raportează este, de pildă, în Franţa, identic cu totalul populaţiei (inclusiv abstinenţi şi copii), iar în fosta U.R.S.S. reprezenta 80% din populaţia masculină şi 10% din cea feminină.*

fiziologică acceptată) semnifică probabilitatea existenţei unui număr mare de cazuri ce depăşesc un consum decent; pe de altă parte, nici o medie mai scăzută a consumului de alcool pe locuitor nu exclude cazurile de alcoolism, ponderea lor neputând fi însă prea mare.

Păstrând unele rezerve asupra comparabilităţii reale a datelor, ierarhizarea ţărilor europene după nivelul anual de alcool pur (litri/persoană), rezultată din statisticile O.M.S.[1] putea fi prezentată pentru anul 1988 după cum urmează: 1. Franţa - 13,3 litri; 2. Luxemburg - 13,0; 3. Spania - 12,1; 4-5. Elveţia, R.D.Germană - 11,0; 6. Ungaria - 10,5; 7-8. R.F.Germană, Portugalia - 10,4; 9. Belgia - 10,0; 10. Austria - 9,9; 11. Danemarca - 9,7; 12. Italia - 9,0; 13. Bulgaria - 8,8; 14. Cehoslovacia - 8,6; 15. Olanda - 8,3; 16. România - 7,5; 17. Marea Britanie - 7,4; 18. Finlanda - 7,3; 19. Polonia - 7,1; 20. Iugoslavia - 7,0; 21. Irlanda - 6,2; 22. Grecia - 5,8; 23. Suedia - 5,5; 24. Islanda - 4,3; 25. Norvegia - 4,2; 26. U.R.S.S. - 3,6; 27. Turcia - 0,4 litri. (Lipseau date pentru Albania, Malta, Monaco şi San Marino; nu erau menţionate Lichtenstein şi Vatican; Irlanda de Nord, Scoţia şi Ţara Galilor erau cuprinse, împreună cu Anglia, la Marea Britanie).

[1] *A se vedea şi anexa 5.*

CAPITOLUL 2. ALCOOLUL - AXA A UNUI STIL PATOLOGIC DE VIAŢĂ

Literatura de specialitate consacrată problemelor de **mod şi stil de viaţă** a disociat, în general, aceste două noţiuni după criteriul gradului de libertate şi de contribuţie personală pe care îl implică. I s-a atribuit, astfel, modului de viaţă îndeosebi "amprenta" condiţiilor externe individului, a determinismului economico-social, cultural şi politic, geografic şi istoric. Deopotrivă, stilului de viaţă i s-a atribuit cuantumul de personalitate pe care insul îl imprimă vieţii sale, dincolo de cadrul extern nevoit să-l suporte alături de semenii săi. Şi s-a remarcat cu justeţe, în inventarul lui de atitudini şi comportamente, permanenta mixtură de secvenţe "impuse" şi "liber alese", în proporţii, a căror variaţie oferă sociologului un câmp de investigare dintre cele mai tentante.

În sensul delimitării menţionate, poate fi considerată ca ţinând de un anume mod de viaţă experienţa istorică a celor 34 de state musulmane unde absenţa alcoolului durează de 1200 ani. Preceptele religioase ale Coranului şi-au probat forţa. Conform textelor sacre, băutura a fost o vreme permisă, în ideea anumitor utilităţi sau avantaje pe care le-ar oferi; ulterior s-a considerat că mai mari sunt necazurile pricinuite sieşi şi semenilor, ca şi impietatea credinciosului de a se ruga în stare de ebrietate; drept urmare, unul din versete enunţă tranşant păcatul beţiei ca fiind "Lucrare a Diavolului şi blestem". Încălcarea lui echivalează de atunci cu acceptarea statutului de proscris într-o colectivitate de o omogenitate cu totul remarcabilă din acest punct de vedere. Situate îndeobşte în zonele calde ale globului, statele arabe ar fi avut altfel de suportat riscul de compromitere a potenţialului lor uman, risc cu mult mai mare acolo decât în zone temperate sau reci, unde consecinţele biologice ale consumului de alcool nu sunt atât de grave şi de imediate. O interdicţie religioasă, deci, şi nu o restricţie autoimpusă, stă la baza acestei abstinenţe în masă, devenită, în consecinţă, parametru al modului de viaţă în lumea arabă.

În celelalte ţări, unde o atare interdicţie nu există, consumul sau non-consumul de alcool este la latitudinea individului. Câtă vreme omul este un consumator slab sau moderat de băuturi alcoolice, faptul se înscrie ca unul din nenumăratele aspecte ce-i compun existenţa, fără a căpăta vreo relevanţă specială în contextul stilului său de viaţă.

Pentru omul care şi-a impus să nu consume deloc alcool, abstinenţa devine deja un fapt care "îl scoate din serie", un parametru semnificativ al stilului său de viaţă, chiar dacă nu neapărat cel mai semnificativ. În fond, pe respectivul ins poate că nu îl costă nişte eforturi de voinţă spectaculoase abţinerea de la băutură, ci pur şi simplu îl lasă indiferent. Energia lui moral-volitivă poate să se concentreze spre o altă direcţie, cu adevărat definitorie pentru stilul său de viaţă: totul pentru o carieră de afaceri, de pildă; sau părinte

al unei familii numeroase, dedicat trup şi suflet acesteia; o existenţă centrată pe activităţi sportive şi de divertisment, spre care să se dirijeze toate eforturile şi resursele individuale; om de cultură sau om politic şi altele, sunt tot atâtea "formule de existenţă", cu un centru de greutate specific şi lesne identificabil.

Despre variantele mai sus enumerate se mai poate face observaţia că ele sunt acceptate şi preţuite de colectivitate, adică sunt socialmente sănătoase. Opuse lor, se cunosc stiluri de viaţă centrate pe comportamente pe care societatea le dezavuează: infracţiunea, prostituţia, pervesiunea sexuală, consumul de droguri, violenţa în familie sau în afara ei - au la bază variante de aşa-zis "comportament deviant", generând, fiecare în parte sau prin diferitele lor combinaţii, un stil patologic de viaţă. Unor asemenea forme nesănătoase, patologice, de manifestare a organismului social îi aparţine şi fenomenul alcoolismului.

Toate observările şi studiile sistematice în materie converg spre constatarea că, repetat şi prelungit în timp, consumul excesiv de băuturi alcoolice ajunge să-l înrobească pe consumator într-o asemenea măsură încât toate celelalte laturi sau momente ale existenţei sale îi devin subordonate. Când procurarea şi consumarea alcoolului, atenuarea sau ştergerea urmărilor lui se instalează în centrul preocupărilor insului, este cazul a recunoaşte că avem de-a face cu un stil de viaţă patologic, căruia alcoolul îi serveşte ca ax principal.

A nu se înţelege din enunţurile relativ schematice de mai înainte, că, aprecierile asupra stilului de viaţă şi a consumului de alcool trebuie să fie dominate de dihotomia "integral bun - integral rău", "inacceptabil", "normalitate - patogenie".

Dimpotrivă, este loc de gradaţii şi nuanţări. Un stil de existenţă definit, de pildă, ca "viaţă ţărănească" sau "viaţă de ţigan nomad" îmbină, într-un caz, apropierea de natură cu o anume lipsă de confort, de timp şi de disponibilitate pentru valorile spirituale, în celălalt - o oarecare eliberare de sub convenţiile sociale, cu o pronunţată tendinţă infracţională, generând un grad variabil de acceptabilitate socială.

În raport cu consumul de alcool, frecvenţa şi cantitatea acestuia permit conturarea unei **tipologii a consumatorilor**, care, în linii mari se regăseşte oriunde, diferind doar proporţiile.

- La polul de sus se află alcoolicii, acei "bolnavi zdraveni" a căror dependenţă de băutură este totală, care au bătut anterior toate recordurile de cantitate şi frecvenţă şi au ajuns să-şi piardă autocontrolul şi la cantităţi mai mici. Alături de indicatorul consumului mediu de alcool pe locuitor, numărul de alcoolici dintr-o ţară e un barometru sugestiv pentru gravitatea fenomenului.

- Urmează, în rândul celor deprinşi cu alcoolul, "marii băutori", care destul de des îşi pierd complet autocontrolul după o doză mare de alcool şi nu

lasă să treacă săptămâna fără o “tărie”, în virtutea unei tradiţii a microgrupului; ei sunt sănătoşi, dar cu o pronunţată dependenţă psihică de alcool.

- Categoria “băutorilor de mijloc” îşi pierd autocontrolul destul de rar, cel mult lunar, dar se află destul de des “bine dispuşi” după clasica “sută de grame”.

- Sunt consideraţi “băutori simbolici” cei care consumă de regulă cel mult unul-două pahare de alcool nu prea tare, de sărbători, în vizită, sau la anumite evenimente (nuntă, înmormântare etc.).

- La polul de jos se află adepţii cumpătării absolute, nonconsumatori, aflaţi în general mai toţi în minoritate, inevitabil marginalizaţi la petreceri, deşi altfel merită tot respectul.

“Raportul de forţe” între aceste categorii, semnificativ la rândul lui pentru gradul de penetraţie a alcoolului în societate, este apreciat de I. Bestujev-Lada[1] pentru spaţiul ex-sovietic după cum urmează: marii băutori sunt mai numeroşi decât alcoolicii, cei “de mijloc” sunt şi mai mulţi decât “cei mari”, iar cei “simbolici” constituie în fapt majoritatea populaţiei, dat fiind că “absolut-cumpătaţii”, luaţi la un loc, nu depăşesc numărul de alcoolici sau, în orice caz, sunt mai puţini decât alcoolicii şi marii băutori luaţi împreună.

Cu alte cuvinte, lăsând de o parte abstinenţii, “diagrama” consumului de alcool în societate este o piramidă destul de aplatizată, cu foarte mulţi care beau foarte puţin şi foarte puţini care beau foarte mult.

---

[1] *Vopros alkogolizma v zerkale ekonomiki, Voprosî ekonomiki, 1988, 12.*

CAPITOLUL 3. O SCHIŢĂ DE TIPOLOGIE A EFECTELOR GENERALE ALE CONSUMULUI EXCESIV DE ALCOOL

În pofida faptului că ingurgitarea unei băuturi este în sine un fapt individual, a devenit aproape un loc comun să se vorbească de dimensiunea socială a alcoolismului. Ce anume a condus la această translaţie de planuri? Cât mai ţine strict de biologic, în acest proces şi cât transgresează individul, ajungând în sfera socialului sau chiar a general - umanului?

Înainte de momentul consumului, individuale sunt deciziile de a recurge la alcool, cu motivaţiile lor, eforturile făcute spre a-l procura şi, uneori operaţiile de a-l produce pe cont propriu, pentru autoconsum. Momentul consumului propriu-zis poate fi caracterizat prin prezenţa sau absenţa unui grup de convivi: dacă nu este o persoană care bea în singurătate, atunci ea împarte cumva plăcerea momentului cu cineva din familie sau din afara ei, respectiv într-un cerc mai restrâns sau mai larg de persoane, la o ocazie specială sau fără un pretext de acest fel; e un pas spre "social", doar se spune despre convivi că astfel sunt "mai sociabili". Din rândul celor care doar asistă întâmplător la scenă, apare şi aşa-zisa "cerere de impuls", explicată prin pofta stârnită sau dorinţa de a imita pe băutori, de a se integra în atmosfera mai relaxantă sau mai vioaie, însă oricum percepută ca mai agreabilă; prozelitismul apare deci ca un prim efect asupra celorlalţi. Căci dacă cei cumpătaţi (şi mulţi) nu atrag prin nimic atenţia, băutorii (mai puţini) nu trec neobservaţi şi nici nu stârnesc numai reacţii de respingere.

După momentul consumului abuziv, sunt evident strict individuale disfuncţiile biologice şi psihice pe care le suportă persoana.

Medicina consideră că acţiunea toxică a alcoolului se manifestă la nivelul majorităţii organelor şi aparatelor vitale (puţine fiind excepţiile). În plus, se apreciază că afectarea unui organ nu e niciodată izolată, ea având repercusiuni şi asupra altor organe şi sisteme, totul fiind sub dependenţa faţă de sistemului nervos central.

Beţivul inconştient nu mai e capabil de reflexe şi acte mentale şi comportamentale normale, iar cel conştient, după trezire, e marcat de slăbiciune, ruşine, remuşcare. Intensitatea şi persistenţa tulburărilor biopsihice sunt diferenţiate după **tipul psiho-sindroamelor alcoolice**, între care specialiştii disting:

- beţia voluntară accidentală (ebritas vulgaris);
- alcoolfilia, ca stare psihopatologică de dependenţă şi

– alcoolomania, cu diversele sale variante de pertubare mintală majoră, acută, periodică sau prelungită[1]

O consecinţă extremă a degradării psihice a individului o constituie sinuciderea, încadrată medical la poziţia "traumatism cauzator de deces" (alături de omucidere şi accident); este o constatare frecventă faptul că pe fond alcoolic tendinţa suicidară se accentuează, deşi este dificil să se desemneze cu exactitate cauza ultimă a gestului fatal.

Tulburările biologice şi mentale suportate de individ ca urmare a excesului de alcool încetează de a fi o problemă strict individuală atunci când ocurenţa lor în rândul populaţiei atinge un procentaj semnificativ, tinzând a căpăta caracter de masă. Sunt relevanţi în acest cadru indicatorii de morbiditate alcoolică şi mortalitate cauzată de consumul de alcool; primul exprimă proporţia cazurilor în care o boală sau alta este generată de consumul excesiv de alcool, iar secundul - proporţia în care decesele provocate de o anumită boală sunt de origine alcoolică.

Sintetizând datele statistice oferite pentru Franţa anului 1985[2] [5)] din totalul cazurilor de deces, 6% au avut drept cauze boli generate de consumul de alcool, iar alte 2,5% generate de asocierea în consum a alcoolului cu tutunul. Ocurenţa cea mai ridicată a alcoolismului ca generator de boală cauzatoare de deces s-a înregistrat în cazuri de cancer de ficat, ciroză şi alte boli cronice de ficat, tulburări mentale, ca şi în cazurile de traumatism (sub formă de accident sau omucidere). În expresie absolută a fost vorba de 33.000 + 14.000 de decese, un număr de ordinul zecilor de mii care e de natură a îndreptăţi calificativul de "flagel" acordat alcoolismului.

Trecând la alte efecte decât cele asupra propriei persoane, la nivelul imediat următor apar consecinţele resimţite de **familia** sau **gospodăria** dependentului de alcool: efecte financiare, morale, pe planul relaţiilor familiale. Sub aspect financiar familia pierde în cel puţin 3 momente: prin sumele alocate procurării de băutură trebuie limitate celelalte cheltuieli, mai necesare; perioada de îngrijire a bolnavului etilic comportă unele cheltuieli medicale; se adaugă pierderile rezultate din absenţa de la muncă, compensate numai în parte de prezumptivul concediu medical. Fiind vorba de gospodării individuale, fenomenul îşi găseşte mai greu reflectarea statistică, fiind marcat de valorile medii desprinse din cercetarea bugetelor de familie, cu veniturile şi cheltuielile de consum ale acestora. Chiar acceptând ideea de a supune analizei o gospodărie individuală unde fenomenul pare prezent, asupra veridicităţii datelor există îndoiala derivată din caracterul subiectiv al înregistrării, mai exact din pudoarea subiectului de a lăsa să se înţeleagă că la ei în casă se bea prea mult.

---

[1] *Direcţia sanitară Iaşi, 1976, Simpozion: Alcoolismul. Implicaţii bio-psiho-sociale.*

[2] *L'Institut National d'Etudes Demographiques, Paris. Alcool, tabac, mortalité, Population et societé, no.254, fevrier, 1991.*

Eventuala pierdere a locului de muncă datorată consumului excesiv de alcool afectează, de asemenea, în mod direct şi standingul familiei, spre a nu mai vorbi de cel în cauză.

Cu sau fără apariţia acestor efecte de natură economică la nivelul gospodăriei, de regulă atmosfera familială se tensionează ca urmare a manifestărilor violente de comportament ale persoanei în cauză: certuri cu partenerul de viaţă sau cu ceilalţi adulţi din gospodărie, neglijarea îndatoririlor de educare şi ocrotire - dacă e vorba de părinţi, de învăţare şi sprijinire a familiei - dacă e vorba de copii ce au căpătat deprinderea nedorită. În extremis, se ajunge la destrămarea familiei, la plasarea copiilor minori spre îngrijire la altă familie sau la o instituţie specializată. Experienţa, în asistenţă socială, a unor colaboratori americani ai Institutului de Cercetare a Calităţii Vieţii susţine ideea influenţei nefaste a abuzului de alcool asupra vieţii de familie. La cele prezentate trebuie adăugată, din motive lesne de înţeles, diminuarea şanselor bărbatului sau femeii cu deprinderi alcoolice de a întemeia sau a reântemeia o familie. Şi, din nou, când constatarea acestor anomalii se regăseşte într-un număr ridicat de cazuri, ceea ce păreau a fi exclusiv problemele cuplului (existent sau potenţial) capătă o anvergură socială. Indicatorii demografici de divorţialitate şi nupţialitate oferă doar un punct de plecare în acest sens.

● Consecinţele consumului excesiv de alcool se manifestă şi **în sfera locului de muncă**. Un lucrător neaflat în deplinătatea forţelor sale fizice şi spirituale dă un randament mai slab, câştigând în consecinţă mai puţin şi este mai expus accidentelor de muncă: indicatorul economic de productivitate a muncii (iar, corelat, salariul) şi cel social - reflectând securitatea condiţiilor de lucru - de rată a accidentelor de muncă, reflectă cu claritate această corelaţie. Traumatismul căpătat în circumstanţa respectivă poate fi uneori mortal, constituindu-se într-un element adiţional al cauzelor de deces.

Într-o abordare cumulativă, din unghiul economiei muncii, aspectele relevate echivalează cu o diminuare a potenţialului productiv al forţei de muncă valide şi se adaugă diminuării timpului de muncă, produsă eventual de concedii medicale necesare îngrijirii celor în cauză. Pierderea respectivă este semnificativă atât prin sine, la nivel microeconomic (de întreprindere sau instituţie, de agent economic) cât şi prin cumulare pe ansamblul ramurii, la nivel naţional sau macroeconomic.

Este cazul să avem în vedere că, şi atunci când actul beţiei şi urmările lui par a fi exclusiv individuale, latura socială este prezentă direct sau în subtext: un alcoolic şomer şi nefamilist, de pildă, ajuns în îngrijire medicală, gratuită sau plătită, consumă resursele societăţii, dă de furcă personalului medical şi sporeşte gradul de solicitare a bazei materiale a ramurii de ocrotire a sănătăţii. Iar în amonte de eveniment, la legătura dintre beţiv şi sticlă s-a ajuns pentru că a existat o ofertă comercială prealabilă şi o reţea de unităţi de specialitate, un preţ convenabil - deci tot atâtea aspecte sociale în fond de disponibilizare, de facilitare a accesului la/şi a consumului de alcool.

● În exemplificările de până acum, latura socială a consecinţelor abuzului de alcool a fost mai curând indirectă, păgubaşul apărând a fi individul sau familia (în caz particular, locul de muncă poate fi tot o întreprindere familială). Ea apare însă în mod direct atunci când persoana în stare de ebrietate se manifestă ca un **pericol pentru ceilalţi**, ca un factor public de risc.

Cea mai banală (din păcate) situaţie de acest gen este consumul de alcool al conducătorului auto, cu implicaţii directe asupra siguranţei **circulaţiei rutiere**: accidente mai mult sau mai puţin grave, daune materiale aduse vehiculelor antrenate ori, în cea mai benignă variantă, disturbarea traficului rutier. Accepţiunea excesului în consumul alcoolic este dată în acest caz de norme cu valabilitate internaţională, sub forma conţinutului de alcool în sânge exprimat în promile (alcoolemie). Organele de poliţie dispun pretutindeni de o bogată cazuistică ce reflectă, fără dubii, legătura dintre etilismul la volan şi frecvenţa accidentelor rutiere (considerente similare sunt valabile şi pentru transportul feroviar, maritim şi aerian, cu menţiunea că în acest din urmă caz formele de control sunt mai severe).

Expresia statistică a fenomenului o constituie indicatorii de număr şi pondere a accidentelor rutiere petrecute sub incidenţa consumului de alcool, în total accidente, cu particularizarea celor cauzatoare de deces. Cauza directă a evenimentului poate să rezide în starea drumului, condiţiile meteo, starea tehnică a maşinii, comportamentul partenerilor de trafic, dar consumul de alcool este un factor agravant, mult prea serios spre a fi trecut cu vederea.

Dacă accidentul de transport antrenează un şofer (vatman, pilot) aflat în timpul serviciului, el devine în acelaşi timp un accident la locul de muncă.

● Organizaţiile de pompieri particularizează, la rândul lor, în totalul anual al incendiilor, numărul de **incendii** cauzate din vina persoanelor în stare de ebrietate; numărul victimelor înregistrate cu acest prilej şi valoarea pagubelor materiale completează bilanţul consecinţelor şi în acest caz, ca de altfel şi în cazul accidentelor de transport sau de muncă, cu care eventual, un incendiu se poate suprapune.

● Deşi se întâlnesc şi forme de beţie depresivă sau duioasă, în cazuri frecvente alcoolul predispune la comportament agresiv. A fost menţionat doar în context familial, dar este clar că el se poate manifesta şi pe stradă şi la muncă şi în alte împrejurări, având un caracter strident antisocial. Scandalul şi bătaia pe care o generează pot avea ca efect provocarea unor traumatisme de o parte sau cealaltă; când acestea sunt cauzatoare de deces, avem de-a face cu omucidere. Asociat traumatismelor de altă natură (accident, sinucidere), numărul de omucideri este, la rândul său, urmărit statistic atât pe ansamblu cât şi distinct, adică asociat consumului de alcool. Prezent în statisticile medicale şi judiciare, acesta este un indicator nu atât al stării de sănătate, cât al calităţii mediului social.

● De menţionat că organele ministerelor de interne evidenţiază şi totalul infracţiunilor comise sub incidenţa alcoolului, indiferent de forma în care se petrec şi de gravitatea urmărilor lor; alcoolismul amplifică **potenţialul infracţional** dintr-o colectivitate imprimând un comportament anomic băutorilor în exces.

● Au fost aduse în discuţie până acum criteriile de: nivel al consecinţelor (cine suportă neplăcerile: băutorul, familia, colectivul de muncă, persoane cunoscute sau necunoscute), loc sau cadru în care ele se produc (acasă, la alţii, la lucru, pe stradă) natura respectivelor urmări (biologice, psihologice, sociale, economice) şi forma concretă de manifestare (incendiu, accident, infracţiune etc.). Pe aceleaşi exemplificări prezentate mai pot fi făcute consideraţii asupra caracterului **reversibil sau ireversibil** al consecinţelor excesului de alcool. Un alcoolic recuperat prin tratament, un accidentat vindecat, o familie cu armonia regăsită, o diminuare de venituri compensată printr-un câştig suplimentar obţinut ulterior, graţie unor eforturi sporite, un colectiv de muncă reîntregit după o descompletare temporară (din motivele de care ne ocupăm) - toate redau cazuri de consecinţe reversibile, de prejudicii recuperabile. Un băutor ajuns în stadiul de alcoolic irecuperabil, un accidentat rămas infirm pe viată, o boală împinsă prin alcool la stadiul terminal, o omucidere comisă la beţie - reprezintă consecinţe ireversibile, chiar dacă gravitatea lor variază, de la pierderea definitivă a capacităţii de muncă sau a sănătăţii mintale la pierderea vieţii. Câtă vreme omul e viu tot mai poate face câte ceva spre a recupera măcar parţial pierderea suferită sau cauzată.

● Pe **dimensiunea cronologică** a manifestării urmărilor enunţate, se pot distinge: consecinţe cu apariţie imediată sau, în orice caz, destul de rapidă (accidentul); cu manifestare gradată, după o anumită perioadă de timp - dar în orizontul de existenţă al unui individ sau al unei generaţii (pierderea sănătăţii fizice sau mentale); cu manifestare dincolo de orizontul unei generaţii. În această din urmă categorie s-ar cuprinde o consecinţă posibilă în condiţii de cvasigeneralizare a excesului de alcool la scara unui popor sau a întregii omeniri; un efect în acelaşi timp ireversibil din perspectiva speţei umane şi deci de maximă gravitate, reprezentat de **compromiterea genotipului uman**. E drept că cei care avertizează asupra degradării potenţialului genetic nu o pun în exclusivitate pe seama alcoolului, ci îi asociază şi alţi factori de risc (la care vom reveni), urmărind istoricul fenomenului în acest secol.

Dacă se reţine evoluţia alcoolismului pe plan mondial doar după alcoolul consumat şi numărul de alcoolici, între 1930 şi 1965 el a crescut de 50 de ori, iar în următorii 25 de ani creşterea lui s-a încetinit serios, dar a crescut de 50 ori folosirea unor narcotice mai “grele” decât alcoolul.

În 1950 naşterile pe glob dădeau doar 3% “rebut genetic”, procent care a ajuns în prezent la 10-12%, iar dacă tendinţa se menţine, în anul 2000 fiecare al 4-lea individ va avea tare genetice, fizice ori mentale. “Cu toată

răspunderea, susţine Igor Alexandrovici Krasnonosov, compar influenţa narcotizării cu efectul folosirii armei nucleare”[1]

Iar mutaţii pozitive nu sunt de aşteptat dintr-o evoluţie întâmplătoare, ci dintr-una controlată şi dirijată.

Multitudinea şi gravitatea consecinţelor negative de ordin biologic, psihologic, social, asociate de regulă cu câte un corespondent economic şi, finalmente, general-uman, ale excesului de alcool în consum, oferă în concluzie, suficiente motive spera a-l combate pe toate căile.

[1]*Dialog A.L.Bolkovski - I.A.Krasnonosov, Blagimi namereniiami, EKO, 1990, 12(198).*

CAPITOLUL 4. ABUZUL DE ALCOOL – VARIANTĂ A ABUZULUI DE NARCOTICE

Percepţia cotidiană, cel puţin în ţara noastră, face o delimitare netă între termenii “drog” (sau “narcotic”) şi alcool.

Atunci când spunem despre cineva care se îmbată că “se droghează” ori “se narcotizează”, exprimarea este considerată mai curând metaforică, ceva în genul caragialescului “mă magnetizez”; formularea “drog” pare rezervată stupefiantelor.

Cu toate acestea, în limbajul organismelor internaţionale de specialitate (Organizaţia Mondială a Sănătăţii - O.M.S., Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie Ştiinţă şi Cultură - U.N.E.S.C.O., Comisia pentru Stupefiante) şi al specialiştilor, în general, există gruparea “drogurilor ilicite” şi “droguri licite”. Sunt considerate **droguri ilicite** substanţele de felul heroinei, cocainei, LSD-ului, ale căror producţie, trafic, comercializare şi consum sunt interzise prin lege pentru efectele lor nocive asupra organismului uman. În grupa **drogurilor licite** intră alcoolul, tutunul şi medicamentele, acestea din urmă din categoria barbituricelor, amfetaminelor şi tranchilizantelor; ele nu sunt, în principiu, interzise ca bunuri de consum, dar elemente de restricţie au apărut odată cu constatarea utilizării lor excesive - în raport cu nevoile reale ale organismului uman sau abuzive - faţă de lipsa de îngrădire oficială.

Ca obiect de preocupare specială la scară mondială s-au impus întâi drogurile ilicite (în perioada anilor 1960-70) când, paralel cu O.M.S. (care se ocupa de toate drogurile), activa şi Comisia pentru Stupefiante, specializată în droguri ilicite. Sesiunea din 1968 a Adunării generale O.N.U. recomanda instituţiilor specializate ale acesteia (F.A.O., O.I.M., O.M.S.) să ajute secretariatul general în a elabora planuri adecvate spre a rezolva problema drogurilor.

În mod explicit, drogurile licite au fost recunoscute ca problemă din 1972, când se consemna că “în lumea întreagă societăţi şi naţiuni au decretat că utilizarea dată unor substanţe, de anumite persoane pentru anumite motive ridică o problemă”[1].

Ceea ce reuneşte drogurile licite cu cele ilicite este proprietatea lor comună de produse psihotrope, adică de substanţe ce modifică (în proporţii variabile) procesele psihice (psihismul)[2] .

---

[1] *Helen Nowlis, La drogue demythifiée - drogue et education, Paris, U.N.E.S.C.O., ed. I, 1975.*

[2] *U.N.E.S.C.O., L'education et les drogues. Prevenir. Imprimerie des Presses Universitaires de France, Vendome, 1987.*

Ceea ce a făcut din ele obiect de preocupare a organizaţiilor mondiale, a fost internaţionalizarea consumului şi creşterea proporţiilor lui generale, cu multiplicarea semnalelor de alertă.

Întrucât rândurile de faţă nu urmăresc să detalieze problematica fiecărei categorii de droguri, vor fi reţinute dintre informaţiile disponibile acelea mai generale.

Tutunul generează, evident, o dependenţă utilizatorilor, răspândiţi de acum în toate zonele globului, ba chiar un grav prejudiciu psihic. Totuşi, spre deosebire de drogurile majore, el produce doar o stimulare sau o depresiune relativ slabă a sistemului nervos central şi se consideră că alterează destul de puţin percepţia, dispoziţia, gândirea, comportamentul sau funcţia motrice. Cu o acţiune psihotoxică mai slabă decât a tuturor celorlalte droguri chiar la doze puternice, el se constituie într-o problemă de sănătate publică prin supra-consum, obligând O.M.S. să considere tranşant că "ţigara e un instrument al morţii faţă de care neutralitatea nu mai e posibilă".

Medicamentele psihotrope utilizate în scopuri nemedicale se transformă din slujitori ai organismului în contrariul lor:

- barbituricele produc beţie şi uneori antrenează coma;
- amfetaminele sunt surse de grave tulburări psihiatrice;
- tranchilizantele administrate în doze masive pasivizează subiectul.

Specialişti ai vindecării pacienţilor de boli de spirit, psihofarmacologii, au descoperit succesiv substanţe pshihotrope puternice, ce au revoluţionat tratamentul tulburărilor mentale, al angoasei, depresiunii sau delirului. Consumul la care s-a recurs în baza reţetelor lor, cât şi - ulterior - a automedicaţiei, nu a întârziat să depăşească limitele normalului. Este un exemplu tipic pentru modul cum în societate rezolvarea unei probleme poate genera uneori o altă problemă, chiar mai complicată, astfel încât "soldul" mutaţiilor din sfera calităţii vieţii se dovedeşte a fi unul negativ.

Drogurile ilicite , opiacee cu efect halucinogen, au "explodat" în Occident în deceniul 7, într-un context cultural bine structurat, care ulterior şi-a pierdut conturul. După o interpretare proprie multor societăţi, sufletul uman poate avea acces la supranatural numai când visează, iar canabisul, heroina, cocaina şi altele de acest fel oferă un vehicul comod şi rapid spre lumea viselor; "voiajul" nu e lipsit de conotaţia de contestare a unei realităţi, dacă nu chiar de fugă din faţa acesteia. Explicaţia conjuncturală, centrată pe relevarea crizei societăţii, se alătură teoriei privind valenţele recreative ale narcotizării, sau cele pur experimentale, în cazul adolescenţilor curioşi (care încearcă şi lacuri sau esenţe, ca droguri inedite).

Extinderea consumului de stupefiante a banalizat procedeul în ţările - cap de pod, încetând a mai fi apanajul grupurilor minoritare, privilegiate sau marginale, şi a cuprins alte ţări în sfera sa; ultimele intrate până acum par a fi ţările est-europene şi fostele componente ale Uniunii Sovietice, China, care în

1991 a supus 41 mii de consumatori tratamentului de dezalcoolizare şi a depistat 18 mii de producători şi traficanţi de droguri, a declarat la rândul ei că este primul an al "marii companii de combatere a stupefiantelor".

Revenind la ceea ce este comun tuturor categoriilor de droguri, licite sau ilicite, îmbucurător este faptul că pentru mulţi subiecţi contactul cu narcoticul rămâne o experienţă fără continuare, odată ce a dispărut curiozitatea, gustul aventurii sau presiunea grupului de prieteni. Pentru un anumit segment persistă o folosire ocazională, menită a-i furniza o plăcere imediată, a-i uşura o tensiune anxioasă sau o stare depresivă, ori a-i facilita inserţia într-un grup social (consumator). În sfârşit, "până la capăt" s-a dovedit a merge categoria subiecţilor vulnerabili sub aspectul antecedentelor şi caracteristicilor personale, al mediului familial şi socio-cultural, în sens larg, din care provin.

"Capătul" evocat, la care poate duce consumul fiecăruia din drogurile specificate, este **farmacodependenţa**. Definită drept starea psihică şi totodată fizică rezultată din interacţiunea organismului viu cu o substanţă, această dependenţă se manifestă prin modificări de comportament şi alte reacţii ce conţin totdeauna tendinţa de a lua în mod continuu sau periodic, spre a-i regăsi efectele psihice şi uneori, spre a evita neplăcerea privaţiunii[1].

Lupta împotriva toxicomaniei, de orice sorginte, are la dispoziţie varianta preventivă sau curativă şi date fiind, caracteristicile comune diverselor droguri şi formele de acţiune se pot asemăna sau împrumuta una de la cealaltă. S.U.A. în prima jumătate a secolului XX şi U.R.S.S. în ultimii cinci ani ai deceniului IX au recurs la răsunătoare campanii de prohibiţie antialcoolică; Franţa şi Germania depun în prezent eforturi stăruitoare spre a stăvili abuzul de medicamente; numeroase ţări întreprind acţiuni împotriva tabagismului; Columbia sau Panama îşi concentrează eforturile cu Statele Unite într-o amplă campanie anti-drog, ce depăşeşte puterile unei singure ţări. Există premise pentru ca, inspirată din strategia campaniilor în domeniile adiacente şi lupta împotriva alcoolosmului, să devină realmente o variantă a luptei comune împotriva narcoticelor.

---

[1] *U.N.E.S.C.O. op. cit.*

CAPITOLUL 5. LUPTA CU ALCOOLISMUL - CĂI ŞI REZULTATE

Existenţa unor probleme legate de alcool la nivelul unui individ, al unui grup sau al unei societăţi la un moment dat este rezultatul unui complex de factori cauzali sau numai favorizanţi, fiecare cu ponderea lui în tabloul de efecte înregistrate.

A-ţi concentra efortul spre a înlătura efectele nedorite este logica modalităţilor **de combatere** sau tratare a fenomenului; a-ţi propune o diminuare a ocurenţei amintitelor efecte acţionând în sfera factorilor de influenţă directă sau mediată ţine **de prevenirea** sau profilaxia lui. Asemenea înfruntării unui partener redutabil, în lupta cu alcoolul, nu numai că se îmbină preîntâmpinarea cu reprimarea, dar dacă prezenţa lui nu poate fi cu totul înlăturată, cel puţin ea trebuie menţinută în nişte limite de normalitate, printr-**o tactică** nu **a extremelor** , ci **a normalului**.

Înainte de a deveni obiectul unui act de consum, alcoolul este suport de producţie şi de circulaţie. Un întreg sector al producţiei este constituit de cultura viţei-de-vie şi a pomilor fructiferi. Valorificarea recoltelor acestora, atunci când nu are loc în gospodării casnice, formează la rândul ei obiectul prelucrării industriale, componentă distinctă a industriei alimentare. Reţeaua unităţilor comerciale cu amănuntul şi de alimentaţie publică rezervă o parte din spaţiile sau punctele ei de vânzare sau de servire desfacerii băuturilor alcoolice: unităţi specializate ori raioane în unităţi combinate sau generale au această destinaţie.

În fiecare din sectoarele de activitate evocate, primar (agricultura), secundar (industria) şi terţiar (circulaţia mărfurilor, serviciile) există o forţă de muncă dispunând de calificare, o bază materială şi o tehnologie corespunzătoare ce înmagazinează o experienţă prealabilă îndelungată, practic o tradiţie. Purtătorii forţei de muncă îşi au aici sursa de venituri, iar statul o sursă de impozite, de încasări la buget. In virtutea legăturilor dintre ramuri, pulsul activităţii de pe filiera băuturilor alcoolice se transmite şi unităţilor industriale de ambalaj lemnos sau sticlos, de aici celor de sodă calcinată (pentru obţinerea sticlei) ş.a.m.d. Iată tot atâtea interese economice cărora automat li se aduce atingere atunci când se impune limitarea ofertei de alcool într-o ţară. Câtă vreme starea de fapt arată că excesul alcoolic nu are o răspândire semnificativă, nu există motive de a ignora considerentele economice expuse şi de a practica - pe acest plan, la nivel macro - o altă politică decât una a normalităţii, a asigurării de condiţii cu minime perturbări ale proceselor şi relaţiilor economice existente. Iar când alcoolismul a atins cote ce justifică măsuri forte de limitare sau plafonare a ofertei, opţiunea ia forma unui

compromis, care nu merge până la sistarea producţiei şi vânzării, ca în cazul drogurilor ilicite. Teoretic, s-ar recurge la o comparaţie între avantajele şi dezavantajele imediate şi în perspectivă, operaţie dificilă şi însoţită inevitabil de concluzia că ai de ales, dintre două rele - pe cel mai mic.

În sfera **ofertei** , alături de limitarea cantităţilor produse şi oferite spre vânzare, mai este la îndemâna oficialităţilor împuţinarea punctelor de comercializare a băuturilor şi a zilelor sau intervalelor în care acestea sunt oferite spre vânzare (interdicţie selectivă). Efectul pozitiv scontat este accesul unui număr mai mic de cumpărători la marfă, iar cel negativ - aglomerarea excesivă a unităţilor respective, expunerea clientului la un comerţ necivilizat, proliferarea speculei şi a producţiei artizanale, pe cont propriu.

În sfera **cererii** de consum, pârghiile de acţiune "în masă" sunt cu totul limitate. In virtutea obişnuinţei sau tradiţiei de consum, cererea de băuturi alcoolice nu dispare prin dispariţia mărfii, ci se transformă doar într-o cerere nesatisfăcută, ce caută, mai mult sau mai puţin insistent, căi lăturalnice, subterane de satisfacere; este tocmai ceea ce susţin practicile mafiote în materie (experienţa prohibiţiei totale în S.U.A. şi Finlanda a demonstrat-o). Iar dacă nu reuşeşte, consumatorul potenţial rămâne cu frustrarea. Există, desigur, şi persoane sau familii a căror obişnuinţă de a bea alcool e mai puţin pronunţată şi care acceptă mai uşor privarea de băutură; cheia problemei rezidă în structura colectivităţii în raport cu deprinderea consumului în speţă.

Ceea ce se poate modifica vizibil în cadrul cererii globale este aşa-zisa cerere solvabilă, ai cărei purtători dispun de banii necesari cumpărării produselor dorite. Concret, politica de scumpire a băuturii mizează tocmai pe strâmtorarea bănească a solicitanţilor, care, cu aceeaşi sumă rezervată alcoolului, vor putea cumpăra cantităţi mai mici; efectul derivat al unui asemenea pas poate fi o deformare forţată a structurii consumului în cazul băutorilor învederaţi, care alocă pentru alcool sume mai mari, numai să-şi menţină "porţia" zilnică, renunţând la efectuarea altor cumpărături sau cheltuieli pentru servicii. Concomitent, scumpirea băuturii este o breşă pentru inflaţie, teoretic raporturile de preţ tinzând a se reconstitui spontan prin scumpirea altor produse.

A fost relevat[1] şi efectul inflaţionist apărut în cazul în care nu se începe prin mărirea preţului, ci prin limitarea cantităţii: din masa bănească de care dispune, populaţia se presupune că are rezervată o parte pentru băuturi alcoolice; anulând sau diminuând posibilitatea acestui act comercial, o cantitate de bani rămâne fără acoperire în marfă, drept care se devalorizează (dacă nu apare concomitent o altă direcţie în care să fie investită sau cheltuită). Tocmai de aceea adepţii măsurilor antiinflaţioniste "pe tot frontul" nu exclud dintre acestea nici sporirea ofertei de alcool, numai să se mai absoarbă ceva din banii populaţiei; faptul contravine unei politici prohibitive sau restrictive în

[1] *B.Levin, în "Vopros alkogolizma..."(Op. cit.)*

privinţa alcoolului, riscând să "plătească" însănătoşirea monetară printr-o îmbolnăvire fiziologică tot mai probabilă a consumatorilor.

În privinţa **politicii de preţ** ca pârghie în lupta cu alcoolul, a fost susţinută[1] şi varianta - la prima vedere paradoxală - a ieftinirii băuturii (dublată de multiplicarea punctelor de desfacere prin comerţul public şi de lărgire a programului în limitele căruia să se pună în vânzare). Punctul de pornire al acestei teorii este campania împotriva producătorilor particulari de rachiu, consideraţi ca un pericol foarte serios. Tipologic vorbind, s-a constat că, dintre aceşti producători, unii distilează doar atât cât consumă familia lor, alţii pun şi în vânzare o cantitate limitată, spre a-şi completa resursele băneşti insuficiente, în timp ce o a treia categorie, de "profesionişti", produc în principal pentru vânzare. Îndeosebi aceştia din urmă sunt avantajaţi de criza de băutură de pe piaţa organizată şi de preţurile mari existente, prosperând în afacerile lor. Preţurile de stat scăzute i-ar aduce, se crede, în situaţia falimentară, după care s-ar putea reveni la preţuri mai mari.

Combaterea producţiei particulare de rachiu nu ar avea numai virtutea de a reprima un fenomen ce contravine eventual prevederilor legale (ca în fosta Uniune Sovietică gorbaciovistă) şi de a limita creşterea cantităţilor de alcool în consum, ci şi pe aceea de a înlătura o sursă de frecvente încălcări ale normelor tehnologice şi de calitate a produselor, un pericol suplimentar pentru sănătatea populaţiei...

Se cuvine de altfel, punctată ca una din preocupările obligatorii aceea de asigurare a **protecţiei** consumatorilor faţă de riscul **toxiinfecţiilor alimentare**, în particular - provenite de la băuturi alcoolice, indiferent de politica mai mult sau mai puţin permisivă faţă de producţia, traficul şi consumul acestora.

În legătură cu şansele de reuşită ale unei campanii de prohibiţie, s-a exprimat opinia[2] că ele sunt mai mari în cazul demersului "de jos în sus" decât în al aceluia "de sus în jos" (impulsul să pornească de la nivel local).

● Pornind de la gradul de dependenţă faţă de alcool, s-a verificat necesitatea unei **abordări diferenţiate a subiecţilor**, care să se poată înscrie ulterior într-o concepţie unitară. Astfel, pe alcoolici este inutil să-i cerţi sau să-i pedepseşti, ei trebuind vindecaţi mai mult sau mai puţin cu forţa în unităţile medicale specializate, de **dezalcoolizare;** aceasta nu exclude cerinţa ca, într-o anumită etapă a terapiei, să se obţină colaborarea liber-consimţită a pacientului pentru propria-i cauză, până la reinserţia lui în muncă, în familie şi societate.

Faţă de următoarea categorie - a marilor băutori - este recomandată sancţionarea lor din partea colectivităţii, dar nu prin **sancţiuni economice** (reţineri din leafă) - din care au de suferit familiile lor şi nu vinovaţii propriu-zişi, ci prin **măsuri administrative**, precum detaşarea la o muncă corecţională cu

---

[1] *G. Zaigraev, Ibid.*
[2] *I.A. Krasnonosov, în "Dialog A. L.Bolkovski - I.A.Krasnonosov", op.cit.*

expedierea retribuţiei direct pe adresa familiei; având în vedere că subiecţilor încă nu le-a devenit indiferentă ideea prestigiului lor, se poate recurge la transparenţa faptelor lor prin dezbatere sau **judecată publică**, în cadru mai larg. "Băutorii de mijloc" şi cei "simbolici", conform tipologiei mai înainte amintite, sunt lesne de tras, pe **cale educativă**, în tabăra celor cumpătaţi, făcându-i parteneri în vindecarea alcoolicilor şi în lupta contra marilor băutori. O asemenea tactică - sugerată pentru consumatorii cândva sovietici - echivalează cu o schimbare radicală a raportului de forţe: nu o minoritate contra unei majorităţi covârşitoare, ci majoritatea contra unei minorităţi mai uşor de "îmblânzit" (de remarcat în respectivul spaţiu geografic existenţa unor puncte de tratament de specialitate pe lângă o serie de mari întreprinderi, asigurând şi reîncadrarea în muncă a subiecţilor).

În ţările occidentale funcţionează instituţia **asistenţilor sociali**, unii dintre ei specializaţi în abordarea problemelor legate de alcool; ei sunt primii contactaţi de persoane cu diferite probleme personale, între care, mărturisită sau nu, şi aceea a alcoolului, primii care depistează existenţa şi anvergura problemei, antrenând sau dirijând subiectul pe filiera cea mai adecvată; relaţia subiect-asistent rămâne confidenţială şi comportă respectarea personalităţii celui dintâi.

Reacţia de pudoare şi refuzul ce face din cazul lor unul public explică de ce unii subiecţi ocolesc chiar şi organizaţiile de asistenţă socială ("social work"), preferând să-şi acorde sprijin unul altuia sau, în orice caz, într-un cerc numai al lor. Aşa a apărut o organizaţie internaţională a **alcoolicilor anonimi**. Încurajarea şi susţinerea unor asemenea forme organizatorice este în ţările respective o componentă definitorie a politicii lor sociale.

● S-au evocat în capitolul anterior variatele forme de comportament social ale beţivului "în acţiune". A combate aceste forme este calea ce mai directă de a-l face pe vinovat să evite pe cât posibil a reajunge în starea de ebrietate care l-ar face recidivist.

Corecţiile aplicate autorului unui scandal, al unui atac la integritatea fizică a altei persoane, al unui accident rutier sau incendiu sunt **forme punitive** aplicate nu pentru consumul de alcool ca fapt în sine, ci pentru manifestările derivate din el (astfel, un etilic liniştit nu se expune la represalii). Prevederile normative pe această linie - în regulamente de ordine interioară sau în acte legislative - constituie un accesoriu necesar şi eficace în mâna colectivităţii în cauză. Consumul în sine de băutură alcoolică nu constituie altfel (în afara cadrului profesional) motiv de reprimare decât atunci când e în vigoare o lege de prohibiţie absolută.

Se constituie în **elemente de evaluare** a aplicării respectivelor reglementări, înşişi indicatorii statistici aferenţi, mai exact valorile acestora: numărul de infracţiuni asociate consumului de alcool, numărul de victime şi valoarea pagubelor produse în accidente de diferite feluri (asociate...) - spre a fi raportate trebuie să fi fost în prealabil depistate şi elucidate sub aspectul

modului de producere, cu aplicarea pedepselor cuvenite. Corespunzător, variaţia lor de la un an la altul reflectă atât variaţia de intensitate a fenomenului-cauză, cât şi pe aceea de eficacitate a acţiunilor-antidot.

● Când este vorba de complexul de măsuri curative şi preventive ocazionate de consumul excesiv de alcool, în orice succesiune de paşi, este exprimat invariabil şi dezideratul de a se acţiona şi asupra "**cauzelor profunde**" care l-au generat ori l-ar putea genera, a se merge adică "la rădăcină". Şi existând îndeajuns de multe indicii că alcoolofilul nu bea pur şi simplu ca să bea, ci este împins să o facă ba de climatul alienant al muncii, de stressul mediului social, de absenţa unor repere valorice solide ori de criza generală a societăţii, doleanţa de a amenda aceste regretabile neajunsuri este îndreptăţită. Strategia concretă a unor atare abordări depăşeşte însă cu mult cadrul lucrării de faţă.

● Un loc aparte în contextul acţiunilor preventive îl deţin acelea de **educaţie preventivă**, aplicabile în manieră similară fie că este vorba de consum de alcool, fie de alt drog licit sau ilicit. În pragul anilor '90 S.U.A. alocau anual circa 100 milioane de dolari din bugetul federal pentru propaganda antialcoolică. Sunt cheltuieli din categoria "investiţii în om", aparent fără un rezultat imediat, în sensul rentabilităţii, dar cu o eficienţă mai întâi socială şi convertită după un timp şi în eficienţă economică. Reuşita unor asemenea acţiuni e condiţionată de multe imponderabile, dar tipologia lor a fost sintetizată pe plan internaţional[1] după cum urmează:

Diferite abordări în materie de educaţie preventivă împotriva folosirii drogurilor şi stupefiantelor

1. Abordarea **directă**, centrată pe substanţe.
Acţiunile educative pot fi puse în practică pe diferite căi:
1.1. Cursuri speciale.
1.2. Învăţământ pe teme de igienă şi sănătate.
1.3. Învăţământ etic, religios sau civic.
1.4. Inserţie în diferite discipline: literare, ştiinţe sociale, ştiinţe exacte.
1.5. Învăţământ referitor la calitatea vieţii.
1.6. Activităţi "extracuriculare" sau extraşcolare.
1.7. Activităţi educative destinate adulţilor.
2. Abordarea "**alternativă"**, vizând a modifica mediul imediat
Acţiunea educativă poate să urmărească:
2.1. A ameliora viaţa şcolară.
2.2. A oferi preocupări complementare în cluburi de activităţi dirijate.
2.3. A diminua factorii de risc prin organizarea petrecerii timpului liber.

[1] *U.N.E.S.C.O., op.cit.*

2.4. A organiza activităţi socialmente utile.
2.5. A facilita integrarea socială şi profesională prin servicii de orientare şi plasament.
3. Abordarea **indirectă** şi **selectivă** adresată persoanei
Acţiunea educativă va urmări îndeosebi:
3.1. A sensibiliza personalul de predare, educatorii, responsabilii mişcărilor de tineret.
3.2. A sensibiliza părinţii.
3.3. A instala consilieri pe lângă tineri sau adulţi.

Se consideră de către agenţii educaţiei preventive (şi, în anumite limite, se şi verifică faptul) că efectele activităţii lor se regăsesc în mutaţiile realizate pe planul **cunoştinţelor** (care sporesc), al **atitudinilor** (care devin mai favorabile cumpătării ori abstinenţei) şi **comportamentului** (concretizat în diminuarea consumului sau a intenţiilor de a recurge la el).

Cât de mari sunt respectivele mutaţii înregistrate, este o problemă de măsurare, realizabilă tehnic în variantele:

- comparaţie între răspunsurile date unui chestionar de unul şi acelaşi grup de subiecţi înaintea şi după campania educativă;
- comparaţie între evoluţia grupului - ţintă a acţiunii preventive şi evoluţia unui grup comparabil din aceeaşi comunitate.

● Întrucât consumul de alcool (inclusiv în exces) este un act repetitiv, e lesne de acceptat ideea conform căreia caracterul de combatere - curativ, punitiv, represiv - raportat la o secvenţă a consumului, se întrepătrunde cu caracterul de prevenire, raportat la o posibilă secvenţă ulterioară, în cazul unuia şi aceluiaşi individ.

Analog, prin mutaţie de planuri, dată fiind influenţa pe care un băutor o poate exercita asupra unui nebăutor, dispus a-l imita pe primul, reprimarea năravul la cel dintâi se poate constitui pentru cel de-al doilea într-un imbold de prevenire a actului de consum (îl sperie neplăcerile care au însoţit tratamentul sau sancţiunile suportate de celălalt).

Un alt exemplu în sprijinul ideii de **relativizare a demarcaţiei represiv-preventiv**: un local de alimentaţie publică, devenit o vreme sediul unor beţii cu consecinţe, este închis din dispoziţia autorităţilor locale; sistându-i-se patronului sursa de venit, iar clienţilor “deliciile” consumului, s-a aplicat o pedeapsă; totodată, a fost eliminată posibilitatea reeditării, în acelaşi cadru, a consumului excesiv şi a consecinţelor lui. Desigur, o expunere menită a face educaţie preventivă rămâne ceea ce este, nu poate dobândi şi caracter curativ sau punitiv (decât dacă, glumind, este atât de plicticoasă, încât auditoriul - cu sau fără vină - o percepe ca pe o pedeapsă).

Observaţia anterioară avertizează asupra dificultăţii încercării de **a evalua** distinct, la nivelul unei colectivităţi, efectele demersului represiv faţă de

ale celui preventiv, în contextul acţiunilor întreprinse şi al programelor aplicate în legătură cu alcoolul.

Practic reducerea valorii indicatorilor “consum mediu anual de alcool pe un locuitor” şi “număr de alcoolici înregistraţi” pe ţară reflectă o îmbunătăţire a stării de lucruri şi, prin aceasta, o reuşită a ansamblului politicii sociale în domeniul abordat.

Aprecierea va fi eventual întărită de evoluţia valorilor aferente tuturor celorlalţi indicatori parţiali (trecuţi în revistă în capitolul despre efectele alcoolului). Şi, bineînţeles, efectele pozitive ale dez-etilizări treptate a consumului populaţiei se vor regăsi şi în îmbunătăţirea la scară macro a unor indicatori “colectori” (ce cumulează o multitudine de cauze şi influenţe), între care: durata medie de viaţă, nivelul natalităţii, mortalitatea generală şi infantilă, incidenţa infracţională, mărimea timpului total de muncă, ritmul creşterii economice.

FRANŢA

Anexa nr. 1 - Evaluarea numărului de decese cauzate de consumul de alcool şi tutun, în anul 1985

	Total decese	Proporţia deceselor cauzate de Consumul de:			
		alcool	alcool+tutun	tutun	total
0	1	2	3	4	5
● Cancer din care:	131.943	2,5%	11%	18%	31,5%
gură şi faringe	5.883	-	90%	-	90%
laringe şi esofag	8.729	-	90%		90%
ficat, primitiv sau neprecizat	4.554	65,5	-	7,5	73%
trahee, bronhii şi plămâni	19.401	-	-	90%	90%
pancreas, vezică şi rinichi	11.817	-	-	30%	30%
stomac	7.585	-	-	10%	10%
localizare greu definită	11.001	2,5%	11%	18%	31,5%
● Tulburări mentale,	11.622	28%	-	-	28%
din care: specific alcoolice	3.268	100%	-	-	100%
Boli de aparat circulator, din care:	202.306	1%	-	6%	7%
miocardită etilică	136	100%	-	100%	-
● Boli respiratorii (inclusiv tuberculoză)	37.076	-	-	18%	18%
bronşită cronică, emfizem, astm şi alte obstrucţii cronice	14.410	-	-	40%	40%
alte afecţiuni	22.666	-	-	4%	4%
● Boli ale aparatului digestiv, din care:	31.517	34,5%	-	-	34,5%
ciroză şi alte boli cronice de ficat, alcoolice sau neprecizate	12.480	80%	-	-	80%
ulcer gastro-duodenal	2.511	-	-	2%	2%
hernie abdominală	1.048	-	-	2%	2%
alte boli de aparat digestiv	15.435	6,5%	-	-	6,5%
● Stări morbide greu definite	35.482	10%		10%	20%
Traumatisme (accident, sinucidere, omucidere)	49.746	20%	-	-	20%
● Alte cauze	52.804				
TOTAL CAUZE	552.496	6%	2,5%	8,5%	17%
Număr	absolut	33.293	14.361	46.571	94.225

– *Împrejurare alcoolică la cca. 40% din autorii de accidente rutiere mortale.*

– *Între 1952 şi 1986, rata la 100 mii locuitori a mortalităţii masculine între vârsta 35-46 ani, din cauze legate strict de alcoolism, a scăzut cu 9% (76,7-70,1), iar a celei feminine a scăzut cu 35% (39,0-25,4); acelaşi indicator, asociat cauzelor etilo-tabagice a crescut cu 52% la bărbaţi (51,1-77,6) şi cu 78% la femei (2,7-4,8).*

Sursa: Population et sociétés, no.254, fevrier 1991.

S.U.A

Anexa nr. 2 - Proporţia adolescenţilor care în 1978 consumau băuturi alcoolice, în funcţie de sex, vârstă şi obiceiul de consum al părinţilor

în procente faţă de totalul subiecţilor din fiecare categorie

	Adolescenţi ai	căror părinţi:	
	Total	beau	nu beau
Total	22	29	13
Băieţi	24	31	16
Fete	20	27	11
Ambele sexe			
13-15 ani	10	13	7
16-18 ani	34	44	20

Tipologia studenţilor din colegii după modelele de băut, în funcţie de sex, rasă şi etapa de studiu, în anii 1974 şi 1982

în procente din totalul fiecărei categorii

	Studenţi	băutori	Studenţi	mari băutori
	1974	1982	1974	1982
Total	79,4	79,4	11,6	17,2
Bărbaţi	83,5	81,9	20,3	5,0
negri	71,6	66,4	6,2	10,1
albi	84,2	87,7	22,2	30,8
Femei	76,1	77,4	4,4	11,4
negre	49,1	50,1	3,6	1,6
albe	82,4	86,1	4,8	14,4
Studenţi în etapa:				
I (“freshmen)	79,2	76,9	12,1	19,2
II(“sophomores”)	74,9	78,7	12,4	17,3
III (“juniors”)	80,9	79,3	11,0	15,9
IV (“seniors”)	84,4	83,6	12,1	17,2
Studenţi băutori având probleme cu alcoolul				
Ameţeli	-	-	57,6	66,3
Greaţă şi vomă	-	-	37,8	37,0
Ştiu că au o problemă cu alcoolul	-	-	8,5	6,4

Sursa: Horton I., Horton E. - Human Development through the Lifespan, (Chapter XV), Brooks/Cole Publishing Company Monterey, California, 1984.

CANADA

Anexa nr.3 - Din observaţiile privind abuzul de alcool în rândul persoanelor vârstnice

● Alcoolul este - dintre droguri - substanţa de care vârstnicii abuzează cel mai mult, urmat fiind de medicamentele - drog obţinute legal, cu sau fără reţetă. Consumul de droguri ilicite nu e necunoscut acestui grup de vârstă, dar incidenţa lui e rară.

Tratamentul este îngreunat de diversitatea tulburărilor ce însoţesc oricum bătrâneţea, cu sau fără contribuţia alcoolului (boli organice, slăbirea capacităţilor fizice şi intelectuale, malnutriţie, căderi, predispoziţie la boli psihice), la care se pot adăuga izolarea socială, reducerea mijloacelor financiare, pensionarea, pierderea celor dragi, diminuarea potenţei sexuale şi sentimentul de a nu avea un rost în viaţă. Doar doctorul - pentru cei internaţi, sau infirmiera vizitatoare - la cei cu rezidenţă proprie, pot face diferenţierea.

● Abordarea dihotomică "persoane care beau dinainte - persoane care s-au apucat de băut la bătrâneţe" riscă să atribuie alcoolofilia exclusiv reacţiei la schimbările survenite odată cu vârsta. Or, bătrânii sunt, în general, perfect conştienţi că abuzul de alcool le poate agrava problemele somatice, izolarea şi pierderea de prestigiu care tind să apară primele la ei. Simultaneitatea problemelor personale şi a abuzului de alcool nu dovedeşte că între ele există o relaţie "de la cauză la efect".

"Vârful" în consumul de alcool şi în problemele de alcoolism se situează între 45-54 de ani şi reapare între 65-74 ani, cu menţiunea că băutorii vârstnici consumă mai puţin decât aceia mai tineri decât ei; explicaţii: lipsa de bani, schimbarea obiceiurilor sociale, dorinţa mai mică de a bea şi ocaziile mai puţine, ca şi toleranţa mai redusă la alcool. De aceea şansele ca o persoană de peste 54 de ani să fie alcoolică în sensul clinic al tratamentului sunt considerate minime.

● În asistenţa acordată vârstnicilor cu probleme legate de alcool, creează dificultăţi unele atitudini nepotrivite. Din partea familiei şi a mediului social, apare prejudecata de a vedea în alcool singura plăcere ce rămâne bătrânilor, refuzând să vadă în aceasta o problemă; refuzul merge până la ignorarea predispoziţiei suicidiare a vârstnicului, câtă vreme băutul îi oferă o preocupare şi nu-i deranjează pe alţii. Din partea pacientului, obişnuit să se ocupe singur de problemele lui afective şi să considere alcoolismul un păcat, adesea faptul este ascuns şi poate rămâne nedescoperit. Iar pentru succesul îngrijirii esenţial e ca persoana în cauză să lupte şi ea alături de medic sau asistent, eventual alături de familie şi prieteni.

SURSA: Dobbie, Judy, Substance Abuse among the Elderly, în U.N.E.S.C.O. - L'education et les drogues. Prevenir, Imprimerie des Presses Universitaires de France, Vendôme, 1987.

C.S.I.

Anexa nr. 4 - Din statisticile ex-unionale referitoare la consumul de alcool şi consecinţele exceselor lui

● *Nivelul morbidităţii populaţiei cauzate de alcoolism şi narcomanie, în perioada 1984-1990*

	La 100 mii locuitori						
	1984	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**	**1990**
A. Număr de bolnavi cu diagnostic stabilit pentru prima dată ca fiind: - alcoolism şi psihoză alcoolică	206	217	196	181	154	149	123
- narcomanie şi toxicomanie	2,5	3,5	5,8	8,6	6,0	5,4	4,8
B. Numărul de bolnavi aflaţi în evidenţa institutţiilor medicale cu diagnostic de: - alcoolism şi psihoză alcoolică	1560	1613	1618	1628	1598	1495	1421
- narcomanie şi toxicomanie	13,7	14,9	17,1	21,5	24,3	25,5	27,1

● *Consumul mediu anual pe un locuitor la băuturi alcoolice, în kilograme echivalent alcool în anii 1984 şi 1990*

	1984	**1990**
- fără rachiul obţinut prin distilare la particulari	8,1	4,6
- inclusiv rachiul obţinut prin distilare la particulari	10,7	6,7

● *Locul băuturilor alcoolice în comerţul alimentar, în perioada 1984-1990*

	1984	**1987**	**1988**	**1989**	**1990**
Ponderea (%) băuturilor alcoolice în: - volumul total al desfacerilor de mărfuri cu amănuntul, inclusiv alimentaţia publică:	16,7	10,7	11,1	12,6	12,0
- vânzările cu amănuntul de produse alimentare	33,2	22,4	23,6	27,0	27,5
- desfacerile realizate prin alimentaţia publică	17,9	9,9	10,4	12,6	14,4

● *Baza materială utilizată de **comerţul** cu băuturi alcoolice în 1990:*

- 3.100 magazine specializate (cu 30% mai puţine decât în 1984)
- 37.300 magazine alimentare şi mixte dispunând şi de raioane pentru băuturi

● *Limitările impuse în **producţia** de băuturi alcoolice prin hotărârea guvernamentală din mai 1985 privind "Măsuri de înlăturare a beţiei şi alcoolismului, de combatere a producţiei particulare de rachiu":*

- reducerea cu 30 milioane decalitri anual la votcă, lichioruri şi derivate;
- reducerea cu 20 milione decalitri anual la vin de podgorie;
- sistarea, din 1988, la preparatele alcoolice din fructe (rachiu).

● *Nivelurile de producţie în anul imediat următor declanşării campaniei antialcoolice:*

- 22% la rachiuri din fructe (1986 faţă de 1985);
- 53% la vin de podgorie;
- 74% la bere;
- 79% la şampanie;
- 96% la coniac
- şi 61% pe ansamblul producţiei de băuturi alcoolice (după 1988 creşterea se reia)

● ***Restructurarea suprafeţelor** cu vii ale unităţilor agricole, între 1984-1990:*

- pentru soiuri tehnice (de vinificaţie): de la 86% la 76%;
- pentru soiuri de struguri de masă: de la 14% la 24%, pe fondul scăderii generalea suprafeţelor şi a recoltelor medii (cu 24%)

● ***Restructurarea achiziţiilor** de struguri ale statului de la populaţie:*

- soiuri tehnice - de la 90% la 83%
- soiuri de masă - de la 10 la 17%, pe fondul scăderii generale (cu 25%) a achiziţiilor de struguri.

● *Cheltuieli din **bugetele de familie** pentru băuturi alcoolice, în 1990*

	la personal muncitor	la ţărani (colhoznici)
suma anuală cheltuită, ruble	223	276
pondere în total cheltuieli ale familiei, %	3,3	3,9

(ultimul în scădere drastică faţă de 1984: 4,5% la personal muncitor)

● ***Sancţiuni*** *în sfera* ***producţiei casnice*** *ilicite (în 1990):*

- 231,2 mii producători de alcool traşi la răspundere administrativă, din care 4 mii pedepsiţi cu închisoare;
- s-au confiscat 67 mii instalaţii de distilare şi 4,9 milioane litri de rachiu, bragă şi alte băuturi spirtoase.

● *Sancţiuni în sfera* ***comerţului de stat*** *cu băuturi alcoolice, pentru încălcarea regulilor de comerţ (speculă, vânzare preferenţială etc.):*

- 20,1 mii lucrători comerciali depistaţi;
- 216 traşi la răspundere personală.

● *Evenimente şi sancţiuni* ***în circulaţia rutieră*** *- 1,3 milioane şoferi pentru infracţiuni rutiere comise în stare de ebrietate (80% din totalul cazurilor), 88,6 fiind în recidivă:*

- acestor cazuri le revin 17,5% din victimele de circulaţie şi 18% din decesele urmate accidentelor.

● *Evenimente şi sancţiuni în legătură cu* ***incendiile*** *din vina persoanelor aflate în stare de ebrietate (în anul 1990);*

- 23,1 mii incendii, soldate cu:
- 5 mii persoane decedate (una din zece fiind copil) şi cu - 48 milioane ruble valoare a pagubelor materiale.

● ***Decese*** *din motive legate nemijlocit de alcoolism au fost în 1989:*

- 22,9 mii persoane, din care:
- 85% decese prin otrăvire (intoxicare)cu alcool.

● *Dintre autorii de* ***infracţiuni*** *în 1990, cca.1/3 au fost în stare de ebrietate, fiind în creştere şi numărul şi ponderea lor, 37,8 mii fiind minori beţi.*

- Abuzul de alcool fiind taxat ca o infracţiune în sine, 2,3 milioane de persoane se află în evidenţa organelor de interne pentru acest motiv (319,3 mii având cazier, 11,2 mii fiind minori, iar una din zece - femei).

● *Baza materială a* ***instituţiilor medicale*** *cuprindea la începutul anului 1991:*

- 314 cabinete de vindecare anonimă în policlinici;
- 63 de instituţii narcologice dispunând de cabinete autofinanţate, de profil;
- 16 ambulatorii autofinanţate;

- 515 dispensare narcologice;
- 62,5 mii de paturi amenajate pe lângă întreprinderi industriale şi de construcţii pentru tratament obligatoriu şi profilaxie prin muncă a alcoolicilor.

Sursa: Kirilov, I., Potreblenie alkogolia i soţial'nîe posledstvia piianstva i alkogolizma, Vestnik statistiki, 1991, 9.

PARTEA A II-A - CARACTERIZAREA PRELIMINARĂ A PROBLEMATICII SOCIALE GENERATE DE ALCOOL ÎN ROMÂNIA

CAPITOLUL 6. PERMISIVITATE ŞI RESTRICŢIE ÎN TRADIŢIA AUTOHTONĂ

Istoria civilizaţiei româneşti atestă în egală măsură folosirea băuturilor alcoolice în consum şi ca obiect de schimburi comerciale, precum şi unele eforturi de îngrădire a utilizării lui. Exemplificările de asemenea îngrădiri[1] nu modifică impresia că, în general, pe acest plan, în spaţiul românesc permisivitatea şi nu interdicţia a fost nota dominantă.

- **Restrângerea bazei de materii prime** a fost o primă practică istoriceşte atestată. În vremea dacilor, mari consumatori de vin, la sfatul marelui preot Deceneu, Burebista a dispus stârpirea viţei de vie, şi chiar au fost distruse suprafeţe mari.

Pe durata stăpânirii romanilor (şi ei obişnuiţi cu vinul), un edict al împăratului Domiţian, cu valabilitate şi în provinciile romane, dispunea şi el în anul 92 e.n. distrugerea a jumătate din culturile existente de viţă de vie, interzicând totodată plantarea de vii noi (ulterior împăratul şi-a anulat decretul).

- Trecerea la religia creştină concomitent cu formarea poporului român, nu a adus elemente semnificative pentru ceea ce ne preocupă în acest cadru; simplificând poate excesiv concluzia, interdicţia de a bea nu se regăseşte expres între cele 10 porunci biblice, iar miracolul de la Cana Galileii, prin care Isus transformase apa în vin, era perceput şi ca o binecuvântare.

Desigur, în practicarea misiunii lor, preoţii creştini îşi vor fi făcut şi datoria de îndreptare a purtărilor necuvenite ale enoriaşilor; astfel, pe la 1713, un preot sas din Braşov predica împotriva "băuturilor de rachiu şi a purtării focului fumegând".

Sugestivă pentru existenţa şi a unor preocupări laice de amendare a conduitei individuale este Pravila lui Vasile Lupu, care permitea femeii divorţul de bărbatul beţiv; "când va fi bărbatul învăţat de-a pururea a umbla tot beat şi să-şi bată muierea tot în beţie, atunci muierea lui cu lege se va împărţi".

- Legiuirile voievodale din ţările române conţineau prevederi nu numai de îngrădire a consumului de băuturi alcoolice, ci şi de reprimare a unor aspecte asociate practicilor negustoreşti şi de producţie. Era, de pildă, pedepsită

---

[1] *Inserate în: Brânzei Petre, Cotrău Marţian - Alcoolismul (Implicaţii bio-psiho-sociale), Direcţia Sanitară a judeţului Bacău, 1983.*

falsificarea băuturilor, ceea ce ne sugerează comparaţia cu practica autorităţilor din antichitatea greacă, unde cârciumarii erau aspru pedepsiţi dacă nu puneau apă în vin îndeajuns cât să nu li se îmbete clientela.

- În mai multe "anaforele" domneşti din secolul al XVII-lea, din cu totul alte considerente decât cele legate de **normalitatea relaţiei cu consumatorul**, producătorii vremii erau atenţionaţi că în perioade de secetă şi război, să nu folosească cereale ("zahereaua") spre a produce băuturi alcoolice. Primau, deci, raţiuni de interes economic general al statului, după cum, în alte împrejurări se impuneau interese economice de grup. Un exemplu pentru această din urmă situaţie îl oferă momentul de început al mişcărilor ţărăneşti conduse de Horia, Cloşca şi Crişan, generat de interdicţia aplicată ţăranilor de a-şi vinde în târgul de la Câmpeni băutura de producţie proprie (fusese concesionat monopolul vânzărilor unor cârciumari).

- Secolele XIX şi apoi XX au fost marcate, pe de o parte, de elaborarea de legi de control şi limitare a producţiei de băuturi alcoolice, iar pe de altă parte, de torpilarea efectelor acestora ca urmare în special a intereselor grupului social dominant.

● Îndeosebi în ultimul secol şi jumătate, alături de **prevederile oficiale şi măsurile administrative,** poziţia faţă de efectele consumului de alcool a format şi obiectul unui anume curent de opinie, mai mult sau mai puţin organizată şi formulată public.

- **În rândul organizaţiilor laice şi religioase** ce şi-au propus fie doar combaterea alcoolismului, fie acţiuni generale de apărare a intereselor populaţiei, sunt considerate Liga antialcoolică, Biblioteca antialcoolică, Societatea "Tresvia" (Cernăuţi), Asociaţia de propagandă pentru combaterea boalelor sociale, Sănătatea socială, Cultura poporului.

- Dintre personalităţile reprezentative ale vremii, s-au pronunţat la obiect - în conferinţe, congrese, uneori concertate cu preocupări ale unor organizaţii străine similare - între alţii, şi Kogălniceanu, Alecsandri, Maiorescu, Conta, Ionescu de la Brad, Davila, Xenopol, Konja, Istrati, Baba, fraţii Minovici, Rigler, Obreja, Polzer.

- Din presa autohtonă, sunt citate ca reprezentative, îndeosebi reviste precum: "Foaia pentru minte, inimă şi literatură", "Albina Românească", "Viaţa Românească", "Propăşirea", Gazeta Transilvaniei", "Arhiva", "Natura", "Lumina", "Contemporanul", "Opinia", "Răsăritul", publicaţii ale cultelor ortodox, catolic, protestant sau mozaic.

Memoriile şi interpelările în Cameră şi Senat, afişele şi broşurile, o teză de doctorat (Iaşi, 1904, dr. Katz), piese de teatru de factură populară (după 1900) întregesc cadrul preocupărilor legate de efectele băuturilor în perioada istoriei noastre moderne.

CAPITOLUL 7. POLITICA ECONOMICO-SOCIALĂ RECENTĂ - SURSĂ DE ANOMALII ÎN DOMENIUL BĂUTURILOR ALCOOLICE

- În anii anteriori Revoluţiei din 1989 guvernanţii au avut de ales între o restrângere a producţiei şi a consumului de alcool, reclamată între altele, şi de cerinţele propagandist-ideologice (atestarea modului de viaţă socialist, sănătos) - pe de o parte, şi o sporire a lor, impusă îndeosebi de necesitatea unor surse suplimentare de venituri în vistieria statului - pe de altă parte.

Adoptarea "de facto" a variantei din urmă a fost însoţită de tolerarea în primul rând în producţia băuturilor alcoolice a unor procedee incorecte şi nesănătoase, multe în contradicţie cu prevederi ale legislaţiei interne şi ale reglementărilor internaţionale în materie[1]; ele au afectat practic toate categoriile de băuturi: vin, ţuică şi rachiuri, coniac, bere.

- Cele mai benigne par erorile tehnologice din industria berii: folosirea de materii prime necorespunzătoare (orz nemalţificat, orz furajer cu putere germinativă scăzută), a unor materiale contraindicate (de tipul tufurilor vulcanice, în tehnologia filtrării) a unor "ajustări" tehnologice nepermise (reducerea perioadei de fermentaţie de la 40-50 zile la 23 zile).

- În producţia de ţuică, falsificarea ei cu alcool rafinat (interzisă cândva de toate legile autohtone - din 1900, 1915, 1922, 1927 1932 şi formând obiectul unor procese penale în anii 1930 - 1940) a fost validată ca "bonitare" a ţuicii, constând în adaos de 50% alcool rafinat de origine agricolă, mai ieftin.

De asemenea, s-a recurs pe alocuri la materii prime nespecifice ţuicii, asociate sâmburilor de prună sparţi, pentru aromă şi pentru a masca falsul: marmeladă cu termenul de garanţie depăşit, coji de mere şi de seminţe de la fabricile de conserve, cu adaos de materii prime fermentescibile (zahăr, glucoză, melasă).

- Practica a proliferat şi la populaţie, recurgându-se la tot mai multe materii prime nespecifice ţuicii: porumb, cartof, sfeclă de zahăr, conserve de fructe bombate.

- La prepararea unor băuturi alcoolice ca vermut sau bitter s-a apelat la alcoolul rafinat de sinteză (obţinut ca subprodus în industria petrolieră), altfel interzis consumului uman pentru impurităţile cancerigene conţinute.

- Tot prezenţa impurităţilor, dintre care unele toxice, făcea impropriu utilizării şi alcoolul rafinat produs sub norma de concentraţie alcoolică din STAS (96^0) şi apreciat a totaliza peste 10% din cantitatea de băuturi spirtoase.

---

[1] *Detaliate de ing. Al. Ionescu, în "Implicaţiile instituirii practicilor ilicite în producerea şi comercializarea băuturilor alcoolice", Comerţul modern, 1989, nr. 5- 6, 1990, nr. 1-2 şi nr. 3-4.*

- Practici ilicite dintre cele mai diverse şi utilizate pe scara cea mai largă au caracterizat producţia de vinuri (de consum curent, nu şi pentru export şi "soluri", adică vinuri de calitate): şaptalizare, alcoolizare, adaos de apă, producţie de "pichet", folosirea acestuia din urmă la fabricarea altor băuturi false ("coniac" şi "rachiu de vin").

Astfel, corectarea conţinutului în zahăr al musturilor prin adaos de zahăr industrial alimentar (şaptalizare), practicată în Franţa sau Germania cu respectarea a numeroase reguli restrictive (de zonă, de productivitate, de conţinut, de procedeu), nu a ţinut cont la noi de atari restricţii; (practic se adaugă sirop de zahăr în must, mărindu-i volumul chiar cu peste 1/3).

Adăugarea de alcool rafinat sau distilat de vin în vinurile obţinute din struguri de masă (alcoolizarea vinurilor) suplinea printr-un procedeu nepermis insuficienţa conţinutului zaharos în struguri şi lipsa zahărului ca produs posibil de utilizat (conform normelor de şaptalizare).

Sortimente livrate reţelei comerciale ca produse noi, au fost în anii 1988 şi 1989, rezultatul simplei adăugări de apă: "Pelinaş", (cu $6,5^0$ tărie alcoolică şi 30% apă), "Vinişor" ($5,5^0$ şi 43% apă), "Vinifruct" ($7,5^0$ şi 23% apă).

În fine, practicienii vinificaţiei au abuzat la noi de produsul "pichet" prevăzut (în Franţa, câtă vreme a fost permis) a se obţine exclusiv prin trecerea succesivă a unei cantităţi de apă peste mai multe volume de tescovină fermentată de struguri şi a avea o concentraţie alcoolică de 7-8 vol. %; în România s-a recurs la adaos de apă şi zahăr (uneori chiar melasă) peste tescovină şi mai ales peste drojdiile de vin (folosite de mai multe ori), cu fermentarea acestora. Chiar după înterzicerea lui şi la noi în 1971, datorită caracterului său fraudulos, pichetul s-a reintrodus sub denumirea de "vin refermentat", cantităţile totalizând zeci apoi sute de mii de hectolitri anual şi concurând neloial vinul natural.

- După anul 1960, în producţia de coniac a început să se recurgă şi la pichet, deşi tehnologia normală prevedea utilizarea exclusiv a distilatelor învechite din vin. Pe această cale cantităţile fabricate au sporit de 15 până la 25 de ori, adică anormal şi pentru capacitatea de producţie şi pentru capacitatea de absorbţie a pieţei.

Specialiştii văd în această evoluţie pe trei decenii o sursă efectivă de alcoolizare a populaţiei.

● Pe lângă amintitele aspecte încadrabile la capitolul "derogări tehnologice", tot în sfera producţiei se localizează şi un defect deviat din modul de planificare şi raportare a realizărilor: la băuturile alcoolice tari planul de producţie era dat nu în baterii, ci în grade de alcool; în absenţa unor obligaţii de structură sortimentală şi în numele "creşterii productivităţii muncii", era preferată îmbutelierea unei cantităţi mai mici de lichid, de mare concentraţie alcoolică, varianta "cantitate mare - tărie moderată" fiind mai anevoioasă şi mai costisitoare.

● În aceeaşi ordine de idei, şi în sfera comercializării mărfurilor s-au făcut resimţite anomalii generate de alcool.

- Spre a evidenţia întâi una indirectă, se cuvine semnalat faptul că insuficienţa zahărului pe piaţă de ani de zile, pentru consumul alimentar curent are printre cauze şi "înghiţirea" lui masivă în industria băuturilor alcoolice (cu tendinţa de preluare a acestei practici şi de către o parte din populaţie).

- Dacă în legislaţia internaţională (ca, uneori şi în vechea noastră legislaţie) prepararea şi comercializarea băuturilor alcoolice cu concentraţie este fie interzisă, fie contingentă, în reţeaua noastră comercială sau în consum băuturi alcoolice cu tării mari (de peste 35-40^0), fără ca măcar mărimea paharelor să fie adaptată corespunzător (dacă ne referim la alimentaţia publică).

- Băuturi preluate de la producători în reţeaua cu amănuntul nu făceau obiectul unei selectări, intrând pe această cale în consum şi sortimente (semnalate) a căror tehnologie de fabricaţie le făcea periculoase pentru organism.

- După adoptarea unor măsuri restrictive în comerţul public cu alcool (în 1975), în faţa nerealizării planului de casă în multe unităţi s-a revenit în mare parte asupra prevederilor iniţiale.

- Soluţia alternativă de sporire a ofertei de băuturi nealcoolice a avut o contribuţie sub nivelul scontat, cantitatea lor neacoperind necesităţile de consum.

● Fără a insista în acest cadru, se pot aduce argumente în a susţine legătura dintre atitudinea deprinderile de a consuma alcool, pe de o parte şi, pe de altă parte, contextul politico-social, generator de confuzie axiologică şi lipsă de orizont în viaţă la nivelul individului, mai vulnerabil astfel la tentaţii facile şi false soluţii (de felul băuturii).

Aspectele trecute în revistă în capitolul de faţă sunt semnificative nu doar ca document asupra istoriei apropiate, ci, în egală măsură, ca riscuri ce pot oricând căpăta consistenţa realităţii.

CAPITOLUL 8. PREMISE ACTUALE ALE CONSUMULUI DE ALCOOL
(din datele statistice la nivel naţional)

Suprafaţa agricolă pentru vii şi livezi în anul 1990

Faţă de suprafaţa totală a fondului funciar, de 23,839.00 ha din care suprafaţă agricolă 14.769.028 ha (restul reprezentându-l suprafeţele ocupate cu păduri şi alte terenuri cu vegetaţie forestieră - 6.682.371 ha, ape şi bălţi - 903.571 ha, alte suprafeţe 1.481.030), suprafeţele folosite pentru livezi şi pepiniere pomicole totalizează 313.389 ha, reprezentând 1,31%, respectiv 2,12%; cele mai întinse sunt în judeţele Argeş, Vâlcea, Prahova, Caraş-Severin, Buzău, Gorj.

Suprafeţele ocupate cu vii şi pepiniere viticole totalizează 277.371 ha, respectiv 1,16% din suprafaţa totală a fondului funciar şi 1,88% din suprafaţa agricolă: cele mai întinse asemenea suparafeţe sunt situate în judeţele Vrancea, Galaţi, Vaslui, Constanţa, Dolj, Buzău, Iaşi; 80,6% sau 223.579 ha sunt suprafeţe cu vii pe rod, din care 28,0% aparţineau unităţilor agricole de stat, 38,8% unor unităţi agricole cooperatiste încă existente şi 33,2% gospodăriilor particulare.

Tabelul nr.1 - Date de caracterizare a viilor pe rod, pe categorii de unităţi, în anul 1990

	unităţi agricole de stat	**unităţi agricole cooperatiste**	**gospodării particulare**	**TOTAL**
Suprafaţa viilor pe rod - ha	62646	86812	74121	223579
Producţia totală de struguri - vag.	311500	331254	311244	953998
Producţia medie la hectar - kg	4972	3816	4132	4245

Sursa: Anuarul statistic al României, 1991

Sectorului de stat îi revenea aşadar cea mai mică suprafaţă, dar cea mai ridicată producţie medie la hectar.

Producţia de băuturi alcoolice în România, în perioada 1985-1991 a evoluat conform datelor din tabelele nr.2 şi nr.4.

Tabelul nr. 2 - Producţia de băuturi alcoolice în România, în perioada 1985-1991

	U.M.	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Vin pentru consum (inclusiv populaţia)	mii hl.	9263,9	10125,5	10438,5	8441,0	7171,3	8221,2	6862,2
Ţuică şi rachiuri naturale pentru consum	100% alcool	313400	300100	305800	306600	253500	164500	207500
Băuturi din spirt rafinat (obţinute din distilarea de cereale)	hl. Echiva-lent 100% alcool	446100	453500	444600	375300	359200	177600	195000
Bere	mii hl.	9847	10603	10364	10655	11513	10527	9757

Sursa: Comisia Naţională de Statistică

Tabelul nr. 3 - Vânzări de băuturi alcoolice cu amănuntul prin comerţul de stat şi cooperatist din România, în perioada 1985-1990

	U.M.	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Bere	mii hl.	10086,6	11007,2	11159,9	11763,1	11778,3	10101,7
Vin	mii vagoane	33,0	24,0	30,3	31,1	28,8	23,7
Alcool şi băuturi spirtoase	mil.gr.dal	491,6	507,6	455,6	387,4	374,2	387,5
Ţuică şi rachiuri naturale	mil.gr.dal.	310,5	303,5	296,7	252,6	218,3	193,1

Sursa: Comisia Naţională de Statistică

Tabelul nr. 4 - Evoluţia producţiei (cantitative) de băuturi alcoolice în România în anii 1989 şi 1991, comparativ cu anul 1985

- în procente -

	1985	1989	1991
Vin pentru consum	100	79,4	74,1
Ţuică şi rachiuri naturale pentru consum	100	80,9	66,2
Băuturi din spirt rafinat	100	80,5	43,7
Bere	100	116,9	99,1

La vin pentru consum s-a înregistrat o creştere între anii 1985-1987, şi fluctuaţii în continuare, cu nivelul cel mai scăzut în anul 1991. La ţuică şi rachiuri naturale pentru consum, până în anul 1988 producţia nu a scăzut

niciodată sub 300 mii hectolitri (echivalent alcool absolut), cu maximul în 1985, urmat de o scădere bruscă, chiar aproape de jumătate în 1990, cu o reluare a creşterii în 1991.

La băuturi din spirt rafinat, după o constanţă a producţiei în intervalul 1985-1987 în jurul nivelului de 450 mii hectolitri (echivalent alcool absolut), a urmat o scădere masivă şi continuă, până la cca. 40% în 1990.

La bere, producţia în creştere aproape continuă a atins un maxim în 1989, revenind apoi în 1991 aproape de nivelul anului 1985.

Dacă pentru toate aceste produse luăm ca an de bază 1985 şi le comparăm indicii înregistraţi la momentele 1989 şi 1991 se desprinde o repoziţionare în producţie.

La momentul 1989 producţia de "tărie" (naturală şi din spirt rafinat) îşi reducea ponderea în producţia de băuturi alcoolice, dar scădea concomitent, şi chiar mai mult, ponderea vinului, crescând în schimb ponderea berii.

La momentul 1991 "tăria" continuă să piardă poziţii (la ambele capitole), vinul "urcă" din nou în structură (scăderea fiind mai lentă), "urcând" de asemenea, dar mai moderat, şi berea. Curbele de evoluţie a producţiei marchează o deplasare spre băuturile moderat şi slab alcoolice; din acest punct de vedere, premeditat sau nu, tendinţa este cea normală şi dorită.

Vânzările de băuturi alcoolice prin comerţul de stat şi cooperatist (a se vedea tabelul nr.3) au evoluat în perioada 1985-1990 în linii mari pe aceleaşi coordonate cu producţia, de vreme ce indicele ultimului an al perioadei în raport cu primul era de 100,2% la bere, 71,8% la vin, 78,8% şi 62,1% la cele două categorii de băuturi puternic alcoolice.

Având în vedere, deci atât producţia, cât şi vânzările, cel puţin pe circuitul public la care se referă, datele par să indice la răscrucea deceniilor 8 şi 9 o sensibilă "dezalcoolizare" **a ofertei de băuturi alcoolice.**

Pentru anii 1991 şi îndeosebi 1992 şi următorii, sectorul particular are un cuvânt din ce în ce mai greu de spus în domeniul analizat: întreprinzătorii particulari din comerţ recurg tot mai frecvent la importul de băuturi alcoolice, cu predilecţie puternice, iar gospodăriile ţărăneşti au intrat şi continuă să intre în posesia unor suprafeţe de pământ, "fixându-şi-le" adesea prin plantarea de viţă-de-vie (sau pomi), surse de vin şi ţuică. Concomitent, laxismul unor prevederi legale şi al aplicării lor fac să prolifereze practic nestingherit distilarea de rachiu în gospodăriile populaţiei rurale (îndeosebi), destinat atât autoconsumului, cât şi vânzării libere. Nu deţinem date statistice, dar tendinţele par evidente, creând premisele unei "realcoolizări" a ofertei şi consumului de băuturi alcoolice, prin contribuţia sectorului particular.

Pentru fizionomia viitoare a domeniului analizat, o premisă-cheie o constituie evoluţia anterioară şi nivelul actual atins în consumul de alcool, abordate în cele ce urmează pe baza datelor statistice culese din cercetarea bugetelor de familie.

CAPITOLUL 9. DIFERENŢIERI ÎN CONSUMUL DE ALCOOL REFLECTATE ÎN STATISTICA BUGETELOR DE FAMILIE

Exista în practica actualei Comisii Naţionale de Statistică (fosta Direcţie Centrală de Statistică) o cercetare a bugetelor de familie, pe eşantioane distincte constituite pe principalele categorii socio-profesionale.

Aria obiectiv limitată a cercetării întreprinse, precum şi caracterul subiectiv al unora din informaţiile furnizate de familiile cuprinse în observare (cu deosebire, chiar, în privinţa consumului de alcool), obligă pe analişti să aibă în vedere doza de relativitate a datelor obţinute. Deocamdată, însă, această sursă rămâne rezultatul investigaţiei celei mai sistematice, mai stabile şi mai ample efectuate la noi.

Valorile obţinute au semnificaţia pentru grupa de familie considerată (cu anumite venituri, ocupaţie, etc.); mediile ponderate la nivelul mai multor grupe marchează întrucâtva specificul consumului, iar un set de valori, aferente unui consumator mediu pe ţară nici măcar nu se calculează în mod curent. Este motivul pentru care caracterizările succinte ce urmează sunt diferenţiate pe familii de personal muncitor (cuprinzând muncitori şi funcţionari), de ţărani (cooperatori, individuali şi pensionari C.A.P.) şi de pensionarii de stat pentru limită de vârstă.

Personal muncitor. O persoană din aceste familii aloca în medie în anul 1991 pentru cumpărarea de băuturi alcoolice 8,6% din totalul cheltuielilor lui alimentare. Valorile corespunzând anilor anteriori sunt: 9,7% în 1985, 9,3% în 1988 şi 1990, 9,4% în 1989 (fiind deci în scădere).

În microstructura pe destinaţii concrete, în ultimii 2 ani ai seriei (1990 şi 1991) ponderea este staţionară doar la bere (2,2%) şi se află în scădere la toate celelalte poziţii: 2,9 -2,5% la vin, 0,6-0,5% la produse din vin, 3,6-3,4% la ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice.

<M%-1>Odinea de importanţă în cheltuieli este deci: “tărie”, vin, bere şi se menţine neschimbată (din 1985). Valoarea medie lunară a cheltuielilor pe o persoană la aceste poziţii a fost, în ordine: 17,23; 13,98; 12,10 lei în 1985; 15,45; 14,52; 11,82 lei în 1988; 17,10; 14,61; 11,84 lei în 1989; 22,33; 17,84; 13,28 lei în 1990 şi 47,22; 35,42; 30,28 lei în 1991.

Structurarea familiilor pe grupe de venit mediu lunar, total, net pe o persoană oferă în plus constatarea că, fără excepţie, familiile cu venit mai mare efectuează şi cheltuieli pentru alcool mai mari, atât ca sumă, cât şi ca pondere în totalul cheltuielilor alimentare; luând în considerare de pildă, grupa

inferioară, grupa mediană şi grupa superioară[1] de venit (3 din cele 9), amintita pondere ia valorile de 8,9; 9,3; 11,2% în 1988; 8,4;9,7; 12,5% în 1986 etc.

Se ordonează asemănător şi cantităţile cumpărate de familii cu diferite niveluri de venit - la venit mai mare, **cantităţi mai mari din fiecare băutură**.

Tabelul nr. 5 - Evoluţia cheltuielilor, pentru cumpărări şi a consumului de băuturi alcoolice la familiile de personal muncitor în perioada 1985 - 1991

- medii lunare pe o persoană -

	1985	1988	1989	1990	1991
Cheltuieli pentru cumpărări de la unităţi de stat şi de la populaţie - lei Totalul băuturilor alcoolice	46,81	46,50	48,50	57,11	120,34
Vin	13,98	14,52	14,61	17,84	35,42
Produse din vin	3,50	4,71	5,01	3,65	7,42
Bere	12,10	11,82	11,84	13,28	30,28
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	17,23	15,45	17,10	22,33	47,22
Cumpărări de la unităţi de stat şi de la populaţie – litri Total băuturi alcoolice	2,013	1,917	1,895	1,829	1,497
Vin	0,622	0,602	0,586	0,553	0,432
Produse din vin	0,045	0,055	0,057	0,037	0,030
Bere	1,090	1,044	1,033	1,014	0,833
Ţuică, rachiuri naturale şi altele	0,256	0,215	0,220	0,224	0,202
Consum - litri Total băuturi alcoolice	4,522	4,444	4,393	4,097	3,625
Vin	1,962	1,883	1,874	1,698	1,617
Produse din vin	0,089	0,106	0,108	0,092	0,070
Bere	1,967	2,016	1,949	1,820	1,446
Ţuică, rachiuri naturale ş.a	0,504	0,438	0,462	0,487	0,492

În seria cronologică dintre 1985 şi 1991 cantităţile cumpărate descresc mereu la vin (de la 0,622 l. lunar la 0,432 l.) şi la bere (de la 1,090 l. la 0,833 l.), scăzând după uşoare fluctuaţii şi la ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice (de la 0,256 l. la 0,202 l.).

Referitor la consumul (în expresie cantitativă) de băuturi alcoolice la familiile de personal muncitor, acesta numai la vin a scăzut continuu din 1985 în 1991 (de la 1,962 l. la 1,617 l.), la bere scăderea a început doar din 1988 (când nivelul era mai mare decât în 1985), evoluând de la 2,016 l. la 1,446 l. iar

[1] *Limitele grupelor s-au modificat în intervalul de analiză, rămânând însă tot nouă grupe în total.*

la "tărie" începând după 1988 o creştere uşoară dar continuă (0,438-0,4921 l.), ce se apropie din nou de nivelul anului 1985 (0,504 l. lunar).

Şi cantităţile consumate (care includ şi autoconsumul alături de cumpărături) marchează în general o creştere la familiile cu venituri mai mari (în 1988, de exemplu, totalul lunar al băuturilor alcoolice consumate de o persoană era de 2,145 l. într-o familie din grupa inferioară de venituri, 4,533 l.la grupa mediană şi 8,633 l. la grupa superioară de venituri). O sinteză a datelor aferente personalului muncitor este cuprinsă în tabelul nr.5.

Ţăranii. Prelucrarea datelor culese în intervalul analizat (1985-1991) s-a modificat în câteva rânduri: iniţial pe două subcategorii, diferenţiate după provenienţa surselor de venituri; mai apoi după mărimea efectivă a venitului lunar, total, net pe o persoană din familiile de ţărani cooperatori; în fine, după statutul ocupaţional al ţăranilor (mai există şi diferenţieri după numărul de copii sub 16 ani).

● La nivelul anului 1985, ţăranii cooperatori în ale căror familii la veniturile din agricultură (şi alte surse) se adaugă şi cele din retribuţii, se caracterizau comparativ cu cei unde retribuţiile lipseau ca sursă de venit, prin:

- cumpărări lunare, mai mari, atât în expresie valorică (29,16 faţă de 27,20 lei), cât şi în expresie cantitativă cumulată (0,956 l. faţă de 0,932 l. total băuturi alcoolice; tot ei cheltuiau mai mult şi cumpărau cantităţi mai mari la fiecare din tipurile de băutură-vin, produse din vin, ţuică şi rachiuri naturale; doar la bere, ţăranii fără retribuţii prezentau indici superiori de cheltuială şi cumpărare;
- consumul raportat era însă, pe total, superior la această din urmă categorie (6,249 l. faţă de 5,920 l. la prima), care consuma mai mult vin, dar mai puţin din celelalte tipuri de băutură, faţă de cei având şi retribuţii în familie.

● Pornindu-se de la gruparea realizată după mărimea veniturilor, pentru fiecare an cu date calculate se obţin valorile din tabelul nr.6:

TabelUL nr. 6 - Cheltuieli pentru cumpărări şi consum de băuturi alcoolice în familiile de ţărani, în perioada 1985-1989

medii lunare pe o persoană

	CHELTUIELI - LEI			CUMPĂRĂRI - LITRI			CONSUM - LITRI		
	1985	1988	1989	1985	1988	1989	1985	1988	1989
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
● TOTAL BĂUTURI ALCOOLICE									
Familii de:									
- ţărani cooperatori	27,88	30,15	31,76	0,940	0,950	0,975	6,133	5,835	6,046
- ţărani individuali	22,23	20,07	19,23	1,034	0,765	0,679	3,814	3,396	3,955
- pensionari	18,03	19,14	17,91	0,639	0,605	0,557	5,278	5,203	5,664

	CHELTUIELI - LEI			CUMPĂRĂRI - LITRI			CONSUM - LITRI		
	1985	1988	1989	1985	1988	1989	1985	1988	1989
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
C.A.P.									
V I N									
Familii de:									
- ţărani cooperatori:	7,02	7,60	8,65	0,313	0,321	0,371	4,705	4,417	4,520
- ţărani individuali	6,62	4,87	5,18	0,297	0,211	0,209	1,569	1,677	1,762
- pensionari C.A.P.	3,71	4,27	3,67	0,201	0,173	1,163	4,271	4,205	4,586
● B E R E									
Familii de:									
- ţărani cooperatori	4,46	4,70	4,64	0,367	0,377	0,366	0,699	0,710	0,690
- ţărani individuali	7,30	5,67	4,62	0,600	0,431	0,362	0,913	0,780	0,728
- pensionari C.A.P.	2,85	3,22	3,11	0,253	0,272	0,248	0,410	0,452	0,432
● ŢUICĂ, RACHIURI NATURALE ŞI ALTE BĂUTURI ALCOOLICE									
Familii de:									
- ţărani cooperatori	16,04	17,47	17,96	0,251	0,244	0,230	0,668	0,627	0,682
- ţărani individuali	8,14	9,45	9,29	0,131	0,122	0,102	1,312	1,119	1,439
- pensionari C.A.P.	11,39	11,38	10,94	0,183	0,158	0,142	0,585	0,534	0,633

Tabelul nr. 7 - Cheltuieli pentru, cumpărări şi consum de băuturi alcoolice în familiile de pensionari de asigurări sociale de stat pentru limită de vârstă, în perioada 1985-1991

- medii lunare pe o persoană –

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
0	1	2	3	4	5	6	7
● CHELTUIELI - LEI Total băuturi alcoolice	31,49	32,98	31,21	32,70	35,73	42,91	87,89
Vin	8,29	8,67	8,21	10,07	10,58	12,55	25,58
Produse din vin	1,30	1,61	1,76	2,32	2,17	1,74	3,36
Bere	7,78	8,48	8,53	8,00	8,25	9,68	17,89
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	14,11	14,22	12,71	12,39	14,73	18,95	41,06
● CUMPĂRĂRI - LITRI Total băuturi alcoolice	1,282	1,341	1,473	1,319	1,343	1,380	1,040
Vin	0,357	0,369	0,523	0,437	0,424	0,405	0,322
Produse din vin	0,021	0,025	0,024	0,032	0,028	0,024	0,018
Bere	0,678	0,731	0,734	0,677	0,695	0,737	0,521
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	0,225	0,216	0,193	0,172	0,196	0,213	0,179
● CONSUM - LITRI Total băuturi alcoolice	3,343	3,453	3,530	3,370	3,661	3,469	3,095

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
0	1	2	3	4	5	6	7
Vin	1,805	1,769	1,928	1,788	1,927	1,743	1,696
Produse din vin	0,040	0,047	0,044	0,055	0,057	0,057	0,043
Bere	1,049	1,179	1,133	1,135	1,185	1,178	0,875
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	0,448	0,459	0,424	0,391	0,493	0,492	0,481

- cheltuieli şi cumpărări lunare tot mai mari pe măsură ce creşte venitul (ca şi la personalul muncitor), atât la poziţia agregată (total băuturi alcoolice), cât şi la fiecare element de structură (vin, bere, ţuică - rachiuri, mai puţin produse din vin);
- la cantităţile consumate, dependenţa lunară de mărimea venitului este prezentă fără nici o excepţie. Exemplificând pentru anul 1988, la familiile din grupele de venit inferioară, mediană şi superioară cheltuiala lunară pentru toate cumpărăturile de băuturi alcoolice era de 17,07; 34,27; 42,62 lei, banii cei mai mulţi fiind daţi în ordine, pe: "tărie", vin, bere şi apoi produse din vin; cantităţile cumpărate se succed astfel: 0,235 l., 0,348 l. şi 0,366 l. la vin: 0,218 l.; 0,396 l.; 0,556 l la bere şi 0,110 l.; 0,301 l.; 0,334 l. la "tărie"; iar consumul înregistrează cantităţile: 1,465; 4,990; 9,403 l. la vin; 0,372 l.; 0,824 l.; 1,198 l. la bere; 0,203 l.; 0,743 l.; 1,177 l. la ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice.

● Rezultatele grupării după statutul ocupaţional efectiv din perioada de analiză sunt prezentate în tabelul nr.6, desprinzându-se câteva caracteristici de evoluţie în timp:

- totalul sumelor cheltuite au crescut în familiile de ţărani cooperatori, au scăzut la ţăranii particulari şi au fluctuat la pensionarii C.A.P.;
- cantităţile cumpărate în cele mai multe cazuri sunt în scădere: ţuica şi rachiul în toate gospodăriile: vinul la particulari şi pensionari C.A.P. (la cooperatori a crescut); berea la particulari (la celelalte două categorii evoluţia este fluctuantă);
- cantităţile consumate (indiferent de provenienţă) nu au avut o evoluţie monotonă (în sens matematic) decât la berea consumată de ţăranii particulari (în scădere); şi la vinul consumat de ţăranii particulari (în creştere); în rest, anul 1988 a marcat o scădere în consum la vin şi tărie şi o creştere la bere, reluându-se apoi cursul spre nivelurile anului 1985.

Ca poziţionare între categorii, vin şi bere cumpără cel mai mult (cantitativ şi valoric) cooperatorii şi cel mai puţin pensionarii C.A.P., dar consumă cel mai mult ţăranii individuali - la bere şi pensionarii - la vin; la ţuică şi rachiuri naturale ordinea în cumpărări este: cooperatori, pensionari C.A.P., particulari iar în consum: particulari, cooperatori, pensionari.

Datele disponibile permit şi o caracterizare globală a consumului ţăranilor între 1988 - 1991, comparativ cu anul 1985.

Tabelul nr. 8 - Consumul mediu lunar de băuturi alcoolice pe o persoană în familiile de ţărani, în perioada 1985 – 1991

- litri –

	1985	1988	1989	1990	1991
Total băuturi alcoolice	5,685	5,440	5,708	5,739	5,484
Vin	4,225	4,032	4,218	4,099	4,077
Produse din vin	0,021	0,025	0,028	0,030	0,021
Bere	0,699	0,710	0,690	0,730	0,519
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	0,735	0,673	0,771	0,880	0,867

Exceptând anul 1988, în rest ordinea în consum determinată de cantităţi este: vin, "tărie", bere. Ca evoluţie, anii 1990-1991 prezintă consumul cel mai ridicat de băuturi puternic alcoolice, în timp ce pentru vin (oarecum) şi îndeosebi pentru bere, 1991 este anul de minim. Datele agregate la acest nivel permit comparaţii globale cu personalul muncitor şi pensionarii de stat.

Pensionarii de asigurări sociale de stat pentru limită de vârstă prezintă caracteristicile sintetizate în tabelul nr.7.

- Referitor la sumele cheltuite lunar de o persoană pentru cumpărarea de băuturi alcoolice, indiferent că ele sunt de 31,49 lei în 1985 sau de 87,89 lei în 1991, destinaţiile lor concrete se ierarhizează astfel: 1. pentru tărie; 2. pentru vin; 3. pentru produse din vin.

- Cantităţile cumpărate, indiferent de anul de analiză, se ordonează în sensul invers tăriei alcoolice: 1. bere; 2. vin; 3. tărie. Ca evoluţie în timp, curbele cumpărăturilor diferă; la vin - după trei ani de creştere, alţi 4 de scădere; la bere - 3 ani de creştere, scădere bruscă şi alt ciclu de creştere pe 3 ani; la "tărie" cu 4 ani de scădere şi alţi 2 de creştere (la produse din vin - fluctuant); cu observaţia comună că 1991 este anul când apar cele mai mici cantităţi cumpărate.

În privinţa consumului (indiferent de sursă), cantităţile specifice pensionarilor de stat se ordonează astfel: 1. vin; 2. bere; 3. "tărie" (produsele din vin ocupă la toate capitolele ultima poziţie, mult distanţată).

Şi aici anul 1991 prezintă minima seriei la toate tipurile de băuturi, după evoluţii fluctuante, cu un plus de constanţă la consumul de bere.

● O comparaţie generală între personalul muncitor, ţărani şi pensionari de stat la principalele capitole prilejuieşte câteva observaţii: cheltuielile lunare totale pentru băuturi alcoolice se ierarhizează după disponibilul bănesc şi frecvenţa contactului cu comerţul: cele mai multe - personalul muncitor, apoi pensionarii de stat şi cele mai puţine - ţăranii. Această ordine se regăseşte, în general, şi după criteriul cantităţilor cumpărate - la vin şi la bere, dar nu neapărat la ţuică şi rachiuri naturale, la care mediul rural înregistrează un trafic pronunţat.

După criteriul cantităţilor consumate, mediul de rezidenţă pare a fi discriminantul, dat fiind că la bere, băutură mai specifică la oraş, personalul muncitor şi pensionarii de stat prezintă în această ordine niveluri net superioare celor aferente ţăranilor, în timp ce la vin şi ţuică (aceasta din urmă asociată cu rachiuri naturale şi alte băuturi) ţăranii sunt cei cu consumuri net superioare categoriilor mai specific urbane, de personal muncitor şi pensionari de stat (acestea din urmă cu niveluri destul de apropiate, indiferent de anul de analiză).

"Fotografia" anului 1991, de pildă, la consumul de băuturi alcoolice s-ar prezenta, pe cele 3 categorii socio-profesionale, ca în tabelul nr.9.

Tabelul nr.9 - Consumul mediu lunar de băuturi alcoolice pe o persoană în anul 1991 în funcţie de tipul de familie şi de băutură

litri

	În	**familii:**	**de**
	Personal muncitor	**Pensionari de stat**	**Ţărani**
Total băuturi alcoolice	3,625	3,095	5,484
Vin	1,617	1,696	4,077
Produse din vin	0,070	0,043	0,021
Bere	1,446	0,875	0,519
Ţuică, rachiuri naturale şi alte băuturi alcoolice	0,492	0,481	0,867

Chiar şi fără a opera transformări exacte în echivalent alcool absolut (100%), faptul că ţăranii prezintă consumurile pe o persoană cele mai ridicate tocmai la băuturile puternic şi moderat alcoolice, este un indiciu clar că în rândul lor consumul alimentar este cel mai expus "alcoolizării", apelându-se în mai mică măsură la o băutură slab alcoolică (berea) care să echilibreze media de concentraţie.

CAPITOLUL 10. CONSUMUL DE ALCOOL ÎN ROMÂNIA: PENETRAŢIE, NIVEL ŞI UNII INDICATORI DE CONSECINŢĂ

A. Ancheta Ministerului Sănătăţii asupra stării de sănătate a populaţiei în anul 1989, realizată pe un eşantion reprezentativ la nivel naţional, a oferit, între altele, răspunsurile a 10.1989 persoane situate între limitele de vârstă de 15-79 ani, în legătură cu prezenţa sau absenţa alcoolului (şi tutunului) din consumul lor.

Datele s-au bazat pe autodeclarare, având deci caracter subiectiv. Cu această rezervă din start, centralizarea lor a dimensionat proporţia în totalul eşantionului a subiecţilor ce recunosc consumul de alcool; astfel separaţi consumatorii de non-consumatori (vom renunţa la repetarea specificării "de alcool"), se mai poate spune că proporţia respectivă indică, în rândul câtor persoane a pătruns deprinderea de a bea alcool, sau că ea reprezintă ceea ce s-ar putea numi "gradul de penetraţie a alcoolului în consumului populaţiei".

Recunosc prezenţa alcoolului în consumul lor 57,1% din totalul celor investigaţi, proporţia oscilând, pentru categoriile determinate în funcţie de diferite criterii, după cum urmează:

- **pe sexe**:
  - 81,4% - masculin;
  - 40,6% - feminin.
- **Pe medii de rezidenţă**:
  - 60,2% - rural;
  - 54,4% - urban.
- **pe grupe de vârstă,** proporţiile maxime sunt înregistrate în segmentele:
  - 30 - 39 ani, pentru mediul urban şi
  - 40 - 49 ani, pentru mediul rural.
- **pe ocupaţii**:
  - 71,8% - muncitori,
  - 62,3% - funcţionari,
  - 61,1% - agricultori,
  - 51,8% - pensionari,
  - 37,4% - casnice,
  - 10,1% - elevi, studenţi,
  - 64,0% - alte situaţii.
- **după gradul de şcolarizare**:
  - 66,5% - studii superioare (facultate);
  - 64,5% - studii medii (liceu);

- 51,3% - şcoală generală terminată;
- 51,5% - şcoală generală neterminată.

În sinteză, ceva mai mult de jumătate este populaţie consumatoare (fără a fi avuţi în vedere copii până la 14 ani inclusiv), alcoolul înregistrând un grad de penetraţie în consum mai mare când este vorba de bărbaţi, de rezidenţi în mediul rural şi de muncitori; de asemenea, fără nici o raportare la cantităţile consumate ori la intervalul de timp (frecvenţa) la care are loc consumul, deci fără nici o conotaţie de intensitate, actul de a bea cu atât mai răspândit cu cât creşte nivelul studiilor în sfârşit, "valul" consumului îşi atinge raza maximă de cuprindere "mai repede" la oraş decât la sat (dacă transpunem diacronic o constatare din perspectivă sincronică, referitoare la vârstă).

Atragem din nou atenţia asupra posibilităţii ca ierarhizările semnalate (după un criteriu sau altul) să ordoneze efectiv doar măsura în care subiecţii au înţeles să recunoască, mai mult sau mai puţin, o stare de fapt.

B. În conformitate cu aceeaşi sursă de informaţii[1] de la punctul (A), în ediţiile ei anuale succesive, nivelul consumului anual de alcool în România, exprimat în echivalent alcool pur (100% alcool etilic), era în anul 1988 de 7,50 l. în medie pe o persoană. Din perspectiva evoluţiei înregistrate de la începutul anilor '70, acest nivel se situează mai aproape de cota maximă a perioadei (8,70 l. în 1979), decât de cota minimă (3,80 l. în 1972).

Tabelul nr.10 - Consumul de alcool exprimat în litri alcool pur/persoană în anii 1970 - 1988

Anul	Total litri/ persoană	Anul	Total litri/ persoană	Anul	Total litri/ persoană
1970	6,30	1977	7,40	1984	-
1971	4,00	1978	8,10	1985	-
1972	3,80	1979	8,70	1986	7,80
1973	5,60	1980	8,00	1987	7,60
1974	5,10	1981	7,70	1988	7,50
1975	7,60	1982	7,60		
1976	7,30	1983	7,70		

După criteriului indicatorului de consum mediu de alcool, locul ţării noastre în rândul ţărilor europene poate fi caracterizat sintetic astfel: de la un nivel relativ apropiat mediei europene din anul 1970, dar inferior acesteia (6,30 l., faţă de 8,01 l.) consumul a crescut până la un nivel de asemenea apropiat mediei continentale a anului 1988, dar deja superior acesteia (7,50 l. faţă de 6,83 l.), - a se vedea în acest sens anexa nr.5.

[1] *Evaluarea sănătăţii în România, Centrul de Calcul pentru Satistica Stării de Sănătate, al Ministerului Sănătăţii, 1990*

În raport cu poziţiile extreme - spre a nu apela la exemple netipice, precum Turcia (cu 0,50 l. şi apoi 0,40 l.) sau Israel (1,60 l. şi 1,00 l.), una o ţară musulmană şi cealaltă neeuropeană - cei 6,30 litri ai României se situau între cei 3,60 litri ai Norvegiei şi cei 16,20 litri ai Franţei (în 1970); în 1988, între cei 4,20 l. din Norvegia şi cei 13,20 l. din Franţa, cantitatea de 7,50 l. din România marca o ajustare de poziţie spre nivelul de sus al scalei.

Datele de mai sus atestă faptul că în România, deşi curba valorilor nu a fost una monotonă, dominanta evoluţiei pe termen lung a consumului este una ascendentă şi, prin aceasta, contrară celei caracteristice pe ansamblul Europei şi imprimate, la rândul ei, de ţări precum Franţa, Italia, Suedia sau Austria (cu consumuri în scădere).

C. După cum este menţionat în cuprinsul părţii I a lucrării, înainte de indicatorii derivaţi sau de consecinţă ai stării de alcoolism dintr-o ţară, de primă relevanţă este - alături de nivelul consumului - numărul de alcoolici. Nu dispunem deocamdată de o valoare certă a acestui indicator la noi, dar cercetările în curs de desfăşurare la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică[1] dispun, la nivelul anului 1990, de un posibil substituent.

Tabelul nr. 11 - Proporţia, în totalul bolnavilor ieşiţi din spitale, a externărilor caracterizate de specificarea alcoolismului, în anul 1990

- în procente faţă de totalul externărilor aferent fiecărei coloane -

Coduri ce specifică alcoolismul		Bolnavi ieşiţi din spitale				Grupa de vârstă cu proporţia Maximă de externări specificând alcoolism
	Total	din care:				
		Sex		Mediu		
		Masculin	Feminin	Urban	Rural	
213.0 Psihoze alcoolice	0,21	0,38	0,07	0,80	0,20	35-44 ani 0,44
215.0 Alcoolism	0,44	0,64	0,10	0,64	0,36	35-44 ani 0,71

Cu alte cuvinte, 0,64% sau 64 din 10.000 de externări de bolnavi cu domiciliul în mediul urban, prezintă în fişierul de evidenţă specificaţia "alcoolism" şi 0,80% (sau 80 din 10.000) - specificaţia "psihoză alcoolică";

[1] *"Implicaţii medicale şi sociale ale abuzului de alcool". Laboratorul de medicină socială a I.I.S.P. Bucureşti îşi propune cunoaşterea amplitudinii şi particularităţilor fenomenului abuzului de alcool în rândul diferitelor categorii de populaţie, pe de o parte, şi, pe de altă parte, a modului în care asistenţa medico-sanitară răspunde la problematica medico-socială generată sau favorizată de consumul abuziv de alcool. Lucrarea are ca scop iniţierea şi activarea preocupărilor de elaborare a unor măsuri specifice de prevenire şi combatere a abuzului de alcool.*

pentru bolnavii cu domiciliul în mediul rural, la numai 36 din 10.000 de cazuri apare specificaţie "alcoolism" şi la numai 20 - "psihoză alcoolică". Fără a intra aici în subutilităţile metodologice ale determinării acestui contingent (să-i spunem) "în ultimă instanţă asimilabil alcoolicilor", să remarcăm că el apare mai numeros la oraş decât la sat şi mult mai numeros printre bărbaţi decât printre femei, localizându-se cu predilecţie la intervalul de vârstă 35-44 ani. De asemenea, ocurenţa specificaţiei "alcoolism" depăşeşte, în general, pe aceea de "psihoză alcoolică" (excepţie - mediul urban, în ansamblul său).

• Mortalitatea prin alcoolism la nivelul ţării era în anul 1990 de 2,7 la 100.000 locuitori, fiind vorba de boala psihică considerată a avea mortalitatea cea mai mare. Au decedat din alcoolism mai mulţi bărbaţi decât femei (4,3 faţă de 1,2 la 100 mii persoane), mai mulţi săteni decât orăşeni (3,9 faţă de 1,5 la 100 mii locuitori) şi cu deosebire persoane situate în intervalul de vârstă 45-64 ani (7,8 la suta de mii).

• Morbiditatea spitalizată la nivelul ţării pentru alcoolism era în anul 1990, de 89,9 la 10.000 locuitori (în scădere faţă de 1980: 126) - o valoare de 33 de ori mai mare decât a indicatorului mortalităţii (cu aceeaşi cauzalitate).

Fără a diferi semnificativ între mediile urban şi rural, localizându-se (ca şi mortalitatea[1] cu preponderenţă la grupa de vârstă 45-64 ani, (dar cu valori apropiate şi în intervalul 25-44 ani (176,9, respectiv 162,9 la suta de mii locuitori), morbiditatea spitalizată a alcoolismului afectează de cinci ori mai mulţi bărbaţi decât femei (151, respectiv 30 cazuri la 100 mii locuitori).

• Din cazuistica accidentelor de muncă produse în trimestrul I 1992 (şi centralizate prin inspectoratele de protecţie a muncii), este de reţinut în acest cadru doar aprecierea consumului de băuturi alcoolice drept a 4-a cauză în ordinea importanţei (primele 3 sunt de ordin strict tehnologic: materiale necorespunzătoare utilizate, mijloace individuale de protecţie neutilizate, manevre greşite pe transportul intern - şi totalizează 60%). În particular, la accidentele soldate cu incendii cauzatoare de deces, alcoolul consumat în exces este a 3-a cauză de producere. Este făcută specificarea că în totalul accidentelor mortale, cele produse în circulaţia pe drumurile publice deţin ponderea cea mai mare (18,5%).

• În legătură cu incidenţa favorizantă a alcoolului asupra unor manifestări infracţionale, se reţin câteva caracteristici ale inculpaţilor din 1990 pentru crimă de omor[2] (desprinse din studierea unui eşantion de 123 persoane, din totalul celor 1734 trimise în judecată, pe ansamblul ţării):

---

[1] *Liviu Botezat, "Alcoolismul în România", comunicare ştiinţifică la Simpozionul internaţional "Pentru o psihiatrie umanitară", (Bucureşti, 19-23 mai 1992).*

[2] *Argeşeanu, Ion şi colectiv, "Studiul criminologic privind omorurile", Procuratura Generală a României, Bucureşti, 1992, comentat în "Libertatea" (Supliment A-Z. Problemele omului), anul I, nr.9. joi 9 aprilie 1992 ("Portretul robot al criminalului român" - interviu cu autorul, de Cristina Bălteanu).*

51,2% erau consumatori cunoscuţi de alcool;

69 % îşi petreceau timpul liber la băutură cu prietenii, în hoinăreală şi la jocuri de noroc; în 82,1% din cazuri, în momentul săvârşirii infracţiunii de omor autorii erau sub influenţa alcoolului, iar 23,6% consumaseră alcool împreună cu victimele; este relevant şi faptul că aproape un sfert din omorurile cuprinse în analiză s-au petrecut la nunţi, botezuri, la sărbători şi în zile de salariu.

Referitor atât la indicatorii prezentaţi, cât şi la cei de ale căror valori pentru România deocamdată nu dispunem, cota de interes asociată lor provine nu din ineditul fenomenului pe care îl cuantifică (depistabil mai peste tot), ci din anvergura sau intensitatea acestuia în condiţiile concrete ale ţării noastre.

CAPITOLUL 11. ELEMENTE DE CAZUISTICĂ A ETILISMULUI ÎN PRACTICA MEDICALĂ - UN SONDAJ ÎN RÂNDUL SPECIALIŞTILOR[1]

-

• **Frecvenţa confruntării personalului medical de prim contact cu cazuistica etilismului** în practica curentă, a fost determinată în baza unei estimări subiective, spontane, a subiecţilor. A rezultat că medicii se confruntă cu problematica alcoolismului şi consecinţele lui medicale şi sociale în proporţie de:

- 31,1% zilnic;
- 42,2% săptămânal;
- 8,9% lunar şi
- 11,1% la intervale mai mari de o lună (deci rareori); nu s-a specificat răspunsul în 6,6% din cazuri.

• Aspectele de patologie medicală şi socială asociată, generată sau favorizată de abuzul de alcool, se concretizează în primul rând într-o ierarhizare a afecţiunilor (determinată după frecvenţa menţionării lor dominată de:

- afecţiuni psihice - în 64,5% din cazuri;
- afecţiuni neurologice - 51,1%;
- boală ulceroasă - 51,1%;
- hepatită cronică - 37,8%;
- ciroză hepatică - 31,0%;
- afecţiuni gastrice - 26,6%;
- accidente - 26,6%;

• O mai mică frecvenţă a nominalizării contextului alcoolic apare la grupele de:

- boli circulatorii - 20,0%;
- TBC - 17,7%;
- sindroame carenţiale - 15,6%;
- pancreatite - 8,8%;
- malformaţii congenitale la copii - 4,4%.

---

[1] *Organizat de Laboratorul de Medicină Socială al I.I.S.P. pe un eşantion aleator de 45 medici de dispensar urban şi de întreprindere (57,8% respectiv 42,2%) din municipiile Bucureşti, Călăraşi, în anul 1991, sondajul a constituit o etapă preliminară a studiului în curs de desfăşurare, la Institutul de Igienă şi Sănătate Publică, "Implicaţii medicale şi sociale ale abuzului de alcool".*

În al doilea rând, implicaţiile sociale sesizate în practica medicilor din primul eşalon al asistenţei medicale se ierarhizează astfel:

- disfuncţii în relaţiile familiale - menţionate de 66,7% dintre subiecţii cuprinşi în cercetare;
- absenteism de la locul de muncă - 33,3%;
- pauperizare - 33,3%;
- agresivitate, acte de violenţă - 31,3%;
- tulburări de comportament - 28,9%, cu frecvenţe mai scăzute fiindmenţionate cazurile de:
  - accidente de muncă - 15,5%;
  - delicte 11,1%;
  - incapacitate temporară de muncă - 4,4%;
  - şomaj şi sinucideri - fiecare cu câte 2,2%.

• Propunerile de măsuri probabile şi acceptabile pentru prevenirea şi combaterea fenomenului, formulate de specialiştii cuprinşi în sondajul pe bază de chestionar, se înscriu pe câteva direcţii dominante.

- Recunoaşterea alcoolismului ca o problemă reală de sănătate publică, cu repercusiuni în sfera de sănătate a populaţiei, în viaţa socială, cu un important cost medical şi social consecutiv.

- Impunerea conceptului de alcoolism cu implicaţiile sale în mentalitatea corpului medical, în scopul asumării necesităţii unui diagnostic precoce, cert şi oportun pentru prevenirea acestui comportament nociv, la toate eşaloanele de asistenţă medicală.

- Specificarea în documentele medicale a asocierii acestui comportament la examenul stării de sănătate, precizându-se criteriile de diagnostic (anamnestice, date obiective, clinice sau paraclinice), în vederea delimitării reale, concrete a dimensiunilor fenomenului şi a unei mai bune cunoaşteri a epidemiologiei sale.

- Supravegherea atentă a celor la risc şi a cazurilor cu afecţiuni importante, funcţionale şi organice, în scopul diminuării complicaţiilor.

- Organizarea unor forme de asistenţă socială activ implicată în prevenirea şi depistarea cazurilor potenţial expuse la un comportament generator de alcoolism (familii dezorganizate, vagabondaj, şomaj, navetism), într-un spirit de depăşire a viziunii moralizatoare asupra alcoolismului (primele serii noi - după 1989 - de absolvenţi ai învăţământului de asistenţă socială vor apărea în anii imediat următori).

- Informarea largă a publicului despre pericolul, consecinţele consumului de alcool şi posibilităţile de combatere a alcoolismului prin programe adresate cu precădere tinerilor şi grupelor de risc; organizarea de cluburi, asociaţii, ligi care să iniţieze demersuri active de prevenire şi surmontare a situaţiilor generatoare de predispoziţii la deprinderea consumului de alcool.

- Modernizarea filierei de abordare bio-psiho-sociale a alcoolismului, în sensul convergenţei eforturilor medicilor generalişti, internişti, psihiatri şi ale specialiştilor în psihologie şi sociologie.

- Introducerea, pe căi permanente şi multiple - educative, culturale şi religioase, a unei atitudini conştiente faţă de propria sănătate în rândul populaţiei.

POSTFAŢĂ

Orice întreprindere de ajustare a unei realităţi spre a o face mai prielnică omului şi comunităţii trece obligatoriu printr-o etapă cognitivă. După care se pregătesc instrumentele şi metodele de introducere a schimbării şi se pun în funcţiune urmărind secvenţial "mersul" procesului şi, la nevoie, modificându-l.

Obiectivul celor unsprezece capitole ale textului de faţă a fost în mod preponderent unul de cunoaştere şi, în plus, de sistematizare a unor cunoştinţe preexistente la nivel empiric şi, în parte, disparate la nivel teoretic sau aflate în curs de constituire. De-abia în decursul acestei faze cercetătorul devine conştient de "petele albe" rămase pe harta achiziţiilor lui cognitive în domeniul analizat şi de paşii necesari în continuare acceptând că imaginea obţinută este deocamdată una preliminară.

Încercând o sinteză a problematicii legate de alcool şi alcoolism în ţara noastră, chiar cu un tablou deocamdată incomplet al fenomenului, se poate aprecia că, fără a fi cazul să ne considerăm un popor de împătimiţi ai băuturii, este momentul să acţionăm spre a nu ajunge în câţiva ani într-o asemenea postură. Situaţi nu demult într-o poziţie mediană pe continent după criteriul consumului de alcool, evoluţia pe termen lung se dovedeşte una negativă, agravantă, iar pe termen scurt premisele favorabile moderaţiei par şi ele mai slabe decât cele favorizând excesul. Căile de acţiune teoretic dezirabile pentru domeniul abordat nu sunt şi la fel de aplicabile în practică în condiţiile noastre de acum.

Pe fondul unei crize de autoritate cvasi-generale în perioada post-decembristă, alarmantă este, dacă nu iminenţă efectelor de masă ale alcoolismului, eventualitatea de a scăpa situaţia de sub control. Autorităţile şi cetăţenii în egală măsură, par să considere că existenţa cotidiană ridică probleme mai serioase şi mai urgente decât o anume anomalie în consum. Concomitent cu procesul de descentralizare a puterii, s-au împuţinat şi pârghiile de control de la nivel central în indiferent care domeniu. Drept care statul oferă câmp de acţiune puterii şi administraţiei locale şi trebuie să încurajeze iniţiativele la nivelul local: grupuri, asociaţii sau ligi de temperanţă sprijinite moral şi material îndeosebi în stadiul de început al activităţii lor. De altfel diferenţierea teritorială a problemelor urmărite invită oricum la o particularizare a abordărilor, de la un contingent la altul de subiecţi; în bună măsură, mijloacele în acest scop abia de-acum urmează a fi puse la punct.

Esenţială este intrarea în atribuţii a viitorilor asistenţi sociali, aflaţi deocamdată pe băncile facultăţilor. Într-o măsură mai mare decât eventualele cabinete psihologice, asistenţii sociali pot fi percepuţi ca specialişti în diagnoza cazurilor cu probleme personale de orice fel, inclusiv de băutură, şi în

îndrumarea lor pe filiera cea mai potrivită. Pentru a nu compromite această profesie în curs de reinstituire la noi, ei trebuie să dispună de un sistem de relaţii şi proceduri care să le ateste, la nevoie, postura de dispecerat sau "placă turnantă" a solicitărilor ce le vor fi adresate.

Ţine de politica socială în sfera învăţământului asigurarea unor planuri de şcolarizare apte să ofere materiile de studiu necesare şi să furnizeze numărul necesar de cadre specializate pentru activităţile specifice sau cele adiacente lor. De politica socială a statului în domeniul ocrotirii sănătăţii, ţine îndeosebi lărgirea bazei materiale de tratament a bolnavilor cu diagnostic specificând alcoolismul, inclusiv prin unităţi specializate, (nivelul de pregătire a cadrelor medicale necesare, dacă nu greşim se apropie mai mult de nivelul cerinţelor existente efectivul lor însă ca şi al numărului de paturi la mia de locuitori, ne plasează pe ultimul loc pe continent).

Putere centrală şi autorităţi locale, patronat şi angajaţi în egală măsură, trebuie să-şi concentreze eforturile pentru a conferi - şi din unghiul care ne interesează - un cadru civilizat activităţilor de comerţ şi alimentaţie publică. Relaţiile actuale dintre factorii menţionaţi se caracterizează prin divergenţa de interese şi de atitudine faţă de reglementările legale, rezultând un fel de domnie a bunului plac. La ore târzii şi în puncte de mare trafic, centrale şi mai ales de cartier, oameni ce vin de la muncă sau amatorii de senzaţii sunt ademeniţi de dughene ce-şi vând la pahar "tăria" autohtonă sau străină verificată calitativ sau mai adesea nu. Pieţele agro-alimentare sunt, la rândul lor, flancate de tarabe improvizate cu aceeaşi marfă la consum pe loc sau pentru acasă.

Fără a pleda pentru revenirea la un monopol al statului considerăm asemenea dughene şi tarabe, constituite într-o veritabilă reţea de proximitate, inexistentă anterior, ca principale responsabile de penetraţia crescândă a alcoolului în consumul populaţiei; este un argument în plus la numeroasele critici aduse în presă "dughenizării".

Pentru amatorii de divertisment nocturn pot funcţiona unităţile cu sală de consumaţie şi locuri la mese, nu neapărat de lux, dar cel puţin decente.

Altfel, nu considerăm că scumpirea în continuare a băuturii poate fi folosită ca pârghie de politică economică, agenţii economici privaţi abuzând deja de laxismul normativ în materie de preţuri şi încălcând restricţiile existente fără a suporta consecinţe serioase.

De altfel, rămân de actualitate şi trebuie serios întărite măsurile de reprimare a abaterilor de la normele de comerţ, ce cad în sarcina organelor de control de calitate, poliţie economică, gardă financiară. La efectivele restrânse de care aceste organe dispun în prezent, obligaţiile sunt dificile.

Tot în atribuţiile organelor de ordine publică intră reprimarea mai fermă a manifestărilor antisociale ale persoanelor în stare de ebrietate, iar pe un alt plan, întărirea disciplinei muncii în sectorul de stat, în sensul neadmiterii

băuturii la locul de muncă, conform de altfel, prevederilor încă în vigoare (este de presupus că agenţii economici particulari îşi înţeleg singuri interesele).

Din categoria măsurilor alternative de politică economico-socială de prevenire a alcoolismului, necesare şi posibile de aplicat, fac parte:

- continuarea creşterii de pondere a berii, în totalul băuturilor alcoolice produse;

- o ofertă mai mare de băuturi răcoritoare şi de esenţe ori siropuri utilizabile la prepararea acestora în gospodăria casnică;

- încurajarea preocupărilor de creare la nivel de microzonă a unor forme simple şi agreabile de petrecere a timpului liber - cu caracter sportiv, de animaţie şi divertisment - care să excludă pe cât posibil alcoolul din deprinderile adulţilor şi ale tinerilor.

În legătura cu ansamblul de măsuri educative enunţate în capitolul V, faţă de disponibilitatea participativă actuală - limitată, credem - în rândul populaţiei ocupate, grupurile-ţintă recomandabile sunt deocamdată cele de elevi şi studenţi (“auditoriu captiv”). Iar peste graniţe de vârstă, presa ar avea posibilitatea de a sensibiliza publicul la problemele alcoolismului nu doar prin formula faptului divers din sfera infracţională, ci, de pildă, şi prin articole sistematice în genul unui cod al manierelor în diverse împrejurări (inclusiv o petrecere, un ceai, o masă de afaceri).

Pentru a sugera însă opţiuni valide, a argumenta o ordine de prioritate şi a face să se îmbine acţiunea la nivel global cu demersurile particularizate pe categorii de populaţie şi grupe de probleme, considerăm că este nevoie de un plus de argumente, din zona fierbinte a comportamentului individual şi de grup, legat de consumul de alcool. Din unghiul abordării sociologice, un set de cercetări selective (în etape distinctive pentru elevi, studenţi, populaţie ocupată, dependenţi - alţii decât cei care studiază) ar fi necesare. Cadrul şi repartizarea forţelor de cercetare vor stabili în ce măsură acestea vor fi posibile.

Investigaţii din sfera producătorilor şi comercianţilor sunt de dorit spre a completa, din direcţia ofertei, caracterizarea entităţii “piaţa băuturilor alcoolice”.

Din direcţia cercetării preponderent medico-sanitare, căutările se doresc a fi canalizate spre conturarea unor intervenţii posibile, reperarea obstacolelor, identificarea forţelor medicale, dar şi sociale apte de a se implica în mod concret în aplicarea unor programe coerente şi eficace, guvernate de un corp de principii în consonanţă cu o realitate dinamică.

Anexa nr.5 - Consumul anual de alcool pur (in l./persoană)

Ţara	Anul	Total	Anul	Total
Albania				
Austria	1970	10,50	1988	9,90
Belgia	1970	8,90	1988	10,00
Bulgaria	1970	6,70	1988	8,80
Cehoslovacia	1970	8,40	1988	8,60
R.D. Germană	1970	6,10	1988	11,00
Danemarca	1970	6,80	1988	9,70
R.F. Germană	1970	10,30	1988	10,40
Finlanda	1970	4,40	1988	7,30
Franţa	1970	16,20	1988	13,30
Grecia	1970	5,30	1988	5,80
Ungaria	1970	9,10	1988	10,50
Islanda	1970	3,20	1988	4,30
Irlanda	1970	5,90	1988	6,20
Israel	1970	1,60	1988	1,00
Italia	1970	13,70	1988	9,00
Luxemburg	1970	10,20	1988	13,00
Malta	1970		1988	
Monaco	1970		1988	
Olanda	1970	5,60	1988	8,30
Norvegia	1970	3,60	1988	4,20
Polonia	1970	5,40	1988	7,10
Portugalia	1970	9,90	1988	10,40
România	1970	6,30	1988	7,50
San Marino	1970		1988	
Spania	1970	12,10	1988	12,10
U.R.S.S	1970	6,50	1988	3,60
Suedia	1970	5 ,80	1988	5,50
Elveţia	1970	10,70	1988	11,00
Turcia	1970	0,50	1988	0,40
Marea Britanie	1970	5,10	1988	7,40
Iugoslavia	1970	7,90	1988	7,00
Europa	1970	8,01	1988	6,83

Sursa: Health for all 2000, WHO/Euro 1990. Indicator presentation systems.

Anexa nr.6 - Două clasificări ale băuturilor alcoolice

▪ După tărie (conţinut în alcool):

2-5 volume în % alcool	- bere	- băutură slab alcoolică;
8-18 volume % alcool	- vinuri	- băutură moderat alcoolică;
20-50 volume % alcool	- rachiuri	- băutură puternic alcoolică.

▪ După conţinutul de glucide:

până la 4 % glucide	- băuturi seci şi demiseci;
4-16 % glucide	- băuturi semidulci şi dulci;
peste 16 % glucide	- băuturi licoroase.

Sursa: MĂNESCU, Sergiu, TĂNĂSESCU, Gheorghe, DUMITRACHE, Sebastian, CUCU, Manole - Igiena. Editura Medicală, Bucureşti, 1991.

Anexa nr.7 - Din actele normative cu referire (şi) la alcool şi alcoolism

- Legea viei şi vinului (1971);
- Legea pentru respresiunea fraudelor în prepararea şi comerţul băuturilor alcoolice (1972);
- Decretul nr.76/1975 privind unele măsuri referitoare la desfacerea băuturilor alcoolice prin unităţile comerţului de stat;
- Reglementarea C.E.E. nr.816/1970, Anexa II, nr.20;
- Reglementarea C.E.E. nr. 1599/1971 (condiţii suplimentare de îndeplinit pentru vinurile importate din ţările terţe şi destinate consumului uman direct);
- Lege privind **asigurarea calităţii produselor şi serviciilor pentru protecţia consumatorului (1991).**

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 43/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

O NOUĂ CONCEPŢIE ASUPRA JUSTIŢIEI SOCIALE _____ 585
1. Conceptul de justiţie socială la Hayek şi Nozick..... 586
2. O definiţie individualistă a justiţiei 592
3. O interpretare din perspectiva metautilităţii a concepţiei lui J. Rawls..... 597

O NOUĂ CONCEPŢIE ASUPRA JUSTIŢIEI SOCIALE

Paul FUDULU

Studiul prezent îşi propune avansarea dintr-o perspectivă pur individualistă a unui nou conţinut pentru conceptul de justiţie socială. Această definiţie a justiţiei sociale implică o reconsiderare a cadrului analitic ortodox privind spaţiile şi direcţiile deplasărilor Pareto-eficiente. La baza prezentei abordări stau: (a) o reconsiderare a criteriilor relevante de clasificare a personalităţilor umane şi (b) introducerea conceptului de metautilitate care are drept conţinut utilitatea absolută, prezentă în abordarea clasică şi utilitatea relativă care, după părerea noastră, surprinde un aspect fundamental al acţiunii umane şi pe care studiile de până acum nu au găsit forme adecvate de a-l introduce în instrumentarul analitic.

Considerăm că perspectiva individualistă asupra justiţiei sociale pe care o propunem aici prezintă două considerabile avantaje. Primul, problema spinoasă a tuturor abordărilor de până acum – concilierea ideii unice de justiţie socială cu starea de libertate – pur şi simplu, dispare. Al doilea, reprezentările diferite ale justiţiei distributive la nivelul indivizilor diferiţi nu mai apar ca anomalii ce trebuie să fie repudiate ci, mai degrabă, acestea constituie realitatea specifică căreia studiul justiţiei sociale i se adresează.

*

* *

Nu putem nega că toate concepţiile anterioare asupra justiţiei sociale reprezintă surprinderea unor elemente incontestabile ale realităţii sociale. Acestea reprezintă, însă, tentative de a avansa ideea de justiţie de pe poziţia unui anumit tip de personalitate, presupusă explicit sau implicit. Este îndoielnic că abordările normative de acest fel pot fi fundamentate corespunzător, deoarece abordarea pozitivă este circumscrisă primei abordări. Noi vom încerca în cele ce urmează, bazaţi pe concluziile formulate în alte studii care-l preced pe acesta, să avansăm o abordare pozitivă completă pe baza căreia, eventual, s-ar putea ulterior deduce o anumită direcţie normativă. În acest fel tendinţa de standardizare a personalităţilor, care poate fi observată în abordările anterioare, este eliminată prin formularea explicită a coordonatelor pe care personalităţile umane pot evolua fără nici o normă. Consecinţele diferitelor tipuri de personalităţi pot fi numai estimate şi apoi pot fi elaborate evaluări de pe poziţii paretiene. Vom putea găsi în acest fel tipurile de personalitate umană capabile să realizeze în cadrul interacţiunii sociale niveluri mai mari de metautilitate. Trebuie să fim însă deosebit de prudenţi deoarece

transformarea personalităţilor umane este un proces care aproape că depăşeşte capacitatea noastră de influenţare sau modelare. În ce priveşte recomandările derivate din abordarea paretiană, trebuie să recunoaştem că aceasta presupune deja o anumită precizare privind funcţia de metautilitate. Calculului individului raţional nu presupune cu necesitate, în toate cazurile, eliminarea argumentului poziţiei relative din funcţia sa de metautilitate. Aşa cum am demonstrat în cadrul unui studiu anterior, atunci când poziţia dominantă poate fi menţinută ca permanentă cu probabilitate maximă, individul raţional nu are nici un stimulent cert pentru a înlătura utilitatea relativă sau a-i diminua importanţa ca argument în funcţia sa de metautilitate. Credem, însă, că concluziile la care am ajuns atunci sunt într-adevăr cele la care ar trebui să ajungă oricine ar accepta premisa individului raţional.

Introducerea conceptului de metautilitate ne permite, aşa cum vom vedea imediat, avansarea unei noi concepţii asupra justiţiei sociale, care este, esenţialmente, o concepţie individualistă. Într-o asemenea abordare partea justă depinde de tipul de personalitate umană presupus. Utilitatea relativă a persoanei, din care va deriva conceptul de justiţie, are o determinare particulară. Nu mai există nevoia unei idei unice de justiţie socială pentru toţi indivizii, ci aceasta are numai determinări individuale. Individualizarea conceptului de justiţie nu exclude apriori ideea de justiţie socială a comunităţilor la diferitele niveluri de organizare ale acestora, aşa cum interesul personal nu exclude interesul de grup. În acest caz, însă, putem surprinde tipul mediu sau reprezentativ al ideii de justiţie socială. Ideea de justiţie socială apare, în concluzie, ca un produs al existenţei justiţiei individuale.

Tocmai considerarea justiţiei sociale ca ceva deasupra persoanei şi grupurilor, fără a ţine seama de diversitatea extremă a tipurilor de persoană umană, i-a determinat pe alţi cercetători ai vieţii sociale să încerce prin diferite metode eludarea conceptului de justiţie în distribuţia sau avansarea unor criterii de justiţie care permit obţinerea unei idei unice de justiţie. Uniformizarea aprecierii modelului de justiţie face însă inevitabilă uniformizarea tipului de personalitate umană presupus, ceea ce introduce o perspectivă inacceptabil de nerealistă asupra justiţiei sociale.

1. Conceptul de justiţie socială la Hayek şi Nozick

Hayek este deosebit de nemulţumit de particularizarea extremă a ideii de justiţie socială a distribuţiei. Justiţia în acest caz nu este altceva decât o manifestare a invidiei la nivel de individ sau de grup. Tocmai acest sentiment sordid, pe care Hayek îl poate blama dar nu-i poate nega existenţa şi nici influenţele, îl propunem noi ca explicaţie a preocupărilor de justiţie socială. Justiţia socială este o manifestare a nemulţumirii, a externalităţii negative provocate de poziţia relativă a celorlalţi.[1] Aceasta nu înseamnă că ideea de

justiţie nu există, ci că nu există o idee unică sau un model unic de justiţie individuală sau socială.

Justiţia distributivă nu există la Hayek tocmai pentru că nu există „o singură regulă generală" prin care să stabilim ce este şi ce nu este just în diferitele cazuri particulare. În plus, ceea ce chiar îl intriga pe Hayek este faptul că un individ nu are o idee clară despre modelul de distribuţie pe care îl consideră just. „Tot ceea ce găsim sunt evaluări intuitive ale cazurilor individuale ca fiind injuste"[2]. Este tocmai aspectul asupra căruia noi ne concentrăm şi pe care am încercat să-l rezolvăm. Individul apreciază ca juste sau injuste cazuri particulare. El nu poate avea un model just al distribuţiei valabil pentru orice situaţie, tocmai pentru că soluţia operaţiunii de maximizare a metautilităţii este particulară, specifică unei situaţii date.

Evită rezolvarea oferită de Hayek cazurile concrete, particulare? Este distribuţia realizată de piaţa independentă de cazurile particulare? Nu este cumva chiar şi schimbul eficient o rezolvare a unei situaţii particulare, chiar dacă pe baza unui criteriu unic? A spune că justiţia distributivă constă în evaluări ale unor cazuri individuale nu presupune în mod necesar intuiţia şi deci nu exclude, tot în mod necesar, existenţa unui principiu. Dacă distribuţia efectuată de piaţă este justă, poate cineva să spună independent de indivizii care schimbă şi de stocurile de bunuri schimbate, care este distribuţia justă ?

Este evident, însă, că suntem în faţa a două probleme diferite. Pe piaţă operaţiunea de maximizare se face prin aranjarea stocurilor de bunuri, iar „părţile" sunt derivate din această operaţiune. Problemele specifice de justiţie vizează însă aranjarea părţilor, iar stocurile, de această dată ca mărimi absolute, sunt derivate din această operaţiune. Aranjarea stocurilor ca şi aranjarea părţilor este subordonată maximizării metautilităţii individului. Nearticularea unei reguli, a unui principiu privind aranjarea părţilor nu înseamnă inexistenţa acestuia. Aceasta este o idee mult apreciată de însuşi Hayek.

Rezolvarea oferită de Hayek confirmă încă odată prezumţia implicită a unui tip de personalitate unic, extremal: partea de venit obţinută de un grup sau de o persoană trebuie să aibă la bază valoarea serviciului oferit de aceasta către alţii. Această metodă, care în fapt este compatibilă cu cea avansată de J.B.Clark, este cea a alocării „eficiente" şi a schimbului eficient, valabilă pentru individ şi pentru grup, şi care are la bază prezumţia implicită că indivizii sunt interesaţi exclusiv în ceea ce noi am numit utilitate absolută. Într-un grup populat cu asemenea indivizi, într-adevăr, distribuţia efectuată de piaţă constituie în mod necesar distribuţia justă. Găsim însă o singură societate, cel puţin una singură, în care alocarea pieţei este mulţumitoare, în care nu există transferuri care urmează distribuţiei realizată de piaţă sub diferite procedee şi la diferite dimensiuni?

Hayek îşi impune, singur limitele analizei sale. Justiţia distributivă este analizată în contextul existenţei exclusive a unei „economii de piaţă" şi „într-o societate ai cărei indivizi sunt liberi". Aşa cum am demonstrat anterior aceste

situaţii corespund unui tip extern de personalitate umană – homo absolutus egoist – cu care nici o societate reală nu este în prezent populat. În concluzie putem spune despre Hayek fie că limitează operaţiunea de maximizare, redând numai un capitol al acesteia, fie că limitează personalitatea umană şi, în mod implicit elimină o altă componentă a operaţiunii de maximizare.

Hayek nu îşi poate imaginea că „părţile" pot fi aranjate într-un mod convenabil printr-un schimb pentru că el nu concepe poziţia relativă şi poziţia absolută ca două bunuri diferite. În fapt, ceea ce propunem noi nu este altceva decât extinderea aplicării principiului valorii acţiunilor sau serviciului către alţii, propus de Hayek. Acesta nu schimbă accepţiunea conceptului de distribuţie justă, ci o face posibilă, deoarece în acest caz justiţia devine o problemă rezolvabilă.

Acceptarea preocupării pentru „părţi" nu înseamnă în mod necesar că părţile trebuie să fie concepute şi impuse de cineva. La Hayek ideea de justiţie este asociată celei de comandă. Comanda nu este necesară dacă acceptăm că fiecare individ trebuie să-şi găsească propria-i parte justă. Şi în acest caz poziţia noastră este perfect compatibilă cu următoarea condiţie impusă de Hayek: „Într-o exprimare strictă numai comportamentul uman poate fi denumit just sau injust. Dacă aplicăm aceşti termeni unui străin de fapte ei au sens numai în măsura în care îl face pe cineva responsabil de producerea sau de tolerarea ei. Un simplu fapt sau o stare de fapte pe care nimeni nu o poate schimba poate fi bună sau rea, dar nu justă sau injustă".[3] Stările de fapte constând în poziţiile relative juste sau injuste sunt urmări ale evaluărilor indivizilor care interacţionează şi pot fi schimbate tocmai prin iniţierea unui schimb mai puţin studiat între părţile absolute şi relative.

Hayek încearcă să ne convingă de necesitatea acceptării poziţiilor relative rezultate în urma schimburilor de pe piaţă printr-un raţionament pe care noi îl găsim în mod fundamental eronat. Noi nu putem cădea de acord asupra părţilor sau poziţiilor relative particulare numai pentru că am căzut anterior de acord asupra regulilor care au generat schimbul voluntar, în cazul lui Hayek – ca efecte secundare, derivate.

Chiar şi în legătură cu nivelurile absolute ale stocurilor schimbate, nu putem spune că am acceptat rezultatul schimbului pe piaţă pentru că a fost voluntar schimbul, ci pentru că schimbul ne-a permis îmbunătăţirea nivelului de utilitate. Noi acceptăm de fapt un nivel de utilitate mai mare şi nu un nivel de utilitate oarecare pentru că el a fost rezultatul unui schimb voluntar. Situaţia de „voluntar" a făcut posibil un schimb reciproc avantajos, nu l-a generat pe acesta. Situaţia de „voluntar" este un factor permisiv şi nu cauzal. La fel şi cu părţile: ele trebuie acceptate prin ele însele şi nu pentru că sunt rezultate în urma unor schimburi voluntare pe piaţă.

La Hayek situaţia este tocmai invers concepută: noi acceptăm poziţiile particulare nu pentru că ele sunt ceea ce am dori, ci pentru că ele sunt rezultatul funcţionării unei reguli pe care noi am acceptat-o şi care nu poate

rezolva cazuri particulare. Hayek însuşi precizează însă că regula a fost acceptată pentru că „este mai bine pentru fiecare din noi”. Această poziţie mai bună este un aspect particular. Indivizii au fost de acord asupra regulii pentru că au căzut de acord asupra unui aspect particular al funcţiei de metautilitate: utilitatea absolută. Dacă U_{i1} , U_{i2}, unde i sunt indivizii care compun un grup, iar 1 şi 2 sunt perioadele care preced şi care urmează funcţionării regulii, putem spune că regula a afectat un aspect particular al realităţii şi acesta este nivelul utilităţii absolute. Ei au ignorat în procesul identificării acestei reguli alte aspecte particulare, dar în nici un caz pe toate.

Pentru alte aspecte particulare vor fi necesare alte reguli care să facă pe toţi membrii grupului mai bine situaţi vis-a-vis de aceste aspecte. Din această perspectivă caracterizarea făcută de Hayek propriei sale concepţii de justiţie invalidează întreaga sa concepţie de justiţie: „Întreaga noastră concepţie de justiţie se sprijină pe credinţa că opiniile noastre diferite asupra aspectelor particulare pot fi conciliate prin descoperirea regulilor care odată ce au fost enunţate, solicită acceptarea generală”.[4]

În mod specific, prin adoptarea regulilor pe care Hayek le are în vedere în analiza sa, poziţiile absolute ale tuturor indivizilor sunt îmbunătăţite, dar „aspectul” particular constând în poziţiile relative este ignorat. Nu există nici o raţiune pentru a considera că acordul asupra părţilor relative trebuie să decurgă din acordul asupra nivelurilor absolute ale utilităţilor individuale. Acordul asupra acestui „aspect” particular necesită o altă regulă. Maximizarea într-un domeniu al acţiunii individuale nu implică ignorarea altor domenii care sunt cuprinse într-o operaţiune de maximizare mai cuprinzătoare decât cea concepută de Hayek.

Pentru Hayek, preocupările de justiţie distributivă sunt un efect al imaturităţii minţilor indivizilor constând în incapacitatea lor de a depăşi aceste concepte primitive şi de a cere unui proces impersonal să se conformeze unor percepte morale.[5] Această atitudine este pe deplin justificată, însă, numai atâta timp cât printre „dorinţele umane” Hayek nu introduce şi acea dorinţă de a avea anumite poziţii relative. Oricum am denumi preocuparea pentru aceste poziţii, „justiţie socială”, „justiţie distributivă” sau mai simplu „justiţie”, aceasta se pare că până acum a afectat toate persoanele umane din toate timpurile. Şi, atât timp cât această preocupare există, ar fi cu adevărat imatur pentru ştiinţele sociale să o ignore, tocmai în scopul de a servi un individ care se doreşte liber.

Este poate momentul potrivit pentru a introduce o distincţie între abordarea noastră şi celelalte cu care ne confruntăm în acest studiu. Abordarea noastră constă în a concepe funcţia de utilitate (metautilitate) a individului corespunzător modului în care individul există în realitate; iar preocuparea pentru poziţia relativă este generală şi permanentă, deşi prezentă cu intensităţi diferite în diferite comunităţi şi în perioade diferite. Celelalte abordări ignoră explicit sau implicit această preocupare. Nu este surprinzător, în acest caz, că unele aspecte ale comportamentului individului par „naive” sau

chiar iraţionale. (Puţin mai departe vom putea justifica grafic ca raţionale acţiunile unui individ care se angajează în activităţi, care cu certitudine îi vor diminua nivelul utilităţii absolute şi atitudini de repudiere a unor tranzacţii care în mod cert produc creşterea nivelurilor de utilitate absolută a indivizilor participanţi).

Nozick respinge ipoteza că preocupările de justiţie ar fi bazate pe imposibilitatea determinării contribuţiilor individuale la rezultatele obţinute prin cooperare, fie în cazul producţiei izolate, fie în cazul producţiei în cadrul aceleiaşi unităţi economice. În spatele acestor două feluri de organizare stau schimburi voluntare bazate pe productivitatea marginală a factorilor de producţie. Distribuţia rezultă, în acest fel, „într-o societate liberă", în urma schimburilor voluntare şi a efectuării de daruri şi transferuri voluntare.[6]

Principalul efort critic al lui Nozik este orientat spre a demonstra că distribuţia nu este modelată, în sensul că nu există o relaţie cauzală între un element sau un număr limitat de elemente şi partea cuvenită fiecărui individ. Inventarea printr-o teorie a distribuţiei a unui element cauzal care se află într-o relaţie directă cu partea obţinută înseamnă a trata „producţia şi distribuţia ca două probleme separate şi independente" şi înseamnă a admite că există ceva care aşteaptă să fie distribuit, pe când „lucrurile vin pe lume deja alocate indivizilor, deţinând titlul asupra lor".[7]

Pretenţia că teoria titlului avansată de Nozik face inteligibilă distribuţia fără a crea relaţii cauzale între partea de avuţie deţinută de individ şi un element cauzal, îi diminuează considerabil probabilitatea de a corespunde realităţii, când autorul recunoaşte că principiul avansat de Hayek şi recunoscut de el – valoarea acţiunilor şi serviciilor persoanelor pentru ceilalţi – „ este o componentă modelată importantă într-o societate capitalistă liberă.[8] Nozik găseşte salvarea principiului în celelalte componente ale sistemului de titluri (moşteniri, daruri, caritate) care, pentru a nu fi ele însele modelate, nu trebuie să fie „iraţionale sau arbitrare", ci doar făcute pentru anumite raţiuni. Noi nu înţelegem însă, cum componenta modelată a distribuţiei determinată pe baza valorii către alţii ar afecta exigenţele avansate de Nozik şi la care noi ne raliem: nu există ceva apărut din nimic şi care trebuie distribuit, pe de o parte, şi caracterul inadecvat al tratării producţiei şi distribuţiei ca două probleme separate şi independente, pe de altă parte. Principiul distribuţiei după valoarea acţiunilor şi serviciilor către alţii include distribuţia conform productivităţii marginale şi acest proces este intim legat de producţie şi nu există în afara ei. Relaţia cauzală, în acest caz, explică mai degrabă cum apar lucrurile pe lume şi nu cum ele sunt distribuite ca şi când ar veni din nimic.

Probabil clasificarea distribuţiilor în cele bazate pe principii modelatoare şi cea bazată pe principiul titlului îşi are justificarea, în cadrul sistemului logic al lui Nozik, în incompatibilitatea dintre o distribuţie modelată şi starea de libertate, căci „nici un principiu al stării finale sau principiu modelator de justiţie nu poate fi continuu implementat fără o intervenţie continuă la viaţa

oamenilor”[9]. Indivizii se vor abate, de exemplu, de la distribuţia pe baza valorii acţiunilor şi serviciilor către alţii pentru că ei lasă moşteniri, fac daruri etc... Pentru Nozik ideea că poate şi aceste acţiuni au la bază un principiu modelator nu merită să fie explorată. Aceste acţiuni care afectează distribuţia se fac pentru raţiuni, doar atât. Care sunt însă acele raţiuni ? Nu pot fi ele însele principii modelatoare interioare indivizilor şi care nu numai că nu afectează libertatea, dar tocmai exercitarea lor devine o dovadă a existenţei libertăţii?

O teorie a justiţiei trebuie să arate tocmai de ce, în virtutea cărora principii indivizii au preocupări de distribuţie în plus şi chiar contrar distribuţiei realizate ca un efect al contractelor sau schimburilor apărute în legătură cu efortul de producţie. Cum putem explica că indivizii aleg distribuţii care nu corespund valorii acţiunilor şi serviciilor lor către alţii ? O teorie a distribuţiei trebuie să arate cum indivizii interesaţi, chiar şi în modelul lui Nozick, în a acumula cât mai multe puncte aleg moduri de distribuire care contrazic principiul productivităţii marginale sau al eficienţei şi, în acest fel, creează condiţii pentru diminuarea şi nu pentru maximizarea „punctelor”.

Această problemă devine şi mai serioasă prin consecinţele ei asupra poziţiei lui Nozick, dacă taxarea redistributivă, un fenomen general şi de ce nu peren, dobândeşte aceeaşi natură ca şi darurile sau moştenirile atunci când avem în vedere că ea poate apărea în urma unor aranjamente constituţionale voluntare. Deşi de la un anumit nivel de decizie apare ca o „confiscare”, ea este o parte a unei înţelegeri mai largi care face toate părţile mai bine situate. (Prin taxare cei taxaţi pot schimba „puncte” cu poziţii relative avantajoase.).

Evident taxarea poate avea şi natura unei acţiuni coercitive. Dar coerciţia, aşa cum credem că am demonstrat într-un studiu separat, nu este compatibilă cu eficienţa în cadrul unei societăţi de oameni care doresc eficienţa şi, deci, nu au preocupări pentru poziţiile relative. Această concluzie amplifică importanţa paradoxului anterior: cum este posibil ca indivizii care sunt modelaţi ca maximizatori să întreprindă acţiuni coercitive sau voluntare care afectează distribuţia dictată de principiul eficienţei şi, în acest fel, au efecte de diminuare (aşa cum arăta Schoeck[10]) şi nu de maximizare.

Principala ipoteză a acestui studiu poate conduce la o rezolvare a acestei probleme: în mod independent de numărul de puncte indivizii sunt interesaţi în “părţi”, în poziţii relative. Acest ultim element determină o componentă a satisfacţiei totale a individului, independent de satisfacţia generată de numărul de puncte în sine. O asemenea abordare explică lumea aşa cum este ea. Diferenţele dintre consecinţele normative ale unei asemenea abordări şi procesele distributive reale nu mai sunt aşa de mari, în comparaţie cu diferenţele generate, de exemplu, de teoria avansată de Nozick, şi pot fi explicate nu prin comportamente iraţionale, ci, în cel mai rău caz, printr-o anumită structură a funcţiei de metautilitate. Preocupările de poziţie relativă îl pot determina pe individ să transfere utilitatea absolută, să schimbe utilitatea absolută cu utilitatea relativă sau să exercite coerciţie.[11]

2. O definiţie individualistă a justiţiei

Funcţia de metautilitate are două argumente – utilitatea absolută şi utilitatea relativă – şi, în consecinţă o curbă de indiferenţă pentru metautilitate va arăta ca cea din figura 1.

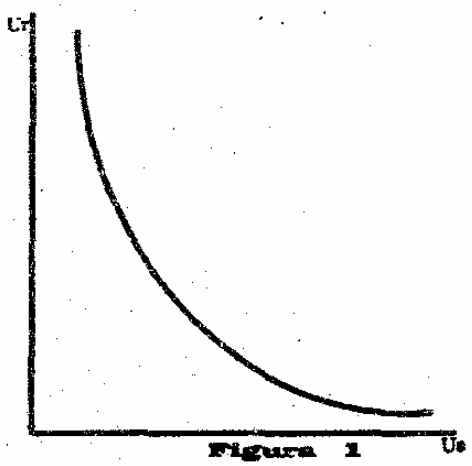

Figura 1

Pe abscisă avem unităţi de utilitate absolută, iar pe ordonată unităţi de utilitate relativă. Curba de indiferenţă este înclinată negativ ceea ce înseamnă că avem tipul de personalitate egoistă, sau, altfel exprimată, metautilitatea marginală este pozitivă pentru cele două “bunuri”. Noi am prezentat această curbă de indiferenţă ca fiind şi convexă, ceea ce are semnificaţia unei legi a metautilităţii marginale descrescânde pentru cele două “bunuri”. Chiar dacă nu presupunem proprietatea de convexitate, aceasta nu modifică concluziile analizei noastre. Curba de indiferenţă a unei personalităţi care ataşează o mare importanţă utilităţii absolute va arăta ca cea din figura 2 a, iar cea din figura 2 b va reprezenta o personalitate care acordă o mare importanţă utilităţii relative.

Figura 2a

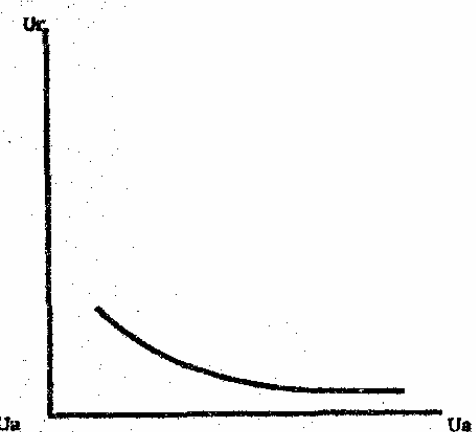

Figura 2b

Să presupunem pentru modelul nostru care urmează că avem funcţia de metautilitate M = a + r, unde “a” reprezintă unităţi de utilizare absolută, iar “r” unităţi de utilitate relativă. Să mai presupunem că avem M=6, nivel de metautilitate pe care trebuie să-l reprezentăm grafic printr-o curbă de indiferenţă. Presupunând inexistenţa proprietăţii de convexitate a funcţiei de metautilitate, curba de indiferenţă va arăta ca în figura 3.

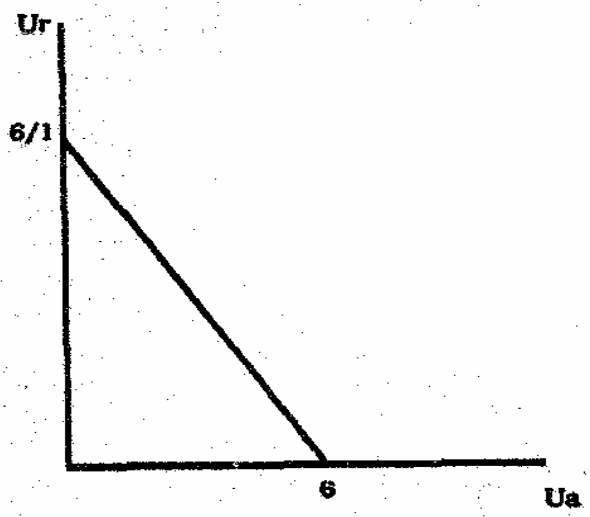

Figura 3

Să construim acum curba de indiferenţă pentru metautilitate într-un sistem de axe unde coordonatele sunt nivelurile de utilitate absolută a persoanei A şi persoanei B. Să presupunem pentru convenienţă că persoana B are aceeaşi funcţie de metautilitate şi acelaşi nivel al metautilităţii. Vom avea în mod corespunzător următorul grafic din fig. 4.

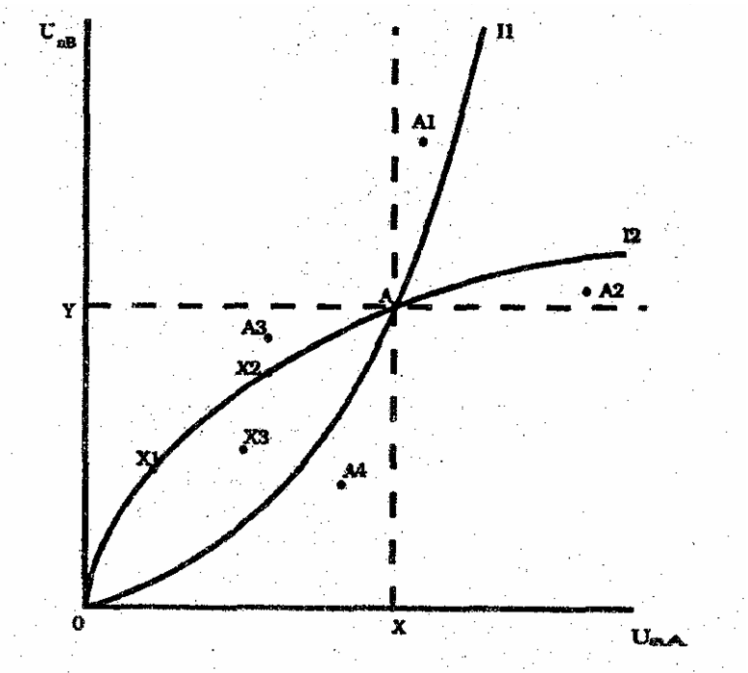

Figura 4

I_1 reprezintă curba de indiferenţă pentru metautilitate a persoanei A, iar I_2 reprezintă curba de indiferenţă pentru metautilitate a persoanei B. Orice punct în afara curbelor I_1şi I_2 reprezintă niveluri superioare de metautilitate şi, invers, orice punct în interiorul curbelor I_1şi I_2 reprezintă niveluri inferioare de metautilitate pentru cele două persoane. Subordonând ideea de justiţie procesului de maximizare şi acceptând că justiţia este o problemă legată de părţi, graficul conţinând curbele de indiferenţă pentru metacoerciţie ne permite să mergem puţin mai departe şi să încercăm o definiţie economică a justiţiei: pentru o persoană este just acel raport între părţi care menţine nivelul de metautilitate al ei în urma unei modificări a nivelului utilităţii sale absolute. De exemplu, în graficul nostru, dacă utilitatea absolută a persoanei B scade de la a=4 la a=3, atunci raportul just creşte de la 2 la 3.

Curbele de indiferenţă pentru metautilitate mai pot fi numite, în consecinţă, şi curbele justiţiei. Înclinaţia dreptei care trece prin origine şi un

punct de pe curba de indiferenţă pentru metautilitate ne va arăta raportul just pentru persoana considerată, atunci când nivelul utilităţii absolute este cel corespunzător punctului în care dreapta intersectează curba.

Această abordare este esenţialmente individualistă, deoarece ce este şi ce nu este just este determinat de forma curbei pentru metaindiferenţă a unei persoane. O anumită poziţie relativă poate fi justă pentru o persoană la un anumit nivel al utilităţii absolute absolute şi poate fi injustă la un alt nivel. Caracterul just al părţilor rezultă din operaţiunea de maximizare individuală. Pentru a obţine poziţii juste pentru indivizii unei comunităţi nu mai este necesar să le uniformizăm personalitatea sau să-i facem prin diferite procedee (mai mult sau mai puţin posibile şi acceptabile) să recunoască un singur criteriu pentru justiţia socială. Ei pot avea modele diferite de justiţie şi pot să fie încă simultan în poziţii, care deşi diferite sunt apreciate ca juste. Repudierea ideii de justiţie (precum la Hayek) nu mai este necesară, chiar dacă ea este individualizată.

O analogie a graficului anterior cu graficul construit pentru a analiza conceptul de coerciţie este la acest punct deosebit de util. Am considerat atunci coercitive orice deplasări dintr-o situaţie iniţială, care diminuează nivelul de utilitate a unei persoane. Am identificat tranzacţiile voluntare ca cele care reprezintă deplasări dintr-o poziţie iniţială în direcţia NE şi tranzacţii coercitive ca acele tranzacţii care reprezintă deplasări în direcţia SE sau NV.

Aceste reguli dispar în cadrul graficului construit anterior. O deplasare din punctul X_1 în direcţia NE, să zicem punctul X_2 ne menţine la acelaşi nivel de metautilitate, deoarece suntem pe aceeaşi curbă de indiferenţă pentru metautilitate. La fel, o deplasare de la X_2 la X_1, care ar fi clasificată ca iraţională într-un spaţiu ortodox, ne menţine la acelaşi nivel de metautilitate. Se impune deci o redenumire a spaţiilor create într-un grafic ortodox în cadrul căruia preocupările de poziţie relativă sunt considerate sau, altfel spus, în cadrul căruia preocupările de poziţie relativă sunt considerate sau, altfel spus, în cadrul căruia sunt importante nu numai direcţiile deplasărilor ci şi unghiul sub care acestea se fac. De exemplu, o deplasare de la X_1 la X_3, deşi este o deplasare Pareto-eficienţă în abordarea ortodoxă, în spaţiul metautilităţii ea este o deplasare care diminuează metautilitatea persoanei B. Vom denumi, în consecinţă, spaţiul existent în interiorul curbei I_2 c spaţiul metacoercitiv pentru persoana B, iar spaţiul din interiorul curbei I_1 ca spaţiul metacoercitiv pentru persoana A.

Dacă explorăm deplasările posibile din punctul iniţial A, observăm fenomene care deşi întâlnite în realitate, în studiile ortodoxe sunt mai mult expediate decât rezolvate.

Spaţiul tranzacţiilor voluntare se restrâng la AI_1I_2 (spaţiul cuprins între cele două curbe de indiferenţă), spre deosebire de spaţiul tranzacţiilor voluntare în abordarea ortodoxă, care ar fi I_1AI_2. O deplasare în A_1 sau A_2 nu este posibilă, de această dată împreună cu profesorul Buchanan, din raţiuni de

justiţie, dar adăugăm noi, care nu limitează maximizarea, ci este subordonată considerentelor de maximizare. O deplasare în A_1, deşi sporeşte utilitatea absolută a ambelor persoane, este inacceptabilă pentru persoana A. Şi, corespunzător, o deplasare în A_2, deşi sporeşte simultan utilităţile absolute ale celor două persoane, este inacceptabilă pentru persoana B.

Să explorăm pentru puţin timp şi evoluţiile posibile în spaţiul OXAY-spaţiul tranzacţiilor iraţionale în abordarea ortodoxă. Acest spaţiu se restrânge din perspectiva metautilităţii. O deplasare din A în A_3, deşi reduce utilităţile absolute ale ambelor persoane, îmbunătăţeşte suficient de mult poziţia relativă a persoanei B, încât aceasta să se considere mai bine situat. (Suntem în exteriorul curbei de indiferenţă I_2 şi persoana B este mai bine situată, deci are un nivel superior de metautilitate.) În mod similar, o deplasare în A_4, deşi reduce nivelurile absolute ale ambelor persoane, îmbunătăţeşte suficient de mult poziţia relativă a persoanei A încât aceasta să se simtă mai bine situată, deci cu un nivel superior de metautilitate.

Ca o concluzie, abordarea din perspectiva metautilităţii reduce spaţiul tranzacţiilor voluntare şi al celor iraţionale, dar sporeşte spaţiul tranzacţiilor metacoercitive. Această concluzie generală se concretizează însă în grade diferite de aplicabilitate în funcţie de tipul concret de persoană umană pe care îl presupune. Pentru un tip de persoană umană la care poziţia relativă este de mică importanţă sau, în termeni economici, foarte ieftin, curbele de indiferenţă pentru metautilitate reprezentate în spaţiul ortodox al utilităţilor absolute ale celor două persoane, vor arăta ca în graficul din figura 5 (curbele reprezintă nivelurile de metautilitate ale persoanei A).

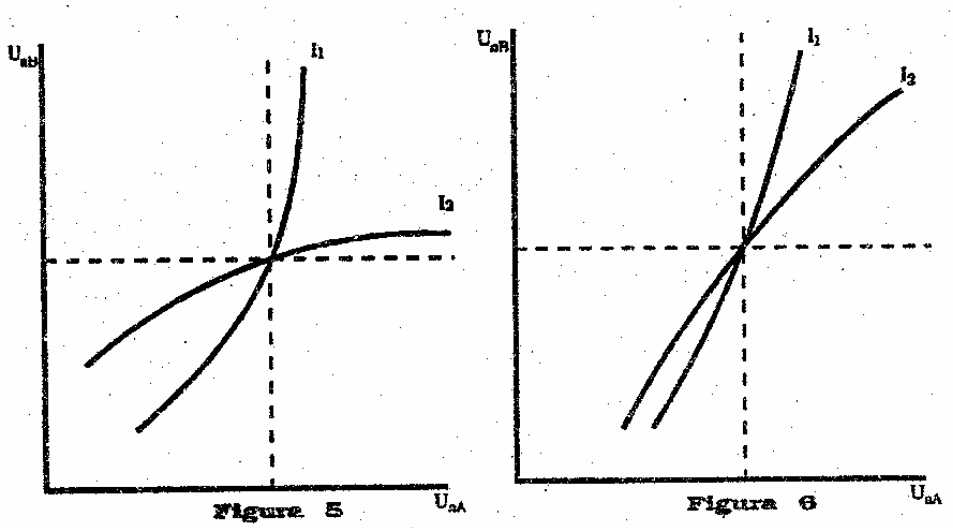

Figura 5 Figura 6

Pentru un tip de persoană umană la care poziţia relativă este foarte importantă sau scumpă în termeni de utilitate absolută, curbele de metautilitate ale persoanei A vor arăta ca în graficul următor. Se înregistrează o restrângere a spaţiului tranzacţiilor voluntare şi iraţionale în defavoarea spaţiului tranzacţiilor coercitive sau al maximizărilor unilaterale.

Pe măsură ce utilitatea absolută este mai bine reprezentată în funcţia de metautilitate, ne apropiem de tipul de personalitate homo absolutus egoist la care curba de indiferenţă pentru metautilitate, reprezentată în spaţiul utilităţii absolute şi al utilităţii relative, arată ca în graficul din figura 6.

Dacă ambele persoane sunt personalităţi de tipul homo absolutus egoist, reprezentarea lor în acelaşi grafic conduce la obţinerea spaţiului clasic cu două coordonate (ale utilităţilor absolute) intersectându-se la un unghi de 90. Coordonata Oz a metautilităţii nu mai este necesară. Spaţiul ortodox al analizei deplasărilor Pareto-eficiente devine un caz particular al studiului metautilităţii.

3. O interpretare din perspectiva metautilităţii a concepţiei lui J. Rawls[12]

Operaţiunea de schimb imaginată de Rawls între libertate şi avantajele economice şi sociale este, atunci când şi poziţia relativă devine un bun, o operaţiune de metautilitate. Spre această concluzie ne-au condus, pe de o parte, curioasa coincidenţă între punctul în care inegalităţile îl fac pe cel mai puţin avantajat şi mai rău situat şi momentul în care acest individ sesizează că drepturile şi libertăţile lui fundamentale sunt violate şi, pe de altă parte, angajarea unei relaţii inverse, care de fapt nu există, între libertate şi eficienţă. Ne propunem în continuare să prezentăm în spaţiul metautilităţii scenariul rawlsian (vezi figura 7).

I reprezintă poziţia iniţială pentru cei doi indivizi, D şi B, în care există egalitate în ce privesc avantajele economice şi sociale. Pe parcursul IE_1, individul D schimbă egalitatea cu avantaje economice şi sociale. Metautilitatea lui D creşte. El va continua să practice acest schimb până acolo unde atinge cea mai înaltă curbă de indiferenţă pentru metautilitate, M^*D (paralelă cu MD şi situată în exteriorul ei). Dacă ar fi forţat să depăşească punctul E_1, el ar constata că "principiul egalităţii în libertăţile şi drepturile fundamentale" este violat. Aceasta se întâmplă la Rawls în cazul concepţiei speciale de justiţie. Noi am identificat această concepţie ca având la bază o personalitate căreia nu-i este indiferentă poziţia relativă. În cadrul concepţiei generale de justiţie, care corespunde unei personalităţi de tipul homo absolutus egoist, el va înregistra creşteri de metautilitate pentru orice deplasare în direcţia Nord-Est. Punctele E_2 şi D ar fi alese, în consecinţă, chiar dacă poziţia relativă a lui D este în continuu declin.

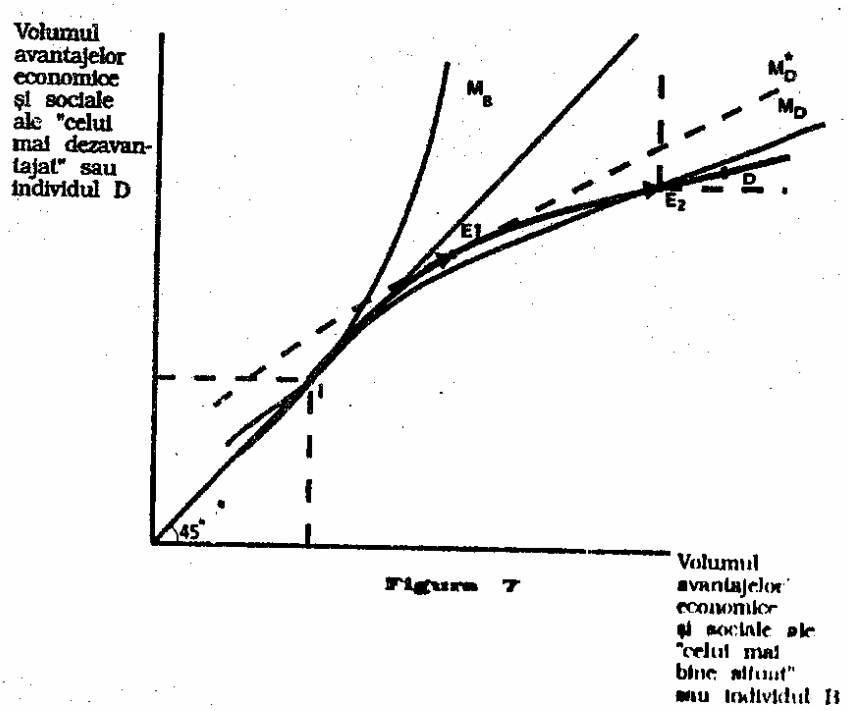

Figura 7

Pe o arie importantă a scenariului lui Rawls se înregistrează o evoluţie familiară economistului: individul schimbă un bun (avantajele economice şi sociale) cu un alt bun (egalitatea sau poziţia relativ avantajoasă). Este evident că în cadrul teoriei economice ortodoxe nu există nici o explicaţie a încetării schimbului undeva (punctul E_1 în figura noastră), cu mult înainte ca deplasările în direcţia Nord-Est să înceteze. Introducerea "principiului egalităţii în libertăţile şi drepturile fundamentale" este necesar pentru a restricţiona operaţiunea clasică de maximizare a utilităţii absolute şi a concilia modelul teoretic cu viaţa reală. În lipsa cadrului analitic şi conceptual adecvat, în alegerea momentului în care restricţia este activată intervine o anumită doză de intuiţie pe care Rawls o recunoaşte în mod explicit.

Rawls nu este preocupat de incoerenţa introdusă prin conceperea egalităţii atât în rolul de "bun" cât şi de restricţie a operaţiunii de maximizare; egalitatea apare atât în cazul avantajelor economice şi sociale cât şi în cazul libertăţilor şi drepturilor fundamentale. Acest obstacol enorm este eludat de Rawls, în a cărui concepţie semnificaţia libertăţii în exerciţiul maximizării este complet ignorat. Libertatea, ca în multe alte cazuri, joacă rolul unui ultim resort cu care ambiguităţile şi incoerenţele se încearcă a fi eliminate. Dacă Rawls ar putea să demonstreze că libertatea nu are nici o legătură cu modul în care sunt distribuite avantajele economice şi sociale, aceasta s-ar putea constitui într-o

eventuală restricţie a operaţiunii de maximizare. Corespunzător definiţiei economice a coerciţiei pe care noi am adoptat-o, libertatea este, mai degrabă, subordonată operaţiunii de maximizare a individului.

Note

1. "Cel mai adesea, totuşi, doctrina "justiţiei sociale" vizează sentimente mult mai josnice: antipatia pentru cei mai bine situaţi sau pur şi simplu invidia, adică "cel mai antisocial rău al tuturor poziţiilor", aşa cum l-a numit John Stuart Mill, acea animozitate împotriva marii bogăţii care prezintă ca pe un scandal faptul că unii se bucură de opulenţă, în timp ce alţii au nevoi primare nesatisfăcute şi camuflează sub numele de justiţie ceea ce nu are nimic de-a face cu justiţia" – FA Hayek – "Law, Legislation and Liberty", vol. II, Routledge & Keagan Paul, 1976, p.98
2. FA Hayek – "The atavism of social justice" – in "New studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas", The University of Chicago Press, 1978, p.98
3. FA Hayek – "Law, Legislation and Liberty", vol. 2, p.317
4. FA Hayek – "Law, Legislation and Liberty", vol. II, Routledge & Keagan Paul, 1976, p.15
5. FA Hayek – "Law, Legislation and Liberty", vol. II, Routledge & Keagan Paul, 1976, p.62 – "Această concepţie de justiţie socială este astfel o consecinţă directă a acelui antropomorfism sau personificare prin care gândirea naivă încearcă să explice toate procesele bazate pe autoreglare. Este un semn al imaturităţii minţilor noastre că noi nu am depăşit aceste concepte primitive şi încă cerem de la un proces impersonal care generează mai multă satisfacere a nevoilor umane decât ar putea produce oricare organizare umană deliberată, că ele se conformează acestor percepte morale pe care oamenii le-au elaborat pentru ghidarea acţiunilor lor individuale."
6. Vezi Robert Nozick – "Anarchy, State and Utopia", Basic Books, Inc., 1974, Section II, cap. Social Cooperation, p.183-189
7. Idem, p.160
8. Idem, p.158
9. Idem, p.163
10. Vezi Helmut Schoeck – "Envy. A Theory of Social Behavior", Liberty Press, Indianapolis, 1987
11. Vezi J.M. Buchanan – "The Economics and Ethics of Constitutional Order" – The University of Michigan Press, 1991, studiul "Achieving Economic Reform"
12. J. Rawls – "A Theory of Justice", The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 44/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

INTERVENŢIA STATUTULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE- CANADA ____ 605

Introducere 605

1. Modalităţi de intervenţie a statului în economie 606

2. Evoluţia strategiilor şi politicilor de intervenţie a statului în economie 609

2.1. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie până în 1984 609

2.2. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie după 1984 613

3. Canada în anii ‘90 615

INTERVENŢIA STATUTULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂŢII ECONOMICE ÎN UNELE ŢĂRI DEZVOLTATE - EXPERIENŢE, REZULTATE- CANADA

Ion BUSUIOC

Introducere

Ca şi în alte ţări dezvoltate, în Canada intervenţia statului în perioada postbelică a fost omniprezentă, afectând toate secroarele de activitate, chiar dacă unele din ele doar tangenţial. De altfel, permanent există o abundenţă de cereri de intervenţie din partea diferitelor grupuri interesate. De exemplu, agenţii particulari, deşi susţin, de regulă, neimplicarea statului, totuşi o revendică, solicitând anumite avantaje, ceea ce înseamnă de fapt tot o intervenţie guvernamentală.

Necesitatea intervenţiei statului în economie este, destul de bine argumentată de unii economişti, având în vedere o serie de elemente negative ale pieţei. Cu toate acestea, se consideră că intervenţiile guvernamentale trebuie făcute cu mare atenţie şi după o analiză aprofundată, din cel puţin patru motive[1)]:

a) ceea ce pare la prima vedere un punct slab al pieţei poate dispărea cu timpul;

b) existenţa unor slăbiciuni ale pieţei nu trebuie să antreneze eliminarea lor de către guvern, ci mai degrabă o acţiune complementară;

c) intervenţiile guvernamentale pot avea, la rândul lor, în anumite cazuri, unele implicaţii negative;

d) nu toate intervenţiile guvernamentale, deşi justificate, sunt şi eficiente.

După război, deşi a cunoscut progrese remarcabile, economia nu a avut o creştere liniară. Fluctuaţiile în rezultatele obţinute au fost datorate atât strategiilor şi politicilor urmate de statul Canadian, cât şi influenţelor mediului extern (şocurile petroliere, apariţia de noi concurenţi puternici etc.). Datorită în special faptului că la baza strategiilor şi politicilor elaborate şi aplicate au stat o serie de principii fundamentale care au asigurat un cadru favorabil creşterii economice, până la începutul anilor 70, economia canadiană a avut o creştere continuă (vezi paragraful 2.1.).

[1)] *Gerard Belanger – L'économie du secteur public, Ed. Gaetan Morin & associés, Quebec, 1981, p.55.*

După începutul deceniului 7 a fost evidentă o încetinire a creşterii economice, datorată nu numai influenţei mediului extern, ci şi acţiunii guvernelor canadiene, care au încercat să protejeze întreprinderile în loc să le ajute să facă problemelor noi. A fost acordată o importanţă deosebită obiectivelor pe termen scurt, în detrimentul celor pe termen mediu şi lung.

În acelaşi timp s-a constatat o inconsecvenţă în stabilirea şi urmărirea obiectivelor – fapt ce a creat o oarecare stare de confuzie în economie.

Începând cu anul 1984, guvernul a fost nevoit să intervină pentru a asigura condiţii mai favorabile dezvoltării economiei.

Elementele principale ale strategiei urmate au fost:

- restabilirea echilibrului macroeconomic – prin reducerea deficitelor bugetare, stoparea şi apoi resorbirea inflaţiei;
- reorientarea politicilor economice, cu scopul ca ele să favorizeze o creştere pe termen mediu – graţie reformei regimului fiscal, stabilirii de relaţii comerciale mai sigure şi mai deschise, şi promovării investiţiilor esenţiale în formarea profesională, în studii avansate, în cercetare-dezvoltare şi în infrastructura economică.

În prezent, principalele probleme pe care guvernul îşi propune să le rezolve sunt:

- asigurarea bazei pentru o expansiune durabilă, printr-o politică ce trebuie să contribuie la creşterea stabilităţii şi încrederii, la readucerea finanţelor publice la echilibru, la scăderea sarcinii fiscale;
- ameliorarea competitivităţii, prin asigurarea unui context care să faciliteze adaptarea întreprinderilor la schimbările din economie.

1. Modalităţi de intervenţie a statului în economie

Guvernele canadiene, locale sau cel federal, intervin prin multiple modalităţi în economie. Intervenţiile lor sunt atât de numeroase şi variate încât fac dificil orice efort de măsurare.

Grupul de lucru însărcinat cu examinarea programelor federale, cunoscut sub numele de “Grupul Nielsen”, a constatat că guvernul federal ignoră numărul programelor şi cantitatea de resurse umane şi financiare afectate unora dintre ele. Anumite intervenţii, deşi importante, trec aproape neobservate. Practic nu se poate ţine evidenţa intervenţiilor guvernamentale, multiple şi diversificate, ca o măsură unică, pentru a da o imagine despre importanţa lor. Este inevitabilă deci recurgerea la mai multe unităţi de măsură, complementare, deşi chiar şi acestea sunt imperfecte.

Cheltuielile publice reprezintă un indicator important al intervenţiei guvernamentale. Dacă în 1926 ele reprezentau numai 15,7% din PNB, în 1984 ele ajung la 48,9%, deci aproape jumătate din veniturile ţării, ceea ce dă o

imagine, chiar dacă incompletă, despre importanţa intervenţiei statului în economie. În acelaşi timp cu această creştere continuă se observă vârfuri semnificative în perioadele economice mai grele (criza economică din 1929-1933 şi al II-lea război mondial). Pe de altă parte, dacă până în anul fiscal 1974-75, cheltuielile publice au fost în general mai mici decât veniturile, după acest an, ele au depăşit aproape permanent veniturile, obligând guvernul să ia măsuri de punere sub control. Bugetul federal din februarie 1992 conţine şi un plan de control al cheltuielilor, plan ce trebuie să ducă la economii importante în perioada următoare.

Impozitele reprezintă cea mai însemnată sursă de finanţare a cheltuielilor publice şi una din modalităţile importante de intervenţie în economie. Regimul fiscal Canadian (impozite pentru particulari şi societăţi, taxe asupra vânzătorilor şi accize) este chemat să răspundă următoarelor obiective:

a) să asigure un context fiscal stabil şi previzibil, care să permită canadienilor să economisească şi să investească;
b) să contribuie în mod echitabil la realizarea obiectivelor de redistribuire a veniturilor societăţii;
c) să procure fondurile necesare finanţării programelor publice de care beneficiază toţi canadienii;
d) să se îndeplinească aceste funcţii într-o manieră care să contribuie la eficienţa economică şi să nu deformeze deciziile sectorului privat prin deformarea semnalelor pieţei. Eficienţa regimului fiscal în promovarea competitivităţii economice depinde, în acelaşi timp, de presiunea fiscală şi de compoziţia şi structura diferitelor prelevări. Importantele schimbări aduse regimului fiscal, direct şi indirect, la nivel federal, în cursul ultimilor ani, au ameliorat considerabil structura acestuia. Aceste reforme vizează reducerea influenţelor impozitelor asupra deciziilor întreprinderilor ca şi repartizarea cât mai echilibrată a sarcinii fiscale în economie. Analiza reformei fiscale, realizată de Organizaţia de Cooperare şi Dezvoltare Economică (OCDE), în studiul economic asupra Canadei pentru 1989-90, conchide că atunci când reformele fiscale vor fi în întregime realizate, regimul fiscal canadian va provoca mai puţine distorsiuni şi va proteja mai bine venitul real, după impozitare, al celor cu venituri mici. El va întări în acelaşi timp competitivitatea internaţională a Canadei, ceea ce este important pentru concretizarea avantajelor măsurilor de reformă structurală.

Nivelul impozitelor şi taxelor prelevate în Canada este comparabil cu cel din alte ţări dezvoltate. În 1989, veniturile fiscale reprezentau aproximativ 35% din PIB, adică locul 3 în cadrul grupului celor 7 ţări cu cel mai înalt grad de dezvoltare.

Creşterea rapidă a cheltuielilor publice în perioada anilor 70 a dus la presiuni asupra guvernului pentru exercitarea unui control mai strâns al fondurilor publice. Cheltuielile publice au prezentat apoi o tendinţă de

stabilizare către sfârşitul anilor 70. Ar fi tentantă concluzia că intervenţia guvernamentală s-a stabilizat şi ea, dar, autorităţile publice dispun de un arsenal de instrumente care nu implică cheltuieli. Presate să-şi controleze mai bine cheltuielile, ele nu au intervenit mai puţin, ci au recurs mai mult la instrumentele de intervenţie mai discrete, ca de exemplu la scutiri şi reduceri de impozite. Ele permit unui guvern să realizeze anumite obiective fără să dea impresia că face cheltuieli mai mari. Scutirile şi reducerile de impozite au o pondere destul de însemnată în economia canadiană, dar, mai important este faptul că au o rată de creştere mai mare decât a cheltuielilor publice.

Alte instrumente de intervenţie nu au practic nici un impact bugetar, dar pot să exercite efecte considerabile în funcţionarea economiei. Este mai ales cazul reglementării, care permite guvernului să intervină fără să-şi modifice propriul buget. Prin reglementare, autorităţile mută, oarecum, consecinţele bugetare ale intervenţiei lor în sectorul privat. După analiza legilor provinciale şi federale, efectuată de Consiliul Economic al Canadei în 1978, aproximativ o treime din legile în vigoare în acel moment aveau un caracter de reglementare, adică vizau modificarea comportamentului economic al particularilor şi întreprinderilor. Aceste legi nu sunt însă decât vârful aisbergului, pentru că aplicarea lor cere adoptarea unor regulamente şi directive suplimentare. Este dificil de măsurat întinderea reglementării. Un indicator adesea folosit este proporţia producţiei naţionale, care este supusă reglementării directe: această proporţie atinge cifra 29% din PIB în anul 1978, însă această cifră nu ţine cont de reglementarea socială şi nu poate deci reflecta corect rigoarea reglementării. Se poate obţine un alt indicator estimând costurile pe care reglementarea le antrenează pentru guvern şi sectorul privat. Costurile suportate de sectorul public decurg din administrarea şi aplicarea reglementării. „Grupuri de studiu al programelor de reglementare” evaluează costul la 2,7 mld.$. pentru guvernul federal în 1985-1986 sau 3% din cheltuielile publice federale. Costurile pentru sectorul privat sunt estimate a fi de 10-15 ori mai mari decât cele ale guvernului federal - deci între 27 şi 40 mld.$ în anul 1985-1986.

Cu toate că este vorba de estimări imperfecte, aceste cifre arată totuşi că în cea mai mare parte costurile reglementării sunt suportate de sectorul privat. Ele sugerează ordinul de mărime al sumelor pe care guvernele ar trebui să le cheltuiască pentru a obţine rezultatele vizate, dacă nu ar transmite aceste cheltuieli sectorului privat prin intermediul reglementării. Această constatare este cu atât mai importantă cu cât în perioadele de restricţii bugetare este mare tentaţia de a recurge la reglementare, datorită slabei ei incidenţe bugetare.

După cum se poate observa este imposibil de măsurat importanţa intervenţiei publice în Canada cu ajutorul unui indicator unic; este necesară folosirea mai multor indicatori complementari, corespunzând la tot atâtea intervenţii diferite. Alte instrumente de intervenţie ca: împrumuturile, garanţiile pentru împrumuturi, presiunile informale vizând modificarea comportamentului sectorului privat, fără recurgerea la legislaţie, sunt cu mult mai greu de măsurat.

Aşa cum s-a mai arătat, intervenţia guvernamentală afectează practic, într-o formă sau alta toate sectoarele de activitate. Simplul fapt că aproape jumătate din PNB este consumat pentru cheltuielile publice, plasează Canada în rândul ţărilor în care statul exercită o influenţă puternică şi poate explica parţial mişcarea în favoarea dezangajării gradate a guvernului din anumite sfere de activitate.

2. Evoluţia strategiilor şi politicilor de intervenţie a statului în economie

În timpul îndelungatei perioade postbelice, economia canadiană a cunoscut progrese remarcabile. Expansiunea puternică susţinută de o creştere a productivităţii muncii şi de un echilibru macroeconomic relativ stabil, s-a materializat printr-o creştere a avuţiei şi prosperităţii. În cursul deceniului 7 şi la începutul deceniului 8 Canada, ca şi alte ţări industrializate, a suferit mai multe perturbări economice, (în special cele două şocuri petroliere şi o încetinire generală a creşterii productivităţii muncii).

Ca reacţie, decidenţii publici au început să se preocupe mai mult de obiectivele pe termen scurt. Economia canadiană a început să traverseze cicluri de expansiune şi de încetinire ale creşterii economice şi ale inflaţiei. Specialiştii au început să-şi pună întrebarea cum ar putea să obţină rezultate mai bune. Răspunsul l-au găsit în experienţa proprie, dar şi în cea a altor ţări. Rezultă pe baza acestor experienţe, că o economie stabilă, în creştere puternică, necesită o revenire la multe din politicile urmate înaintea anilor 70, cu anumite modificări, în funcţie de posibilităţile şi constrângerile ce decurg din internaţionalizarea actuală a economiei. Aceasta înseamnă:

- perseverenţă în reducerea deficitului bugetar şi a datoriei publice;
- o politică tenace de menţinere a inflaţiei la nivel scăzut şi stabil;
- promovarea unei deschideri comerciale cât mai largi;
- recurgerea la sectorul privat şi la forţele pieţei pentru creşterea productivităţii;
- recunoaşterea faptului că intervenţia statului în economie trebuie să depindă de disponibilitatea cetăţenilor de a plăti serviciile publice şi de necesitatea menţinerii unei economii concurenţiale.

2.1. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie până în 1984

Până la începutul anilor 70 la baza strategiilor şi politicilor a stat o serie de principii fundamentale care au creat un context favorabil creşterii economice. Pe baza lor s-a limitat mai întâi rolul statului în economie. Guvernele furnizau servicii publice de bază, un sistem eficace de îngrijire a sănătăţii şi o

reţea de protecţie socială pentru canadienii cei mai nevoiaşi. Ele investeau în comunicaţii, adesea în colaborare cu sectorul privat.

Aceste politici au contribuit direct la îmbogăţirea Canadei.

Cheltuielile programelor guvernului federal au fost menţinute între 1950-1973 la un nivel aproximativ constant (14,6% din PIB, în medie). Cheltuielile sectorului provincial-local au crescut moderat.

Cheltuielile publice totale în Canada, în procente din PIB, au fost conforme cu media ţărilor industrializate din "Grupul celor 7".

Al doilea principiu fundamental urmat în cursul acestei perioade constă pentru stat, în plata treptată a datoriilor. Acest lucru permitea evitarea apariţiei problemelor structurale. De la începutul anilor 50 la începutul deceniului 7, toate guvernele au menţinut integritatea finanţelor Canadei. Ele au păstrat, în general, cheltuielile sub nivelul veniturilor, rezultând un sold excedentar (vezi anexa nr.1). Acest excedent, combinat cu efectele unei inflaţii reduse, a permis puterilor publice să nu înregistreze aproape nici un deficit între 1950-1973. La nivel federal datoria naţională, în procente din PIB, a fost redusă cu aproape două treimi între sfârşitul anilor 50 şi exerciţiul financiar 1974-1975 (vezi anexa nr.2).

Al treilea principiu, urmat în cursul anilor de creştere economică puternică în Canada, constă în păstrarea inflaţiei la un nivel scăzut, conform cu rata inflaţiei înregistrată la principalii parteneri comerciali. O inflaţie redusă diminuează incertitudinile, menţinând astfel costul real al capitalului şi ratele dobânzilor la un nivel scăzut; aceasta încurajează investiţiile şi contribuie la o bună sănătate a finanţelor publice. Se asigură astfel şi un cadru stabil în care întreprinderile pot să planifice pe termen lung, ceea ce a favorizat o mare perioadă de creştere viguroasă a producţiei, productivităţii şi a veniturilor reale.

Al patrulea principiu constă în deschiderea progresivă a economiei canadiene spre exterior. Acest lucru a permis întreprinderilor să obţină importante ameliorări ale productivităţii, graţie specializării şi raţionalizării producţiei. Datorită deschiderii sale, economia canadiană a fost întotdeauna sensibilă la şocurile exterioare. În timpul anilor 50 şi 60, economia a traversat mai multe recesiuni economice ciclice, dar guvernele, având o bună situaţie financiară şi inflaţia fiind scăzută, au fost în măsură să reacţioneze eficient la aceste încetiniri ciclice.

Abandonarea principiilor fundamentale la sfârşitul anilor '70 şi începutul anilor '80

Anii '70 au fost marcaţi de o încetinire a creşterii productivităţii în Canada şi în alte ţări industrializate. Canada, ca şi restul lumii industrializate, a suferit două şocuri petroliere. Intensificarea comerţului şi a interdependenţelor la nivel internaţional, ca şi apariţia de noi concurenţi, reprezintă probleme noi şi

dificile. Printre noii concurenţi se remarcă ţările Europei şi Japonia, care s-au redresat după război, ca de altfel şi noile puteri economice, foarte dinamice, din restul Asiei.

Anumite ţări s-au adaptat mai bine decât altele noilor realităţi economice. În Canada guvernele au reacţionat la deteriorarea performanţei economice încercând să-i plaseze pe canadieni la adăpost de aceste probleme, în loc să-i ajute să le facă faţă, să le depăşească. Într-un mai mare număr de cazuri, politica economică urmată în cursul acestor ani a tratat aceste probleme ca temporare sau a căutat să amâne soluţiile pentru mai târziu. Foarte adesea politicile economice au creat probleme noi, din care un număr mare au persistat până azi. O importanţă exagerată acordată obiectivelor pe termen scurt, în detrimentul performanţei pe termen mediu, este trăsătura comună a tuturor acestor politici. Puterile publice au început să crească influenţa statului în economie, multiplicand reglementarea şi intervenţiile ca de exemplu "Legea examinării investiţiilor străine", "Programul energetic naţional" din 1980, o reglementare eficientă a transporturilor şi comunicaţiilor şi crearea mai multor societăţi de stat noi. Aceste tendinţe au fost observate atât la nivel federal, cât şi la nivel provincial.

Regimul fiscal a fost, de asemenea, modificat prin apariţia unei multitudini de credite pentru impozite şi de facilităţi speciale vizând sprijinirea întreprinderilor canadiene în rezolvarea priorităţilor pe termen scurt.

Cheltuielile fiscale (reduceri sau scutiri de impozite) s-au generalizat costul lor ridicându-se la milioane de $. A rezultat o reducere a veniturilor fiscale (vezi anexa nr.1). Aceste schimbări au deformat deciziile de investiţii, care s-au orientat din ce în ce mai mult după avantajele sau inconvenientele fiscale, decât după factorii economici fundamentali. Capitalul, în Canada, nu a fost deci folosit acolo unde ar fi fost mai productiv.

Puterile publice au luat obiceiul, în acelaşi timp, de a încerca să izoleze Canada de evoluţia şi concurenţa internaţională. Guvernul s-a străduit, de exemplu să protejeze industriile canadiene împotriva noilor concurenţi, printr-o întreagă panoplie de măsuri, mergând de la taxe vamale şi contingentări, la negocierea unor restrângeri voluntare ale importului. Au rezultat preţuri mult mai ridicate pentru consumatori, şi foarte adesea o lipsă de adaptare a industriilor în cauză, la noile relaţii. Aceste politici au subminat într-o anumită măsură spiritual de iniţiativă a întreprinderilor. Ele, mai degrabă susţineau industriile care nu reuşeau să se amelioreze şi să se adapteze decât să le încurajeze pe cele care reuşeau. În final, aceste politici economice n-au contribuit decât la stagnarea producţiei.

În cursul anilor '70, încetinirea productivităţii a înfruntat creşterea economică. Simultan, rata şomajului a crescut sub efectul schimbărilor demografice şi a expansiunii regimului de asigurări de şomaj. Guvernele credeau că există o dependenţă între inflaţie şi şomaj, adică o inflaţie mai ridicată poate să ducă la scăderea permanentă a şomajului. Conform datelor

statistice este însă, evident că o creştere a inflaţiei nu poate duce la scăderea şomajului decât pe termen scurt (vezi anexa nr.3).

Încercând să stimuleze creşterea economică şi să reducă şomajul, intervenţia publică a devenit din ce în ce mai expansionistă. A fost o eroare. La începutul anilor ‘70 inflaţia a urcat la 10,9%, o creştere cu 8 procente în doar trei ani. Această perioadă, caracterizată prin coexistenţa unei inflaţii ridicate şi a unui şomaj în creştere, a fost greşit înţeleasă de guverne, care s-au străduit să reducă inflaţia atât prin mecanisme clasice de luptă contra inflaţiei, dar şi printr-un mecanism temporar de control global al salariilor şi preţurilor. În tot acest timp, problema fundamentală a cererii excedentare şi a anticipărilor inflaţioniste bine ancorate în economie, a persistat. Politicile urmate nu au dus la soluţii permanente. După o scurtă perioadă de scădere, la mijlocul anilor ‘70, inflaţia a urcat din nou atingând 12,4% în 1981, în timp ce şomajul a devenit din ce în ce mai ridicat.

Lipsa unei dependenţe directe între inflaţie şi şomaj şi costul evident ridicat, pe planul şomajului şi al subutilizării capitalului, la care trebuie să se consimtă pentru eliminarea unei inflaţii bine înrădăcinate în economie nu poate să nu conducă decât la o singură concluzie: cea mai bună politică constă în eliminarea sau cel puţin stoparea inflaţiei.

Consecinţele amânării problemelor au apărut mai evident la nivel bugetar. Guvernele au lăsat deficitul bugetar să crească şi să rămână ridicat, în timp ce datoria publică scapă de sub control.

Între mijlocul anilor ’70 şi mijlocul anilor ’80, cheltuielile publice au crescut mai repede decât ar fi permis-o economia. În 1984 ansamblul cheltuielilor publice, inclusiv dobânzile, atingeau 47% din PIB, adică un nivel mult superior mediei din cele 7 ţări cu cel mai înalt grad de industrializare.

Cheltuielile programelor federale au crescut foarte mult, cu o medie de 12% pe an între anii 1974-1975 şi 1984-1985, în timp ce veniturile au crescut cu mult mai încet (vezi anexa nr.1). În 1984-1985 deficitul a urcat la 16 miliarde $, iar pentru fiecare dolar din veniturile fiscale, guvernul federal cheltuia 1,33 $ pentru programele sale. Deficitul federal a urcat la un nivel de 8,7% din PIB în 1984-1985, adică de peste şase ori deficitul din 1974-1975.

Guvernele împrumutau nu numai pentru a finanţa consumul, dar şi pentru dobânzile la datoria publică. Datoria publică reprezinta, proporţional, o dublare a nivelului din 1974-1975, practic o întoarcere la nivelul de începutul anilor 50, când Canada suporta încă enorma greutate a datoriei moştenită de la marea criză economică (1929) şi de la cel de-al II-lea război mondial. Un singur deceniu a fost suficient pentru a anula 25 de ani de progres în reducerea datoriei publice (vezi anexa nr.2).

Absenţa unor politici ferme vizând stăpânirea şi apoi reducerea tensiunilor inflaţioniste a avut un număr mare de consecinţe negative. Intensificarea inflaţiei a dus la rate ale dobânzii în creştere, ceea ce a scumpit

capitalul pentru investiţii. Previziunile inflaţioniste, ridicate şi nesigure, antrenau, de asemenea, o creştere a riscului. Aceasta provenea în parte şi din incertitudinea politicilor publice care se schimbau mereu. Un an guvernul încerca să stimuleze economia cu scopul de a lupta împotriva şomajului; anul următor încerca să frâneze economia cu scopul de a lupta contra inflaţiei.

Creşterea inflaţiei antrena, de asemenea, distorsiuni în regimul fiscal şi în deciziile de investiţii. Investiţiile erau din ce în ce mai mult făcute în scopul de a obţine un randament rapid sau de a exploata distorsiunile introduse de inflaţie în regimul fiscal.

La începutul anilor '80, inflaţia a atins un nivel mai ridicat în Canada decât la principalii săi parteneri comerciali, subminând activitatea întreprinderilor şi competitivitatea lor. Inflaţia rapidă s-a tradus printr-un cost ridicat, nu doar pe plan economic, cât şi pe plan social (conflicte între proprietarii de întreprinderi care voiau să-şi protejeze beneficiile şi muncitorii care doreau menţinerea veniturilor reale; greve mai frecvente etc.). Ea a antrenat, de asemenea, costuri pe plan bugetar. Creşterea ratelor dobânzii a agravat situaţia financiară a guvernelor, din ce în ce mai îndatorate. Guvernele ajungeau să fie obligate să-şi comprime cheltuielile şi să pună noi impozite doar pentru a plăti dobânzile la noile datorii, contractate în fiecare an. Marja de reacţie era din ce în ce mai redusă, iar puterile publice din ce în ce mai puţin capabile să susţină noile iniţiative şi investiţiile necesare.

În concluzie, politica constând în privilegierea problemelor pe termen scurt şi amânarea pentru mai târziu a deciziilor dificile, s-a dovedit zadarnică. Inflaţia a crescut de peste trei ori, trecând de la 2,8%, în medie, în perioada 1950-1973 la 9% în 1974-1984, cu un vârf de 12,4% în 1981 (vezi anexa nr.3).

Rata şomajului a urcat la 8,4%, în medie, în 1974-1984, cu un vârf de aproape 12% la sfârşitul anului 1983. Creşterea productivităţii muncii şi a PIB a fost puternic încetinită. În 1984, deficienţele au devenit structurale şi guvernul şi-a pierdut capacitatea de a reacţiona eficient la nevoile Canadei.

2.2. Strategii şi politici de intervenţie a statului în economie după 1984

În 1984 a trebuit să se facă faţă problemelor readucerii economiei pe calea normală. În documentul "O direcţie nouă pentru Canada – un program de reînnoire economică", guvernul expunea noua sa strategie. Programul respective readucea elaborarea politicii economice în cadrul obiectivelor pe termen lung. El stabilea, de asemenea, obiective coerente pe termen mediu şi descria principalele politici necesare realizării lor. Elementele principale ale strategiei expuse în "Programul din 1984" sunt:

- restabilirea echilibrului macroeconomic-prin reducerea deficitelor bugetare, stoparea şi apoi resorbirea inflaţiei;

– reorientarea politicilor economice, cu scopul ca ele să favorizeze o creştere durabilă pe termen mediu graţie măsurilor vizând reducerea rolului statului în economie, reformei regimului fiscal, stabilirii de relaţii comerciale mai sigure şi mai deschise pentru Canada şi promovarea investiţiilor esenţiale în formarea profesională, în studii avansate, în cercetare-dezvoltare şi în infrastructura economică.

Restabilirea echilibrului macroeconomic

a) Eliminarea deficitelor bugetare

La sfârşitul anului 1984, prioritatea consta, pentru guvern, în reechilibrarea finanţelor publice. Deficitul se ridica la 8,7% din PIB (vezi anexa nr.4), iar datoria publică creştea cu un ritm de 20% anual. Bugetele de după 1984 au diminuat ritmul de creştere a cheltuielilor şi au redus veniturile la un nivel procentual din PIB apropiat de media din trecut (vezi anexa nr.1).

…

b) Stăpânirea şi reducerea inflaţiei

Un element esenţial al Programului din 1984 constă în punerea sub control şi apoi reducerea tensiunilor inflaţioniste.

…

Reorientarea politicilor economice (structurale)

Programul din 1984 viza, de asemenea, ameliorarea politicii economice structurale a economiei canadiene, cu următoarele probleme:

a) Asigurarea de pieţe externe mai sigure şi ameliorate

Prima etapă consta în asigurarea şi apoi lărgirea accesului Canadei pe pieţele externe. Acordul de liber-schimb canadiano-american, de exemplu, permite accesul la o piaţă importantă, oferă întreprinderilor canadiene posibilitatea adoptării de tehnologii de vârf şi raţionalizării producţiei. Canada a negociat cu Mexicul şi SUA un accord de liber-schimb nord-american. Participarea Canadei la acest accord îi va permite concurarea Mexicului pe piaţa americană.

Totodată, Canada va fi o ţară la fel de interesantă ca SUA pentru investitorii doritori să deservească întreaga piaţă a continentului nord American. Canada are un rol activ şi în Runda Uruguay a GATT. Câştigurile care vor putea fi realizate în cazul unor negocieri satisfăcătoare se vor adăuga celor pe care Canada le-a şi obţinut graţie acordului de liber schimb cu SUA.

b) Modernizarea regimului fiscal

…

c) Creşterea sprijinului pentru formarea profesională

Sprijinul pentru şomeri a fost reorientat în favoarea calificării şi perfecţionării profesionale. În 1992, de exemplu, guvernul îşi propune să

consacre 1,6 miliarde $ pentru ameliorarea competenţelor muncitorilor canadieni şi 1,8 miliarde $ pentru punerea în valoare a forţei de muncă.

d) Susţinerea cercetării-dezvoltării

Guvernul a asigurat un sprijin important investiţiilor în cercetare-dezvoltare, în pofida posibilităţilor sale financiare reduse.

…

e) Promovarea concurenţei

Principalele realizări ale guvernului Canadian în acest domeniu au fost:

- guvernul şi-a redus rolul în economie prin dereglementare şi privatizare, mai ales, în sectoarele unde creşterile de eficienţă folosesc întregii economii, de exemplu, energetica şi transporturile;
- regulile care guvernează instituţiile financiare de resort federal au fost reformate, favorizând concurenţa şi lărgind gama serviciilor oferite;
- guvernul a reformat sistemul de pensii, dând salariaţilor un acces mai echitabil la fondurile economisite, scutiri de impozite şi încurajând o creştere a economiilor;
- guvernul a modernizat activitatea de sprijinire a dezvoltării regionale prin crearea “Agenţiei de Promovare Economică a Canadei Atlantice” şi a Ministerului “Diversificării Economiei Vestului”.

3. Canada în anii ‘90

Situaţia economică actuală

La sfârşitul anilor ‘80, economia canadiană a început să crească prea repede. Concomitent, au apărut tensiuni inflaţioniste şi competitivitatea a scăzut. Guvernul a reacţionat la aceste tensiuni inflaţioniste prin politici monetare şi bugetare restrictive. Creşterea economică a fost încetinită şi economia a intrat într-o recesiune ce a fost amplificată de probleme similare în SUA. Cu toate că recesiunea a fost dureroasă, cealaltă soluţie-amânarea măsurilor de luptă contra inflaţiei şi deficitului – nu ar fi dus decât la agravarea situaţiei, conform părerii autorităţilor Bugetului Canadei. Preţul amânării ar fi fost o recesiune mai profundă şi mai lungă în timp. Probabil că economia se va restabili, deoarece Canada a plătit o bună parte din preţul necesar ameliorării performanţelor sale economice în cursul anilor’90. La nivel microeconomic au fost realizate progrese, în reducerea rolului statului, al reformelor structurale şi în promovarea adaptării mai rapide la noile realităţi concurenţiale. Pe plan macroeconomic, inflaţia şi ratele dobânzilor sunt în scădere, iar structura bugetară actuală va permite eliminarea împrumuturilor către mijlocul anilor’90.

Probleme de politică economică şi măsuri guvernamentale

Conform părerii autorilor Bugetului Canadei din februarie 1992, în faţa guvernului sunt puse o serie de probleme.

Prima problemă pentru guvern constă în punerea bazelor pentru o expansiune durabilă. Aceasta înseamnă că nu trebuie alese remediile rapide, care nu ar face decât să compromită viitorul, aşa cum s-a întâmplat datorită politicilor urmate la sfârşitul anilor'70 şi începutul anilor'80. Trebuie urmată o politică coerentă care să contribuie la creşterea stabilităţii şi încrederii. Mai ales, trebuie respectate principiile reducerii inflaţiei, readucerii finanţelor publice la echilibru, pentru ansamblul administraţiilor publice, şi scăderea sarcinii fiscale. Aceste principii au dat rezultate bune în trecut, până la începutul anilor'70.

O altă problemă o constituie ameliorarea competitivităţii. Pentru aceasta guvernul trebuie să asigure un context care să faciliteze adaptarea întreprinderilor, deoarece există încă multe elemente care descurajează această adaptare la schimbările intervenite în economie şi recompensează mai degrabă eşecul decât reuşita.

Statul are de jucat un rol cheie în creşterea productivităţii şi în promovarea competitivităţii. Puterile publice joacă un rol esenţial în economie prin cheltuielile publice, fiscalitate şi reglementare. În 1990 cheltuielile totale ale administraţiilor publice reprezentau peste 46% din PIB. Dacă administraţia publică este ineficientă, efectele acestei situaţii se pot repercuta asupra întregii economii. Sectorul public trebuie deci să asigure o utilizare eficientă a resurselor pe care le are la dispoziţie, să aleagă cu grijă activităţile ce trebuie să asigure o creştere a productivităţii muncii.

Totodată, statul trebuie să asigure cadrul necesar unei cooperări internaţionale cât mai profitabile pentru Canada, noi parteneri şi noi forme de colaborare. Toate acestea sunt necesare, atât pentru timpul prezent, dar şi pe termen lung, mai ales în condiţiile în care Canada va reuşi să producă bunuri şi servicii de cel mai înalt nivel.

După 1984, guvernul a pus bazele unei economii mai performante într-un context de concurenţă mondială din ce în ce mai puternică. Măsurile luate în acest scop au constat în reforme structurale, în iniţiative concrete vizând stabilizarea preţurilor şi redresarea finanţelor publice prin intermediul controlului cheltuielilor. La ora actuală, creşterea economică nu este atât de viguroasă şi generalizată pe cât erau aşteptările. Slăbiciunile observate în acest moment sunt datorate, în bună parte, încetinirii economice la scară internaţională. Încrederea în situaţia economică este încă şovăitoare, nu numai în Canada, dar şi în alte ţări. Această situaţie este datorată, în parte, dificultăţilor pe care multe ţări le au în adaptarea la noile realităţi concurenţiale, dar şi în necesitatea resorbirii datoriei publice create, în special, în anii'80.

Experienţa dovedeşte că paleativele pe termen scurt nu sunt eficiente. Istoria Canadei a demonstrat că ele nu fac decât să compromită viitorul. Problema constă în a continua să se instaureze condiţiile propice unei creşteri susţinute pe termen mediu. Guvernul trebuie să adopte pentru aceasta măsuri care vor restabili încrederea, vor asigura condiţiile de creştere pe termen mediu, dând prioritate problemelor sociale cele mai presante şi realizării obiectivelor pe termen mediu, privind echilibrul bugetar şi stabilitatea preţurilor.

Pentru a obţine performanţe viguroase şi durabile, economia canadiană necesită condiţii macroeconomice propice, permiţând sectorului privat să planifice, să investească, să se dezvolte, să realizeze beneficii. O situaţie bugetară sănătoasă este una din cele mai importante condiţii.

În 1984 guvernul era confruntat cu probleme grave pe plan financiar. Deficitul atinsese cifra 8,7 din PIB (vezi anexa nr. 4); cheltuielile federale atingeau aproape 25% din PIB; datoria federală creştea. Se impunea deci, stoparea acestei evoluţii. În cursul perioadei dintre 1984-1985 şi 1989-1990 a fost operată o redresare considerabilă. Deficitul bugetar a scăzut de la 38,5 miliarde $ la 29 miliarde $, adică de la 8,7% la 4,5% din PIB (vezi anexa nr.4).

În urma intervenţiilor, rezultatele au fost remarcabile, mai ales în limitarea cheltuielilor programelor federale, elementul central al strategiei financiare a guvernului. Cheltuielile programelor federale au scăzut de la 19,6% din PIB la 1984-1985 la 16,0 în 1989-1990 (vezi anexa nr.4). Bugetele de funcţionare ale ministerelor federale au fost reduse prin măsuri administrative ce au vizat creşterea eficienţei activităţilor şi scăderea risipei. Măsuri vizând creşterea veniturilor au fost, de asemenea, adoptate. Scăderea veniturilor, în procente din PIB, a contribuit considerabil la creşterea deficitului la sfârşitul anilor'70 şi începutul anilor'80. Această evoluţie era datorată multiplicării cheltuielilor fiscale, reducerii impozitelor, lacunelor taxei asupra vânzătorilor producătorilor şi efectelor recesiunii din 1981-1982. Datorită măsurilor adoptate în diferite bugete de după 1984, nivelul veniturilor a ajuns la 17,5% din PIB, adică aproape la media din anii'70 (vezi anexa nr.1). În acelaşi timp, creşterea rapidă a cheltuielilor, cauzate de datoria publică, ca urmare a creşterii ratelor dobânzii, a anulat o bună parte din rezultatele obţinute. Spre exemplu, din ameliorarea de 26,1 miliarde $ a soldului de funcţionare (diferenţa dintre venituri şi cheltuieli), între anii 1984-1990 aproximativ 16 miliarde $ au fost destinate pentru plata dobânzilor suplimentare la datoria publică, nelăsând deci decât 10 miliarde $ pentru reducerea deficitului.

Creşterea economică, la sfârşitul anului 1991 şi în timpul primului semestru din 1992 va fi mai slabă decât cea prevăzută în bugetul din februarie 1991. Această situaţie se va traduce prin venituri fiscale sensibil mai scăzute şi prin cheltuieli de şomaj mai ridicate. În paralel, ratele dobânzii au scăzut după februarie 1991, ceea ce reduce dobânda la datoria publică şi compensează parţial presiunile, în sensul creşterii deficitului. Cu scopul de a evita creşterea deficitului, guvernul a luat o serie de măsuri ca: economii în gestiunea internă,

reducerea rezervelor, cheltuieli publice îngheţate, cotizaţiile pentru asigurări de şomaj mărite etc. Se prevedea că toate aceste măsuri vor antrena o scădere a deficitului de aproximativ 4 miliarde $, deficit ce va scădea la 27,5 miliarde $ în 1992-1993 şi la 22,5 miliarde $ în 1993-1994 şi va continua să scadă. Nevoile financiare vor scădea şi ele continuu, iar din 1995-1996, va apărea chiar un excedent. Menţinerea restricţiilor riguroase aplicate creşterilor cheltuielilor publice ca şi efectele durabile ale diminuărilor recente şi a celor prevăzute ale ratelor dobânzilor vor fi cauzele majore ale acestei progresii către un echilibru bugetar mai bun, în viziunea autorilor Bugetului Canadei. Se poate ca, datorită diverşilor factori să se exercite presiuni financiare în diferite domenii. Ţinând cont de necesitatea imperativă de a urma o traiectorie de evoluţie către echilibrul bugetar, guvernul se angajează să nu cedeze în general acestor presiuni, sau ele vor fi finanţate printr-o nouă refacere a cheltuielilor.

Economia canadiană a început în anul 1991 să iasă din recesiune, dar nu cu rezultate atât de bune şi generalizate cum se aştepta cu un an în urmă. Situaţia economică este incertă la scară internaţională şi încrederea rămâne scăzută, nu numai în Canada ci şi în alte ţări dezvoltate economic. În acelaşi timp, o puternică diminuare a inflaţiei şi o scădere a ratelor dobânzii creează condiţiile fundamentale necesare unei redresări economice. Bugetul din februarie 1991 a stabilit obiective realiste de reducere a inflaţiei, la 3% până la sfârşitul anului 1992 şi la mai puţin de 2% pentru mijlocul deceniului. Aceste obiective arată clar importanţa pe care guvernul şi Banca Canadei o acordă stabilităţii preţurilor.

Guvernul şi-a redus propriile cheltuieli, îngheţând salariile parlamentarilor, funcţionarilor de nivel federal, şi limitând creşterea lor la 3% pentru anul 1992. Cea mai mare parte a administraţiilor provinciale au urmat exemplul guvernului federal, limitând creşterile salariale în sectorul public. Totodată, guvernul şi-a întărit angajamentul de a echilibra în timp bugetul, cu scopul de a împiedica deficitele să devină o sursă de tensiuni inflaţioniste, angajament ce prevede să aducă deficitul la 0 în anul 1995. Planul de control al cheltuielilor publice, adoptat în 1990, a fost prelungit până în anul 1994-1995. A fost propusă o lege pentru plafonarea nivelului absolut al cheltuielilor programelor federale pentru următorii cinci ani.

Guvernul a reacţionat în diverse moduri în faţa slăbiciunii neprevăzute ale economiei de la sfârşitul anului 1991. Factorul cel mai important este reprezentat de importantele scăderi ale ratelor dobânzilor şi inflaţiei. Ratele dobânzilor au fost sensibil mai mici decât în februarie 1991, iar inflaţia a scăzut considerabil.

În plus:

- în noiembrie 1991 guvernul a adoptat noi măsuri de sprijin pentru agricultură;
- un ajutor fiscal a fost acordat sectorului transporturilor;

- structura programului de redistribuire în favoarea provinciilor cu venituri mai mici a fost ameliorată cu 400 milioane $ şi cu câte 200 milioane $ în anii următori;
- un ajutor a fost furnizat sectorului aerospaţial;
- diverse măsuri au fost anunţate în vederea plasării comercianţilor canadieni pe picior de egalitate cu omologii lor americani, în privinţa condiţiilor de concurenţă.

Măsuri de ajutor pentru finanţarea micilor întreprinderi

Sectorul micilor întreprinderi joacă un rol important în activitatea economică şi în crearea locurilor de muncă. Conştient de acest fapt, guvernul federal prevede, în regimul său fiscal, un anumit număr de dispoziţii destinate expres micilor întreprinderi.

Rate reduse ale impozitului

- micile întreprinderi beneficiază de o reducere specială care scade rata impozitului federal de la 28,8% la 12,8% pentru prima tranşă de 200000 $ venit;

Exceptări de la impozitare pentru creşterile de capital

- aceste exceptări încurajează particularii să investească;
- până la 500000 $ creşteri de capital nu se plătesc impozite; peste această sumă se impozitează doar 75% din creşterile de capital;

Credite de impozit pentru cercetare-dezvoltare

- micile întreprinderi au dreptul la cele mai generoase încurajări pentru cercetare-dezvoltare din toate ţările Grupului celor 7 (un credit de impozit rambursabil de 35%, în loc de 20%, în general) care le permit obţinerea în mod direct a unui ajutor financiar al guvernului federal.

În ansamblu, regimul fiscal federal oferit micilor întreprinderi canadiene este unul din cele mai profitabile din lumea industrializată. În comparaţie cu SUA, de exemplu, rata de impozitare este mai mică în Canada, avantajele pentru cercetare-dezvoltare sunt mai generoase şi impozitele pe dividente şi creşterile de capital sunt mai scăzute. Toate acestea se adaugă altor avantaje furnizate de stat (de exemplu, un sistem de îngrijire a sănătăţii, finanţat din fonduri publice).

Aceste măsuri furnizează micilor întreprinderi canadiene mai mult de 3 mld. $ ca ajutor în fiecare an. În contextul actual, mai multe mici întreprinderi sunt confruntate cu grave probleme financiare. Cu toate eforturile de raţionalizare şi de reducere a costurilor, numeroase mici întreprinderi fac faţă cu greu cheltuielilor de finanţare din cauza unei diminuări a vânzărilor. Cu scopul de a întări ajutorul pentru mica întreprindere şi de a contribui la relansarea economiei, guvernul propune două măsuri în favoarea micii întreprinderi:

1) un nou program de “finanţare pentru mica întreprindere”, o măsură temporară destinată micilor întreprinderi cu dificultăţi financiare.

Acest program va permite micilor întreprinderi să împrumute fonduri, cu dobânzi inferioare celor normale de pe piaţa comercială, rambursabile între 1-5 ani şi cu o mărime cuprinsă între 10000 şi 500000 $;

2) lărgirea câmpului de aplicare a "legii asupra împrumuturilor pentru micile întreprinderi", prin intermediul ridicării plafonului unui împrumut particular de la 100000 $ la 200000 $, împrumut folosit pentru finanţarea de investiţii în terenuri, clădiri, echipamente.

*

* *

Din studiul efectuat asupra intervenţiei guvernamentale în economia canadiană se pot desprinde anumite concluzii ce pot fi utile şi ţării noastre, mai ales, în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă.

O primă problemă este asigurarea eficienţei măsurilor de intervenţie, printr-un studiu temeinic efectuat înainte de adoptarea lor, studiu menit să asigure şi evitarea apariţiei de noi perturbaţii sau amplificarea deficienţelor ce se doreşte a fi corectate. În acelaşi timp, a rezultat că nu trebuie avute în vedere doar obiectivele pe termen scurt, ci acestea trebuie încadrate într-o viziune pe termen mediu sau chiar lung.

Pentru evitarea apariţiei unor stări de confuzie în activitatea agenţilor economici şi în acelaşi timp deformarea deciziilor acestora, este necesară o anumită stabilitate a programelor guvernamentale.

Experienţa canadiană a arătat că rezolvarea problemelor dificile apărute în viaţa economică nu trebuie amânată, indiferent de greutăţi, deoarece există riscul amplificării costurilor necesare. Este necesară, totodată, menţinerea inflaţiei la un nivel scăzut şi pe cât posibil stabil, în caz contrar, fiind afectate în special investiţiile majore, pe termen lung, care sunt cele mai importante pentru creşterea economică. Folosirea inflaţiei ca mijloc de reducere a şomajului s-a dovedit greşită, datele statistice pe termen lung demostrând că scăderea şomajului nu poate fi obţinută prin creşterea inflaţiei.

O altă concluzie a studiului este că întreprinderile nu trebuie izolate de influenţele negative ale mediului extern, ci trebuie ajutate să facă faţă problemelor apărute. Totodată, trebuie acordat un sprijin deosebit micilor întreprinderi, în special la începutul activităţii şi în perioadele de criză.

Teoria şi practica economică a Canadei au arătat, în fine, că pentru creşterea eficienţei activităţii economice este necesar să se asigure preponderenţa sectorului privat şi a forţelor pieţei, prin privatizarea întreprinderilor de stat, atunci când este cazul, dar şi prin asigurarea colaborării dintre întreprinderile de stat şi cele private.

Desigur, experienţa Canadei privind intervenţia statului în economie, cu toată importanţa sa incontestabilă, nu poate fi luată drept model ca atare, însă cunoaşterea sa furnizează elemente pentru formularea propriei noastre politici economice.

Anexa nr.1

Venituri şi cheltuieli federale

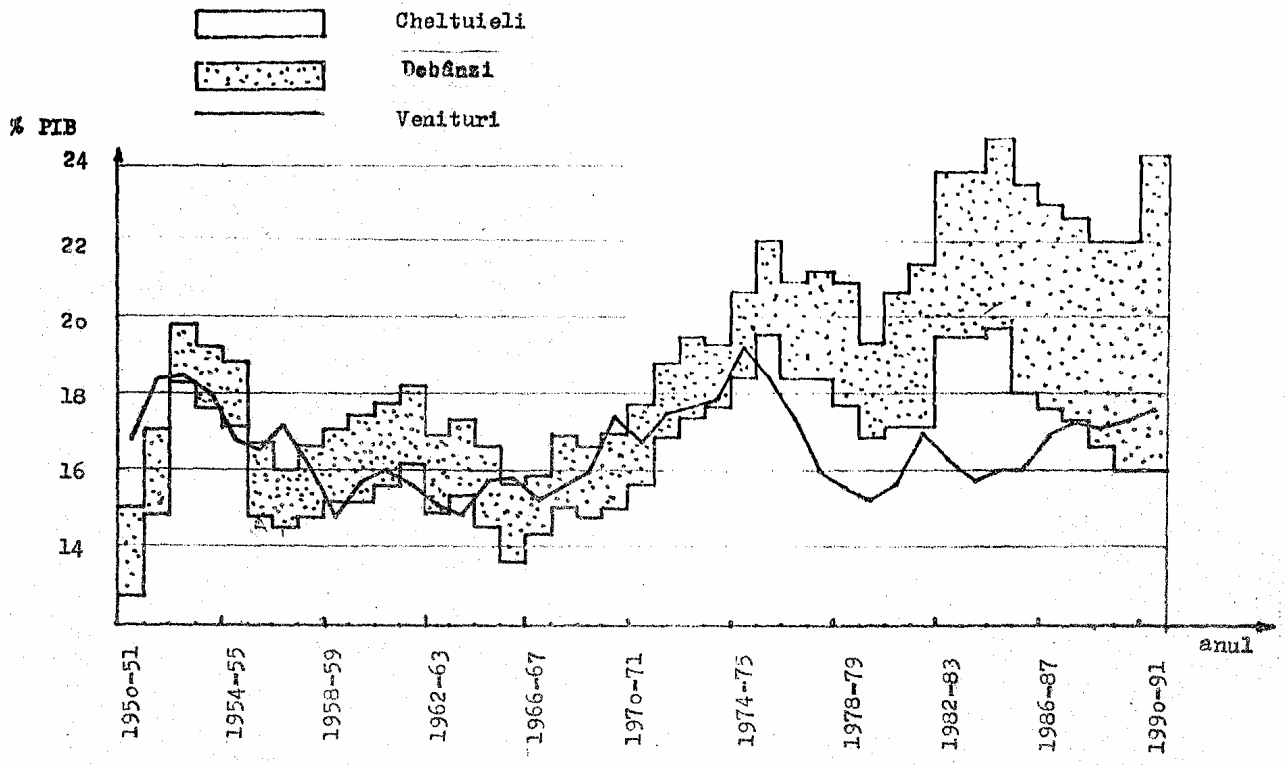

Sursa: Bugetul Canadei, 1992.

Anexa nr.3

Evoluţia inflaţiei şi şomajului în Canada
în perioada 1955 - 1984

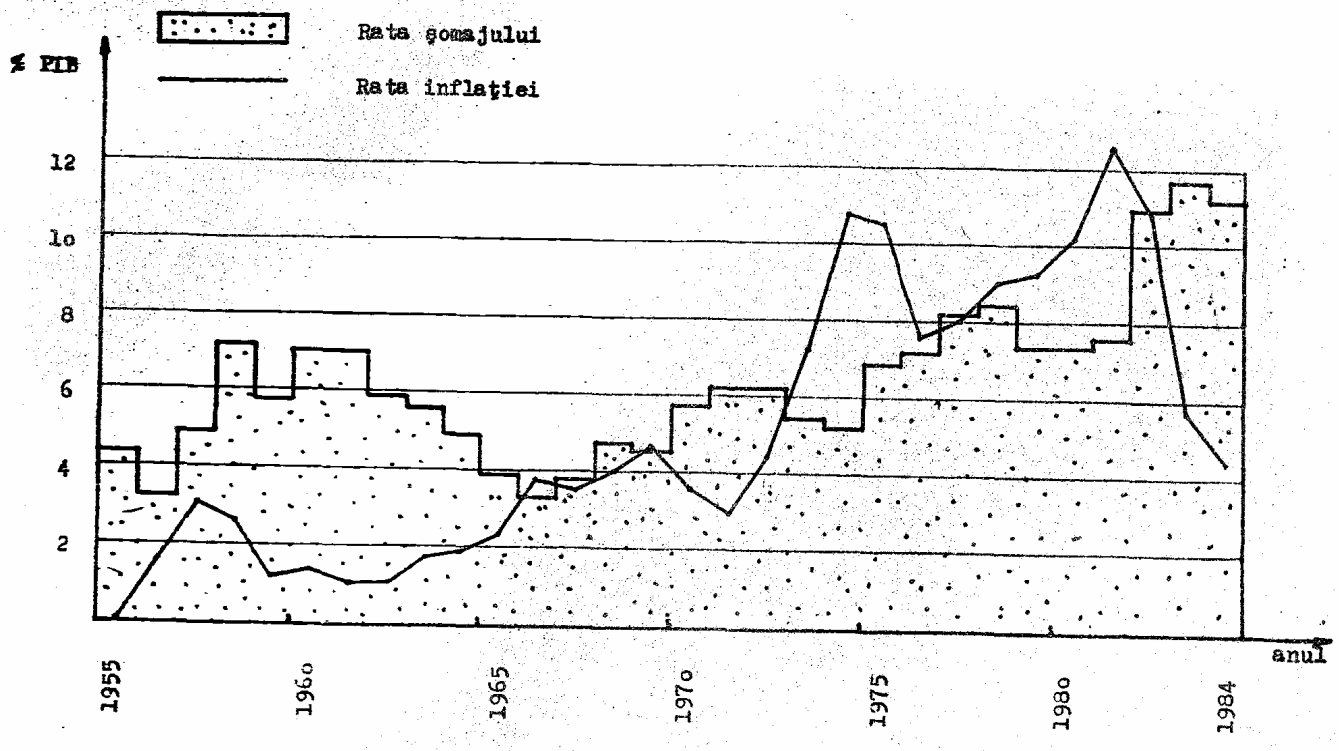

Sursa: Bugetul Canadei, 1992.

Anexa nr.4

Deficitul bugetar al Canadei
între 1984-85 şi 1989-9o

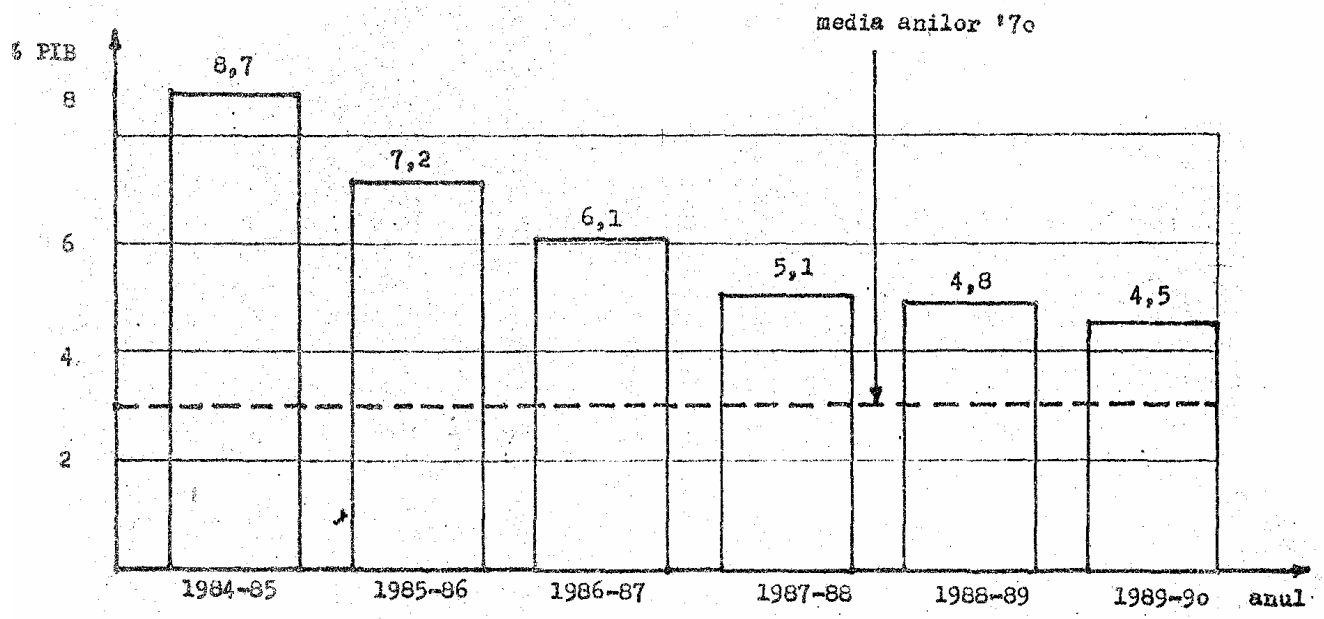

Sursa: Bugetul Canadei, 1992.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 45-46/1993

- săptămânal de informare economică -

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

SUMAR

CRIZA AUTOMOBILULUI ROMÂNESC SUB ŞOCURILE TRANZIŢIEI (CONSIDERAŢII ASUPRA UNOR PROBLEME ECONOMICE PRIVIND EVOLUŢIA PRODUCŢIEI ŞI A ÎNZESTRĂRII POPULAŢIEI CU BUNURI DE CONSUM DURABILE, PE EXEMPLUL AUTOMOBILULUI) 629

Introducere 629

1. Industria bunurilor de consum durabile în contextul dezvoltării 631

2. Locul industriei de automobile în economie şi societate 636

3. Conjunctura internaţională a industriei de automobile 638

3.1. Evoluţii pe plan mondial 638

3.2. Evoluţii în Europa de Est 640

4. Agravarea crizei automobilului românesc sub efectul programelor de reformă 643

4.1. Prima dimensiune: modificarea ciclului industrial pe fondul unui declin cronic al producţiei 643

4.2. A doua dimensiune: transformarea automobilului românesc într-un bun rar 648

4.3. Atreia dimensiune: îmbătrânirea parcului naţional de automobile 652

5. Industria naţională de automobile sub incidenţa schimbărilor previzibile 656

5.1. Conjunctura economică internă la sfârşitul anului 1992 şi începutul acestui an 656

5.2. Schimbări previzibile, pe termen scurt şi mediu, ale conjuncturii interne 660

6. Observaţii, opinii şi concluzii 664

6.1. Cauze sigure ale declinului economic 664

6.2. Redefinirea doctrinei tranziţiei 668

CRIZA AUTOMOBILULUI ROMÂNESC SUB ŞOCURILE TRANZIŢIEI
(Consideraţii asupra unor probleme economice privind evoluţia producţiei şi a înzestrării populaţiei cu bunuri de consum durabile, pe exemplul automobilului)

dr. Victor STOICA

Prin anii '80 automobilele au devenit instrumentul şi pricina unor aprige războaie comerciale între naţiuni.

Introducere

Noua ordine mondială a automobilului, cum se exprima Olivier Garnier, va aduce curând, în beneficiul umanităţii, "maşina globală" – probabil sub forma automobilului electric şi ecologic, în acelaşi timp. Noul salt tehnologic, al doilea important după depăşirea etapei maşinii cu aburi, legitimează succesele în dezvoltarea economică mondială care îşi propune, către începutul mileniului următor, să ofere consumului în masă un bun ieftin, dar de nivel tehnic foarte ridicat. În faţă disparităţilor, încă grave, dintre media motorizării în Occident, practic, din doi locuitori unul posedă un automobil, comparativ cu cea existentă în România – de 10 ori mai mică – se pune problema în ce măsură favorizează procesul de reformă actual, înţeles ca germinatorul unor relaţii de piaţă în societate, dezvoltarea industriei naţionale, inclusiv a acestui sector important, nu prin ruperea relaţiilor tehnologice dintre întreprinderile componente, foarte rigide – datorită ideii de optim economic (minimizarea cheltuielilor de producţie prin producători unici, deci prin economia de concurenţă) care a stat la baza edificării ei – fenomen prin care se explică în cea mai mare măsură declinul actual şi nici prin perturbarea raporturilor economice interne uzuale dintre cererea şi oferta de bunuri şi servicii, datorită liberalizării comerţului exterior ce deversează spre producătorii străini o mare parte din sprijinul financiar acordat pentru susţinerea tranziţiei. Răspunsul la această problemă, când este fără dubiu declinul real al întregii economii naţionale şi nici măcar nu îşi face simţită prezenţa debutul procesului de restructurare economică, din simplul motiv că relaţiile economice noi se creează în sfera reală şi abia după aceea sunt consfinţite în raporturile de drept, ştiut fiind – în plus – că singura resursă de

redresare este mobilizarea efortului intern, din ce în ce mai greu de realizat fiindcă pauperizarea induce o descurajare în masă a populaţiei, este că industria naţională nu beneficiază de consideraţia şi managementul cuvenit. În acest sens probează diagnoza ce urmează asupra sectorului industrial al producţiei de automobile oraş şi al înzestrării populaţiei cu acest bun de consum durabil, efectuat dintr-o perspectivă dinamică, pentru a estima, cantitativ şi calitativ, tendinţele trecute, mai ales recente, într-o încercare de a înţelege, pe un fragment al economiei naţionale, învăţămintele scurtei istorii a tranziţiei, aşa cum apare privitorului din exterior, prin intermediul calculului economic. Concluzia finală o reprezintă identificarea unui paradox: relaţiile valorice specifice economiei de piaţă nu sunt necesare stabilizării imediate a economiei naţionale. Ele pot fi permise în afara fostului sistem industrial, în economia deocamdată marginală pentru interesele societăţii dar în naştere direct în structurile de proprietate noi, iar relaţiile viitoare dintre cele două campusuri, regenerând – în ansamblu – relaţiile valorice veridice, vor prelua, peste câteva decenii, fanionul stabilităţii economice. O nouă doctrină a tranziţiei este, deci, indispensabilă.

1. INDUSTRIA BUNURILOR DE CONSUM DURABILE ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII

Sociologul american Maslow a reprezentat ierarhia calitativă a necesităţilor situând între necesităţile de bază, aşezate la partea inferioară a piramidei şi necesităţile de dezvoltare (aspiraţiile) de la vârful acesteia, în ordine, necesităţile de siguranţă, cele sociale şi nevoile de recunoaştere a valorii (vezi figura nr.1). Astfel, el reconstituie grafic istoria dezvoltării umanităţii şi, în egală măsură, evoluţia spirituală a fiecărui individ pe parcursul vieţii sale, în funcţie de gradul şi ritmul satisfacerii nevoilor materiale.

Figura nr. 1

PIRAMIDA NEVOILOR - MASLOW

```
                    *
                  * As-*
                 * piraţii *
               ****************
              * 4. Nevoia de re- *
             * cunoaştere a valorii *
           ****************************
            *   3. Necesităţi sociale   *
         ************************************
          *   2. Necesităţi de siguranţă   *
       ****************************************
           *   1. Necesităţi de bază   *
    ************************************************
```

Specifică oamenilor este mai ales dezvoltarea accelerată a nevoilor spirituale pentru satisfacerea cărora funcţionează o parte însemnată a aparatului de producţie. Dar, pentru a-şi satisface spiritul, omului îi trebuie potolite, când mai întâi, când concomitent, nevoile corpului. Prin urmare, cerinţele spirituale au înapoia lor – şi ca să se dezvolte – o mulţime de nevoi materiale, iar transformarea unora în altele, în anumite proporţii, este nu numai permanentă, dar şi obligatorie. Căci, ce înseamnă că o familie are nevoie de o locuinţă decât faptul că nu ar putea supravieţui fără ea? Totodată, ce reprezintă dorinţa respectivei familii de a avea o locuinţă mai bună? Nu numai un confort sporit, ci şi o cale de diferenţiere socială – o nevoie spirituală: “Dorinţa implică nevoia; este apetitul spiritului, căruia îi este tot atât de natural

ca şi foamea pentru corp…cea mai mare parte (a lucrurilor) îşi trag valoarea din faptul că satisfac nevoile spiritului (Barbon, Nicolas: A discourse concerning coining the new money fighter, in answer to Mr. Locke's considerations etc., Londra 1696, pag. 2-3)", citat după Marx, Karl – "Capitalul", vol. I, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pag. 75).

Analiza gradului de dotare a populaţiei cu bunuri de folosinţă îndelungată este o trimitere directă la acea parte a producţiei naţionale de bunuri care realizează, în cea mai mare măsură, funcţiunea de motor al economiei. Nu sunt puţine constatările asemănătoare din literatura economică. Să-l numim, de exemplu, pe Menchikov care situează producţia de bunuri de folosinţă îndelungată la originea ciclului economic, apreciind-o drept baza lui materială: "…considerăm că mişcarea bunurilor de consum de folosinţă îndelungată constituie ***baza materială complementară a ciclului economic*.**" (Menchikov, S. – "Le cycle économique. Phénomènes nouveaux dans le développement économique du capitalisme", traducere din limba rusă în limba franceză, Editions du Progrès, Moscou, 1976, p. 284).

Una dintre explicaţiile la îndemână o reprezintă faptul că, după cum creşte sau scade producţia totală de bunuri de consum de folosinţă îndelungată, se lărgeşte sau se îngustează piaţa internă.

Prin cumpărare, bunurile de consum durabile devin avuţie materială individuală, după caz, familială, partea cea mai obişnuită pe care cineva a dobândit-o din avuţia naţională şi cu care marea masă a populaţiei intră în circuitul economiei naţionale. Posesia lor configurează nu doar reuşita socială ci chiar forţa, mentalităţile şi atitudinea curentă a populaţiei ca agent economic. Evoluţia structurii avuţiei materiale personale – indiciu major de comparabilitate internaţională a progresului şi civilizaţiei – influenţează consumul, cererea de consum a populaţiei. Cumpărarea de bunuri de consum durabile reprezintă, totodată, o formă de acumulare şi de investire. Walt W. Rostow ("The Stages of Economic Growth", Cambridge, 1960) aprecia că, atunci când populaţia ajunge la un consum, în proporţie de masă, de bunuri durabile ea intră în faza unei societăţi mature.

Să ne mai reamintim că bunurile materiale au o dobândă proprie – banii sunt un caz particular de bun – exprimabilă în fracţiuni din ele. Prin urmare, posesia unui bun durabil este aducătoare de dobândă, iar cumpărarea şi utilizarea unui bun de consum durabil sunt o investiţie. În concluzie, producţia naţională şi consumul individual de bunuri durabile converg în direcţia sporirii ratei de acumulare. Ihor Lemnij a remarcat acest lucru cu mai mult timp în urmă, criticând accentul prea mare pus pe acumularea propriu-zisă care nu lua în considerare, apreciem noi, amplificarea ei prin intermediul consumului.

Structura producţiei de bunuri de folosinţă durabile poate fi determinată folosind criteriul funcţiei îndeplinite în timpul consumului, şi anume: 1) pentru supravieţuire (exemple: locuinţa, butelia, mobila, maşina de gătit); 2) pentru crearea timpului liber (frigiderul, maşina de cusut, aspiratorul, maşina de

spălat); 3) pentru utilizarea acestuia (radioul, bicicleta, televizorul, automobilul, videoul) etc. Urgenţa satisfacerii nevoilor de consum depinde de categoria de vârstă cărora le sunt destinate bunurile respective şi ea ar trebui permanent actualizată prin sondaje şi analize statistico-economice ştiinţifice. (tabelul nr. 1).

Compararea evoluţiei structurii pe vârste a populaţiei şi a structurii producţiei de bunuri de folosinţă durabilă ar putea furniza indicii suplimentare cu privire la gradul de adecvare a producţiei la nevoi.

Tabelul nr.1 - Importanţa funcţiilor bunurilor de consum durabile, după categoria de vârstă a populaţiei

Categorii de populaţie din punct de vedere demoeconomic*	FUNCŢIA DE		
	Supravieţuire	Creare a timpului liber	Utilizare a timpului liber
0	1	2	3
Copii şi tineret (vârsta I)	F. MICĂ	F. MARE	F. MARE
Persoane în vârstă de muncă până la 40 de ani (vârsta a II-a)	F. MARE	F. MARE	MICĂ
Persoane în vârstă de muncă peste 40 de ani (vârsta a III-a)	F. MARE	F. MARE	MARE
Vârstnici (vârsta a IV – a)	F. MARE	F. MICĂ	F. MARE

* *Sursa: Dobrescu, Emilian, Postolache Tudorel – "Consemnări economice", Editura Academiei, Bucureşti, 1990, pag. 75.*

O privire sumară asupra perioadei 1980-1989 permite evidenţierea momentelor şi dimensiunilor în care s-a acutizat criza producţiei naţionale de bunuri de consum durabile, cu influenţe directe asupra gradului de satisfacere a nevoilor de consum, ca şi asupra declinului acestui sector de activitate – măsurat prin scăderea exporturilor – sunt oferite de datele din tabelul nr.2.

Tabelul nr. 2 - Producţia şi exportul unor bunuri de consum durabile în perioada 1980-1989

P= producţia; E= exportul

		MAXIM		MINIM		RECUL	
		anul	u.m.fiz.	anul	u.m.fiz.	u.m.fiz.	În %
Funcţia de supravieţuire							
LOCUINŢE (număr)	P	1980	197846	1989	60400	137446	69
BUTELII (mii buc.)	P	1982	95	1985	29	66	69
MOBILĂ (mil. lei)	P	1988	19603	1980	14142	5461	28
	E	1989	8078	1980	1828	6250	77
MAŞINI DE GĂTIT	P	1988	524	1980,1982	329	195	37
(mii buc.)	E	1988	385	1982	108	277	72

		MAXIM		MINIM		RECUL	
		anul	u.m.fiz.	anul	u.m.fiz.	u.m.fiz.	În %
Funcţia de creare a timpului liber							
FRIGIDERE	P	1989	470	1980	376	94	20
(mii buc.)	E	1988	306	1983	59	247	81
MAŞINI DE CUSUT (mii buc.)	P	1981	99	1985	32	67	68
ASPIRATOARE (mii buc.)	P	1988	173	1984	105	68	39
MAŞINI DE SPĂLAT	P	1982	372	1989	204	168	45
(mii buc.)	E	1983	11,198	1986	0,1	11,098	99
Funcţia de utilizare a timpului liber							
RADIOCASETOFOANE	P	1980	863	1984	458	405	47
(mii buc.)	E	1988	153	1985	79	74	48
BICICLETE (mii buc.)	P	1982	261	1985	155	106	41
TELEVIZOARE	P	1980	541	1983	390	151	28
(mii buc.)	E	1985	330	1980	68	262	79
AUTOTURISME	P	1989	123	1983	77	46	37
(mii buc.)	E	1987	69	1980	15	54	79

Reorganizarea datelor de mai sus (în tabelul nr.3) permite punerea în evidenţă a unor aspecte surprinzătoare şi contradictorii, şi anume:

a) lipsa de sincronizare a producţiei bunurilor de consum durabile care satisfac aceeaşi funcţie şi sunt complementare în consum.

Astfel, în 1980 s-a înregistrat maximul construcţiilor de locuinţe şi minimul producţiei de mobilă, maşini de gătit şi frigidere care, în mod firesc, intră – concomitent – în dotarea apartamentelor date în folosinţă. În schimb, în acelaşi an, s-a obţinut maximul producţiei de radiocasetofoane şi televizoare. Dimpotrivă, în anul 1989 s-a înregistrat, la cel mai mic număr de locuinţe date în folosinţă, cea mai mare producţie de frigidere şi cel mai mare export de mobilă;

Tabelul nr.3 - Momentele de atingere a maximelor şi minimelor în producţia şi exportul unor bunuri de consum durabile

Anul	MAXIME		MINIME	
	La producţie	La export	La producţie	La export
1980	Locuinţe Radiocasetofoane Televizoare		Mobilă Maşini de gătit frigidere	Mobilă Autoturisme Televizoare
1981	Maşini de cusut			
1982	Butelii Maşini de spălat Biciclete		Maşini de gătit	Maşini de gătit
1982		Maşini de spălat	Televizoare autoturisme	Frigidere

Anul	MAXIME		MINIME	
	La producţie	La export	La producţie	La export
1984			Aspiratoare radiocasetofoane	
1985		televizoare	Butelii Maşini de cusut biciclete	Radiocasetofoane
1986				Maşini de spălat
1987		Autoturisme		
1988	Mobilă Maşini de gătit aspiratoare	Frigidere Maşini de gătit Radiocasetofoane		
1989	Frigidere Autoturisme	mobilă	Locuinţe Maşini de spălat	

b) asincronismul producţiei şi exportului bunurilor de consum durabile.

Cu excepţia maşinilor de gătit, la care producţia şi exportul au fost maxime şi minime în acelaşi an (1988, respectiv 1982) şi a mobilei, la care, de asemenea, minimul producţiei a coincis cu minimul exportului (în 1980) la celelalte bunuri maximul producţiei s-a realizat în ani diferiţi faţă de maximul exportului, în condiţiile agravării penuriei interne.

Cele de mai sus atestă fără dubiu multiple carenţe ale activităţilor de planificare şi organizare a producţiei, ca şi în prospectarea pieţelor externe şi în promovarea mărfurilor noastre la export, în perioada respectivă.

2. LOCUL INDUSTRIEI DE AUTOMOBILE ÎN ECONOMIE ŞI SOCIETATE

Între bunurile de consum durabile două ocupă cel mai important loc: locuinţele şi autoturismele. Primul, deoarece este bunul indispensabil existenţei umane şi, la un anumit grad calitativ de producţie a lui, condiţia dezvoltării fiinţei umane şi a societăţii, în ansamblul lor. Există temeiuri puternice de a acorda o importanţă aparte acestui bun, mai ales în contextul selecţiei uneia sau alteia dintre politicile de dezvoltare economică şi socială. Faptul că există un ciclu al construcţiilor (cu durată de cca. 18 ani, probabil dependent de evoluţia populaţiei), de bună seamă parte a procesualităţii ciclului economic, nu poate fi lipsit de importanţă. La rândul lor, autoturismele ocupă un loc important întru-cât, odată stabilizat, omul nu poate şi nici nu trebuie să renunţe la mobilitatea lui iniţială, care îi aduce atât satisfacţii, cât şi cunoaştere. Omul şi-a păstrat cu folos acest obicei de pe vremea când era nomad – schimbându-i substanţial, motivaţia – dar, nu rareori mişcarea este o necesitate în împrejurările actuale ale dezvoltării. În ambele cazuri societatea modernă este datoare să satisfacă atât dorinţa, cât şi nevoia de mobilitate, pentru a nu-i induce o frustrare majoră, dar şi pentru a păstra un izvor de prosperitate. Autoturismul este un bun indispensabil de gradul doi.

Rolul de motor al economiei unei naţiuni jucat de aceste două bunuri poate fi evidenţiat atât prin influenţa pe care ele o au în ramurile economice din amonte, pentru ca ele să poată fi produse, cât şi în aval, pentru ca ele să poată fi utilizate. Prin urmare, producţia şi utilizarea lor de către populaţie determină apariţia, pentru fiecare dintre ele, a unei însemnate şi complexe cereri asociate care pun în mişcare o foarte mare parte din întregul aparat productiv. Se constată că evoluţia consumului personal se realizează, de regulă, prin completarea posesiei primului bun cu cel de al doilea după ce şi în timp ce nevoile de consum curent au fost ori sunt satisfăcute de o mulţime, în sens matematic, de numeroase alte bunuri de uz curent sau de folosinţă îndelungată. În orice caz, până când aspiraţiile în masă de consum ale oamenilor vor pendula într-o vilă somptuoasă ori mai multe, şi un avion, elicopter, iaht etc. Gradul de civilizaţie al unui popor se poate evalua după măsura în care economia lui poate, şi în ce fel, mulţumi aceste două nevoi.

Satisfacerea de către automobil, a unei nevoi regenerabile, tendinţa de a deveni un bun cu un consum în proporţie de masă aşa cum este deja în multe ţări dezvoltate, precum şi dinamica investiţiilor şi a inovaţiilor cerute de beneficiarii lui, dar şi oferite de producători pentru o satisfacere cât mai complexă a funcţiei pe care o îndeplineşte în utilizare – prin urmare, progresul tehnic pe care îl realizează furnizorul şi îl răsplăteşte cumpărătorul fac din automobil o carte de vizită a economiei naţionale, în primul rând a industriei.

Nu este exagerat să afirmăm că, în ultimă instanţă, el reprezintă o carte de vizită a unei naţiuni, cea mai pertinentă cale de percepţie a realizărilor unei economii străine, ca şi a propriei economii în masă largă de consumatori. În legătură cu evoluţia acestei industrii s-au declanşat şi se vor mai declanşa cele mai dure războaie comerciale dintre ţările dezvoltate, mai aprige chiar decât conflictele economice generate de dominarea pieţelor agricole. Mercedes-ul Germaniei, Renault-ul francez, Rolls Roys-ul din Marea Britanie, Fiat-ul italian şi câteva mărci renumite americane (Ford, Rover, Vauxhall) se întrec cu celebrele automobile japoneze (Toyota, Nissan, Mazda, Honda). Capul de pod se cucereşte într-un sport anume creat pentru demonstrarea supremaţiei tehnice în acest domeniu; este vorba, cum ştie toată lumea, despre celebrele competiţii automobilistice de Formula 1 în care se testează mereu alte concepţii tehnice, înainte de a fi introduse în fabricaţia automobilelor de serie.

Prin urmare, însemnătatea deosebită a industriei de automobile decurge atât din faptul că producţia ei satiface o nevoie socială indiscutabilă (dimensionînd o parte consistentă a calităţii vieţii, ca urmare a ponderii în aspiraţii şi consum), cât şi din efectul de antrenare considerabil pe care îl joacă în economia naţională a unei ţări constând într-un complex de influenţă:

- în domeniul producţiei altor ramuri, prin cererea de subansamble, piese, materiale, de înaltă tehnicitate, adresată, de exemplu: 1) metalurgiei (oţeluri speciale, tablă de calitate); 2) chimiei (piese de cauciuc, mase plastice, vopsele); 3) industriei uşoare; 4) industriei electrotehnice; 5) industriei electronice;
- în domeniul ocupării (pentru un angajat din industria finală de automobile lucrează circa 10 angajaţi în întreprinderile furnizoare);
- în sfera nivelului general al progresului tehnic încorporat nemijlocit în produsul final şi în utilajele şi instalaţiile de producţie.

Industria de automobile are un aport valutar considerabil în toate ţările. Chiar şi în actuala perioadă grea a tranziţiei la economia de piaţă, prin contribuţia substanţială pe care a avut-o, automobilul românesc a făcut ca industria construcţiilor de maşini să fie „ramura care în 1992 a dus greul exportului românesc, acoperind 25 la sută din valoarea acestuia” (Amariţei Constantin – „Va renunţa România la industria de autovehicule?”, în „Economistul” nr. 266/10 februarie 1993, pag. 1, col. 3 sus).

Având în vedere cele de mai sus, în cercetarea înzestrării populaţiei cu automobile se cuvine să observăm faptul că preţul benzinei este astăzi în mod uzual introdus în analizele privind evoluţia costului vieţii. Prin urmare, structura occidentală uzuală a calculului costului vieţii subînţelege automobilul aproape ca un bun economic indispensabil. Din acest motiv redăm mai jos unele date privind anul 1992.

3. CONJUNCTURA INTERNAŢIONALĂ A INDUSTRIEI DE AUTOMOBILE

3.1. Evoluţii pe plan mondial

În ultimii 2-3 ani, pe piaţa mondială, s-a înregistrat un anumit declin al cererii de autovehicule, semnul cel mai clar al recesiunii economice actuale. Ca urmare, inclusiv în Europa, datorită scăderii vânzărilor, au apărut supracapacităţi de producţie în sectorul industriei de autovehicule. Cu toate acestea, cererea de autoturisme pe piaţa vest-europeană, deţine încă o pondere însemnată, de circa 40% din totalul cererii mondiale de autoturisme, şi chiar manifestă o tendinţă de creştere lentă, depinzând din ce în ce mai mult de evoluţia conjuncturii economice.

Tabelul nr. 4 - Costul vieţii în unele ţări occidentale

- dolari -

	Milano	Paris	Londra	Frankfurt
Pâine (1 kg)	1,43	2,68	1,60	1,80
Lapte (1 litru)	1,11	0,89	0,78	0,74
Cartofi (1kg)	0,57	0,61	0,48	0,64
Telefon (3 min. conv.)	0,09	0,11	0,08	0,12
Tren (600 km, cls. a II-a)	31,00	46,00	90,70	80,70
Cinema	7,10	5,60	7,90	8,10
Benzină super (1litru)	1,00	0,87	0,78	0,75
Ţigări	2,70	0,93	3,38	2,15
Metrou	0,78	0,53	1,23	1,09
Ziare	0,85	0,71	0,69	0,86
Total	46,63	58,93	107,62	96,95
Venit mediu/familie/lună	1336	1568	1670	2196
Total/venit mediu (în %)	3,49	3,75	6,44	4,41
Benzină/total (în %)	2,14	1,48	0,72	0,77

Surse: Câmpeanu Virginia – „Cum trăieşte o familie în Europa Occidentală", în „Adevărul economic" nr. 8(52)/28 februarie-6 martie 1993, pag. a 12-a, col. 3 sus.

Deşi se cunoaşte importanţa pe care relansarea vânzărilor acestui produs ar avea-o pentru depăşirea crizei economice în Europa, instabilitatea pieţelor financiare afectează serios capacitatea producătorilor de a face faţă concurenţei celui mai puternic producător, Japonia, ţara ce manifestă tendinţa vizibilă de a pătrunde şi acapara pieţele de autovehicule ale acestei zone. Japonia a ajuns la o producţie lunară de 1,1 milioane bucăţi, ceea ce înseamnă cu 155 mii bucăţi mai puţin decât SUA (791 mii bucăţi/lună) şi Germania (464 mii bucăţi/lună) laolaltă, ţări situate pe locurile 2 şi 3 la acest indicator.

România, abstracţie făcând de nivelul tehnic atins în acest domeniu, ar putea realiza producţia japoneză de autovehicule, luând în calcul anul 1992, în 14,4 ani. Următoarele trei ţări clasate au realizat, în 1992, o producţie de 337 mii buc./lună (Franţa), 198 mii buc./lună (Spania) şi 165 mii buc./lună (Canada). (Sursa: „Capital" nr. 6/1993, pag. 1, col. 1-2 jos.).

Evoluţia producţiei fizice de autoturisme (autovehicule) în principalele ţări producătoare demonstrează similaritătile în ceea ce priveşte importanţa acordată acestei industrii şi existenţă, în continuare a unui însemnat decalaj al ţării noastre comparativ cu ele, inclusiv la indicatorul derivat, media motorizării (Anexa nr.1).

Producţia de automobile este desigur, una dintre cele mai dinamice în industrii. Progresul tehnic neîncetat, impus de concurenţa acerbă dintre marii producători, atrage după sine cheltuirea unor sume enorme pentru investiţii de dezvoltare şi în menţinerea pe diferitele pieţe. Deşi ţin cont de conjunctura economiilor naţionale în care sunt implantate conducerile marilor companii producătoare de automobile se preocupă permanent de viitorul vânzărilor, adoptând dinamici şi strategii noi în domeniul investiţiilor şi al cercetării-dezvoltării produselor, bineînţeles ajustate la condiţiile efective – de avânt ori de presiune – ale economiei mondiale pe care, de fapt, o furnizează în mod considerabil, tocmai cu proiectele lor.

De exemplu, o nouă vedetă a firmei Ford, prezentată în 1992 la Londra poartă numele „Mondeo" şi proiectarea a durat 5 ani utilizându-se 6 miliarde dolari. Compania Americană producătoare a numit noul model Ford „maşina globală" şi el va înlocui modelul Ford Sierra, vechi de cca. 10 ani pentru care vânzările au atins nivelul de 3,4 milioane bucăţi. În proiectare a fost utilizat supercomputerul Cray. Între inovaţiile funcţionale enumerăm sistemele sofisticate de protecţie a pasagerilor. 85% dintre materialele folosite vor fi reciclate. Firma americană Ford a lansat noul model tocmai când a anunţat că, în 1993, va elimina 10000 de locuri de muncă din cadrul filialei sale europene, scontând pe economii de 419 milioane dolari. Ford va lansa în lume în următorii 3 ani, încă 12 modele, iar concurenţa cea mai puternică cu care se confruntă vine din partea firmelor japoneze.

Vânzările de maşini şi camioane uşoare Renault au crescut cu 6,2 % în 1992, atingând un nivel de cca. 2 milioane de bucăţi ceea ce, reprezintă 10,7% din piaţa europeană. Vânzările au crescut mai ales în Franţa şi în Anglia şi au scăzut în Italia, Germania şi Spania. În Germania 5,1% din cumpărători preferă Renault Clio şi Renault 19, principalul cumpărător neeuropean al firmei Renault este Turcia situată pe locul al 5-lea aflat în topul vânzărilor.

Japonezii încearcă să penetreze Europa cu automobilele lor prin intermediul firmelor Toyota, Nissan şi Mazda care au în prezent linii de asamblare în Marea Britanie. În consecinţă, se estimează că Marea Britanie va ajunge la o capacitate de producţie de 2,2 milioane bucăţi la mijlocul anilor '90, faţă de 1,2 milioane bucăţi în prezent „Autorităţile de la Londra speră ca

automobilele produse în Anglia să beneficieze de avantajele Pieţei Unice, urmând să fie în mare măsură exportate. În caz contrar, producătorii de tradiţie ca Vauxhall, Rover sau Ford (filiala europeană) vor avea de suferit din cauza concurenţei. Producătorii japonezi susţin că 60 până la 80 la sută din valoarea componentelor utilizate sunt produse în Europa, deci nu ar trebui să fie introduse restricţii la vânzarea maşinilor lor în Comunitatea Europeană. La rândul lor, cel puţin declarativ, producătorii mai vechi arată că nu le este frică de concurenţa japoneză. Vauxhall, de exemplu, a înregistrat o creştere a productivităţii cu 60 la sută în ultimii 4 ani. Totuşi, analiştii au îndoieli, Nissan poate asambla modelul de mărime medie < primera > în 12,5 ore, pentru fiecare unitate, ceea ce reprezintă jumătate din media producătorilor europeni. Automobilele japoneze deţin 11 la sută din piaţa europeană, iar trei sferturi din liniile de asamblare japoneze sunt plasate în Marea Britanie", care speră, în acest fel, să-şi îmbunătăţească balanţa de plăţi. (Rădulescu, Mugurel – „Producătorii de automobile din Vest contraatacă", în „Adevărul economic" nr. 3 (47)/ 24-30 ianuarie 1993, pag. 16, col. 3-4 sus.).

La rândul său, Ford Motor a cheltuit 650 milioane dolari pentru reconstrucţia modelelor Ford Taunus (al doilea model american ca popularitate, primul fiind Honda Accord) şi Mercury Sable care aveau, oricum, un nivel tehnic şi calitativ ridicat.

În faţa producătorilor automobilului tradiţional stau încă obiective importante de realizat şi anume:

- înnobilarea, dacă putem spune aşa, a produsului prin adăugarea de noi funcţii vizând ameliorarea continuă a gradului de confort şi siguranţă în exploatarea acestuia precum şi a gradului de protecţie a mediului;
- diversificarea structurii producţiei în funcţie de evoluţia cererii şi de posibilităţile crescânde pe care le oferă în dinamica sa, progresul tehnic şi tehnologic. (Cartaş, Maria IEM – „Viitorul producţiei de autoturisme", în „Adevărul Economic" nr. 2 (46)/20-23 ianuarie 1993, pag. a 12- a col. I.).

De asemenea, în Europa, mai pot fi avute în vedere priorităţile satisfăcute în SUA unde, în 1991, s-a urmărit îmbunătăţirea service-lui din perioada de garanţie şi post – garantarea importării plătiţi în cazul în care produsul nu corespunde exigenţelor, creşterea eficienţei activităţii de service a dealirelor, simplificarea sistemelor de formulare a comenzilor noi forme de finanţare a achiziţiilor, rabat-uri de preţ – toate într-o permanentă încercare de ameliorare a calităţii reţelelor de distribuţie şi vânzare.

3.2. Evoluţii în Europa de Est

Unele ţări foste socialiste, confruntate cu puţinătatea resurselor financiare, dar asumându-şi responsabil, ambiţia menţinerii unei industrii de automobile, au fost nevoite să recurgă la investitori străini. „Există semne că piaţa

ţărilor din Europa Centrală şi de Est ar putea să înregistreze o dezvoltare rapidă de îndată ce aceste ţări vor reuşi să-şi relanseze economiile naţionale, eveniment pe care numeroşi experţi în economie îl consideră posibil în cadrul unei perioade de „5-10." (Cartaş, Maria IEM – „Viitorul producţiei de autoturisme", în „Adevărul Economic" nr. 2 (46)/20-23 ianuarie 1993, pag. a 12-a col. I.). Prin urmare, speranţele apar şi în rândul investitorilor potenţiali din Occident, dintre care unii au devenit între timp producători efectivi.

În 1990, Volkswagen (VW) a preluat conducerea întreprinderii Skoda din Ceho-Slovacia prin dreptul de control asupra uzinei dobândit ca urmare a cumpărării a 31% din drepturile de vot de la guvernul federal; în 1991 VW şi-a majorat participarea şi se prevede ca până în 1994 să dispună de 70% din drepturile de vot. Conducerea VW a constatat că muncitorii de la Skoda erau mai buni decât cei din fosta RDG; ea şi-a propus să transforme Skoda în al patrulea stâlp de susţinere al companiei, alături de VW, Audi şi Seat. Vânzările companiei VW au crescut cu 3,5% în loc de 1% datorită Skoda şi Seat. Producţia anuală Skoda se va dubla până în anul 2000. „Se preconizează lansarea de modele noi, inclusiv limuzine. Se intenţionează o schimbare radicală a sistemului de distribuţie şi vânzări, autoturismele Skoda vizând de acum pieţele vest-europene şi chiar piaţa SUA." (Cartaş, Maria IEM – „Skoda în varianta Volkswagen ", în „Adevărul economic" nr. 3 (47)/24-30 ianuarie 1993). VW va investi în următorii 8 ani 9 miliarde mărci germane şi va determina o importantă înnoire managerială. Totuşi, în 1991 producţia a scăzut la 170 000 buc faţă de 190000 buc în 1990, vânzările pe piaţa internă în 1991 fiind cu 60000 buc mai mici decât în 1990, ca urmare a reorientării cererii interne spre modelele occidentale. O ultimă menţiune semnificativă: salariile la Skoda reprezintă 1/10 din salariile plătite în Germania (de 40-60 DM/oră).

De asemenea, producţia poloneză de automobile este sprijinită de firma FIAT.

Cu toată deschiderea spre Occident a ţărilor est-europene nenumărate dificultăţi perverse survin din colaborarea cu acesta: La 16 decembrie 1991, Polonia, Ceho-Slovacia şi Ungaria au semnat acorduri de asociere cu CEE. Premieră în Estul Europei! Începând cu 1 martie au intrat în vigoare Acordurile interimare. Între principiile înscrise în aceste tratate şi realitate au apărut însă, curând, unele contradicţii. Concurenţa aspră şi-a arătat colţii deoarece câteva firme vest-europene, care făcuseră diferite investiţii în Ceho-Slovacia, au început să exercite presiuni pentru ca guvernul de la Praga să introducă măsuri de limitarea concurenţei în domeniile: autovehicule, anvelope, sticlărie, detergenţi etc. La 22 ianuarie 1992, Polonia introduce o cotă (30000 unităţi) pentru importul scutit de taxe, al automobilelor Fiat, General Motors şi VW, precum şi al camioanelor Renault. Pentru vehiculele produse de alte firme taxele vamale au fost majorate cu 35%. Cum cei patru mari producători de autovehicule făcuseră investiţii directe în Polonia, s-a presupus că ele au fost şi < inspiratoarele > măsurilor discriminatorii, vehement contestate de alţi

constructori europeni. Ungaria introduce licenţe şi restricţii la importul autoturismelor şi produselor din oţel şi majorează taxele pentru televizoare şi ciment. Această măsură a fost pusă în legătură cu investiţiile făcute, în domeniile respective, de Suzuki şi General Motors, Voest-Alpine, Samsung etc. (Petrean, Marius – „Avatarurile pionieratului", în „Curierul Naţional" nr. 573/1 februarie 1993, pag. a 5-a, col. 1-3 jos).

4. AGRAVAREA CRIZEI AUTOMOBILULUI ROMÂNESC SUB EFECTUL PROGRAMELOR DE REFORMĂ

4.1. Prima dimensiune: modificarea ciclului industrial pe fondul unui declin cronic al producţiei

Producţia românească de autovehicule se realizează în unităţile „Roman SA" Braşov, „ROCAR SA" Bucureşti, „ARO SA" Câmpulung, „Autoturisme Dacia SA" Piteşti şi „Autoturisme Oltcit SA" Craiova, cu un număr total de 70.000 salariaţi. Producţia totală de autovehicule şi structura acesteia au evoluat astfel:

Tabelul nr. 5 - Producţia de autovehicule şi structura acesteia în perioada 1980-1992

Tipul de autovehicule		1980	1985	1989	1990	1991	1992
Autoturisme	Buc.	88000	134000	144000	100000	84000	74000
	În %	68,6	84,8	89,4	89,5	89,5	...
Din care:							
- autoturisme de oraş	Buc.	79000	114000	123000	74000	74000	64000
	În %	61,6	72,1	76,4	78,8	78,8	...
- autoutilitare (incl. Microbuze)	Buc.	4469	1655	1906	1296	1296	1977
	În %	3,5	1,1	1,2	1,4	1,4	...
- autobuze	Buc.	3702	1521	1404	930	930	...
	În %	2,9	1,0	0,9	1,1	1,0	...
- troleibuze	Buc.	350	143	164	141	75	...
	În %	0,3	0,09	0,1	0,1	0,08	...
- autocamioane, autotractoare şi autobasculante	Buc.	31711	20788	13515	8457	7592	4075
	În %	24,7	13,1	8,4	7,6	8,1	...
Total	Buc.	128232	158107	160989	111337	93893	...
	În %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**Autocamioane, autotractoare şi autoşasiuri vandabile.*

Surse: „Anuarul statistic al României, 1992", Comisia Naţională pentru Statistică, pag. 418-419,"Buletin statistic de informare publică nr. 12/1992", Comisia Naţională pentru Statistică.

Dinamica producţiei de autovehicule, analizată în structura grupei de produse, pune în evidenţă declinul mai accentuat al producţiei de automobile de oraş, comparativ cu celelalte categorii de autovehicule, chiar dacă el a fost depăşit conjunctural de declinul autocamioanelor, autotractoarelor şi autobasculantelor (1990/1989) şi de autobuze (subgrupa intrată într-un declin

cronic decenal) şi troleibuze (1991/1990), mai ales având în vedere greutatea specifică a subgrupei (tabelul nr.6). Contrar tendinţei trecute multianuale, în 1991, producţia autoturismelor de oraş a cunoscut cel mai mic recul, din acest motiv ridicându-şi ponderea în total la 78,8%.

Gradul de concurenţă industrială pe piaţa automobilelor de oraş este scăzut, datorită existenţei a numai două întreprinderi, ceea ce face dovada unui foarte înalt grad de concentrare a producţiei. În principiu, agravarea fenomenelor de monopol determină accentuarea fluctuaţiilor economice într-o economie de piaţă. Structurile anterioare de organizare şi conducere a economiei româneşti încercau să stăpânească fluctuaţiile prin planificarea producţiei şi urmărirea centralizată a execuţiei acesteia, dar chiar şi pentru această perioadă vom semnala, în continuare, manifestarea ciclului industrial, dar cu o evoluţie mai puţin gravă. Accentul pus pe creşterea volumului fizic al producţiei a permis satisfacerea într-o măsură oarecare a cererii de automobile, în condiţiile unui preţ de vânzare cu o creştere anuală modică. Descentralizarea economiei şi, mai ales, liberalizarea preţurilor la care a fost cuplată convertibilitatea limitată a leului, în mod nefast deoarece alte măsuri indispensabile nu au însoţit-o şi nici urmat-o până în prezent, au făcut să erupă toate neplăcerile pe care le aduc monopolurile în economia de piaţă în care nu există legi antitrust severe şi organizaţii puternice pentru protecţia consumatorilor.

Tabelul nr. 6 - Ritmul mediu anual de creştere a producţiei de autovehicule în perioada 1981-1991

- în procente, în unităţi de măsură fizice-

Tipul de autovehicule	1981-1985	1986-1989	Reculul producţiei	
			1990/1989	1991/1990
Autoturisme – total	8,8	1,8	30,6	16,0
Autoturisme de oraş	7,6	1,9	30,9	12,9
Autoutilitare (inclusiv microbuze)	-18,0	3,6	19,5	16,5
Autobuze	-16,3	-2,0	15,5	21,6
Troleibuze	-16,4	3,5	14,0	46,8
Autocamioane, autotractoare şi autobasculante	-8,1	-10,2	37,4	10,2
Total grupă	4,3	0,5	30,8	15,7

În pofida tendinţelor actuale care pun un mai mare accent pe indicatorii valorici, criza generală de subproducţie din economia naţională îndreptăţeşte, într-o anumită măsură, efectuarea unor unor aprecieri rezultate din calcule bazate, mai ales, pe unităţi de măsură fizice, cu atât mai mult cu cât ritmul inflaţiei ar necesita recurgerea la deflatori specifici, prin natura lor, dificil de evaluat cu exactitate. De fapt, este singura cale de urmat acum, având în

vedere greutăţile cunoscute ale obţinerii indicatorilor valorici. Din acest punct de vedere, determinarea schimbărilor în evoluţia ciclului producţiei de automobile nu poate fi afectată, după părerea noastră, de recurgerea la astfel de mărimi.

Evoluţia ciclică a industriei de automobile poate fi analizată anual, sezonier şi chiar lunar. În fiecare caz în parte se obţin o durată a ciclului şi o amplitudine a instabilităţii conjuncturale specifice dar mărimile astfel determinate pot fi utilizate, prin compararea şi combinarea lor, ca surse statistice pentru estimări ale evoluţiilor posibile în perioada următoare.

Pentru determinarea celor doi indicatori a fost calculată, mai întâi, creşterea şi scăderea maximă a producţiei anuale de automobile din România, în perioada 1980-1989 (indicele producţiei, 1986=100,0).

Tabelul nr.7 - Maximele şi minimele producţiei de automobile în perioada 1980-1989

- în procente-

MAXIMUM	MINIMUM
1982-84,8	1983-73,3
1985-108,6	1986-100,0
1989-117,1	

Din tabelul nr.7 se observă că amplitudinea instabilităţii a fost, pentru această perioadă, de 159,7%. Ciclul producţiei de automobile s-a mărit de la 3 la 4 ani, în timp ce instabilitatea s-a micşorat de la 148,2% la 144,6%. În 1989 s-a atins maximul producţiei naţionale de automobile oraş de 123 mii bucăţi, iar declinul care a urmat acestui an, ajuns în 1992 la 64 mii bucăţi, adică 60,9% (luând în calcul acelaşi indice al producţiei, 1986=100,0) şi cu o amplitudine a instabilităţii deja de 192,2%, anticipează cel puţin menţinerea duratei de 4 ani a ciclului, în varianta cea mai favorabilă.

Ciclul producţiei de automobile de origine sezonieră poate fi pus în evidenţă, pe baza datelor mai recente, pentru perioada 1989-1992 (indicele producţiei tr.I. 1991=100,0).

Tabelul nr. 8 - Maximele şi minimele trimestriale ale producţiei de automobile în perioada 1989-1993

- în procente-

MAXIMUM	MINIMUM
1989 Tr. II – 222,3	1991 Tr. I – 100,0
1991 Tr. II – 152,9	1992 Tr. III – 77,5
1992 Tr. IV – 127,3	

Amplitudinea ciclului sezonier a fost de 286,7%; ciclul sezonier (trimestrial) şi-a micşorat durata de la 8 trimestre (2 ani) la 6 trimestre (1 an şi 6

luni; vezi şi graficul nr. 1) dar, pentru perioada de tranziţie, amplitudinea ciclului a fost numai de 197,2%.

Graficul nr. 1

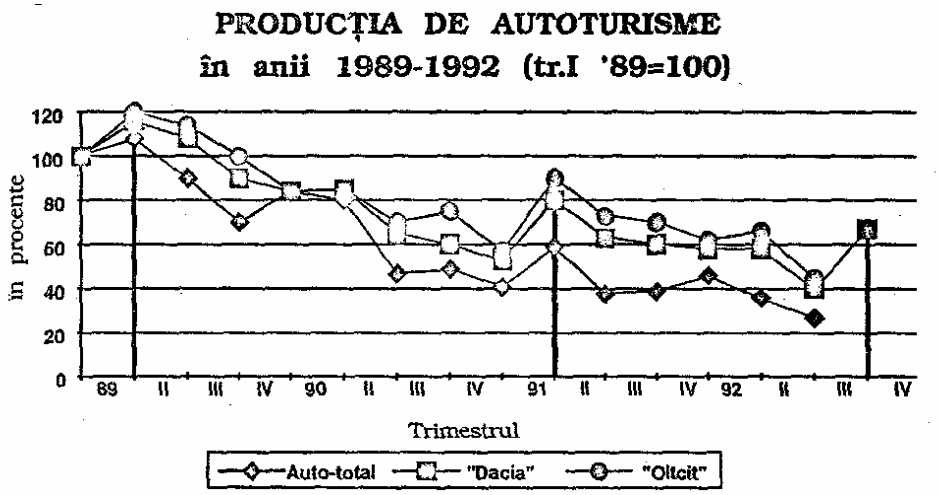

Evoluţia lunară a producţiei de automobile evidenţiază faptul că, în 1989, ciclul a fost de 3 luni (cu maximele în martie, iunie şi octombrie); amplitudinea instabilităţii a fost de 225,0%; durata de 3 luni s-a menţinut în cursul primului an al tranziţiei, cu o deplasare, mai întâi, înapoi, de o lună (maximele în februarie şi mai, iar amplitudinile de 165,7%, respectiv 149,5%), iar în semestrul al doilea, înainte, cu două luni pentru ciclul al treilea (maximul în august, amplitudinea 336,3%) şi cu o lună pentru ultimul ciclu (maximul în noiembrie, amplitudinea 373,6%). La începutul anului 1991 s-a depăşit foarte greu declinul producţiei (2068 autoturisme în ianuarie), ajungându-se la un vârf de producţie abia în luna mai, după 6 luni de la cel precedent, dar instabilitatea s-a redus la mai puţin de jumătate din cea anterioară (162,3%). S-a trecut la un ciclu mai lung de producţie, de regulă, de 5 luni şi cu instabilităţi mai reduse (maxime în octombrie 1991, instabilitate 153,3% şi ianuarie, iunie şi noiembrie 1992, instabilităţi 455,8%, 115,5%, respectiv 132,9%). În graficul nr. 2 se arată creşterea ciclului producţiei de automobile, în primii ani ai tranziţiei, la 5 luni.

Ca o concluzie generală se constată că, de regulă, în fiecare trimestru, au coexistat un maxim şi un minim de producţie. Din datele conţinute de anexa nr. 2 rezultă că asupra ciclului producţiei totale de automobile şi-a pus amprenta evoluţia producţiei de automobile marca „Dacia”, reprezentând în jur de 75% din producţia totală; amplitudinea ciclului a fost de 844% per total (indicele producţiei mai, 1989=100,0) şi de 2344% pentru “Dacia” (indicele producţiei mai, 1989=100,0).

Graficul nr. 2

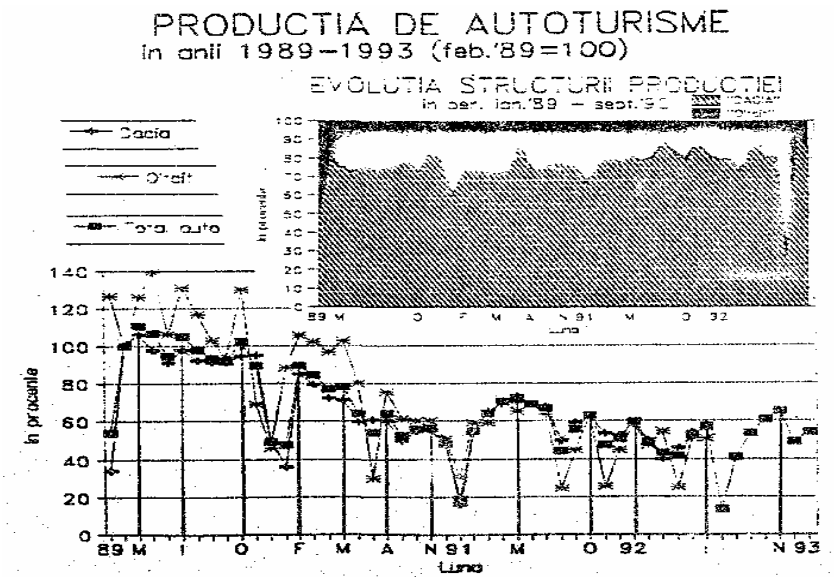

Notăm că indicele de ciclicitate lunară a fost, din ianuarie 1990 şi până în prezent, de 6,855. Se mai remarcă o uşoară tendinţă de creştere a ponderii producţiei “Dacia”, spre 80% din total, pe fondul unor uşoare schimbări ale ciclului structurii trimestriale de automobile (graficul nr. 3).

Graficul nr.3

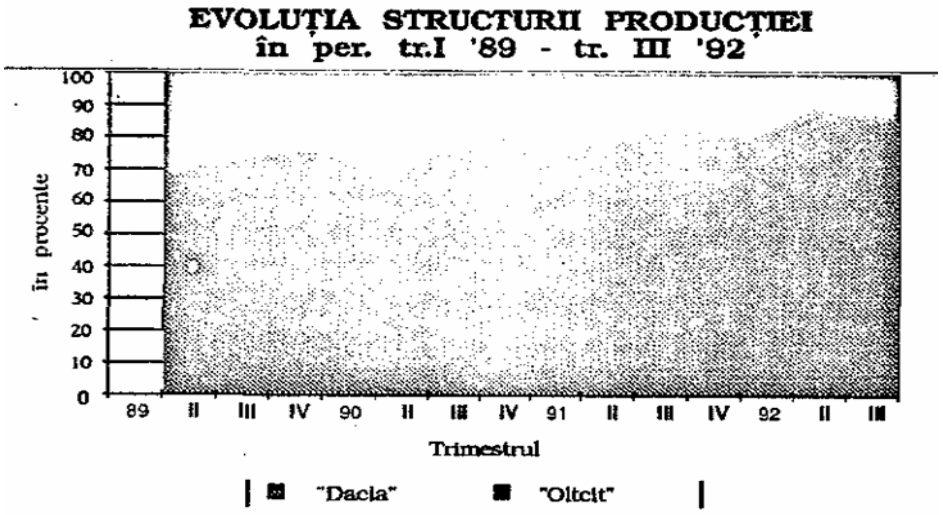

Într-adevăr, structura producţiei de automobile a evoluat relative stabil, “Dacia” şi “Oltcit”-ul reprezentând circa trei sferturi, respective un sfert din producţia totală, cu o uşoară tendinţă de creştere a ponderii automobilelor “Dacia”. Cu toate acestea pot fi remarcate unele regularităţi ale schimbărilor structurale: în fiecare lună ianuarie a anilor 1989,1990 şi 1991 s-a diminuat substanţial ponderea producţiei de automobile „Dacia”, faţă de mai multe luni precedente, ajungând la nivelurile 49,4%, 59,3% şi, respectiv, 65,6%. În 1992, acelaşi fenomen s-a manifestat cu întârziere, în luna iulie ponderea automobilelor „Dacia” în total scăzând la 27,1%, după ce în martie cunoscuse, de asemenea, o diminuare dar mai puţin accentuată, deşi semnificativă topologic, la 72,4%. Schimbările structurale sunt sesizabile şi trimestrial: în trimestrele I. 1990 şi 1992 automobilele „Dacia” au reprezentat 70,9%, respectiv 77,1%, abătându-se de la tendinţa liniară de creştere menţionată, relativ stabilă (graficul nr.3).

4.2. A doua dimensiune: transformarea automobilului românesc într-un bun rar

Industria automobilului se bazează, în mare măsură, pe producţia pentru stoc. Nivelul şi variaţiile stocurilor de automobile sunt semnale pertinente ale conjuncturii economice interne şi internaţionale. Să ilustrăm, din perioada mai-decembrie 1992, discontinuitatea accentuată survenită în iulie, când volumul stocurilor a depăşit suma vânzărilor interne şi exporturilor la automobile-total. Dar mai semnificativ este faptul că niciodată în perioada ianuarie 1989-ianuarie 1993 vânzările interne şi externe nu au epuizat integral stocurile, poate cu excepţia lunii mai 1989 (graficul nr. 4).

Graficul nr.4

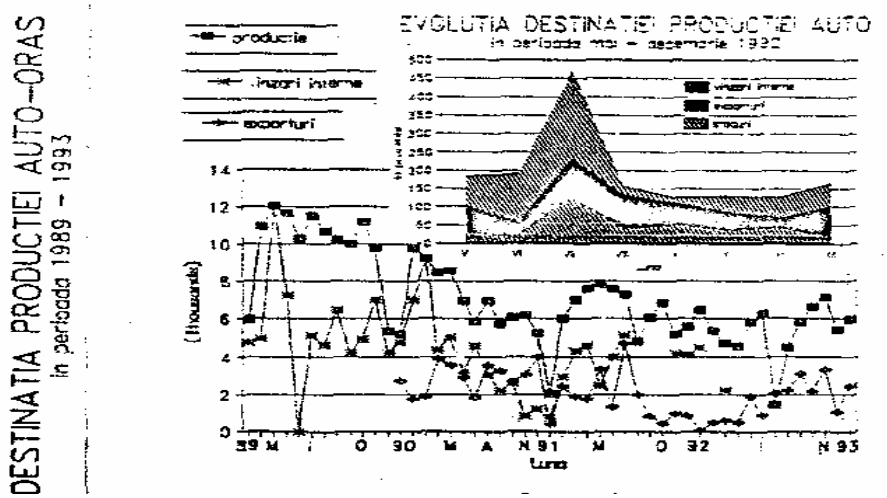

Din producţia totală de automobile, automobilele de oraş au reprezentat o pondere din ce în ce mai mică, iar evoluţia exportului şi a livrărilor la piaţa internă sunt o modalitate indirectă de apreciere a greutăţilor suplimentare intervenite în activitatea întreprinderilor producătoare, pe de o parte (tabelul nr.9).

Pe de altă parte, influenţa evoluţiei preţurilor asupra variaţiilor vânzărilor este evidentă. Comparativ, preţurile automobilului românesc au crescut mai mult decât media preţurilor de consum: la sfârşitul anului 1990, deci după liberalizare, creşterea preţurilor de vânzare ale automobilelor a fost de 216,7% în timp ce creşterea medie a preţurilor mărfurilor nealimentare a fost de 159,9%. În anul următor cei doi indicatori au atins mărimile de 254,8%, respective 209,0%, discrepanţa micşorându-se de la 1,355 (216,7/159,9) la 1,219 (254,8/209,0). Abia în 1992 raportul creşterilor devine subunitar (0,899) întrucât creşterea preţurilor automobilelor a fost de 260,2% iar a preţurilor mărfurilor nealimentare de 289,5%. Odată cu inversarea raportului se constată un decline mai mic al vânzărilor (90,5%) faţă de cel al producţiei (86,8%) (tabelul nr.10).

Tabelul nr. 9 - Schimbări în destinaţiile producţiei naţionale de automobile oraş în 1992, comparativ cu 1990

LUNA	Producţia auto-total, buc.	Exportul auto-total, în % din producţie	Livrări auto-total, în % din producţie	Livrări auto-oraş, în % din producţie	Dinamica preţ auto
1990	99248	45,5	52,0	48,2	
Ianuarie	6402	49,8	87,5	74,4	
Februarie	10789	27,2	69,2	64,9	
Martie	10932	28,9	89,1	84,5	
Aprilie	10166	45,0	46,4	41,9	
Mai	10335	45,1	52,4	48,9	
Iunie	8499	47,1	39,4	36,8	
Iulie	7285	39,9	63,6	63,1	
August	7894	54,4	41,2	38,0	
Septembrie	6698	58,1	36,9	32,8	
Octombrie	7109	50,4	42,9	36,6	100,0
Noiembrie	7414	51,4	10,8	10,8	224,4
Decembrie	5725	72,5	21,0	21,0	216,7
1992	74157	29,0	...	...	216,7
Ianuarie	7457	3,1	...	59,6	915,8
Februarie	6432	9,9	...	...	967,4
Martie	5774	14,4	...	38,0	991,0
Aprilie	5287	14,5	85,5	...	993,2
Mai	6719	30,7	72,6	80,3	1013,0
Iunie	7113	17,7	39,6	134,8	1013,0
Iulie	1986	125,7	107,8*	237,6	981,8
August	5350	41,5		24,6	981,8

LUNA	Producţia auto-total, buc.	Exportul auto-total, în % din producţie	Livrări auto-total, în % din producţie	Livrări auto-oraş, în % din producţie	Dinamica preţ auto
Septembrie	6716	52,1		17,1	1013,0
Octombrie	7588	36,9		44,6	1018,0
Noiembrie	7810	44,1		54,8	1436,8
Decembrie	5925	20,6	79,0	66,4	1436,8
1992/1990	74,7	47,5	...	...	663,0

**Vânzări pe credit*

Într-adevăr, datele oficiale din bugetele familiilor de salariaţi pentru perioadele 1 ianuarie-30 septembrie 1991 şi 1992 arată o foarte uşoară creştere a ponderii cumpărărilor de autoturisme, motociclete, motorete în total cumpărări, de la 3,130% (137,10 lei în media lunară totală a cumpărărilor pe o familie de 4380,06 lei) la 3,160% (341,86 lei din 10818, 10 lei) (vezi „Informaţii statistice operative" Seria „Calitatea vieţii. Bugetul de familie" nr.4/decembrie 1992, pag.4).

Evoluţii potrivnice dezvoltării pieţei interne a automobilului se pot observa şi în ceea ce priveşte service-ul: în ianuarie 1991, pentru care s-a dispus de date comparative, preţurile de consum ale grupei servicii au crescut cu 137,5%, în timp ce service-ul prestat deţinătorilor de automobile era cu 188,3% mai mare faţă de octombrie 1990 (cu o discrepanţă şi mai mare decât cea semnalată mai înainte, de 1,369). La sfârşitul anului 1991 creşterea preţurilor serviciilor a fost de 250,3% faţă de ianuarie 1991 , iar service-ul costă cu 261,6% mai mult comparativ cu acelaşi moment (discrepanţa diminându-se la 1,045). Această tendinţă favorabilă deţinătorilor de automobile s-a întrerupt în 1992 când service-ul a costat cu 296,4% mai mult faţă de anul anterior, deoarece creşterea preţurilor serviciilor a fost de 262,7%, discrepanţa fiind, aşadar, de 1,128, dar crescând, de fapt, în a doua parte a anului.

Tabelul nr. 10 - Declinul producţiei şi al vânzărilor de automobile, comparativ cu evoluţia preţurilor

- în procente, media anuală-

	Producţia (buc.)	Livrări la piaţa internă	Preţurile cu ridicata[1]	Preţurile cu ridicata[2]	Preţurile de vânzare auto	Preţurile prestări service auto	Preţurile de consum-mărfuri nealiment
1990	69,1	81,0	250,1	131,5	216,7	188,3[4]	159,9
1991	87,1	66,7	333,7	418,7	254,8	261,6[5]	209,0
1992	86,5	...	149,9[3]	197,4[3]	260,2	296,4	289,5
- din care, ian-iun.	86,8	90,5	134,1	192,8	183,4	159,3	180,3

[1] Total industrie; [2] Industria mijloacelor rutiere; [3] Septembrie 1992 [4] În ianuarie 1991 [5] Faţă de ianuarie 1991.

Dacă comparăm dinamica preţurilor cu ridicata în producţia autovehiculelor şi a preţurilor de vânzare ale automobilelor, pe de o parte, cu dinamica preţurilor service-ului prestat în utilizarea automobilelor şi a preţurilor de consum, pe de altă parte (graficul nr. 5) vom constata existenţa unor similitudini între evoluţiile celor două grupe de preţuri.

Graficul nr.5

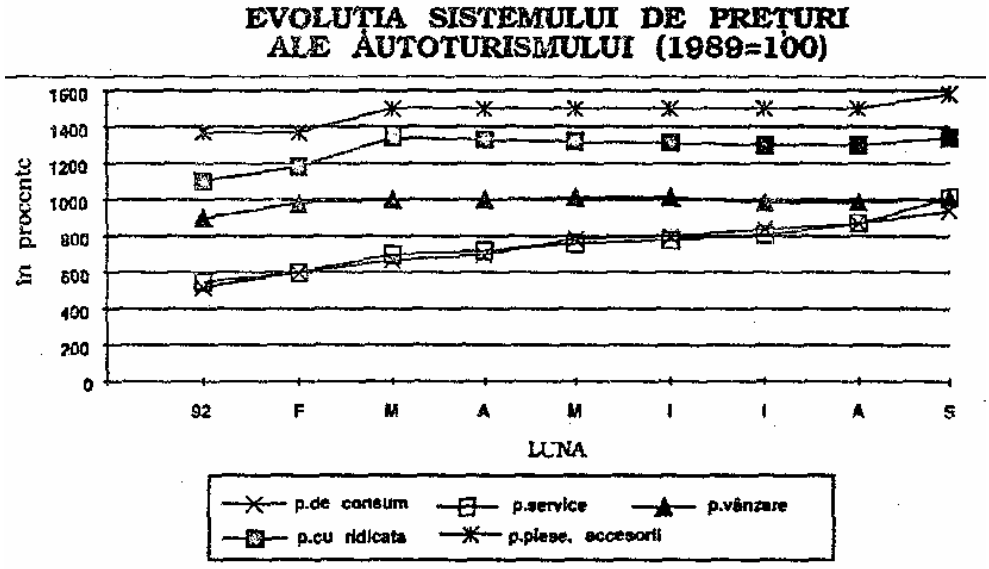

Întrucât şi în industria automobilului, asistăm la adoptarea de preţuri administrate, datorită, cadrului legal specific, numai în mod cu totul aparent noul soi de voluntarism – care l-a înlocuit pe cel de tipul macroplanificării, prin efectul Legii nr. 31/1990 care prevede negocierea preţurilor cu statul, în cazul în care nu există mai mult de trei producători – pare să favorizeze întreprinderile producătoare. Or, se constată că preţurile administrate sunt relativ constante pe perioade oarecare de timp, iar preţurile de piaţă cresc mereu – ce-i drept în ritmuri diferite de la o lună la alta însă, de regulă, mai mari decât ritmurile preţurilor administrate – din diferenţa lor rezultând evoluţia profiturilor comerciale. Se pot găsi motive cu totul obiective, de un anumit fel, la creşterea – din timp în timp – a preţurilor administrate ca scumpirea importurilor materiilor prime, energiei, componentelor în urma devalorizării leului, la care se adaugă creşterea salariilor şi cu totul altfel de motive obiective la creşterea neîncetată a preţurilor de piaţă datorită preţurilor externe mai mari pentru o mulţime de bunuri de consum. Diferenţa provine din faptul că, în primul caz, intrările externe mai scumpe suferă, totuşi, o prelucrare industrială

care adaugă o valoare nouă, în timp ce restul bunurilor se scumpesc din pura comparabilitate la care cursul monedei naţionale face simplul oficiu de a o determina.

Tocmai o astfel de semnificaţie o are şi noua majorare a preţurilor de vânzare a automobilelor Oltcit, adică provenind – în mod cu totul evident – din exteriorul intereselor producătorului. Pentru că este normal ca vânzătorul să dorească reducerea preţului propriului produs pentru a-şi spori vânzările. Dimpotrivă, s-a anunţat deja că preţurile vor creşte, începând cu 1 februarie 1993, de cca. 1,9 ori – consecinţa aplicării HG. Nr. 412/1992 care prevede reactualizarea costurilor conform cotaţiei leului faţă de dolar (la toate cele şase tipuri). Măsura este motivată prin ponderea însemnată a componentelor din import utilizate la fabricarea produsului şi, prin urmare, a impactului deosebit pe care îl are cursul de schimb al leului faţă de dolar.

4.3. Atreia dimensiune: îmbătrânirea parcului naţional de automobile

Producţia automobilelor de oraş a crescut aproape permanent timp de un sfert de secol. Istoria acestei industrii marchează primul declin al producţiei fizice în 1979, la 91,8% faţă de anul anterior, depăşit cu mult chiar din anul următor: în 1980 producţia fizică a fost cu 108,2% mai mare decât în 1978. În 1983 şi 1986 au urmat celelalte două declinuri, la 86,5% şi, respectiv, 92,1% din producţia anilor anteriori. Depăşirea nivelurilor de criză s-a făcut din nou prin devansarea nivelului producţiei dinaintea crizei, în primul caz, în anul următor 1984, cu 120,2% şi în al doilea an după criză, adică în 1988, în celălalt caz, cu 105,3%. Deşi, în cadrul planului macroeconomic şi, mai ales, în realizarea lui, industria automobilului a beneficiat de condiţii favorizante corespunzătoare importanţei acestui sector industrial. În opoziţie cu declinul conjunctural al producţiei fizice, înzestrarea populaţiei cu acest bun de consum a crescut continuu în perioada respectivă (anexa nr.1), rezultatul aritmetic fiind influenţat de jocul variabilelor implicate: producţia pe locuitor care a suferit declinuri concomitent cu producţia totală, importurile şi exporturile anuale şi, desigur, variaţia sporului anual al populaţiei.

Declinului, an de an, al producţiei fizice de automobile – oraş, începând cu 1990 (faţă de anul anterior), la 69,1%, 87,1% şi 86,5% i-a corespuns creşterea, în continuare, a gradului de înzestrare, conform datelor oficiale, de la 50,2 automobile/1000 locuitori în 1989 la 54,5 în 1990 şi 61,4 automobile/1000 locuitori în 1991 (tabelul nr.11).

Caracterul negativ al continuării creşterii-gradului de înzestrare a populaţiei cu automobile de oraş rezultă din două aspecte. Primul îl reprezintă tocmai scăderea cronică, neconjuncturală, menţionată mai înainte şi analizată detaliat în prezenta lucrare în partea destinată direct acestui aspect. Vom

observa, în plus, că veniturile cheltuite de populaţie pentru cumpărarea de automobile străine – în mare parte chiar sub formă de devize străine – au lipsit industria românească de surse considerabile de redresare, sub efectul liberalizării pripite a importurilor. Într-adevăr, potrivit calculelor efectuate, importurile de automobile au reprezentat 61,5% din volumul producţiei fizice naţionale de automobile şi 98,3% din volumul livrărilor la piaţa internă, din 1990 şi au fost de 1,4 ori mai mari decât producţia fizică din 1991.

Al doilea aspect negativ îl reprezintă îmbătrânirea accelerată a parcului naţional de automobile. Structura pe vârste a parcului de automobile, în 1989, este arătată în graficul nr.6.

Graficul nr.6

Structura pe vârste a parcului naţional de automobile în anul 1989

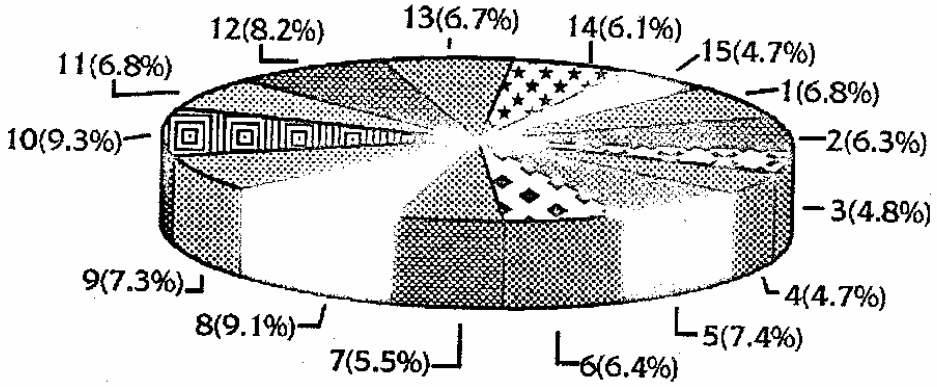

Considerând, ceea ce este o ipoteză pe deplin acceptabilă, că, în medie, automobilele importate aveau deja 10 ani de utilizare, ele provenind de pe piaţa a doua a străinătăţii, atunci vârsta medie a parcului naţional de automobile a crescut de la 6,59 ani în 1989 la 8,74 ani în 1991, pentru o durată medie de folosinţă a tuturor automobilelor de 15 ani. Pentru comparabilitate, precizăm că, în SUA, vârsta medie a automobilelor a scăzut de la 9 ani în 1946 la 5,5 ani între 1957 şi 1973 şi a crescut la 7,2 ani în 1982 (Garnier, Olivier – "Automobile. Le nouvel ordre mondial", Editura Hatier, Paris, 1991, pag.13). Şi nu facem nici o referinţă la discrepanţele şi mai mari în ceea ce priveşte nivelul tehnic mediu al produsului, inclusiv al întregului parc.

În cazul ideal în care automobilele importate în 1990 şi 1991 ar fi fost noi (I) atunci, în 1991, 6,2% din total ar fi fost automobileîn folosinţă de 11 ani şi 7,7% de 10 ani, când, în realitate sunt 11,0, respectiv, 17,5%. Dimpotrivă, populaţia ar fi deţinut 9,6% automobile, din parcul total, în al doilea an de

folosinţă şi 14,9% în primul an; de fapt, mulţumită livrărilor din producţia internă, populaţia deţinea, în acelaşi an, numai 4,8%, din total, automobile în al doilea an de folosinţă şi 5,1% în primul an (graficul nr.7).

Graficul nr.7

Cazul ideal al importurilor

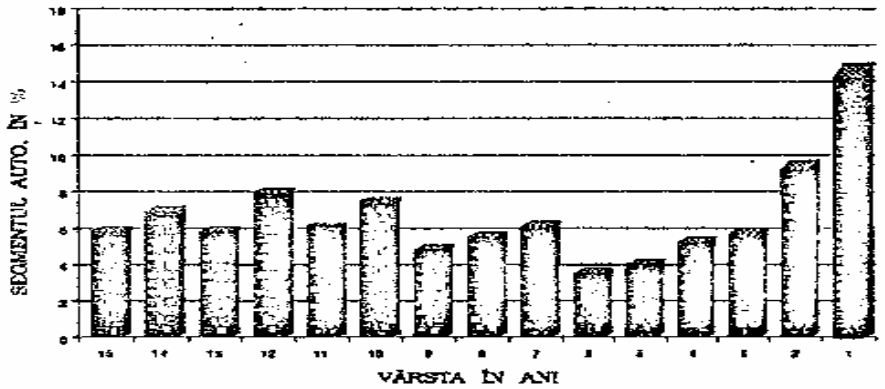

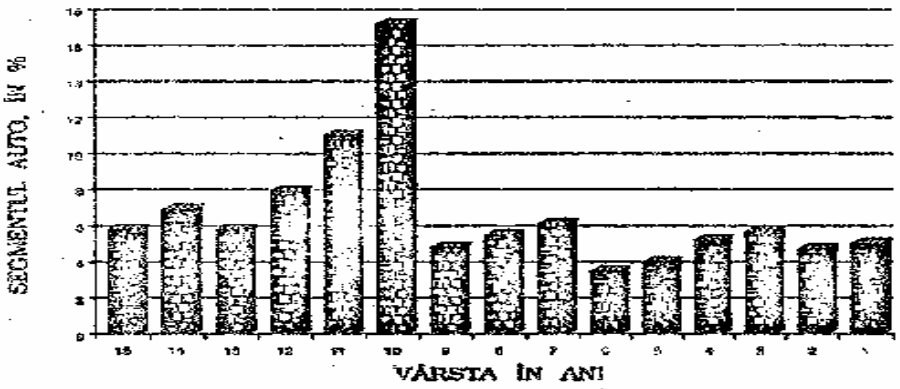

Tabelul nr. 11 - Evoluţia vârstei medii a parcului naţional de automobile

- mii bucăţi-

Anul	Gr. de înzestrare (buc/1000 loc.)	Parcul auto		Import	Export	Consum aparent	Vârsta cotei de consum aparent în		Structura pe vârste a parcului		
		total	Spor anual				1989	1991	În 1989	În 1991	
										I	II
1975	13,7	290,97		3,9	17,5	42	15 ani		4,7%		
1976	16,1	345,88	54,91	4,1	9,6	55	14 ani		6,1%		
1977	19,0	411,67	65,79	6,5	13,1	61	13 ani	15 ani	6,7%	5,7%	5,7%
1978	22,2	485,35	73,68	13,2	11,9	74	12 ani	14 ani	8,2%	6,9%	6,9%
1979	25,2	555,97	70,62	13,7	19,4	61	11 ani	13 ani	6,8%	5,7%	5,7%
1980	28,9	641,62	85,65	19,3	14,7	84	10 ani	12 ani	9,3%	7,9%	7,9%
1981	32,1	717,05	75,43	7,6	21,8	66	9 ani	11 ani	7,3%	6,2%	11,0%
1982	35,3	792,52	75,47	8,3	15,7	82	8 ani	10 ani	9,1%	7,7%	17,5%
1983	37,3	840,80	48,28	0,5	27,7	50	7 ani	9 ani	5,5%	4,7%	4,7%
1984	39,6	895,77	54,97	1,0	50,4	58	6 ani	8 ani	6,4%	5,4%	5,4%
1985	41,7	947,63	51,86	1,3	48,4	67	5 ani	7 ani	7,4%	6,3%	6,3%
1986	43,7	997,39	49,76	1,0	63,8	42	4 ani	6 ani	4,7%	3,9%	3,9%
1987	45,1	1041,50	44,11	1,0	69,4	43	3 ani	5 ani	4,7%	4,1%	4,1%
1988	47,1	1085,82	44,32	1,5	64,9	57	2 ani	4 ani	6,3%	5,3%	5,3%
1989	50,2	1162,21	76,39	0,0	61,6	61	1 ani	3 ani	6,8%	5,7%	5,7%
1990	54,5	1264,77	102,56	52,3	34,8	103		2 ani		9,6%	4,8%
1991	61,4	1423,56	158,79	105,3	20,5	159		1 an		14,9%	5,1%
Total în:											
1989	50,2	1162,21	76,39	0,0	61,6	57	6,59 ani		100%		
1991 (I)		1423,56	105,3	20,5	158,79	159		7,42 ani		100%	
1991 (II)	61,4	1423,56	0,0	20,5	53,49	54		8,74 ani			100%

Surse statistice: Anuarele statistice ale României 1970-1991; Buletinele lunare de informare publică nr. 1-12/1991, toate editate de Comisia Naţională pentru Statistică: calcule proprii.

5. INDUSTRIA NAŢIONALĂ DE AUTOMOBILE SUB INCIDENŢA SCHIMBĂRILOR PREVIZIBILE

5.1. Conjunctura economică internă la sfârşitul anului 1992 şi începutul acestui an

Perioada grea de tranziţie pe care o parcurge în prezent economia românească face ca, în mod hotărâtor, conjunctura internă să fie determinată de influenţele externe ca urmare a dependenţei severe de resursele financiare străine la care s-a ajuns în urma aplicării unor programe de reformă insuficient fundamentate pe posibilităţile efective ale aparatului de producţie, mult superioare celorlalte ţări foste socialiste. Declinul natural al producţiei materiale – în general al indicatorilor macroeconomici rezultativi datorat, mai ales întreruperii proceselor decizionale la nivel de ansamblu al economiei, s-a transformat într-un cerc vicios deoarece, întotdeauna ieşirea dintr-o stare de criză multiplă, cum este cea prezentă, nu se poate face prin forme mai mult sau mai puţin liberale de conducere, ci printr-un intervenţionism responsabil. Din lipsa evidentă a acestuia, explicabilă în multiple forme, dar generatoare a numeroase crize politice şi sociale, s-a ajuns ca percepţia economiei româneşti în mediile financiare internaţionale, ilustrată, de exemplu, cu ajutorul indicatorului „Instituţional Investitor Credit Rating" („ IICR", un indicator sintetic ierarhizând ţările din punctul de vedere al riscului bancar, pe o scară de la 100 la 1) să fie destul de negativă şi, în plus, oscilantă. „În martie 1991- scrie revista „Capital" – România ocupă locul 60, ca în septembrie acelaşi an să ajungă pe locul 64, iar în martie 1992 pe locul 69. Este vorba deci de o uşoară revenire pentru România – în prezent urcând la poziţia 68 pe scală IICR." (Negruş, Mariana – „România pe piaţa interbancară". Suntem în prima jumătate a scalei de risc", în „Capital" nr.9/5 martie 1993, pag. 1, col. 1-4 sus).

Într-adevăr, încercarea de a substitui mecanismul conducerii centralizate a economiei naţionale cu noi forme de conducere s-a materializat spre sfârşitul primilor trei ani ai demarării tranziţiei în încercările de a motiva comportamentul agenţilor economici prin influenţele a trei principii, adoptate tale quale din teoriile occidentale şi instituţionalizate prematur, respectiv:

1. regimul general şi total de preţuri libere;
2. accesul colectivist (egalitar) la devize convertibile, prin intermediul convertibilităţii interne a leului;
3. motivaţia în muncă prin strategia punitivă a ocupării şi a salariului real.

Fiecare dintre aceste căi nominale poate fii susţinută şi combătută sub aspect îndeosebi teoretic. Calculele economice dovedesc însă că liberalismul tot mai accentuat, promovat într-un sistem economico-social inadecvat din punct de vedere al stadiului şi ritmului maturizării instituţiilor proprietăţii,

specifice economiilor de piaţă, dar flancat de sărăcirea mijloacelor, a metodelor şi a instrumentelor de acţiune asupra economiei reale chiar dacă temporar, în unele situaţii, a dat spre sfârşitul anului 1992 şi începutul anului următor, parţial rezultate, a mărit enorm costul uşoarei ameliorări a conjuncturii interne făcând viitorul imediat la fel de incert ca acum doi ani. Într-adevăr, cele câteva semne de înviorare – şi referirile trebuie să fie, cu precădere la industrie – se bazează pe un deficit comercial din ce în ce mai mare, comparativ cu anii anteriori, pe creşterea ratei şomajului şi pe o scădere fără precedent a salariului real. Explicaţiile erorilor nu trebuie neapărat găsite într-o premeditare a relelor, greutăţile enorme sunt obiective, cât după părerea noastră, în speranţele prea mari puse în mijloacele de reglare nominale inclusiv, şi mai ales, în iluzia că îmbunătăţirea cadrului legislativ creează resurse, când, de fapt, ea crează numai forme fără fond.

Graficul nr. 8

Evoluţia producţiei în anii 1985-1992 (1980=100)

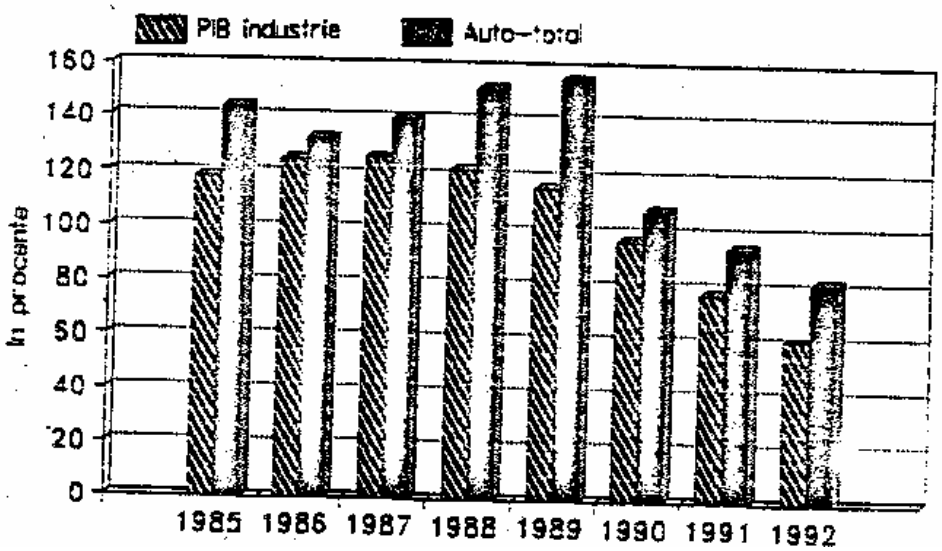

În contextul general actual al evoluţiei economiei naţionale, dependenţa ridicată a producţiei de automobile de evoluţia de ansamblu a industriei, exprimată statistic, de exemplu, printr-un coeficient de corelaţie de 0,858 (în perioada 1985-1992, vezi şi graficul nr.8) impune unele precizări cu privire la starea industriei la sfârşitul anului 1992 şi începutul anului următor, tocmai pentru a se putea estima evoluţia probabilă a acestui sector de activitate în cursul anului 1993 şi imediat după aceea. Datele statistice oficiale dovedesc o anumită încetinire a declinului industriei, comparativ cu perioada precedentă.

La nivelul producţiei şi al exportului de automobile de oraş semnalele par chiar mai încurajatoare din acest punct de vedere (tabelul nr.12). Astfel, în perioada octombrie 1992 – ianuarie 1993 declinul industriei a fost cu 11,2 procente mai mic decât cu un an înainte, comparat lună la lună şi cu 11,7 procente mai mic calculat faţă de luna anterioară. În acelaşi interval de timp, deşi declinul producţiei fizice de automobile a fost de 2 ori mai mare, comparat lună de lună şi cu 5,1 procente mai mare, comparat faţă de luna anterioară, exportul a fost de 50 de ori mai mare, respectiv, de peste 2 ori mai mare-după aceeaşi metodologie de calcul. Calculate cumulat şi relativ, cele două mărimi – producţia şi exportul de automobile, de această dată per total – au fost, în aceeaşi perioadă, de 102,1% şi 335,5% faţă de perioada octombrie 1992 – ianuarie 1993 (Stoica, Victor – „Economia naţională în ultimele 120 de zile", în „Jurnalul afacerilor" nr. 10(104)/11-18 martie 1993, pag. a 3-a, col. 1-6 sus). Obţinerea unor resurse valutare noi reprezintă un factor favorizant pentru menţinerea, în continuare, a nivelului producţiei, cel puţin la acelaşi nivel.

Graficul nr.9

Industria şi industria rutieră, ianuarie 1991-septembrie 1992
(în % faţă de media 1989)

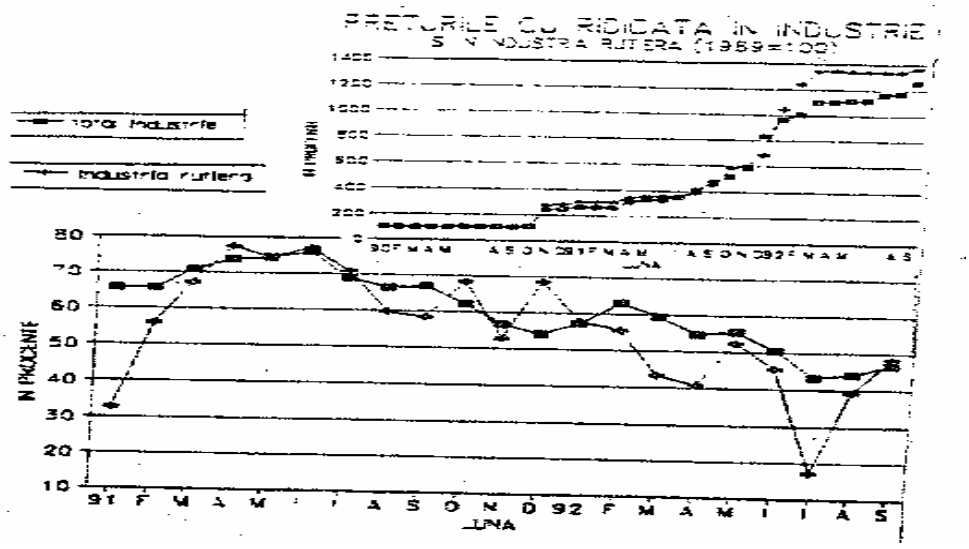

Deoarece industria mijloacelor de transport rutier a avut un coeficient de corelaţie de 0,55 cu evoluţia pe ansamblul industriei, în perioada ianuarie 1991 – septembrie 1992 (graficul nr.9), considerăm că şi în continuare nivelurile şi ritmurile producţiei de automobile vor fi influenţate de evoluţia indicatorilor pe industrie – total.

Tabelul nr. 12 - Evoluţia lunară a producţiei industriale a producţiei şi exportului de automobile, comparativ cu anul anterior

	Ianuarie	Octombrie	Noiembrie	Decembrie
PRODUCŢIA INDUSTRIALĂ (în %)				
a. 1) 1991/1990		82,8	74,2	76,6
a. 2) 1992/1991	84,4	76,5	91,4	83,3
a. 3) 1993/1992	78,0			
Faţă de luna anter. (în%)				
b. 1) 1991		105,8	90,6	88,4
b. 2) 1992	103,6	102,6	107,6	87,8
b. 3) 1993	102,1			
Diferenţe				
- anuale	-6,4	-6,3	17,2	6,7
- lunare	-1,5	-3,2	17,0	-0,6
AUTO-ORAŞ Producţie (buc.)				
1990		6102	6148	5225
1991	2068	6872	5161	5549
1992	6487	6614	7149	5381
1993	5920			
Export (buc.)				
1990		2614	3009	3998
1991	402	419	959	826
1992	61	2147	3297	1034
	2437			
Producţie (în%)				
a. 1)		112,6	83,9	106,2
a. 2)	313,7	96,2	138,5	97,0
a. 3)	91,3			
Faţă de luna anter. (în %)				
b. 1)		112,8	75,1	107,5
b. 2)	116,9	113,8	108,1	75,3
b. 3)	110,0			
Export (în %)				
a. 1)		16,0	31,9	20,7
a. 2)	15,2	512,4	343,8	125,2
a. 3)	3995,0			
Faţă de luna anter. (în %)				
b. 1)		50,0	133,4	86,1
b. 2)	7,4	69,1	153,6	31,4
b. 3)	235,7			
Diferenţe: la producţie				
- anuale	- 222,4	-16,4	54,6	
- lunare	- 6,9	1,0	33,0	
La export				
- anuale	3979,8	496,4	311,9	104,5
- lunare	228,3	19,1	20,2	- 54,7

5.2. Schimbări previzibile, pe termen scurt şi mediu, ale conjuncturii interne

Opiniile oficiale în acest domeniu avansează ipoteza continuării declinului pe ansamblul industriei şi în sectoarele ei de bază. Să cităm, de exemplu, concluziile unui membru al Comisiei Naţionale de Prognoză: „corespunzător variantelor de prognoză pe 1993, potrivit cărora nivelul produsului intern brut este mai mic cu 5-7% faţă de anul trecut, pentru producţia industrială se estimează o dinamică descrescătoare cu circa 10%, ceea ce evidenţiază o scădere la mai puţin de jumătate din rata negativă înregistrată în 1992, comparativ cu 1991." (Teodorescu, Mircea, Comisia Naţională de Prognoza – „Prognoza la remorca politicii. Resurse imense sortite din nou alimentării industriilor energofage", în „Capital" nr. 8/26 februarie 1993, pag. 1, col. 2 sus). Prin urmare, o diminuare a producţiei de automobile de oraş de 10-15 procente, în cursul anului 1993, faţă de 1992, poate fi considerată realistă – în cadrul estimărilor din mediile informate ale executivului: „luând în considerare o serie de factori independenţi de potenţialul acestei ramuri – reducerea procesului investiţional şi a exportului de maşini şi utilaje pe pieţele est-europene – precum şi nivelul tehnic şi calitativ al unor produse care nu pot susţine valorificarea acestora pe pieţele vestice, se estimează că în 1993, în aceste sectoare (tractoare şi maşini agricole, mijloace de transport rutier, rulmenţi, produse intermediare pentru industria orizontală, bunuri de folosinţă îndelungată etc., n.n.), vor avea loc declinurile cele mai accentuate." (Teodorescu, Mircea, Comisia Naţională de Prognoză – „Evoluţia industriei prelucrătoare în '93, Previziune în cadrul relaţiilor actuale interramuri.", în „Capital" nr.8/26 februarie 1993, pag. a 23-a, col. 2-3).

Pe termen mediu, cele mai importante modificări ale conjuncturii interne considerăm că vor interveni în industrie, în general, cu efecte directe în toate subramurile, ca urmare a restricţiilor impuse de creditele externe provenite de la diverse organisme internaţionale şi grupuri de interese. Un astfel de exemplu a survenit recent.

În urma solicitării unui sprijin financiar pentru susţinerea procesului de reformă şi ajustare economică adresate Grupului celor 24 în luna aprilie 1992, România a obţinut un credit de 100 milioane dolari, cu durata maximă de 7 ani, în condiţiile prevăzute de Memorandumul de înţelegere al Acordului de împrumut semnat la 7 decembrie 1992 la Bruxelles şi ratificat de Camera Deputaţilor la 4 februarie 1993. Câteva din condiţiile stipulate în respectivul Memorandum vor influenţa considerabil conjunctura internă a economiei naţionale, probabil, în modul următor:

Tabelul nr. 13 - Diagrama exemplificativă a implicaţiilor unor credite externe asupra conjuncturii economiei naţionale

Condiţia impusă	Consecinţe probabile
„Guvernul va continua să reducă subvenţiile către consumatori în vederea eliminării lor până la sfârşitul anului 1993.”	- creşterea preţurilor la bunurile de consum, deci scăderea puterii de cumpărare a populaţiei cu venituri fixe şi înregistrarea unei deflaţii monetare; vor scădea vânzările, în primul rând şi cel mai mult, vânzările, în primul rând şi cel mai mult, vânzările de bunuri de consum durabile.
„Guvernul va menţine o paritate aproximativă cu preţurile pieţei mondiale pentru ţiţei, electricitate, cărbune şi lignit şi va majora periodic preţul la gazele naturale.”	- idem, ca mai sus; - creşterea generală a costurilor de producţie şi, în condiţiile regimului de preţuri libere, creşterea preţurilor cu ridicata. - va creşte presiunea asupra cursului leului la licitaţiile interbancare.
„Toate restricţiile la export precum şi cerinţele de licenţă pentru importuri şi exporturi vor fi eliminate”, cu excepţia bunurilor ale căror preţuri sunt controlate de stat sau care primesc subvenţii de stat.	- liberalizarea totală a comerţului exterior va determina creşterea penuriei de produse româneşti pe piaţa internă cu cota de mărfuri atrase de şi împinse spre pieţele internaţionale. Plusul de devize obţinut s-ar putea să fie oferit la licitaţiile interbancare, atenuând, în parte, fenomenul de devalorizare a leului. Dacă cursul monedei naţionale nu se va înrăutăţi dramatic, mărfurile importate în noile condiţii vor înăspri concurenţa lor, pe piaţa internă, cu produsele indigene.
„Guvernul va urmări disciplina financiară a întreprinderilor” printr-un „sistem de raportare lunară pentru întreprinderi”. Guvernul va identifica întreprinderile care au plăţi restante şi dificultăţi în activitate” obligându-le la ajustări „prin privatizare, restructurare sau lichidare”.	- intrarea unor unităţi economice în faliment va determina spargerea filierelor tehnologice interne, respectiv a interdependenţelor din economia naţională, redresarea urmând să se realizeze, pe termen scurt şi mediu, cu mai puţin efort propriu şi mai multe importuri realizabile cu ajutorul creditelor externe; va creşte şomajul şi se va micşora cererea agregată; - sunt posibile uşoare efecte deflaţioniste.
„Va continua libera repatriere a profiturilor şi se vor face eforturi pentru adoptarea unor măsuri legislative adecvate în acest sens.”	- dacă nu se adoptă o contramăsură constând din stimularea investiţiilor străine prin scăderea impozitelor pe profiturile reinvestite în România apare o nouă breşă în strategia de redresare economică, economia naţională putând dovedi o colonie a investitorilor de ocazie.

Pe termen lung, din informaţiile disponibile, rezultă că industria de automobile va fi influenţată şi de schimbările care vor interveni ca urmare a aderării României la CEE, mai ales sub aspectul suspendării măsurilor de protejare a producătorilor interni faţă de concurenţa străină. În această direcţie probează înseşi condiţiile impuse pentru aderare: „Acordul interimar de aplicare anticipată a prevederilor privind aspectele economice şi comerciale ale

Acordului de asociere a României la Comunităţile Europene, semnat la 1 februarie 1993, finalizat după şase runde de negocieri desfăşurate în anul 1992 şi parafat la Bruxelles, la 27 noiembrie 1992, va intra în vigoare după ratificarea de către Parlamentul României, parlamentele tuturor ţărilor membre ale CEE şi Parlamentul European (durata procedurii: 12-18 luni); el permite aplicarea anticipată a prevederilor economice şi comerciale, pe durata procedurii de ratificare, care, între altele, stipulează la „Produse industriale (altele decât cele textile şi siderurgice)":

- CEE va proceda la eliminarea tuturor restricţiilor cantitative şi abolirea taxelor vamale la importul a peste 90% din produsele româneşti, de la intrarea în vigoare a Acordului interimar, în prima parte a anului în curs.
- România va aboli gradual taxele vamale la importul a 70-75% din produsele provenind din CEE într-o perioadă de 5-9 ani. Reducerea unor taxe va începe doar în al patrulea an.

Poate continua să sprijine, inclusiv prin subvenţii, unele sectoare industriale, pe o perioadă de 5-10 ani." (Petreanu, Marius – „Curierul Naţional" nr. 375/1 februarie 1993, pag a 5-a, col. 5-6 jos.).

Cuantumul impozitelor pe circulaţia mărfurilor, pe grupe de bunuri: materii prime, produse alimentare de primă necesitate, bunuri de investiţii şi echipamente articole de lux furnizează elemente suplimentare cu privire la inflaţia politicii fiscale asupra mecanismelor de producţie şi comerciale din perioada de tranziţie. Potrivit anexei nr. 2 la Hotărârea nr. 779/15. XI 1991 privind impozitul pe circulaţia mărfurilor şi accizele, impozitul maxim prevăzut pe circulaţia mărfurilor este de 15%, pentru autoturismele de oraş prevăzându-se perceperea unui impozit de 10%. Urmărirea aceleiaşi influenţe poate fi adâncită pe baza structurii i.c.m.-ului pentru bunurile asociate în utilizarea autoturismelor (garniturii: 3%; anvelope 5%; benzină: 7%; lichid de frână: 10% etc.), ca şi în producţia lui. Din acest punct de vedere introducerea TVA, de la jumătatea acestui an, ar urma de asemenea să modifice conjunctura internă, în avantajul producţiei de mărfuri şi servicii determinând scăderea considerabilă a profiturilor comerciale totale, prin scăderea rapidă a numărului de intermediari. Este previzibilă, deci, o influenţă favorabilă în sensul creşterii livrărilor de autoturisme de oraş la piaţa internă, din producţia naţională, ca şi a creşterii mai lentă a preţurilor la service. Este un început în practicarea politicilor calitative care „nu modifică nici structura, nici fundamentele (adică organizarea economiei): ea constă, în mod esenţial, în adaptarea curentă a economiei la schimbările curente ale datelor care ameninţă să distrugă echilibrarea ei"; ea desemnează „schimbări în structură, adică în aspectele mai puţin esenţiale ale organizării sociale, ca de exemplu, o schimbare în numărul impozitelor „(de Boissieu, Christian – „Principes de politique économique", Economica, Paris, 1978, pag. 7).

Condiţiilor, în cea mai mare parte nefavorabile pentru revigorarea industriei, sperăm să li se opună unele elemente pozitive şi din industria rutieră, între care menţionăm interesul manifestat de unii investitori străini pentru industria românească de automobile. Mai întâi precizăm că, în producţia automobilelor tip „ARO”, există deja o producţie de serie pe baza motoarelor Volkswagen. De asemenea, compania americană General Motors „s-a interesat de posibilităţile de retehnologizare a capacităţilor în industriile de pe platforma municipiului Bucureşti şi în principal de uzina de autocamioane. Colaborarea româno-americană a fost stabilită în linii mari, urmând ca uzina de autocamioane Braşov să primească asistenţă tehnică în vederea modernizării din partea faimosului General-Motors.” (vezi „Capital” nr. 7/19 februarie 1993, pag. a 5-a, col. 1-2 jos).

6. OBSERVAŢII, OPINII ŞI CONCLUZII

6.1. Cauze sigure ale declinului economic

Filosofia in nuce a tranziţiei de la socialism la economia de piaţă s-a orientat, între altele şi asupra problemei restructurării economiilor naţionale şi, cu precădere asupra restructurării industriei. Nodul divergenţelor de opinii constă în opţiunea ţărilor foste socialiste pentru menţinerea pe cât posibil intactă a industriei ca urmare a preferinţei pentru deplina ocupare a recomandările experţilor occidentali şi mai ales a organismelor internaţionale care finanţiază parţial tranziţia din Est, baleind între transformări graduale şi terapii şoc sunt de a selecţiona industrii şi întreprinderi în funcţie de eficienţa lor economică determinată, în general, prin comparaţii cu cele existente în prezent în Vest. Problema aceasta este departe de a fi simplă şi controversele nu provin din diferenţe de mentalităţi ci, pur şi simplu din contradicţii de interese. Într-adevăr, la prima vedere deplina oricât mai înaltă ocupare în fostele ţări socialiste este, aparent o problemă de etică specifică respectivei orânduiri social-economice. În realitate deşi provine originar dintr-un principiu moral, înaltă ocupare a forţei de muncă – transformată de exemplu în ţara noastră, într-o instituţie prin obligativitatea constituţională a posesorului de forţă de muncă de a-şi căuta un serviciu potrivit interesului său şi a societăţii de a-l utiliza în funcţie de pregătirea profesională şi înclinaţia lui spre muncă – s-a realizat în condiţiile edificării unui sistem economic complect diferit de acelea existent în occident: un grad înalt de monopolizare a economiei, monopolul producătorilor, s-a ajuns în procesul industrializării, după o teorie a optimului care minimiza cheltuielile absorbind rapid şi premeditat, o foarte mare parte a populaţiei rurale în întreprinderi strict dependent tehnologic unele de altele. Declanşarea şi susţinerea permanentă a procesului de migraţie de la stat la oraş reprezintă fără îndoială una dintre strategiile cele mai eficiente de reducere a decalajelor faţă de ţările dezvoltate – şi de rămânere în Europa – deoarece a determinat, în mod forţat modernizarea structurilor economice, într-un ritm mai alert decât modelul natural şi îndelungat al ţărilor capitaliste. „În toate marile ţări capitaliste – constatat cu mulţi ani în urmă Menchicov – creşterea după război, a producţiei a fost însoţită de o creştere regulată a ponderei populaţiei urbane. Urbanizarea crescând a societăţii capitaliste antrenează o evoluţie sistematică a structurii consumului individual. Modificările vizează toate grupele de bunuri de „consum şi servicii" alimente, îmbrăcăminte, locuinţe, transport, petrecerea timpului liber şi distracţii etc. „(Menchicov, S. – Le cycle économique. Phénomènes nouveaux dans le développement économique du capitalisme, Editions du progrès, Moscou, 1976, p. 275-276)."

În România pornindu-se de la necesitatea de a satisface în proporţii mai mari consumul final şi de la dorinţa consolidării sectorului 11, s-a ajuns, în final la crearea unei industrii pentru producţia mijloacelor pe producţie pe calea „rafinării nevoilor” cum se exprima Lenin, adică prin dezvoltarea continuă a cererii interne de bunuri de consum durabile şi sprijinirea planificată a tranziţiei familiei medii de la prima la cea de-a doua, a treia etc. dotare.

Prin urmare, realitatea este că avem o industrie care a funcţionat până acum într-un anumit fel, mult diferit de cel nou spre care se doreşte apropierea. Din acest punct de vedere, strategiile bancare recente constau într-o serie de măsuri mult mai alarmante pentru populaţie decât pentru o parte a politicienilor şi teoreticienilor care se prevalează de adevărul că suntem pionieri pe un tărâm necunoscut. Ele invocă, mai ales ciudat argument al „indisciplinei” din cauza ineficienţei unor agenţi economici, a indisciplinei financiare (numeroşii agenţi economici ţin banii „la ciorap” acumulând dobânzi în loc să achite furnizorii ...) ca şi a greşelilor de management, economia românească a ajuns, de 3 ori în blocaj general, se afirmă în medii responsabile de politică monetară. Normal ar fi fost ca, de fiecare dată ieşirea să se facă selectiv (adică să fie lăsată să supravieţuiască, doar unităţile rentabile) nu să se facă ştergerea otova a arieratelor, cum a impus guvernul, cu preţul accentuării conştiente a inflaţiei. Acum, la cel de-al treilea val al blocajului am pus piciorul în prag şi n-am mai acceptat procedeul impus de precedentele echipe guvernamentale. În momentul de faţă, deblocarea financiară se face doar selectiv: cine are şanse de supravieţuire, adică este eficient primeşte banii, cine nu – va închide porţile ... Până nu se pune capăt reţelei paralele a sistemului de plăţi, nu vor fi eliminaţi „ muribunzii”. „Muribunzi care cu cât stau mai mult alături de unităţile sănătoase, riscă să le contamineze şi să le tragă şi pe acestea la fund” în jos (Rădulescu, Eugen director în Banca Naţională – „Inflaţia slăbeşte leul”, în „Adevărul” nr. 339(898)/12 martie 1993 pag. a 4-a, col. 3-4 sus). Dar, a căuta să inchizi acum unele întreprinderi din motive de inficienţă comparativă înseamnă a provoca în lanţ reculul producţiei, inclusiv în întreprinderi competitive cu cele din Occident. Mai mult, aceasta face ca naşterea, peste noapte, a unei armate industriale de rezervă să destabilizeze însuşi procesul de tranziţie, după ce a perturbat din temelii organismul economic năruindu-i principiul fundamental de eficienţă economică, fără a instaura corespunzător pe cel nou, ba chiar periclitându-i implementarea.

Totuşi, sunt necesare succinte referiri la argumentul invocat. În speţă, devalorizării monedei naţionale cu 544,5% în 1991 faţă de anul anterior, i-a corespuns o creştere a preţurilor de vânzare a automobilelor de 254,8%, adică mai puţin de jumătate şi sub creşterea preţurilor de consum ale mărfurilor nealimentare, de 281,0% (tabelul nr. 14). În aceste condiţii volumul fizic al exporturilor a fost de 58,9%, iar livrările la piaţa internă de 66,7% din nivelurile anului 1990 luat ca bază. Producţia fizică a reprezentat însă 87,1%, pentru un nivel al dobânzilor oscilând între 13,0% şi 33,0%.

La sfârşitul anului 1992 devalorizării monedei naţionale cu 243,4% i-a corespuns un nivel mai înalt al creşterii atât a preţurilor de vânzare a automobilelor, de 260,2%, cât şi a tuturor preţurilor de consum nealimentare, de 289,5%. Notăm că preţurile cu ridicata au crescut mai puţin, cu numai 197,4% (date pe primele 9 luni). Totuşi exportul fizic a fost sub nivelul anului 1991 (87,8%) iar, complementar politicii ratelor reale pozitive ale dobânzilor (43,6%), i-a revenit un declin al producţiei fizice de automobile la 86,5% faţă de anul anterior.

Tabelul nr. 14 - Influenţa mărimilor nominale asupra celor reale în industria automobilului

- în procente, faţă de luna anterioară -

	Rata dobânzii (în %)[1]	Producţia fizică	Preţurile cu ridicata 2 ; 3		Cursul monedei naţionale	Exportul fizic	Preţurile de consum mărf. neal.	Preţuri de vânzare auto	Profitul comercial	Livrări la piaţa internă
1991	13,0-33,0	87,1	418,7		544,5	58,9	281,0	254,8	-63,9	66,7
Ianuarie	8,0	39,6	106,1		-	10,1	114,1	100,0	93,9	58,3
Februarie	8,0	289,5	100,0		-	602,2	109,2	99,1	99,1	414,3
Martie	8,0	116,6	100,4		86,5	78,3	103,5	100,5	100,1	148,4
Aprilie	9,5	109,3	112,1		103,4	91,2	105,4	108,8	96,7	107,1
Mai	9,5	102,5	105,4		99,0	192,6	109,2	113,8	108,4	52,7
Iunie	12,0	96,5	100,9		99,4	38,5	105,3	104,3	103,4	162,5
Iulie	12,0	97,0	100,0		109,7	362,8	109,6	98,5	98,5	130,1
August	14,5	65,8	106,6		111,8	42,4	106,1	133,0	126,4	...
Septembrie	14,5-18,0	126,4	117,6		117,2	42,5	107,5	100,0	82,4	...
Octombrie	18,0	112,8	130,7		106,1	50,0	111,7	151,1	120,4	...
Noiembrie	18,0	75,1	102,8		68,5	228,9	111,8	100,0	97,2	...
Decembrie	18,0	107,5	114,7		92,0	86,1	111,2	100,0	85,3	97,8
1992	43,6	86,5	197,4[4]		243,4	87,8	289,5	260,2	86,0	...
Ianuarie	28,0	116,9	150,4		105,1	7,4	119,6	165,8	115,4	108,7
Februarie	28,0	82,2	118,6	105,5	101,3	762,3	114,1	105,6	100,1	...
Martie	28,0	88,2	108,6	113,8	100,2	136,8	111,8	102,4	88,6	...
Aprilie	28,0	95,4	99,9	99,6	100,4	77,7	103,5	100,2	100,6	...
Mai	65,0-80,0	129,3	99,7	99,1	112,8	376,3	109,6	102,0	102,9	...
Iunie	80,0	107,0	99,9	99,7	118,1	47,1	104,2	100,0	100,3	...
Iulie		23,0	100,4	99,7	132,7	230,6	104,6	96,9	97,2	...
August		310,3	100,0	100,0	106,7	107,5	104,9	100,0	100,0	...
Septembrie		131,3	102,0	101,5	107,7	143,2	107,9	103,2	101,7	...
Octombrie		113,8			106,4	69,1	108,7	100,5	...	...
Noiembrie		108,1			100,0	153,6	112,3	141,1	...	...
Decembrie		75,3			100,9	31,4	111,1	100,0	...	...

(1) Dobânzi practicate de Banca Naţională a României pe termen scurt în perioada 1 ianuarie 1991-30 septembrie 1991 şi la liniile de credit pentru perioada 1 octombrie 1991-30 iunie 1992 (care se majorează suplimentar cu 0,5 puncte procentuale pentru întreaga linie de credit, indiferent dacă este sau nu folosită integral). Băncile comerciale au practicat dobânzi cu 3,0-3,5 puncte procentuale mai mari în perioada 1.I.1991-31.III.1991; cu 0,5-4,5 puncte procentuale mai mari în perioada 1IV.1991-31V.1991; cu 0.5 puncte procentuale mai mici în perioada 1VI.1991-14 IX.1991; CU 7,0-1,5 puncte procentuale mai mici în perioada 15IX.1991-31X.1991 cu 5,75 puncte procentuale mai mici sau cu 4,0 puncte procentuale mai mari în perioada 1XI.1991-30XI.1991; cu 5,0 puncte procentuale mai mici sau cu 15,0 puncte procentuale mai mari în perioada 1XII.1991-31XII.1991; cu maximum 8,0 puncte procentuale mai mari în perioada 1.I.1992-30.IV.1992; cu 5,0 puncte procentuale mai mici sau cu 15,0 puncte procentuale mai mari în perioada 1.V.1992-24.V.1992; cu până la 12,0 puncte procentuale mai mici în perioada 25.V.1992-31.V.1992; cu 12,0 puncte procentuale mai mici sau cu 5,0 puncte procentuale mai mari în perioada 1.VI.1992-30.VI.1992 (Sursa: "Buletin trimestrial 3/1992", Banca Naţională a României, pag a 8-a, anexe statistice).

(2) Industria mijloacelor de transport rutier.

(3) Producţia de autovehicule.

(4) Pentru perioada ianuarie-septembrie 1992
Note: - Cursul monedei se referă la cursul de schimb mediu interbancar, pentru perioada 1.II. 1991-30.X.1991 şi la Cursul de schimb mediu de referinţă al Băncii Naţionale a României pentru restul perioadei.
Profitul comercial în perioada ianuarie 1991-ianuarie 1992 este calculat pe baza preţurilor cu ridicata din industria mijloacelor de transport rutier.

Analiza pe ansamblul economiei naţionale şi a duratei reformei nu este, de asemenea, favorabilă cursului actual al reformei bancare. „În nici o ţară (în tranziţie, n.n) indicele deprecierii nu depăşeşte indicele preţurilor – constata un membru al executivului român. Creşterea mai mică a preţurilor decât devalorizarea monedei naţionale, în România, s-a realizat prin măsurile luate de Executiv pentru combaterea tendinţei de monopol a agenţilor economici, notificarea intenţiei de majorare a preţurilor cu 3 luni înainte (în prezent cu 30 de zile), desfacerea produselor din stoc la vechile preţuri, „erodarea" profitului, pentru acoperirea influenţelor nefavorabile (creşterilor) din cursul de schimb şi, în general, din preţurile de aprovizionare." „După calculele specialiştilor, se mai adaugă, circa 50% din creşterea preţurilor, care se explică prin majorarea costului valutei." (Oană, Gheorghe, secretar de stat în Ministerul Finanţelor – „Deprecierea cursului de schimb alimentează inflaţia", în „Adevărul" nr. 331(898)/12 martie 1993 pag. a 4-a, col. 1-2 sus, vezi tabelul nr.15).

Cu toate acestea, nu poate fi respinsă necesitatea restructurării economiei, în general, şi a industriei în special. Găsirea unui criteriu potrivit cu realitatea merită o atenţie deosebită.

Tabelul nr.15 - Indicele preţurilor de consum şi al cursului de schimb în România, comparativ cu alte ţări aflate în tranziţie

– 1989 =100 –

	1991 (decembrie)		1992 (decembrie)	
	Indicele general al preţurilor de consum	Indicele devalorizării cursului de schimb valutar	Indicele general al preţurilor de consum	Indicele devalorizării cursului de schimb valutar
ROMÂNIA	452,2	1160,0	1352,0	2704,0
Ungaria	181,4	130,0	203,0[1]	148,0[1]
Cehia şi Slovacia	183,5	189,7	190,0[2]	81,9[2]
Polonia	1309,4	769,4	1733,3[3]	961,7[3]
Bulgaria	-	-	1460,0[4]	850,3[4]

(1) Iulie 1992; (2) Octombrie 1992; (3) August 1992; (4) 1990 =100,0

6.2. Redefinirea doctrinei tranziţiei

În pofida caracterului imposibil al luptei împotriva stării dominante de monopol al producătorului se pot imagina unele măsuri de atenuare a consecinţelor acesteia asupra declinului producţiei. Dependenţa întreprinderilor producătoare de automobile de unii furnizori interni unici sau puţin numeroşi de piese şi subansamble poate fi spartă, în interesul redresării acestei industrii, prin introducerea obligativităţii încheierii de contracte, deşi condiţiile de preţ pot rămâne flexibile. Participarea furnizorilor la unele rezultate financiare ale producătorilor direcţi de automobile (inclusiv la încasările în valută) poate fi în măsură să sporească solidarismul necesar în industria orizontală. Prevederi punitive considerabile corespunzătoare situaţiilor de nerespectare a contractelor amintite, ar trebui să fie complementare avantajelor astfel create.

O însemnătate aparte o are revenirea la principiul sfânt al protejării producţiei naţionale în faţa concurenţilor străini. Din acest punct de vedere, analiza nivelurilor actuale ale taxelor vamale este semnificativă pentru a vedea modul în care principiul general al protecţiei industriilor naţionale este aplicat în economiile moderne, în general şi în industria automobilului, în special. Datele pentru câteva ţări şi grupe de produse sunt arătate în anexa nr.3. Stringenţa reintroducerii şi a respectării principiului protecţiei industriei naţionale, în speţă, a industriei automobilului, rezultă pregnant din compararea forţei financiare, deci concurenţiale ale întreprinderilor româneşti cu alte companii care stăpânesc pur şi simplu pieţele mondiale. Iată, de pildă, că întreprinderea de automobile „Dacia” a fost menţionată de revista economică franceză „Les Echos”, în numărul său din noiembrie – decembrie 1992, pe locul şase în topul celor mai puternice 20 de întreprinderi alcătuit, la nivelul anului 1991, pentru fiecare ţară din estul Europei, precizându-i-se cifra anuală de afaceri de 78072 mii ECU (la 12 martie 1993, 1 ECU = 684,88 lei), comparativ cu „RENEL RA” aflată pe locul 1, cu cifra de afaceri de 2632520 mii ECU. În acelaşi top mai figurează întreprinderile „ARO”, pe locul 13, cu o cifră de afaceri de 25838 mii ECU şi „ARCTIC”, pe ultimul loc, cu o cifră de afaceri de 18396 mii ECU. (Alexandrescu, Ela – „Cele mai tari firme româneşti”, în „Informaţia târgului”, nr. 3/22 ianuarie 1993, pag. 7, col. 4-5). Spre comparaţie, precizăm că, într-un alt clasament cu primele 500 de firme din lume al aceleiaşi reviste franceze, dintre primele 10 întreprinderi 3 sunt specializate în producţia de automobile: pe locul 3, „Daimler Benz AG” (Germania), cifra de afaceri de 49792 mil. ECU; pe locul 5, „Volkswagen AG” (Germania), cifra de afaceri de 37213 mil. ECU şi pe locul 6, „FIAT SPA” (Italia), cu o cifră de afaceri de 36842 mil. ECU. Aşadar, „Daimler Benz AG” are o cifră de afaceri de peste 630 ori mai mare decât cea a întreprinderii „Autoturismul Dacia SA.”.

Întrucât problema restructurării economiei naţionale este intim legată de aceea a competitivităţii internaţionale, criteriul ar trebui să provină – prioritar – din soluţionarea problemei eficienţei comerţului exterior sau, în consonanţă cu

tradiţiile unei teorii româneşti – aceea concepută de Mihail Manoilescu – din găsirea căilor pentru creşterea calităţii (productivităţii muncii) importului şi exportului (vezi şi Stoica, Victor – „Restituiri. Mihail Manoilescu: Orientarea comerţului internaţional în funcţie de productivitatea muncii naţionale (I-IV)", în „Economistul" nr. 216,219,227,236/august-octombrie 1992).

Astfel, înainte de a-şi formula concluziile în această privinţă Manoilescu îl citează pe **Taussig**: „După Taussig (Taussig, F.: *Principles of Economics*, Mac Millan, New York, 1925, p.504), pentru a stabili dacă un articol este realmente mai scump într-o ţară decât în alta nu există decât un principiu hotărâtor şi anume: *nivelul productivităţii muncii aferente articolelor de export. Taussig* se întreabă, de pildă, dacă mobilele sunt realmente mai ieftine sau mai scumpe în America decât în Germania. Răspunsul depinde de eficienţa muncii americane care le produce... dacă munca americană este tot atât de *eficientă* în acest domeniu cum este la mărfurile de export, atunci mărfurile americane nu ar trebui să fie mai scumpe. Iar mai departe: este următorul: mărfurile interne la care munca ţării atinge acelaşi grad de eficienţă, ca în producţia mărfurilor exportate, vor fi relativ ieftine, în aceeaşi măsură sunt relativ ieftine mărfurilor exportate. *Cu alte cuvinte adevărata monedă naţională este productivitatea muncii mărfurilor de export.* Cu această productivitate a muncii se măsoară în mod corect avantajul relativ cu care o marfă se produce în ţară sau se cumpără din străinătate. Mărfurile produse în interior cu o eficienţă (productivitate a muncii) mai mică decât eficienţa (productivitatea muncii) aferentă mărfurilor de export sunt mai scumpe şi este mai bine să fie importate. Dimpotrivă, mărfurile care se produc în interior cu o mai mare eficienţă (productivitate a muncii) decât aceea aferentă mărfurilor de export sunt ieftine şi este mai bine să fie produse în ţară. Iată noţiunile *scump şi ieftin* în formularea lor exactă: această formulare corespunde şi noţiunii muncii naţionale productive sau mai puţin productive." (Manoilescu, Mihail – „Forţele naţionale productive şi comerţul exterior. Teoria protecţionismului şi a schimbului internaţional", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p.311).

La rândul său, cum am încercat să dovedim mai sus, influenţa convertibilităţii limitate (interne) asupra procesului inflaţionist este o nouă confirmare a legii lui Grasham-monedă rea o alungă pe cea bună – dar răsturnând-o moneda rea este dolarul iar moneda bună ar trebui să fie leul. Adică, în primul rând bunurile de folosinţă îndelungat ajung să fie exprimate într-o valută străină, nu întâmplător ci datorită renunţării la protecţionismul firesc pentru o economie mai puţin dezvoltată decât ţările de provenienţă a mărfurilor. Să nu mai vorbim despre economiile est-europene în tranziţie care cunosc o instabilitate chiar mai mare decât a ţărilor subdezvoltate. Asupra nivelului general al preţurilor, în condiţiile convertibilităţii interne mai acţionează consumul de produse şi servicii pe care îl realizează cetăţenii străini posesori de valută forte. Aceşti investitori ori turişti, să-i numim laolaltă viruşi, completaţi,

în acţiunea lor, de o seamă de cetăţeni români care lucrează în străinătate ori fac comerţ cu aceasta nemaivorbind de anumite sume de valute primite de la rude ori prieteni ca ajutoare au din considerente cunoscute posibilitatea să plătească mai uşor produsele şi serviciile dorite de calitate şi preţ ridicate devenind fără voia lor un factor negativ al spiralei preţuri-salarii. Nu numai din acest motiv, ci şi din alte nenumărate exemple mai substanţiale de manifestare neîncrederii în moneda naţională, cele mai dăunătoare, în cazul conducătorilor întreprinderii româneşti – prin efectul adâncirii contradicţiei dintre managementul microeconomic şi proprietatea lipsită, cum se ştie, de subiect – se impune suspendarea oricăror plăţi în valută pe teritoriul României.

Declinul investiţiilor în acest sector strategic al economiei naţionale, ca şi protecţionismul decorativ practicat în ultimii trei ani determină agravarea uzurii morale a proiectului tehnic ce stă la baza produsului, a uzurii fizice şi morela a utilajelor şi a instalaţiilor uzinale din producţia directă şi din industria orizontală aferentă. Tocmai de aceea îmbunătăţirea cadrului legislativ referitor la industria de automobile priveşte şi regimul investiţiilor străini. Una dintre căile atragerii capitalului occidental o reprezintă întărirea regimului de protecţie a acestei ramuri industriale în faţa concurenţei străine, atât prin creşterea taxelor vamale la import cât şi mai ales în perspectiva restricţiilor impuse de intrarea României în Consiliul Europei care solicită alinierea acestora la nivelul celor din Vest, prin Contigentarea importurilor. „În România, prin legea nr. 35/1991 privind regimul investiţiilor străine, se asigură protecţie şi o serie de garanţii cerute de investori. Însă facilităţile, măsurile de stimulare şi perioadele prevăzute pentru acordarea acestora avantajează investiţiile din domenii neproductive, în care perioada de amortizare a investiţiilor este scurtă. Se impune, astfel, o lege specifică a întregului sector industrial a fabricaţiei de autovehicule. O asemenea lege indispensabilă şi pe o durată limitată, a existat şi există practic în toate ţările care dispun de o industrie de autovehicole proprie. (Amariţei, Constantin – lucr. cit., pag. a 2-a col. 8 sus).

Analiza evoluţiei mai îndepărtate sau recente a producţiei şi a cererii de autoturisme, ca şi previziunile în acest domeniu au o semnificaţie aparentă rezultată, în principal, din cele arătate mai înainte. Scopul care trebuie urmărit fiind relansarea acestei industrii, care, cu siguranţă va determina dezvoltarea tuturor ramurilor industriale importante, strategiile noi ce trebuie concepute şi aplicate în economie nu se pot limita, în mod sigur nici de departe la realizarea, din nou a nivelului anului 1989. Noua concepţie a dezvoltării industriale ce ar urma să fie închegată având în centrul ei producţia de autoturisme trebuie să fie cu mult mai ambiţioasă. Această atitudine managerială va permite ca prin acţiunile ce vor fi întreprinse, în nivelul producţiei anului 1999 să reprezinte obiective intermediare.

Noile strategii trebuie să pornească de la reconstituirea vechilor probleme ale industriei, existente în anii `80 (costuri de producţie ridicate, întârzieri în inovarea tehnico-funcţională a produsului service deficitar ş.a.) ca

şi dificultăţile suplimentare apărute ca urmare a tranziţiei spre economia de piaţă şi care par concentrate în lipsă de protejare a industriei naţionale în faţa concurenţei străine datorită unui spectru foarte larg de măsură luate în cadrul reformelor promovate de cele patru guverne. Astăzi o lege de protejare a industriei naţionale echivalează cu o lege bună de încurajare a acesteia. Să ne reamintim că Max Weber distingea în această privinţă, două faze „mercantiliste" 1) dezvoltarea industriilor de bază de privilegii individuale, de restricţii locale şi monopoluri mercantilismul „monopolist" 2) o politică de stat care urmăreşte un plan de creare a utilajului capitalist modern, o politică „raţională" de sistematică „protecţie" a producţiei naţională, în sprijinul consolidării statului economic naţional, cu un rol accentuat al protecţionismului (mercantilismul „naţional" sau „capitalist"). Cu alte cuvinte, într-un regim de libertate comercială trebuie disimulate exporturile de bunuri cu grad redus de prelucrare, ca şi importurile de mărfuri având încorporată multă muncă în valoarea lor economică.

Procesele complexe de Reconstrucţie (= aşezarea industriei pe bazele economiei de piaţă, pluralismul formelor de proprietate; introducerea pe o scară largă a pricipiilor de eficacitate economică), Reconversie şi Restructurare a ramurilor industriale se lovesc de impedimente ca: monopolul proprietăţii şi al producătorului; lipsa resurselor financiare la nivel de unităţi economice; lipsa fondurilor de investiţii; corupţia şi lipsa de motivare în muncă număr toate acestea altele încă determină o apatie generalizată în interiorul sistemelor de conducere macro şi micro economice manifestat, în egală măsură la cei conduşi ca şi la cei care conduc.

Pentru ca industria românească să beneficieze de climatul legislativ şi economico-financiar adecvat rolului pe care îl merită într-o economie trebuie aşa cum s-a produs deja ca, în conformitate cu alineatul 1, din Legea nr. 35/1991, industria de autovehicule să fie declarată domeniu de interes deosebit pentru industria naţională (Amariţei Constantin - lucr. cit.).

Dezbaterile şi polemicile în legătură cu modul de transformare a structurilor de proprietate şi de organizare a economiei şi mai ales, ale industriei sunt departe de a fi încheiate şi chiar dacă, în prezent, cunosc o anumită slăbire în intensitate. Elemente noi au survenit şi nu trebuie omise, chiar dacă ele nu mai stârnesc pasiuni şi adversităţi. Un mod nou de punere şi rezolvare a acestora diferit de cel predominant astăzi în Occident, deşi prezent acolo poate fi identificat atât în literatura de specialitate din Vest, cât şi în lucrările unor autori români. Este, de exemplu, vizibilă, încercarea de a găsi un loc nou cooperaţiei care, se pare, nu şi-a epuizat valenţele. O cercetare a avantajelor adoptării acestui model într-o economie puternic marcată de monopolul producătorilor, aşa cum este şi va rămâne mult timp economia românească, în interacţiune cu aplicarea atentă a unora din principiile corporatiste, ambele adaptate cerinţelor şi avantajelor respectării liberei iniţiative în economie, pot să marcheze cotituri reale şi surprinzătoare în

soluţionarea tranziţiei la economia de piaţă prin depăşirea unor impedimente evidente ale organizării economiilor naţionale după modelul capitalist tradiţional, derulându-se concomitent procesul indispensabil al privatizării cu mai puţină suferinţă socială.

Un proiect al unei scheme de tranziţie s-ar putea inspira din principii ca:

- **subvenţionarea redresării economice prin:**
- controlul destinaţei resurselor valutare;
- protejarea producătorilor interni faţă de concurenţa mărfurilor străine;
- introducerea unor prime substanţiale de export;
- susţinerea producţiei industriale destinate dezvoltării agriculturii;
- **utilizarea unei creşteri a deficitului bugetar, finanţat extern, pentru investiţii strategice;**
- **limitarea inflaţiei interne prin:**
- îngheţarea preţurilor şi a grevelor;
- reducerea la jumătate a decalajului dintre salariile mari şi mici, indiferent de formă de proprietate;
- **lărgirea caracterului liberal al privatizării şi întărirea noului sector prin credite ieftine pentru producţie;**
- privatizarea managerială a actualelor întreprinderi industriale cu până la 500 salariaţi (reprezentând 26,1% din numărul întreprinderilor), restul întreprinderilor urmând să reconstituie sistemul industrial planificabil;
- **internalizarea cauzelor şi voinţei schimbărilor structurale din economia naţională.**

14 Martie 1993

Anexa nr. 1 - Evoluţia producţiei totale de automobile, a producţiei şi înzestrării la 1000 locuitori în România, comparativ cu alte ţări

		1)= producţia (mii buc.) 2)= producţia / 1000 loc. (buc.) 3)= înzestrarea (buc./1000 loc.)											
		1980	**1981**	**1982**	**1983**	**1984**	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**	**1990**	**1991**
Producţia mondială (mil. buc.)		29,4	27,7	27,6			31,7	32,8		34,3		35,7	
ROMÂNIA	1)	88	92	104	90		134	124				100	84
	2)	4,0	4,1	4,6	4,0		5,9	5,4				4,3	3,6
	3)	28,9	32,1	35,3	37,3	39,6	41,7	43,7	45,1	47,1		54,5	61,4
Japonia	1)	7038	6978	6336	7156		7645	7811				9948	9756
	2)	60,3	59,3	53,5	60,0		63,3	64,3				80,5	78,7
	3)									247			
RFG	1)	3512	3590	3865	3878		4165	4269			4543	4618	4270
	2)	57,1	58,2	62,7	63,1		68,3	69,9			73,6	73,0	66,6
	3)									470			
Franţa	1)	3487	2953	3086	3359		2784	2773			3414	3215	3121
	2)	64,9	54,7	56,9	61,5		50,5	50,1			60,8	57,0	55,1
	3)									398			
Spania	1)	1026	862	916		1174	1217	1260			1696	1736	
	2)	27,4	22,9	24,1		30,6		32,5			43,7		44,6
	3)									265			
Suedia	1)	257	229	269	281	314	401		416				336
	2)	30,9	27,5	32,3	33,7	37,6	48,0		49,5				39,3
	3)												
Canada	1)	847	803	808	971		1066	1061		1008	941	890	
	2)	35,4	33,0	32,8	39,0		42,0	41,4		38,9	35,5	33,0	
	3)												
Italia	1)	1445	1256	1296	1386		1354	1643			1970	1963	1836
	2)	25,3	22,0	22,8	24,4		23,7	28,7			34,2	34,1	31,8
	3)									403			

Surse: Anuarele României 1980-1992.

În SUA media motorizării în 1988 a fost de 565, în Anglia de 363 iar în Coreea de Sud de 100.

Anexa nr. 2 - Ciclul producţiei de automobile. maximele şi minimele producţiei lunare

1. Auto – total

-în procente-

MAXIMUM			MINIMUM		
1989	Martie	-116,8	1989	Mai	-100,0
	Iunie	-111,4		Septembrie	-97,2
	Octombrie	-108,2		Decembrie	-51,9
1990	Februarie	-94,6	1990	Aprilie	-82,0
	Mai	-83,0		Iulie	-57,1
	August	-67,6		Septembrie	-55,5
	Noiembrie	-59,7	1991	Ianuarie	-20,1
1991	Mai	- 75,8		August	-46,7
	Octombrie	-66,7		Noiembrie	-50,1
1992	Ianuarie	- 62,9	1992	Aprilie	-43,5
	Iunie	- 60,3		Iulie	-13,8
	noiembrie	- 69,4		Decembrie	-52,2

2. Dacia (*)

MAXIMUM			MINIMUM		
1989	Martie	- 116,0	1989	Mai	-100,0
	Iunie	- 107,3		August	-99,4
	Noiembrie	- 104,0		Decembrie	-54,6
1990	Februarie	-92,9	1990	Iunie	-64,9
	Iulie	- 66,4		Septembrie	-54,7
	Noiembrie	-60,5	1991	Ianuarie	-17,4
1991	Mai	-80,5		August	-54,3
	Octombrie	-68,9		Decembrie	-57,6
1992	Ianuarie	-65,5	1992*	Martie	-43,6
	Iunie	-64,2		Iulie	-4,9

**Date disponibile până în septembrie 1992.*

Anexa nr. 3 - Nivelul taxelor vamale în România comparativ cu alte ţări

-în procente-

Ţara	Nivelul general	Taxele vamale la:				PNB/ locuitor (dolari) în 1988-1990
		Autotu-risme	Materii prime, produse intermediare şi echip.	Bunuri alimen. de primă necesitate	Bunuri de consum şi art. de lux	
ROMÂNIA	0-80	50	0-30	8-30	0-80	
Mexic	0-100	10	0-50	0-100	0-100	
Iugoslavia	0-25	25	0-25	0-20	0-25	2680
Algeria	1-100	40-50	0-25	0-40	3-100	2450
Irak	0-250	40-150	0-15	0-50	5-250	
Coreea de Sud	5-100	50	10-40	5-50	50	3530
Argentina	0-38	45-55	0-38	0-38	0-38	2640
Turcia	5-200	50,60,75	5-40	10-40	30-200	
Venezuela	1-125	50-125	1-90	1-125	1-125	3170
Zair	0-100	60-80	0-50	0-100	0-100	170
Columbia	2,2-150	60-150	2,2-40	10,2-36,2	21,2-106,5	1240
Libia	0-100	70-200	0-50	0-50	100	
Tailanda	0-150	80-150	0-50	50-60	25-80	1000
Brazilia	0-105	85-105	0-85	0-85	60-105	2280, 2680
Egipt	0-3000	85-250	0-30	0-50	2-3000	650
Maroc	10-150	100	10-50	30-100	50-120	750
Nigeria	5-200	100-200	5-75	30-55	30-150	290
China	0-180	150	0-80	0-80	80-180	330
India	20-300	200-300	40-150	50-110	50-270	330, 350

Surse: Ordinul nr. 625 al Ministerului Finanţelor privind normele metodologice de aplicare a Hotărârii Guvernului nr. 1194/1990; "Repertoire des mesures de reglementation commerciale appliquées par les pays en développement, 1987, CNUCED" reprodus de cotidianul "Adevărul" nr. 335/12 februarie 1991 (date prelucrate); "Anuarul statisticii internaţionale, 1990, Comisia Naţională pentru Statistică", pag. 27-29; "Anuarul statistic al României, 1992, Comisia Naţională pentru Statistică", pag. 627. Vezi şi hotărârile privind accizele.

NOTA: unele surse indică scăderea taxelor vamale la importul de autoturisme de la 16 la 14, apoi la 9, iar, în prezent la 5 la sută (Amariţei, Constantin – "Va renunţa România la industria de autovehicule?", în "Economistul" nr. 266/10 februarie 1993, pag. 1, col. 5 sus).

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
Nr. 47/1993

- săptămânal de informare economică -

**CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ**
BUCUREŞTI

Cuprins

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 1993 _____ 681

Lucrări publicate în anul 1993 684

I. Analele Institutului Naţional de Cercetări Economice 684

II. Studii şi cercetări economice 684

III. Probleme economice 686

IV. Romanian Economic Digest 690

V. Revista română de economie 692

VI. Economia României - evoluţii pe termen scurt 693

VII. Alte lucrări ale institutelor 693

VIII. Calendarul manifestărilor ştiinţifice organizate de INCE 695

IX. Lucrări realizate 695

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ ÎN ANUL 1993

Anul 1993 a constituit pentru Centrul de Informare şi Documentare Economică anul confirmărilor, ca liant al exprimării Institutului Naţional de Cercetări Economice în mediile interesate de abordarea teoretico-metodologică a tranziţiei la economia de piaţă.

Totodată, confirmându-şi vocaţia de instituţie academică de cercetare economică, CIDE a dezvoltat propriile sale metodologii de lucru în domeniul informării şi documentării economice, al diseminării informaţiilor ştiinţifice şi faptice privind economia românească.

I. Şi în anul 1993, CIDE - prin programul său editorial aprobat de Consiliul ştiinţific al INCE - a continuat să editeze şi să difuzeze seriile de publicaţii periodice şi neperiodice, prin care se prezintă rezultatele activităţii de cercetare efectuate în institutele componente ale Institutului Naţional de Cercetări Economice.

Preocuparea principală a colectivului redacţional al CIDE a fost - în această direcţie - selecţionarea şi promovarea spre publicare a celor mai valoroase lucrări de cercetare, pe de o parte, iar pe de altă parte, creşterea operativităţii prin scurtarea ciclului editorial. În aceiaşi timp, printr-o organizare mai bună şi gospodărirea cu mai multă rigurozitate a puţinelor sale mijloace materiale s-a asigurat calitatea cerută în prezentarea seriilor de publicaţii proprii.

Evident, nu a fost posibilă satisfacerea tuturor cerinţelor institutelor. Din oferta de peste 150 titluri de lucrări spre publicare, cu recomandarea Consiliului ştiinţific al INCE şi cu sprijinul secretarilor ştiinţifici din institute s-au publicat circa 80 titluri de lucrări de cercetare, în formă integrală sau sinteze, prin seriile proprii de publicaţii, şi anume:

- 47 numere în seria "Probleme economice"; -12 numere în "Studii şi cercetări economice";
- 24 apariţii în "Romanian Economic Digest" - versiunile engleză şi franceză;
- 4 numere din "Analele institutului Naţional de Cercetări Economice";
- 2 numere din "Economia României - evoluţii pe termen scurt";
- 10 apariţii ale "Calendarului manifestărilor ştiinţifice organizate de Institutul Naţional de Cercetări Economice".

La acestea se adaugă cele două publicaţii proprii ale Institutului de Economie Naţională şi ale Institutului de Economie Mondială, respectiv

"Revista Română de Economie" (nr. 1, 2/1993) şi "Conjunctura Economiei Mondiale - 1993".

Dintre institutele componente ale Institutului Naţional de Cercetări Economice, mai bine reprezentate ca frecvenţă a apariţiilor au fost Institutul de Economie Naţională, institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, Institutul de Economie Agrară, Institutul de Prognoză Economică, Institutul de Economia Industriei,

Evident, de un interes aparte în structura tematică a publicaţiilor Centrului de Informare şi Documentare Economică s-au bucurat lucrările de sinteză elaborate sub egida Institutului Naţional de Cercetări Economice, cele peste 20 titluri publicate, lucrări foarte solicitate în mediile de specialitate din ţară şi din străinătate.

II. O realizare aparte a Centrului nostru o constituie contribuţia adusă la cuprinderea României, pentru prima oară, într-o lucrare privind competitivitatea economiilor naţionale în tranziţie, lucrare apărută în Elveţia, la Lausanne, sub denumirea "Emerging Market Economies Report 1993". Pentru această lucrare Centrul de Informare şi Documentare Economică a asigurat derularea şi prelucrarea sondajului naţional pe baza căruia un colectiv al INCE a definitivat partea privind economia României, parte ce a fost prezentată în lucrarea sus menţionată.

III. În anul 1993 a continuat colaborarea CIDE cu Editura Academiei Române, materializată în pregătirea pentru tipar (traducere, machetare, tehnoredactare) a unor lucrări fundamentale, dintre care se detaşează "Romania's Economic History", volum de largă întindere şi reprezentativitate pentru literatura economică românească, coordonat de acad. N.N. Constantinescu, precum şi un important număr de articole pentru revista "Revue roumaine de sciences economiques".

La aceste contribuţii trebuie adăugată versiunea în limba franceză a impresionantului volum "Economia României - secolul XX" - lucrare coordonată de academicianul Tudorel Postolache şi care va fi editată în primul trimestru al anului viitor.

IV. Tot pe linia valorificării cercetării ştiinţifice economice de vocaţie academică din România se poate înscrie şi activitatea de realizare - în regim editorial comercial - a unor lucrări ale cercetătorilor din Institutul Naţional de Cercetări Economice. Astfel, prin Editura "Expert" s-au realizat lucrările: "Management" - autor Corneliu Russu, "Macrostabilizare şi tranziţie" - autor Lucian Croitoru, "Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european - 1989", coordonator Constantin Grigorescu, "Criza de sistem a economiei de comandă şi etapa sa explozivă", autor Constantin Ionete - membru de onoare al Academiei Române, "Programul ACE-PHARE - acţiunea pentru cooperare în domeniul ştiinţei economice a Comisiei Comunităţii Europene" sub coordonarea cercetătorilor Gheorghe Zaman şi Hildegard Puwak.

Centrul de Informare şi Documentare Economică a răspuns solicitării Institutului Naţiona! de Cercetări Economice de a participa la editarea, prin Editura Academiei, a operelor savantului român N. Georgescu-Roegen, asigurând în acest scop traducerea unor materiale ce vor fi cuprinse în primul volum al operelor complete ale ilustrului economist.

V. Tot în sprijinul cercetării ştiinţifice economice, Centrul de Informare şi Documentare Economică a asigurat, pe tot parcursul anului, instrumentarul cercetărilor de teren efectuate de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, programele, sintezele, materialele de prezentare ale INCE la toate manifestările ştiinţifice proprii sau la care au participat cercetători ori institute din componenţa INCE.

Valeriu LOAN-FRANC,
Directorul Centrului de Informare
şi Documentare Economică

LUCRĂRI PUBLICATE ÎN ANUL 1993

I. ANALELE INSTITUTULUI NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

Nr. 4/1992 (anul II, vol. 8)

- L'Economie Roumaine - la dynamique de la Reforme - Actes du colloque economique roumain - luxembourgeois (76 p.)

Nr. 1/1993 (anul III, vol. 9)

- Stadiul actual al dezvoltării agriculturii şi industriei alimentare - obiective, direcţii şi mijloace de acţiune pentru continuarea reformei în sectorul agroalimentar, IEA, Dumitru DUMITRU, Alexandru LAPUŞAN (59 p.)

Nr. 2-3/1993 (anul III, vol. 10)

1. Institutul Naţional de Cercetări Economice în anul 1992
2. Sinteze ale lucrărilor de cercetare realizate în institutele componente ale Institutului Naţional de Cercetări Economice
3. Lucrări publicate în anul 1992 de Centrul de Informare şi Documentare Economică (199 p.)

II. STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE

Nr. 1-2/1993

- La orizont economia de piaţă - probleme fiscale si bugetare, IFPPV, Rodica BĂLĂNESCU, Vladimir FLOREA, Elena MOLDOVAN, Dorina ANTOHI, Adriana NEGOIŢĂ, Florin BALAŞESCU (222 p.)

Nr. 3/1993

- Politici de inovare în industriile prelucrătoare, ICRISI, Olga MIHĂESCU, Nicoleta ODAE, Daniel FISUNG (76 p.)

Nr. 4-5/193

- Forme de asociere a întreprinderilor şi relaţiile de dependenţă funcţională în cadrul acestora, ICRISI, Vasile DAN, Ruxanda ISAIC-

MANIU, Emil STAN, Mariana VANIA, Nona CHILIAN, Daniela MITRAN, Valentin POPESCU, Victor PĂTRULESCU (259 **p.)**

Nr. 6/1993

- Comportamentul agenţilor economici în condiţii de inflaţie şi hiperinflaţie în perioada de tranziţie, ICRISI, Lucian CROITORU, Ileana FARMACHE, Ramona BRATU, Cristian DRĂGAN, Giga GROSU, Anişoara ULCELUŞĂ, Constantin PANAITESCU, Camelia VASILESCU (126 p.)

Nr. 7/1993

- Creativitatea - o perspectivă sociologică, ICCV, dr. Maria MOLDOVEANU (94 p.)

Nr. 8-9/1993

- Potenţialul uman al unor ţări din spaţiul est şi sud-est european, IEN, dr. Steiiana PERŢ, Constanta MIHĂESCU, Diana ROŞU, Valentina VASILE, Florin PAVELESCU (195 p.)

Nr. 10/1993

- Estimarea cheltuielilor necesare întreţinerii unui student (studente), în România, ICCV, dr. Gh. BARBU, Mihaela TEODORESCU, Anca POSTEA (42 p.)

Nr. 11/1993

- Tendinţe ale evoluţiei cererii şi ofertei bunurilor de consum de folosinţă îndelungată, IPE, Ana-Maria CIUMARA, Maria SCARLAT, Mihaela IONESCU, Vladimir CALMUSCHI, dr. Victor STOICA, Daniela GHICA (70 p.)

Nr. 12/1993

- Crearea şi funcţionarea pieţei bunurilor de producţie, IPE, Ana-Maria CIUMARA, dr. Victor STOICA, Maria SCARLAT, Mihaela IONESCU, Mariana IORDAN, Vladimir CALMUSCHi, Daniela GHICA (83 p.)

III. PROBLEME ECONOMICE

Nr. 1/1993

- Reflecţii pe marginea simpozionului "Integrarea economică a Republicii Moldova cu România" (Chişinău, 7-9 decembrie 1992), IEA, prof. dr. Nicolae BELLI (16 p.)

Nr. 2-3/1993

- Activitatea Institutului Naţional de Cercetări Economice în anul 1992 (86 p.)

Nr. 4/1993

- Situaţia social-economică a copilului în România: propunerea unui program prioritar de urgenţă de protecţie, ICCV, prof. dr. Cătălin ZAMFIR, dr. Gh. BARBU, Georgeta GHEBREA, Vasilica GHIMPĂU, Simona STROIE, Mihaela TEODORESCU, Viorel GHEORGHE (24 p.)

Nr. 5/1993

- Restructurarea industriei în strategia dezvoltării economiei naţionale în perioada de tranziţie, IEI, Olga MIHĂESCU **(30** p.)

Nr. 6/1993

- Populaţia de romi - situaţia socio-economică şi coordonatele unui program de sprijin, ICCV, prof. dr. Cătălin ZAMFIR, Elena ZAMFIR (32 p.).

Nr. 7-8-9-10/1993

- Gestiunea resurselor naturale în condiţiile economiei de piaţă, IPE, Dorin JULA, Valeria POP, Lucreţia ALEXANDRU, Roxana IFTIMIE, Camelia MINETOS, Irina ANGHELESCU (117 p.)

Nr. 11/1993

- Documentar - Europa Centrală şi de Est: declin sau progres? (Aspecte ale tranziţiei în Bulgaria, Ungaria, Polonia, România, Republica Cehă, Republica Slovacă, Letonia. Rusia), CIDE, Valeriu IOAN-FRANC, Elena STANCIU (28 p.)

Nr. 12/1993

- Corelaţia inflaţie-şomaj în conjunctura economică a anilor 1991-1992, IPE, dr. Victor STOICA (15 p.)

Nr. 13-14/1993

- Competitivitatea, progresul tehnic şi protecţia mediului - factori în restructurarea ramurilor industriale şi a activităţii agenţilor economici, IEI, Olga MiHĂESCU, Nicoleta HORNIANSCHI, Elena PELINESCU, Rodica MIROIU, Gheorghe MANEA, Sabin MUSCALU, Victor PLATON, Teodor POPESCU, Mihaela PĂRĂLUŢĂ, Dana ANTONESCU, Nicoleta ODAE (46 p.)

Nr. 15/1993

- O analiză comparativă între piaţa bunurilor de consum şi unele pieţe ale bunurilor de producţie privind reacţia agenţilor economici la liberalizarea preturilor, dr. Victor STOICA (28 p.)

Nr. 16/1993

- Asigurarea în serviciile de asistentă medicală, IEM, Carmen ZARAFESCU (19 p.)

Nr. 17-18-19/1993

- Satul românesc contemporan, Aurelia SÂRBU, Violeta FLORIAN, Mara Monica STAICU, Maria TOMESCU, Mihai IBĂNESCU (Institutul de Economie Agrară); O. BUGA, Melinda CÂNDEA, P. DEICA, Silvia DOBRE, Daniela Violeta NACU (Institutul de Geografie); Nicoleta COATU, I. GHINOIU, Sabina ISPAS, Monica BUDIS, Silvia CHITIMIA, Germina COMĂNICI. M. CONCIOVICI, C. CONSTANTIN, C. CRISTES-CU, M. LUPAŞCU, Lia Maria STOICA (Institutul de Etnografie şi Folclor); Maria FULEA, Carmen FURTUNĂ (Institutul de Sociologie), (103 p.)

Nr. 20/1993

- Analiza evoluţiei industriei chimice româneşti în perioada 1990-1992, IEM, Elena TĂTAR-MAIOSESCU, Laurenţiu BĂLŢATU, Corneliu CIOBANU (34 p.)

Nr. 21/1993

- Intervenţia stalului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Japonia, IEN, dr. Ioan BRATU, Delia COJOCARU (41 p.)

Nr. 22/1993

- Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Franţa, IEN, Marcela NANEŞ (39 p.)

Nr. 23/1993

- Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Marea Britanie, IEN, Mihai ION (38p.)

Nr. 24/1993

- Schimbări intervenite în structura şi conţinutul componentelor organizatorice ale întreprinderilor din România, IEN, Romeo CONSTANTIN (36 p.)

Nr. 25/1993

- Costul securităţii sociale în România, IEN, Maria POENARU (45 p.)

Nr. 26/1993

- Justiţia socială si economia de piaţă, IPE, Roxana IFTIMIE (38 p.)

Nr. 27/1993

- Probleme actuale ale reformei economice în Germania de Est - perspective pentru 1992/1993, IEN, Luoana DULGHERU (44 p.)

Nr. 28/1993

- Şomaj-inflaţie - o provocare pentru economia în tranziţie, IEN, dr. Constantin CIUTACU (24 p.)

Nr. 29/1993

- Aspecte ale reformei economice în Republica Federativă Cehă şi Slovacă, IEN, Doina RĂCHITĂ (31 p.)

Nr. 30/1993

- Probleme ale tranziţiei la economia de piaţă în Bulgaria, IEN, Reghina CREŢOIU (33 p.)

Nr. 31-32/1993

- Minimul de trai - instrument util pentru determinarea dimensiunilor sărăciei şi pentru o politică socială adaptată la realităţi, ICCV, dr. Gh. BARBU, dr. Andrei NOVAK (55 p.)

Nr. 33/1993

- Introducere în corporatismul lui Mihail Manoilescu, IPE, dr. Victor STOICA (25 p,)

Nr. 34/1993

- Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Suedia, IEN, Nicuşor RUIU (28 p.)

Nr. 35/1993

- Pedeapsă, criză şi lecţia de istorie sau inflaţie, în loc de bunăstare socială, IEM, Marin FRÂNCU (12 p.)

Nr. 36/1993

- Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Statele Unite ale Americii, IEN, Dimitriu MIHAIL (24 p.)

Nr. 37/1993

- Determinări şi incidenţe ale climatului organizaţional, IEN, Marcela NANEŞ (36 p.)

Nr. 38/1993

- Costul social al locuirii (habitatului) în perioada de tranziţie, IEN, Vergiliu IORDACHE (39 p.)

Nr. 39/1993

- Raţionalizarea economică a deschiderii Republicii Moldova spre Vest. Dileme si strategii, IEA, prof. dr. Nicolae BELLI (15 p.)

Nr. 40/1993

- Percepţia calităţii instituţiilor publice. Autoevaluarea stării de sănătate, iCCV, dr. Andrei NOVAK (34 p.)

Nr. 41-42/1993

- Alcool si alcoolism din perspectiva calităţii vieţii, ICCV, Emilian POPESCU (70 p.)

Nr. 43/1993

- O nouă concepţie asupra justiţiei sociale, INCE, Paul FUDULU (22 p.)

Nr. 44/1993

- Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Canada, IEN, Ion BUSUIOC (27 p.)

Nr. 45-46/1993

- Criza automobilului românesc sub şocurile tranziţiei, IPE, dr. Victor STOICA (57 p.)

Nr. 47/1993

- Centrul de Informare şi Documentare Economică în anul 1993
- Lucrări economice publicate de CIDE în anul 1993 - Valeriu IOAN-FRANC, Aida SARCHIZIAN, Rodica DAVIDOVICI (23 p.)

IV. ROMANIAN ECONOMIC DIGEST

• Ediţie în limba engleză Nr. 1-2/1993

- The quality of life in '92 - National survey; Romanian Statistical Yearbook - The 1992 edition; Economy of Romania in 1992 - provisional statistical data, Ana BĂLAŞA, Ioan MĂRGINEAN, Ilie SANDU, Gheorghe SOCOL, Alexandru RADOCEA (69 p.)

Nr. 3/1993

- The National Institute of Economic Research. The Economic Scientific Research in 1992, CIDE (27 p.)

Nr. 4/1993

- The Industry Restructuring within the deveiopment strategy of the naţional economy in the transition period, ICRISI, Olga MIHĂESCU (31 p.)

Nr. 5/1993

- Agriculture and food industry present; status of development, objectives, directions and means of action for conti-nuing the reforms in the agricultural and food sector, IEA, (71 p.)

Nr.6/1993

- The poverty size in Romania; Economy of Romania in March, 1993, INCE, dr. Hildegard PUWAK (56 p.)

• Ediţie în limba franceză

Nr. 1-2/1993

- La qualite de la vie en Roumanie - enquete naţionale 1992; L'annuaire statistique de la Roumanie - edition 1992; L'economie de ia Roumanie en 1992 - Données statistiques provisoires, Ana BĂLAŞA, loan MĂRGINEAN, Ilie SANDU, Gheorghe SOCOL Alexandru RADOCEA (70 p.)

Nr. 3/1993

- L'institut National de Recherches Economiques; La recherche scientifique économique en 1992, CIDE (28 p.)

Nr. 4/1993

- La restructuration de l'industrie dans la stratégie du developpement de l'economie naţionale pendant ia periode de transition ICRISI, Olga MIHĂESCU (32 p.)

Nr. 5/1993

- Le stade actuel du developpement de l'agricurture et de l'industrie alimentaire - objectifs, directlons et moyens d'action pour continuer la reforme dans ie secteur agro-alimentaire, IEA (84 p.)

• Ediţii bilingve

Nr. 7/1993

- L'impact de la transition et le marché du travail en Roumanie, IEN, dr. Constantin CIUTACU (18 p.)

Nr. 8/1993

- Causes and consequences of the labour force's international migration; The Romanian Perspective, IEN, dr. Constantin CIUTACU (28 p.)

Nr. 9/1993

- Law no. 35/1991; la foi no. 35/1991 concernant le regime des investissements etrangers (21 p.)

Nr. 10-11/1993

- Aspects macro-économiques de la transition vers l'economie de marché en Roumanie, dr. Constantin GRIGORESCU, dr. George GEORGESCU, Grigore VÂLCEANU
- Concepts, cadre juridique et impact macro-economique de ia privatisation en Roumanie, dr. Gheorghe ZAMAN, dr. Daniel LABARONNE
- La convertibilite de la monnaie nationale (leu), prof. univ. dr. Constantin IONETE (78 p.)

Nr. 12/1993

- Inflation during the transition period and measurement methods, Alexandru RADOCEA, Vasilie BOGDAN (20 p.)

V. REVISTA ROMÂNĂ DE ECONOMIE

Nr. 1-2/1993 (Anul III, vol. III - 138 p.)

- Convertibilitatea în ţările Europei Centrale şi Orientale la proba faptelor - Henri BOURGUINAT
- Aspecte macroeconomice ale tranziţiei spre economia de piaţă în România - Constantin GRIGORESCU, George GEORGESCU, Grigore VÂLCEANU
- Privatizarea în România. Realizări, dileme, dificultăţi - Gheorghe ZAMAN
- Şomaj - inflaţie. O provocare pentru economia în tranziţie? - Constantin CIUTACU
- Aspecte teoretico-metodologice ale determinării costului copilului - Georgeta DUMITRESCU
- Potenţialul de muncă al României în context european - Diana ROŞU

- Învăţământul românesc. Posibile reflecţii pentru tranziţie - Luminiţa CHIVU
- O politică economică de performanţă europeană: cazul protecţionismului românesc interbelic - Gheorghe DOBRE
- Liberul schimb şi protecţionismul în practica României -1859-1914 - Victor AXENCIUC
- Aspecte ale evoluţiei doctrinei protecţioniste în România (1860-1940) Eugen GHIORGHIŢĂ
- Politica schimburilor economice externe ale României în perioada interbelică - Adrian PLATON
- Coordonate economice ale drepturilor de proprietate - Sorica SAVA
- Recenzii. Manifestări ştiinţifice
- Din activitatea editorială a Institutului Naţional de Cercetări Economice

VI. ECONOMIA ROMÂNIEI - EVOLUŢII PE TERMEN SCURT

Nr. 1-2/1993 (Anul II, vol. 2, 91 p.)

- Evaluări privind coşul şi bugetul de consum, IEN - dr. Constantin GRIGORESCU (coordonator), Maria MOLNAR, Maria POENARU, Georgeta DUMITRESCU

VII. ALTE LUCRĂRI ALE INSTITUTELOR

a) în limbi străine

1) Romania's economic history, edited by N.N. CONSTANTINESCU (s-a asigurat complexul redacţional şi editorial, 261 p.)
2) Agriculture and food industry present - Status of development, objectives, directions and means of action for continuing the reforms in the agricultural and food sector (71 p.)
3) Agriculture in East-European countries - State of agrarian reform (60 p.)
4) Business in Romania between challenges and new opportunities, dr. Napoleon POP (8 p.)
5) The process of formation of the new agrarian structure in Romania. Ownership structure, farm structure, production structure, Dumitru DUMITRU (20 p.)

6) Proţes formirovania novoi agrarnoi structuri v Rumânii. Structura sobstvenosti, structura ferm i structura seltsckohoziai-stvenovo proizvodstva, Dumitru DUMITRU (18 p.)
7) Problemas economicas en ia perspectiva europea - El primer simposio rumano-espanol, 7-8 septembrie 1993 (36 p.)
8) Romania - Transition from where to what, dr. Napoleon POP (14 p.)
9) La transition et ia modélisation macroéconomique, acad. Emilian DOBRESCU(15 p.)
10) Romanian economy within the world competitiveness project, prof. Constantin IONETE, in Emerging Market Economies Report 1993, World Economic Forum, Lausanne, March, 1993
11) World Economic Forum, Emerging Market Economies Report 1993, Romanian Competitiveness Assets; Competitiveness Process; internationalisation; Worid Competitiveness; Infiation; Unenmployment; Industrial Output; Privatisation; Currency Exchange, Foreign Trade Markets, Institution Building, Political Transition, Mental Structures, Lausanne, March, 1993.
12) La transition de l'economie roumaine vers l'économie du marche; actes des journee d'etudes et de recherches economi-ques franco-roumaine.

b) În limba română

1) Cercetarea economică şi tranziţia - Primul colocviu româno - suedez, 24-25 mai 1993 (8 p.)
2) Alternative şi opţiuni în procesul reformei - Sesiune de comunicări ştiinţifice, 2-3 iunie 1993 (12 p.)
3) Documentar - baze de date statistice cu privire la economia României (28 p.)
4) Macromodelul economiei naţionale a României - Versiunea experimentală INCE - DOBRESCU (26 p.)
5) Institutul Naţional de Cercetări Economice - Caiet de prezentare, 1993 (36 p.)
6) Probleme economice în perspectivă europeană - Primul simpozion româno-spaniol, 7-8 septembrie 1993 (32 p.)
7) Invitaţie - Program - Sesiune ştiinţifică anuală a institutului de Cercetare a Calităţii Vieţii, noiembrie 1993 (6 p.)
8) Integrarea economică a României cu Republica Moldova - Concepte, strategii, politici - Simpozion ştiinţific, 3 decembrie 1993 (23 p.)
9) Analiza input-output în echilibrul general în perioada de tranziţie la economia de piaţă în ţările est-europene — Seminar ştiinţific — comunicări în cadru! programului ACE - PHARE 1993/1994, 17-18 decembrie 1993 (6 p.)

VIII. CALENDARUL MANIFESTĂRILOR ŞTIINŢIFICE ORGANIZATE DE INCE

– ediţii în lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai, iunie, iulie, noiembrie, decembrie.

IX. LUCRĂRI REALIZATE

1) Macrostabilizare şj tranziţie, Lucian CROITORU (Colecţia "Economia României"), (184 p.)
2) Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european - anul 1989, coordonator Constantin GRIGORESCU Minai ŞTEFAN, Ion GHIZDEANU, Grigore VÂLCEANU, George GEORGESCU, Steliana SANDU, Anca DACHIN, Maria MOLNAR Maria POENARU, Vergiliu IORDACHE (268 p.)
3) Management, Corneliu RUSSU (356 p.)
4) Asigurări şi Reasigurări, Iulian VĂCAREL, Florian BERCEA (382 p.)
5) ACE - PHARE - Acţiunea pentru cooperare în domeniul ştiinţei economice a Comisiei Comunităţilor Europene - 1993 (72 p.)
6) Conjunctura Economiei Mondiale - 1993, Instituţii; de Economie Mondială (234 p.)
7) Marketing — probleme, cazuri, teste, N. ANGHEL, C. FLORESCU, R. ZAHARIA (216 p.)
8) Sponsorizarea - teorie şi practică, Ioana-Cecilia CURTA
9) Strategii de marketing în comerţ, nr. 3-4, 5-6/1993, Institutul de Cercetări pentru Comerţul Interior (156 p.)

INDEX DE NUME

ALBERT, M. 184 ***(XXVII)***
ALLAIS, Maurice 99 ***(XXVII)***
ARGESEANU, Ion 570 ***(XXVII)***
BALTEANU, Cristina 570 ***(XXVII)***
BARBON, Nicolas 632 ***(XXVII)***
BARBU, Gheorghe 255; 259 ***(XXVII)***
BARREIROS, L. 256; 258 ***(XXVII)***
BARTEL, A. 393 ***(XXVII)***
BELANGER, Gerard 605 ***(XXVII)***
BELLI, Nicolae 479; 686; 689 ***(XXVII)***
BOICIO, Kolev 222 ***(XXVII)***
BOISSIEU, Christian 662 ***(XXVII)***
BOLKOVSKI, A.L. 534 ***(XXVII)***
BOSS, A. 140; 147 ***(XXVII)***
BOTEZAT, Liviu 570 ***(XXVII)***
BRANZEI, Petre 552 ***(XXVII)***
BRÉMOND, Jeanine 174 ***(XXVII)***
BROWN, C.V. 8 ***(XXVII)***
BUCHANAN, James M. 99; 599 ***(XXVII)***
BUSUIOC, Ion 605; 690 ***(XXVII)***
CARTAŞ, Maria 640; 641 ***(XXVII)***
CĂLIN, Dorina 259 ***(XXVII)***
CHELCEA, Septimiu 402 ***(XXVII)***
CIUTACU, Constantin 171; 688; 691; 692 ***(XXVII)***
COHEN, Maurice 401 ***(XXVII)***
CONSTANTIN, Romeo 39; 688 ***(XXVII)***
COTRAU, Marţian 552 ***(XXVII)***
CREŢOIU, Reghina 221; 688 ***(XXVII)***
DERER, Peter 435; 436 ***(XXVII)***
DIACONESCU, Mircea 269 ***(XXVII)***
DIMITRIU, Mihai 377 ***(XXVII)***
DIMOV, Sava 222 ***(XXVII)***
DULGHERU, Luoana 133; 688 ***(XXVII)***
DUNFEE, Thomas W. 384 ***(XXVII)***
ENACHE, Mircea 472 ***(XXVII)***
ENGEL, Ernest 260 ***(XXVII)***
ETIENNE, Ricard 420 ***(XXVII)***
FRAUMENI, Barbara 393 ***(XXVII)***
FRÂNCU, Marin 363; 689 ***(XXVII)***
FRIEDMAN, Milton 14; 99 ***(XXVII)***
FUDULU, Paul 585; 690 ***(XXVII)***
GALBRAITH, John Kenneth 174; 377 ***(XXVII)***
GALLOP, Frank 393 ***(XXVII)***
GANCEV, Venţislav 247 ***(XXVII)***
GHEORGHE, Camelia 388 ***(XXVII)***
GÖRANSON, Krister 343 ***(XXVII)***
GROZEV, I. 237 ***(XXVII)***
HAYEK, Friedrich August 99; 599 ***(XXVII)***
HORTON, E. 546 ***(XXVII)***
HORTON, I. 546 ***(XXVII)***
IFTIMIE, Roxana 99; 686; 688 ***(XXVII)***
ION, Mihai 5; 688 ***(XXVII)***
IONESCU, Al. 554 ***(XXVII)***
IORDACHE, Vergiliu 435; 689; 695 ***(XXVII)***
JACKSON, P.M. 8 ***(XXVII)***
JORGENSON, Dale 393 ***(XXVII)***
KANTHER, Manfred 135 ***(XXVII)***
KARABAŞEV, V. 241 ***(XXVII)***
KARL, Marx 632 ***(XXVII)***
KEYNES, J.M. 174 ***(XXVII)***
KISCHER, M. 140; 147 ***(XXVII)***
KIVU, Mircea 447 ***(XXVII)***
KOSAREVA, N. 445 ***(XXVII)***
KOSTOV, Valeri 243 ***(XXVII)***
KRASNONOSOV, I.A. 534; 540 ***(XXVII)***
KRUMREY, Henning 154 ***(XXVII)***
LAGRAVE, M. 174 ***(XXVII)***
LANGFELD, E. 140; 147 ***(XXVII)***
LEVIN, B. 539 ***(XXVII)***
LICHTENBERG, F. 393 ***(XXVII)***
MALINVAUD, E. 176 ***(XXVII)***
MANOILESCU, Mihail 307; 669; 689 ***(XXVII)***
MĂRGINEANU, I. 402 ***(XXVII)***
MENCHICOV, S. 632; 664 ***(XXVII)***
MINCU, Iulian 266; 269; 276 ***(XXVII)***
MISES, L. von 99 ***(XXVII)***
MLADEK, Jan 200 ***(XXVII)***
MONTIS, J.B. 407 ***(XXVII)***
MUSTACHI, I. 241 ***(XXVII)***

NANEŞ, Marcela 401; 688; 689 ***(XXVII)***
NICOLOV, Gh. 242 ***(XXVII)***
NITSCHKE, E. 140; 147 ***(XXVII)***
NORDHAUS, W. 174 ***(XXVII)***
NOVAK, Andrei 255; 491; 689 ***(XXVII)***
NOWLIS, Helen 535 ***(XXVII)***
ORSHANSKY, M. 260; 262 ***(XXVII)***
PARETO, Vilfredo 370 ***(XXVII)***
PETREAN, Marius 642 ***(XXVII)***
POCELINTEV, O. 445 ***(XXVII)***
POENARU, Maria 69; 688; 693; 695 ***(XXVII)***
POPESCU, Emilian 521; 690 ***(XXVII)***
PUWAK, Hildegard 259; 682 ***(XXVII)***
RAWLS, J. 583; 599 ***(XXVII)***
RĂCHITĂ, Doina 193; 688 ***(XXVII)***
RENKIN, G. 445 ***(XXVII)***
ROBERTS, Steven M. 389 ***(XXVII)***
ROBERTSON, Martin 8 ***(XXVII)***
ROBINSON, Joan 174 ***(XXVII)***
ROLHSTEIN, Bo 340 ***(XXVII)***
RUIU, Nicuşor 333; 689 ***(XXVII)***
RUSSU, Corneliu 402 ***(XXVII)***
SAMUELSON, Paul A. 174 ***(XXVII)***
SCHATZ, K. W. 140; 147 ***(XXVII)***
STIEGLER, G. 99 ***(XXVII)***
STIMPER, Roland 149 ***(XXVII)***
STOICA, Victor 307; 629; 658; 669; 685; 687; 689; 690 ***(XXVII)***
STOIKOV, Valentin 222 ***(XXVII)***
ŞTEFĂNESCU, S. 402 ***(XXVII)***
TAUSSIG, F. 669 ***(XXVII)***
TRAPP, P. 140; 147 ***(XXVII)***
WAGNER, Adolf 307 ***(XXVII)***
WOOT, Philippe de 419 ***(XXVII)***
ZAIGRAEV, G. 540 ***(XXVII)***
ZAMFIR, Cătălin 402 ***(XXVII)***
ZLATE, M. 402 ***(XXVII)***